DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

CENGİZ ÖZAKINCI

Çoktanrıcılıkta Yahudilikte
Hıristiyanlıkta Gericilik ve

İSLAMDA BİLİMİN YÜKSELİŞİ ve ÇÖKÜŞÜ

827-1107

MÜSLÜMAN TOPLUMLARDA BİLİMSEL GERİLEMENİN TARİHSEL KÖKENLERİ

genişletilmiş
gözdengeçirilmiş
güncellenmiş

18. basım

otopsi

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - https://rantey.org

Yaradana sığınarak

'Biz'e

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İçindekiler

BİRİNCİ BÖLÜM: Sf. 11-89

İlericilik, tutuculuk, gericilik kavramları ve irtica

1.Kavramların Bilimsel Kullanımı
İlericilik kavramı
Tutuculuk kavramı
Bilim alanında tutuculuk
Gericilik kavramı
2. Yönetsel (Siyasi) İlericilik ve Gericilik
İlerici ve gerici yaftaları
İrtica ve mürteci yaftaları
İrtica: İnsanlık suçu
İrticanın cennetmekanı II. Abdülhamid
Abdülhamid meclisi kapatıyor, Anayasa'yı kaldırıyor
Abdülhamid döneminde güvensizlik ve hafiyeler
Abdülhamid döneminde eğitim ve basın
Abdülhamid döneminde kişi özgürlükleri
Abdülhamid'in Yıldız Sarayı: Şeddat'ın riyaz-ı İrem'i
İrticanın bir başka örneği: İran ve Humeyni
Türkiye ve İran
İran'da mollalar cennetin anahtarlarını satıyor
İran'da mollalar aya gidildiğine inanmıyor
İrtica ulusal bağımsızlığı sağlayamıyor
3. Geçmişe Özlem ve Yitirilmiş Cennet
Yahudilikte geçmişe özlem: Arz-ı Mevud
Yunanlılarda geçmişe özlem: Megali İdea
Rönesans'ta geçmişe özlem: Eski Yunan ve Roma
Reform'da geçmişe özlem: İlk Hıristiyanlığa dönüş
Nazizm'de geçmişe özlem: Töton Şövalyeleri
Platon'da yitirilmiş cennet: Atlantis
Marksizm'de yitirilmiş cennet: İlkel sınıfsız toplum
Tevrat'ta yitirilmiş cennet: Aden Bahçesi
Kur'an'da yitirilmiş cennet: Adn
İrtica'nın yitirilmiş cenneti: Asr-ı Saadet dönemi
Abdurrahman Dilipak'ın yazılarında Asr-ı Saadet özlemi
Ali Bulaç'ın yazılarında Asr-ı Saadet özlemi
Asr-ı Saadet Düzeni: Kabile Konfederasyonu
Asr-ı Saadet düzeni 2-3 yılda bozuldu
Asr-ı Saadet'ten günümüz İslam devletlerine
Hadis'te irticaya karşı uyarı: Isırıcı Melikiyet
Kur'an'da irticaya karşı uyarı: Lokman suresi, 33. ayet

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Sonuç

İKİNCİ BÖLÜM: Sf. 91-128
Dinlerin İlericiliği ve Gericiliği

1. Dinlerin bilimle tartılması
Tevrat'ın ve İncil'in bilimselliğini savunanlar
Kur'an'ın bilimselliğini savunanlar
İlk Müslümanların gökbilim anlayışları
Cebrail kanadıyla üç kez vurup ayın ateşini söndürmüş
Güneş ve ay, gökte 360 kulplu arabalarda gidermiş
Gökte bir deniz varmış, güneş ve ay o denizde yüzermiş
Beş tane gezegen varmış; bunlar da namaz kılarlarmış
Güneş ve ay arabalarından denize düşünce tutulurlarmış
Melekler düşen güneşi yeniden arabasına bindirirlermiş
Melekler güneşi ve ayı çeke çeke batıya getirirlermiş
Güneş ve ay batarken niçin düşme sesi duyulmazmış
Bir melek kanatlarını açıp göğü kapatınca gece olurmuş
1760'ta bile Müslümanların gökbilim inancı aynı
2. Dinlere ilişkin çeşitli görüşler
Kökten din karşıtlığı:
Ömer Hayyam (1047-1122)
Jean Meslier (1664-1729)
Jean Meslier'nin çelişkisi
Joseph Dietzgen (1828-1888)
Joseph Dietzgen'in çelişkisi
Turan Dursun (1934-1990)
Turan Dursun'un çelişkisi
Friedrich Nietzsche (1844-1900)
Friedrich Nietzche'nin çelişkisi
Ilımlı Din karşıtlığı
Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895)
Jean Paul Sartre (1905-1980)
Albert Einstein (1879-1955): Bilimde din duygusu

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Sf. 129 - 138
Çoktanrıcılıkta İlericilik ve Gericilik

Sabit bin Kurra (806-901)
İ.Z. Eyüboğlu'nda Çoktanrıcılık / Tektanrıcılık
Çoktanrıcılığın gerici yönü

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: Sf. 139 - 162
Yahudilikte İlericilik ve Gericilik

Yahudilikte ilericilik
Endülüs Emeviler döneminde İspanya'da Yahudi cemaatı
Müslüman İspanya'da Yahudi kültürü
Yahudilikte gericilik
İsrail'de Siyasi Bunalım: Dinci ŞAS Partisi
İsrail'de köktendinci Yahudiler dehşet saçıyor
İsrail'de Yahudi yobazlar dinden döneni vuruyor
İsrail'de Yahudi yobazlar örtünmeyen kadınlara saldırıyor
Yahudi irticacıların ahlak mangaları
Yahudi irticacıların sloganı: Din elden gidiyor!
Aşırı dinci Yahudilerde haremlik-selamlık
Aşırı dinci Yahudiler askere alınmak istemiyor
Aşırı dinci Yahudiler Medeni Nikah'a karşı
İsrail'de aşırı dinci Yahudiler şeriat istiyor
İsrail'de aşırı dinci Yahudilerin oranı: %10
Aşırı dinci Yahudiler gösterilere otobüslerle taşınıyor
İsrail'de aşırı dinci Yahudiler, Siyonistlere düşman
İsrail'de aşırı dinci Yahudiler, çocuklarını devlet okullarına göndermiyor
İsrail'de aşırı dinci Yahudiler Siyonistleri soykırımcılıkla suçluyor
Aşırı dinci Yahudilere göre, Siyonizm en büyük günah
Aşırı dinci Yahudiler, Suudileri, Vahhabileri ve Saddam'ı dost görüyor
Aşırı dinci Yahudiler Arafat'ı ve FKÖ'yü dost görüyor
İsrail'de aşırı dinci Yahudilerin değişmez sloganı: Kahrolsun Siyonizm!

BEŞİNCİ BÖLÜM: Sf. 163-262
Hıristiyanlıkta İlericilik, Gericilik

Machiavelli: Hıristiyanlık uyuşturucu
Hıristiyanlıkta ilericilik
Engels'e göre Hıristiyanlık: Başlangıçta devrimci
Engels'e göre Papaz Münzer; ilerici, devrimci
İsa'dan 380 yıl sonra Hıristiyanlığın Roma'da devlet dini olması ve
Hıristiyanlıkta gericiliğin doğuşu
Muhalefet yıllarında Hıristiyanların çokhukukçu maskesi
Muhalefet yıllarında Hıristiyanların özgürlükçü maskesi
İ.S. 313: Roma Hıristiyanlığa özgürlük tanıyor
İ.S. 380: Hıristiyanlık Roma'da devlet dini oluyor
İ.S. 387: Hıristiyanlar Manicileri diri diri yakıyor
İ.S. 392: Hıristiyanlar Roma'da başka dinleri yasaklıyor

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İ.S. 407-529: Hıristiyanlar Roma'da bilimleri yasaklıyor
Hıristiyanlıkta gericiliğin doruğu
Hıristiyanlar din-devlet ilişkisi konusunda ikiyüzlü
Hıristiyanlıkta gericilik ve Engizisyon
Ortodoks Hıristiyan Bizans'ta eski Yunan kıyımı
Bizans'ta Hıristiyanlar aykırı-inançlıları öldürüyor
Hıristiyanlıkta gericilik ve Haçlı seferleri
1204: Katolikler Bizans'ta Ortodoksları doğruyor
Hıristiyanlıkta gericilik ve Batının bugünkü ileriliği
Kilise bilimlere ve bilginlere azgınca saldırıyor
Kilise dünyanın tepsi gibi düz olduğunu savunuyor
Kilise hastalıkları cinlerin yaptığını söylüyor
Kilise'ye göre aşı yaptırmak Tanrı'yı kızdırıyor
Kilise ölülere otopsi yapılmasına karşı
Kilise'ye göre kuyruklu yıldızlar Tanrı'nın okları
Kilise yerbilimi cehennemlik bir suç sayıyor
Kilise'ye göre fırtınaları çıkartan şeytanlardır
Kilise paratonere de karşı çıkıyor
Kilise, nebula kuramı yüzünden Kant'ı suçluyor
Papazlar matbaaya karşı çıkıyor

ALTINCI BÖLÜM: Sf. 263-418
İslam'da İlericilik, Gericilik

Marx ve Engels'e göre İslamiyet başlangıçta ilerici, devrimci
İslam'da ilericilik
Müslümanlar Hıristiyan Avrupa'ya bilim öğretiyor
İ.S. 632-790: İlk Müslümanların bilim karşıtlığı
İ.S. VIII. yüzyıl: İslam'da ilericiliğin doğuşu
VIII. yüzyılda İslam'da ilericiliği başlatan devrim:
Proto-Atatürkçü Mutezile Devrimi
XI. yüzyılda Gazzali ve İslam'da gerici karşı devrim
1100'lerde Haçlı seferleri ve Gazzali:
İslam'da gericiliğin yönetime egemen olmasını sağlayan uluslararası koşullar
Gazzali ve "İhya-ü Ulum üd-Din":
İslam'da usçuluğa karşı dinsel gericiliğin diriltilmesi
Usçu Ömer Hayyam, sufi Gazzali'ye karşı
İlerici Müslümanların gerici Gazzali'ye tepkisi
Gazzali'den sonra İslam'da us ve bilim düşmanlığı
İslam'da gericiliği başlatan Türkler ve Moğollar değil:
Haçlı seferleri ve Gazzalicilik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

1070: Kutadgu Bilig: Gazzali'den önce Müslüman Türkler usçu ve ilerici
Selçuklu Sultanı Melik Şah dönemi (1072-1092):
Gazzali'den önce Selçuklular usçu ve ilerici
Gerici Haçlı saldırıları İslam'ı da gericileştirdi
Gazzali gerici Haçlı görüşlerini Müslümanlığa sokuyor
Düne bakıp bugünü anlamak; bugüne bakıp dünü anlamak
Sonuç

EK-1: Sf. 419-430
İslam Kültürünün İspanya'da Gelişimi / A. Bebel

EK-2: Sf. 431
PAPA XVI. BENEDİKT'İN
9 - 14 EYLÜL 2006 TARİHLERİ ARASINDA
MÜNİH, ALTÖTTİNG VE REGENSBURG'A
ZİYARETLERİ SIRASINDA
12 EYLÜL 2006 SALI GÜNÜ
REGENSBURG ÜNİVERSİTESİ'NDE
YAPTIĞI KONUŞMANIN TAM METİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİ

EK-3- Sf. 442
Papa XVI. Benedict ve II. Manuel'e Yanıt:
BİR ELDE HAÇ, BİR ELDE KILIÇ
İSLAM'A KARAÇALMAK

SONNOTLAR: Sf. 447

KAYNAKÇA: Sf. 517

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

BİRİNCİ BÖLÜM

İLERİCİLİK, TUTUCULUK, GERİCİLİK KAVRAMLARI ve İRTİCA

1- Kavramların *Bilimsel* Kullanımı:

Önce ***"bilimsel"*** ne demektir, ona bir bakalım:

"Bilimsel" ile ***"akademik"*** sıkça birbirine karıştırılır.

Bilimsel; *"evrende kanıtı var"* demektir. Doğruluk referansı, en geniş anlamıyla doğanın ve dolayısıyla hayatın kendisi olmayan hiçbir ifade ***bilimsel*** değildir.

Akademik çalışma; daha önce yazılmış ve genellikle doğruluğu kabul görmüş kitapları (makaleleri) okumak, bunları incelemek ve karşılaştırmaktır.

Bilimsel çalışma ise, doğayı ve hayatı incelemektir.

Bilim adamı, laboratuvarda veya sahada çalışır.

Akademisyen ise kitap okur. Kütüphanede çalışır.

Akademisyen için en ayıp şey, muteber bir kitaba atıf veren bir dipnot yazmadan hüküm cümlesi kullanmaktır.

Bilim adamı için en ayıp şey, doğruyu ve gerçeği idrak etmeden, hipotezi test etmeden, varsaydığı fenomeni ölçmeden, biçmeden, irdelemeden konuşmak ve yazmaktır.[1]

Özetle *Bilim,* doğanın gerçeklerini araştırır, bulur ve doğayı kişisoyunun yaşamını kolaylaştıracak biçimde dönüştürür. Bilgin; *"iki ölçü hidrojen ile bir ölçü oksijen birleşince su oluşur"* diyorsa; bu deyişte ne hidrojene bir övgü ne de oksijene bir yergi vardır. Gelgelelim toplumbilim (sosyoloji) ya da tinbilim (psikoloji) alanlarına girdiğimizde, bu alanlarda kullanılan bilimsel deyimler günlük yaşama taşınır taşınmaz birer övgü ya da yergi nitemine dönüşebilmektedir. Örneğin *geri zekalı* ya da *üstün zekalı* deyimleri tinbilimde övgü ya da yergi içermeyen bi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

limsel deyimlerdir, ancak bunları gündelik yaşamda birbirimize karşı kullandığımızda övgü ya da aşağılama yapmış oluyoruz.

Bilginler, kullandıkları bilimsel deyimlerin gündelik yaşamda bilimdışı önyargılar oluşturabilecek türden olmaması için ellerinden geleni yaparlar. Örneğin toplumbilimde kullanılan *Yabanıl toplum, uygar toplum, barbar toplum* gibi bilimsel deyimlerin günlük yaşamda, ülkeler ve uluslararası çıkar çatışmalarında karşılıklı suçlama ya da övgü amacıyla kullanılması toplumbilimcileri tedirgin etmiş, bu deyimlerin yerine başka sözcükler bulmaya çalışmışlardır. Örneğin Catherine H. Berndt ve eşi Ronald M. Berndt, birer İnsanbilimci (antrolopojist) olarak, yayımladıkları kitaplarda toplumsal evrim aşamalarını *yabanıl, barbar* ve *uygar* deyimleriyle birbirinden ayırmanın sakıncalarını vurgulayarak, bu deyimleri *bilimsel giyisiler giydirilmiş küçültücü yüklemli sözcükler* olarak nitelendirmişlerdir.

Prof. Ronald M. Berndt ve eşi Catherine H. Berndt

Prof. Ronald M. Berndt'e göre bilim yazınındaki *ilkel / uygar* ayrımı, önyargılar oluşturan *en inatçı yafta*'dır.[2] *Yabanıl* (vahşi) ve *barbar* sözcükleri ne denli bilimsel anlamda ve önyargısızca kullanılırsa kullanılsın, yine de aşağılayıcı oluyor. Çünkü bu deyimler salt bilimsel kullanıma özgü olmayıp *bilimin sözlüğüne önyargılar sözlüğünden alınmış* sözcüklerdir. Kitabında Berndt'in görüşlerini aktaran Dr. Aleaddin Şenel'in görüşleri de bu doğrultudadır. Şöyle der Şenel:

> *Uygar, uygarlık, uygar toplum* deyimleri, XIX. ve XX. yüzyılda Batılı yazarların *kültür emperyalizmi* kapsamına girebilecek etkinliklerinin sonucunda, bilimsel içlemleri dışında önyargısal içlemler kazanmış deyimlerdir. Öyle ki, Batılı yazarlar yirminci yüzyıla dek *uygarlık* dendiğinde yalnızca Batı uygarlığını anlıyorlardı. *Yabanıl toplum, barbar toplum, uygar toplum* sınıflandırmasına yukarıda açıklanan nedenlerle karşı çıkıl-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ması üzerine, özellikle antropologlar (insanbilimciler) arasında *ilkel topluluk* ve *uygar toplum* terimleri kullanılmaya başlanmış ve bu terimler oldukça geniş bir çevre tarafından benimsenmişlerdir. Aslında tartışma yalnızca bir etiket tartışması değildir; aynı zamanda bir bakış açısı farkını yansıtmaktadır. *İlkel* sözcüğünün kullanılmasına karşı çıkan yazarlar, bu sözcüğün *çağdaş ilkel toplululuklar* için kullanılmasının bu toplulukların bazı karmaşık yönlerini göz ardı ettiğinden yakınmaktadırlar. Tüm bu karşı çıkışlara karşın, *ilkel* ve *uygar* terimlerinin yerine önerilen terimlerin hiç biri tutunamamıştır.[3]

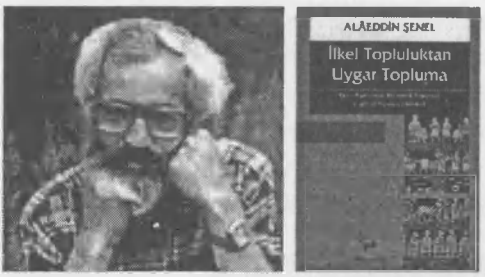

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Dr. Aleaddin Şenel (solda) ve kaynak niteliğindeki kitabı "İlkel Toplumdan Uygar Topluma" (sağda)

Uygar, Uygar Toplum, Uygar olmak gibi deyimlerin kimi batılı yazarlarca toplumbilimsel bağlamlarından kopartılarak önyargı uyandırıcı biçimde kullanılmasının en çarpıcı örneklerinden biri, Prof. Donald Matthew'in *"Atlas of Medieval Europe"* kitabındaki kullanımlardır.[4] Bu kitapta Prof. Matthew, Ortaçağda Avrupa'da yaşayan çoktanrıcı toplulukların tümünü *barbar* olarak nitelendirirken, Hıristiyanlığı benimsedikleri andan başlayarak onlara *uygar* yaftasını yapıştırmakta ve böylece barbarlığı çoktanrıcılıkla, uygarlığı Hıristiyanlıkla özdeşleştirmek gibi bilimdışı bir kullanıma yönelmektedir. Bu davranışın bir benzerini kimi Müslüman yazarlar, *uygar olmayı İslamiyeti benimsemeye indirgeyen* yapıtlarıyla göstermişlerdir.[5]

Uygar ve *barbar* deyimlerinde olduğu gibi, Toplumbilimde kullanılan *ilerici, tutucu* ve *gerici* deyimleri de önyargı uyandırıcı kullanımları nedeniyle bilginleri tedirgin ediyor. İngi-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

liz Tarihbilimci H.R.Trevor-Roper, *ilerici* ve *gerici* deyimlerinin yerli yerinde kullanılması gerektiğini vurgulayarak şöyle diyor:

> Her çağın kendine özgü bir toplumsal çevresi, kendine özgü bir düşünsel ortamı vardır... Geçmişin düşünsel ortamı konusunda yargıda bulunmak, tarihçinin en güç ve aynı zamanda en gerekli görevlerinden biridir. *Akılcı, batıl, ilerici, gerici* gibi terimler kullanırken, yalnızca bizim aklımızın kurallarına uygun olana *akılcı*, yalnızca bize uygun gelene *ilerici* demek, yanlıştan da kötü, kabadır.[6]

İngiliz Tarihbilimci H.R.Trevor-Roper

Gerçekten de düşüngüler (ideolojiler), olgular, ilkeler, kişiler ya da kurumlar için *ilerici* ya da *gerici* gibi nitelemelerde bulunurken, onların ortaya çıktıkları dönemin koşullarını gözden uzak tutmamamız gerekir. *İlericilik, tutuculuk, gericilik* gibi kavramlar, içinde yaşanılan topluma ve o toplumun içerisinden geçtiği sürece bakılarak yerli yerinde kullanılması gereken toplumbilimsel kavramlardır.

İlericilik kavramı

Bugün savunulduğunda *gerici* olarak nitelenebilecek düşüncelerden pek çoğu, geçmiş dönemlerde, o günün koşullarına göre *ilerici* dahası *devrimci* bir nitelik taşımış olabilirler. Sözgelimi günümüz için kölelik kurumu, aşılmış, geride bırakılmış ve bugün artık savunulamaz ve yeniden kurulması *gericilik* sayılacak bir kurumdur. Gelgelelim, kölelik kurumu, ortaya çıktığı dönem için çok büyük bir toplumsal ilerlemeydi. Friedrich Engels, bunu 1878'de yayımlanan Anti-Dühring adlı kitabında şöyle açıklar:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Kölelik bulununcaya kadar savaş tutsaklarının ne işe yarayacağı bilinmiyor, bunun sonucu savaşta tutsak alınanlar düpedüz öldürülüyorlardı; daha da eski bir tarihte onları yiyorlardı. Ama, sonradan erişilmiş bulunan "ekonomik durum" düzeyinde, bu savaş tutsakları bir değer kazandılar; yaşamları bağışlandı ve emeklerinden yararlanıldı... Kölelik bulunmuştu. Kölelik, kısa zamanda gelişmesi eski topluluğu aşan bütün halklarda egemen üretim biçimi, ama aynı zamanda, bu halkların başlıca çöküş nedenlerinden de biri durumuna geldi. Tarım ile sanayi arasında oldukça geniş ölçüdeki bir işbölümünü ve sonradan eski dünyanın doruğunu, *hellenisme*'i olanaklı kılan tek şey kölelik oldu. Kölelik olmasaydı Yunan devleti, Yunan sanat ve bilimi olamazdı; kölelik olmasaydı Roma imparatorluğu olamazdı. Ne var ki, *hellenisme* ve Roma imparatorluğu temeli olmasaydı, modern Avrupa da olmazdı. Bizim tüm ekonomik, siyasal ve entelektüel evrimimizin, köleliği önkoşul olarak koştuğunu hiç bir zaman unutmamalıyız. Bu anlamda şöyle diyebiliriz: eski kölelik olmasaydı modern sosyalizm de olmazdı. Kölelik ve ona benzer başka şeylere karşı genel formüllerle savaşa girişmek, ve böylesine bir alçaklık üzerine yüksek bir ahlak öfkesi yağdırmak, pek para etmez. Ne yazık ki böyle yapmakla herkesin bildiği bir şeyden yani *bu eski kurumların artık bizim bugünkü koşullarımıza ve bu koşulların bizde belirlediği duygulara uygun düşmediğ*inden başka hiç bir şey anlatılmış olmaz. Ama bu da bize, bu kurumların doğuş biçimi, varlık nedenleri ve *tarihte oynadıkları rol* üzerine hiç bir şey öğretmez. Ve eğer bu sorun üzerine eğilirsek, o zaman ne denli çelişik ve ne denli aykırı görünürse görünsün, o zamanki koşullar içinde *köleliğin ortaya çıkışının büyük bir ilerleme olduğunu* söylemek zorunda kalırız... İlk *ekonomik ilerleme*ler de, üretimin köle emeği aracılığıyla artması ve gelişmesi olmuştur. Sorun açıktır: insan emeği henüz zorunlu yaşama araçları ötesinde ancak çok az bir artık sağlayacak denli üretken olduğu sürece, üretici güçlerin artışı, alış-

Herrn Eugen Dühring's
Umwälzung der Wissenschaft.
Philosophie. Politische Oekonomie. Sozialismus.
von
Friedrich Engels.
Leipzig 1878.
Anti-Dühring – 1878 basımı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

verişin yaygınlaşması, devletin ve hukukun gelişmesi, sanat ve bilimin kuruluşu, ancak ve ancak, ister istemez yalın kol emeği sağlayan yığınlar ile, kendini çalışmanın, ticaretin, devlet işlerinin yönetimine, daha sonra da sanat ve bilim uğraşlarına vermiş az sayıdaki ayrıcalıklı arasındaki büyük işbölümü temeline dayanacak, güçlendirilmiş bir işbölümü sayesinde olanaklıydı. Bu işbölümünün en yalın, en doğal biçimi de, köleliğin ta kendisiydi. Eski dünyanın, özellikle Yunan dünyasının önertileri, antecedens nedeniyle, sınıf karşıtlıkları üzerine kurulu bir toplumun *ileriye doğru gidişi ancak kölelik biçimi altında* gerçekleşebilirdi. Hatta köleler için bile bu bir *ilerleme* oldu. Köleler yığınının içinden çıktığı savaş tutsakları hiç değilse şimdi yaşamlarını kurtarıyorlardı, oysa eskiden onları öldürüyorlar, ve daha da eskiden kebap yapıyorlardı.[7]

Friedrich Engels

Engels, köleliğin tüm yeryüzünde kökünün kazınmasını savunan ortaklaşa toplumcu (komünist) bir düşünür olarak, duygusal bakımdan kölelik kurumundan tiksiniyor olsa da, bir bilim adamının konusuna duygusal ya da düşünsel önyargılardan arınmış olarak yaklaşması gereğine uyarak, karşıtı olduğu köleliğin geçmişte *kişisoyunu ilerletici* bir kurum olarak ortaya çıktığı ve *ilerici* bir işlev gördüğü gerçeğini yadsımamıştır.

Engels'in artık ortadan kalkmış bulunan kölelik kurumuna ilişkin değerlendirmelerinde, *ileri* ve *ilerici*, dolayısıyla *geri* ve *gerici* gibi toplumbilimsel kavramların, içinde yaşanılan döneme ve yöreye bakılarak nasıl önyargılardan arınmış bilimsel özenle kullanıldığını görüyoruz. Komünist (ortaklaşa toplumcu) düşünce, *gerici* olarak nitelediği burjuva sınıfını bir devrimle ortadan kaldırmayı amaçlar. Böyle olmakla birlikte, Şubat 1848'de yayımlanan *Komünist Manifesto*, bu sınıfın **geçmişte** *ile-*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rici dahası *devrimci* bir nitelik taşıdığını, kişisoyunu *ilerletici* bir işlev gördüğünü belirtmeden edemez:

> Burjuvazi, tarihte son derece *devrimci* (kişisoyunu *ilerletici*-eb) bir rol oynadı.[8] *Gerici*lerin o çok hayran oldukları Ortaçağ'ın kaba kuvvet gösterisinin nasıl en hareketsiz *tembelliğin* bir tamamlayıcısı olduğunu açığa çıkardı. İnsan faaliyetinin neler yaratabileceğini ilk gösteren o oldu. Mısır piramitlerini, Roma'nın su kemerlerini ve Gotik katedralleri kat be kat aşan *şaheserler* yarattı.[9] (...) Bütün *üretim araçlarındaki hızlı iyileşme* ile, son derece *kolaylaşmış haberleşme araçları*yla, bütün ulusları hatta en barbar olanları bile, *uygarlığın içine çekti*,.. kırları kentlerin egemenliğine soktu; çok büyük kentler yarattı; kentsel nüfusu kıra kıyasla büyük ölçüde artırdı, ve böylece *nüfusun büyük bir kısmını kırsal yaşamın bönlüğünden kurtardı*. Kırı nasıl kente bağımlı kıldıysa, barbar ve yarı-barbar ülkeleri de uygar olanlara, köylü ulusları burjuva uluslara, Doğu'yu Batı'ya bağımlı kıldı... Burjuvazi, ancak bir yüzyılı bulan egemenliği sırasında, daha önceki kuşakların tümünün yaratmış olduklarından daha yoğun ve *daha büyük üretici güç* yarattı. *Doğa güçlerine egemen olunması, makine, kimyanın sanayie ve tarıma uygulanması, buharlı gemiler, demiryolları, elektrik telgrafı, koskoca kıtaların tarıma açılması, nehirlerin su yolları haline getirilmesi, yerden bitercesine nüfus çoğalması*,.. toplumsal emeğin bağrında böylesine üretici güçlerin yatmakta olduğunu daha önceki hangi yüzyıl sezebilmiştir?[10] (...) Ama burjuvazinin feodalizmi yerle bir ettiği silahlar şimdi kendisine karşı çevrilmiştir. Burjuvazi kendisine ölüm getiren silahları yaratmakla kalmamış bu silahları kullanacak insanları da var etmiştir: Modern işçi sınıfını, proleterleri.[11] (...) Bugün burjuvaziyle karşı karşıya gelen (çatışan) bütün sınıflar içerisinde yalnızca proletarya (işçi sınıfı) gerçekten *devrimci (ilerici)* bir sınıftır... Alt orta sınıf, küçük imalatçı, dükkancı, zanaatçı, köylü, bütün bunlar orta sınıfın parçaları olarak varlıklarını (içinde var oldukları geri düzenlerini-eb) yok olmaktan kurtarmak için burjuvaziye karşı savaşırlar. Şu halde, bunlar, *devrimci* değil, *tutucu*durlar. Hatta *gerici*dirler; çünkü *tarihin tekerleğini gerisin geriye döndürmeye* çalışırlar,. kendi yaşam koşulları onu daha çok *gerici* entrikaların paralı aleti olmaya hazırlar.[12]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Komünist Manifesto - 1848

Komünist Manifesto'daki bu saptamalar *ilerici, tutucu, gerici* gibi toplumbilimsel kavramların nasıl içinde bulunulan döneme ve yöreye uygulanarak görecelik bağlamında kullanılması gerektiğini göstermektedir. Ürettikleri ortaklaşacı, komünist düşünsel dizgeyle sömürüyü ortadan kaldırmayı amaçlayan Karl Marks ve Friedrich Engels'in, binlerce yıllık geçmiş boyunca, sömürünün kişisoyunu *ilerletici, ilerici* bir işlev gördüğünü savunmaları, önemlidir. Bu düşünürlerin *kölelik kurumu* ve *burjuva sınıfı*na ilişkin değerlendirmelerinde, kişilerin, kurumların, sınıfların ya da düşüncelerin *ilerici* sayılabilmesi için ne gibi özellikler taşıması gerektiğini de görüyoruz.

Kölelik kurumunun ve köleci toplum düzeninin kendisinden önceki toplumsal yapıya göre *ilerici* sayılmasının nedenleri, özetle:

• Önceki düzende savaş tutsakları öldürülürken, köleci düzende tutsakların öldürülmeyip çalıştırılması; böylece büyük bir emek ordusunun örgütlenmesi ve dolayısıyla *üretimin artması* ve kişisoyunun *doğaya eskisinden daha egemen* bir konuma yükselmesi.

• Önceki düzende herkes ortaklaşa üretimin içinde yer almak zorunda olduğu için kimseye boş vakit kalmadığından düşünsel uzmanlaşma yok ve düşünsel ilerleme yavaşken; kö-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

leci düzende köle çalıştıranların kendilerini düşünsel işlere verebilecek boş vakti ve uygun ortamı bulmalarıyla, *düşünsel alanlarda uzmanlaşma*nın başlaması; dolayısıyla, *doğaya egemen olma* aracı olarak bilimlerin ortaya çıkıp gelişmesi.

• Önceki toplumda *yöneten / yönetilen* ayrımı olmadığı için devlet, hukuk, ordu, polis, yasama, yargı, vb. gibi kurumlar oluşmamışken; köleci düzende *yöneten / yönetilen* ayrımı nedeniyle yönetim aygıtı olarak devletin kurulması; yasa, yargı, sanat ve bilimlerin kurulması; dolayısıyla doğaya egemen olma yönündeki ilerlemeye koşut olarak, *topluma egemen olma*da da bir gelişme olmasıdır...

Burjuva sınıfının ortaya çıkışının kişi soyunun o dönemdeki düzeyine göre *ilerici* sayılmasının nedenleri ise, özetle:

• Toplumu tembellikten, uyuşukluktan kurtarıp *daha çok çalışmaya ve daha çok üretmeye* yöneltmesi.

• *Üretim araçlarını ve üretici güçleri geliştirmesi; elle üretim* (manifaktür) yerine *aygıtla üretim*in (fabrikasyonun) geçmesi ve böylelikle üretimin artması.

• *İletişim*i yeryüzü ölçeğinde yaygınlaştırması.

• Kentsel nüfusu kırsal nüfusa oranla çoğaltarak, *daha çok sayıda insanı uygar ilişkiler ve uygar olanaklar ortamına, eşdeyişle kentlere çekmesi.*

• Önceki (feodal) düzene oranla, kişisoyunun *doğaya egemen olma düzeyi*ni kat kat yükseltmesidir.

Demek ki, bir toplumun belli bir anda içinde bulunduğu örgütlenme ve yönetim biçimini, kişisoyunu doğaya daha egemen kılacak, onun yeryüzündeki beslenme, barınma, üreme, düşünme, öğrenme, bilme ve doğayı gereksinimleri doğrultusunda dönüştürme olanaklarını daha geliştirecek biçimde değiştirmeye yönelik düşünce ve çabalara, sözcüğün toplumbilimsel anlamıyla *ilericilik* ve *ilerleme* diyoruz.

İlerleme ve *ilericilik* kavramlarının sözlüklerdeki tanımları da bu yöndedir:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İlerleme: a. 1. İlerlemek eylemi. -2. İnsanlığın, uygarlığın *ideal amaca* doğru evrimi: İlerlemeye inanmak. -3. Özel bir alanda *iyiye* doğru dönüşüm; *iyi, elverişli bir sonuca* doğru evrim: Toplumsal ilerleme. -4. Bir kimsenin *bilgice, yetenekçe* gösterdiği *gelişme*: İngilizcesinde bir ilerleme görülüyor. -5. Daha *iyi* bir aşama; *gelişme*: Barış görüşmelerinde hiç bir *ilerleme* kaydedilemedi. -6. İlerleme var, *iyiye* gidiyor.

İlerici: sıf. ve a. İlericilik yandaşı olan kimse. İlerici, hem toplum üyelerinin siyasal ve toplumsal durumlarında bir geriye dönüşü savunan *gerici*'nin, hem de statüko'nun korunmasından yana olan *tutucu*'nun karşıtıdır.

İlericilik: a. -1. Derin siyasal ve toplumsal dönüşümlerin *yaşam koşullarını iyileştireceğini* ve *daha büyük bir toplumsal adalet* getireceğini düşünenlerin davranışı. -2. *Bilimsel ve teknik* ilerlemelerden elverdiğince çok sayıda insanın *yararlanma*sını sağlamaya çalışanların eğilimi. -3. İnsanlığın *manevi yönden ilerlediğ*ine inananların öğretisi.[13]

Özetle, kişilerin *yeryüzündeki* yaşam ve geçim koşullarını iyileştirmeye; toplumda girişim özgürlüğünde eşitlik ve gelir dağılımında denge sağlanmasına; bilimsel buluşların sağladığı olanaklardan daha çok kişinin yararlanmasına; kişilerin bilgi, beceri ve yetilerini geliştirmeye yönelik bütün düşünce ve davranışlar *ilericilik* ve *ilerleme* olarak nitelenmektedir.

Toplumbilim Sözlüğü'ndeki tanımıyla: *İlericilik*; en açık anlamında, *doğanın, toplumun ve bilincin işleyiş yasalarını bilmek ve bu işleyişe egemen olarak insansal gücün büyük etkisiyle bu işleyişi hızlandırmaya çalışmak* demektir.[14]

Şu altı çizilerek vurgulanmalıdır ki; toplumbilimsel anlamıyla bu kavramlar yalnızca *bu dünyadaki* yaşamımızın örgütlenmesiyle ilgilidirler; yalnızca kişisoyunun *somut yaşam koşullarını* ölçüt olarak alırlar; yani *ilericilik, gericilik* gibi toplumbilimsel kavramlar, *ölüm ötesi yaşam*'la ilgili olmadıkları gibi, Tanrı ile kişi arasındaki *Eski Ahid* (Tevrat), *Yeni Ahid* (İncil) *ve Son Ahid* (Kur'an) gibi sözleşmelerin hiçbiriyle doğrudan ilgili değildirler; dinler ve inançlar ancak kişisoyunun yeryüzündeki somut yaşam koşullarını biçimlendirmedeki etkileri oranında

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bu kavramlar kapsamında bir irdelemeye konu edilebilirler; nitekim bu çalışmanın sonraki bölümlerinde bu konuya değinilmektedir.

Tutuculuk kavramı

Kişioğlunun karşılaştığı her yeniliği başlangıçta yadsıdığı, benimsemekte güçlük çektiği, dahası yeniliklere savaş açtığı, bağlı bulunduğu değerleri kolay kolay değiştirmediği, alışkanlıklarını kolay kolay bırakamadığı, gündelik yaşamda her an gözlenebilen bir gerçektir. Bu demektir ki *tutuculuk* bir yönüyle kişisoyunun tinsel (ruhsal) doğasıyla ilgili bir sorundur. Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Araştırma ve İleri Eğitim Merkezi BARİLEM'in Kurucu Başkanı, Tinbilimci M. Emin Ceylan, bir yazısında *tutucu* kişiliği şöyle irdeliyor:

> Karakteristik bir *tutucu*yu, geleneksel, kuralcı, zevke karşı, otoriter, cezalandırıcı, etnik özellikleri abartan, militarist, dogmatik, batıl inançlı ve bilimsel gelişmelere kapalı olarak tanımlayabiliriz. (...) *Tutuculuk*; tam emin olamama ve şüpheciliğe karşı geliştirilmiş *psikolojik bir savunma*'dır. Bu kişiler, belirsiz (kesin olmayan, karmaşık, değişken, yeni, sapkın, bireysel ve adsız) durumlarla karşılaştıklarında psikolojik olarak içsel bir tehdit ve bunaltı hissederler. O nedenle *yabancı, yeni ve farklı olan her şeye karşı tahammülsüzlük* otomatik bir *korunma davranışı* halinde beliriverir. Korunmanın, bilinmedik, yeni ve farklı olana karşı yapılması ilginç, fakat anlaşılabilirdir.(...) *Aşırı tutucu*luk, ayrı düşmek, toplum dışı kalma korkularına karşı da bir tepkidir. Kişi böyle bir korkuya karşı, sıradan basit, fakat güvenli olmayı seçer. (...) Kendi doğruları dışındaki herkese karşı bir uzaklık ve zorunlu beraberlik durumunda da, olanlara karşı dışlayıcı bir tutum ve inat bir tartışma şekli geliştirir. (...) Belirsizliğe tahammülsüzlük, ahlaki değerlerin yıkılmasıyla savunmasız kalma korkuları, bu psikolojik zeminin temel taşlarıdır. O nedenle *tutucu* birisi için *kurallara ve dogmalara düşkünlük* hayati önemdedir.(...) Gerçek, değiştirici ve o nedenle de zorlayıcıdır. İç dinamikleri böyle bir zorlamaya dayanamayacak kişilerin, *değişime direnmeleri* anlaşılabilirdir. Her kişinin bir iç dengesi vardır. Bu dengeyi sarsacak her türlü öğreti, davranış, tutku, tehlikeli olarak algılanır ve ona karşı direnilir. (...) *Tutuculuk*, gerçekte bir *ideoloji* ya da *gelenek* değil; öyle görünmekle beraber, çoğu kez *insanın kendi iç dengelerini tutturmak için yola*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

*koyulduğu insani bir savunma*dır. Bu savunma bir noktaya kadar olursa hoştur da, çizgiyi aşmaya başlayıp, kişinin kendisini, ailesini ve çevresini bloke etmeye yüz tuttuğu zaman, işte o zaman kişinin iç dengelerinde önemli sarsılmalar başlamıştır ve *patalojik* bir sınıra dayanmıştır.[15]

Her yeniliğin başlangıçta direnişle karşılanması yalnızca bilisiz kimselerin bilisizliklerinden kaynaklanan bir davranış olmayıp, doğrudan doğruya bilginler arasında da sıkça görülen bir davranış biçimidir.

Bilim alanında tutuculuk

Bilimsel yenilikler bilisiz yığınlardan önce doğrudan bilginlerin pek çoğunca kuşkuyla karşılanmış ve yadsınmıştır. Bilim Tarihçisi Thomas Khun, tarihteki önemli bilimsel buluşları irdelerken, bu buluşların yapıldıkları dönemde yaşayan bilginlerce kolay benimsenmediğini göstermiştir.

Kuhn, Newton'un kuramını ilk yadsıyanların bilisiz kimseler değil, tersine bilginler olduğunu ve bunların: *"Newton nesnelerin özünde kimi gizil güçler bulunduğunu savlıyor; buysa nesnelere tapım aşamasındaki ilkel toplumların inancına benzer"* diye karşı çıktıklarını *"Bilimsel Devrimlerin Yapısı"* kitabında örneklemektedir.

Thomas Khun (solda) ve Bilimsel Devrimlerin Yapısı adlı kitabı

Kuhn'a göre, Lavoisier'nin kimyasına ilk karşı çıkanlar da yine bilginlerdi.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

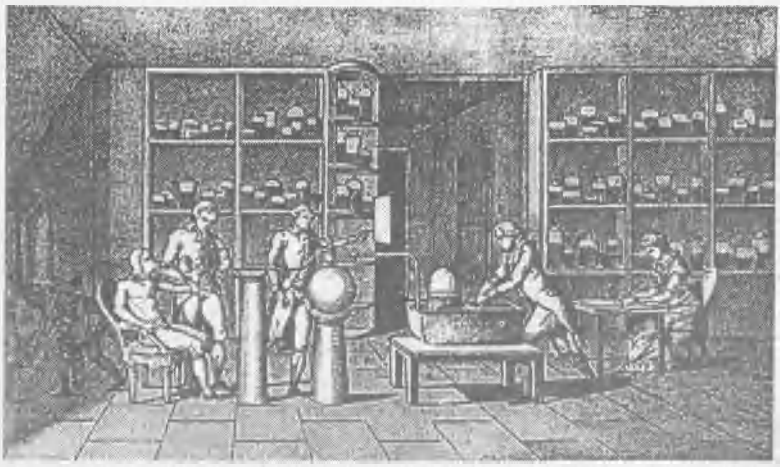

Lovoisier'i kimya deneyinde gösteren bir gravür.

Einstein, Bohr ve diğerlerinin kuantum mekaniğinde egemen olan olasılıkçı yorumlara karşı çıktıklarını biliyoruz.[16]

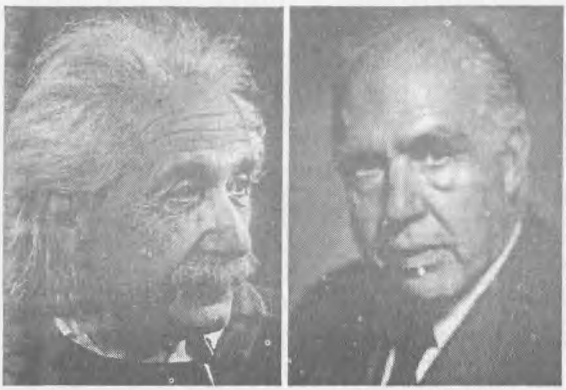

Başlangıçta Kuantum Mekaniği'ne karşı çıkan bilginler
Albert Einstein (solda) ve Niels Bohr (sağda)

Kopernik'in bilimde devrim sayılan kuramı da bilginlerce öyle çabucak benimsenmiş ve yayılmış değildir. Ölümünün üzerinden neredeyse yüzyıl geçtikten sonra bile Avrupa'da Kopernik'in kuramını benimseyen bilginlerin sayısı pek azdı ve bilginlerin ezici çoğunluğu yüz yılı aşkın bir süre Kopernik'i yadsıdılar.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

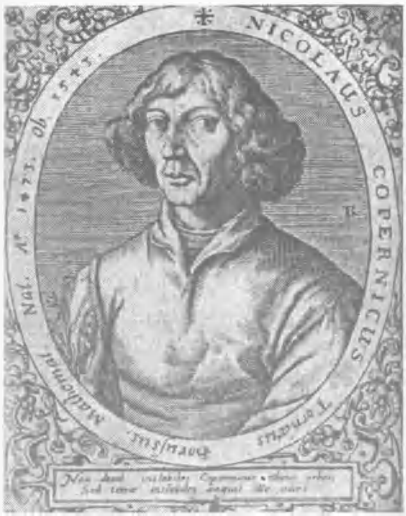

Nikolas Kopernik ve yüzyılı aşkın bir süre bilginlerce yadsınan bilimsel çalışmaları

Newton'un çalışmaları, *Principia*'nın yayımlanmasından sonra geçen yarım yüzyılı aşkın bir süre için, özellikle Avrupa kıtasında, genel olarak bilginlerce olumlanmış ve benimsenmiş değildi.

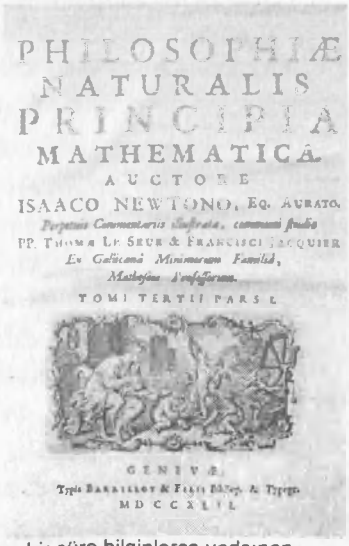

Sir İsaak Newton ve onun yüz yılı aşkın bir süre bilginlerce yadsınan "Principia Mathematica"sı

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bilim adamı Priestley, oksijen kuramını yadsıdığı gibi, bilim adamı Lord Kelvin de elektromanyetik kuramını hiç bir zaman benimsememişti.

Lord Kelvin (solda) Joseph Priestley (1733 - 1803) (ortada) Joseph Priestley'in bilimsel savlarını yalanlayan düşünürlere verdiği yanıtlar (sağda)

Bilginlerin ortaya konulan yeni kuramları yadsıyıcı tutumlarından yakınan bilim adamı Max Planc, *Bilimsel yaşam öyküsü*'nde şöyle diyor:

> Yeni bir bilimsel doğru, karşıt görüşü savunan bilginleri ikna edip onları aydınlatarak başarıya ulaşmaz! Yalnızca karşıt görüşü savunan bilginler birer birer öldükleri için yeni görüşten başkasını bilmeyen yepyeni bir kuşak oluşur...[17]

Max Planc

Bilginlerin yeni bir bilimsel kuramı başlangıçta yadsıyışı ile bilisiz yığınların bilimsel yeniliklere karşı çıkışı kuşkusuz eş düzeyde bir davranış değildir. Bilginler yeni bir kurama genellikle bilimde şarlatanlığı önleyici bir kurum olan *bilimsel kuşkuculuk* ilkesiyle karşı çıkarlar; kimi kez de kendi öznel inançlarına aykırı düştüğü için... W. Heisenberg, bilim alanında da görülen bu ikinci türden tutuculuğu örneklerle sergilerken şöyle diyor:

> Einstein'ın konferansı büyük bir salondaydı... Tam kapıdan içeri girmek istediğim anda, genç bir adam beni dürttü. (...) Elindeki pusulada Einstein'ın görecelik kuramının bir spe-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

külasyon, ve bu konunun *Yahudi gazetelerinin bir abartması* olduğu yazılıydı. (...) Pusuladaki ifade, deneysel çalışmalarıyla ünlü bir bilgine aitti. Bütün umutlarım suya düştü. Çünkü, en azından *bilimin,.. politik düşünce ayrılıklarından uzak tutulması gerektiğine* son derece inanmıştım. Ama burada, *bilimsel yaşamın, karakter olarak zayıf ya da hastalıklı insanlarca kötü politik tutkularla çirkinleştirilmeye çalışıldığına* tanık oldum. (...) Burada *gerçek* değil, bir *çıkar savaşı* söz konusuydu.[18]

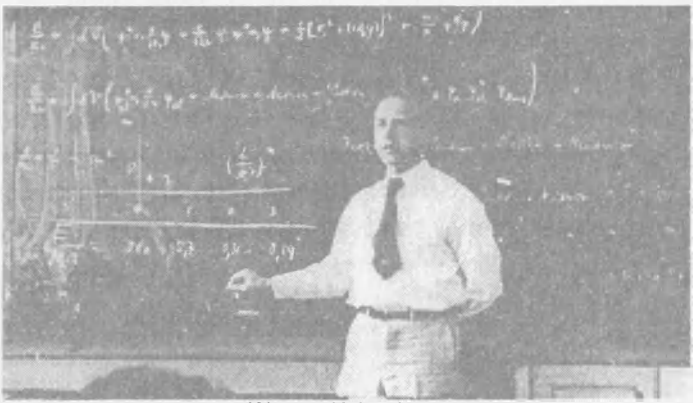

Werner Heisenberg

Darwin'in ünlü *Evrim Kuramı* da başlangıçta bilisiz yığınlarca değil, ünlü bilginlerce topa tutulmuştur. Bunların başında Priestley'in kuramına da karşı çıkmış olan Lord Kelvin gelmektedir. Columbia Üniversitesi rektörü Barnard dahi Darwin'e karşı çıkarken oldukça ilginç sözler ediyordu:

> Darwin'in organik evrimi doğruysa, Tanrı'nın varlığına inanmanın olanağı yoktur. Eğer öyleyse ben bilim istemiyorum. Benden önce atalarım nasıl cahil yaşadılarsa ben de öyle cahil yaşamak istiyorum![19]

Freud, bu olaydan tutuculuğun yapısına yönelik şu yoruma ulaşmıştır:

> Darwin'in yeni bir bilimsel kuram olan evrim öğretisini alalım ele. Bu öğreti de ilkin amansız bir direnişle karşılaşmış. (...) Öyle direnişler ki, hepsi de bir takım nedenlere dayandırılabilmekte, bunların yardımıyla sevimsiz Darwin öğretisi lehinde ileri sürülen kanıtlar sözde çürütülebilmektedir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Karşıt görüşlerin boğuşması her vakit belli bir zaman alır; işin daha başından beri yeni öğretiyi tutanlarla ona karşı çıkanlar görülür; taraftarların sayısı ve ağırlığı gün geçtikçe artarak, sonunda üstünlüğü ele geçirir; bütün savaşım boyunca neyin söz konusu olduğu hiç bir vakit unutulmaz. (...) Bireyin ruhsal yaşamında bu olayın tıpatıp bir benzerini bulmak güç değildir. Bu da, bir kimsenin bazı kanıtların gerçek diye benimsenmesini gerektiren bir durumla ilk kez yüz yüze gelişi, ancak böyle bir benimsemenin o kişinin isteklerinden kimilerine aykırı düşerek kimi görüşlerini incitmesidir. Bu durumda söz konusu kimse duraksamaya kaptıracak kendini, çeşitli nedenlere başvurarak Yeni'ye karşı içinde bir takım kuşkuların doğmasını sağlayacak, bir süre kendi kendisiyle savaşacak, ancak ister istemez itiraf edecek sonunda, *"öyle kolay benimseyemeyeceğim, kendisine inanmamın ben'i rahatsız edeceği bir şey ama, ne yapayım ki gerçek"* diyecektir.[20]

Sigmund Freud

Nedeni ister *bilimsel kuşkuculuk*, ister *çıkarcılık*, ne olursa olsun, bilimsel buluşların ve yeni kuramların, başta o dalda uğraş veren diğer bilginlerin direnişiyle karşılaştığını bilmek; bilisiz yığınların toplumsal ve bilimsel ilerlemeler karşısında başlangıçta yadırgayıcı, yadsıyıcı ve *tutucu* olan davranışlarını anlamamızı kolaylaştırır.

Sözlükler tutuculuğu şöyle tanımlıyor:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Tutuculuk: a. -1. Bir kimsede, bir toplulukta, bir toplumda görülen *değişikliklere karşı çıkma* ve güven verici buldukları *yerleşik değerlere, yapılara, düzene sıkı sıkıya sarılma* eğilimi, görüşü, tutumu. -2. Siyasal öğretide uzlaşmaz *tutucu* eğilim, muhafazakarlık.

Tutucu: sıf. va a. *Değişme*'den yana olmayan, *kurulu düzene, yerleşik değerlere sıkı sıkıya bağlı* olan bir kimse, bir topluluk, onlara özgü bir şey için kullanılır; muhafazakar: *Tutucu bir insan. Tutucu bir aile. Tutucu bir dünya görüşü.*[21]

Görüleceği üzere, *Tutuculuk* bir yandan ilerlemeye karşı çıktığı denli, bir yandan içinde bulunulan düzeyden daha geri bir aşamaya dönmeye de karşı çıkmaktadır. Özetle *Tutucu*luk, kurulu düzende mutlu yaşayanların eğilimidir daha çok. Gelgelelim, tutuculuğun (muhafazakarlığın) düşünsel savunusunu yapan çoğu yazar, ilerleme karşıtı olarak nitelenmeye karşı çıkmaktadır. Örneğin tutuculuğun düşünsel babası sayılan Edmund Burke, *"değişime toptan karşı olmadığını, yalnızca değişimin her ülkenin tarihsel, politik ve toplumsal bağlamı ile uyumlu olması gerektiğini"* söylemiştir.

Tutucu İngiliz düşünür Edmund Burke (solda) ve Peyami Safa (sağda).

Peyami Safa da bu görüştedir. Tutucu, muhafazakar olarak nitelenenler *"biz, değişime, ilerlemeye karşı değiliz"* deyip bunu kanıtlamaya çalışır; *"ilerleme olmasın demiyoruz, ilerleme olsun, ama ilerlerken şuna şuna dokunulmasın"* derler; o dediklerine dokulmadığında ise ilerleme olmaz. [22]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gericilik kavramı

Yukarıda, toplumun o an içinde bulunduğu örgütlenme ve yönetim biçimini, kişiyi doğaya daha egemen kılacak, onun yeryüzündeki beslenme, barınma, üreme, düşünme, öğrenme, bilme ve doğayı gereksinimleri doğrultusunda dönüştürme olanaklarını daha geliştirecek biçimde değiştirmeye yönelik düşünce ve çabalara *ilericilik* demiş; kişilerin *yeryüzündeki* yaşam koşullarını iyileştirmeye, gelir dağılımında denge sağlanmasına; bilimsel olanaklardan daha çok kişinin yararlanmasına; kişilerin bilgi, beceri ve yetilerini geliştirmeye yönelik bütün düşünce ve davranışları *ilericilik* ve *ilerleme* olarak nitelemiştik. Gericiliğin toplumbilimsel tanımında, *ilericilik* tanımının tersi söz konusudur: Toplumun o an içinde bulunduğu toplumsal örgütlenme ve yönetim biçimini, doğa üzerinde egemenliği geriletecek, beslenme, barınma, üreme, düşünme, öğrenme, bilme ve uygulama olanaklarını daraltacak biçimde değiştirmeye yönelik ve toplumun yaşam düzeyini içinde bulunduğu aşamadan daha geriye götürmeye, gelir dağılımındaki dengesizliği artırmaya, bilimsel olanaklardan yararlanan kişilerin sayısını azaltmaya, kişilerin bilgi, beceri ve yetilerini ulaşmış oldukları düzeyden daha geriye götürmeye yönelik bütün düşünce ve davranışlar, *gericilik*tir.

Toplumbilimde *gericilik*: İnsanın ve içinde yer aldığı toplumsal yapının, *doğal ve toplumsal çevresi üzerindeki denetim olanaklarının azalması*dır.[23] Ansiklopedik sözlüklerse gericiliğin daha çok *siyasi*, eşdeyişle ülkenin yönetim biçimine ilişkin tutumu üzerinde durur:

> **Gericilik:** a. Yenilikleri yadsıyarak *geçmişteki toplumsal ve siyasi duruma (geçmişteki yönetim biçimine) geri dönme* düşüncesi, tutumu: *Gericiliğe ödün vermek.*
>
> **Gerici:** sıf. ve a. Dar görüşlü bir *tutuculuk*tan ya da *eski toplumsal ve siyasal düzene (eski yönetim biçimine) geri dönüşten yana* olan kimse. *Gerici hükümet. Gericilerin elinde olan gazete.* (Eşanl. MÜRTECİ)

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Gerici: sıf. Siyasal ve toplumsal açıdan *gerici* düşünceleri açığa vuran, taşıyan ya da dile getiren için kullanılır.[24]

Bu anlamda *gericilik*, toplumu içinde bulunulandan daha geri bir toplumsal örgütlenmeye ve kurulu bulunandan daha geri bir yönetim biçimine döndürmek düşünce ve çabasıdır ki, bunun adı *siyasi* eşdeyişle *yönetsel gericilik*'tir.

2. Yönetsel (siyasi) ilericilik ve gericilik

İlericilik, tutuculuk ve gericilik, daha çok siyaset alanında karşımıza çıkan ve en çok yönetim biçimi konusundaki çekişmelerde kullanılan nitemlerdir. Bunun böyle olması doğaldır, dahası zorunludur. Çünkü kişisoyunun yeryüzündeki tüm ilerlemesi, toplumların yönetim biçimlerine bağlı olmuştur.

Yönetim biçimleri çağlar boyunca çeşitli aşamalardan geçerek bugünlere gelmiş ve toplumlar, soy, sop, klan, kabile, aşiret, kabile konfederasyonu, krallık, şahlık, padişahlık, hilafet, papalık, monarşi, meşrutiyet, vb. gibi bir çok yönetim biçiminden geçerek, sonunda *demokrasi* ve *cumhuriyet* gibi, yurttaşların kendi kendilerini yönettikleri, yönetici seçme ve yönetici seçilme yetkesine kavuştukları, yöneticileri oylarıyla seçip yine oylarıyla düşürebildikleri; tüm konulara ilişkin düşünceler üretip görüşlerini yayabildikleri ve düşünceleri doğrultusunda örgütlenebildikleri bir toplumsal örgütlenme ve yönetim aygıtına kavuşmuştur.

Çok partili parlamenter demokratik cumhuriyet günümüzde bilinen en ileri yönetim biçimidir. Bu yönetim biçimine kavuşmuş bir toplumu, yeniden *krallık* ya da *padişahlık* düzenine, *meşruti monarşiye*, *teokrasiye*, *otokrasiye*, *papalık* ya da *hilafet* yönetimine döndürmeyi amaçlayan tüm düşünce ve davranışlar, yönetimbilimlerinin (siyasal bilimlerin) *yönetsel gericilik* kavramı kapsamına girmektedir.

"İlerici" ve "gerici" yaftaları

Tarih, binlerce yıl boyunca ilericilerle gericiler arasında patlak vermiş sayamayacağımız denli çok çatışmadan söz eder. Her çatışmada *ilerici* sözcüğü övgü, *gerici* sözcüğü kötüleme

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yaftası olarak kullanılmıştır. Dünyanın her yerinde, her dönemde kendi kendilerini *ilerici* olarak nitelendiren sayısız kişiler olmuş, adlarında *ilerici* sözcüğüne yer veren çok sayıda partiler ve örgütler kurulmuş olmasına karşılık; kendi kendilerini *gerici* sözcüğüyle nitelendiren parti, kişi, örgüt ya da dernek, bildiğimize göre yoktur; çünkü toplum *gerici* olarak damgaladığı bir düşüncenin ardına takılmaz. Bu yüzden toplumbilimsel anlamda *gerici* olanlar dahi kendilerine *gerici* denilmesine karşı çıkarlar. Bu, kişisoyunun *ilerlemeye, ilericiliğe* olan eğiliminin toplumsal bilinçaltına yerleşmiş olduğunu gösterir. Ne denli toplumbilimsel anlamda kullanırsak kullanalım, hiç kimse kendisine *gerici* denilmesinden hoşlanmamakta; toplumbiliminin, insanbiliminin, yönetimbilimlerinin ölçütlerine vurularak *gerici* olduğu saptanan düşünceleri savunan kişiler dahi, kendilerine *gerici* denildiğinde küplere binerek, bunu kişiliklerine yönelik bir aşağılama saymaktadırlar.

31 Mart 1909 gerici ayaklanmasını bastırmak üzere silaha sarılan Hareket Ordusu askerleri Bakırköy'de (Kartpostal)

Nitekim geçmişte 31 Mart (13 Nisan 1909) *gerici* ayaklanmasının görünürdeki örgütleyicilerinden Volkan gazetesi yazarı Derviş Vahdeti, diğer gazetelerin kendisine yönelttiği

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mürteci (*gerici*) nitelemesini her duyuşunda büyük bir öfkeyle yadsımış, yazılarında kendisinin *mürteci* (*gerici*) olmadığını, tersine herkesten çok *ilerici* olduğunu yineleyip durmuş; gelgelim *"ben gerici değil herkesten çok ilericiyim"* diye bağırması, onu ayaklanma bastırıldıktan sonra kurulan sıkıyönetim yargılamasında göğsüne *gerici* yaftası yapıştırılarak asılmaktan kurtaramamıştır.

"İrtica" ve "mürteci" yaftaları

Peyami Safa, yazılarında *muhafazakar* (tutucu), *mürteci* (gerici) ve *yobaz* deyimlerini özenle birbirinden ayırarak tanımlamaktadır. Safa'ya göre:

> *Mürteci*, muhafazakarların soysuzlaşmış tipidir. Geçmişi geleceğe bağlayan köprüyü geçmek istemez; ona arkasını döner ve zamanın tek buudu içinde takılıp kalır.[25]
>
> Cemiyetin son tekamül evresini ondan evvelkine irca etmek isteyenler *mürteci*dirler. Böyle bir niyeti olmayıp da mevcudu muhafaza etmek isteyenler *mürteci* değil *muhafazakar*dırlar.[26]
>
> *Muhafazakarlık* ve *irtica* aynı şey olmadığı gibi, *irtica* ve *yobazlık* da aynı şey değildir. *Mürteci*, bugünden evvelki hali iade etmek isteyen samimi bir gerilik taraftarıdır.. Onu hatalı bulabiliriz fakat sahtekarlığına hükmedemeyiz...[27]
>
> *Yobaz*, samimi değildir. Evvela hortlamasını ister göründüğü geçmişin, tarihin, din ve milliyetçilik esaslarının ne olduğunu bilmez. Bilmeğe de lüzum görmez. Çünkü onun gayesi, muhafazakarlar gibi geçmişe ait değerleri muhafaza etmek veya mürteciler gibi evvelki hali iade etmek değildir. *Muhafazakarlık* veya *irtica* temayüllerini istismar ederek kargaşalık çıkarmak, rakiplerini ezmek, geçici bir nüfuzla bazı dünya nimetlerini elde etmektir.[28]

Peyami Safa'nın bu tanımlamaları genel olarak doğrudur. Ancak onun *mürteci samimidir (içtenliklidir), yobaz samimi değildir (içtenliksizdir)* biçimindeki saptamaları yüzeyseldir. Her akımın içtenlikle inanan savunucuları da vardır, içtenliksiz, inançsız ikiyüzlü savunucuları da vardır. Ülkemizde *gerici, irtica* ve *mürteci* nitelemelerinin en çok kullanıldığı bir siyasal parti-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nin başkanı, kendilerine yöneltilen *irtica, mürteci* nitelemelerine karşılık verirken, bu kavramları kendince şöyle tanımlıyordu:

> **Gerçek mürteci** onlar (laikler)! Din tacirliği, din simsarlığı yapanlar varmış. Peki bu ülkede **dinsizliği siyasete alet edenler, dinsizliğin ticaretini yapanlar** yok mu? Onlara niye sesiniz çıkmıyor? Ne deniliyor bunda: *"Önümüzdeki günlerde bir seçim yapılacak, aman gözünüzü dört açın, siyasi parti mensupları dini siyasete alet etmesinler, irticai faaliyette bulunmasınlar"*. Buna benzer bir çok iddialar. **Kullanılan kavramların hepsi insanların kendine göre yorumlayacağı cinsten, bilimsel hiç bir anlam ifade etmeyen görüşler.** Bir toplumun **ulaştığı medeniyet seviyesi** vardır. Bunu **refah seviyesi** temsil eder. **Özgürlükleri, demokratik hakları aşağıya götürmek** için kim çalışma yapıyorsa, gerçek anlamda **mürtecidir**, bunun adı **irticadır**. Bu ölçüler içinde gerçek **mürteci** olanlar **"aman (seçimlerde) din simsarlığı yapılmasın"** biçiminde tamim yayınlayanlardır.[29]

Görüleceği üzere, din üzerinden siyaset yaparak yönetime gelmeye çalışan bir partinin başkanı, *mürteci* (*gerici*) ve *irtica* (*gericilik*) kavramlarını; *herkesin kendine göre yorumlayacağı türden, bilimsel anlam ifade etmeyen görüşler* diye niteledikten sonra, kendisi oturup bu kavramlara *gerçek anlamda* diye sunduğu bir tanım getirerek, ortaya şöyle bir ölçüt koymuştur: Özgürlükleri, demokratik hakları kim aşağıya götürmek için çalışma yapıyorsa, o gerçek anlamda mürteci (gerici)'dir; bunun adı irtica (gericilik)'tir...

Gerici, irtica, mürteci sözcüklerine getirilen bu tanımlama belki eksiktir, ancak yanlış sayılamaz. Gerçekten de, kim ki özgürlükleri, demokratik hakları geriye götürecek bir yönetim kurmaya çalışır; o ki *gerici*'dir, *mürteci*'dir ve *irtica* budur. Gelgelelim bugüne dek hiç bir *mürteci* kişi ya da örgüt, toplumun karşısına geçip; *biz özgürlükleri kısacağız, demokratik hakları ortadan kaldıracağız*, diye bağırmamıştır. Ne 31 Mart (13 Nisan 1909) irtica ayaklanması nedeniyle asılan Derviş Vahdeti, ne onun örgütlediği gerici *İttihad-ı Muhammedi Partisi*, ne de onun yayımladığı mürteci *Volkan* gazetesi bir kez olsun *"özgürlükleri ve de-*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mokratik hakları kaldıracağız" demiştir. Tersine, 1909'un mürtecileri de tıpkı bugünün mürtecileri gibi *"daha çok özgürlük ve daha çok demokrasi"* diye bağırmışlardır. Ancak, istediklerinin yalnızca *"irticaya, mürteciye özgürlük"* ve yalnızca *"irticaya, mürteciye demokrasi"* olduğu açık. Oysa irticaya, mürteciye özgürlük tanınır ve irticaya, mürteciye demokrasi sunulursa, ortada özgürlüğün ve demokrasinin kırıntısının dahi kalmayacağı, yaşanmış deneyimlerle ortada bir gerçektir. Kitabımızın *"Hıristiyanlıkta İlericilik ve Gericilik"* başlığını taşıyan *"Beşinci Bölüm"*ünde, Roma İmparatorluğu'nda yaşayan Hıristiyanların yönetime karşı nasıl "özgürlük" bayrağı dalgalandırdıklarını ve yönetimi ellerine geçirince nasıl özgürlüğün kırıntısına bile düşman kesildiklerini örnekleriyle göreceğiz.

Din devleti özlemcileri, kendilerine yöneltilen *irtica* ve *mürteci* yaftalarını, kendi üzerlerinden atıp karşıtlarına yapıştırmaya yelteniyorlar. Bunların *irtica* ve *mürteci* kavramlarını doğru tanımladıkları açık, gelgelelim bu tanıma uyan kişi ve kurumların hiçbirine *mürteci* nitemini yakıştırmadıkları da ortada. Bunlar Suudi Arabistan, Libya, İran, Kuveyt, vb. gibi *özgürlükleri ve demokratik hakları kısıtladığı* belgelerle kanıtlanmış ülkelere, Abdülhamid gibi ülkeyi otuz iki yıl Meşruti özgürlük ve Meşruti haklardan yoksun bırakıp Monarşi'yle yöneten bir padişaha ya da son Osmanlı Padişahı ve Halifesi Vahdettin'e *mürteci* diyebiliyorlar mı? Hayır, tersine, *irtica* ve *mürteci* kavramlarının tanımını doğru yapıp, sonra da *irtica* ve *mürteci* tanımına en yakışan kişi ve kurumları, *örnek* diye yüceltiyorlar.

"Ortada bir millet var, koyun sürüsü; bir de çoban lazım, o da ben!"[30] deyip, Cumhuriyet yönetiminin kurulmasına karşı olduğu için yurttan kaçan padişah Vahdettin'e *mürteci* nitemini yakıştırmayıp, onu topluma *örnek yönetici* olarak gösteren ve kendilerini de *Vahdettin'in siyasi kalıtçısı* olarak gören kimselerin, yönetimi ellerine geçirdiklerinde ülkeyi tıpkı Vahdettin gibi, Vahdettin'in yönetim anlayışını örnek alarak, yani ulusu koyun sürüsü yerine koyup kendilerini de çoban yerine koyarak, değnekleriyle dürte dürte yönetmeye kalkışacakları ya da "cennet-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

mekan" diye yücelttikleri Abdülhamid gibi yönetecekleri kuşkusuzdur; ki sözcüğün toplumbilimsel, insanbilimsel ve yönetim bilimlerindeki anlamıyla *gericilik* de budur, *mürtecilik* de budur, *irtica* da budur.

II. Abdülhamid (solda), Vahdeddin (sağda)

İrtica: İnsanlık suçu

İnsanı insan yapan; düşünce üretme yetisinin gelişimidir. Toplumların yönetim biçimleri ile, o toplumun üyelerinin düşünce üretme yetilerinin gelişimi, birbirine sık sıkıya bağlı olgulardır. Hangi yönetim biçimi kişilerin düşünce üretme yetilerinin özgürce gelişimine köstek oluyorsa, o yönetim biçimi gericidir. Kişilerin düşünce üretme yetisine köstek olmak, onların birey, insan olmasına engel olmak demektir. Gerici yönetimler, düşünce üretme özgürlüğünü baltalayarak insanın insan olmasına engel oldukları ve kişiyi insanlıktan uzaklaştırdıkları içindir ki, insanlık suçlusudurlar.

Bunun en çarpıcı örneklerinden biri, Abdülhamid'in 32 yıl süren Monarşik (Tekbuyurganlık) yönetimi altında toplumun düşünce üretme yetisinin nasıl kötürümleştiğidir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İrticanın cennetmekanı

II. Abdülhamid

Abdülhamid döneminin son günlerinde vakanüvislik (gün be gün olay, tarih yazıcılığı) görevine başlayan Abdurrahman Şeref Efendi, yönetimi oyla ya da kanla ele geçirmeyi amaçlayan siyasal dinci örgütlerin tümünün söz ve ağız birliği ederek *cennetmekan* nitemiyle ululadıkları Abdülhamid'in otuz iki yıl süren yönetimine tanık olmuştur. Abdurrahman Şeref Efendi, Abdülhamid yönetiminde tanık olduğu olayları şöyle anlatmaktadır:

Abdurrahman Şeref Efendi

Abdülhamid Meclisi kapatıyor, Anayasayı kaldırıyor

Sultan Abdülhamid, bir meşruti padişah olmak üzere saltanatı almıştı. Rusya ile savaşın başlaması nedeniyle iki küçük denemesi yapılan mebuslar meclisi geçici olarak dağıldı. Bu geçici süre otuz iki yıl sürmüştür. (...) Meşruti yönetim biçimini yerleştirmek ve insanların düşüncelerini bu yönetim biçimine yavaş yavaş alıştırmak bir kutsal görevdi. Meclis kapatılmamış ve bu görev otuz iki yıl boyunca güzelce yerine getirilmiş olsaydı, şimdi düzenli ve güçlü bir meşruti yönetim kurulmuş, Osmanlı'da din ya da soy ayrılıklarına göre örgütlenmiş çeşitli toplulukların bir millet biçiminde kaynaşması sağlanmış; *özgürlük, eşitlik, kardeşlik, adalet* sözlerinin gerçek anlamları tümüyle ve uygulamasıyla anlaşılmış, ülke ve devletin iç ve dış görkemi ve bayındırlığı sağlanmış olurdu. Mebuslar meclisi otuz iki yıl kapalı kaldığı sürece ne yaptığımızı gözden geçirelim:[31]

Abdülhamid, yönetimden düşürülmek ve öldürülmek gibi saplantıların onulmaz tutsağıydı. Bu yüzden o, otuz iki yıllık yönetimi süresince, yazılı yasaları ve düzenlemeleri yürürlükten kaldırarak, korkularından kaynaklanan o ünlü baskı düzenini işletmiştir.[32]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Abdülhamid döneminde güvensizlik ve hafiyeler

Öldürülme ve düşürülme korkusu nedeniyle yönetimde kimselere güvenemeyişinden dolayı her işi doğrudan Abdülhamid yapmaya kalkınca Saray'ın etkisi çoğalmış, Abdülhamid'in yaşadığı ev olan Yıldız sarayı, herkesin her iş için başvurduğu küçük büyük her işin görüldüğü bir yer olup çıkmıştı. Her iş doğrudan doğruya Abdülhamid'in evi olan Yıldız sarayında görülüyor ve Abdülhamid'in Yıldız sarayından verdiği yasaya uymaz keyfi buyruklar çarçabuk yerine getiriliyordu. (...) Abdülhamid, devlet görevlilerine güvenmediği gibi halka da güvenmiyor, bir evde ya da gezinti yerinde üç dört kişinin toplanmasına dahi kötü amaçlar yüklenerek yönetimle hiç ilgisi olmayan halk katmanlarından bir çok kimseler salt bir kaçı bir yerde buluştular diye tutuklanıyor, sürgüne gönderiliyor; dahası bir aralık **tekkelerde zikir ve ibadetin yasaklanması** bile söz konusu oluyordu. Abdülhamid'in korkuları, takıntıları arttıkça halkı daha çok düşman gördü ve herkesin en küçük davranışına varıncaya dek araştırılması için gizli bir polis gücü örgütledi.[33] Abdülhamid'in güvensizlik duygusu yakınlarına dek uzanmış, kendi oğullarını dahi çok sıkı bir biçimde gözetim altında bulundurduğu gibi, oğullarıyla ilişki kurmak şöyle dursun yolda onlara selam vermek ya da dairelerde bilmeyerek bir iki söz söylemek en acıtıcı cezalara çarptırılmaya yetecek bir suç sayılmaya başlanmıştı. Casusluk Abdülhamid döneminde en kazançlı iş olunca, yaradılışça temiz, doğru, çekingen olan kimseler bile bu yola sapmışlardı. Jurnalciler, usa düşe gelmez gerçeğe aykırı karaçalmalar ve kötülemeler yapsalar dahi ceza görmediklerinden ve yaptıkları gammazlamaların önem ve değerine göre büyük parasal ödüller aldıkları görüldüğünden, bu gönüllü hafiyelerin sayıları ve etkinlikleri amaçlandığının çok ötesinde artmıştır. Bunların kötülüğünden halk birbirine iki söz etmekten çekindiği gibi sıradan işlere ilişkin söylenen sözler dahi haince yorumlarla çarpıtılıp aktarılarak söyleyenlerin başına büyük büyük dertler açılmış ve kardeşin kardeşi, oğulun babayı gammazlay'p tutuklatarak sürgüne göndertip bu yoldan gelir sağladığı çok görülmüştür. Bu durum, diğer

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

illere dahi bulaşarak Osmanlı toprağında gönüllü hafiye bulunmadık tek yer dahi kalmamıştır.[34] Hafiyeliğin kuralı görevini gizlemek olmasına karşın bu gönüllü hafiyeler kendilerini gizlemeksizin herkesin içinde atıp tutarak, şu olayı yada bu kişiyi padişaha ben gammazladım gibi böbürlenmelere koyulup utanmazlıkları, alçaklıkları ve ocaklar söndürmekteki becerileriyle, haklı olarak toplumun tiksintisini ve lanetini üstlerine çekmişlerdir.[35] Abdülhamid'in otuz iki yıllık yönetimi boyunca bu gönüllü hafiyelerin, bu jurnalcilerin, kırmızı fesleri ve özel davranışlarıyla toplum içinde ayrı bir katman oluşturarak, kötülükleriyle ülkeye ve toplama ne büyük zararlar verdiği, açıklanması dahi gerekmeyecek denli herkesçe bilinen apaçık bir gerçektir. Abdülhamid'in hafiyelerinin kötülüklerinden dolayı bütün millet dilsizliğe ya da gerçek düşündüklerinin tam tersini söylemeye, eşdeyişle yalancılığa zorunlu kalarak buna alışmış ve soylu ümmetimizde güzel erdem ahlak kökünden sarsılmıştır.[36]

Abdülhamid döneminde eğitim ve basın

Bilimle doğrular ve gerçekler ortaya çıkarıldığından, Abdülhamid, eğitimi ve basını kendi baskıcı yönetiminin en büyük düşmanı saymıştır. "Toplumu daha kolay güdebilmek için onu bilgisiz cahil bırakmak gerekir" anlayışıyla halkı bilgiden uzak tutmayı en yüce amaç edinen Abdülhamid, okullardaki bilimsel dersleri bin türlü baskı ve kısıtlama ile sınırlandırmış; ders programları toplumu cahil bırakma anlayışla düzenlendiği gibi, **Abdülhamid döneminde Tarih gibi dersler tümüyle ders programlarından çıkartılmıştır.** Öğretmenlerin dersliklerdeki konuşmalarına varıncaya dek her davranışları sansür altına alınmış; ağızlarından kaçan söz çoğunlukla kasıtsız olduğu durumlarda bile kötüye çekilerek işlerinden atılıp sürgüne gönderilen öğretmenler çok görülmüştür.[37] Ders aralarında dinlenme yerlerinde öğrencilerin kendi aralarında söyleşmeleri bile denetim altında bulundurulup şu sözü söyledi diye **nice öğrenciler Irak ve Fizan çöllerine sürülerek** ortadan kaldırılmıştır...

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Öğretmenlerin, öğrencilerin, kitapların, özetle **bütün bir milletin "Dilsizler Toplumu"na döndüğü Abdülhamid döneminde, Osmanlılar Tanrı'nın kişisoyuna en büyük armağanı olan konuşma yetisinden pek az yararlanabilmişlerdir.**[38] Abdülhamid döneminde en büyük sıkıntıyı beyin geliştirici, düşünce ve duygu eğitimiyle ilgili kitaplar ve basın çekmiştir.

Tarih kitapları, öykü ve bilim kitapları şöyle dursun, din ve şeriat kitaplarına varıncaya dek sansüre uğratılmış, din kitaplarından kimileri bir takım yapraklar ve konular kaldırılarak sansür görevlilerinin acımasız ellerinden kurtulabilmişse de, büyük bir bölümü kitapçılardan, kütüphanelerden, evlerden karşılığında bir yazılı belge dahi verilmeksizin toplanıp ya sandıklar içinde çürütülmüş ya da ateşte yakılmıştır.[39] Haşiye-i ibn-i Abidin ve Şerh-i Mevakıf gibi önem verilen şeriat kitapları Abdülhamid'çe yasaklanmış, yerli basının (suya sabuna dokunmayan) dili herkesçe bilinirken yine de yeterli görülmeyip bir sözde bir dizgici yanlışından dolayı gazeteler çeşitli sürelerle kapatılmıştır. Yabancı basına gelince, bunlar ülkeye sokulmaz, yayımlandıkları kentlerde denetlenmeleri için ve zararlı olanları yasaklamak ya da gelecek bir zararı def için görevliler bulundurulur ve gerek bu görevlilere gerekse yabancı gazetecilere birçok paralar ve armağanlar verilirdi.[40] (..) Abdülhamid yönetiminde yasaklanmış gazete okumak yüzünden tutuklanan ya da sürgün edilen kişilerin sayısını Tanrı'dan başka kimse bilmez. [41]

Abdülhamid döneminde kişi özgürlükleri

Abdülhamid döneminde kişi özgürlükleri Mecelle'de yazılı olmasından öte bir anlam taşımamış, uygulamada büsbütün yok edilmiştir. Abdülhamid döneminde insanların yasak yayın okumak, ağzından bir iki söz kaçırmak ya da iki üç kişi bir yere toplanmaktan dolayı geceleri evleri basılarak yargılanmaksızın tutsak edilmesi ve sürgüne gönderilmesi bir genel kural durumuna girmiştir. Bunlardan arada tek tük mahkemeye çıkarılanlar olursa da cezaya çarptırılmaları için yargıçlar çekilip baskıya uğratılmıştır. Olağanüstü divan-ı harb, savaş mahkemeleri kurularak, asker ve sivil

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yöneticilerle esnaf kesiminden bir çok kimseler gönüllü hafiyelerin jurnalları üzerine soruşturma yapılmaksızın savunmaları dahi alınmadan mahkum edilmiş ve kimilerinin işkenceden geçirildiği söylentileri yayılmıştır.[42] Bir yerden kalkıp bir başka yere gitmek kişinin en doğal özgürlüğü olması gerekirken, ülke içinde bir kentten diğerine gitmek için geçiş belgesi (pasaport) sağlamak bir çok işlemlere bağlı kılındığı gibi, Avrupa ülkelerine gitmek için hiç kimseye pasaport verilmemesi gibi bir uygulama da yapılmıştır.[43] Abdülhamid döneminde İstanbul'da hiç kimse kendini güvende göremezdi. Asılsız bir iftira üzerine gece evlerinden alınanlar ve korkudan kütüphanelerindeki kitapları yok edenler pek çoktur. [44]

Abdülhamid'in Sarayı Şeddat'ın riyaz-ı İrem'i

Abdülhamid'in otuduğu yer olan Yıldız Sarayı, halk arasında "Şeddad'ın riyaz-ı İremi"ne benzetiliyordu. (Şeddat, Kur'an'da geçen Yemen'deki Add kavminin zalim hükümdarıdır. Hud peygamber zamanında yaşayan Şeddat, kendisini Tanrı'ya eş koşmaya kalkarak Tanrı'nın cennetine karşılık yeryüzünde bir cennet kurmaya davranmış, bu amaçla İrem Bağı adıyla bir bahçe yapmış, bahçeyi cennet tanımındaki gibi donatmış, gelgelelim bu bahçe bir gün yıkılıp yerle bir olmuştur. İşte Abdülhamid döneminde halk, Abdülhamid'in oturduğu Yıldız Sarayı'nı Tanrı'ya baş kaldıran Şeddat'ın kurduğu bir gün yerle bir olan o cennete benzetiyordu.) Yıldız sarayının kapısı hergün arı kovanı gibi işler, her giyimde, her yaradılışta insanlar orada kendilerine bir geçim yolu bulurlardı. Jurnal sunumu, yapmacık bağlılık gösterisi ya da Yıldız sarayındaki görevlilerinden biriyle ilişkisi olduğunu öne sürerek kabul edilenlere her türlü yüksek görev ve şans kapısı açık olduğundan, bunların durumu, yolunu bulamayıp da çatamayan yüzsüz ve kıskanç kimselere unutulmaz bir gönül yarası olurdu. Saray görevlilerine askerlik yaptırılmadığı için bir çok asker kaçağı bir yolunu bulup kapağı Yıldız'a atıyordu. Tüfekçi, silahşör gibi ordu görevlilerinden başka görevlilerin sayısı her türlü kestirimin üstüne çıkmıştı. Yalnız aşçıların sayısı iki binden çoktu. Doğrudan doğruya Abdülhamid'in canını ko-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rumakla görevli olanlar o denli iyi seçilmişlerdi ki, bunların arasında; "Padişah buyruk verirse hiç gözümü kırpmadan babamı bile keserim" diyenler vardı.[45] Bunların en büyük düşmanı yurdunu ulusunu seven koruyan kimselerdi... Sultan Abdülhamid, bu iğrenç uğursuz yolsuzluk ve aşırı tüketim yuvasında böylesi görevliler ve yardakçılar arasında otuz yılı aşkın bir süre tutuklu gibi yaşamıştır.[46]

İşte bütün dinsel gericilerin, mürtecilerin, yobazların *"cennetmekan"* dedikleri II. Abdülhamid'in otuz iki yıl süren yönetimi -*Osmanlı devletinin olayları yazmakla görevlendirdiği son vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi'nin tanık olduğu biçimiyle*- budur. Abdülhamid yönetimi işte bu olduğu içindir ki, Abdülhamid'e *"cennetmekan"* diyerek onu Tanrı katında yüceltmek, dolayısıyla onun *bu yönetim biçimini olumlayarak yeniden kurmaya davranmak*; irticadır.. İçeriği ne olursa olsun yazılı bir Anayasanın bulunduğu (Kanun-ı Esasi), yetkileri ne denli kısıtlı olursa olsun bir "Mebuslar Meclisi"nin bulunduğu Meşrutiyet düzeninde, yönetime geçip, Rus savaşını gerekçe göstererek Anayasa'yı yürürlükten kaldırıp "Meclis-i Mebusan"ı (Millet Meclisi'ni) kapatarak ülkeyi otuz iki yıl boyunca iki dudağı arasından çıkan sözlerle yöneten Abdülhamid'i örnek yönetici olarak benimsemesi, İrtica'nın gerçek yüzünü ve amacını eleveren bir durumdur.

İrtica önderlerinin söylemlerine bakıyoruz. Bir yandan: *"Biz bugünkü özgürlükleri az buluyoruz. Yönetime gelirsek yapacağımız ilk iş, kişi hak ve özgürlüklerinin önündeki engelleri kaldırmak olacaktır!"* diyor, öte yandan *"Yaşasın Abdülhamid! Yaşasın Vahdeddin!"* diye bağırıyorlar. Bir yandan: *"Demokrasi bize bir numara küçük geliyor; bizim kuracağımız İslami düzen, demokrasiden daha çok özgürlük demektir!"* diyor, öte yandan bağırıyorlar:

"Yaşasın Vahdeddin! Yaşasın Abdülhamid!.."

Peyami Safa, *"mürteci samimidir"* derken yanılmaktadır. İrtica iki yüzlüdür. İlk söyledikleri oy avlamak, yandaş toplamak içindir; son söyledikleriyse gerçek yüzlerini açığa çıkarır. Köktendincilik olarak tanımlanan İrtica, kökten Abdülhamid-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çi'dir. Yönetimi oy yoluyla ele geçirmeye çalışan MNP-MSP-RP-FP çizgisi kökten Abdülhamidçi olduğu gibi, yönetimi topla tüfekle kanla ele geçirmeyi benimseyen irtica örgütleri de kökten Abdülhamidçidirler ve Abdülhamid'in yönetim biçimini kendilerine örnek aldıklarını tüm yayınlarında açık açık yazıp söylemektedirler. Abdülhamid yönetiminin ne olduğunu ise, az önce Osmanlı'nın resmi tarihçisi son vakanüvis Abdurrahman Şeref'in yazılarında okuyup gördük.[47]

İrticanın bir başka örneği:
İran ve Humeyni

1979'da İran'da Humeyni Devrimi'yle bir din devleti kuruldu. Peki İran'da bilim ne oldu? İlerledi mi geriledi mi? Taha Akyol, bir yazısında bunu şöyle irdeliyor:

Türkiye ve İran

(...) Uluslararası bilimsel değeri olan yayınlar "Bilimsel Enformasyon Enstitüsü" (ISI) tarafından ülkelerine göre tasnif ediliyor ve hem yayın sayısı hem o ülkenin dünya sıralamasındaki yeri belirlenerek "Science Citation Index" adıyla yayınlanıyor.

1980-1993 döneminde Türkiye ve İran kaynaklı bilimsel yayınların sayısı şöyle:

Türkiye: 1980'de 390 iken 1993'te 1492'ye yükselmiş.

İran: 1980'de 339 iken 1993'te 242'ye düşmüş.

İran'da devrimden önce, mesela 1978'de bilimsel yayın sayısının 610'a kadar çıktığını hatırlarsak, **Devrim'in bilimi nasıl gerilettiğini** daha iyi anlarız.

(...) Mesele rejimlerin **totaliter** olmalarından doğuyor. Bilimsel Sosyalist Küba'nın durumu daha kötü: Bilimsel yayın sayısı 1980'de 75 iken, 1993'te ancak 185'e çıkabilmiş. Küba gibi "petrolsüz" bir ülke olan Güney Kore'nin 1993'teki bilimsel yayın sayısı 2839'dur! Bizim de çok ilerimizde...

TÜBİTAK'ın çıkardığı Bilim ve Teknik dergisinin 75 bin adet sattığını öğrenince çok sevindim.

Yükselen yayın grafiğimiz ve genç kuşaklarda bilime artan ilgi, geleceğimizin aydınlık olduğunun kanıtlarıdır. [48]

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Humeyni döneminde bilim geriliyor

Humeyni Devrimi'yle İran'da kurulan dingüder yönetimin Abdülhamid yönetimine ne denli benzediği bilimdeki gerilemeden anlaşılıyor. Science Citation Index'e göre İran'da Humeyni yönetimi altında bilimsel yayınların sayısı yıllara göre şöyle olmuş:

1978 Şah Dönemi.....:	**610**
-1979 Humeyni Devrimi-	
1980 Humeyni Dönemi.....:	339
1981 Humeyni Dönemi.....:	227
1982 Humeyni Dönemi.....:	143
1983 Humeyni Dönemi.....:	126
1984 Humeyni Dönemi.....:	**113**
1985 Humeyni Dönemi.....:	115
1986 Humeyni Dönemi.....:	149
1987 Humeyni Dönemi.....:	136
1988 Humeyni Dönemi.....:	118
1989 Humeyni Dönemi.....:	117
1990 Humeyni Dönemi.....:	137
1991 Humeyni Dönemi.....:	179
1992 Humeyni Dönemi.....:	198

İran'da Humeyni'nin yaptığı dinci devrimden sonra kurulan İran İslam Cumhuriyeti'nde bilimsel yayınların sayısında büyük bir düşüş, çok açık bir gerileme görülüyor. Humeyni yönetime geliyor ve İran, bilimsel bilgi üretiminde çok büyük bir gerileme içine giriyor. İşte irtica budur: Gerileme...

İran'da Humeyni Devrimi'nin bilimde gerilemeye neden oluşu, mollaların toplumsal yaşama yön vermeye başlamasının bir sonucu. Nevval Çizgen Humeyni Devrimi sırasında İran'da tanık olduğu olayları *"İki Ülke İki Devrim: Türkiye İran"* adlı kitabında ayrıntılarıyla anlatıyor:

> **İran'da mollalar cennetin anahtarını satıyor:** Cennetin neresinden kaç parsel istiyorsanız, fiyatı ona göre! İnsanlar mollalardan aldıkları anahtarları boyunlarında taşıyorlar. İran tarafından cennet de parsellenmiş durumda. Tıpkı Ortaçağ'daki Hıristiyan ruhban sınıfı gibi. Bizde (Türklerde) hiç olmayan bir Müslümanlık bu. [49] **İran'da mollalar Ay'a gidildiğine inanmıyor:** Ali'nin köyde bir evi varmış. Köy-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dekiler çok geri kafalı, kıskançmış. Pislik, sinek yuvası oluyor diye evin önüne beton dökmüş. Sabah bakmış beton yok! Gece sökmüşler. *"Bütün köy aynı olmalı, burada gavur icadına yer yok"* demişler... Ali traktör almış, bir kaç gün tarla sürebilmiş. Köyün bu ilk traktörünün bir gün motoru patlamış. Çünkü köylüler benzin deposuna şeker atmışlar! Neden farklı olmaya çalışıyor diye bütün köy ona düşman olmuş. Molla elbette onlardan yanaymış. **Ali aya gidildiğine inanmıyor. Televizyonda görmüş ama, Molla: *"Bunlar film!"* demiş. Zencan'lı Ali dünyadan çok uzak. Aya gidildiğine inanmıyor.**[50]

Humeyni Devrimi'yle İran'ın yönetimi aya gidildiğine inanmayan ve bilisiz yığınlara para karşılığı cennetten yer satan mollaların eline geçmiş bulunuyor. Mollaların bu gibi aldatmacalarla para kazanmayı sürdürebilmeleri için, yığınların bilgisiz kalmasına gereksinimleri vardır. Bilim yayılırsa, onlar para karşılığı cennetin anahtarlarını satamaz olurlar.

İrtica ulusal bağımsızlığı sağlayamıyor

İran'da din adamları, yığınların Batı sömürgenliğine karşı öfkesini kullanarak onları kendi ardlarından sürüklemeyi başardılar. *"Biz yönetime gelirsek İran'ı Batı'nın sömürüsünden kurtaracağız,"* dediler. Oysa, çağcıl bilimsel bilgi üretimi alanında geriye giden bir ülkenin, yaşamın başka alanlarında ileriye gitmesinin olanağı yoktur. Yönetimi gericilerin, mürtecilerin eline geçen bir ülkenin şu ya da bu alanda ilerlemesi düşünülemez. Humeyni, İran'ı bağımsızlığa kavuşturacağını söyleyerek yönetime geldi. Bilimde gerileyen bir ülkenin uluslararası sömürüden kurtulup bağımsız olması olanaklı mıdır?

Humeyni Devrimi'nin hangi emperyalist ülkelerin işbirliğiyle gerçekleştirildiğini *"İblisin Kıblesi"* adlı kitabımın son bölümünde ayrıntılarıyla gösterdiğim için burada yinelemiyorum. Ancak, İran'ın son bir kaç yıldır dünya kamuoyunda en çok konuşulan nükleer "başarısı"(!)nı Humeyni Devrimi'nin "bilimsel" başarısı olarak gösterenlere bir yanıt olsun diye, şunu söylememiz gerekiyor: İran, dışarıya ham, işlenmemiş petrol satıp, dışarıdan işlenmiş petrol ürünleri satın alan, benzini

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dahi dışarıdan alan bir ülkedir. Kendi toprağından çıkan petrolü işleyecek, damıtıp benzine vs. dönüştürecek işletmelerden, olanaklardan, rafinerilerden yoksundur. Humeyni öncesi dönemde, Şah tarafından, işlenmemiş petrolü benzine dönüştürmek üzere 4 rafineri kurulmuşsa da, bunlar İran'ın benzin gereksiniminin çok küçük bir bölümünü karşılayabiliyor; ülke, gereksindiği benzinin büyük bir bölümünü yine yabancı ülkelerden satın alıyordu. Üstelik yabancılara kurdurulmuş bu dört rafineri, eskimiş, yıpranmış, yenilenmesi, onarılması zorunlu, ancak yabancılara kurdurulan bu rafinerileri onaracak yerli olanaklar bulunmadığı ve yabancılar da onarımdan siyasi nedenlerle kaçındıkları için, bu dört rafinerinin benzin üretimi günden güne azalmıştır. Bir ülkenin toprağının altında trilyonlarca dolar edecek doğal varlıkların bulunması, o ülkede bunları topraktan çıkardıktan sonra işleyecek, tüketime uygun duruma getirecek bilgi, beceri, üretimbilimden yoksun olduğu sürece ülkeye yarar sağlamamaktadır. Yabancılar İran'dan ucuza aldıkları işlenmemiş ham petrolü, işleyip benzine dönüştürerek İran'a pahalıya satmakta ve böylelikle ham petrol denizi üzerinde oturan İran, petrolü benzine çeviremediğinden dolayı, benzin satın aldığı yabancı ülkelere sürekli borçlu kalmaktadır. *"Batı İran'ın ham petrolüne muhtaç! İran ham petrol satmazsa Batı yıkılır!"* görüşü *"İran Batı'nın benzinine muhtaç! Batı, İran'a benzin satmayacak olursa, İran çöker!"* görüşüyle çatışmakta, sürtüşmeler patlak verdiğinde, ikinci görüşün kazandığı ve İran'ın Batı'ya bağımlılıktan kurtulamadığı görülmektedir. Bu nedenle petrol ülkesi İran, günümüzde, Batı'nın benzinine muhtaçlıktan kurtulabilmek için "nükleer enerji" üretmekten başka bir yol bulamamaktadır. Bir petrol ülkesinin kendi toprağında bulunan ham petrolü yerli olanaklarla benzine çevirmeyi beceremediği için, yerli enerji gereksinimini petrolden değil "nükleer enerji"yle sağlamaya çalışması, gerçekte ağlanası-gülünçlükte (trajikomik) bir durumdur; fakat bu durum İran tarafından *"Batı'ya meydan okumak!"* diye yutturulmaktadır. Gerçekte, nükleer enerji, İran'ı yabancı benzinine muhtaç durumda tutmak için 1957'de **ABD tarafından** önerilmiş ve İran'ı enerji alanından

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

dışabağımlılıktan kurtaracak gerçek çözüm olan "yerli benzin" üretiminden uzaklaştırmak üzere **ABD tarafından** benimsetilmiş "sahte" bir çözümdür. İran'ın petrolü benzine dönüştürmek için yerli olanaklar yaratmaya yönelmesini önlemek amacıyla onu bu yoldan çıkartmak isteyen ABD, 1957 yılında İran'ı yerli benzin üretimine yönelmekten alıkoymak için, sonuçta yine Batı'ya muhtaç olacağı "nükleer enerji"ye yönlendirmiştir. 1968'de Tahran Üniversitesi'nde **ABD buyruğuyla** bir nükleer araştırma reaktörü kurulmuştur. Gelgelelim, ABD kendi benimsettiği nükleer enerji işini o denli ağırdan almıştır ki, bu hızla İran'ın nükleer enerjiye geçmesinin yüz yılı bulacağı anlaşıldığından, İran, 1974'de bu konuda ABD yörüngesinden uzaklaşarak, kendisini nükleer amacına daha hızlı ulaştıracağını sandığı Almanya ve ardından da Fransa ve Belçika ile nükleer santrallar kurulması anlaşmalar imzalamıştır. Daha sonra da İran, dünyanın en büyük uranyum zenginleştirme şirketi olan Fransız Eurodiff'in yüzde 10 ortağı olmuştur.

Bu süreçte, 1979'ta gerçekleşen İslam Devrimi'nin hemen ardından, nükleer çalışmalar durdurulmuştur. Humeyni ve yandaşları *israf* ve *din açısında sakıncalı* olduğu gerekçesi ile Şah'ın bütün nükleer çalışmalarını durdurmuştur.[51] Nükleer enerji yönelişini durduran Humeyni, bari yerli benzin üretimi için rafineri kurmaya yönelmiş midir? Hayır...

İran'ın yeniden nükleer enerji için kolları sıvaması, Humeyni Devrimi'nden onlarca yıl sonra Çin'e yönelişin sonucudur. Gerçek kurtuluşu sağlayacak yerli benzin üretiminden uzak tutulan İran, gerek petrol gerekse nükleer enerji alanında *"bilim üreticisi"* konumunda değil, yabancı ülkelerin *"üretimbilim (teknoloji) müşterisi"* konumundadır.

Yeryüzünün yasası şudur: Bilimde ileri olan, bilimde geri olana boyun eğdirir, köleleştirir, sömürür. İrtica, gerici bir yönetimin doğal sonucu olarak bilimde gerilemedir; bu nedenle bağımsızlık narası atan gericiler, egemen oldukları toplumu başka ülkelerin boyunduruğundan kurtaramaz; tersine daha çok bağımlı kılarlar. Abdülhamid Osmanlı'yı yabancıların

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

boyunduruğundan kurtaramadığı gibi, Humeyni de İran'ı yabancı boyunduruğundan kurtaramamıştır. Humeyni Devrimi ile İran Amerika ile sürtüşmeye başlamıştır, doğru, fakat İran bağımsız bir ülke olmayıp, Almanya, Fransa, Rusya gibi diğer sömürgen ülkelere bağımlı bulunmaktadır. Nükleer çalışmalarını da bu ülkelerin desteği altında sürdürmüştür, onlara bağımlıdır. Hiç bir gerici, mürteci, ülkesini yabancı boyunduruğundan kurtaramaz.

3- "İrtica", "geçmişe özlem" ve "yitirilmiş cennet"

İlerici olsun, tutucu olsun, gerici olsun, genellikle bütün düşüngüler (ideolojiler) kendilerine geçmişte bir kök arar, geçmişte düşlerinin gerçekleşmiş olduğu bir dönem yaşandığı savını ortaya atar; bir *yitirilmiş cennet* imgesi yaratır ve geçmişte yitirilmiş olan o *cennet düzeni* yeniden ve daha üst düzeyde kurmayı bir ülkü olarak gösterir. Düşüngülerin neredeyse tümünde karşımıza çıkan *geçmiş bir dönemin yüceltilmesi* olgusuna bir göz atmaksızın, *geçmişi yeniden kurmayı amaçlayan* düşüngülerin toplumları niçin kolayca etkileyebildiğini anlayabilmemiz olanaksızdır.

Yahudilerde geçmişe özlem: Arz-ı Mevud

Yaklaşık 2000 yıl boyunca devletsiz, ülkesiz, göçmen öbekler biçiminde değişik ülkelerin egemenliği altında yaşayan İsrailoğulları'nı bunca süre başka toplumlar içinde erimekten uzak tutan, bir *yitirilmiş cennet* tasarımı olan *Arz-ı Mevud* (Vaadedilmiş Topraklar)'a dönüş umudu oldu. Musevilerin elindeki Tevrat'ta, Tanrı'nın Musa'ya şöyle seslendiği yazılıdır:

> Ve Rab dedi: Gerçekten Mısır'da olan kavmımın sıkıntısını gördüm, ve angarya memurlarının yüzünden onların feryadını işittim; çünkü onların acılarını bilirim; ve onları Mısırlıların elinden kurtarmak için, ve onları o diyardan iyi ve geniş bir diyara, süt ve bal akan diyara, Kenanlı, ve Hitti, ve Amori, ve Perizzi, ve Hivi, ve Yebusilerin yerine çıkarmak için indim.[52]

İsrailoğulları, İ.Ö. 1250'lerde Mısır'dan çıktılar ve çöllerde 40 yıl süren çileli bir yaşamdan sonra Tanrı'nın kendilerine verdiği Kenan ülkesine ulaştılar:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

(...) Ve Mısırlılar bize kötü davrandılar ve bizi alçaltıp üzerimize ağır hizmet koydular; va atalarımızın Allah'ı Rabbe feryat ettik, ve Rab sesimizi işitti, ve düşkünlüğümüzü, ve zahmetimizi, ve sıkıntımızı gördü, ve Rab kuvvetli elli, ve uzanmış kolla, ve büyük dehşetle, ve alametlerle ve harikalarla bizi Mısırdan çıkardı, ve bizi bu yere getirdi, bu diyarı, süt ve bal akan diyarı bize verdi.[53]

İsrailoğulları'nın Mısır'dan Çıkışını anlatan bir minyatür. (Haggadah)

Vaadedilmiş Topraklar'ı ele geçiren İsrailoğulları sonraki yüzyıllarda bu topraklardaki egemenliklerini yitirdiler.[54] İ.S.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

70'lerde Kudüs'ün yıkılmasından sonra dünyanın dört bir yanına dağıldılar ve yakın döneme dek yüzyıllarca başka devletlerin egemenliği altında dağınık biçimde yaşadılar.

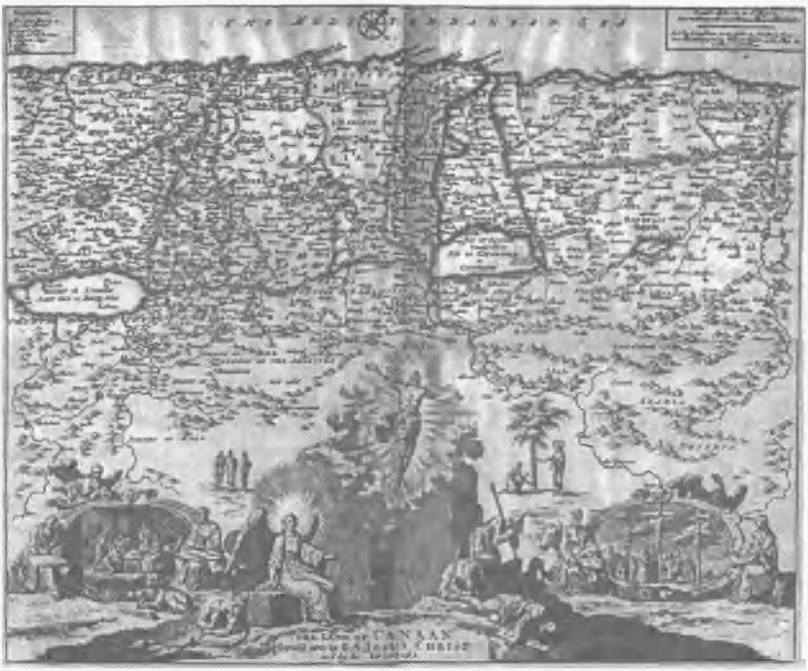

1716'da Tevratın daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla yayımlanan Sacred Geography (Kutsal Coğrafya adlı kitaptan vaat edilmiş toprakların Kenaan yöresinin haritası

İsrailoğullarının Musa döneminde Tanrı'nın kendilerine söz verdiği *cennet topraklara* (Arz-ı Mevud) bir gün yeniden dönecekleri inancını binlerce yıl yitirmemeleri, bugünkü İsrail devletini doğuran en önemli etkenlerden biridir. Bu *yitirilmiş cennet* (Arz-ı Mevud) imgesi olmasaydı, Avrupa ve Amerika'da azınlık toplulukları biçiminde yaşayan Yahudilerin üç bin yıl önce Mısır'dan çıkıp yerleştikleri Kenan topraklarına dönerek bir İsrail Devleti kurmaları düşünülemezdi.

Yunanlarda geçmişe özlem: Megali İdea

Yunanların *Megali İdea* denilen *Büyük Ülkü*'leri de sonuçta bir *yitirilmiş cennet* tasarımıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Büyük İskender İmparatorluğu

Geçmişte Yunanların çok büyük topraklara yayılan bir egemenlikleri olduğu, Büyük İskender dönemindeki bu parlak uygarlığın ve egemenliğin geçmişte yitirildiği, fakat bunun yeniden gerçekleştirileceği inancını yüzlerce yıl diri tutan Yunanlılar, yakın geçmişte Osmanlı'ya savaş açmış, bugünkü Yunanistan'ı kurabilmiş, Kurtuluş Savaşı'nda Türkiye topraklarını almaya yönelmiş ve şimdi de bu *yitirilmiş cennet* imgesini (Megali İdea) koruyup yaşatarak topraklarını Büyük İskender'in İmparatorluğu ölçüsünde genişletmeye çalışmaktadır

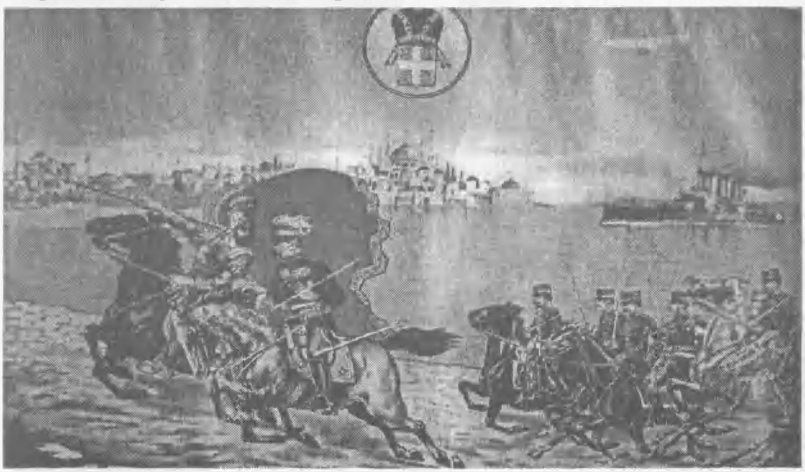

Yunan ordularının 1919'da Ege'yi işgal etmek üzere karaya çıkışlarını Büyük İskender İmparatorluğu'nu yeniden kurmak biçiminde tanımlayan 1919'da basılmış bir Yunanistan kartpostalı. Büyük İskender elinde kılıcıyla Yunan ordusunun başında, Yunan Kralı'nın yanında gösteriliyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Rönesans'ta geçmişe özlem:
Hıristiyanlık Öncesi Eski Yunan
ve Roma İmparatorluklarını Diriltmek

1450'lerde Osmanlı'nın Bizans'ı ele geçirip Avrupa ortalarına doğru ilerlemesinden büyük bir korkuya kapılan Avrupa, Türk yayılmasına karşı din kardeşliğine ve din birliğine dayalı direniş anlayışının Hıristiyanlar arası mezhep boğazlaşmaları nedeniyle başarıya ulaşamayacağını 400 yıllık deneyimler sonunda kavrayarak, din birliğinden umudunu kesip *soy kardeşliğine, ırk birliğine* yönelmiş ve Avrupa topraklarında yaşayan yığınları *kan kardeşliği* düzleminde birleştirebilmek amacıyla, Hıristiyanlık öncesi bir *yitirilmiş cennet* imgesi tasarlayıp, Eski Yunan ve Roma İmparatorlukları'nın anısını diriltmiştir.

Roma İmparatorluğu'nun ilk kurucuları olarak benimsenen Remus Romulus kardeşlerin dişi kurt tarafından emzirilmesi Rönesans döneminde anıtlaştırılmıştır. İ.Ö. 500'lerde yapılan dişi kurt anıtına Remus ve Romulus figürleri Rönesans döneminde eklenmiştir.

Anlamını *"birer Remus ve Romulus gibi Hıristiyanlık öncesinde yeniden doğmak"* diye özetleyebileceğimiz Rönesans'ta aydınlar, Avrupa topraklarında yaşayan ve Türk korkusu altında titreyen yığınlara: *Korkmayın, geçmişte biz Türklerden çok daha güçlüydük. Atalarımız, Türklerinkinden çok daha büyük bir İmparatorluk kurmuştu. Roma İmparatorluğu'nu düşünün. Bu İmparatorluk Hıristiyanlıktan önce kurulmuştu. Remus ve Romulus tüm Avrupalıların ortak atasıdır. Hepimiz aynı atanın çocuklarıyız. Damarla-*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rımızda Eski Yunanların, Romalıların kanı dolaşıyor. Öyleyse Hıristiyanlıkta mezhep ayrılıklarına düşüp birbirimizi yiyeceğimize, Osmanlı-Türk'e karşı kan kardeşliğinde birleşelim. Türkleri ancak kan kardeşliğinde birleşip, Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak üzere davranırsak püskürtebiliriz, demişlerdir.

Roma İmparatorluğu'nun yayılım alanı.

Rönesans denilen, özünde budur. Bu dönemde üretilen sanat yapıtlarının tümü, Hıristiyan *din kardeşliğ*ini geriye iterek Hıristiyanlık öncesi dönemin *soy kardeşliğ*ini öne çıkarmaktadır. Rönesans dönemi sanatının en önemli yapıtlarından biri, Rafael'in "Atina Okulu" konulu resmidir.

Rafael'in *Atina Okulu*

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ressam bu yapıtında Hıristiyanlık öncesi dönemin bilgin ve düşünürlerini topluca bir arada göstererek, Avrupa'nın o dönemde dünyaya egemen olduğunu, yeniden o denli güçlü olabilmek için Hıristiyanlık öncesi soy birliği kavrayışına dönmek gerektiğini vurgulamaktadır.

Gerçekten de Avrupa, *yitirilmiş cennetin yeniden kurulması* tasarımından başka bir şey olmayan Rönesans ile Türk boyunduruğundan kurtularak, günümüzde dünya egemenliğine yönelmiştir.

Reform'da geçmişe özlem:
İlk Hıristiyanlığa dönüş

Avrupa'da *Reform* adı verilen akım da tıpkı *Rönesans* gibi bir *yitirilmiş cennet* tasarımına dayanır. Türklere karşı 1450'lere dek 400 yıl boyunca uygulanan din birliğine dayalı direnişin başarısızlığı kesin olarak ortaya çıktıktan sonra, bir bölüm aydınlar soy birliği oluşturmaya yönelerek Hıristiyanlık öncesi Eski Yunan ve Roma İmparatorluklarının anısını, yeni oluşturacakları soy birliği için bir kaynak olarak alıp işlerken; aydınların diğer bölümü de dinin Türklere karşı birlik oluşturmada niçin başarılı olamadığı sorusu üzerinde düşünmeye yoğunlaşmış ve bunlar suçu Hıristiyanlıkta değil Hıristiyanların İsa'dan sonra mezheplere bölünmüşlüklerinde bularak; *eğer Hıristiyanların mezheplere bölünmüşlükleri giderilirse, din, kendisinden beklenen birleştirici görevi yapabilir* yargısına varmış; ve bu aydınlar, yapıtlarında Hıristiyanların mezheplere bölünmeden önce -en azından başlarında İsa varken- birlik içinde bir cennet düzende yaşadıklarını anımsatarak, Hıristiyanların o *yitik cenneti* yeniden kurması gerektiği düşüncesini beyinlere işlemişlerdir. İşte Avrupa'da Rönesans döneminde ortaya çıkan Reform akımı da öz olarak budur ve sonuçta bir *yitirilmiş cennet* tasarımına dayanır. Reformcular, Hıristiyan toplulukların ilk dönemde yaşadıkları ve sonradan mezhep bölünmeleriyle *yitirilen o cennetin yeniden kurulabilmesi* için; İncil'de varolmayan, İsa döneminde bulunmayan, başlangıçta görülmeyen tüm sonradan çıkmaların terk edilmesi gerektiği inancını yaymışlar ve bu yolla amaçladıkları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

din birliğini kuramamışlarsa da sonuçta Hıristiyanları bilimsel ve toplumsal ilerlemeye engel oluşturan pek çok usdışı saplantılardan kurtarmayı başarmışlardır.

Reform'un belki de ilk girişimcisi, kitabımızın "Hıristiyanlıkta İlericilik ve Gericilik" başlıklı "Beşinci Bölüm"ünde geniş olarak yer vereceğimiz Papaz Thomas Münzer olmakla birlikte, en ünlü girişimcisi Alman Papaz Luther'dir. Luther, Hıristiyan Kilise'sinin Hıristiyanlığa İsa döneminde bulunmayan pek çok şey soktuğunu, Hıristiyanlar arası din birliğinin bundan dolayı bozulduğunu 95 maddelik bir bildiri halinde yayımlayarak Kilise'ye karşı bayrak açmıştır.

Luther'in Papalığa başkaldıran 95 maddelik Bildirisi'nin ilk sayfası

Luther, 95 Maddelik bu protesto metnini Kilise'nin kapısına çakarak, "Hıristiyanlığın İsa dönemindeki Yitilmiş Cennet'ine dönüş" demek olan *Reform* düşüncesini tüm Avrupa'ya yaymaya başlamıştır.

Luther Papalığa başkaldıran 95 maddelik bildirisini kilisenin kapısına çakıyor

Papaz Luther'in "İsa dönemindeki Hıristiyanlığa dönüş" ve "Hıristiyanların kendi aralarındaki mezhep kavgalarını bir yana bırakarak ilk Hıristiyanlık'ta birleşmesi" yönündeki çağrısı Avrupa'da büyük yandaş toplayınca, Kilise Luther'e karşı bir buyruk yayımlamış, Luther de bu Papalık Fermanı'nı herkesin gözü önünde yakmıştır.

Luther Papa'nın fermanını yakıyor. (Reform dönemi gravürü)

Form, biçim demektir.

Deform, ilk biçimin bozulması demektir.

Reform ise, özgün, bozulmamış, ilk biçime geri dönülmesi demektir.

Din alanında *Reform*, dinin ilk, özgün, bozulmamış biçimine geri dönüş anlamına gelir, *'dini bozmak'* anlamına gelmez.

Bir takım İslamcılar, *"İslam'da Reform olmaz, İslam'da Reform isteyen kafirdir, dinden çıkmıştır,"* derler. Oysa; Kur'an'da Reform olmaz, Kur'an ilk biçimdedir, bozulmamıştır; fakat Müslümanların İslam'ı yaşayışlarında Reform olur, çünkü bu alanda bozulma vardır. Bu konuya az sonra değineceğiz.

Nazizm'de geçmişe özlem:
Töton Şövalyeleri

Hitler'in *Kavgam* adlı kitabı (solda) ve Bruce Quarrie'nin *Hitler'in Töton Şövalyeleri* adıyla yayımlanan incelemesi

Nazizm, Alman toplumuna, Ari ırkın geçmişteki başarılarını yeniden kurulacak bir *yitirilmiş cennet* tasarımı olarak sunmuştur. Nazilerin önderi Adolf Hitler, *Kavgam* adlı yapıtında Nazizm'in geçmişe özlem ve yitirilmiş cennet tasarılarını ortaya koyarak, bu yitik cennetin yeniden kurulması amacını şu sözlerle işlemiştir:

Alman İmparatorluğunun, Alman kılıcıyla Almanlara toprak ve Alman ulusuna günlük ekmek sağlaması için, **yeniden *Töton Şövalyeleri'nin yolundan* gitmesi** gerekiyor.[55] (...) **Alman *tarihinin parlak bir yılı örnek* alınmalı ve o zamanki şartların *yeniden diriltilmesinin amaç olduğu* ilan edilmeli**dir.[56] (...) Biz *altı yüz yıl önce* yarıda bıraktığımız işe *yeniden* başlayacağız.[57] (...) İnsanlığın bütün kültürü, bugün elimizde bulunan bütün sanat, bilim ve teknoloji sonuçları, bütünüyle Ari ırkının yarattıkları ürünlerdir. Bu gerçek, Arilerin insanlığın kurucusu olmaları dolayısıyladır.[58] (...) Ariler kanlarının saflığını yitirince *cennette kendileri için ayrılmış yeri kaybettiler.*[59] (...) Üstün ırk yerlilerle çiftleşmeye başlıyor. Böylece kendi üstün biçimlerine son veriyorlar. Çünkü *cennette işlenen ilk günah, daima suçluların uzaklaştırılması* sonucunu vermiştir.[60]

Adolf Hitler'in Alman ulusuna örnek olarak gösterdiği Töton Şövalyeleri, Haçlı Seferleri'nde de kendilerinden söz ettirmişlerdir.

Adolf Hitler önderliğinde Naziler, Almanya'da yığınları işte bu *geçmişe özlem* duygularını kabartarak, bir *yitirilmiş cennet* tasarımı sunarak ve Almanları bu yitirilmiş cenneti yeniden kurabileceklerine inandırarak kendi ardından sürüklemeyi başarmış; onları *geçmişe özlem* ve *yitik cennet* düşleriyle büyüleyerek, oylarıyla devleti ele geçirmiş ve hiç azımsanmayacak bir süre Avrupa'ya egemen olmuşlardır.

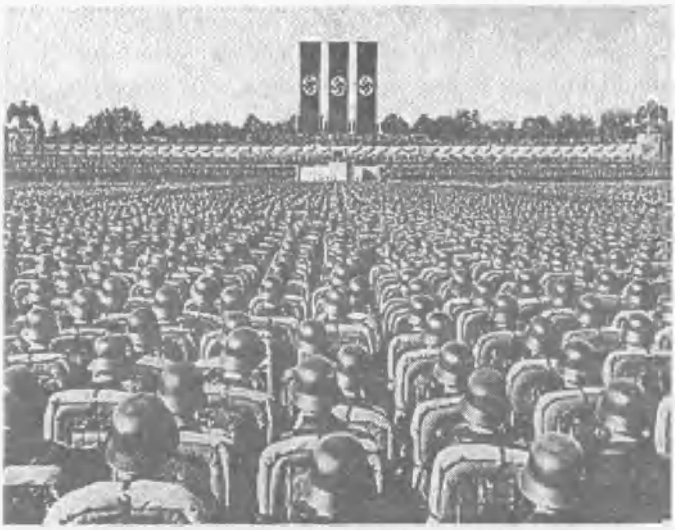

Kendilerini birer Töton Şövalyesi olarak duyumsayan Hitler Ordusu yitirilmiş cennetlerini yeniden kurma düşüyle dünyayı kana ve ateşe boğmuştu.

Dünyayı kana boyayan Nazi İmparatorluğu'ndan kurtuluş, ancak yıllarca süren savaşlarda on milyonlarca kişinin ölmesi pahasına gerçekleşebilmiştir.

Platon'da yitirilmiş cennet:

Atlantis

Solon'dan (İ.Ö. 640 - 560) yaklaşık 123 yıl sonra doğan Platon (İ.Ö. 427 - 347), Solon'un Mısır gezisinde öğrendiği 9000 yıl önce (İ.Ö. 9600'lerde) var olmuş Atlantis adında bir yitik cennetten söz eder. Solon, Atlantis konusundaki bilgilerini Mısır gezisinde, Sais'te -o dönem Mısır'ın en ünlü üniversitesi konumunda olan Neith Tapınağı'nda- bir taş yazıtın üzerinde okumuş, daha sonra Mısırlıların kutsal kitabında Atlantis'le ilgili daha ayrıntılı bir anlatımla karşılaşmış ve bunları kendi papirüslerine yazıp Yunanistan'a getirmiş.

Solon'un yitik cennet Atlantis'le ilgili yazıları 4 kuşak boyunca Kritas ailesince korunmuş ve sonunda Kritas'la akraba olan Platon'a ulaşmış. Atlantis'in verimli toprakları, tükenmez yeraltı kaynakları, madenleri varmış. İnanılmaz bir bolluk taşmaktaymış her yandan. Parlaklığı ateşe benzeyen bilinmedik

bir madenin işlendiği bu cennet ülkede askerler bronz silahlar ve savaş arabaları kullanıyor ve sarayların duvarları pırıl pırıl parlıyormuş. Bütün nehirlerin kanalları değiştirilip her yanı yapay su yollarıyla örülen bu bayındır ülkenin halkı üstün insanlarmış ve şölenler içerisinde sorunsuz ve mutlu bir yaşam sürüyorlarmış. 9000 yıl önce bir gün bu ülke bir anda sulara gömülüp yok olmuş.

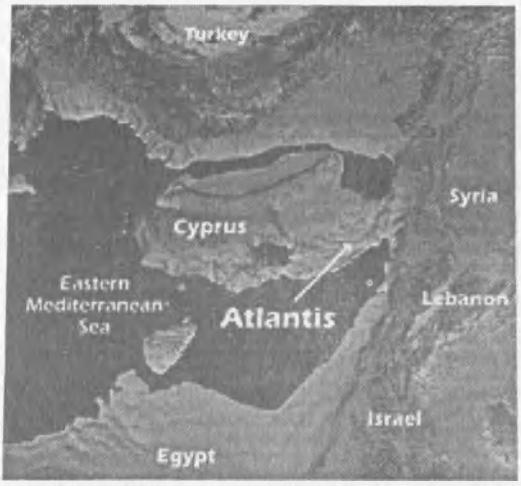

Atlantis üzerine çalışma yapanların bir bölümü onun Akdeniz'de Kıbrıs çevresinde olduğunu düşünmektedir.

Platon'an sonra Theopomp, F.Bacon, Thomas Morus ve Campanella gibi düşünür ve yazarlar da kendi *yeryüzü cenneti* tasarımlarını yayımlamışlardır. Charles Darwin ve Alexander von Gumboldt gibi Platon'un yitik cennet Atlantis konusunda yazdıklarının uydurma değil gerçek olduğuna inanan çok sayıda bilim adamı bulunduğu gibi, Atlantis'in uydurma olduğuna inanarak, Platon'un Politeia (devlet) yapıtında kusursuz bir toplumsal örgütlenme önerisi ortaya koyduğunu,[61] bu önerisinin gerçekleşemeyecek türden düşler olarak nitelenerek alay edilmesi karşısında; *"Siz gerçekleşemez diyorsunuz ama, önerimdeki gibi kusursuz bir düzen 9000 yıl önce gerçekleşmişti, vardı; öyleyse benim önerim niçin gerçekleşemesin?"* diyebilmek ve böylece çevresindekileri önerisinin gerçekleşebileceğine inandırıp yandaş-

lar toplamak amacıyla *yitik cennet* Atlantis'i ortaya attığına inananlar da az değildir.[62]

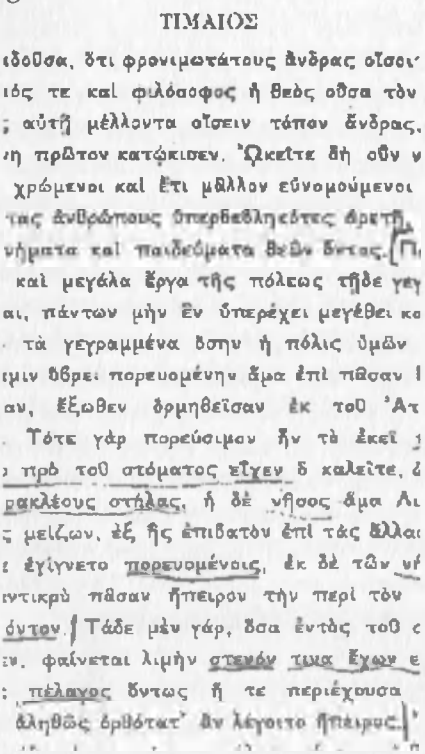

ΤΙΜΑΙΟΣ

ιδοῦσα, ὅτι φρονιμωτάτους ἀνδρας οἴσει·
ιός τε καὶ φιλόσοφος ἡ θεὸς οὖσα τὸν
; αὐτῇ μέλλοντα οἴσειν τόπον ἄνδρας,
·η πρῶτον κατῴκισεν. Ὡκεῖτε δὴ οὖν ν
χρώμενοι καὶ ἔτι μᾶλλον εὐνομούμενοι
τας ἀνθρώπους ὑπερβεβληκότες ἀρετῇ
νήματα καὶ παιδεύματα θεῖα ὄντας. [Π
καὶ μεγάλα ἔργα τῆς πόλεως τῇδε γεγ
αι, πάντων μὴν ἓν ὑπερέχει μεγέθει κα
τὰ γεγραμμένα ὅσην ἡ πόλις ὑμῶν
ιμιν ὄβρει πορευομένην ἅμα ἐπὶ πᾶσαν Ε
αν, ἔξωθεν ὁρμηθεῖσαν ἐκ τοῦ Ἀτ
Τότε γὰρ πορεύσιμον ἦν τὸ ἐκεῖ
πρὸ τοῦ στόματος εἶχεν ὃ καλεῖτε, ἆ
ρακλέους στήλας, ἡ δὲ νῆσος ἅμα Αι
μειζων, ἐξ ἧς ἐπιβατὸν ἐπὶ τὰς ἄλλας
ἐγίγνετο πορευομένοις, ἐκ δὲ τῶν νῦ
ντικρὺ πᾶσαν ἤπειρον τὴν περὶ τὸν
όντον. Τάδε μὲν γάρ, ὅσα ἐντὸς τοῦ ς
ιν. φαίνεται λιμὴν στενόν τινα ἔχων ε
πέλαγος ὄντως ἡ τε περιέχουσα
ἀληθῶς ἠπειρος.

Platon'un Timaios adlı kitabından
Atlantis'e ilişkin bölümün bir sayfası

Marksizm'de yitirilmiş cennet: İlkel sınıfsız toplum

Marksizm'in de bir *yitirilmiş cennet* tasarımı ve *bu yitirilmiş cenneti yeniden kurma* ülküsü vardı: Ortaklaşacı ilkel komünal toplumu üst düzeyde yeniden kurmak..

Bu ülkü, yığınlarda Marksizm'in tasarladığı toplumsal düzenin kolayca gerçekleşebileceği duygusunu uyandırmakta kullanılmıştır.

Marksist düşüngünün Marx'la birlikte en önemli kuramcısı olan Engels, gelecekte kurulacağını öngördükleri ortak-

laşacı komünist toplumun bir benzerinin uzak geçmişte yaşandığını, binlerce yıl önce köleci toplum öncesi aşamada tüm kişisoyunun çok uzun bir dönem komünist (ortaklaşacı) bir düzende yaşamış bulunduğunu, yeryüzünde kurulu bulunan bu *cennet komünist düzenin* köleciliğin ortaya çıkmasıyla yitirildiğini, o *yitirilmiş cennet*in yeniden kurulması için koşulların şimdi elverişli olduğunu savunarak şöyle demiştir:

> (...) İlkel ev ekonomisi, *komünist* ekonomi (idi).[63] (...) (Köleci toplumdan önceki) ortaklaşa (komünist) aile, bildiğimiz kadarıyla bunun en yüksek gelişme derecesidir. (...) Yerleşik *komünist* toplulukların (*communautes comministes*) kurulmuş olmasını gerektiriyordu.[64] (...) Bütün yabanıllarda (...) *kadın, sadece özgür değil, ayrıca çok değer verilen bir duruma da sahiptir.* (...) *Komünist* ev ekonomisi, *ilkel çağlarda evrensel bir yaygınlığa sahip* bu kadın egemenliğinin somut temelidir.[65] (...) Yabanıllar ve barbarlar arasında *kadınlara,. bizim Avrupalı kadınlara gösterdiğimizden çok daha fazla gerçek saygı gösterilir.*[66] (...) Marx'ın yazmış olduğu gibi, mitolojideki tanrıçaların rolü, *kadınların daha özgür, daha saygıdeğer bir duruma sahip bulundukları daha eski bir çağı* betimler.[67] (...) Bütün saflığı ve yalınlığıyla bu (köleçi toplum öncesi) kandaş (ilkel komünist) örgütlenme *ne hayranlığa değer bir yapılaşma*dır! *Askersiz, jandarmasız, polissiz, soylular sınıfı yok, ne kral, ne hükümet, ne vali, ne yargıç, hapissiz, davasız, her şey düzenli bir biçimde yürüyor.* (...) Kamusal işlerin günümüzdekilerden çok daha büyük sayıda olmalarına karşın -ev ekonomisi, bir dizi aile içinde *ortaklaşa ve komünist*tir; *toprak,*(özel mülk değildir) *aşiretin mülkiyetindedir*: (...) Bizim geniş ve karmaşık yönetim aygıtımıza hiç bir gereksinme duyulmamıştır.[68] (...) (Barbar, ilkel komünist toplum aşamasında-) *yoksul ve düşkünler bulunmaz* (...) *Herkes eşit ve özgür*dür,- *kadınlar dahil.* Kölelere yer yoktur.(...) *Böylesine bir toplum* (ilkel, sınıfsız barbar toplum) *çok yaman erkekler ve çok yaman kadınlar yetiştirir;* buna bozulmamış yerlileri tanımış bulunan bütün Beyazlar, bu barbarların *kişisel onur, doğruluk, karakter gücü ve yiğitliği için duydukları hayranlıkla* tanıklık ederler. (...) Nelere katlanıp neler yapabileceklerine (...) bizzat İngilizler tanıklık ediyorlar.[69] (...) *İşte çeşitli sınıflar halinde bölünme olmadan önce,*

insanların ve insan toplumunun durumu buydu. (...) Bu çağın insanları bize ne kadar gösterişli görünüyorlarsa, birbirlerine karşı o kadar alçakgönüllü idiler.[70] (...) Bu ilkel (ortaklaşacı, komünist) topluluğun gücü, bize daha ilk anda bir alçalma, eski gentlice toplumun *yürek temizliği ve ahlak yüksekliğ*inden bir *ilk (originelle) düşüş* olarak görünen etkiler tarafından kırıldı. Yeni *uygar toplumu, sınıflı toplumu başlatan şeyler, -açgözlülük, zevk düşkünlüğü, cimrilik, ortak mülkiyetin bencil yağması gibi- en aşağılık çıkarlardır; eski sınıfsız toplumu kemiren ve yıkılmasını sağlayan şeyler, hırsızlık, zor, kalleşlik, ihanet gibi en utandırıcı araçlardır.*[71] (...) Yeni toplum (uygar – sınıflı- toplum), varlığının iki bin beş yüz yıllık süresince, küçük bir azınlığın büyük bir sömürenler ve ezilenler çoğunluğu zararına gelişmesinden başka hiç bir şey olmadı ve bugün, her zamandan daha çok böyledir.[72] (...) Başlangıçta gentilice örgütlenme kölelik nedir bilmiyordu.[73] (...) Üreticiler kendi ürünlerinin sahibiydiler. *Barbarlardaki üretim biçiminin büyük üstünlüğü* buradaydı; bu, *uygarlığın başlamasıyla yokoldu; gelecek kuşakların görevi, bunu yeniden fethetmek olacak*[74] (...) Bu, herşeyi açıklar.[75]

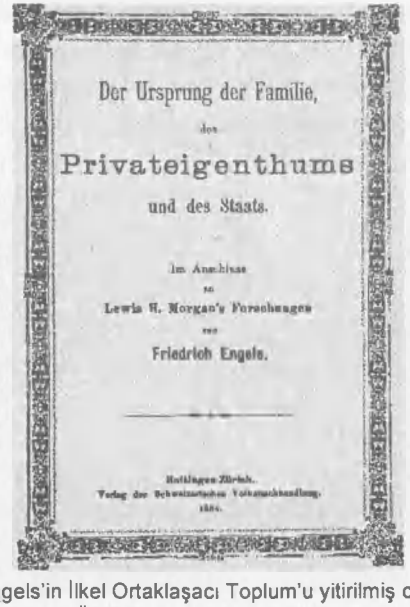
Der Ursprung der Familie,
des
Privateigenthums
und des Staats.
Im Anschluss
an
Lewis H. Morgan's Forschungen
von
Friedrich Engels.

Hottingen-Zürich.
Verlag der Schweizerischen Volksbuchhandlung.
1884.

Friedrich Engels'in İlkel Ortaklaşacı Toplum'u yitirilmiş cennet olarak gösteren "Ailenin Özel Mülkiyetin Devletin Kökeni " adlı kitabının 1884'te yapılan 1. basımının kapağı

Engels'in, Mehmet Akif'in İstiklal Marşı'nda geçen *"Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar"* dizelerini anımsatan bu sözleri; kişisoyunun uzak geçmişinde yaşanıp *yitirilmiş bir cennet* bulunduğu ve Marksistlerin amaçlarının *o yitirilmiş cenneti yeniden ve daha üst düzeyde kurmak* olduğu yönündeki açıklaması, oldukça ilginç bir biçimde, Platon'un Atlantis'ini ve başka düşünürlerin yarattığı başka *yitirilmiş cennet* tasarımlarını çağrıştırmaktadır.

Sanırız Marx ve Engels komünist (ortaklaşacı, sınıfsız, sömürüsüz) bir toplum tasarımlarını ortaya koyduklarında, çevrelerinde *"Bu çok güzel bir düş, ama gerçekleşmesi olanaksız; kişioğlunun bencil doğası böyle güzel bir düzen kurulmasına elvermez"* diyen çok kişi çıkmıştır. Engels yukarıda yazısıyla, kişisoyunun geçmişte binlerce yıl boyunca -tıpkı Marksizm'in gelecekte kurmayı amaçladığı gibi sınıfsız, sömürüsüz, ortaklaşa (komünist) bir düzende yaşamış olduğunu örnekleyerek: *Geçmişte gerçekleşmiş bir toplumsal düzen, bugün ve gelecekte niçin kurulamasın? Bakın istenirse pekala kurulabiliyormuş! İnsanın doğasına aykırı olsaydı, geçmişte binlerce yıl sürmezdi bu düzen. Öyleyse bu düzeni yeniden kurmaya çalışmak boşuna çaba değildir,* yargısını uyandırmayı başarmıştır. Bu da Marksçı düşüngünün çok sayıda yandaş toplamasında ve yığınları etkileyerek yönetimleri eline geçirmesinde oldukça etkin bir işlev görmüştür.

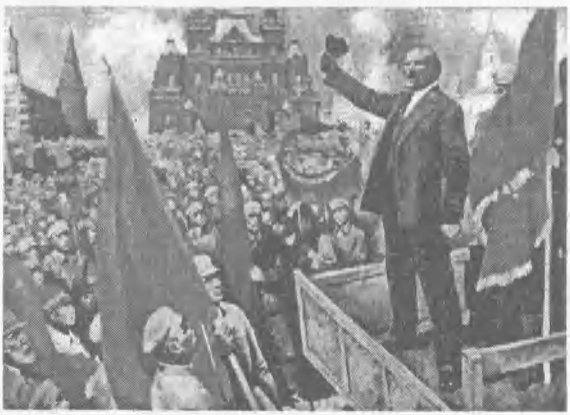

İlkel Ortaklaşacı Toplumun yitirilmiş cennetini Rusya'da yeniden kurmak üzere yığınları ayaklandıran V.I. Lenin

Dünyanın pek çok ülkesinde yığınları ardlarına takmayı başaran Marksçılar, yönetimleri ellerine geçirmiş; Marksistlerce yönetilen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, yıllarca dünyayı yöneten iki dev güçten biri olmuş; yetmiş yılı aşkın bir süre yeryüzündeki tüm ülkelerin yazgısında doğrudan ya da dolaylı biçimde etkin olmuştur.

Peki, Marksistler *yitirilmiş cenneti* yeniden kurabilmişler midir? Hayır.

Museviler'in Tevrat'ında yitirilmiş cennet: "Aden Bahçesi"

Tevrat'ın yaratılış (tekvin) bölümünde, kişisoyunun ilk ortak ana-babası olan Adem ile Havva, dünya toprağı üzerinde, Dicle ve Fırat ırmakları dolaylarında "Aden Bahçesi" olarak anılan cennette yaşamaktaydı:

> Ve Allah yaptığı işi yedinci günde bitirdi.(...) ve toprağı işlemek için adam yoktu.(...) Ve Rab Allah, yerin (yarattığı dünyanın) toprağından adamı yaptı, ve onun burnuna yaşam soluğunu üfledi; ve adam yaşayan can oldu. Ve Rab Allah, şarka doğru Aden'de bir bahçe dikti; ve yaptığı adamı oraya koydu. Ve Rab Allah görünüşü güzel ve yenilmesi iyi olan her ağacı, bahçenin ortasında hayat ağacını, ve iyilik ve kötülüğü bilme ağacını yerden bitirdi. Ve bahçeyi sulamak için Aden'den bir ırmak çıktı; ve oradan bölündü, ve dört kol oldu. Birincinin adı Pişon'dur; kendisinde altın madeni bulunan bütün Havila yöresini kuşatır, ve bu yörenin altın madeni iyidir; ve orada ak günnük ve akik taşı vardır. Ve ikinci ırmağın adı Gihon'dur; bütün Kuş ilini kuşatan odur. Ve üçüncü ırmağın adı Dicle'dir; Aşur'un önünden akan odur. Ve dördüncü ırmak Fırat'tır. Ve Rab Allah, adamı aldı; baksın ve onu korusun diye Aden Bahçesi'ne koydu. Ve Rab Allah adama emredip dedi: Bahçenin her ağacından istediğin gibi ye, fakat iyiliği ve kötülüğü bilme ağacından yemeyeceksin; çünkü ondan yediğin günde mutlaka ölürsün. Ve Rab Allah dedi: Adamın yalnız olması iyi değildir; kendisine uygun bir yardımcı yapacağım.(...) Ve Rab Allah adamın üzerine derin uyku getirdi, ve o uyudu; ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı, ve yerini etle kapadı; ve

Rab Allah adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı; ve onu adama getirdi. Ve adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden kemik, ve etimden ettir; buna "Nisa" denilecek, çünkü o "İnsan"dan alındı. (...) Ve adam ve karısı, ikisi de çıplaktılar ve utançları yoktu. (...) Ve kadın gördü ki, (Tanrı'nın dokunulmasını yasakladığı) ağaç yemek için iyi, ve gözlere hoş, ve anlayışlı kılmak için arzu olunur bir ağaçtı; ve onun meyvasından aldı, ve yedi; ve kendisiyle beraber kocasına da verdi; ve o da yedi. (...) Ve Rab Allah, kadına dedi: Zahmetini, gebeliğini ziyadesiyle çoğaltacağım; ağrı ile evlat doğuracaksın (...). Ve Adem'e dedi: Karının sözünü dinlediğin ve ondan yemiyeceksin diye sana emrettiğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetli oldu. Ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin; toprağa dönünceye kadar, alnının teriyle ekmek yiyeceksin; çünkü ondan alındın, çünkü topraksın ve toprağa döneceksin.(...) Böylece Rab Allah onu Aden Bahçesi'nden (..) çıkardı ve kovdu. [76]

Aden (Eden) Cenneti bir Ortaçağ elyazmasında

Kur'an'da geçen Arapça *cennet* sözcüğünün kökeni Tevrat'ta geçen İbranice *gennet* olup, Türkçe'deki anlamı da zaten *bahçe*'dir. Museviler'in Tevrat'ına göre *cennet* gökyüzünde değil, yeryüzündeydi. Cennet dedikleri yer, hani şu bildiğimiz Dicle ve Fırat ırmakları arasında *Aden Bahçesi* denilen yerdi.

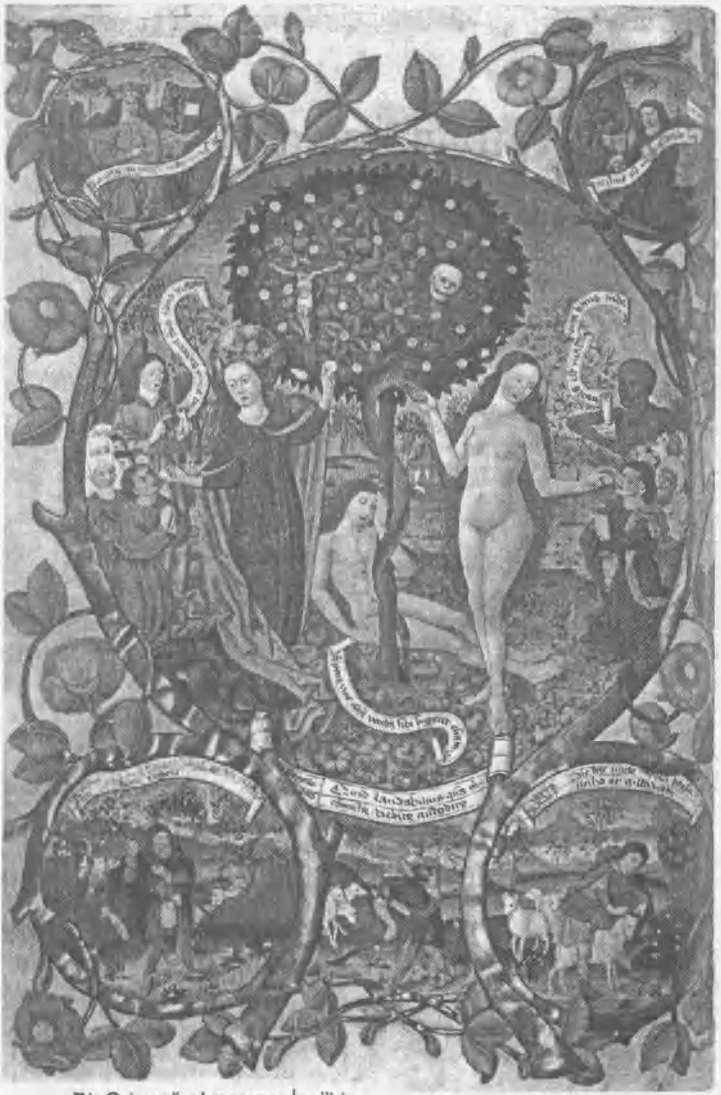

Bir Ortaçağ elyazması İncil'de yer alan Aden Bahçesi resmi.

Buranın toprağından yaratılan ilk erkek Adem ile onun kaburgasından yaratılan ilk kadın Havva, Dicle-Fırat dolayındaki bu cennette tüm gereksinimlerini emeksizce, güçlük çekmeksizin ellerinin altında bulmakta ve yaşamlarını mutluluk içerisinde sıkıntısızca sürdürmekteyken, günün birinde Tanrı'nın buyruğunu çiğneyince, Tanrı'ya karşı işledikleri suçun yaptırımı olarak Dicle ve Fırat dolayındaki cennet Aden'den dışarıya sürülmüş ve cennet Aden'in dışındaki sürgün yaşamlarında, tüm gereksinimlerini büyük güçlükler çekerek, büyük emekler vererek, büyük acılar tadarak karşılayabilir olmuşlardır.

Yeniden Tanrı'nın cennetine dönüş yolları bir koşulla açık bırakılmıştır kendilerine: Aden Bahçesi, eşdeyişle cennet dışındaki sürgün yaşamları süresince, Tanrı'nın tüm buyruklarını en iyi biçimde uygulamak... Museviler'in Tevrat'ındaki *yitirilmiş cennet* imgesi ve bu *cennetin yeniden kurulacağı inancı*, inanırların bu kitaba bağlılıklarında önemli bir işlev görmektedir. Cennet'in geçmişte var olduğuna inanmak, onun gelecekte yeniden kurulacağına inanmanın anasıdır.

Kur'an'da yitirilmiş cennet:

Adn

Kur'an, kendisinden önce kişisoyuna iletilmiş olan Tevrat'ı, İncil'i, süreç içerisinde bu yazmalarda oluşan bozulmaları düzelten bir kitap olarak tanımlamaktadır kendisini.[77] Yukarıda Museviler'in Tevrat'ından alıntılarla gösterdiğimiz *yitirilmiş cennet* ya da *cennetten sürülme* konusu Kur'an'da da geçmektedir:

Tanrı Adem'i yeryüzünün toprağından yaratmıştır.[78] Ona ruh (tin) üfürmüştür.[79] Eşini de Adem'den yaratmıştır.[80] Tanrı, Adem'e ve eşine; cennetteki dokunulmaz ağaca yaklaşmamalarını, bunun dışında diledikleri besinlerden diledikleri bollukta yiyebileceklerini,[81] aç ve çıplak kalmayacaklarını,[82] susuzluktan ve sıcaktan kavrulmayacaklarını[83] söyleyerek; şeytanın ikisine de düşman olduğunu; kendilerini cennetten çıkartmak için çalışacağını; eğer şeytana uyarlarsa cennetten çıkartıla-

caklarını ve cennetin dışındaki yaşamlarında çok sıkıntılar çekeceklerini bildirmiştir.[84] Tanrı'nın bu uyarılarına karşın şeytan (İblis) Ademi ve eşini kandırıp onlara Tanrı'nın yasağını çiğneterek cennetten kovulmalarına neden olmuş ve böylece cennetteki olanaklarını yitirmişlerdir. Tanrı, Adem ve eşini cennetten uzaklaştırırken; birbirlerine düşman olarak yeryüzünde belli bir süre kalıp geçineceklerini,[85] orada yaşayacaklarını, orada öleceklerini ve yine oradan çıkarılacaklarını[86] söylemiştir.

8-10. yüzyıllar arasına tarihlenen el yazması bir Kur'an sayfası

Kur'an'da, Adem'le eşinin işledikleri suç nedeniyle sürüldükleri, geçmişte var olan ve ancak Tanrı'nın buyruklarına uyan kimselerin *öldükten sonra* yeniden kavuşacakları *cennet*, şöyle tanımlanır: Tevrat'ta Dicle ve Fırat yöresinde olduğu bildirilen, Adem ile Havva'nın kovuldukları cennet "Aden Bahçesi", Kur'an'da kişilerin ölüm ötesi yargıdan sonra gidecekleri "Adn Cenneti" olarak geçer.[87] Ölüm ötesi yaşamda kavuşulacak cennette bir doğa vardır, ırmaklar akar, meyveler vardır, sarhoş etmeyen içecekler, eşler vardır, sonsuzdur, ölüm yoktur.[88] Çok büyük bir alana yayılmıştır.[89] Kin yoktur, kardeşlik vardır.[90] Korku ve üzüntü yoktur.[91] Barış süreklidir.[92] Ağaçların meyve-

leri ve gölgesi tükenmez.[93] Yorgunluk yoktur.[94] Gerek duyulan her şey el altındadır.[95] Güzel takılar, giyisiler, süsler vardır.[96] Boş söz yoktur, birbirlerine "selam" (barış) diye seslenirler.[97] Aşırı sıcak ya da soğuk yoktur.[98] Yalan söz işitilmez.[99]

1550'lerde yazılan Falname'den Adem ve Havva'yı Adn cennetinde gösteren bir sayfa (Louvre Müzesi, Paris)

İşte kişisoyunun ilk ana-babası Adem ve eşi, şeytana uyarak geçmişte var olan ve içinde yaşadıkları böyle bir cennetten sürülmüşlerdir; fakat Tanrı'nın öğütlediği erdem ilkelerine uyarak yaşayanlar, ölümlerinden sonra ilk ana-babaları Adem ve eşinin kovulduğu bu cennete yeniden kavuşacak ve orada sonsuza dek barış içinde ve mutlu yaşayacaklardır. Kur'an, geçmişte var olan bu *yitirilmiş cennet*e yeniden kavuşmak için çabalamayı, bir yaşam amacı olarak gösterir:

Cennete ulaşmak için yarışın.[100]

Cennet'in ölümden sonraki dirilişte var olacağı, onun geçmişte var olduğundan bellidir. Adem ve Havva'nın suç işleyip kovuldukları cennete yeniden kavuşmak, tüm Müslümanların yaşam ereğidir. Cennet'e ulaşabilmek için, yaşam boyunca Tanrı'nın öğütlerini uygulamak: Tanrı'yı tek, eşsiz bilmek, bunu dile getirmek, çoktanrı inancından ve nesnelere tapınmaktan titizlikle uzak durmak, günün belli anlarında Tanrı'ya saygı duruşunda bulunmak (namaz), yılın belli günlerinde oruç tutmak, gelirinden yoksullara, düşkünlere yardımda bulunmak, vergi vermek (fitre, zekat), çalmamak, öldürmemek, kötülük etmemek, yalan söylememek, doğru olmak, Tanrı'yı tek bilerek anmak, yalnızca Tanrı'ya yakarmak (dua), varsıllık düzeyi elveriyorsa Kabe'ye hiç değilse bir kez gitmek (Hacc), vb. gibi erdemsel davranışlarda bulunmak gerekir.

Siyasal İslamcıların yitirilmiş cenneti: Asr-ı Saadet

Müslümanlığın -yukarıda gösterdiğimiz - yeniden kavuşulacak *yitirilmiş cennet* tasarımı ile Müslümanları kendi gerici amaçları doğrultusunda savaşa sürmeye çalışan din gericilerinin (mürtecilerin) yitirilmiş cennet tasarımı bir değildir. Mürteciler, Müslümanlara kendi amaçlarına uygun buldukları başka bir *yitirilmiş cennet* imgesi sunarak bunu yeniden kurmayı Tanrı buyruğu imiş gibi belletmektedirler: *Asr-ı Saadet*.

Asr-ı Saadet sözcüğünün anlamı: *Mutluluk Dönemi*'dir. Bu sözle anlatılmak istenen Tanrı'nın Seçkin Saygın Elçisi Muhammed'in elçilik görevi başladıktan (İ.S. 610), ölümüne (İ.S. 632) dek sürmüş olan dönemdir.

Gelgelelim Müslümanlar, daha sonraki kuşakların "Asr-ı Saadet" (Mutluluk Dönemi) adını takacakları o 22 yıllık döneminin ilk 12 yılını, Mekke'de, mutluluk içerisinde değil, tıpkı Nazi egemenliği altındaki Museviler gibi, dayanılmaz baskı ve işkenceler altında geçirmişlerdir ve sonraki kuşakların Asr-ı Saadet diyecekleri o dönemin Mekke'deki ilk 12 yılı, o günleri yaşayan Müslümanlar için "Asr-ı Saadet" değil, olsa olsa "Asr-ı Felaket" olarak adlandırabilecek bir baskı dönemidir. Kur'an'daki pek çok ayette de bu dönemin bir "saadet" (mutluluk) değil, işkence dönemi olduğu belirtilmektedir.

"Asr-ı Saadet" adı verilen dönemde ilk Müslümanların çektikleri acılar, sıkıntılar, baş oyuncusu Anthony Quinn olan Çağrı (The Message) filminde işlenmiştir.

İ.S. 610 - İ.S. 622 yılları arasında çoktanrıcı Mekke yönetimi, Müslümanlara kan, ölüm ve gözyaşı sunmuş, Müslümanlar bu dönemde yoğun baskı altında kendi devlet düzenlerini kuramamışlardır. Bu dönemde Mekke'deki Müslümanların 40 - 50 kişilik bir bölümü, baskılar ve kovuşturmalar yüzünden bir Hıristiyan devleti olan komşu Habeşistan'a göç ederek (İ.S. 615) orada kurulu buldukları Bizans'a bağımlı Hıristiyan devleti'nin çatısı altında, oldukça mutlu bir yaşam sürmüşlerdir; bu Müslümanların Habeşistan'daki Hıristiyan devletini devirip, onun yerine Müslüman devleti kurmak gibi bir çabaları olmadığı gibi, tersine, sığındıkları Hıristiyan Habeşistan devletine övgülerde bulunmuş, saygılarını sunmuşlardır; öyle ki Tanrı, Müslümanlara en çok sevgi gösterenlerin Hıristiyanlar

(Nasraniler) olduğunu Kur'an'da belirtmiş[101] ve o yıllarda İran ile savaşa tutuşmuş bulunan Hıristiyanların çarpışmalardan üstün çıkacağını -Müslümanlara bir müjde olarak- bildirmiştir.[102] 22 yıllık Asr-ı Saadet'in Mekke'deki Müslümanlar için *"Asr-ı Felaket"* sayılacak ilk 12 yılında, Müslümanların diğer bir bölümü, Elçi'nin Tanrı'dan aldığı bir buyrukla, komşu kent Medine'ye göçmüş ve bu göçmenler, Tanrı'nın Elçisi'nin de bir süre sonra Medine'ye göçerek başlarına geçmesini ora yönetimine saygılı bir biçimde beklemiş; Medine'deki yönetimi devirip ellerine geçirmeye kalkmamışlardır.[103] 22 yıllık Asr-ı Saadet'in ilk 12 yılını kapsayan bu felaket döneminde, Mekke'deki Müslümanların diğer bir bölümü ise, Tanrı'nın Medine'ye göç buyruğunu dinlemeyerek, Mekke'de yaşamayı sürdürmüşlerdir. Bunlar Kur'an'da kınanmakla birlikte, ne "kafir" olarak damgalanmış ne de "dinden çıkmış" sayılmış, Tanrı'nın göç buyruğunu yerine getirmemelerine karşın Tanrı Kur'an'da onlardan *Müslüman, Mü'min* nitemleriyle söz etmiştir.[104] Müslümanlar, ancak Tanrı'nın Elçisi Muhammed'in de Medine'ye göçmesinden sonradır ki, orada onun başkanlığında bir yönetime kavuşmuştur (İ.S. 622).

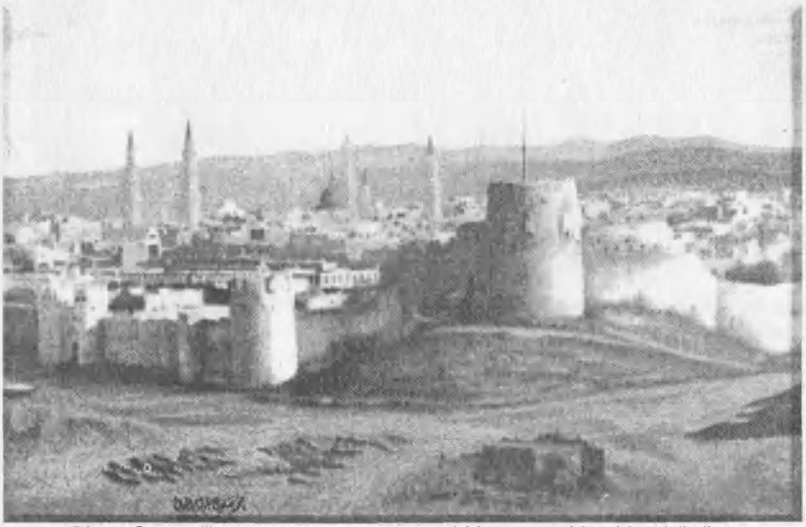

"Asr-ı Saadet"in kurulduğu eski Medine-i Münevvere'den bir görünüm

Tanrı Elçisi'nin, 622 yılında Medine'ye göçtükten sonra, orada kurduğu *Asr-ı Saadet Yönetimi* yalnızca birkaç yıl sürebilmiş ve bu yönetim 4-5 yıl gibi kısacık bir süre içerisinde, kabilelerin ihanetleriyle yıkılmıştır. *Asr-ı Saadet* denilen dönem, Tanrı Elçisi'nin İ.S. 632'deki ölümüyle kapanmıştır.[105] İşte günümüzde irtica, yaklaşık 1400 yıllık İslam Tarihi'nde bugünün Müslümanlarına örnek diye gösterebileceği hiç bir *cennet devlet* bulamadığı için, yalnızca Tanrı'nın Elçisi'nin doğrudan kendisinin bir *yönetici* olarak başlarında bulunduğu ve onun başkanlığı altında iken 4-5 yıl içinde yıkılan *Medine Düzeni*'ni yeniden kurulması gereken bir *yitik cennet* olarak sunmakta ve *"Bizim ardımıza takılın, Asr-ı Saadet Yönetimini yeniden kuralım!"* demektedir.

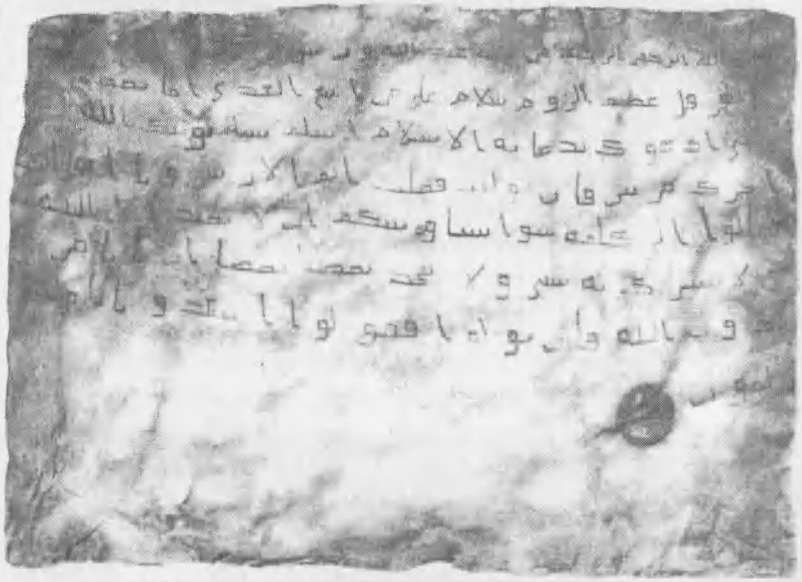

Tanrı Elçisi Muhammed'in "Asr-ı Saadet" döneminde 627 yılında Bizans İmparatoru Heraclius'a gönderdiği savlanan mektup.[106]

Çağın getirdiği yeniliklere ayak uyduramayan ya da bu yenilikleri edinip kullanacak gelirden yoksun olan, toplumdaki gelir dengesizliği yüzünden yoksul durumda bulunan ya da çeşitli nedenlerle kurulu düzende mutlu olmayan, kendisini mutlu edecek başka bir düzen özlemi içinde olan kalabalıklar,

irticanın asr-ı saadet anlatımlarıyla büyülenerek öyle bir düzenin yeniden kurulabileceği kışkırtmasıyla eylem içine çekilmektedir.

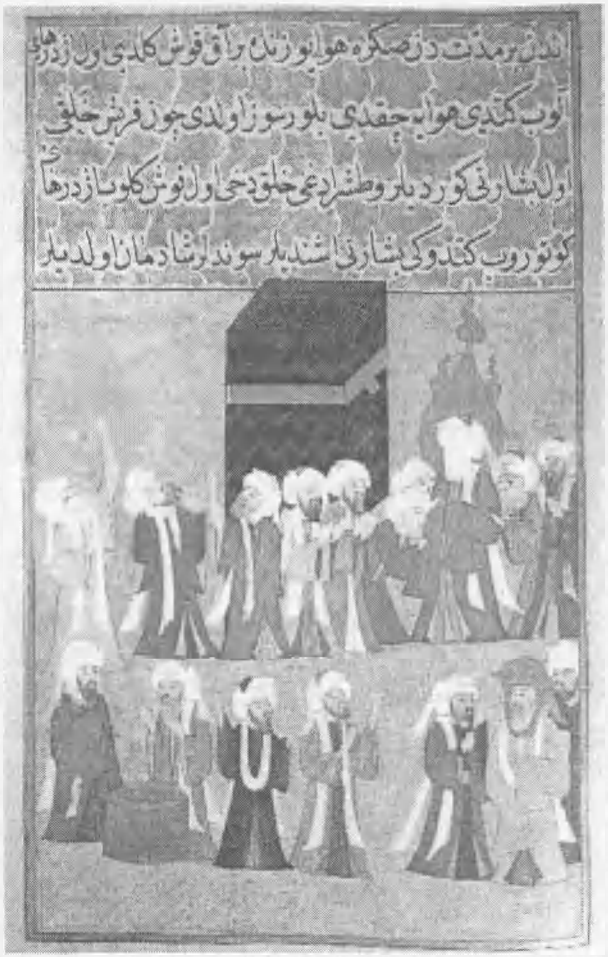

Tanrı'nın Elçisi Muhammed'i (üst sırada sağdan üçüncü, yüzü resmedilmemiş) ilk Müslümanlarla birlikte gösteren bir Osmanlı minyatürü (Nakkaş Osman, Siyer-i Nebi, 1595.Topkapı Sarayı Müzesi, Istanbul -Inv. 1222/123b)

Siyasal İslamcıların yazılarında Asr-ı Saadet özlemi

Türkiye'de Siyasal İslam'ın önde gelen kuramcılarından biri olan Abdurrahman Dilipak, 1400 yıl önce yalnızca birkaç

yıl süren *Asr-ı Saadet Yönetimi* dışında tarihte örnek gösterebileceği bir İslam devleti bulamamanın sıkıntısı içinde, şöyle demektedir:

> Bugün İslam ülkesini yöneten kralların, emirlerin, prenslerin ya da laik politikacıların hiçbiri meşruiyetini dinden almamaktadır. Cemaat ve bey'at ya da istişare ve şura olayı yoktur. Geçmişte de İslam adına yapılan uygulamaların büyük çoğunluğu İslam'ın ilkeleriyle çelişmekteydi. Bunları olduğu gibi taklit etmek bizi herhalde hüsrana götürebilir. (...) Peygamberimiz ise ümmetinden bey'at istiyor, onlara danışıyor ve ona göre hükmediyordu. Ama sonra her zaman bu böyle olmadı.. Devletin heybetini göstermek için küçük suçlardan adamlar asıldı. Beşikte bebekler boğduruldu, kuyular doldurduldu. Emir'e karşı itaatsizlik küfür sebebi sayılıp din adına insanlar katledildi... Allah'ın emrine itaat etmediğinizde (dinden çıkmış sayılmıyor, yalnızca) günah işlemiş (bir Müslüman) oluyordunuz; Peygamberin sünnetini yerine getirmezseniz (dinden çıkmış sayılmıyor, yalnızca) mekruh (çirkin iş yapmış bir Müslüman) oluyordunuz; ama Emir'in (devlet başkanının) emrine itaat etmezseniz, dinden çıkıyor (dinden çıkmış "mürted" sayılıyor ve öldürülüyor) dunuz. (İslam'da) yoktu böyle bir şey aslında. Nefsimize, örgütümüze ve liderimizin durumuna göre Kur'an'ı tevil etmeye başladık. (...) Örfi mahkemelerin kurulması ve resmi kanunların Kur'an'a dayalı olsa bile Emir'in (devlet başkanının) tercihine göre yorumlanarak biçimlendirilmesi ile İslam toplumunda hukuk düzeni iyiden iyiye bozuldu.[107] (...) Kuşkusuz din adına hüküm süren kişilerde dikta eğilimi ortaya çıktığında bunun faturası çok pahalıya mal olmaktadır. Hariciler'in durumu ya da Mutezile'nin durumu buna çok ilginç bir örnektir. Bu akımlar güzel sloganlar kullanıyor, ortaya çıkışları haklı gerekçelere dayanıyordu, ama (yönetimi ellerine geçirdiklerinde) uygulamaları başka şekilde (engizisyon, mezhep diktatörlüğü biçiminde) gelişiyordu. (...) Belki de iktidar, kendi ellerimizle ürettiğimiz celladımız, Frankeştaynımız olmaktadır.[108] (...) (İslam tarihinde) kendilerini lâyüsel (hiç bir uygulamasından dolayı sorumlu tutulamaz ve yargılanamaz) konuma yükselten, tartışılmaz ve iradesi dinin yeni hükümleri olan krallar, padişahlar, ısı-

rıcı meliklik dönemleri yaşanmıştır. (İslam tarihinde) kendilerine mutlak itaat isteyenlerin çoğu, bu yetkiyi çoğu kez halkın onayı ile değil, itaat isteyen bir başkasından kılıç zoru ile almış ya da (babasından döl yoluyla) miras kalmıştır.[109] (...) Biz tek hakikatten yola çıkınca ve onu da biz temsil ediyorsak, dolayısıyla başkasının yaşama hakkı olmayacaktır. Biz de kendi içimizden farklı yorumlar geliştirdiğimizden, bizi temsil eden iktidar gücü de bizim içimizden kendine aykırı görüşleri yoketmeyi kendinde bir hak olarak görecektir. Böylece resmi bir din ve resmi bir ideolojiye zorlanacağız., bu sürecin sonunda ise dikta doğacak.. Yarı-tanrı, ya da Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olan bir kral.. Dokunulamayan, eleştirilemeyen, nizamı alem için öldüren, hüküm koyan bir kral. İnsanların kendi aralarında uzlaşarak bu iktidardan hak talep etmesi söz konusu olamaz. O meşruiyetini kendi özünden ve göksel iradeden alır. (...) Bugün Müslümanlar arasında iktidar kavramı çevresinde hemen hemen sadece itaat konusu tartışılmaktadır, hatta sadece kime ne kadar itaat edilmesine ilişkin tezler tartışılmakta, iktidar sahiplerinin sorumlulukları ve halkın katılımı ve itiraz hakkı tartışma dışında tutulmaktadır. (...) İslam tarihinde (..) imamlar, halifeler, emirler, krallar, imparatorlar kendi iradesini Allah'ın iradesi ile aynı kalıba dökerek, toplumları kendi iradelerine boyun eğmeye mecbur tuttular. Temelde ilahi iradeye uymak esas olduğuna göre ve ilahi iradenin yorumu ve topluma sunuluşu da kralın, Emir'in iradesi olduğuna göre, ona karşı söz söylemek ve ondan bir hak istemek olmazdı. Ve o giderek kanun koyucu ve hüküm sahibi olma noktasına kadar geldi. Buna karşı da selefi akımlar güçlendi.(...) Oysa din Allah'ın dini idi ve herkes Allah'ın önünde eşitti. Kitap herkes içindi. Resmi bir din anlayışı söz konusu olamazdı. Ne var ki, resmi tercihler her zaman ağır bastı. [110]

Siyasal İslamcı aydın A. Dilipak'ın İslam devletleri geçmişine ilişkin yukarıda aktardığımız sözleri doğrudur. A. Dilipak günümüzdeki ve 1400 yıllık geçmişteki İslam devleti uygulamalarını, bir din devleti kuramcısından beklenmeyecek sertlikte yermektedir. Böylesine kötülediği bu yönetimlere *İslam* yaftası yapıştırmakla İslam'ın adının kötüye çıkartıldığını bilen bir Müslüman aydının, tarihten ders çıkartarak, hiç değil-

se bundan sonra dini devlete bulaştırmaktan kaçınması gerekirdi, değil mi? Hayır, o böyle yapmıyor. Kötülediği 1400 yıllık bütün İslam devleti uygulamalarını dışlayarak, kurulduktan 4-5 yıl sonra çökmüş olan *Asr-ı Saadet* yönetimini örnek diye sunup onu yeniden diriltmeyi savunuyor:

> *Asr-ı Saadet* dışında tam ve kamil bir referans vermek mümkün değildir.[111] (...) Sağlam kaynaklardan yola çıkarak (ki buna kitap ve sünnet, Asr-ı Saadet uygulaması) diyebiliriz, (...) kendi politikamızı, maslahatımızı üretebiliriz. Ben bu anlamda bir politikadan yanayım. [112]

Abdurrahman Dilipak'a göre, Asr-ı Saadet Yönetimini yeniden kurmayı Müslümanlara bir ülkü olarak belleten çeviri kitaplar;

> Bir isyan ruhu, *yeniden kaynaklara dönüş* konusunda bir mesaj verdiler. Varolan devleti yürütmek değil, **kaybettiğimiz cenneti** bugünkü şartlarda nasıl kazanacağımıza ilişkin yeni yorumlar getirmeye çalıştılar. [113]

Dilipak'ın *"kaybettiğimiz cennet"* dediği, *Asr-ı Saadet* yönetimidir ve Müslümanların görevi, 1400 yıl önce ancak birkaç yıl sürebilmiş olan *Asr-ı Saadet Yönetimini* yeniden kurmak için örgütlenerek Türkiye Cumhuriyeti devletini şu ya da bu yolla ele geçirmek ve Türkiye'yi *Asr-ı Saadet* kurallarıyla, daha doğrusu -az sonra açıkça göstereceğimiz gibi- 1400 yıl öncesinin *kabile yasalarıyla* yönetmektir.

Türkiye'de Siyasal İslam'ın önde gelen kuramcılarından bir diğeri olan Ali Bulaç da 1400 yıllık İslam geçmişinde kurulmuş, el değiştirmiş, yıkılmış ve yerine yenileri kurulmuş çok sayıda İslam devletleri içerisinde bugün Müslümanlara örnek gösterebileceği din devleti bulamamanın sıkıntısıyla -tıpkı Abdurrahman Dilipak ve günümüzün tüm İslam devleti kuramcılarının yaptıkları gibi- *Asr-ı Saadet* Yönetimini "mutlak referans" (dayanak) göstererek, şöyle demektedir:

> (...) Bütün Sünnilerin gözünde Peygamber'i izleyen Dört Halife Dönemi (632-661) veya genel anlamında Sahabe Tatbikatı referans olma özelliği taşır. (...) Peygamber ve Dört

Halife döneminin başlıca özelliği, yönetim mekanizmasının İslami öğretiyle ifade edilen mesajın ruhuna uygun kurulması şeklinde anlaşılır. Elbette "Peygamber Dönemi" (Asr-ı Saadet) ile "Dört Halife Dönemi" (Hulefa-yı Raşidin) eşit değildir ve (Peygamber -Asr-ı Saadet- Dönemi), (Dört Halife Dönemi)ne göre "mutlak referans" olma özelliği taşır. Nitekim bu *iki dönem arasındaki önemli farka binaen* birincisine *Nebevi Model*, ikincisine *Hilafet Modeli* denmesi daha uygundur. (...) İslam toplumunun siyasal anlamda tarihsel trajedisi, Beni Ümeyye ailesinin (Emevilerin-eb) bilinen yollarla (kılıç gücüyle, kan dökerek-) iktidarı ele geçirmesiyle başlar. (...) Gerçek ve resmi kopuşun Muaviye ile (Emevilerle-eb) başladığı genel kabul gören görüştür. (...) İslamın siyasal literatüründe bu radikal kopuşa *Hilafet'in Saltanat'a Dönüşmesi* adı verilir. Bu kopuşun Müslüman dünyanın tarihi seyrini *olumsuz* yönde etkilediği Şah Veliyullah Dehlevi'den Ebu'l-A'la Mevdudi'ye kadar herkesçe tekrarlanmaktadır. (...) Hür seçim ve biat'ın yerini *kılıç ve zorbalığın* almasıyla, İslam siyasal tarihinde *Monarşiler Dönemi* başlamış oldu. (...) *Yönetimi hanedan ailesinin özel mülkü haline getiren Monarşiler Dönemi.*(...) Benim (...) temel aldığım iki referanstan biri Kur'an'dan işaret ettiğimiz ayetler ile Hz. Peygamber'in Medine'de Müslüman, Yahudi ve Müşrik bloklar arasında akdettiği sözleşme, yani Medine Vesikası'dır.(...) Medine Vesikası, bundan tam 1371 sene önce (İ.S. 622-623'te),. Hz. Muhammed (s.a) önderliğinde kaleme alındı, yazılı bir hukuki sözleşme olarak hayata geçti. (Bu Vesika'dan önce Medine'de) 120 yıl boyunca birbirini boğazlayan dini ve etnik gruplar yepyeni bir üst kimliği benimseyerek Vesikanın genel esaslarını çizdiği toplumsal projede yer aldılar. **Belki az bir süre yürürlükte kaldı;** ama bu çok da önemli değildi. Çünkü Peygamber'in amacı, o gün bugünkü gibi birbirlerini boğazlayan, soykırıma uğratan **kabileler, dini topluluklar arasındaki çatışmalara son vererek, onları anlaştırıp bir arada yaşamanın** da mümkün olduğunu göstermekti; ama bence diğer bir amacı tarihe bir miras aktarmak, bize ve bizden sonraki kuşaklara seslenmekti.[114]

Görüldüğü üzere din devleti savunucusu Ali Bulaç da "*Asr-ı Saadet* Yönetimi"ni *yitirilmiş cennet* olarak sunmakta ve o

da A. Dilipak gibi 1400 yıllık İslam geçmişinde en çok 5 yıl sürebilmiş olan bu kısacık dönem dışında "tam ve kamil bir referans", Türkçesi 'sağlam bir dayanak' gösterememektedir. Çünkü, din devletçilerinin 1400 yıllık geçmişten örnek diye gösterdikleri her İslamcı devletin, Müslümanları ezdiği, sömürdüğü, acı çektirdiği, yoğun baskı uyguladığı, din devleti özlemcilerinin dahi yadsıyamayacakları ve yadsıyamadıkları türden somut kanıtlarla ortaya konulmuştur.

Asr-ı Saadet Düzeni:
"Medine Vesikası" ve "Kabile Konfederasyonu"

Günümüz din devletçilerinin *"Peygamber tarafından yapılmış örnek İslam Devleti Anayasası"* dedikleri *"Medine Vesikası"*, Medine'de Müslümanlar gelmeden önce var olan *Kabile Düzeni* ve *Kan Hukuku*'nun Müslüman kabilelerin de katılımıyla sürdürüleceği konusunda verilmiş bir güvence belgesi niteliği taşımaktadır. İslamcıların *Asr-ı Saadet Düzeninin Anayasası* dedikleri *Medine Vesikası*'nın bir *Kabile Konfederasyonu* niteliğinde olduğu gerçeği, Ali Bulaç'ın yukarıda aktardığımız sözlerinde de geçiyor. Ali Bulaç; *"Peygamber'in amacı,* ***kabileler ve dini topluluklar arasındaki çatışmalara son vererek onları anlaştırmaktı****"* derken, Asr-ı Saadet düzeninin bir *Kabile Konfederasyonu*'ndan öte bir niteliği olmadığını bilmektedir.

Asr-ı Saadet Düzeninin Anayasası dedikleri *Medine Vesikası* şöyle başlamaktadır:

> Bismillâhirrahmânirrahîm.
> 1-)Bu kitap (yazı), Peygamber Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli mü'minler ve müslümanlar ve bunlara tabi olanlarla yine onlara sonradan iltihak etmiş olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için (olmak üzere tanzim edilmiştir.)
> 2-)Işte bunlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmet (câmi'a) teşkil ederler.
> 3-)Kureyş'den olan Muhacirler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile kan diyetlerini ödemeye iştirak ederler ve onlar harp esirlerinin fidyei necâtını mü'minler arasındaki iyi ve mâkul

bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre ödemeye iştirak edeceklerdir.

4-)Benû 'Avf'lar kendi aralarında âdet olduğu vechile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye iştirak edeceklerdir ve (müslümanların teşkil ettiği) her zümre (taife), harp esirlerinin fidyei necâtını mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

5-)Benû Hârisler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile evvelki, şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidyei necâtını, mü'minler arasında iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

47 maddeden oluşan bu antlaşmada çeşitli kabilelerin adları tek tek anılarak kendilerine tanınan özgürlük ve yükümlülükler alt alta sıralanmakta ve metin şöyle sona ermektedir:

47-)Bu kitap (yazı), bir haksız fiil îka eden veya cürüm işleyen (ile cezâ) arasında engel olarak giremez. Kim ki bir harbe çıkar, emniyette olur veya kim ki Medine'de kalırsa yine emniyet içindedir;haksız bir fiil ve cürüm îkaı hallerini, (bu sahîfeyi) tam bir sadakat ve dikkat içinde muhafaza eden kimseler üzerinde tutacaklardır.

Din devleti kuramcılarının günümüz Türkiye'sine ve yeryüzündeki bütün ülkelere *örnek* diye gösterdikleri ve övünçle sözünü ettikleri *"Asr-ı Saadet Anayasası: Medine Vesikası"*nın tam metnini kitabın sonnotlar bölümünde ([115]) no'lu notta okuyabilirsiniz.

Bu belgenin yer aldığı ilk yazılı kaynak, Tanrı Elçisi Muhammed'ten yaklaşık 200 yıl sonra doğmuş ve 834 yılında ölmüş olan İbn Hişam'ın yazdığı *Peygamber'in Yaşamı* (özgün Arapçası: *as-Sirah Nabawiyyah*) adlı kitaptır. İbn Hişam, bu kitabında *Medine Vesikası*'nı yaklaşık 707-764 yıllarında yaşamış olan İbn İshak'ın *Tanrı Elçisi'nin Yaşamı* (özgün Arapça adıyla *Sirat Rasullullah*) kitabında görüp o kitaptan aktardığını, fakat İbn İshak'ın kitabında bu belgeyi kimden aldığı nereden bulduğu konusunda bilgi bulunmadığını söylemektedir. Gerek İbn İshak'ın, İbn Hişam tarafından ilk özgün kaynak olarak

gösterilen kitabı, gerekse *İlk İslam Anayasası* denilen *Medine Vesikası*'nın, altında Tanrı Elçisi Muhammed'in damgasını taşıyan özgün belgesi bugüne dek bulunabilmiş değildir.[116] Tanrı Elçisi Muhammed'den 200 yıl sonra İbn Hişam adında bir yazar çıkmış; *"Tanrı'nın Elçisi, 622 yılında Medine'de şöyle bir antlaşma yapmıştı"* diyerek kitabına bir Antlaşma metni koymuştur; bugünün İslamcıları ise *"İbn Hişam'ın Medine'nin alınışından 200 yıl sonra yazdığı bir kitapta verdiği bu Antlaşma metni gerçekten var mıdır, yoksa bu 200 yıl sonra İbn Hişam tarafından uydurulmuş bir metin midir?"* diye sorgulamaksızın gerçek sayarak uygulamaya ve uygulatmaya davranmışlardır.[117] Oysa, Kur'an'da *'size ulaştırılan haberleri irdelemeden inanmayın'* anlamında buyruk vardır.[118]

"Asr-ı Saadet'e Dönüş" özlemcilerinin *"Hz. Muhammed tarafından yapılan İlk İslam Devleti Anayasası"* diyerek bugün yeniden yürürlüğe koymak istedikleri *Medine Vesikası* bir *Kabile Konfederasyonu Sözleşmesi* niteliği taşımaktadır. Bu durum, Suudi Krallığı'nca ve Araplarca el üstünde tutulup İslam tarihine ilişkin yapıtları çok beğenilen ve övülen Prof. Muhammed Hamidullah tarafından şöyle belirtir:

> Hz. Peygamber (s.a.v), (...) (Medine'ye varınca) değişik **kabile ve aşiret reislerini davet ederek onlara merkezi bir teşkilatta birleşmelerini** teklif etti. (...)
>
> Maddeler, ilgili bütün kabileleri sayıp, her birisi için aşağıdaki formülü tekrarlamaktadır:
>
> "(.....) ler, **eski adetlerinde olduğu gibi**,..." [119]

Muhammed Hamidullah
(1906-2002)

Yukarıda örneklediğimiz bir kaç maddesinden de anlaşılacağı üzere, Siyasal İslamcıların "Medine Vesikası" adını vererek Müslümanlara örnek diye sundukları, "Asr-ı Saadet Yönetimi'nin Anayasası" ve "Nebevi Model" diye tanıttıkları bu belge, bir *"Kabilelerarası Konfederasyon Sözleşmesi"* niteliğindedir ve bu sözleşmede, adı

geçen kabilelerin Kur'an'dan önce var olan kabile örgütlenmelerinin ve Kur'an'dan önce var olan kabile yasalarının *aynen korunacağı* onaylanmakta; bu kabilelere Kur'an'dan önce sürdüregeldikleri düzenden başka, *yeni* bir düzen verilmemektedir.

21. yüzyılda, Türkiye'de, çağdaş uygarlığın çoğu olanaklarına kavuşmuş çok partili parlamenter demokratik cumhuriyet düzeninde yaşayan Müslümanlara, 1375 yıl öncesinin bir *Kabile Konfederasyonu Sözleşmesini*; üstelik Medine'deki kabilelerin Kur'an öncesi dönemde oluşmuş yüz yıllardır sürdürdükleri düzenlerini değiştirmeyen, koruyan bir sözleşmeyi, gerçekten Tanrı'nın Elçisi Muhammed'çe yapılmış olup olmadığını düşünmeden *'yeniden yürürlüğe konulması gereken örnek bir İslam Anayasası'* diye göstermek, sözcüğünün tüm anlamlarıyla gericiliktir, irticadır. Bunun günümüz Türkiye'sine uygulanması demek, ulusun her biri kendi ayrı konfederal devlet aygıtına sahip olan kabilelere, aşiretlere, dinsel topluluklara, mezhep topluluklarına bölünmesi demektir. Bu ise Türkiye'yi bölmek isteyen yabancı güçlerin biricik dileğidir. Siyasal İslamcıların *"Asr-ı Saadet Düzeni'ni yeniden kuracağız"* görüntüsü altında Türkiye'ye vermek istedikleri düzen, Türkiye'yi bölüp parçalayıp yutmak isteyen yabancı güçlerin istekleriyle bire bir örtüştüğüne göre, Asr-ı Saadetçi Siyasal İslamcıların yabancı güçlerin maşası olduğu apaçıktır.

Asr-ı Saadet Anayasası Medine Vesikası denilen bu belge tarih boyunca hiç bir İslam Hukuk (Fıkıh) kitabında yer almamışken, 1850'lerden başlayarak Batılı, *özellikle de Alman* Doğubilimcilerin kitaplarında boy göstermeye başlamıştır. Bilinen ilk yayın, Ferdinand Wüstenfeld'in *"Das Leben Muhammeds-Nach Muhammed Ibn Ishâk, bearbeitet von Abd el-Malik Ibn Hischâm"* adlı 1859'da yayımlanan kitabıdır. Ardından Alman Doğubilimci Julius Wellhausen 1882'de yayımlanan *"Muhammads Gemeindeordnung von Medina"* adlı kitabında; Danimarkalı Frants Buhl, 1903'de yayımlanan *"Muhammeds Liv"* ve 1914'te yayımlanan *"Muhammedanismen Verdensreligion"* adlı

kitaplarında; ardından Hollandalı Arent Jan Wensinck, 1908'de yayımlanan *"Mohammed en de Joden te Medina"* adlı kitabında; ardından İtalyan Leon Caetani 1905-1926 yılları arasında dokuz bölüm olarak basılan *"Annali dell'Islam"* adlı kitabında, *Medine Vesikası*'nı aktarmış ve bu Antlaşmanın kesinlikle Tanrı'nın Elçisi Muhammed tarafından düzenlendiğini ve İslam dünyasında örnek olarak benimsenip uygulanması gerektiğini vurgulamışlardır.

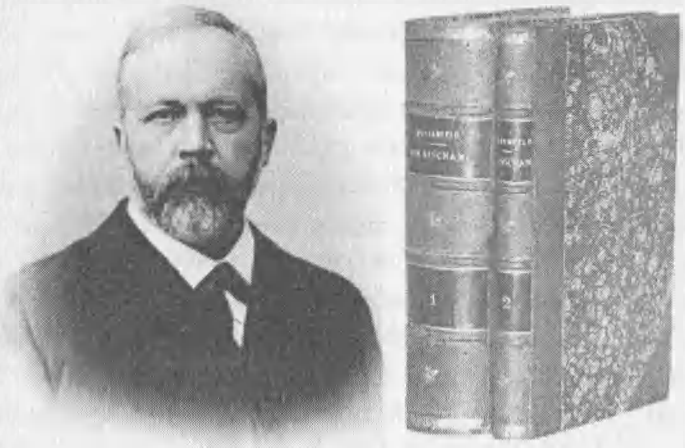

Julius Wellhausen (sağda) ve Ferdinand Wüstenfeld'in *"Das Leben Muhammeds-Nach Muhammed Ibn Ishâk, bearbeitet von Abd el-Malik Ibn Hischâm"* adlı 1859'da yayımlanan kitabı. (Solda)

Medine Vesikası'nın Batı'da Alman Doğubilimcileri tarafından çevrilip yayıldığı yıllar, Alman emperyalizminin Osmanlı devletini uydulaştırıp İslam coğrafyasını sömürgeleştirmeye davrandığı, İngiltere-Rusya-Fransa ve İtalya'nın Osmanlı topraklarını aralarında paylaşmak üzere gizli antlaşmalar yaptıkları, buna karşılık Osmanlı Devleti'nin İmparatorluk sınırları içerisinde yaşayan herkesi Tek Hukuk altında toplayıp Tek Osmanlı Ulusu potasında yurttaşlaştırmaya çalıştığı yıllardır. Bunları *Türkiye'nin Siyasi İntiharı: Yeni-Osmanlı Tuzağı* kitabımda belgeleriyle anlattım. İşte Medine Vesikası Batılılar tarafından o yıllarda Osmanlı'nın *Tek Hukuklu Tek Ulus* oluşturmasını önlemek üzere ortaya çıkartılmıştır ve İngiliz işbirlikçisi Prens

Sebahaddin'in *Adem-i Merkeziyetçi* (federasyoncu) düşüncelerine dinsel bir dayanak oluşturmuştur.

Medine Vesikası'nın son 20 yıldır, özellikle de Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra, Siyasal İslamcılar tarafından yeniden gündeme getirilmesi, ulus devletlerin etnik ve dinsel devletçikler biçiminde bölünmesini amaçlayan Küreselleşmeci dayatmalara uygun düşmesinden kaynaklanmaktadır ki, Küreselleşmeci dayatmaların içyüzünü ve perde arkasını *Siyon-Türk Zelda* adlı kitabımın 210-222. sayfalarında açıkladım.

Asr-ı Saadet düzeni, 2-3 yılda yıkıldı

Yukarıda sözü edilen, günümüz din devleti kuramcılarınca *İlk İslam Anayasası* olarak görülen ve yeni kurulacak bir din devletinde örnek alacaklarını söyledikleri *Medine Sözleşmesi*'nin bir an için gerçek olduğunu varsayalım; bu durumda yazılmasından en çok 2-3 yıl sonra çiğnenmiş ve Müslümanlar için örnek olma olasılığını daha Tanrı'nın elçisi sağken, onun gözleri önünde, bir kaç yıl gibi kısacık bir süre içinde yitirmiş olmalıdır. Şöyle ki:

1- İslamcılar *Asr-ı Saadet Anayasası* dedikleri Medine Sözleşmesi, Kabile Konfederasyonu'nun en erken 622 yılında, Hz. Muhammed'in kendisinin Medine'ye göç etmesinden sonra yürürlüğe girdiğini savlamaktadırlar.

2- Bundan en çok iki yıl sonra, 624 yılında, Yahudilerin Kaynuka kabilesi Medine'den sürülmüştür.

3- Bu olaydan da yaklaşık bir yıl sonra, 625 yılında, Yahudilerin Nadir kabilesi Medine'den kovulmuştur.

4- Bundan da yaklaşık iki yıl sonra, 627 yılında, Hendek savaşı sırasında, düşman Mekke ordusuyla işbirliği eden Yahudilerin Kurayza[120] kabilesinin erkekleri (yaklaşık 700 erkek) başları kesilerek öldürülmüş, kadın ve çocukları da köle olarak satılmıştır.[121]

Bu olaylar, günümüz din devleti kuramcılarının günümüz Müslümanlarına *yeniden diriltilmesi gereken bir örnek* diye gösterdikleri *Medine Sözleşmesi*'nin de toplumun çeşitli kesimle-

rini barış içinde bir arada yaşatmayı gerçekleştiremediğini ve *Asr-ı Saadet Yönetimi*'nin, "saadet" değil tersine "ihanet"lerle dolu bir dönem olduğunu göstermesi bakımından önemli olduğu denli, İslamcıların 1400 yıl önce kabilelerin barış içinde bir arada yaşamasını sağlayamamış olan bir Kabile Konfederasyonu sözleşmesini 21. yüzyıl Türkiyesi'ne *örnek* diye sunmaya kalkışmalarındaki usdışılığı göstermesi bakımından da üzerinde durulmaya değerdir.

Kurayza kabilesinin cezalandırılmasına ilişkin, Sultan III. Murat döneminde hazırlanan Siyer-ün-Nebi adlı kitapta yer alan bir minyatür.

1314'te İran'da Raşideddin tarafından yazılan Dünya Tarihi adlı kitapta, Beni Nadir kabilesinin Müslümanların ordusuna teslim oluşunu gösteren minyatür. (*Jami al-Tavarikh* - Nasser D. Khalil'nin İslam Sanatı koleksiyonu - Londra)

Asr-ı Saadet Yönetimi'nin "İlk İslam Anayasası" diye sunulan "Medine Sözleşmesi", Siyasal İslamcılarca 1994 yılında televizyonlar aracılığıyla savunulurken, yazar Deniz Som, Cumhuriyet'teki köşesinde şöyle bir değerlendirme ve uyarı yayımlamıştı:

> İslami çevrelerin kendi aralarında teoriden pratiğe geçirme yolları aradıkları *Medine Sözleşmesi*, geçenlerde bir televizyon programıyla tekrar gündeme geldi. Ali Bulaç'ın "toplumda herkes kendi hukukunu yaşasın" şeklinde özetlediği Medine Sözleşmesi, Mekke'den Medine'ye hicret eden Müslümanların, buradaki Yahudi, Hıristiyan ve putperestlerle ilişkilerini düzenleyen bir anlaşma olarak kamuoyuna yansıtıldı. (...) *Medine Sözleşmesi*'ni bugüne uyarlama arayışının özünde tabii ki **Türk Hukuk Sistem'ni parçalamak** yatıyor. Sanki bugün insanlar inançları nedeniyle birbirlerine düşman olmuş gibi gösteriliyor, **Türk Hukuk Sistemi'nin alternatifi olarak da İslam Hukuku, Şeriat düzeni (dolayısıyla Medine Sözleşmesi-eb) karşımıza çıkartılıyor.** Ne ki, bu amaçlarını şimdilik gizleyen, "takiyye" yapan çevreler, nedense **Medine Sözleşmesi'nin sonuçlarından hiç söz etmiyor.**(...) 622 yılında Hz. Muhammed'in hicretinden sonra, Medine'deki Müslüman ve Müslüman olmayan kabilelerin ilişkilerini düzenleyen Medine Sözleşmesi, bir anlamda federasyon yapısı oluşturmuştu. Medine Sözleşmesi'nin ne

kadar zaman yürürlükte kaldığına ilişkin kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, 624 yılında Medine çarşısında Müslüman bir kadının eteğine tutturulan diken yüzünden elbisesinin yırtılmasıyla başlayan gerginlik sonucu **Kaynuka kabilesi Medine'den sürülmüştü.** 625 yılında ise Hz. Muhammed'e suikast düzenleneceği vahyi gelmesi üzerine **Nadiyr kabilesi şehirden atılmıştı.** 627 yılında ise Hendek savaşı sonrası **Kurayza kabilesinden 700 kadar erkek bir hendeğe dizilip başları kesilerek öldürülmüş, Yahudi kadın ve çocuklar esir olarak satılmış, Medine yahudilerden temizlenmişti.** Abdurrahman Dilipak, bu olaylar meydana geldiği zaman (627) Medine Sözleşmesi'nin yürürlükten kalkmış olduğunu, **anlaşmanın hemen başlangıcında Yahudi'lerce tek taraflı feshedildiğini** öne sürüyor. (...) **Medine Sözleşmesi'ni günümüze uyarlamaya kalkışmak, Türkiye Cumhuriyetini yıkma düşüncesinin bir ürünü.** Ve ne yazık ki bu düşüncedeki kafalar, bugün Anadolu topraklarında dilediklerince ibadet özgürlüğünü Türkiye Cumhuriyeti ile kazandıklarının farkında değiller.[122]

Siyasal İslamcılar, 622-623 yıllarında Tanrı'nın Elçisi Muhammed'in başkanlığında kurulduğunu ve bir iki yıl sonra yine başında Tanrı'nın Elçisi Muhammed var iken kabilelerin ihanetleriyle uygulanamaz olduğunu söyledikleri bir Kabile Konfederasyonu sözleşmesini, 21. yüzyıl Türkiye'sine örnek diye sunmaktan çekinmedikleri gibi, İslamcı siyasal partinin sözcüleri de bu Kabile Sözleşmesi'ni "çok hukukçuluk" adı altında *çağdaşlık, özgürlükçülük, ilericilik* diye parti amaçları arasında göstermekten hiç sıkılmamışlardır. 23 Mart 1993 günü, TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un başkanlığında siyasi parti liderlerinin anayasa değişikliği konusunda yaptıkları 3. toplantıda İslamcı siyasal partinin Genel Başkanı Necmettin Erbakan şöyle diyordu:

> *"Benim inandığım şekilde sen yaşayacaksın"* tahakkümünün ortadan kalkmasını istiyoruz. Çok hukuklu bir sistem olmalı, vatandaş genel prensiplerin içerisinde kendi istediği hukuku kendisi seçmeli, bu bizim tarihimizde de ola gelmiştir. Bizim tarihimizde çeşitli mezhepler olmuştur. Herkes kendi mezhebine göre bir hukuk içinde yaşamıştır ve de herkes huzur

içerisinde yaşamıştır. Niçin ben başkasının kalıbına göre yaşamaya mecbur olayım? ... Hukuku seçme hakkı inanç hürriyetinin ayrılmaz bir parçasıdır.[123]

Necmettin Erbakan'ın bu sözleri, onun 21. yüzyıl Türkiye'sini *Kabile Konfederasyonu yasalarıyla* yönetmeyi amaçladığının kanıtıdır. *İblis'in Kıblesi* adlı kitabımda Siyasal İslamcılığın *Çok Hukukluluk* konusundaki çabalarını en geniş biçimde işlediğim için burada değinmekle yetiniyorum. Erbakan, Medine Sözleşmesi'nden ve Medine Sözleşmesi'nde her kabileye kendi yasalarını uygulama özgürlüğü tanındığından yola çıkarak, o sözleşmeyi bugünün Türkiye'sine uyarlamayı savunmaktadır. Yalnız unuttuğu ya da unutturmaya çalıştığı önemli bir gerçek var: Eğer o sözleşme gerçekse, kabilelerin ihanetleriyle iki yıl içerisinde, Tanrı Elçisi Muhammed'in gözleri önünde geçersiz kaldığı kesindir. O sözleşme eğer gerçekse, kabileleri birkaç yıl bile uyum ve barış içerisinde yaşatmamış, kabile boğazlaşmaları o sözleşmeyi uygulanamaz kılmıştır.

Asr-ı Saadet'ten, günümüz İslam Devletlerine

Bugünün pek çok Arap İslam Devleti, 21. yüzyılda kabile örgütlenmesi aşamasında takılıp kalmıştır. Suudi Arabistan devleti, bir kabile devletidir. Suudi Arabistan Anayasası'nın metni ve Suudi devletine ilişkin belgesel araştırmalar, S. Arabistan'ın kabileler tarafından, kabile kurallarıyla yönetildiğini tüm çıplaklığıyla göstermektedir.[124] Suudi Arabistan'ı da, Ürdün'ü de, Irak'ı da, Kuveyt'i de kabile örgütleri, aşiret başkanları yönetmektedir ve bunların hepsi de, kendi devletlerinin "Asr-ı Saadet Yönetimi"ni örnek alıp onu sürdürdüğü savındadırlar.

Hadis'te irticaya karşı uyarı:
"Isırıcı Melikiyet"

Bir an için Asr-ı Saadet Yönetimi'nin gerçekten de Müslümanlar için *cennet bir dönem* olduğunu varsayalım. Böyle bile olsa, din devletçileri Müslüman yığınları;*"Asr-ı Saadet Yönetimini yeniden kuracağız, yitirilmiş cennetimizi yeniden dirilteceğiz!"*

diye artlarına takmayı başarır ve yönetimi ellerine geçirirlerse, onların Asr-ı Saadet diye diye -1400 yıl boyunca yapıldığı gibiyine bir *"ısırıcı melikiyet"* kurup Müslümanları inim inim inletmeyeceklerinin güvencesi nedir? Bu soruyu sormak gerekir, çünkü din devletçilerinin Tanrı'nın Elçisi Muhammed tarafından söylediğine inandıkları bir söz (hadis) vardır:

> Benden sonra 30 yıl hilafet;
> ondan sonrası Isırıcı Melikiyet!..[125]

Din devletçileri, Tanrı'nın Elçisi Muhammed'in bu sözüne (hadis), hem: *"Evet, peygamberimiz doğru söylemiştir, gerçekten de o öldükten sonra Dört Halife, Hulefa-yı Raşidin dönemi yalnızca 30 yıl sürmüştür ve ondan sonra da bugüne dek Müslümanlar hep Isırıcı Meliklerce yönetilmiştir"* deyip, hem de 1400 yıl boyunca doğru çıkmış bu söz (hadis) uyarınca kendi kuracakları devletin de bir *Isırıcı Melikiyet* olacağını bile bile inatla bir din devleti kurmaya çalışmakla, ne yapmak istiyorlar? Müslümanlara *"Biz din devleti kurunca yönetimimiz Isırıcı Melikiyet olmayacak!"* derken, Tanrı'nın Elçisi'nin *doğru* diye benimsedikleri bu hadisini, sözünü, öngörüsünü mü yalancı çıkartmak istiyorlar? Tanrı'nın Elçisi'nin ölümünden sonra 1400 yıl boyunca yönetimi ellerine geçirip Müslümanlar üzerinde monarşik despotluklar kuran din devletçileri, kendilerini hep Tanrı'nın buyruklarını yerine getiren, Asr-ı Saadet yöntemiyle yönetenler diye tanıtarak Müslümanları kandırmadılar mı?

Kur'an'da irticaya karşı uyarı

Müslümanlar Kur'an'da şöyle uyarılıyor:

> Dikkat edin dünya hayatı sizi aldanmaya sürüklemesin, Aldatıcılar sizi Allah adıyla aldatmasın![126]

Günümüzde irtica, bir anlamda, Müslümanları "Allah" diye Tanrı adıyla aldatarak "Isırıcı Melikiyet"ler kurma çabasıdır. "Isırıcı Melikiyet"ler ile yönetilen ülkelerin, yeryüzünün en geri toplumları olduğuysa, apaçıktır. İşte Abdülhamid yönetimi, işte Humeyni yönetimi, işte Anayasalarında "devletin dini

İslamdır" yazılı olan başta Suudi Arabistan olmak üzere bütün dingüder devletler.

Sonuç

Bu bölümde, ister ilerici olsun ister gerici, yığınlara bir *yitirilmiş cennet* tasarımı sunamayan düşünce akımlarının yönetimi ele geçirme olasılığının düşük olduğunu; yığınları etkilemeyi amaçlayan ve istediği düzeni ancak yığınlara komuta edebilirse gerçekleştirebilecek olan her düşünce akımının, topluma amaçlarına uygun bir *yitirilmiş cennet* imgesi sunmak ve bunu yeniden kurmayı ülkü olarak benimsetmekle işe başladığını ve eğer bunda başarılı olabilirse amacına ulaşabildiğini gördük.

Ülkemizde dinsel kökenli gericiliğin (irticanın) *geçmişe özlem* doğurmak amacıyla kullandığı bir *yitirilmiş cennet* tasarımı vardır. Kimi irtica örgütlerinin yitirilmiş cenneti "cennetmekan" dedikleri Abdülhamid Dönemi'dir; kimilerinin yitirilmiş cenneti baştan sona Osmanlı Dönemi'dir; kimilerinin cenneti İran'dadır, Humeyni Dönemi'dir; kimi irticacıların yitirilmiş cenneti *Asr-ı Saadet Dönemi*'dir. Fakat, her nedense İslam'ın dünyada bilimin öncüsü olduğu dönemi, İslam'ın Altın Çağı'nı yitirilmiş cennet olarak benimseyip, onu yeniden diriltmeyi amaçlayan yoktur.

Mürteciler, gericiler, uydurma yitirilmiş cennetleri Müslümanlara benimsetmekte başarılı oldukları ölçüde onları artlarına takıp kaldıraç olarak kullanarak ülkenin yönetimini ellerine geçirme olanakları vardır. Bu yüzden dinsel kökenli gericilikle savaşımın düşünsel ağırlığı, *yitirilmiş cennet* imgeleriyle kandırılarak irticanın güdümüne sokulan yurttaşlarımıza, gerçekleri yadsınamaz kanıtlarıyla göstermekten geçer.

İKİNCİ BÖLÜM

DİNLERİN İLERİCİLİĞİ ve GERİCİLİĞİ

1. Dinlerin bilimle tartılması

Dinler ya da mezhepler (bir din içinde yorum ayrılığına dayalı öbekler) arasındaki üstünlük tartışmalarında, bugün artık "benim inancım senin inancından daha tutarlıdır, daha sağlamdır" gibi bir yaklaşımdan çok, "benim inancım senin inancından daha ilericidir, daha özgürlükçüdür; benim dinimden olanlar kişisoyunu şu şu bilimsel buluşlarla ilerletmiştir" gibi bir savunma yaygındır. Burada, dinlerin ilerlemeyi bir tartım değeri olarak benimsemesi ve dindışı bir ölçütle tartılmayı içlerine sindirebilmiş olmaları söz konusudur. Din tartışma ve karşılaştırmalarında, ilericilik ve bilime uygunluk doğrudan dindarların kendilerince bir değişmez değer olarak tartının bir gözüne konuyor; diğer gözüneyse çeşitli dinler, mezhepler, inançlar konulup kaldırılıyor. Kur'an'ın bilime uygun olduğunu ve bilimsel buluşların Kur'an'ı doğruladığını savunan çok sayıda kitap yazıldığı gibi, Tevrat'ın ya da İncil'in bilimsel buluşlara aykırı düşmediğini savunan bir çok kitap da yayımlanmıştır. Artık bilginlerin kendilerini dine ters düşmemekle sınırlandırdığı, dine aykırı düşmekten ödlerinin koptuğu çağlar geride kalmış; dinlerin bilime ve ilerlemeye göre değerlendirildiği; din adamlarının bilime ters düşmekten köşe bucak kaçtıkları, inançlarını bilimsel buluşlara uygunmuş gibi göstermek için tomar tomar kitaplar yazdıkları ve dinlerine bilime bakarak

çeki düzen vermeye çabaladıkları bir çağa ulaşılmıştır ki, bu çok önemli bir aşamadır.

Tevrat ve İncil'in bilimselliğini savunanlar

Tüm bilimsel buluşların kendi din kitaplarında yazılanları doğruladığını savunan yazarlar, bu işi bilime yandaş toplamak, kişileri usçu bilimsel düşünceye yöneltmek için değil; tersine dinin bilimi de içerdiği, bir kez dine yönelince ayrıca bilime yönelmeye gerek dahi kalmayacağı, kişinin bütün bilimsel bilgileri din kitabından yorumla çıkarsayabileceği sanısını yaygınlaştırarak, kişileri bilimden uzaklaştırmak amacıyla yapmaktadırlar. Bunlardan biri, "Operation Mobilisation" adlı Hıristiyan misyonerlik örgütünün kurucu üyesi, daha çok Ortadoğu'da Müslümanları Hıristiyan'a döndürme çalışmaları yürüten Dale Rhoton, Türkçe yayımlanan "İnanç ve Delil" kitabında Tevrat'ın ve İncil'in hiç bir bilimsel buluşa aykırı düşmediğini savunarak şöyle diyor:

> 1929 yılında bir grup Amerikalı, Kitab-ı Mukaddes'te (Tevrat ve İncil) bilimsel bir yanlış bulana yüz dolar teklif ettiler. Bu teklif on beş yıl kadar geri alınmadı. Yirmiyedi ülkenin gazete ve dergileri bu teklifi yaydı. Bunun üzerine yüzlerce insan hatalı görünen noktaları işaret eden mektuplar yazdılar. Bu mektuplar o kadar tatminkar cevaplar aldılar ki bir tanesi hariç hepsi iddialarını geri aldılar. Bu tek istisna durumu mahkemeye aksettirdi. Duruşma New York eyalet mahkemesinde yapıldı. Hata için delil bulunmadığından iddia geri çevrildi. Onbeş yıl sonra yüz dolarlık ödül bin dolara çıkarıldı. Bu defa da biri bilimsel hatalar bulunduğunu iddia etti. Durumu mahkemeye aksettirdi. Öne sürdüğü elli üç hatayı iyice inceledikten sonra mahkeme iddiacının bir hatayı bile ispat edemediğine karar verildi. Kutsal Kitabın (Tevrat ve İncil'in) bilimsel kesinliği hayret vericidir. Değil bu kadar eski, elli yıl önceki bir bilim kitabını kim karıştırır ya da kim bir asır önceki tıp kitaplarının dediklerini yapmaya cesaret eder? Bütün bunlar modern buluşlar sonucu demode olmuşlardır. Fakat Mukaddes Kitap baştan başa modern materyalle doludur; bilimsel ve tarihi detayları noksansız verir.(...) Tevrat'ın Eyüp bölümünde Tanrı'nın dün-

yayı hiçbir yere asmamış olduğunu okuyoruz. Bu fikir ancak Newton'dan sonra doğrulanmıştır. (...) Tıp alanında da Mukaddes Kitap (Tevrat) ancak yakın zamanlarda bulunmuş olan bir çok fikri ihtiva eder. Eğer dünya Mukaddes Kitap (Tevrat'ta) yazılı olan bazı tıbbi prensipleri incelemiş olsaydı, bunca ızdırap çoktan önlenmiş olurdu. Nasıl olur da bu gerçekleri Tanrı değil de sıradan insanlar yazmış olabilirler? Tek bir bilimsel yanlış dahi yok. Yazıldığı günde insanlar tarafından bilinmeyen gerçekler yazılı ve tek bir hata yok. Tanrı ilhamı olmasa insanlar bunu nasıl yazabilirlerdi?[127]

Dale Rhoton

Buna benzer savlar, Tevrat ve İncil bağlısı pek çok yazarın kitabında karşımıza çıkmaktadır.[128]

Kur'an'ın bilimselliğini savunanlar

Kutsal Kitaplar ile çağdaş bilimsel buluşların birbirine uyup uymadığını konu eden yazarlardan Maurice Bucaille de Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yayımlanan *"Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an"* adlı kitabında Kur'an'ın bilimselliğini savunarak şöyle diyor:

> Ben ilkin Kur'an üzerinde durup çağdaş ilmin buluşları ile Kur'an'ın metninin ne derece uyuştuklarını araştırdım. Şunu kabul etmek zorunda kaldım ki, Kur'an modern çağdaş bilim açısından tenkide müsait hiç bir hükmü içine almıyordu (Çağcıl bilimin buluşlarıyla Kur'an'da yazılanlar tam bir uyum içindeydi). (...) **Temel değerlendirme hususları bana bizzat Suudi Arabistan'da verilmiştir. Merhum Kral Faysal'a şükran borcum sonsuz kalacaktır**... Kendile-

rinden ve çevresinden çok değerli bilgiler edindim, bu benim için müstesna bir şans teşkil etmiştir.[129]

Maurice Bucaille

Bucaille'in kitabında Kur'an'dan bir takım sözler alınıp bu sözlerin bugünkü bilimsel bilgilerimizle nasıl da uyum içinde olduğu, Kur'an'ın hiç bir sözünün bilimsel buluşlara aykırı olmadığı savunulmakta ve son bir iki yüzyıl içinde yapılan bütün bilimsel buluşların, bilginler onca çile çekerek bunları bulmadan 1400 yıl önce Kur'an'da yazılı olduğu tanıtlanmakta.

İlk Müslümanların gökbilim anlayışları

Bakalım çağcıl bilimsel buluşlar yapılmadan önceki dönemde yaşayıp ölmüş Müslümanlar, Kur'an'ı okuyunca ne anlıyorlardı? Bunun en çarpıcı örneğini döneminin en bilgili Müslümanlarından olan Taberi'nin (doğ:809-öl:923) şunun şurasında iki yüzyıl öncesine dek Müslümanlarca el üstünde tutulan, bugün dahi kaynak sayılan kitabında buluyoruz:

Taberi (solda) ve "Milletler ve Hükümdarlar Tarihi" adlı kitabı

İbn Abbas günlerden bir gün bir yerde oturuyordu, bu sırada yanına biri gelerek: Ey Abbas'ın oğlu! Bilgin Ka'b'dan şa-

şırtıcı sözler işittim, güneş ile ay konusunda bir takım sözler söylüyor, dediğinde,.. İbn Abbas.. Ne söylüyor? diye sordu. Katına gelen adam: **Kıyamet günü güneş ile ay yaralanmış ve ayakları kesilmiş bir deveye benzer bir durumda getirilir, bundan sonra her ikisi de cehenneme atılırlar,** diyor yanıtını verince,.. İbn Abbas: Ka'b yalan söylüyor, yalan! diye üç kez yineledi ve: "**Bu Yahudilerin sözleridir, Ka'b bunu İslamiyete sokmak istiyor,.. Tanrı bu Yahudi bilginini öldürsün, onun bilginliğini kınasın...** Size Tanrı elçisinden işitmiş olduğum bir sözü aktarayım mı? Peygamber bu sözünde **güneş ile ayın yaradılışlarını ve uğrayacakları sonu** anlatıyor" dedi. Biz, anlat dedik. Bunun üzerine o şunları aktardı:

Cebrail İslam minyatürlerinde kanadıyla

Cebrail kanadıyla üç kez vurup ayın ateşini söndürmüş

-"Tanrı elçisinden **güneş ve ayın durumunu** sordular. O, soranlara şu yanıtı verdi: Kutlu ve yüce Tanrı, tüm yaratıkları kusursuz olarak yarattı, nurundan **iki güneş** yarattı. Birini güneş olarak bırakmaya karar verdi... Cebrail'i gönderdi. Cebrail o dönemde ikinci bir güneş durumunda bulunan **ayın üzerinden kanadını üç kez geçirdi** ve böylece ayın

kendi aydınlığını giderdi. Bundan sonra ay ancak güneşten ışık yansıtır oldu... Ayda görmekte olduğumuz çizgilere benzeyen karanlıklar bu gidermenin, **Cebrail'in kanatlarını sürerek ayı söndürmesinin** göstergesidir.

Güneş ve Ay 360 kulplu arabalarda gidermiş

Tanrı bundan sonra güneş için arş nurunun aydınlığından bir araba yaptı. Bu arabanın 360 kulpu vardı. Bu kulplardan her birine bir meleği görevli kıldı. Meleklerden her biri bu kulplardan birine yapıştı. Ay'a ve onun arabasına da,.. 360 meleği görevlendirdi. Onlar da ayın kulplarına yapıştılar. Tanrı ay için de güneş için de göğün çevresinde doğacakları ve batacakları yerleri, batıda kara çamurdan 180 pınar yarattı ki, Tanrı bunu Kur'an'da anlatmaktadır. Tanrı doğuda da 180 tane kara çamurlu pınarlar yarattı. Pınarlar kaynarken kazan gibi kaynarlar, onun her gün ve gece batacak yeni yerleri var. Bu pınarların baş tarafı batıdır. Yazın doğacak yerleriyle batacak yerlerinin arası uzun, kışın doğacak yerleriyle batacak yerlerinin arası daha yakındır. Tanrı bunu Kur'an'da anlatır.

Eski Mısır inançlarında da güneş ve ay gökteki denizde yüzen kayıklar olarak görülmüştür. Bunu anlatan bir eski Mısır papirüsü

Gökte bir deniz varmış, Güneş ve ay o denizde yüzermiş

Tanrı aynı zamanda güğün aşağı katmanında bir deniz yarattı. Bu deniz üç fersahlık bir kareyi kapsar. Bu deniz her yanı sarılıp tutturulmuş bir dalga olup, Tanrı'nın buyruğuyla gökte durur. Tanrı'nın gökte tuttuğu bu denizden yere bir damla olsun su damlamaz, çünkü, genelde yeryüzündeki

denizler durağan olmalarına karşın gökteki bu deniz atılmış ok çabukluğunda akar. Bu dalga gökte doğu ile batı arasında uzatılmış bir ip gibi dosdoğru gider. Güneş, ay ve gezegenler gökteki bu denizin dalgalarının derinlikleri içerisinde gidip gelirler. Tanrı bu durumu Kur'an'da anlatmaktadır. Felek denilen , arabanın gökteki denizin derin dalgaları içinde yürümesinden başka bir nen değildir. Andolsun güneş, gökteki bu denizin dışına çıkacak olursa yerdeki kayaları, taşları yakacağını, eğer ay bu denizin dışından doğacak olursa, yeryüzünde yaşayanların onun güzelliğine vurulur, Tanrı'yı bırakıp aya taparlar...

Eski Mısır papirüslerinde, Güneş, gökte bir kayığa binmiş gidiyor.

Gökte beş tane gezegen varmış,
ve bunlar da namaz kılarlarmış

Gezegenler de beş tane olup bunlar da güneş ve ay ile birlikte, onlar gibi gökteki o denizin içinde devinirler. Bunların dışındaki yıldızlar ise, kandillerin mescidlerde asılı durdukları gibi, göklerde asılı dururlar ve Tanrı'yı kutsamak üzere gök ile birlikte dönerler. Bu dönüp dolaşmalar onların Tanrı'ya tapınma biçimleri ve namazlarıdır... Güneş doğduğu sırada, pınarların birinden arabası üzerine yerleşmiş olarak ortaya çıkar, onun yönetiminde görevli bulunan 360 melek, kanatlarını yayarak Tanrı'yı ululayarak ve Tanrı'ya kulluk

ederek arabayı felekte çekerler. Onlar gece ve güdüzlerin saatleri sona erinceye dek, gece-gündüz bu işi görürler.

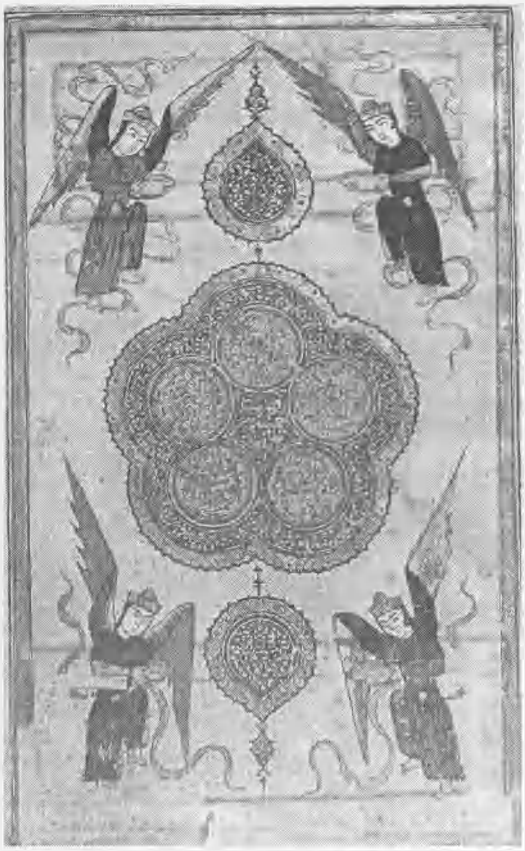

Ortada beş yuvarlak, gezegenler, yukarıda va aşağıda birer yuvarlak güneş ve ay.. Dört melek, Cebrail, mikail, İsrafil, azrail (The Quinteta colection of Persian poems)

Güneş ve ay bindirildikleri arabalardan denize düşünce tutulurlarmış

Tanrı güneş ile ayı denemek istediğinde, kullar Tanrı'nın belgelerinden kimilerini görürler. Tanrı bu belgeyi göstererek kullarını suçlarından dönüp kendisine başeğmeye ve kendisine tapmaya çağırır. Tanrı bu belgesini göstermek istediğinde, güneş üzerinde gittiği arabasından yuvarlanarak gökteki o denizin derinlikleri içine düşer, bu deniz (Kur'an'da geçen) "felek"tir. Tanrı, bu belgesini büyütmek

ve kullarını korkutmak istediğinde, güneş bütünüyle arabadan yuvarlanır, arabanın üzerinde güneşin en küçük bir parçası bile kalmaz. Bu sırada gün kararır, yıldızlar gözükür. Bu, güneşin bütünüyle tutulma durumudur. Tanrı bundan daha küçük bir belgesini göstermek isterse, güneşin yarısı ya da üçte biri ya da üçte ikisi gökteki denizin içine düşer, düşmeyen parçaları arabasının üzerinde kalır. Bu, güneşin küçük ölçüde tutulma durumudur. Tanrı bu yolla güneşi ve ayı dener, kullarını korkutarak suçlarını bağışlaması için yalvarmaya çağırır.

İslam minyatürlerinde Melek Mikail

Melekler arabadan düşen güneşi yeniden bindirirlermiş

Bu durumlardan hangi gerçekleşirse gerçekleşsin, arabayı çekmekte görevli olan melekler ikiye bölünürler, bir bölümü güneşi arabaya, diğer bölümü arabayı güneşe doğru çekerler, bu görevleri sırasında, Tanrı'yı ululayıp kutsayarak ona tapınarak arabayı ya da güneşi çekerler, gerek yaz, gerek kış, gerek güz ve ilkbaharda, bu melekler gece ve gündüzlerin saatleri boyunca namaz kılarak, Tanrı'nın gece ve gün-

düzlerin süresini arttırmamasını sağlarlar. Tanrı onlara bunun bilimini sunmuş, onlara bu gücü vermiştir.

İslam minyatürlerinde melek israfil

Melekler güneşi ve ayı çeke çeke batıya getirirlermiş

Siz, güneş ile ayın kendilerini örten bu denizin derinliklerinden azar azar çıktığını görüyorsunuz, güneş ya da ayı bütünüyle denizin dalgaları içerisinden çıkardıktan sonra, görevli olan bütün melekler bir araya toplanarak güneşi ya da ayı arabasının üzerine koyarlar, Tanrı'yı ululayarak, onu kutsar ve ona taparken arabayı çekerek batıya getirirler. Onu batmakta olduğu yerine getirdikten sonra, güneşi o pınara sokarlar. Bunun üzerine güneş göğün ufkundan yeryüzündeki o pınara düşer...

Güneşle ay batarken niçin düşme sesi duyulmazmış?

Tanrı biri doğuda biri batıda olmak üzere iki kent yaratmıştır. Bu kentlerdeki halkın sayısının çokluğu ve seslerinin gü-

rültüsü engel olmasaydı, yeryüzünde yaşayan herkes doğu ve battığı sırada güneşin gökteki denize düşmesinden çıkan gürültüyü işitebilirlerdi.... Battıktan sonra güneş, meleklerin çabuk uçuşlarıyla bir gökten diğer göklere götürülür, en yüksekteki yedinci göğe ulaşır, Tanrı'nın arşının altında secdeye kapanır, güneşin yönetiminde görevlendirilen melekler de güneşle birlikte Tanrı'ya secde ederler. Güneş bundan sonra bir gökten diğerine iner, dünya göğüne geldiğinde tan yeri açılır. Pınarlardan birinden doğarak alçaldığında tan yeri aydınlanır, gökten alçaldığında güneş dünyayı aydınlatır.

Melek kanatlarını açıp
göğü kapatınca gece olurmuş

Tanrı doğu tarafında yedinci denizin üzerinde karanlıktan bir perde yarattı... Güneş batacağı yere geldiğinde, gecenin yönetiminede görevli olan melek gelerek perdenin karanlığından bir avuç alır, bundan sonra batıya gelir, avucundaki karanlığı azar azar parmakları arasından dağıtarak ufuktaki kırmızılığın bitmesini bekler. Kırmızılık bittikten sonra, avucundaki bütün karanlığı dağıtır. Melek bundan sonra kanatlarını yayar, onun kanatları yeryüzünün iki tarafına, göğün iki çevresine ulaşır, yüce Tanrı buyurduğu sürece havada uzanır. Melek batıya geldiğinde doğu tarafından tan yeri açılır. Melek bundan sonra, kanatlarını birbirine yanaştırır, iki avucu ile karanlığın parçalarını birbirine yanaştırdıktan sonra onu avucunun içine alır. Bundan sonra doğu-

daki karanlığı alarak batıya getirip yedinci denizin üzerine koyar. Bunun üzerine gecenin karanlığı yedinci denizin üzerinden başlar....[130]

Evet, 900 yıllarında Kur'an okuyan Müslümanların Taberi gibi en bilgin geçinenleri, *"Kur'an'da böyle geçiyor"* diyerek işte bu "gökbilimsel" sonuçları çıkarmışlardı. Oysa, bu yorumların hiç biri Kur'an'da yoktu. Dahası, Taberi'nin bunları yazdığı yıllarda İslam Bilginleri, -kitabımızın "Altıncı Bölüm"ünde kanıtlarıyla göstereceğimiz gibi- yeryüzünün küre biçiminde olduğunu, gündüzün, gecenin, ay ve güneş tutulmasının bilimsel açıklamalarını, günümüzün kavrayışına çok yakın biçimde yapmışlardı.

1760'ta bile Müslüman Halka Yanlış Bilgiler Veriyor

Taberi'nin 900'lü yıllarda yazdıklarının üzerinden 800 yıl geçtikten sonra, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın 1757'de yazdığı *Marifetname* adlı kitapta, bu görüşlerin bir takım küçük değişikliklerle yine *"Kur'an'a uygundur, şeriata uygundur, dinimizce buna inanmak gereklidir,"* denilerek savunulduğunu görüyoruz:

Erzurumlu İbrahim Hakkı için çıkartılan pul

Hak Teala, dünya göğü altında ve ona bitişik bir su denizi yaratmıştır... Sonra Hak Teala, anılan deniz içinde Güneş için elmas cevherinden üç yüz altmış kulplu bir araba yaratıp her kulpu tutmak için de bir melek tayin etmiştir. Ta ki,

güneşi arabasıyla o denizde doğudan batıya çekip getireler. Hak Teala Ay için dahi üç yüz kulplu sarı yakuttan bir araba yaratıp Ay'ı onun üzerine koymuştur. Her iki kulpu tutmak için bir melek tayin etmiştir. Ta ki Ay'ı arabasıyla o deniz içinde doğudan batıya getireler... Hak Teala, Güneş ve Ay tutulması için belirli vakitler tayin etmiştir ki, yeryüzünde bulunan kulları Güneş ve Ay'ın değişimini görüp uyanıp, kendisine yalvarıp yöneleler... Tutulma vakti geldiğinde nurlu güneş arabasından düşüp göğe doğru denizin derinliğine gider. Eğer bütünüyle düşerse tam güneş tutulması vaki olup yıldızları örten ışığı kalmayıp en büyükleri görünür. Eğer yarısı denize düşerse o miktarı tutulur... Tutulma vakti geldiğinde güzel Ay'da böyle arabasından denizin derinliğine ya tam ya eksik düşüp düşüşü miktarı tutulma hasıl olur.

Hak Teala büyük bir meleği zelzeleye tayin etmiş ve dağların damarlarını onun emrine vermiştir. Hak Teala bir yerin halkını günahlardan alıkoyup sakındırmak istediğinde o melek Hakk'ın emri ile o yerin damarını hareket ettirir. O yerin halkı o zelzeleden uyanıp Hak Teala'ya yönelene

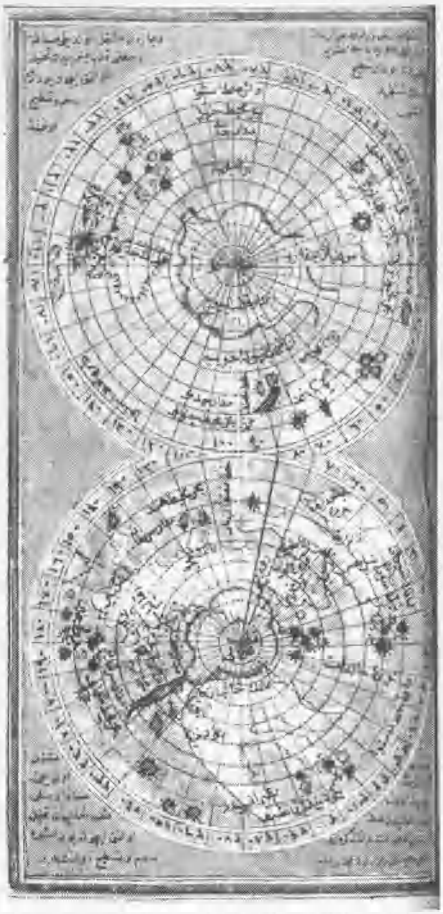

Erzurum'lu İbrahim Hakkı'nın Marifetname'sinden bir sayfa

kadar bu böyle devam eder.

Buraya gelinceye kadar yazılanların hepsi din meselelerindendir, **bu anlatılanların hepsine şüphe etmeden inanmak hepimiz için gereklidir**, çünkü bunlar din meselelerinin **ana esaslarıdır** ve **akli delillerle kıyas etmek** (mantığa vurmak) **doğru olmaz.** [131]

Bilim çağında Kur'an'ı böyle yorumlayan bu gibi inançların tümü çöktü. Artık hiç bir Müslüman, Müslümanların yüzyıllarca inandırıldıkları yukarıdaki görüşlere inanmaz. Bugün bilimsel bilgilere ulaşabilen hiç bir Müslüman, tepemizin üzerinde bir deniz bulunduğuna, güneşin ve ayın görevli meleklerce 360'ar kulplu arabalara yerleştirilip tepemizdeki denizde yüzdürüle yüzdürüle doğudan batıya götürülüp deliklerine soku duklarına inanmayacağı gibi, gecenin bir meleğin kanatlarıyla gökyüzünü örtmesinin bir sonucu olduğuna da inanmaz. Gelgelelim Kur'an okuyan Müslümanlar yüzyıllar boyunca Kur'an'da işte bunların anlatıldığına inanmışlardı.. Oysa, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın "kuşku duymadan inanmak gereklidir, çünkü bunlar din meselesidir" diye sayıp döktüğü şeylerin hiç biri Kur'an'da yoktu. Dahası, İbni Rüşt, İbni Sina, Farabi gibi Müslüman bilginler daha 900-1000 yıllarında bile günümüzdeki gökbilim bulgularına upuygun bir evren tasarımı yapmışlardı. Bunu kitabımızın ileriki bölümlerinde kanıtlarıyla göreceğiz.

2. Dinlere ilişkin çeşitli görüşler

Günümüzde dinlerin ilericiliğinden, tutuculuğundan ya da çoğu kez yapıldığı gibi gericiliğinden söz edilirken, örnekler genellikle somut yaşamdan veriliyor. Çoğu kez içinde şu ya da bu dine bağlı kişilerin yer aldığı tek tek olaylar örneklenmekte, o kişilerin olaylardaki o davranışlarına ilişkin olarak verilen *ilerici* ya da *gerici* yargısı, o dini kökten kapsayıcı biçimde genelleştirilmektedir. Kendi dinlerinin *ilerici* olduğunu kanıtlamaya çalışanlar, o dinin kimi üyelerinin bilime, sanata, düşünceye yaptığı katkıları ya da varsa bilimsel buluşları bir bir sayıp dökerek, bunları *o kişilerin o dine bağlı olmasından kaynak-*

lanmış başarılar olarak gösterip, bu yolla dinlerini *ilerici* diye yüceltmektedirler. İster Müslüman, ister Hıristiyan, ister Musevi, ister Budist, dini ne olursa olsun, kimse kendi dinini *gerici* olarak görmemekte, herkes kendi dinini *ilerici* diye yüceltmektedir ki, bu da doğaldır. Tanrıtanımazlığını ve dinsizliğini açıklamış olanların ezici çoğunlu ise, tüm dinleri *gerici* olarak damgalayarak, yeryüzündeki tüm ilerlemeleri *dinsizlerin, tanrıtanımazların başarıları* olarak gösteriyorlar. Dinlerin ilericiliğini gericiliğini söz konusu eden bu tutumları, çeşitli yazar ve düşünürlerden örneklerle görelim.

Kökten Din Karşıtlığı

Kökten din karşıtlığı, daha çok bilimsel buluşların doğaya ilişkin dinsel kökenli inançların pek çoğunu boşa çıkardığı bilimsel devrimlerden sonra ortaya çıkmış bir eğilimdir. Ancak, bilimsel devrimlerden önce de kimi düşünürlerin dinlerin tümünü kökten yadsıdığına ilişkin bulgular vardır. İran'lı bilgin Ömer Hayyam'ca yazıldığı savlanan –fakat onun tarafından yazıldığı kuşkulu olan- dörtlüklerin pek çoğunda kökten din karşıtlığı görürüz. Hayyam adı altında yayımlanan dörtlüklerin tümünün Hayyam'ca yazılmış olmadığı, onun ölümünden sonra onun yazdığı biçemde başkalarınca yazılmış pek çok yazarı bilinmeyen dörtlüğün de Hayyam adı altında yayımlandığını biliyoruz. Bu yüzden *"Ömer Hayyam bir kökten din karşıtıdır,"* diyemeyiz, ancak *"Hayyam adı altında yayımlanan yazarı belirsiz pek çok dörtlükte din karşıtlığı vardır,"* diyebiliriz.

Ömer Hayyam (1047?-1122?)

Bir düşünür, bir ozan, bir matematikçi ve diğer bilim dallarıyla uğraşmış bir bilgin olan İran'lı Ömer Hayyam'ın *hepsi kendisince yazılmamış olduğu kesin olan* Rubai'lerinde (dörtlüklerinde) oldukça kökten bir din karşıtlığı çıkıyor karşımıza:

> Ben ne camiye yararım, ne havraya
> Bir başka hamur benimki, başka maya
> Yoksul gavur, çirkin orospu gibiyim
> Ne din umurumda, ne cennet, ne dünya.[132]

Bir başka dörtlükte, günlük konuşmalarında sürekli dinsel kurallar üzerinde duranlar ikiyüzlülükle suçlanarak şöyle taşlanıyor:

Sen sofusun, hep dinden dem vurursun
Bana sapık, dinsiz der durursun
Oysa ben ne görünüyorsam oyum
Peki sen, ne görünüyorsan o musun?..[133]

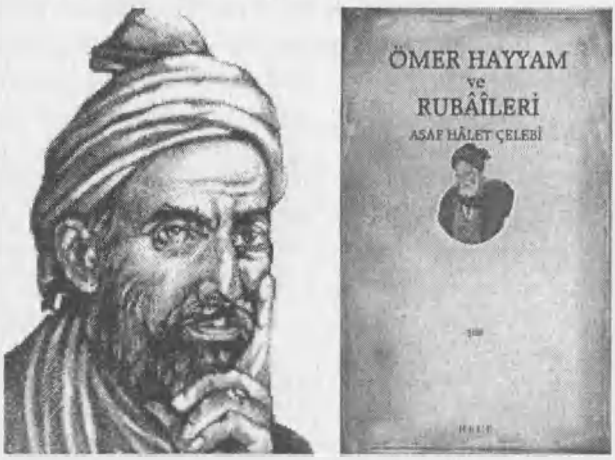

Ömer Hayyam (solda) ve Asaf Halet Çelebi çevirisi Rubailer

Kimi dörtlüklerde dinlerin tümü bir bardak şaraptan bile değersiz görülmekte:

Bir damla şarap ver, Çin senin olsun;
Bir yudumu bütün dinlerden üstün.
Söyle, ne var dünyada şaraptan hoş?
O acıya tatlılar feda olsun.[134]

Öte dünya inancını yadsıyan dörtlükler, yazarının bir Nihilist, bir yokçu olduğunu açıkça ortaya koyuyor.

Bu dünyadan başka dünya yok, arama;
Senden benden başka düşünen yok, arama!
Vazgeç ötelerden, yorma kendini:
O var sandığın şey yok mu; o yok, arama! [135]

Bu dünyadan başka dünya olmadığı inancı, doğal olarak cennet-cehennem inancının da yadsınmasını gerektiriyor:

Cennette huriler varmış, kara gözlü;
İçkinin de ordaymış en güzeli.
Desene biz çoktan cennetlik olmuşuz:
Bak bir yanda şarap, bir yanda sevgili.[136]

Dinlerin toplumda kölelik düzenini sürdürmeyi amaçladığını savunan dörtlükler de vardır:

Putların, kabenin istediği; kölelik.
Çanların, ezanların dileği; kölelik.
Mihraptı, kiliseydi, tesbihti, salipti:
Nedir hepsinin özlediği: kölelik.[137]

Dinin kötü kimselerce bir aldatma aracı olarak kullanılmasını kınayan dörtlükler de az değildir:

Seccadeye tapanlar eşek değil de nedirler?
Küfelerle riya çamuru yüklenirler, gezerler.
İşin kötüsü din perdesi altında bunlar,
Müslüman geçinirken gavurdan beterdirler.[138]

Kimi dörtlüklerde din-bilim çatışması çıkar karşımıza ve din adamlarının bilginlere karşı tutumları kınanır:

Ey kara cübbeli senin gündüzün gece,
Taş atma dünyayı bilmek isteyenlere.
Onlar yaradanın sanatı peşindeler;
Senin aklın fikrin abdest bozan şeylerde.[139]

Gelgelelim kimi dörtlüklerde Tanrı'nın varlığını kökten yadsınmaz, onaylanır:

O bilginler ki evrenin özetidirler,
Düşüncelerinin atı göklerde gezer,
İş kavramaya gelince senin özünü,
Şaşkınlıktan felek gibi başları döner.[140]

Bütün bu aktardığımız dörtlüklerin İran'lı İslam bilgini Ömer Hayyam'ca yazılmadığını, ondan sonra yaşayan Hayyamsever ozanlarca yazılan dörtlüklerin de onun adı altında yayımlandığını biliyoruz. Belki de, yoğun dinsel baskı altında bulunan bir takım kökten din karşıtı ozanlar, kendi eğilimlerini

kendi adlarını vermeksizin çoktan ölmüş olan Hayyam'ındır diyerek kendilerini dinsiz diye öldürülmekten korumuşlardır. Bizi böyle düşünmeye iten, Hayyam'ındır denilen dörtlüklerin bir bölümü dini yadsırken, bir bölümünün dini ve Tanrı inancını yüceltmesidir. Hayyam dörtlükleri içerisinde, kökten din karşıtlığı bulunmayan, tersine Tanrı'nın varlığını onaylayıp açıklayıcı olan şöylesi dizeler de çıkıyor karşımıza:

> Tanrı evrenin canı, evrense tek bir beden
> Melekler bu bedenin duyuları hep birden
> Yerde gökte canlı cansız ne varsa birer uzuv,
> Budur Tanrı birliği, boştur başka her söylenen.[141]

Sanırız işte bu dörtlük Hayyam'm olmalıdır. Çünkü Hayyam, yaşadığı dönemde İslam Halifesi'nce ve Müslüman Selçuklu Sultanı'nca yönetim görevlerine getirilmiş, toplum içinde adı *"Huccet ül-Mülk"*e (yöneticilerin kılavuzuna) çıkmış saygın bir bilgindi. Kitabımızın sonuna doğru Hayyam konusuna yeniden dönerek, onun hangi dönemde kime karşı hangi dörtlüğü niçin yazdığını soru konusu edeceğiz.

Jean Meslier (1664-1729)

1689'da Etrepigny'de köy papazlığı görevine başlayan Jean Meslier, Hıristiyanlığa aykırı düşünce ve davranışlarından dolayı Reims başpiskoposunun öfkesini üzerine çekti ve düşüncelerini *Vasiyetname* başlıklı bir yazıda topladı. Yazılarında tüm dinlere ve tüm Tanrı inançlarına karşı oldukça öfkeli görünen Meslier'ye göre *dinler tümden gericidir; dinler yeryüzünde iyi ve güzel olan ne varsa tümünü yıkmaktadır.* Tanrıtanımazlığın kaynak kitabı olarak nitelenen Bon Sens (Sağduyu) adlı yapıtında Meslier, dinlere ve Tanrı inancına şöyle saldırır:

> Tanrı'ya inanmak gereksizdir. En doğrusu onu hiç düşünmemektir. (...) Din, salaklık üzerine kuruludur. (...) Her din bir saçmalıktır. (...) Tüm dinlerin kökeni bilisizlik ve korkudur. (...) Şarlatanlar, din aracılığıyla yığınların deliliklerinden yararlanırlar. (...) Din, bilisiz yığınları olağanüstülüklerle, mucizelerle kandırır. (...) Salak ve yabanıl büyükler olmasaydı din olmazdı. (...) Her din yığınlar üzerinde egemenlik

kurma isteğinden doğmuştur. (...) Tanrı'nın varlığı kanıtlanmamıştır. (...) Tanrı'ya inanmak, babalardan çocuklara görenekle geçerek yerleşmiş boş bir inançtır, geleneksel bir çocukluk alışkanlığıdır. (...) Her din Tanrı'dan alçakça ve us dışı bir biçimde korkma duygusu aşılamaya çalışır. (...) Gerçek din ile en karanlık ve en alçakça uydurmalar arasında bir ayırım yoktur. (...) Şeytan da tıpkı dinler gibi din adamlarını zengin etmek için uydurulmuştur. (...) Ölümden sonra dirilme inancı, ancak yığınların bilisizliği aracılığıyla onları sömürenler için yararlıdır. (...) Bütün dinsel ilkeler tümüyle düş ürünüdür. (...) Tüm dinler, çelişkileri gizem aracılığıyla birleştirmek için uydurulmuş birer dizgeden başka bir nen değildirler. (...) Tanrıların tümünün kaynağı kıyıcılıktır. Bütün dinler dipsiz bir bilisizlik, uydurma söylence kandökücülük ve delilik anıtıdır. (...) Dinsel geleneklerin tümünde salaklık ya da yabanıllık şöleni vardır. (...) Doğruluk ve erdem için din hiç gerekli değildir. (...) Bencillerin çıkarcılıklarına karşı din, olabilecek en cılız engeldir. (...) Onur ve utanma duygusu, kişilerin bencil çıkarcılıklarını gemlemek için dinden daha sağlam ve daha güçlü bir dizgindir. (...) Din, utanmaz kötülükçü zorbalardan ve bunlara boyun eğen iğrenç berbat uyruklardan başka bir şey üretmez. (...) Hıristiyanlık da diğer dinler gibi zorbalıkla yayılmıştır. (...) Dinsel ilkelerin tek amacı, egemenlerin baskıcı yönetimlerini pekiştirmek ve ulusları baskıcı egemenlere kurban etmektir. (...) Din, baskıcı egemenleri korkudan, iç üzüntülerinden kurtararak onların doğru yoldan sapmalarını kolaylaştırır. (...) Din, erdemi, doğruluğu bozar ve sayısız kötülükler doğurur. (...) Bütün dinler hoşgörüsüzdür, hiç bir din inanç ve düşünce özgürlüğünü kabul etmez ve dolayısıyla *bütün dinler iyiliğin ve güzelliğin yıkıcısıdır.* (...) Din, kandökücülüğü gerekli gösterir, acımasızlığın dizginlerini koyverir ve Tanrısal amaçlar için gereklidir diyerek öldürmeyi geçerli kılar. (...) Hiç bir erdem anlayışı, dinsel görüşlerle uzlaştırılamaz ve birleştirilemez. (...) Cehennemin uydurulması, kötülüğe engel olamayacak ölçüde saçmadır. (...) Erdemli olmak için Tanrı'ya inanmak gerekmez. (...) Din ve dinin doğaüstü erdemi, uluslar için kötüdür ve insanın doğasına aykırıdır. (...) Din, erdemi kötürüm bırakır. (...) Bir Tanrıtanımaz, iyi davranmak, tavır ve davranışlarında doğru olmak için, Tanrı'ya

inanan birinden daha çok nedenlere sahiptir. (...) Tanrıtanımaz bir başbuğ, Tanrı'ya inanan bir başbuğdan üstündür. (...) Felsefe aracılığıyla edinilen erdem, erdemli olmak için yeterlidir. (...) Us, kişiyi dinsizliğe ve Tanrıtanımazlığa yönlendirir, çünkü din usdışıdır, saçmadır. (...) Tanrı ve din, düş gücünün sığ düşlerinden başka bir nen değildir. (...) Dinin yerine felsefe geçseydi, evrende çok mutlu ve çok büyük devrimler gerçekleşirdi. (...) Tarih bize öğretir ki bütün dinler toplumların bilisizliklerinden yararlanarak, utanmazca Tanrı tarafından gönderildiklerini söyleyen kimselerce kurulmuştur. (...) Dinin ne ölçüde saçma ve kötü olduğu ne denli yinelense ve kanıtlansa azdır. (...) Din bir "Pandora Kutusu"dur ve bu uğursuz kutu açılmıştır. (...) [142]

Jean Meslier (solda) ve dilimize "Sağduyu" adıyla çevrilen "Le Bon Sens"' adlı kitabının 1830 basımı

Jean Meslier'nin çelişkisi

Meslier'nin de Ömer Hayyam'ın dörtlüklerinde karşımıza çıktığı türden bir çelişkisi vardır. Ömer Hayyam, nasıl tüm dinleri ve tüm dinlerin Tanrı anlayışlarını kötüleyip, kendince bir Tektanrı anlayışı savunuyorsa; Meslier de yukarıda aktardığımız alıntılarda açıkça görüldüğü gibi tüm dinleri ve Tanrı inançlarını kötüledikten sonra, kendi kendisiyle çelişerek, ortaya kötülerin iyisi ve usa uygun diye sunduğu bir Tanrı ve din anlayışı koyuyor ve Güneş'i Tanrı belleyip ona tapmayı usa uygun gösteriyor:

Madem toplumlara bir Tanrı gerekliydi, bir çok toplulukların taptığı *güneşi Tanrı belleterek* bu iş görülebilirdi... O güneş ki bütün varlıklara ışık, sıcaklık ve yaşam verir; o güneş ki varlığıyla doğayı coşturur, gençleştirir ve yokluğu doğayı üzünç ve bitkinliğe boğar. *Güneşe tapmak bile Tanrı'ya tapmaktan daha usa uygun*dur.[143]

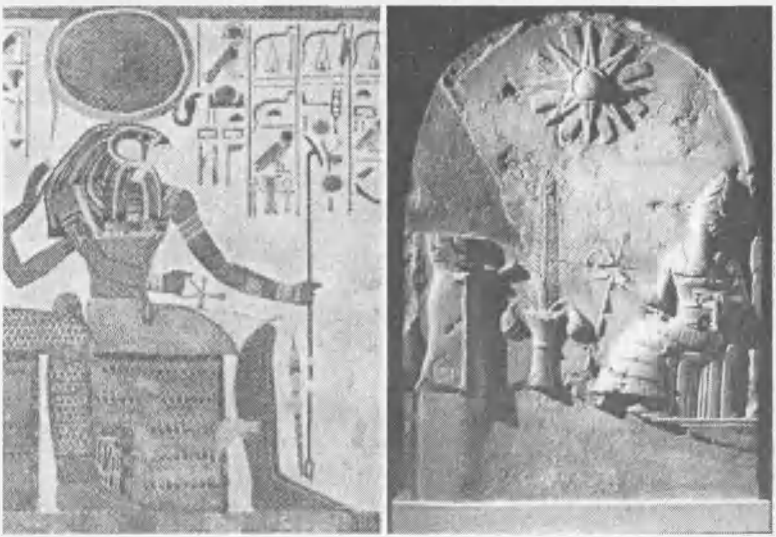

Babil'de ve Eski Mısır'da güneşe tanrı olarak tapılmaktaydı. Eski Mısır güneş tanrı Amon-Ra Horus (solda) ve Babil'de Güneş kültü (sağda)

Meslier'nin Tüm tanrı ve din karşıtlığı, bu sözlerle çelişkili bir biçim almakta; bu sözler onu soyut tektanrıcı dinlere ve soyut tektanrı inancına karşı çıkan bir putatapım savunucusu, bir doğatanrıcı, bir güneş tapımı (güneş kültü) savunucusu durumuna getirmektedir.

Joseph Dietzgen (1828-1888)

Dietzgen, bir Alman "işçi düşünürü"dür ve Marksist düşünceyi Marx'ın yapıtlarını okumadan kendi başına bulmasıyla tanınmaktadır. Engels onu şöyle tanımlıyor:

> Materyalist Diyalektik, ne dikkate değer bir şeydir ki, yalnızca bizim (Marx ile Engels) tarafımızdan değil, ayrıca bizden bağımsız, hatta Hegel'den bile bağımsız olarak Joseph

Dietzgen adlı bir Alman işçisi tarafından yeniden bulundu.[144]

Lenin'in dediğine göre:

> J. Dietzgen, bilimsel yani materyalist bilgi teorisini **dinsel inanca karşı evrensel bir silah** olarak görüyordu.(Kleinere philosophiche Schriften, sf.55)[145] Papazların o ünlü alışılmış ve sıradan dinine karşı değil, aynı zamanda karışık kafalı idealistlerin en incelmiş, yücelmiş, profesörlere özgü dinine de karşıdır."[146]

Joseph Dietzgen

Dinlerin tümünü *gerici* olarak niteleyen Dietzgen şöyle diyor:

> Profesörler ve doçentler, kendisine filozof diyen herkes, boş inanlara, gizemciliğe kapılır ve gerici bir yığın oluştururlar. (...) Dinsel ve felsefi saçmalıkların etkisine kapılmadan şaşırmamak için felsefe okuyup öğrenmek gerekir.[147]

Dietzgen'in çelişkisi

Dine ve Tanrı inancına kökten karşı olan Dietzgen, tıpkı Meslier gibi usyürütmesinin bir evresinde kendi kendisiyle çelişir ve maddeyi Tanrı olarak tanıyıp kutsayabiliriz der:

> Bütün, parçayı; madde, zihni yönetir. Bu anlamda maddeyi "ilk neden" (yaratılmamış yaratıcı) olarak, **yerin ve göğün yaratıcısı** olarak sevebilir ve yüceltebiliriz.[148]

Dietzgen, soyut Tanrı inancına ve bu inanca dayalı dinlere saldırırken, materyalizmi (doğayı her varlığın yaratıcısı saymayı) ussal sınırlarına dek zorlayınca, vardığı yer, yadsıdığı

soyut tektanrı'nın yerine maddeyi (doğayı, evreni) tanrılaştırmak olmuştur. Demek ki Dietzgen, öyle ya da böyle, sonuçta yine bir Tanrı anlayışına saplanmıştır. Bu çelişki, din karşıtı yazar ve düşünürlerin pek çoğunda karşımıza çıkması bakımından ilginçtir.

Turan Dursun (1934-1990)

Yandaşlarınca "Türkiye'nin Jean Meslier"si olarak nitelenen müftülükten ayrılmış Turan Dursun'a göre, başta İslam olmak üzere bütün tek tanrıcı dinler kötüdür, gericidir ve hepsi ilerlemeye karşıdır. Dinler kişisoyuna baskı, kan ve gözyaşından başka bir şey sunmamışlardır. Dinlerin kökü kazınmalıdır... Yazdıkları nedeniyle öldürülen Turan Dursun, bu görüşlerini kitaplarında şöyle dile getirmiştir:

> Dinlerin insanlığa ettiği kötülüğü düşünerek dinsizliğimle övünüyor, onur duyuyorum. Dinler ne yaptı ve ne yapmakta? Bir din öbür dinle, bir mezhep öbür mezheple anlaşamaz...Tarih boyunca da, günümüzde de, "din"ler hep "kan", "gözyaşı", "ölüm" getirmiştir. Bir inanç ve görüşte olanlar, başka inançta olanlar eliyle ölümlerin en beterine atılmışlardır. Diri diri yakılmışlardır. Yakılanlar arasında kadınlar ve çocuklar da vardır. Yahudilerin ilk Hıristiyanlara, güçlenen Hıristiyanların Yahudilere ve öteki dinlerden olanlara, ya da biraz özgür düşünceden yana olanlara, dahası kendi dindaşlarına yaptıklarını, gösterdikleri acımasızlıkları, din adına olan türlü işkenceleri, engizisyonları ve kilise sömürgenliklerini bir düşünün... Aynı türden acımasızlıklar yönünden bir de İslam'ı düşünün... İşte İslam. Bir değil binlerce cinayet.. Genç genç düşünce ve bilim adamları, kimi, ateşte yakılıp öldürülmüştür... Öldürmeler, hem de "hile" yolları kullanılarak öldürmeler... Öldür, öldür, öldür... Ben bunun için dinden arınmışlığı bir insanlık, bir onur sayıyorum. Onun için dinsizliğimi açıklamayı seve seve yapıyorum. Ve onun için diyorum ki, "dinsizlik" bir sapıklık değil, insanlığın gelişmiş, derinleşmiş biçimidir.[149]
>
> Hiç bir "iman"ın kafaları, duyguları prangalaya-mayacağı bir dünya öneriyorum... "Dinsel karanlık", yalanlarıyla, sadece belirli bir kesimin "hizmet"inde, acıya, ölüme, sömü-

rüye yol açmalarıyla, insanlığa çok çektiregelmiştir... Dinsel karanlıkta bilgisizlik vardır, binlerce yıllık ilkellikleri insanlığa kurtuluş diye yutturmalar vardır, aklın mantığın, bilimin "din" için ırzına geçmeler vardır. Dünya egemenlerinin önünde kuyruk sallarken, geçip başka yerde, bir başka kesim önünde çalım satmalar vardır, "ikiyüzlü ahlak" vardır.[150]

Geçmişten bize bugünkünden daha güzel bir dünya bırakılabilirdi. Bunun olmamasında dinlerden kaynaklı karanlığın çok ama çok büyük payı var. Bu karanlık olmasaydı, insanlık daha başka türlü bir noktada olacaktı... Yüzyıllarca türlü yalanlarla örülegelen karanlık yüzünden gerçekleşemedi bu. "Din"ler, "mezhep"ler, insanlığın geçmişi boyunca ayrılıklar, acılar, ölümler kaynağı olmuştur.[151]

Ben, yüzyılların doğurduğu bir "ölüm"üm! İslam'ın, tüm dinlerin, tabuların, sonuçları bugün ve yarın görülecek ölümüyüm! Çıkarları din karanlığı üzerine kurulu olanlar, bu karanlıktan türlü biçimde yararlananlar, tüm karanlık böcekleri benden korksunlar!.. Korksunlar elimdeki ışıktan.[152] İşine gelmeyen kitapları, bilginleri yakmak, yoketmek dinlere özgü; dinler çağlar boyu her yerde işlediler bu "şerefli cinayet"leri.[153]

Din insanlığa çok şey yitirtmiştir... Dinler insanlara gözyaşı getirmiştir. Ölümler getirmiştir. Aklın bilimin yolunda olmaya çalışan birçoklarının öldürülmesine neden olmuştur... İsa "bir yanağına vururlarsa öbür yanağını uzat" derken, öbür yandan "ben dünyaya barış için gelmedim, savaş için geldim" diyor. Bu da İncil'den. Din, ölüm getirdiği için çok şey yitirtmiştir. İkincisi, insanların akıllarını ve duygularını prangaladığı, hapsettiği için.[154] İslam'ın kendisi baştan başa terör mekanizmasıdır.[155] "Tanrı" ile "insanlar" arasında aracılık yaptığını ileri sürerek ortaya çıkanlar, ilkel dönemlerin ürünlerini sergileyegelmişlerdir. Yalanlarla örülü karanlıklar nedeniyle de milyonlarca insanı çevrelerinde toplamayı başarmışlardır. Çıkarları aynı karanlığa dayalı olan güçler de bu geleneğin sürmesinde etkili olmuşlardır. Muhammed de bu gelenek içinde nicelerden biridir.[156] İşte bir kez daha açıkça belirtiyorum: Ben dinsizim ve dinsizliğimle övünüyorum. Ve biliyorum ki daha güzel bir dünyada insanlar ya

tümüyle ya da bugünkünden daha büyük bir oranda dinsiz olacaklardır. İnsanların özgürlükleri, insanca yaşamaları, büyük ölçüde dinden arınmış olmalarına bağlıdır.[157] "Din"in, "inanç dünyası"nın alanı başkadır; "bilim"in alanı başkadır. "Din" hep karanlık kesimdedir; "bilim"se aydınlık kesimde.[158]

Görüleceği üzere, Turan Dursun'a göre, dinler kişisoyunu ilerlemekten alıkoymuştur. Dinler tümüyle gericidir. Hiç bir zaman, hiç bir dönemde, hiç bir din ilerici bir işlev görmemiştir.

Turan Dursun (1934-1990)

Turan Dursun'un çelişkisi

T. Dursun tüm dinlere böyle saldırır; ancak bir an gelir, -tıpkı Jean Meslier gibi- o da çoktanrıcılığı, putataparlığı Tektanrıcı dinlere karşı yüceltmeye ve onu ilerici diye övmeye koyulur:

> Mekke'deki putlar sanat ürünüydü, simgeydi. Tanrı diye düşünülmemiştir.[159]
>
> Araplar o sıralarda (Kur'an'dan önce) ilkellik dönemini çoktan gerilerde bırakmışlardı; **İslam döneminden daha ileri** bir uygarlığa sahiptiler.[160]

Tektanrılı dinlere kökten karşı çıkıp öfkeyle saldıran düşünür ve yazarların ortak çelişkisi bu: Putataparlığı yüceltmek ve tektanrıcılığı gerici, çoktanrıcılığı ilerici görmek.

Friedrich Nietzsche (1844-1900)

Kendisini "ilk töresizci", bir anlamda "ilk dinsiz" olarak niteleyen Alman düşünür Friedrich Nietzsche, başta Hıristiyanlık olmak üzere tüm tektanrıcı dinlere ve soyut tektanrı inancına saldırmakta en az J. Meslier ve T. Dursun ölçüsünde ileriye gider. "Tanrı öldü!" sözü onundur.[161] Nietszche'ye göre tektanrıcı dinler ve soyut tektanrı inancı kişisoyunun ilerlemesinde en büyük engeldir. Nietzsche, bu görüşlerini *Ecce Homo* adlı yapıtında şöyle dile getirmiştir:

> Tanrı, biz düşünürlere karşı üstünkörü bir cevap, bir kabalıktır. Aslına bakarsanız, üstünkörü bir yasaktan başka bir şey değildir bizlere: "Düşünmeyeceksiniz!.." (...) Ödevim, insanlığın en yüksek anlamda kendine döneceği, geriye bakacağı, **ileriye** bakacağı, rastlantının ve din adamlarının boyunduruğundan kurtulup, "niçin", "neden" sorularını **ilk kez** toptan ortaya koyacağı o an'ı, o büyük ögeyi hazırlamak...(...) O yalancı kavramların, "ruh", "tin", "özgür istem", "tanrı" gibi (dinsel) törede kullanılan yalancı kavramların anlamı, insanlığı gövdesel bakımdan yıkıma uğratmak değil de nedir? (...) Bu istem "Tanrı"dan, "Tanrılar"dan uzağa alıp götürdü beni: Yaratacak ne kalırdı (insana), tanrılar.. varolsaydı? (...) Bana ne "tanrılar"dan! (...) Luther -o tanrının belası keşiş- kiliseyi (ve ondan da kötüsü) Hıristiyanlığı tam yıkıldığı bir anda yeniden diriltti... Luther -bu akıl almaz keşiş- kiliseye saldırdı ve böyle yapmakla onu ayağa kaldırdı yeniden.. (...) "Hıristiyan töresi"ni yadsıyorum!.. (...) "Hıristiyan töresi", yalan isteminin en hayınca biçimidir!.. (...) Tanrı kavramı, kişinin yeryüzünde özgürce yaşamasına karşıt bir kavram olarak uydurulmuş; özgür yaşam için zararlı, ağulu, kara çalıcı... Özgürce yaşamanın can düşmanı ne varsa hepsi "Tanrı kavramı"nda ürkünç bir birlik olmuştur! "Öte dünya", "gerçek dünya" kavramları, içinde yaşanılan, varolan şu biricik dünyamızı gözden düşürmek ve yersel gerçekliğimiz için bir tek amaç, bir tek neden, bir tek ödev bırakmamak için uydurulmuş!.. "Ruh", "tin" ve giderek "ölümsüz ruh" kavramları, gövdemizi aşağı görmek, onu hasta -yani çile çekerek ermiş- yapmak ve yeryüzündeki yaşamımızda önemsenmeye değer ne varsa,.. hepsinin karşısına ürkünç bir umursamazlık koy-

mak için uydurulmuş!.. "Gövdesel sağlık" yerine "ruhun kurtuluşu"; yani "tövbe" çırpınmaları ve kurtuluş isterisi arasında gidip gelen bir delilik nöbeti!.. "Günah" kavramı, o kendinden ayrılmaz işkence (ceza kavramı) aracılığıyla ve "özgür istenç" (irade-i cüzziye) kavramıyla birlikte, içgüdülerimizi sapıttırmak, ve içgüdülerimize karşı güvensizliği bizde ikinci bir yaradılış yapmak için uydurulmuş!.. Ve bütün bunlara da Töre (din) diye inanmışlar!.[162]

Friedrich Nietzsche (sağda) ve "Ecce Homo" adlı kitabı (solda)

Nietzsche, dine ve Tanrı kavramına böyle kökten karşı çıkarken, -ne ilginçtir ki- bu düşüncelerini *peygamberce* bir söylemle dile getirmektedir. Meslier'nin ve T. Dursun'un yazılarında da böylesi bir *peygamberce söylem* bulunması, onların karşıt olduklarının *söylemlerine öyküdüklerini* göstermesi bakımından oldukça ilgi çekicidir.

Nietzsche'nin çelişkisi

Başta Hıristiyanlık olmak üzere, tüm tektanrıcı dinlere ve tektanrı inancına, gerici diyerek öfkeyle saldırdığını gördüğümüz Nietzsche de -tıpkı J.Meslier, T. Dursun ve diğer kökten din karşıtları gibi- putataparlığı, çoktanrıcılığı, kişitanrıcılığı ilerici diye över; dahası Eski Yunan çoktanrılarına bir anlamda tapınır:

Sanatın sürekli gelişimi, biri Apollo'ca biri Dionysos'ca iki yönlülük içerir.(...) Bizim bilgimiz Greklerin Apollo ve Dionysos gibi iki sanat tanrısına bağlanır. (...) İlk üzerinde duracağımız, görkemli Olympos tanrılarının yontularıdır. Bu yontular, bu yapının doruğunda duruyor.(...) Apollo onların atası sayılmaktadır. Hangi dev gereksinme vardır ki, ondan, Olympos varlığının böyle ışıl ışıl bir topluluğu fışkırmasın? Gönlünde başka inanç (din) taşıyan kimse, bu Olymposlulara (tanrılara) yakłaştığı, o töresel yüceliğe vardığı, o kutsallığı, o yüceliği gördüğü zaman kendinden geçer, taşar, onların (Olympos tanrılarının) gönül okşayan sevgi dolu bakışları karşısında büyülenir. (...)

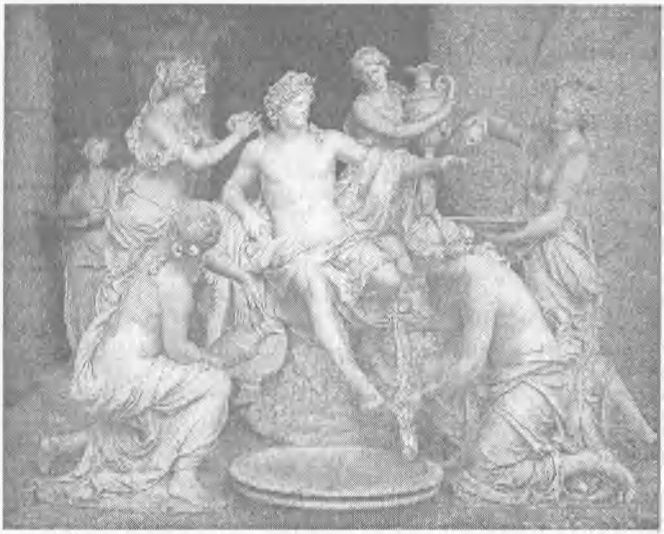

Apollon ve Nymphs, Versay Sarayı
Marble, Apollo Grotto, Versailles, 1666-73

Bu **halk bilgeliğinin Olympos tanrıları evreniyle ilgisi** nedir? (...) Grekler, yaşayabilmek için pek derin gereksemeyle, bu tanrıları yaratmışlardır.(...) Dionysos, bireyleşmenin acılarını kendi özünde yaşayan tanrıdır. (...) Dionysos'un gülüşünden Olympos tanrıları; gözyaşlarındansa insanlar ortaya çıkmıştır. (...) Şimdi, bizim ekin (kültür), oluşum (ilerleme), uygarlık adını verdiğimiz ne varsa, şaşmaz yargıç Dionysos'un önüne bir kez çıkarılmalıdır. (...) İnsan, öğrenme denince, yalnızca bir ulustan, Greklerden öğrenmeyi

anlıyorsa, bu gerçekten yüksek bir ün, bambaşka bir azbulunurluktur. (...) Bizim, Hellen ilkçağının yeniden doğmakta olduğu konusundaki inancımızı karartmaya kimsenin gücü yetmez. (...) Evet gönüldeşlerim, benimle birlikte Dionysos'ca yaşama, tragedyanın yeniden doğuşuna inanın... Sarmaşıklarla süsleyin başınızı, alın ele şarap tanrısı rahibelerinin değneğini... Şimdi yalnız bir tragedya insanı olmak için didinme var... Hazırlanın, donanın bu sıkı yürüyüş için, **inanın tanrınızın tansığına!..**(...) Aydınlatıcı önderlerimiz olan ve kendilerine sıkı sıkıya bağlı kaldığımız Greklere sesleniyorum: Biz onlardan estetik ilgimizin arındırılması için şimdiye değin iki tanrı görünümünü ödünç almışız: Dionysos ve Apollon. (...) Eski Hellen varlığına değin geri giden herkes (...) ellerini Apollo'ya kaldırarak şöyle seslenme gereğinden kendini alamazdı: "Hellenlerin mutlu halkı! Delphoi tanrısı sizin dithryrambos'ça çılgınlığınızı gidermek için bir büyü saklıyorsa, onun Dionysos gibi büyük olması gerekir!" Aiskhylos'un yukarı kalkık gözleriyle ona bakan yaşlı bir Atmalının, kesinlikle şöyle karşılık vermesi gerekirdi: "Söyle, ey yüce yabancı, bunu da söyle: ne acılar çekmiş bu halk güzel olabilmek için! Gel benim ardımdan **sun adağını bu iki tanrıya.**"[163]

Olimpos tanrılarına kurban sunan bir kadın

Görüleceği üzere, Nietzsche'nin tüm tektanrı inançlarına ve tektanrıcı dinlere karşı alev kusan dili, Eski Yunan tanrıları konusunda çok uysallaşmaktadır. Ona göre, eski Yunanlıların tanrı anlayışları *ilerici*dir, uygarlığı ve bilimleri hep o tanrı

kavrayışı doğurmuş ve eski Yunanlılar o tanrılara tapıyor oldukları içindir ki geçmişin en parlak uygarlığını yaratabilmişlerdir.[164] Kişisoyu, eski Yunanlıların çoktanrıcı anlayışını terk edince uygarlık ve bilim karanlığa düşmüş, gerilemiştir. Nietzsche'de Eski Yunan tutkunluğu saplantı düzeyindedir ve Almanların tüm geleceğini eski Yunan'ın diniyle, töresiyle diriltilmesine ve topluma benimsetilmesine bağlar.[165] Buradan "üst insan" dediği kişitanrıcılığa; eşdeyişle tektanrıcı dinlerin soyut tanrı anlayışına kökten karşıt başka bir tanrı anlayışına varır.[166] Nietzche'nin eski Yunan tutkusu, eski Yunan uygarlığının ve düşüncesinin Yunanlıların kendi yaratımları olmadığı; Hitit, Fenike ve eski Mısır'dan devşirme olduğu, eski Yunanlıların tüm bilimsel bilgilerini, düşüngülerini ve tanrılarını Hitit, Fenike, ve eski Mısır'dan aldıkları konusundaki bilgisizliğini elevermektedir.[167] Ancak, burada vurgulamak istediğimiz bu değil, çoğu kökten din karşıtlarının tektanrıcı dinlere ve tektanrı anlayışına karşı öfkeler yağdıran dillerinin; söz çoktanrıcılık ve putataparlığa gelir gelmez, işi o tanrılara adaklar sunmaya dek vardırmalarıdır.

Ilımlı din karşıtlığı:
Marxçılık ve Varoluşçuluk

Kendileri Tanrı inancına ve tüm dinlere karşı olsalar da, toplumların Tanrı inancına ve dinlerine bilimsel bir yaklaşımla eğilerek, dinlerin kimi dönemlerde ve kimi yerlerde ilerici, kimi dönemlerde ve kimi yerlerde gerici bir işlev gördüğünü savunan düşünür ve yazarlar vardır. Marx ve Engels, bunların başında gelir.

K. Marx (1818-1883) ve F. Engels (1820-1895)

Marx ve Engels, dini çeşitli baskı yöntemleriyle yasaklayıp ortadan kaldırmak gerektiğini savunan Dühring'e birlikte verdikleri ve Engels'in adıyla yayımlanan yanıtta, din olgusunu nasıl değerlendirdiklerini göstermişlerdir:

> Her din, insanların günlük yaşayışını egemenlik altında bulunduran dış güçlerin onların kafalarındaki fantastik yansı-

malarından, dünyasal güçlerin içinde dünya üstü güçler biçimine büründükleri bir yansımadan başka bir şey değildir...

Evrimin daha da gelişmiş bir aşamasında çok sayıdaki tanrıların tüm doğal ve toplumsal öznitelikleri bu kez soyut insanın yansımasından başka bir şey olmayan her şeye yetenekli tek bir tanrıya geçilir. Tarihte çöküş durumundaki bayağı Yunan felsefesinin son ürünü olan ve dört başı mamur cisimleşmesini Yahudilerin kendilerine özgü ulusal tanrısı Yahova'da bulan tektanrıcılık, işte böyle doğmuştur. Bu elverişli, kullanılabilir ve her şeye uyarlanmaya yetenekli biçim altında din, insanlar o güçlerin egemenliği altında kaldıkları sürece onları yöneten yabancı, doğal ve toplumsal güçlere göre, dolaysız, yani duygusal biçim olarak, varlığını sürdürebilir...

Bugünkü burjuva toplumunda, insanların gene kendileri tarafından yaratılmış ekonomik ilişkiler, gene kendileri tarafından üretilmiş üretim araçları aracılığıyla, sanki yabancı bir güç aracılığıyla yönetilir gibi yönetildiklerini bir çok kez görmüş bulunuyoruz. O halde dinsel yansımanın gerçek temeli, onunla birlikte, dinsel yansının kendisi de varlığını sürdürür..

(Sosyalist toplumda ise) dinde yansıyan son yabancı güç ortadan kalkacak ve böylece (artık yansıtacak yabancı hiç bir şey bulunmaması yalın nedeniyle) dinsel yansının kendisi de ortadan kalkacaktır. Bay Dühring ise, dinin bu kendisine vaad edilmiş bulunan doğal ölüm ile ölmesini bekleyemez. Daha köktenci bir biçimde davranır... Dine karşı yasalar çıkarır. Jandarmalarını dinin izlenmesine gönderir; ve böylece onun şehitlik mertebesine yükselmesine yardım eder.[168]

Marxçılık, az önce J. Dietzgen'in görüşlerini aktarırken gördüğümüz gibi, doğanın öncesiz ve sonrasız nitelikte, doğa dışı bir başka güç tarafından yaratılmamış olarak, kendi kendine var bulunduğu inancındadır; dolayısıyla doğa dışı bir güç olarak Yaratıcı Tanrı'nın varlığına inanmaz; gelgelelim Tanrı inancına karşı savaş açmayı yanlış bulduğu gibi; dinlerin baskıyla, yasaklamalarla, kovuşturmalarla ortadan kaldırılması gerektiği düşüncesine de karşıdır. Marxçılık, yeryüzünde or-

taklaşa toplumcu (sosyalist, komünist) bir toplum düzeni kurulduğunda, bireyler o düzende bir yabancılaşma ortamından kurtulacakları için, dinin de kendiliğinden sönümleneceğini savunur.

Karl Marks (solda) ve Friedrich Engels (sağda)

Marxçılığın din konusunda diğer bir değerlendirmesi de tüm tektanrıcı dinlerin başlangıçta ilerici ilerletici nitelikte doğmuş olduklarını söylemesidir. Marx'ın bir mektubunda bu saptamayı görürüz:

> **Bütün tektanrılı dinler, kurulu düzene karşı oluştu, örgütlendi, gelişti.** Arabistan çöllerinde inanılmaz bir yokluk, yoksulluk, yozluk vardı. **Müslümanlık, bir 'isyan bayrağı' olarak doğdu.** Murabaha sermayesi her yere, her şeye hakimdi. Tefeciler ülkenin insanını soyuyor, soğana çeviriyordu. Ama, fakirin, fukaranın, göçebenin, yoksulun ideolojisi yoktu. Kendisine şemsiye edeceği, kalkan olarak kullanacağı bir felsefesi yoktu. Müslümanlık onu sağladı.[169]

Marxçılığın Marx'la birlikte kurucularından olan Engels, az sonra alıntılar vereceğimiz *Almanya'da Köylü Savaşı* gibi yazılarında, dinlerin kimi kez ilerici, devrimci bir toplumsal işlev gördüğünü anlatır.[170] Kitabımızın "Beşinci Bölüm"ünde bu konu üzerinde daha ayrıntılı olarak duracağız.

Roger Garaudy

Fransız Komünist Partisi'nin kuramcı önderi Roger Garaudy de, bir tanrıtanımaz Marxçı iken yazdığı *Sosyalizm ve İslam*[171] ve 1964'te 2. Vatikan Konsülü'ne seslenerek komünistlerle Hıristiyanlar arasında bir iletişim başlatmak amacıyla yazdığı *Hıristiyanlık ve Sosyalizm*[172] gibi kitaplarında, dinin kimi dönemlerde kimi yerlerde *ilerici, devrimci, bağımsızlıkçı* bir işlev gördüğü düşüncesini örneklerle savunur.

Roger Garaudy

Birinci Dünya Savaşı yıllarında toplanan Komünist Enternasyonal'e sunulan pek çok bildiri, Marxçıların o dönemde İslam'ın ilerici bir işlev görmekte olduğu düşüncesini örneklemektedir.[173] Nazım Hikmet'in *Simavne Kadısı Oğlu Şeyh Bedreddin Destanı* ve *Şeyh Bedreddin Destanı'na Zeyl*[174] yazısı ile yoldaşı Faik Bercavi'nin[175] Nazım Hikmet'in onayıyla yazdığı *İslamda Sosyalizm*[176] adlı kitapları da, dinin kimi kez ilerici, devrimci bir işlev gördüğü doğrultusundaki Marxçı yaklaşımın ürünleridir.

Nazım Hikmet (solda) Faik Bercavi'ye yazdırdığı *İslamda Sosyalizm* kitabı (ortada) Sosyalist Devrimci Yön Yayınlarınca yayımlanan Roger Garaudy'nin *Sosyalizm ve İslamiyet* adlı kitabı (sağda)

Jean Paul Sartre (1905-1980)

Tanrıtanımaz varoluşçuluk akımının öncü düşünürü Sartre, Tanrı ve dinler konusunda, İslam'da çok tartışılmış olan *irade-i külliye / irade-i cüzziye* sorunsalına takılmış ve eğer Tanrı varsa ve her şeyin etkin nedeni Tanrı ise; bu durumda her türlü kötülüğü yapıp, "Tanrı öyle istememiş olsaydı ben bunu yapamazdım, Tanrı isteğiyle yaptığıma göre suçlu değilim" diyerek sorumluluktan sıyrılmayı doğru bulmamıştır. Eğer Tanrının var olmadığı benimsenirse, kişinin kendisini yaptığı her şeyden sorumlu tutacağını, böylesinin de daha iyi olacağını savunmuştur. Sartre, bu görüşlerini şöyle dile getirir:

> XVIII. yüzyılda -filozofların bu dinsizlik çağında- Tanrı kavramı ortadan kalkıyor... (...) 1880 yıllarına doğru Fransız profesörleri bir **laik ahlak** kurmaya kalkmışlardı. Aşağı yukarı şöyle düşünüyorlardı:
>
> "Tanrı pahalı ve yararsız bir varsayımdır (faraziyedir). Gerçi bu varsayımdan kurtulmamız iyi olur; ama bir ahlakın, bir toplumun, bir uygar dünyanın var olması için, öteden beri varsayılan ve ciddiye alınan önsel, yani deney öncesi (a priori) bir takım ahlaki değerlerin de varolması gerekir. Çünkü ancak bunlara dayanılarak kişioğlunun karısını dövmemesi, yalan söylememesi, çocuk yetiştirmesi, dürüst olması sağlanabilir. Ancak bunlara dayanılarak kişioğlu zorlanabilir yahut zorlanmalıdır. Kaldı ki *Tanrı olmasa da bu değerler vardır.* Nitekim yapacağımız küçük bir tartışma -Tanrı yok da olsa- bu değerlerin var olduğunu, anlaşılabilir bir evrende yaşadığını gösterecektir."
>
> Başka türlü konuşanlar da var bu konuda. Bunlara köktenci (radicaliste) adını veriyorlar Fransa'da. Onları dinlerseniz:
>
> "Tanrı olsa da olmasa da bir şey değişmez. Çünkü nasıl olsa aynı ilerleme, dürüstlük, insancılık düzgülerini (normlarını) bulacağız yine; ve Tanrı'yla ilgili eskimiş bir varsayım kuracağız. Gerçi bu varsayım da zamanla sessizce ve kendiliğinden ölüp gidecek, ama biz yine de kuracağız onu."
>
> (...) Dostoyevski "Tanrı varolmasaydı her şey mübah olurdu." diye yazmıştı. İşte bu söz Tanrıtanımaz Varoluşçuluğun çıkış noktasıdır. Gerçekten de Tanrı yok ise her şey

yeğdir (mübahtır). Hiç bir şey yasak değildir. (...) Varoluşçuluk, tutarlı bir Tanrıtanımaz konumdan bütün sonuçları çıkarmak uğruna yapılan bir çabadan başka bir şey değildir... Varoluşçuluk Tanrı'nın yokluğunu ispata çalışmaz. Böylesi bir çabayla kendini yormaz. O şuna bakar daha çok: Tanrı varolsaydı yine bir şey değişmeyecekti. İşte bizim ana görüşümüz budur. (...)[177]

Jean Paul Sartre (solda) ve ona din konusunda eleştiriler yönelten Charles Moeller (sağda)

Görüleceği üzere Sartre, kendisinin tanrısız, dinsiz ve dinlere karşıt olduğunu açıkça söylemekle birlikte, dinlere ve tanrı inançlarına öfkeli saldırılar yöneltmemiş olmakla diğerlerinden ayrılmaktadır. Onun bu tutumu, kimi Hıristiyan din adamlarının ilgisini çekmiş ve onun görüşlerini öfkeye kapılmadan incelemeye itmiştir. Charles Moeller'nin Sartre'ın Tanrı ve din konusundaki görüşlerini irdeleyen kitabı, bir tanrısız dinsiz ile Hıristiyanlığı yaymakla görevli (misyoner) bir papaz arasında soğukkanlı ve düzeyli bir iletişim kurulabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.[178]

Albert Einstein (1879-1955):

Bilimde din duygusu

Dinlerin ilericiliği, gericiliği konusunda pek çok düşünür pek çok sav ortaya atmıştır. Bilgin Albert Einstein'in görüşleri, din duygusu ile bilimsel uğraş arasında varsayılan karşıtlığı yadsıması bakımından ilginçtir. Şöyle diyor Einstein:

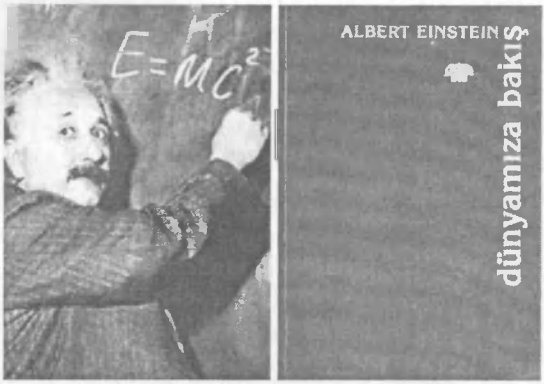

Albert Einstein (solda) ve din konusundaki düşüncelerini açıkladığı "Dünyamıza Bakış" adlı kitabı (sağda)

Duyabileceğimiz en güzel şey, **hayatın esrarlı yanı**dır.(Evren nasıl varoldu, sorusudur.-eb) Sanatın ve gerçek bilimin beşiğinde bu ana duygu vardır. Onu bilmeyen, dünya karşısında şaşkınlık ve hayranlık duymayan kimse, ne de olsa ölü ve gözü kapalı gibidir. **Hayatın sırlarıyla karşı karşıya gelmek, korku ile de karışarak dinleri yaratmıştır...** Ulaşamayacağımız bir şeylerin varolduğunu bilmek, ancak en ilkel bir biçimde anlayabileceğimiz en derin aklın ve en parlak güzelliğin belirtilerini görmek; bu, **bilimin ve gerçek dindarlığın ta kendisidir**. İşte **bu** anlamda, ve **yalnız bu** anlamda, derinden **dindar** olan insanlara katılıyorum... Hayatın sonsuzluğundaki sır ve gerçeğin akılları aşan kuruluşuna bakış, bir de tabiatta kendini gösteren aklın, ne kadar küçük olursa olsun bir parçacığını kavramak için göstereceğimiz o içten çaba yetiyor bana.[179]

(Evren nasıl varoldu, diye soran) İnsanoğlu, insan isteklerinin ve amaçlarının boşluğunu, tabiatta ve düşünce dünyasında kendini gösteren o aklı durduran düzenin yüceliğini görür. Hayat ona bir çeşit zindan gibi gelir ve anlam dolu bir bütün olarak hayatı toptan kavramak ister. Bu **"kozmik din duygusu"**nun ilk izleri, dönüşümün ilk basamağında, örneğin **Davud'un bazı mezamirlerinde ve bazı peygamberlerde** bulunmaktadır. **Kozmik din** duygusu, **Budizmde** ve hele Schopenhauer'in eşsiz yazılarında ağır basar. Bütün çağların **dinsel deha**ları,. **"kozmik din duygusu"** ile kendi-

lerini göstermişlerdir... Bütün çağların sapkın denilen insanları arasında bu yüce **din duygusuyla** yüklü olan ve çok kez çağdaşlarınca **dinsiz**, kimi zaman da **ermiş** sayılan insanlar vardır. Demokritos, Assisi'li Francesso ve Spinoza bu bakımdan birbirlerine yakındırlar.

"Kozmik din duygusu", insandan insana nasıl geçebilir? Bence bu duyguyu, ona yatkın olanlarda uyandırmak ve diri tutmak, sanatla bilimin en önemli görevidir... Böylece, **dinle bilim arasında alışılagelenden başka bir ilişki** düşüncesine geliyoruz. Tarihsel açıdan insan **bilimle dini anlaşmaz iki kutup olarak** görebilir... Ama ben, **"kozmik din duygusu"**nun **bilimsel araştırmada en güçlü ve en soylu itme gücü** olduğuna inanıyorum. Yalnız büyük çabaların ve hele fedakarlığın (ki onlarsız yeni yollar açan bilimsel yaratma gerçekleşemez), yalnız bunların değerini bilenler gündelik kaygıları aşan bir çalışmayı doğuran duygu gücüne **(kozmik din duygusuna)** önem verebilirler. Kepler'le Newton'un uzun yıllar tek başlarına çalışarak, gök mekaniğinin işleyişini aydınlatabilmeleri için, dünyanın kuruluşundaki akılsallığa derin bir inançları olması, ve bu aklın dünyadaki yansısını olsun yakalamak yolunda ne ateşli bir istekleri olması gerekirdi!.. Ancak hayatını böylesine yüksek amaçlara adayan kimse, bu büyük insanları coşturan ve onları, sayısız başarısızlıklara rağmen, amaçlarına bağlı tutan gücün ne olduğunu anlayabilir. Bu türlü güçleri **"kozmik din duygusu"** cömertçe verir insana. Bir çağdaşımız haklı olarak şöyle demiştir: **En ciddi bilginler, içlerinde derinden derine bir dinsel duygu taşıyanlardır.** (Bkz: Albert Einstein, age- sf.13-18, Bilim ve Din)

Bilimin derinlerine inerseniz, kendince bir dinselliği olmayan bir bilim kafasına zor rastlarsınız... Ama **bu din duygusu, basit insanlarınkinden apayrıdır**.. Onun din duygusu, tabiat yasalarının düzeni karşısında şaşkın bir hayranlıktır. Bu duygu, bütün çağlarda yaratıcı din adamlarının içini dolduran duygunun benzeridir. (Bkz: Albert Einstein, age- sf.19, Din duygusu ve araştırma.)

Einstein, bütün bunları söylerken, din adına ne kıyımlar yapıldığını, ne düzenler yıkıldığını, bilimin çoğu kez dinsel

yönetimler altında gerilediğini, baskı altında tutulduğunu, pek çok bilginin dinsel yönetimlerce öldürüldüğünü bilmiyor değildi kuşkusuz. Einstein, burada kendi deyimiyle *"sıradan kimselerin inancından apayrı bir din duygusu"*ndan sözetmektedir. Öyle ki, din duygusunun bu özel türü, irtica örgütlerinin yığınlara aşıladığı gerici din duygularının tersine, bilimsel uğraşının ve toplumsal ilerlemenin itici gücünü oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇOKTANRICILIKTA İLERİCİLİK ve GERİCİLİK

Önceki bölümde, tektanrıcı dinlerin tümünü *gerici* olarak niteleyen çoğu düşünürlerin, çoktanrıcılığı *ilerici* sayarken kendileriyle çeliştiklerini gösterdik. 1100 yıl önce çoktanrıcılığı bilimde ve düşün alanında ilericilik olarak sunan ve öven bir dinbilgini de kendi inancını böyle savunuyordu. Süryani Papazı Abu'l Farac, yazdığı tarih kitabında çoktanrıcı Sabit bin Kurra'nın kişisoyunun tüm ilerlemelerini çoktanrıcılığa bağlayan savunmasını aktarıyordu:

> Miladi 896 yılında, **Harran Putperestleri'**nden (yıldızlara tapan Sabii'lerden) **Ebül Hasan Tabith (Sabit bin Kurra)** şöhret kazandı. Bu adam Kura'nın, o da Mervan'ın, o da Kiura'nın, o da İbrahim'in, o da Kiura'nın, o da Marinus'un, o da Süleyman'ın oğlu idi. Esas itibarıyla **Harran çarşısında bir sarraf**tı, sonra şayanı hayret bir surette **felsefe** ile meşgul oldu ve **üç dili, yani Yunanca, Süryanca ve Arapça'yı** çok iyi öğrendi. Arapça ile **mantık, riyaziye, müneccimlik ve tıp hakkında yüz elli kadar eser** yazdı. **Süryanca ile de 16 kadar eser** yazdı. Bunların çoğunu (Miladi 1280'lerde) **gördük ve edindik.** Bunlardan biri putperestlerin şeriatları ve kanunları, biri ölülerin gömülmesi, biri putperestliğin sağlam bir din olduğu, biri taharet ve necaset, biri kurban olarak sunulmağa layık hayvanlar, biri ibadet vakitleri, biri dualar, biri nedamet ve tazarru, biri musiki, biri Kaldelilerin eski kralları, biri Sabiilerin dini, biri **7 yıldıza göre haftanın 7 güne taksimi**, biri kendi ırkının saffeti, biri ataları, biri **Hermes'in kanunları**, biri kendi dualarını ve niyazları, biri **iki kaim zaviyeden uzatılan müstakil hatların birleşecekleri-**

ne, biri vezinlere dairdir. Bu adam risalelerinden birinde **Harran'ı** ve **putperestliği** şu şekilde metheder:

Sabit bin Kurra (İ.S. 806 - 901)

- Atalarımız işkencelere uğrayarak **yanlış yola** sevkedil-miş iseler de, Allah'ın yardımı ile her şeye dayanmışlar ve cesaretle konuşmuşlardır ve bu mübarek şehir **Nasranilerin hatası** ile televvüs etmemiştir. Biz atalarımızdan **bu dünyada şanlı ve şerefli olan putperestliğe** varis olduk ve onu bizden sonra gelenlere miras bırakacağız. **Putperestlik uğrunda** sağlam bir ümit ile her yükü taşıyanlar bahtiyardırlar; çünkü:

Ancak **putperest** hükümdarlar ve **putperest** insanlar sayesinde dünya oturulmağa değer bir mahiyet almış ve **mamur şehirlerle** donanmıştır.

Dünyadaki limanları ve kanalları kimler inşa etti? Putperestler

"Gizli ilimler"i kimler açığa vurdu? Putperestler

İnsanların ilerisini görmesini ve istikbalden haber vermesini (falcılığı, müneccimliği, kahinliği) **putperestlerden** başka kimler öğrettiler?

Ancak putperestlerdir ki bütün bunları inkişaf ettirmişler, ruhları tedavi ilmini geliştirmişler ve bu sayede cisimleri tedavi ilmini de yükseltmişlerdir.

Putperestler dünyaya istikrar vermişler, yaşama tarzlarının dürüstlüğünü temin etmişlerdir.

Putperestler, bütün bunları **her yüksekliğin başlangıcı olan akıl ve kıyaset sayesinde** başarmışlardır.

Putperestliğin bu verimleri olmasaydı dünya boş kalırdı, ihtiyaç içinde kıvranırdı, sefalet ve ıstırap dünyayı kaplardı...[180]

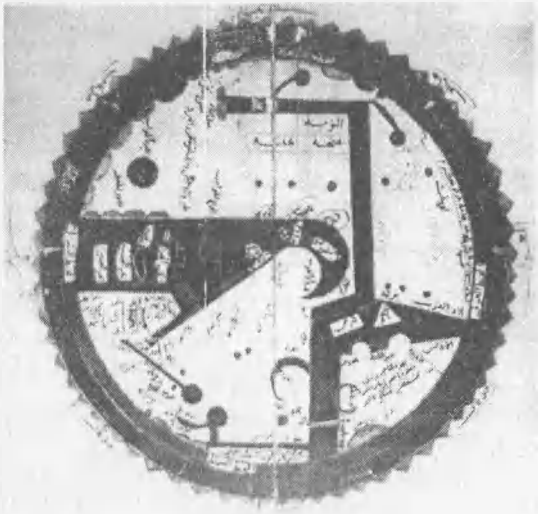

El-Harrani olarak bilinen Sabit Bin Kurra'nın kitabında dünya haritası

Kur'an'dan yaklaşık ikiyüz elli yıl sonra, Miladi 896'da Harran yöresinde yaşayan Hıristiyan Süryanilerce ve Müslümanlarca yıldızlara taptıkları için putperestlikle, çoktanrıcılıkla suçlanıp, dinsel açıdan aşağılanan Sabit bin Kurra, atalarının ve kendisinin bağlı bulunduğu çoktanrıcı, yıldızlara tapan Harraniliğin, Sabiiliğin savunusunu böyle yapıyor. Sabit bin Kurra'nın yukarıda aktardığımız savunmasında kendi inancını bilimsel ve toplumsal ilerlemeyi ölçüt alarak değerlendirdiğini görüyoruz. Kurra, yeryüzünü kişisoyu için daha kolay yaşanır duruma getiren bilimsel ve

duruma getiren bilimsel ve düşünsel çalışmaları bir ilericilik ölçütü olarak ortaya koyup, kendi çoktanrıcılığını bu alanlarda başarılı göstererek savunmaktadır. Demek ki, *doğaya egemen olmanın ve doğayı bayındırlaştırıcı bilimsel buluşlar yapmanın dinler arası tartışmalarda bile bir üstünlük ve ilericilik ölçütü olarak benimsenmesi,* bilimsel devrimlerin yapıldığı son yüzyıllarda ortaya çıkmış yeni bir olgu değil, bilimsel devrimler çağından bin yıl önce kişisoyunun dinsel topluluklar biçiminde örgütlenip *dinsel çekişmeler* içerisinde yaşadığı bir dönemde bile geçerli bir yargıydı.
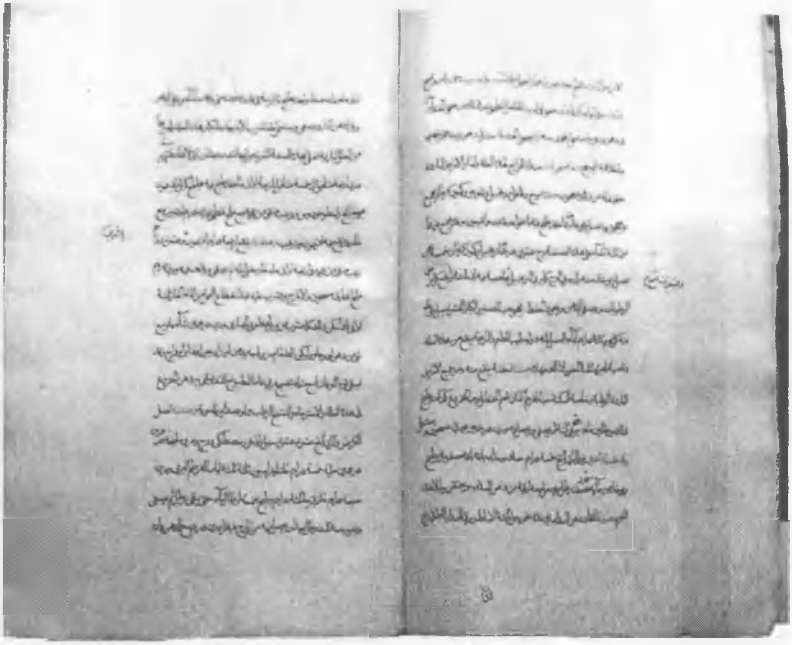
Sabit Bin Kurra - Kitab el Dhakhirah
Yale Üniversitesi Kütüphanesi

Çoktanrıcı, putperest, yıldızlara tapan Sabit bin Kurra gizli ilimleri biz açığa vurup tüm insanlığa yaydık" derken sözünü ettiği "gizli ilimler", "akromatik (esoterik) öğretiler" anlamındadır. Aristoteles, vb. gibi eski Yunan düşünürlerinin çoğu yapıtları "akromatik" (esotarika), Türkçesi "toplumdan gizlenecek" türdendi.[181] İşte Sabit bin Kurra, eski Yunan düşü-

nürlerinin anlama yetisi sığ, bilisiz yığınlara açıklanmaması önkoşuluyla yalnızca öğrencilerine bellettikleri, yalnızca öğrencilerince okunan ve korunan yazmaları, büyük olasılıkla kendi dinsel inaçlarını pekiştirici nitelikte gördüğü için, başta Arapça olmak üzere diğer dillere çevirip yığınların ve Müslümanların bilgisine sunmuştur.

İsmet Zeki Eyüboğlu'nda
Çoktanrıcılık / Tektanrıcılık

Dinleri birbiriyle karşılaştırıp kimilerini ilerici kimilerini gerici olarak niteleyen yazarlardan, gençliğinde Nakşibendi tarikatına bağlı olan ve *"Tasavvufta Tanrı insan özdeşliği, birliği egemendir; tasavvufta Tanrı görünüş alanına çıkar, onu yansıtan en olgun varlık şeyhtir, işte Kadirilik'te bu Tanrısal varlığı yansıtan Abdülkadir Geylanidir."* diyerek, kişiyi Tanrılaştırmayı kötüleyen İsmet Zeki Eyüboğlu[182], çoktanrıcılığı ilerici, tektanrıcılığı gerici sayan başka bir yapıtında, kendi kendisiyle çelişkiye düşerek kişinin Tanrılaştırılmasını övüyor ve şunları söylüyor:

> Tapınakta tanrının ayağına yüz süren, elini öpen insan,.. bilinmez bir varlığa yalvaran insandan **daha ileriydi**.[183]
>
> Bir yandan Musa, bir yandan İsa, bir yandan Muhammed, getirdikleri dinlerle insanları bulundukları yerden kaydırdılar.[184]
>
> Tek tanrıcı dinlerin doğuşuyla insanlık evreninde bir **duraklama**, bir **gerileme** başlamış gibidir.[185]
>
> Tektanrıcı dinler,.. Anadolu tanrılarının canına kıymak, kanına girmek istediler.[186] Bu da uzun sürmedi, sürmeyecek, bulacak Anadolu kendini.[187]

Eyüboğlu bu yapıtında tektanrıcı dinleri ve bu dinlerin soyut tektanrı inancını *gerici* ve *geriletici* olarak damgalarken, kişisoyunun *yeniden putataparlığa dönerse kurtulabileceğini* savunuyor ve İsa'nın putlara saldırmasına şöyle kızıyordu:

> Yağız boyalı, karalı maralı, delirmiş, çılgın, azgın İsa (...) O aydınlıklarla donanmış, ışıklarla yoğrulmuş tanrılara (...) güçlü, güleryüzlü, ışık bakışlı Anadolu tanrılarına bile kafa tutmaya başladı, onlara put dedi, yalancı dedi.[188] Kızdı Tan-

rıça Kübele, şöyle bir deprendi, tuttu bu delirmiş (İsa'yı), Kayseri'ye sürgün etti. Onu yakaladılar orada, gözden geçirdiler, evirdiler çevirdiler, sonra bir iyicene boyadılar; gönderdiler geldiği yere deliyi![189]

İsmet Zeki Eyüboğlu'nun Tanrı inancını irdeleyen iki yapıtı. "Türk Şiirinde Tanrı'ya Kafa Tutanlar" ve "Tanrı Yaratan Toprak Anadolu"

Çeşitli yazarların çeşitli dinler karşısındaki tutumları, doğaldır ki çeşitli öznel ve nesnel nedenlere bağlıdır. *Çoktanrıcılığın tektanrıcılığa göre daha ilerici olduğu savı*, çoğu kez tektanrıcı dinlerin kötüye kullanılışına tepki duyan yazarlarca ortaya atılmaktadır. Ancak, çoktanrıcılığı ilerici olarak niteleyen yazarların onun gerici yanlarını görmezden geldikleri kuşkusuzdur.

Çoktanrıcılığın gerici yönü

Çoktanrıcılıkta nesnelere tapım, onlarda bir takım tanrısal gizilgüçler bulunduğu inancından kaynaklanmaktadır. Sigmund Freud, *Totem ve Tabu* kitabında, çoktanrıcı toplulukların kimi yaratıkları ya da doğadaki kimi nesneleri dokunulmaz sayıp onlara tapındıklarını, başta yöneticileri olmak üzere tüm topluluk üyelerinin büyü, korku ve uydurma inançların baskısı altında yaşadıklarını, bu yüzden kimi durumlarda kimsenin yönetici olmak istemediğini göstermiştir:

> Roma'da Juppiter'in büyük rahibi Flamen Dialis şaşılacak kadar çok tabu kurallarına mahkumdu. Ata binemez, ata bakamaz, silahlı bir adama bakamaz, kırılmamış bir yüzük

takamaz, elbiselerinde bir düğüm yapamaz, buğday ununa veya hamura dokunamaz, keçinin, köpeğin, çiğ etin, bakla ve sarmaşığın adını anamaz; saçlarını ancak hür bir adam ve yalnız bronz bir bıçakla kesebilir, saçı ve tırnak parçaları tekin bir ağacın altına gömülür; ölüye dokunamaz, dışarıya başı açık çıkamazdı, daha bunun gibi bir çok yasaklar altındaydı. Karısı Flaminicia'nın da yasakları vardı. Bazı çeşit merdivenlerde üç basamaktan yukarı çıkamaz ve bazı bayramlarda saçlarını tarayamazdı; ayakkabısının derisi tabii bir ölümle ölen hayvan derisinden olamaz, ancat öldürülmüş veya kurban edilmiş hayvanın derisinden olabilirdi; gök gürültüsünü işittiği zaman bir kefaret kurbanı kesinceye kadar kirli olurdu.

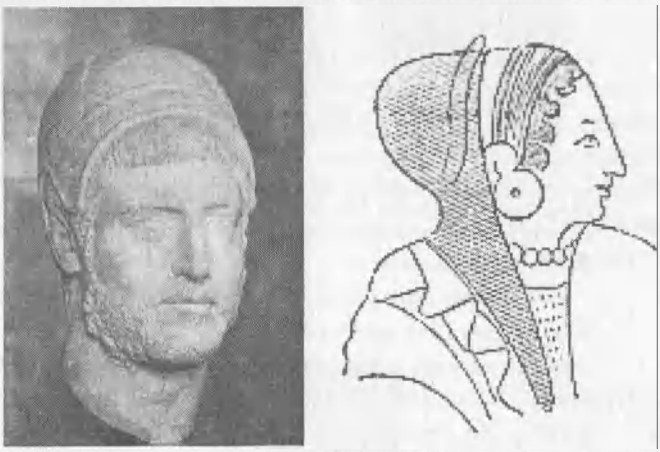

Flamen Dialis'in Louvre Müzesi'nde bulunan büstü (solda) ve eşi Filaminica Dialis (sağda)

İrlanda'nın eski kralları da bir sürü garip kayıtlar altındaydılar. Bunlara itaat etmenin yurda mutluluk verdiği, itaat etmemenin ise kötülüğün her türlüsünü getirdiğine inanılırdı. Bu tabulara ait bilgiler, en eski yazmaları 1390 ile 1418 tarihlerini taşıyan *Book of Knigbts* adlı bir kitaptadır. Bu yasaklar çok ayrıntılıdır. Belli yerlerde ve zamanlardaki eylemleri gösterir. Örneğin, kral haftanın belli bir gününde bazı şehirlerde duramaz, şu veya bu saatta şu ya da bu ırmağı aşamaz, belirli bir ovada tam dokuz gün çadır kuramaz ve saire.

Freud'un sözünü ettiği kitabın tam adı "The Book of The Knight in The Tower", Türkçesi Kuledeki Şövalye'nin Kitabı'dır. Fransızcası *Livre pour l'enseignement de ses filles du Chevalier de La Tour Landry* olan bu kitap 1371 Geoffroy IV tarafından yazılmıştı. Yukarıda kitapta yer alan bir desen görülüyor.

Birçok yabanıl kavimler arasında rahip-kralların üzerine konan tabu sınırlamalarının şiddeti bizim görüşümüzden çok önemli olan tarihsel sonuçlar meydana getirmiştir. Rahip-kral olmak şerefi bu yüzden istenilmeyen bir şey olmuştur. Bu yere geçmek sırası kendisinde olan bir çok kimseler, bundan kaçmak için her türlü çareye baş vururlardı... Pasifik Okyanusunda bir mercan adası olan Niue ve Savage İsland'da krallık ortadan kalkmıştı, çünkü bu sorumluluğu ve tehlikeli yeri üstüne almaya istekli kimse çıkmamıştı. Batı Afrika'nın bazı yerlerinde kralın ölümünden sonra yerine geçecek adamı kararlaştırmak için bir kurultay toplanır. Üzerinde karar kılınan adam hemen yakalanır, bağlanır ve tahtı kabul edeceğini ilan edinceye kadar put evinde hapsolunur...

Frazer, bu hallerin nedenini, tarihin gelişmesinde ilk rahip-krallığın bir ruhani, bir de cismani kuvvete ayrılmasında buluyor. Kutsallıklarının yükü altında ezilen krallar; güçlerini

gerçek işlerde kullanamayacak hale geliyorlar; bu işi aşağı ve fakat istekli olan şahıslara bırakıyorlar. Böylece ortaya hükümdarlık çıkıyor. Artık pratik bir önemi kalmayan ruhani hükümdarlık, eski tabu krallara kalıyor. Bu varsayımın ne dereceye kadar doğru olduğunu eski Japonya'nın tarihi bize pek iyi gösteriyor. [190]

Çoktanrıcı topluluklarda yönetim aygıtı, *doğa korkusu* ve *büyü* ile biçimlenmektedir. Böyle bir yönetim biçiminin kişisoyu için *ilerletici* olduğunu savunmak doğru olmaz. Çünkü doğanın dokunulmaz sayıldığı bir ortamda, bilim ve deneycilik gelişemez.

Frazer diyor ki, "İlk krallıklarda, bir gün tanrı diye tapınılan adam, ertesi gün bir suçlu gibi öldürülebilir... Eğer bu krallar onların tanrısı ise, kendilerinin koruyucusu da olmaları gerekir... Bu çeşitten bir kral, bir çok yasaklar ve törenler içine kapanmış, tören ve teşrifattan örülme bir ağ içinde yaşar. Bundan maksat, tabiatın düzenini bozarak kendisini, halkını ve bütün dünyayı genel bir çöküntüye düşürecek bir eylemini önlemektir. Bu merasimler, kralın her hareketinin önüne bir engel koyarak onun hareketini kısıtlar; hatta halkı için çok lüzumlu olan hayatını dahi kendisine bir yük, bir işkence haline getirir. [191]

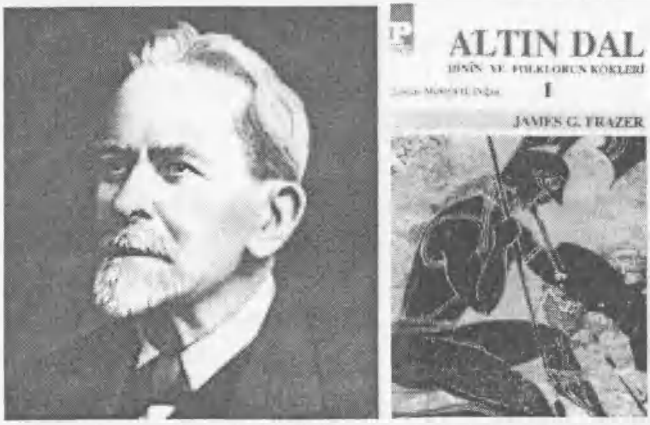

Sir James George Frazer 1854-1941(solda) Türkçe'ye
Altın Dal: Dinin ve Folklorun Kökeni adıyla çavrilen kitabı (sağda)

Çoktanrıcı, doğanın çeşitli varlıklarında ve nesnelerde tanrısal bir güç bulunduğuna inandığı içindir ki, olgular arasında doğru bir neden sonuç ilişkisi kuramaz. Sözgelimi bir sel baskınıyla karşılaştığında bunu kralın hapşırmasına ya da dokunulmaz saydığı bir nesnenin ellenmiş olmasına bağlayabilir. Bir yer sarsıntıyla karşılaştığında bunu kralın öksürmesine ya da ilgisi olmayan başka bir gizeme bağlayabilir. İlerleme, kişi-soyunun doğayla ve çevresiyle ilişkisinde çeşitli varlıklara gerçek dışı gizilgüçler yüklediği büyüsel bakış açısından kurtulabildiği ve olgular arasında doğru bir neden-sonuç ilişkisi kurabildiği oranda olanaklı olabilmiştir. Kişisoyu, doğada kutsal, dokunulmaz, tanrı sayılıp tapılacak hiç bir nesne bulunmadığını kavrayınca, Tanrı'nın somut, elle tutulur bir nesne olmayıp, soyut, doğaüstü bir güç olduğu inancına yönelmiştir. Kişinin doğadaki tüm nesneleri, varlıkları deney ve bilim konusu yapabilmesi de ancak Tanrı'yı soyut, doğaüstü bir güç olarak kavramasıyla olanaklı olmuştur. Çoktanrıcılığın *ilerici* olduğunu savlayanlar bu önemli gerçeği gözardı etmektedirler.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAHUDİLİKTE İLERİCİLİK ve GERİCİLİK

Çağımızda dinler bile kendilerini bilimsellik ve bilimsel buluşlara olanak tanıma açısından değerlendiriyor ve bilimsel başarılara katkılarıyla övünüyorlar demiş ve putatapar Sabit bin Kurra'nın dahi 1100 yıl önce kendi dinini bu açıdan savunduğunu örneklemiştik.

Tektanrıcı Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar da kendi dinlerini tıpkı çoktanrıcı Sabit bin Kurra'nın savunduğu gibi bir takım bilimsel başarılarını öne sürerek ilerici göstermektedirler. Yahudiler, genellikle İspanya'daki Müslümanların elinde bulunan bilim ve düşün yapıtlarının, İspanya'daki Yahudi din bilginleri aracılığıyla Hıristiyan Avrupa'ya iletildiğini belgelerle kanıtlayarak, bununla övünmektedirler.

Yahudilikte ilericilik

Yahudiliğin ilerici olduğunu savunanlar; *"İspanya'da Müslümanların elinde bulunan bilimsel yapıtları biz Yahudiler Batı dillerine çevirmiş olmasaydık, Hıristiyan Avrupa bugünkü göz kamaştırıcı düzeye ulaşamazdı"* demektedirler. İsrail'de yayımlanmış *İsrail Ulusunun Tarihi* adlı kitapta Yahudilerin Müslüman Arapların ileri bilgilerini Hıristiyan Avrupa'ya aktardıkları ve böylelikle karanlık Avrupa'nın ilerlemesine katkıda bulundukları, dolayısıyla Yahudiliğin *ilerici* olduğu, *Hıristiyan Avrupa'nın bugünkü ileri durumunu Yahudi din bilginlerine borçlu olduğu* anlatılmaktadır:

Endülüs Emevileri Zamanında İspanya Yahudi Cemaati

Müslüman kumandanı Tarık Bin Ziyad, 711 yılında Vizigotlar'ın yaşamakta oldukları İspanya'ya girdi. Bin Ziyad'ın ele geçirdiği ilk kent Cordoba oldu. Burada **Hıristiyan zulmü altında yaşamakta olan Yahudiler, Müslümanların gelişini kurtuluş addettiler**. Dostane davranışlarına karşılık Müslümanlar Yahudilere kentin muhafızlığını verdiler. İspanya kentleri ardı ardına Müslümanların eline geçtikçe, yeterli sayıda Yahudi bulunan yerlerin muhafızlığı bu cemaatlere devredildi. Bu şekilde Müslüman yönetiminin en başından itibaren Yahudiler, yeni İspanya'nın güvenilir azınlığı oldular.

Tarık İbn Ziyad

İspanya Yahudi cemaati bu statüyü kazandıktan sonra, **Hıristiyan zulmünden Kuzey Afrika'ya kaçmış olan Yahudi grupları, Arap ordularının peşinden Endülüs'e (Andalusia) dönmeye** başladılar. İspanya'da Yahudi yaşamı yavaş yavaş canlılık kazanmaya başladı.

Yeni hoşgörü dönemi resmen, Emevi Devleti'nin (755-1031) **I. Abdurrahman** tarafından kurulmasıyla başladı. Çok geç-

meden İspanya **Avrupa'nın en uygar ve en zengin ülkesi** haline geldi. Emevi Devleti'nin merkezi Cordoba (Kurduba) **dört yüz bin elyazması içeren kütüphanesiyle yüksek bir kültür ve üniversite kenti** oldu. Entellektüel faaliyetleriyle Cordoba, **Avrupa'nın en parlak kültür merkezlerini geride bıraktı.**

Abdurrahman I'in İspanya Almunecar'daki anıtı

Müslüman İspanya'da Yahudi Kültürü

Avrupa'da **Rönesans'tan dört yüz yıl önce, Müslüman yönetimi altındaki ülkeler, gücü boyutları ve hatta sadece başarı sayısı bakımından insanlık tarihinde nadir olarak kaydedilen bir kültürel dirilişe sahne olmuşlardır.** Felsefede, bilimde, ilahiyatta ve dil bilimlerinde **insanlık, bu dönemde şaşırtıcı ilerlemeler göstermiş,** büyük beyinler yetiştirmiştir. **Bu Rönesans içinde Yahudilerin oynamış olduk-**

ları rol çok önemlidir. Batılı ve doğulu uluslar arasında dağınık vaziyette yaşayan **Yahudiler, uluslararası bilgi alış verişinde köprü vazifesi görmüşlerdir. Felsefe ve bilimsel çalışmalarda Yahudiler Araplarla geniş ölçüde işbirliği yapmışlardır. Doğulu Yahudiler Arapça eserleri İbranice'ye, batılı Yahudiler de bu eserleri İbranice'den Latince'ye çevirerek, Arap kültürünü Hıristiyan Avrupa'ya sokmuşlardır.** (...) Büyük dörtlü; Granada'lı **Şmuel ibn Nagrela** (ha Nagid). Malaga ve Saragosalı **Şlomo ibn Gvirol** (1021? - 1058), Granada'lı **Avram ibn Ezra** (1055?- 1138?) ve Toledo'lu **Yehuda haLevi** (1075-1141), hoşgörü ile yönetilen bir toplumun yarattığı kültür ortamı içinde insanın yaratıcılık yanının ne denli yüksek düzeylere erişebileceğini ispat etmişlerdir.

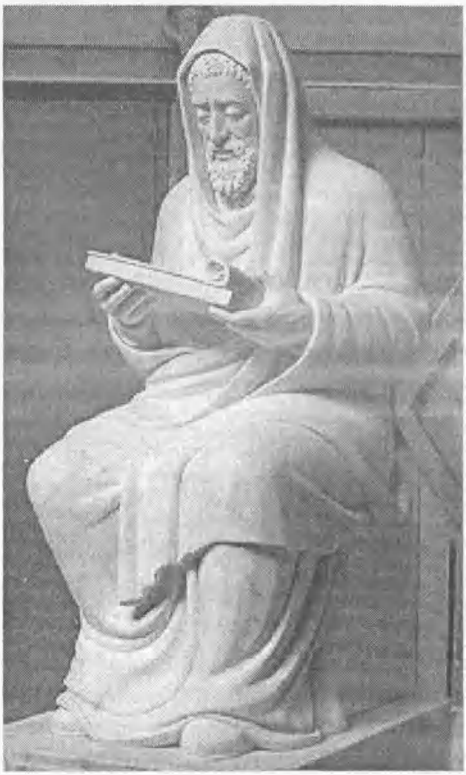

Toledo'lu Yudah Ha Levi'nin Ralli müzesindeki anıtı.

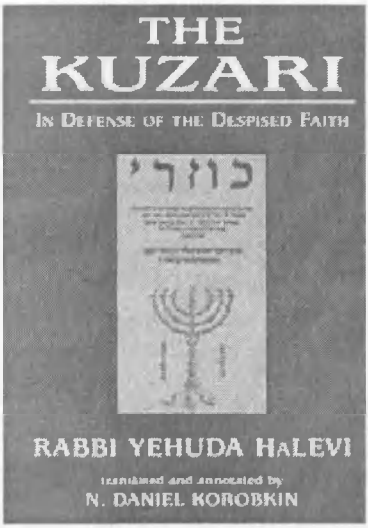

Toledo'lu Yudah Ha Levi'nin Türkçe konuşan Musevi Karaitler ve Yahudiliği benimseyen Türk Hazarlar'a ilişkin Halfon ben Nathanel al-Dimyati'ye yazdığı mektup. (Solda) (Toledo, 1125- ENA NS 1.5 L 41- Ha Levi) ve onun Kuzari (Hazarlar) adlı kitabı (sağda)

Abraham İbn Ezra'nın edebi yazınından bir sayfa (solda) ve Solomon ibn Gabirol'un Ralli Müzesindeki anıtı (sağda) Solomon İbn Gabirol'un giyisilerine dekkat edilirse, o dönemin Müslüman Giyimine büründüğü açıkça görülecektir.

Felsefe alanındaysa Rabi **Moşe Ben Maimon** İsrail kültür tarihinin en büyük isimleri arasına girmiştir. 1135'te Cordoba'da doğan **Maimon, Aristo hayranıydı. Yahudilikle Aristotelesçiliğin bağdaştırılabileceğini ispat etmek istemiştir.** Kılavuz Arapça yazılmış ve daha sonra **bir çok Avrupa diline çevrilmiştir. Bu yoldan Latin Hıristiyanlığı ve Ortaçağ düşüncesini etkilemiştir. Aquinolu Thomas (Saint Thomas d'Aquin) ve Baruh Spinoza, Maimon'dan etkilenmiştir.**[192]

Yahudi düşünür Maimonides'in İspanya'daki anıtı.. Giyim kuşamının tepeden tırnağa Müslüman Arap biçeminde olduğu görülüyor.

Görüleceği üzere Sabit bin Kurra İ.S. 890'larda çoktanrıcı yıldızataparlık dinini nasıl *"Eski Yunan düşünürlerinin yazılarını biz çevirip Müslümanlara, Hıristiyanlara sunduk"* diye *ilerici* gösterip yüceltiyorsa, İsrail'de yazılan bu tarih kitabı da Yahudiliği tıpkı öyle, *"Sabiilerin, Nesturilerin Arapçaya çevirerek İslam Aydınlanması'na neden oldukları eski Yunan yazmalarını, biz Yahudiler Avrupa dillerine çevirerek Avrupa'daki Hıristiyanları karanlıktan kurtardık; Avrupa'yı biz aydınlattık"* diye savunmakta,

kişisoyunun ilerlemesine böylelikle bir katkıda bulunduklarını savlamaktadır.

Peki ama Yahudiler bu işi hangi yıllarda yaptılar?

İ.S.1000 yıllarında.

Peki Yahudilik hangi yıllarda doğdu?

İ.Ö. 1250 yıllarında.

Yahudiliğin doğuşu ile kimi Yahudilerin kişisoyunun ilerlemesine çeviri yoluyla katkıda bulunmaları arasında 2250 yıllık -epey uzunca!- bir süre geçmiş.

Peki niçin Yahudi dinine bağlı olanlar İspanya'da eski Yunan düşünürlerinin Arapça yazılarını Avrupa dillerine çevirmeden önceki 2250 yıl boyunca kişisoyunu ilerletici herhangi bir bilimsel başarı gösterememiş?

Yahudiler niçin kendi aydınlanmalarını kendi din kitapları Tevrat'a borçlu değiller de, İspanya'daki Müslümanlardan öğrendikleri Eski Yunanistan ve Yakındoğu Bilgelerinin yazmalarına borçlular?

Daha önce Nietzsche'den örnek verirken Eski Yunanistan düşünürlerinin tüm bilimsel ve düşünsel varlıklarını eski Mısır, Hitit ve Fenike'den aldıklarını belirtmiştik. Demek ki Mısır'dan iki şey çıkmış oluyor: Biri Eski Yunanistan düşüncesi, diğeri Yahudilik...

Mısır'dan Musa önderliğinde Yahudilikle çıkan İsrailoğulları, eski Yunanlılar'ın Mısır'dan aldıkları bilim ve düşünceyi aradan 2250 yıl geçtikten sonra İspanya'daki Müslümanlardan öğrenip aydınlanıyorlar.

Yahudiliğin *ilerici* olarak gösterilen yönü bu...

Yahudilikte gericilik

Türkiye'de yönetimi din kurallarına dayandırmayı amaçlayan ve kimi dönemlerde koalisyon ortağı olarak ülkenin yönetimine katılan siyasal dinci İslamcı partiler bulunduğu gibi, İsrail'de de koalisyon hükümetlerine katılan aşırı dinci bir parti var: ŞAS...

Nasıl Türkiye'deki siyasal dinci partiler katıldıkları koalisyon hükümetlerinde koalisyonu bozma tehditleri savurarak ödünler kopartmışsa, İsrail'deki aşırı dinci ŞAS partisi de 1999'da aynı yöntemi İsrail'de uygulayarak istediği ödünleri kopartma yöntemi uygulamıştı.

İsrail'de Siyasi Bunalım:
Dinci ŞAS Partisi'nden hükümetten ayrılma tehdidi...

İsrail'de koalisyon hükümetinin ortağı aşırı dinci ŞAS Partisi, bütçe konusundaki taleplerinin yerine getirilmemesi durumunda hükümetten ayrılma tehdidinde bulundu. ŞAS Partisi, Başbakan Barak'tan, dini okulların finansmanı konusundaki isteklerinin yerine getirilmesini istiyor. İsrail basını, ŞAS'ın, Suriye ile İsrail arasında başlatılan barış görüşmelerine destek verme karşılığında, özel dini okullara ayrılan bütçenin artırılmasını istediği yorumunu yapıyor. İsrail radyosunun haberine göre, sahip olduğu 17 sandalyeyle kritik pozisyonu bulunan ŞAS Partisi'nin lideri Eli Yishai; *"Bu şekilde koalisyona devam edemeyeceğimizi Barak'a bildirdik. Başbakan taleplerimize bugün cevap vermeli"* dedi...

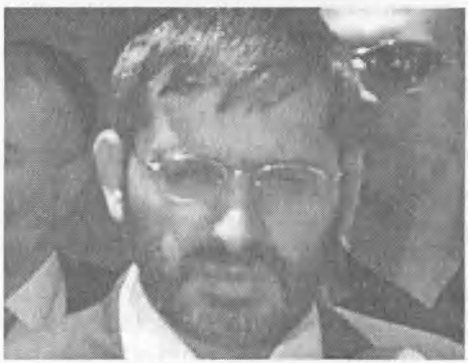

Gerici Şas Partisi önderlerinden Eli Yishai

Bu hafta içinde 53 milyar dolarlık 2000 yılı bütçesinin oylanacağı İsrail parlamentosunda, hükümet, ŞAS'ın ayrılması durumunda gerekli olan 61 kişilik çoğunluğu kaybedecek. Bunun, Suriye ile yürütülen barış görüşmelerini zora sokacağı belirtiliyor.[193]

2003'e gelindiğinde, İsrail'li aşırı dinci Yahudiler bu kez de seçimleri protesto edeceklerdi.

Yukarıdaki fotoğraf 28 Ocak 2003 günü Yeshivas Torah V'Yirah'ın başı Rabbi Avrohom Yaakov Epstein tarafından örgütlenen birkaç yüz aşırı dinci Yahudi'nin seçimleri boykot gösterisinde çekildi. Aşırı dinci Yahudilerin taşıdığı pankartlarda şunlar yazılıydı: *"Halka seçimlerde oy kullanma çağırısı yapanlar Tanrımıza ve Tevratımıza karşı nefret kusmaktadırlar." "İsrail Parlamentosu haydut yuvasıdır; Tanrımıza ve Tevratımıza isyan eden isyankar kafirlerin evidir." "Her kim bu seçimlere katılırsa Tanrı önünde hesap verecektir."*

Evet, İsrail'de de *irtica* var. İsrail'de de kimi Yahudiler kurulu yönetim biçiminin *Tevrat'a aykırı* olduğunu savunarak *Tevrat'a upuygun bir yönetim* kurmaya çalışıyorlar.

Suudi Arabistan'da *"Din Polisi"* bulunduğu gibi, İsrail'deki gericiler de kendi aralarında yasa dışı bir *"Ahlak Devriyesi"* (Ahlak Mangaları) kurmuşlar, birinin Tevrat'a aykırı davranışını gördüler mi basıyorlar sopayı. Olaylar basına da yansıyor:

Aşırı Dincilerin Mae Shearim mahallesinden bir görüntü (Tobias Kaufmann)

İsrail'de köktendinci Yahudiler Dehşet Saçıyor!

Yahudi köktendincilerin oluşturduğu **"Ahlak devriyesi"** çeteleri, İsrail'de son günlerde **laiklere ve başka dinden olanlara yönelik saldırılarıyla** dehşet saçıyor.

İsrail'de **Yahudi köktendincilerle laik İsrailliler arasındaki gerilim** tırmanıyor. Son günlerde kendilerine **Ahlak Devriyeleri** adını veren **köktendinci Yahudiler'in başka dinlerden olanlara ve laiklere yönelik saldırıları**, polisin Yahudi köktendincilere müdahele etmesi çağrılarının artmasına neden oldu.

Maskeli köktendinci militanlar, geçen günlerde Kudüs'ün **dincilerin yaşadığı Mea Şearim bölgesi**nde İsviçreli 3 Hıristiyan kadının oturduğu **apartmanı yakmaya** kalkıştı. Apartmanın çevresinde toplanan **kadınlı, erkekli, çocuklu dinci kalabalık** da eyleme alkış tuttu. [194]

İsrail'de Yahudi yobazlar dinden döneni vuruyor

Bir kaç gün sonra, başka bir **Ahlak Devriyesi**, köktendinci bir ailenin **"dinden dönen"** genç oğullarının yaşadığı eve saldırı düzenledi.

İbranice **Haredim (Allahtan korkanlar)** olarak bilinen köktendinci Yahudiler, **Tevrat'ta belirtilen kurallara harfi harfine uygun bir yaşam** sürdürüyor. Köktendinci Yahudiler, **19. yüzyıl Polonya'sından kalma giyisileriyle** ayırt ediliyorlar.[195]

Mea Şearim mahallesinde oturan aşırı dinci Yahudiler, yalnızca laik Yahudilere saldırmakla kalmıyor, kendi aralarında da dinin kurallarına uyup uymamak konusunda saldırılar düzenliyorlar. Aşağıda din kurallarını gevşettiği suçlamasıyla dindaşlarının evini ateşe veren aşırı dinci kalabalık görülüyor.[196]

Yahudi yobazlar örtünmeyen kadınlara saldırıyor

Yahudi köktendincilerinde erkekler uzun siyah ceketler giyip şapka takarken, **uzun etekli** kadınlar, evlendiklerinde başlarına **eşarp** takıyor. Bacakları ve kolları açıkta bırakan giyisilerle bu bölgeye giren laik kadınlara geçmişte ufak tefek saldırılar olmuştu. Ancak geçen haftalarda saldırıların

boyutlarının artması ve köktendincilerin saldırganlara açıkça destek vermesi **İsrail'deki laik çoğunluğu** şaşkına çevirdi.

Saldırılara geniş yer veren İsrail basını, olaylara "pogrom" adını veriyor. "Pogrom" sözcüğü aslında 19. yüzyılda Doğu Avrupa'daki Yahudilere yönelik saldırılar için kullanılıyor.

İsrail parlamentosunun bir komitesinin saldırıları kınamasının ardından, polisin gerçekleştirdiği operasyonlarda, çok sayıda kişi gözaltına alındı. Ancak köktendinci topluluğun liderleri, sıkı dinsel kuralları çiğneyerek kendilerini kışkırttığını ileri sürdükleri laiklere karşı saldırıları şiddetle savunmaktan rahatsızlık duymuyor.

Topluluk adına sık sık basına demeç veren Yehuda Meşi-Zahav, *"Bizim toplumumuzda, topluluğun kurallarını çiğneyenlerin istenmediğini açıkça gösterecek kişiler var."* diyor.[197]

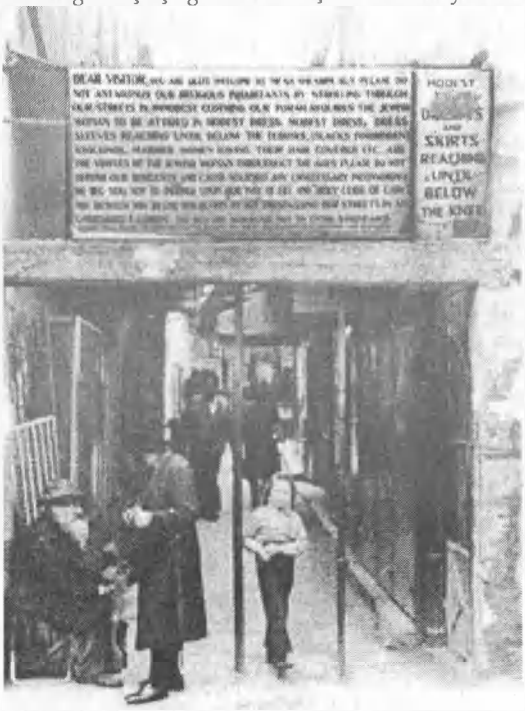

Kudüste aşırı dincilerin bölgesi *Mea Şearim*'in girişinde çekilen bu görüntüde, duvarın üzerinde bulunan yazıya göre, kadınlar ahlaka uygun giyinmeye mecburdur. Ahlak Man-

gaları, ahlaka aykırı giyinen kadınlara saldıracaklarını mahallenin girişine astıkları bu yazıyla açık açık ilan ediyorlar.[198]

İsrail'de Yahudi köktendinciler başka dinlere düşman

Meşi-Zahav, özellikle de üç yıldan fazla bir süredir Mea Şearim'de oturan ve Musevileri Hıristiyanlığı seçmeye ikna etmeye çalıştıkları söylenen 3 Hıristiyan kadına yönelik saldırıyı savunuyor. Meşi-Zahav, *"Dinci bir bölgede yaşıyorsanız ve ruh avına çıkmışsanız, cezalandırılmayı hak edersiniz. Parayla yeni bir ev alabilirsiniz ama ruhları satın alamazsınız"* diyor.

Yahudi mürteciler, karılarını dövüyor

Yazar Naomi Ragen, mafya usülü çalıştıklarını söylediği ahlak devriyelerinin çok tehlikeli olduğunu ifade ediyor. Ragen: **"Kuşku altındaki kadın"** kitabında da uyarılara karşın **kocasının dayaklarından kaçan bir kadına kapılarını açan köktendinci bir kadının Ahlak Mangaları'nca nasıl dövüldüğünü** anlatıyor.

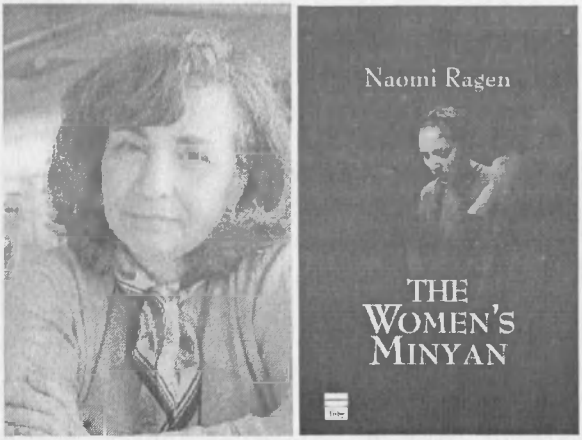

İsrail'li Yazar Naomi Ragen (solda) ve İsrail'de kadın haklarına ilişkin kitabı "The Women's Minyan" (sağda)

Solcu Meretz Partisi'nden Yossi Sarid, yasadışı **Ahlak Mangaları'**yla savaşta yalnızca polise değil, hahamlara da iş düştüğünü belirtmişti. Ancak Ragen, **hahamların bile Ahlak Devriyeleri'nden korktuğu** görüşünde. [199]

Kudüs'te Yahudi yobazların bölgesi Mae Shearim'de yaşayan *Haredi* kadınlar[200]

Aşırı dinci Yahudilerde Haremlik-Selamlık

Laiklerin gösterisinde sözcüler, yaşananların kültürel bir çatışma haline geldiğini söylerken, **dinciler de haremlik selamlık bir şekilde sloganlar atıp dualar okudular**. Polisin eylemcileri güvenlik çemberine aldığı gösteriler olaysız bitti.[201]

Kudüs'te aşırı dinci Yahudilerin bölgesi Mea Şearim'de sokağa asılan bir pankart. Üzerinde şunlar yazılı: "Kadınlar tesettürsüz geçemez." "Kadınlar sağ kaldırımdan, erkekler sol kaldırımdan."[202]

Tıpkı Türkiye'de olduğu gibi, İsrail'deki aşırı dinciler de İsrail devletinin uygulamalarını dine aykırı bularak yönetime karşı büyük çaplı gösteriler düzenliyorlar ve bunlar da basına yansıyor:

Mürteci Yahudiler'in sloganı:
"Din elden gidiyor!"

Kudüs'te **200 000 fanatik Yahudi, "din elden gidiyor" diye yürüdü.** 50 000 laik de aynı anda sokaklara döküldü.

İsrail'de **koyu dinci Yahudilerle laikler arasındaki gerginlik** tırmanıyor. Kudüs'te dün yaklaşık 200 000 aşırı dinci İsrailli bir gösteri yaparak **dine aykırı buldukları bazı Anayasa Mahkemesi kararlarını protesto** etti. Yaklaşık 50000 laik İsraillinin de **"ülkeyi İran'a çevirmek istiyorlar"** diyerek kentin aynı bölgesinde ve aynı saatlerde bir karşı gösteri düzenlemesi üzerine güvenlik güçleri alarma geçti.[203]

İsrail'de "din elden gidiyor" diye sokaklara dökülen siyasal dinci Yahudilerin yürüyüşü

Her Cuma gecesi Kudüs'te Yahudiler arasında alışıldık bir savaş yaşanıyor. Yobaz Yahudiler Şabat tatili kuralını çiğneyen Yahudilere taşlar ve şişeler fırlatıyor; İsrail atlı polisi de olay yerine koşup saldırganları önlemeye çalışıyor. Aşağıdaki fotoğraflarda görülen Kudüs'ün Bar İlan çevresinde patlak veren bir Dinci-Dinsiz çatışmasına polis müdahele ediyor, aşırı dinci Yahudiler polise karşı koyuyor.[204]

Aşırı dinci Yahudiler,
otopsi yapılmasına karşı

Aşağıdaki fotoğraf İsrail'de, Bar İlan caddesinde, öldürülen bir kadına otopsi yapılmasına karşı düzenlenen protesto gösterisinde çekildi.

Kudüs'te ve Tel-Aviv'de yüzlerce yobaz Yahudi toplanarak 89 yaşında ölen bir kadına otopsi yapılmasına karşı çıktılar. 89 yaşındaki Frida Weisel adlı kadın Kiryat Ata'da gövdesinde vuruk izleriyle öldürülmüş olarak bulundu. Kadının ailesi otopsi yapılmasını istedi. Yobaz Yahudilerse bunun Yahudi din kurallarına aykırı olduğunu söyleyerek ayaklandılar ve Kudüs'teki Bar İlan caddesini ulaşıma kapattılar. Caddeden geçen taşıtlara taşlar fırlatan yobaz Yahudiler çöp arabalarını devirip ateşe verdiler. Gösteriler polis gelip 9 göstericiyi tutuklayana dek sürdü.[205]

Aşırı dinci Yahudiler
askerlik yapmak istemiyor

Anayasa Mahkemesi'nin geçen hafta içinde aldığı ve **şimdiye kadar askerlikten muaf tutulan aşırı dincilerin de silah altına alınmasına** olanak tanıyan kararı, dinci çevrelerde büyük tepkiyle karşılanmıştı. Çok sayıda koyu dinci örgüt, kararın protesto edilmesi için dev bir gösteri çağrısı yapmıştı.

Aşırı dinci Yahudiler
Madeni Nikaha karşı

Göstericiler, askerliğe ilişkin yeni düzenlemenin yanı sıra, yine **Anayasa Mahkemesinin evlilik ve cenazeler gibi toplumsal hayatın çeşitli alanlarındaki uygulamalara ilişkin kararları da protesto** ettiler. Göstericiler bu kararların **"dini kurallara ters düştüğünü"** öne sürüyor.

Aşırı dinci Yahudiler Şeriat istiyor

Anayasa Mahkemesi'nin karar verirken **dini hukuk kurallarını hiçe saydığını** öne süren aşırı dincilere karşı laikler ise, bu kararları savunuyor. Laiklerin dünkü gösterisi de mahkeme kararlarına destek niteliği taşıyordu.

İsrail'de aşırı dinci Yahudilerin
toplam nüfus içindeki oranı; yüzde 10

İsrail'in yüzde 10'unu oluşturan fanatik yahudilerin son zamanlarda seslerini yükseltmesi, ülke içinde huzursuzluk doğurdu. Maariv gazetesinin araştırmasına göre, halkın ezi-

ci çoğunluğu dincilerin **İsrail Parlamentosu Knesset'te nüfus içindeki paylarına oranla daha fazla güç sahibi** olduklarını düşünüyor.

İsrail'de Aşırı dinci Yahudiler gösterilere otobüslerle taşınıyor

Dünkü gösteriler son ana kadar engellenmeye çalışıldı ancak gerçekleşeceği kesinleşince, okullar sabahın erken saatlerinde kapatıldı, Kudüs'teki tüm ana caddeler de trafiğe kapatılırken, gösteriler sırasında tansiyonun oldukça yüksek olduğu gözlendi. **1000 otobüsle** kente gelen koyu dinci göstericilerin **haremlik selamlık olarak ayrıldığını ve kadınlarla erkeklerin ayrı gruplar halinde yürüdüğü** bildirildi.

Yaşlı bir koyu dinci Yahudi, hazırlanan pankartların önünde yürüyüşün başlamasını bekliyor. Geleneksel siyah kıyafet ve şapkaları, **uzun sakalları ile tanınan aşırı dinci Yahudiler, günlerini ibadetle geçirip devletten aldıkları yardımla yaşıyor.** Laik kesimse, Museviliğin modern hayatla çeliştiğine inandıkları şartlarını uygulama yoluna gidiyor. Bu iki grup arasında kalan çoğunluk ise, Museviliğin gereklerini yerine getirmesine karşın, modern bir hayat sürüyor. (Associety Press) [206]

Görüleceği üzere, İsrail'de Türkiye'deki İslamcılığa çok benzeyen bir aşırı dinci Yahudilik vardır. Ve bu Yahudiler de İsrail devletini *dinden çıkmış laik bir devlet* diye niteleyerek kendi devletlerine karşı bir *din savaşı* vermektedirler. Dindar Musevilerin İsrail devletini ve siyonizmi niçin dinden çıkmış olarak damgaladığını, *Siyon-Türk Zelda* kitabımın dördüncü bölümünde ayrıntılarıyla gösterdim. Musevi inancına göre *önce* mesih gelecek, *sonra* İsrail devleti gelen bu mesih tarafından kurulacaktır. Oysa bunun tersi olmuştur. İsrail devleti Musevi inancındaki mesih gelmeden *önce* kurulmuştur. Siyonistler, mesihin gelmesini beklemeden İsrail devletini kurdukları için,

Museviliğin kurallarını çiğnemiş, dolayısıyla dinden çıkmış sayılmaktadır. Bu yüzden aşırı dinci Yahudiler Siyonizm'e düşmandır.

Üstteki fotoğrafta Siyonizm'e karşı ellerinde Irak bayrakları sallayarak gösteri yapan İsrail'li aşırı dinci Yahudiler üzerinde *"Jews are forbidden to have their own state before the coming of messiah"* Türkçesi: *"Yahudilerin Mesih gelmeden önce kendi devletlerini kurması (Yahudiliğin dinsel kuralları gereği) yasaklanmıştır"* yazılı yaftalar taşıyordu.

Aşırı dinci Yahudiler, gösterilerinde Siyonist olduğu gerekçesiyle İsrail bayrağını dahi yakmaktadırlar.

Buna karşılık İsrail'de güvenlik güçleri kimi kez aşırı dinci Yahudilerin Sinanoglarını basarak onlara saldırmaktadır.

Aşırı dinci Yahudiler, 26 Nisan 2005 günü Siyonizm'e karşı bir gösteriden sonra toplandıkları sinagogta İsrail polisinin saldırısına uğradı.

Çoğu aşırı dinci Yahudi, İsrail devleti Siyonist olduğu için çocuklarını devlet okullarına göndermeyip evlerinde kendileri eğitirler.

Çocuğunu Siyonist devlet okullarına göndermeyen bir aşırı dinci Yahudi, onu evde kendisi eğitiyor.

İsrail'deki aşırı dinci Yahudiler, İsrail devletinin düşman saydığı Yaser Arafat'ı ve FKÖ'yü başlarının üstünde taşıdıkları gibi, Filistin'in ayrı devlet olmasına her zaman destek vermişlerdir.

Arafat'ın ateşli destekleyicisi Aşırı dinci Yahudiler, İsrail caddelerinde Filistin'in ayrı devlet kurmasını savunan gösteriler yapıyorlar.

Yaser Arafat'ın ölümünde, aşırı dinci İsrail'li Yahudiler yas tutmuş, cenaze törenine topluca katılmış ve tabutu başında saygı duruşunda bulunmuşlardı.

Aşırı dinci Yahudiler, sağlığında destekledikleri Arafat'ın tabutu başında.

İsrail'li aşırı dinci Yahudiler, İsrail devletinin düşman ilan ettiği her kişi ve kurumla dostluk kurdukları gibi, Humeyni'yi de desteklemişlerdir.

İran'ın yeni Cumhurbaşkanı Ahmedinejat, Siyonizm'e karşı ateşli söylevler çektikten sonra İsrail'li aşırı dinci Yahudiler tarafından alkışlanmış, dahası bu Yahudiler, Siyonizm'e karşı *İran ile omuz omuza* olduklarını tüm dünyaya göstermek için 6 Mart 2006 günü İran'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir.

Aşırı dinci Yahudiler, 6 Mart 2006 günü İran yetkilileriyle.

Photo : Ali Shayegan fard FARS NEWS AGENCY

İran'ın resmi haber ajansı *Fars News Agency*, İsrail'li aşırı dinci Yahudilerin İran'a destek olmak ve İran'ın anti-Yahudi ve Anti-Semitik olduğu yönünde yapılan yayınların yalan olduğunu bütün dünyaya göstermek amacıyla 6 Mart 2006'da İran'a geldiklerini duyurmuştur.

İsrail'deki aşırı dinci Yahudi örgütlerinin İsrail devletine karşı tutumlarını gözler önüne seren bu görüntüler, irticanın yalnızca Türkiye'ye ve Müslümanlığa özgü bir sorun olmadığını, İsrail'de ve Yahudilikte de oldukça büyük boyutlarda bir irtica sorununun bulunduğunu ortaya koymaktadır. Öyle ki, İsrail'deki aşırı dinciler yeryüzünde İsrail devletini yıkmayı amaçlayan tüm kişi, kurum, kuruluş ve devletlerle açık açık dayanışma içerisindedir. Bu aşırı dinci Yahudiler, dinlerinin *"Mesih gelmeden önce devlet kurmayacaksın"* buyruğunu kendilerine dayanak yaparak mesih gelmeden önce kurulduğu bahanesiyle İsrail devletini yıkmak üzere İsrail'in tüm düşmanlarıyla işbirliği yaparken, yine kendi dinlerinin bir buyruğu olan *"Hangi devletin sınırları içerisinde yaşıyorsan, o devletin yasalarına uyacaksın, hatta zorunlu kalırsan, putperest olmaması koşuluyla o ülkenin dinini dahi benimseyebilirsin"* kuralını nedense uslarının

ucuna dahi getirmiyorlar. Kendi dinlerinin bu kuralı uyarınca nasıl Müslüman ülkede yaşarken başkaldırmamaları gerekiyorsa, nasıl Hıristiyan bir ülkede yaşarken başkaldırmamaları gerekiyorsa, İsrail devletinde yaşarken de başkaldırmamaları gerekiyordu.

Bütün bunlardan sonra soralım: Yahudilik ilerici bir din midir, gerici bir din midir?

Bu sorunun yanıtını okuyucuya bırakıp, yukarıda aktardığımız olaylara bakarsak, aşırı dinci, gerici, yobaz, mürteci Yahudilerin, Türkiye'deki, İran'daki, Arabistan'daki, Cezayir'deki, Afganistan'daki gerici yobazlardan ve yobaz Hıristiyanlardan bir ayrımlarının bulunmadığını; tersine, Müslümanların ve Hıristiyanların yobazları ile Yahudilerin yobazları arasında ayrıntılara varana dek çok büyük benzerlikler bulunduğunu görürüz. Buradan şu sonuca varabiliriz: İrtica'nın Müslüman'ı, Yahudi'si Hıristiyan'ı yoktur; tüm dinlerde irtica ve mürteciler vardır; İrtica ve mürteciler tüm dinlerin ortak sorunudur. **Dahası, tüm dinlerin gericilerinin bulundukları ülkenin devletini yıkmak üzere tek bir odaktan yönetildiklerini düşündürecek belirtiler vardır.** Bunu Müslümanlıkta, Yahudilikte gördüğümüz gibi Hıristiyanlık'ta da görebiliriz.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HIRİSTİYANLIKTA İLERİCİLİK ve GERİCİLİK

Machiavelli (1469-1527): Hıristiyanlık uyuşturucu

Ünlü düşünür Machiavelli, Hıristiyanlığa ateş püskürerek; *"Hıristiyanlık kişileri pısırıklaştırıyor, alıklaştırıyor; yazgıcı, bir lokma bir hırkacı yapıyor; bu nedenle Osmanlılardan tokat üstüne tokat yiyoruz"* diyordu:

> Dinimiz, eylem adamlarından çok, kendilerini iç dünyalarına adamış alçak gönüllü kişileri yüceltir. Dinimiz, en yüce mutluluğu alçak gönüllülükte, sadelikte, **insansal şeylerin küçümsenmesi**nde görür. Öteki (Eski Romalıların dini) ise tam tersine, ruhun yüceliğinde, **fiziksel güçte**, insanları korkunç hale getiren tüm özelliklerde görür. Bizim dinimiz eğer herhangi bir ruh gücü istiyorsa, bu **eylem gücünden çok felaketlere karşı dayanmayı sağlayan (tevekkül, sabır) gücü**dür. Dolayısıyla **bu ilkeler bence halkları daha zayıf hale getirmekte, onları çok kolay bir şekilde kötülerin kurbanı olmaya hazırlamakta**dır. Kötüler, cennete gidebilmek için, dayak atmaktan çok dayak yemeye hazır olan insanlara korkusuzca zulmedebileceklerini gördüler. Ama eğer bu dünya **kadınsı** ise, eğer gökyüzü savaştan caymış görünüyorsa, bundan yalnız **dinimizi erdeme (virtu) göre değil tembelliğe göre yorumlayanların alçaklığını** suçlayalım.[207]

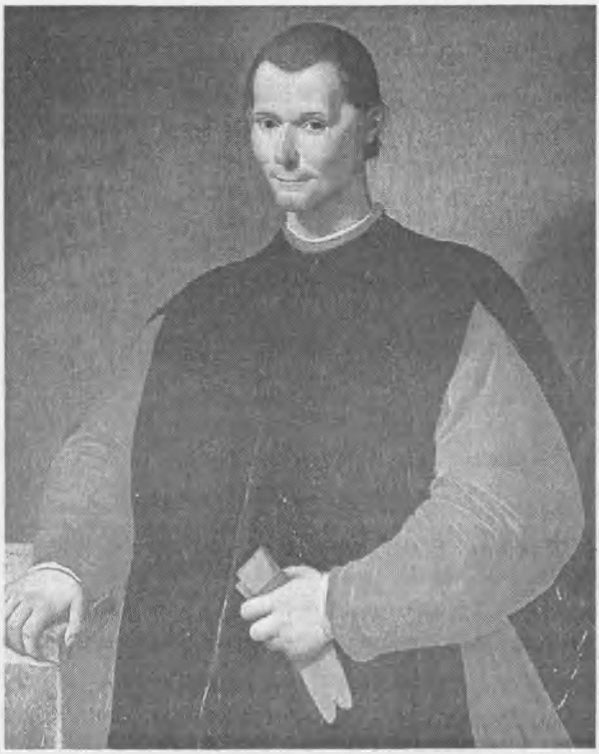

Niccolo Machiavelli

Machiavelli'nin 1510'larda Hıristiyan Avrupa'nın Müslüman Osmanlı karşısında gerilediği bir dönemde Hıristiyanlığa yönelttiği bu eleştiri, ondan üç yüz yıl sonra Friedrich Nietzsche'de yeniden karşımıza çıkacaktır.[208] Denebilir ki Nietzsche'nin Hıristiyanlığa karşı *"benden önce hiç kimse bunu yapmamıştı"* diye yönelttiği tüm eleştiriler, gerçekte onun Makyavelli'den devşirdiği görüşlerdir. İlginç olan şu ki, Türkiye'de çoğu aydınımız Makyavelli'nin ve Nietzsche'nin Hıristiyanlığı eleştirmekte kullandıkları tüm sözleri Müslümanlık için kullanmaktadır. Bunlardan biri olan *İstiklal Marşı Şairimiz* Mehmet Akif Ersoy, 1910'larda Müslümanlara camilerde şöyle sesleniyordu:

> Biz müslümanlar, ben öyle görüyorum, Allah ile pek laubaliyiz! Zannediyoruz ki, Cenab-ı Hak oturduğumuz yerden isteyivermekle hatırımız için ilahi kanunlarını değiştirir. Za-

vallı bizler. Sana emeksizce yaşamak, çalışmaksızın amacına erişmek hakkını, böyle bir ümidi kim veriyor? Müslümanlık galiba. Belki. Öyle ya, Müslümanlar Allah'ın sevgili kullarıdır. Hani, Müslümanlık bir uhuvvet (kardeşlik) husule getirecekti? Nerede? Bugün Müslümanlar kadar müteferrik (dağınık), müteşettit (katılaşmış) bir millet var mı? Her tarafta Müslümanlık cehalet, Müslümanlar ise sefalet içinde mahvolup gidiyor... Müslümanlık bize dünya için bir hayatı tayyibe (temiz ve yüksek bir yaşam düzeyi) va'd ediyordu. Niye vermedi? İşte hep bizim cehaletimiz yüzünden. Müslümanların hepsi cahil; Arab'ı cahil, Türk'ü cahil, Kürd'ü cahil, Arnavud'u cahil, hepsi cahil. Hepimiz igvaata (kışkırtmaya) kapılıyoruz. Hani, müminler kardeş idi? O halde nedir Müslümanların bu hali? 350 milyon mu, 400 milyon mu, cihanda bu kadar Müslüman var; şarkta var, garpta var, şimalde var, cenupta var; hepsi hirman içinde yaşıyorlar. Biz diyoruz ki; *"Müslümanız o halde Allah bize tevfik (üstün-lük, başarı) vermelidir"*. Demek sen Müslümanlığınla Allah'ı minnet altında bırakmak istiyorsun! Ne kadar cüret. Ne kadar hamakat (ahmaklık). Doğrusu, dünya dünya olalı, gafletin cehaletin, körlüğün, sağırlığın bu mertebesi ne görülmüş ne işitilmiştir. Doğrusu, cehlin bu derecesi de mutlaka tahsil ile elde edilmek lazım gelecek. Ah, biz alık Müslümanlar. Nasıl olmuş da bu kadar azim bir kitlenin umumu birden kötürümler gibi, hisden, hareketten mahrum kalmış?

*"Kanaat"*i, *"tevekkül"*ü, *"sabır"*ı, hepsini yanlış anladık. *"Sabır"* nedir?.. Bize göre *"sabır"*, suret-i mutlakada *"katlanmak"* demektir. Neye katlanmak? Her şeye. Daha doğrusu katlanılmayacak şeylere. Mesela zelil (aşağılık) olmaya, hakaret görmeye, döğülmeye, söğülmeye; özetle insanlık onurumuzu lekeleyecek musibetlerin hepsine. Aman yarabbi! Kur'an ne söylüyor, biz ne anlıyoruz. *"Sabır"* katlanmak değil, göğüs germektir. Neye göğüs germek? Sonunda katlanılmayacak acılara katlanmak ıztırabına mahkum olmamak için, önceden her türlü şedaide (zorbalıklara), her türlü mezahime (sıkıntılara), mertcesine, insancasına göğüs germek. Hele *"tevekkül"* hiç bizim anladığımız mahiyette mi? *"Tevekkül"*, Kur'an'ın gösterdiği, Hadis'in gösterdiği *"tevekkül"*, bütün esbaba sarıldıktan (tüm yolları denedikten) sonra olan te-

vekküldür. Biz cehaletimiz (bilisizliğimiz) yüzünden dini bu hale getirdik. Din de bizi bu hale getirdi. İslam dini bir miskinlik (uyuşukluk) dini oldu.[209]

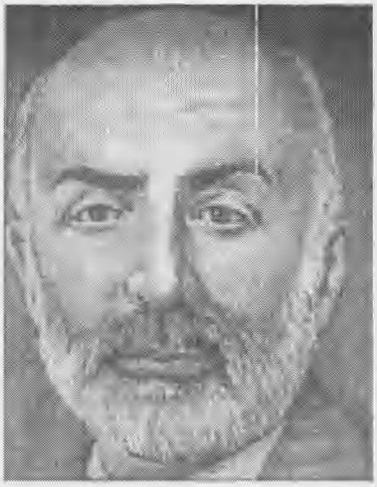

Mehmet Akif Ersoy (1873-1936)

Makyavelli'nin Hıristiyanlara yönelik eleştirisi ile Mehmet Akif Ersoy'un Müslümanlara yönelik eleştirisi karşılaştırmalı olarak irdelenirse, aralarındaki büyük benzerlik hemen görülecektir. Gelgelelim Makyavelli'nin, Hıristiyanlığın *kişileri pısırıklaştırıcı, dünya işlerinden alıkoyucu* bir din olduğu savı, yaşanan olgularla bağdaşmıyor. Gerek Haçlı Seferleri'ne katılan Hıristiyanların giriştiği kanlı kıyımlarla at başı giden yağma ve soygunculukları, gerekse Hıristiyanlığın yığınları *ilerici, devrimci* ya da *gerici* ayaklanmalara sürüklemekte kullanılabildiğini örnekleyen olaylar, bu görüşü çürütmektedir. İkibin yıllık bir geçmişi bulunan Hıristiyanlığın yığınları kimi kez *ilerici* kimi kez *gerici* toplumsal eylemlerde sokmakta bir araç olarak nasıl kullanıldığını örneklerle görelim.

Hıristiyanlıkta ilericilik

Marx'ın *Fransa'da Sınıf Savaşımları:1848-1850* kitabında yer alan 6 Mart 1895 günlü "Giriş" yazısında Engels, Hıristiyanlığın başlangıçta -tıpkı Marxçılık gibi- ilerici, devrimci bir

akım olarak doğduğunu, bir devlet dinine dönüştükten sonra tutuculaştığını, gericileştiğini savunarak, şöyle demektedir:

Engels'e göre Hıristiyanlık: Başlangıçta ilerici, devrimci

Bundan (1895'ten) hemen hemen 1600 yıl önce Roma İmparatorluğu'nda tehlikeli **bir devrimci parti (Hıristiyanlık)** ortalığı kasıp kavuruyordu. Bu parti (Hıristiyanlık), dinin (Roma dininin) ve devletin (Roma devletinin) bütün temellerini oyuyordu. İmparatorun iradesinin en yüce yasa olduğunu açıkça reddediyordu. Vatansızdı, enternasyonaldi, Galya'dan Asya'ya dek bütün imparatorluk yüzeyinde yayılıyor, imparatorluğun sınırlarından ötelere taşıyordu. Bu parti (Hıristiyanlık), uzun zaman yeraltında baltalama eyleminde bulunmuştu. Ama uzunca bir süreden beri gün ışığına çıkacak kadar güçlü olduğuna inanıyordu. **Hıristiyan adı altında tanınan bu devrimci parti** orduda da güçlü bir biçimde temsil ediliyordu. Koskoca lejyonlar Hıristiyandı. Putatapıcı ulusal Roma dininin resmi törenlerine katılmaları emredildiğinde, **devrimci (Hıristiyan)** askerler küstahlıklarını, zırhlı başlıklarına protesto ettiklerini belirten özel işaretler **-haçlar-** takmaya kadar vardırıyorlardı. Üstlerinin kışlalarda adet halini alan hır çıkarmaları da bir işe yaramıyordu. Ordusunda düzenin, emre uymanın ve disiplinin nasıl baltalandığını gören Roma imparatoru Diocletian artık daha fazla kendini tutamadı. Enerjik bir biçimde işe el koydu. Çünkü henüz zaman vardı. **Sosyalistlere yani Hıristiyanlara** karşı bir yasa çıkardı. **Devrimcilerin (Hıristiyanların)** toplantıları yasaklandı. Lokalleri kapatıldı ya da yıkıldı, Hıristiyan işaretleri, haç, vb., Saksonya'dan kırmızı mendillerin yasaklandığı gibi yasaklandı. **Hıristiyanlar devlet görevlerinde çalışamaz oldular, askerlikte onbaşı olma hakları bile yoktu.** O dönemde, Bay Von Köller'in devrime karşı yasa taslağının varsaydığı biçimde "bireyin saygısını" uyandıran bugünkü kadar iyi eğitilmiş yargıçlar olmadığına göre, Hıristiyanların mahkemelerde adalet arama hakları düpedüz yasaklanmıştı. Hıristiyanları ayrı tutan bu özel yasa da, etkisiz kaldı. Hıristiyanlar, yazılı yasayı, duvarlardan alay ederek söküp attılar.

284 – 305 yılları arasında Roma İmparatoru olan Diocletian
24 Şubat 303'te çıkardığı yasayla Hıristiyanlığı yasakladı

> Dahası var, söylendiğine göre, İznik'te (Nicomendie) Hıristiyanlar, imparatorun oturduğu sarayı ateşe verdiler. Bunun üzerine imparator, MS. 303 yılında Hıristiyanlara karşı büyük kıyımla öç aldı. Bu, bu cins kıyımların sonuncusu idi. Ve o kadar "etkili"(!) oldu ki, **on yedi yıl sonra ordunun büyük çoğunluğu Hıristiyanlardan oluşuyordu!..** Ve Diocletien'den sonra gelen papazların *Büyük* adını taktıkları Roma İmparatorluğu'nun yeni hükümdarı **Konstantin, Hıristiyanlığı devlet dini ilan ediyordu!..** [210]

Engels, bu yazısında Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nda nasıl *devrimci*, dahası *sosyalist* bir tavırla ortaya çıktığını ve yönetimi nasıl ele geçirdiğini anlatırken, gerçek amacı, o günkü Marxçılara, sosyalist devrimcilere, devletin nasıl ele geçirileceği konusunda bir ders vermekti. Demek istiyordu ki; Hıristiyanlar 1600 yıl önce nasıl onca baskılar altında gizlice çalışıp çabalayarak süreç içerisinde yönetimi ellerine geçirmeyi başardılarsa, Markçı sosyalist devrimciler de Hıristiyanların bu

yöntemlerini uygulayarak ortaklaşa toplumcu (sosyalist) devrimi başarabilir, yönetimi ellerine geçirebilirler.

Engels'in Hıristiyanlığın doğuşu ve yönetimi eline geçirişine ilişkin bu sözlerini, dinsel gericiliğe karşı savaşan kesimler de ilgiyle okuyup çözümlemelidirler. Yukarıdaki alıntı bir kez daha ve Türkiye'deki irtica örgütlerinin çalışmalarıyla karşılaştırılarak okunursa; Türkiye'deki irtica örgütlerinin tıpkı Hıristiyanların Roma İmparatorluğu'nu ele geçirdiği yöntemlerle çalıştıkları görülecek ve Türkiye'deki irticayı *Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlara karşı uyguladığı önlemlerle yok etmenin olanaklı olmadığı* anlaşılacaktır. Engels'in anlatısını bir daha okursak, o günün Hıristiyanlarının *bir kez orduya sızdıktan sonra ülkenin yönetimini kolayca ellerine geçirdiklerini* görürüz.

Engels'e göre Papaz Münzer ilerici, devrimci

Engels, Hıristiyanlığın başlangıçta *ilerici*, dahası *devrimci* bir akım olarak ortaya çıktığını söylediği bu yazısından başka, *Almanya'da Köylü Savaşı* kitabında da Hıristiyanlığın *ilerici, devrimci bir işlev gördüğünü* belirterek şöyle der:

> Rahipler sınıfının **halkçı hizibi,** köy ve şehir papazlarından oluşmuştu. Bunlar Kilisenin derebeylik hiyerarşisi dışında kalmışlardı ve kilisenin zenginliklerine hiç bir şekilde iştirak etmiyorlardı... Bu papazlara hiç iyi ücret verilmiyordu. (...) Çoğu zaman da, arpalıkları pek az bir şeydi... Milletin sömürülen en büyük kitlesi köylülerdi.(...) Bununla beraber köylüler, kendilerini ezen boyunduruk altında dişlerini gıcırdattıkları halde, bunların ayaklanmaları çok güçtü. (...) **Sınıf mücadelelerinin o devirde dini bir nitelik kazanması, türlü sınıflara ait menfaatlerin, ihtiyaçların, davaların ve isteklerin din perdesi altına gizlenmesi, işin asıl yüzünü hiç bir suretle değiştirmez.**(...) Derebeyliğe karşı girişilen devrimci muhalefet,. şartlara göre kâh **mistik** şekilde, kâh açıkça **mezhep muhalefeti** şeklinde, kah silahlı isyan şeklinde kendini gösterdi. XVI. yüzyılda Reformistlerin mistikliğe ne kadar bağlı oldukları bilinmektedir. (Köylü ayaklanmasının önderi) Papaz Thomas Münzer de mistikliğe çok şey borçludur.(...)

Papaz Thomas Münzer'in (1489-1525) 18. yüzyılda
C. Van Sichem tarafından yapılan varsayımsal portresi

O, **ilk Hıristiyanlıktaki eşitlik şartlarının yeniden kurulması ve bu şartların medeni (sivil) toplum için kural olarak kabul edilmesini** istiyordu... **İlk Hıristiyan doktrininden zorunlu olarak doğmuş** olarak savunuyordu köylü davasını. (...) İlk Hıristiyanlığın **"İsa yine yeryüzüne dönüp bin yıl saltanat sürecektir"** hülyaları çok elverişli bir hareket noktası teşkil ediyordu.(...) Asilerin Münzer idaresindeki en azimli hizibi, Thüringen'de karargahını kurdu.(...) Papaz Münzer, halkı şöyle mücadeleye çağırıyordu:

- İsa, "ben size barış değil kılıç getirmeye geldim," demedi mi? Peki ama siz bu kılıçla ne gibi bir iş göreceksiniz? Tanrı'nın iyi kulları olmak istiyorsanız, bu kılıcı İncil'in yolunu kapayan kafirleri ortadan kaldırıp yok etmek işinde kullanacaksınız. İsa, büyük bir ihtişamla şu emri vermiştir (İncil, Luka, 19, 27): "Düşmanlarımı yakalayın, hepsini benim gözümün önünde öldürün!..." Bunu

yapmadıkça Hıristiyan kilisesini tekrar eski kaynağına götürmek mümkün değildir. Hasat zamanında Tanrı bağlarında biten zararlı otları yolmalıdır!..(...)

Almanya'da Köylü Savaşları'nı anlatan gravürler Köylüler Papaz Thomas Münzer önderliğinde ayaklanıyor. (The Peasant War in Garmany)

Münzer'in siyasi programı komünizme yaklaşmıştı. Münzer'e göre 'Tanrı Krallığı' öyle bir toplumdu ki, bunda artık hiç bir sınıf farkı olmayacak, hiç bir özel mülkiyet bulunmayacak, toplumun üyelerine karşı gelecek hiç bir yabancı devlet yaşamayacaktı. Resmi makamlar devrime boyun eğmedikleri takdirde ortadan kaldırılacak; çalışmalar ortak yapılacak, mallar ortak olacak, ve tam bir eşitlik hüküm sürecekti. Bu programı uygulamak için yalnız Almanya'da değil, **bütün Hıristiyanlık aleminde bir birlik** kurulacaktı. (...)Münzer hemen bu birliği teşkilatlandırma işine girişti. Vaazları daha keskin devrimci bir nitelik kazandı... O günkü zulmü en canlı renklerle tasvir ediyor, ve bunu bin yıl sürecek olan krallıktaki sosyal ve cumhuriyetçi eşitliğin hayali tablosu ile karşılaştırıyordu. Birbiri ardından devrimci hicviyeler yayınlıyor, her tarafa elçiler yolluyordu. (...) **Dini birliğin** güttüğü hedef şuydu: Derebeylik hakimiyetini ortadan kaldırmak, bütün şatoları ve manastırları yakıp yıkmak, İmparatordan başka bütün senyörlerin (büyük toprak ağalarının) kökünü kazımak. (...)On iki maddede istedikleri şeyler şunlardı: Cemaatler kendi rahiplerini kendi-

leri seçmek ve azletmek hakkına sahip olmalı; küçük aşar (vergisi) kalkmalı; ve rahiplere maaş verileceğine göre, büyük aşar (vergisi) kamu yararı ile ilgili amaçlar için kullanılmalı; toprak köleliği, avlanma, balık avı ve senyörün (büyük toprak sahibi ağanın) toprak kölesinin malına konma hakkı kaldırılmalı; angaryalar, aşırı vergi ve mükelleflikler azaltılmalı; cemaatlerin ve kişilerin ellerinden alınan ormanlar, otlaklar ve imtiyazlar geri verilmeli, adalette ve idarede keyfi hareket ortadan kalkmalıdır. (...)**Thomas Münzer komünizmi önceden sezmişti.**[211]

Papaz Thomas Münzer, "ilk Hıristiyanlığa dönüş" savıyla ayaklandırdığı köylülerle birlikte (Frankenhausen Savaşı-1525)

Papaz Thomas Münzer ve Şeyh Bedreddin

Almanya'da 1500'lerin başında Papaz Münzer önderliğinde patlak veren toplumsal eşitlikçi Köylü Ayaklanmalarının, bundan yüz yıl önce 1400'lerin başında Osmanlı İmparatorluğu'nda Şeyh Bedreddin önderliğinde patlak veren toplumsal eşitlikçi ayaklanmadan ve Şeyh Bedreddin ayaklanmasının Orta Avrupa köylüleri arasında dilden dile dolaşan söylencelerinden ivmelenip ivmelenmediği, araştırılmayı bekleyen

bir konudur. Thomas Münzer'in köylüleri ayaklandırmak için kullandığı dinsel savların tümü, yüzyıl önce Şeyh Bedreddin tarafından kullanılmış, ayaklanma bugünkü Bulgaristan'ın sınırları içerisinde bulunan o zamanki Osmanlı toprağı *Deliorman*'dan başlatılmıştı. Alman köylülerinin 1400'lerde Osmanlı köylülerine özendikleri Osmanlı yönetimine girmeyi kendileri için kurtuluş saydıkları ve Alman köylü sınıfının Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarında olup bitenleri yakından izlediği Luther'in yazılarında belgelenmiştir. Nazım Hikmet, *Şeyh Bedreddin Destanı*'nda Bedreddin'in toplumsal eşitlikçi bir ayaklanma örgütlediğini yazmıştır, gelgelelim Papaz Thomas Münzer'in, kendisinden yüz yıl önce 1400'lerde toplumsal eşitlikçi bir dinsel ayaklanma gerçekleştiren Şeyh Bedreddin'den etkilenip etkilenmediği ve Avrupa'da filizlenen toplumsal eşitlikçi sosyalist komünist devrimci düşüncelerde Osmanlı-Türk-Müslüman damgası bulunup bulunmadığı sorusunu usunun ucuna bile getirmemiştir. İleride ilk kez burada sorduğumuz bu soruyu irdeleyecek araştırmacıların çıkacağı umudundayız.

Papaz Thomas Münzer, yeniliyor

Kitabımızın birinci bölümünde, *geçmişe özlemciliğin* ve *yitirilmiş cennet imgesinin* tüm düşüngülerce yığınları toplumsal eyleme sokmakta kullanıldığını göstermiştik. Köylü Ayaklanmasının önderi papaz Thomas Münzer'in yığınlara çektiği söylevlerde onun da *"Hıristiyanlığı ilk cennet biçimine döndürmek"*ten sık sık söz ettiğini, kurulu düzenin kötü yanlarını sergileyip, buna seçenek olarak, geçmişte yaşandığına inanılan bir *"İlk Hıristiyanlık cenneti"*ni, bir *"Hıristiyan Asr-ı Saadeti"*ni örneklediğini, yığınları *geçmişi yeniden kuracağız* diye ardına takıp ayaklandırdığını görüyoruz. Engels'in Hıristiyan görünümlü ilerici devrimci bir ayaklanma olarak değerlendirdiği Papaz Thomas Münzer önderliğindeki Köylü Ayaklanması, başarıya ulaşamadı, kanla bastırıldı. Ayaklanmacıların istemleri, toplumun o günkü koşullarına göre *ileri*ydi gerçekten de. Ancak burada şu soruyu sormadan edemiyoruz: Eğer ayaklanma kanla bastırılmayıp da papaz Thomas Münzer yönetimi eline geçir-

seydi, kuracağı devlet nasıl bir devlet olacaktı; Hıristiyan Sosyalist Münzercilik nasıl bir yönetim biçimi oluşturacaktı; süreç içerisinde, tıpkı ilk Hıristiyanlar Roma İmparatorluğu'nun yönetimini ele geçirdikten sonra kapkara bir baskı yönetimi kurdukları gibi, Münzercilik de düşünce özgürlüğünün kırıntısı bile bulunmayan, bilim özgürlüğünün sözü dahi edilmeyen koyu karanlık bir düzen kurmayacak mıydı?.. Bu soruyu sormak durumundayız. Çünkü Ekim 1917'de Rusya'da da buna benzer istemlerle bir ortaklaşa toplumcu (sosyalist) devrim yapılmıştı, ancak yönetimi ellerine geçirenlerin topluma düşünce özgürlüğü ve daha iyi geçim olanakları sağlayamadıkları; tersine, baskı ve yoksulluk sundukları görüldü. Ne diyordu Engels:

> Sınıf mücadelelerinin o devirde **dini bir nitelik** kazanması, türlü sınıflara ait menfaatlerin, ihtiyaçların, davaların ve isteklerin **din perdesi altına gizlenmesi**, işin asıl yüzünü hiç bir suretle değiştirmez.

Bu doğrudur. Kişiler gerçekte kendi kişisel, öbeksel ya da katmansal (sınıfsal) çıkarları doğrultusunda davranırlar; ancak bu davranışlarına bir dinsel söylem ile *"Kendim için bir şey istiyorsam namerdim! Ben yalnızca din uğruna, Allah, Kitap, Peygamber uğruna davranıyorum!"* diyerek bir kutsallık boyutu katarlar; böylece Tanrı'ya içtenlikle inanan bilisiz yığınları kendi çıkarları doğrultusunda topla tüfekle donatıp karşıtlarının üstüne saldırtmaları daha kolay olur. Bu, bütün dinlerde böyledir. Hıristiyanlığın *gerici, tutucu* yönetimlere karşı ilerici, devrimci istemlerin dile getirilmesini kolaylaştıran bir dinsel boyut olarak nasıl kullanıldığını, Thomas Münzer olayında gördük. Şimdi de Roma İmparatorluğu'nda yönetimi ele geçirinceye dek özgürlük, eşitlik, kardeşlik diye haykıran Hıristiyanların, yönetimi ele geçirdikten sonra nasıl azgın bir baskı düzeni kurduklarını, Hıristiyanlığın nasıl bu baskı düzenine Tanrısallık süsü vermek üzere kullanıldığını görelim ve bakalım Makyavelli'nin, Nietzsche'nin *kişiyi pısırıklaştırıyor* dedikleri o Hıristiyanlık, gerçekten kişileri dünya işlerinden el etek çek-

meye itip pısırıklaştırıyor mu; yoksa tam tersine *akıldan, bilimden uzaklaştırıp* canavarlaştırıyor mu?

İsa'dan 300 Yıl Sonra: Hıristiyanlığın Devlet Dini Olması Ve Hıristiyanlıkta Gericiliğin Doğuşu

Roma İmparatorluğu, egemenliği altında yaşayan çeşitli toplumlara din, inanç ve tapım özgürlüğü tanıyan bir devletti. Yönetimi altında yaşayan başka başka dinlere bağlı çeşitli soylardan pek çok topluluğu, birbirlerinin dinlerine saygı göstermeleri, hiç bir topluluğun bir başka topluluğun dinine saldırmaması koşuluyla barış içinde bir arada tutuyordu (Pax Romana: Roma Barışı). Hıristiyanlık, gerçekte Roma İmparatorluğu'nda kendisinin dışındaki tüm dinleri ortadan kaldırmayı amaçlıyordu, ancak ilk yıllarında bunu açığa vurmayarak sanki bütün dinler için özgürlük istiyormuş gibi davrandılar. Başlangıçta gizli bir dernek gibi örgütlenen Hıristiyanlar, yeterince güce eriştikten sonra, Roma yargısını ve yasalarını tanımamaya, kendi yasa ve yargı işlerinde yalnızca Kilise'nin yetkili olduğunu savunmaya başladılar.

Muhalefetteki Hıristiyanlığın çok hukukçu maskesi

Hıristiyanlık kısa sürede ayrı bir yasa ve yargı düzeni kurarak devlet içinde devlet oldu. Kilise örgütü, Roma yargı düzenini dışlayan ikinci bir yargı düzeneği geliştirince, Tertullianus gibi yazarlar, -tıpkı Türkiye'deki Siyasal İslamcı yazarların yaptığı gibi- açıktan açığa *"hiç kimsenin haksız bulduğu bir yasaya baş eğmek zorunda olmadığı"* ilkesini savunmaya başladılar.[212]

Kapatılan Siyasal İslamcı Refah Partisi'nin başı Necmeddin Erbakan da 23 Mart 1993 günü, TBMM Başkanı Hüsamettin Cindoruk'un başkanlığında siyasi parti başkanlarının Anayasa değişikliği konusunda yaptıkları 3. toplantıda,

tıpkı Roma'da tekhukukçuluğa karşı bayrak açan Hıristiyanların önderi Tertullianus gibi konuşarak, şöyle diyordu:

> *"Benim inandığım şekilde sen yaşayacaksın"* tahakkümünün ortadan kalkmasını istiyoruz. *Çok hukuklu* bir sistem olmalı, vatandaş genel prensiplerin içerisinde *kendi istediği hukuku kendisi seçmeli.* Niçin ben başkasının kalıbına göre yaşamaya mecbur olayım? Hukuku seçme hakkı inanç hürriyetinin ayrılmaz bir parçasıdır.[213]

Quintus Septimius Florens Tertullianus (d:155- ö:230) (solda) ve onun Apolegitius adıyla toplanan yazıları, kendisinden 1900 yıl sonra devleti ele geçirmeye çalışan İslamcıların kullandığı tüm argümanları içeriyor.

Tıpkı Siyasal İslamcıların Türkiye'de yapmaya çalıştıkları gibi, 1900 yıl önce Roma yargı düzenini *"çok hukukçuluk"* ile işlemez kılmayı amaçlayan Kilise Babaları, Hıristiyanları Roma yargı düzenine ve yasalarına başvurmaksızın uyuşmazlıklarını kendi aralarında ya da gizli Kilise yargısına başvurarak çözümlemeye çağırıyorlardı. Böylece Hıristiyanlar, Roma'da yönetimi ellerine geçirmeden önce *Roma yargı düzenini ikiye bölmüş* oldular.

Muhalefetteki Hıristiyanlığın özgürlükçü maskesi

Yine Türkiye'deki Siyasal İslamcıların yaptıkları gibi, 1900 yıl önce Roma'daki Hıristiyanlar da ne yaparlarsa *özgürlük adına* yapıyorlardı. İslamcı yazarların: *"Türkiye Cumhuriyeti dev-*

leti bu topraklarda yaşayan öteki dinlere tanıdığı özgürlüğü Müslümanlardan niçin esirgiyor; biz de bu ülkede Hıristiyanlara ve Yahudilere tanınan ölçüde özgürlük istiyoruz" dedikleri gibi; 1900 yıl önce Roma'da Justinus ve Athenagoras gibi Kilise Babaları da Roma devletinden *"bütün öteki dinlere gösterdiği esnekliği neden Hıristiyanlardan esirgediğini"* soruyorlardı. Yanıt olarak Hıristiyanlığın ülkedeki diğer dinleri ortadan kaldırmayı amaçlayan ve böyle olduğu için de özgürlükleri kısıtlayıcı bir akım olduğu söylendiğinde -tıpkı bugün Türkiye'deki İslamcı yazarların yaptığı gibi- Roma'daki Hıristiyan muhaliflerden Lactantius da şöyle diyordu:

> Özgürlüğün otak kurduğu bir yer varsa o da dindir. **Dinde zorlama yoktur.** Din belki de herşeyden çok gönüllülük işidir; hiç kimse istemediği bir şeye tapmaya zorlanamaz.[214]

Lactantius'un Dom müzesinde bulunan resmi (solda), ve onun bu gibi görüşlerini içeren kitabın bir sayfası (sağda)

Tıpkı Türkiye'de Siyasal İslamcılara sorulduğu gibi, *"Siz yönetime gelirseniz zora başvurmayacak mısınız?"* diye soruyordu Romalı yöneticiler bu ilk Hıristiyanlara... Aziz Cyprianos ve Origenes gibi Kilise babaları ise tıpkı bugün Tür-

kiye'deki Siyasal İslamcılar gibi şöyle karşılık veriyordu bu soruya:

> Hıristiyanlık manevi bir güçtür, böyle olduğu içindir ki zora başvurmaz![215]

Cyprianos (solda) Origenes (sağda)

Hıristiyanların Roma'da devleti ele geçirmeden önceki özgürlük şampiyonluğu, ancak bugün Türkiye'deki Siyasal İslamcıların "özgürlük şampiyonluğu"yla karşılaştırılabilecek ölçüde doruktaydı:

> Hıristiyanlık, birey vicdanının doğrudan doğruya Tanrı'ya hesap vermekle yükümlü olduğunu, hiç bir dünyalık gücün ona karışamayacağını ilan etmekle dinde özgürlük ilkesini tarihte ilk defa ortaya koymuş olmuyor muydu? (...) Kilise böylece bireyin devlet karşısında manevi-dini bağımsızlığını en kesin bir şekilde ortaya koymamış mıydı? Gerçekten de **devlet dini oluncaya kadar** Hıristiyanlar dinde özgürlük ilkesinin şampiyonu gibidirler.[216]

Bu yanıltıcı "özgürlük şampiyonluğu" Kilisenin yığınlar üzerindeki etkisini artırıyor, çeşitli dinlerden kişiler kendi dinlerini bırakıp Hıristiyanlığa katılıyordu. Öyle ki, İsa'dan 250 yıl sonra Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanların sayısı ürkütücü ölçüde çoğalmış bulunuyordu.

İsa'dan Sonra 313:
Roma Hıristiyanlığa özgürlük tanıyor

Bir süre sonra, 313 yılında, İmparator Constantinus, ünlü Milano Fermanı'nı yayımlayarak, 300 yıl boyunca kovuşturmalarla engellenemeyen "din özgürlüğü şampiyonu" Hıristiyanlığı, yasa dışı örgüt konumundan çıkarıp İmparatorluktaki öteki dinlere tanınan özgürlüğü Hıristiyanlığa da tanıdı.

Rafael'in Roma İmparatoru Constatin'i Hıristiyanlığa geçmek üzere vaftiz olurken gösteren tablosundan bir ayrıntı

İsa'dan Sonra 380:
Hıristiyanlık Roma'da devlet dini oluyor

Roma İmparatoru Constantinus'un başkaldıran Hıristiyanları yatıştırmak amacıyla Hıristiyan olması da Hıristiyanları yatıştırmaya yetmeyince, Gratianus'un 380'de çıkardığı Selanik Fermanı'yla "din ve inanç özgürlüğü şampiyonu" Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğu'nun resmi devlet dini oldu.

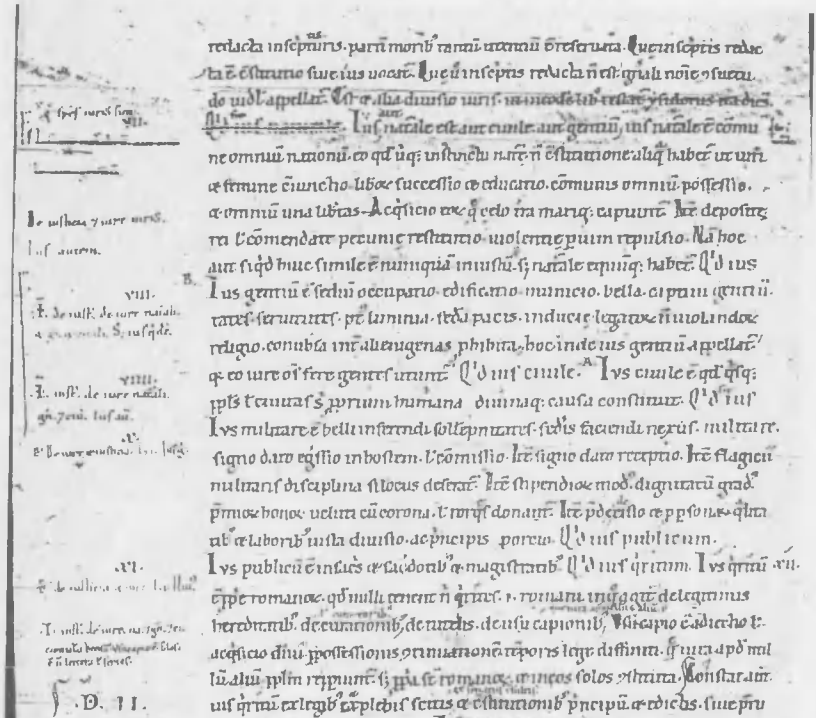

380 yılında Gratianus'un Hıristiyanlığı Roma'nın resmi devlet dini olarak tanıyan ünlü "Selanik Fermanı"

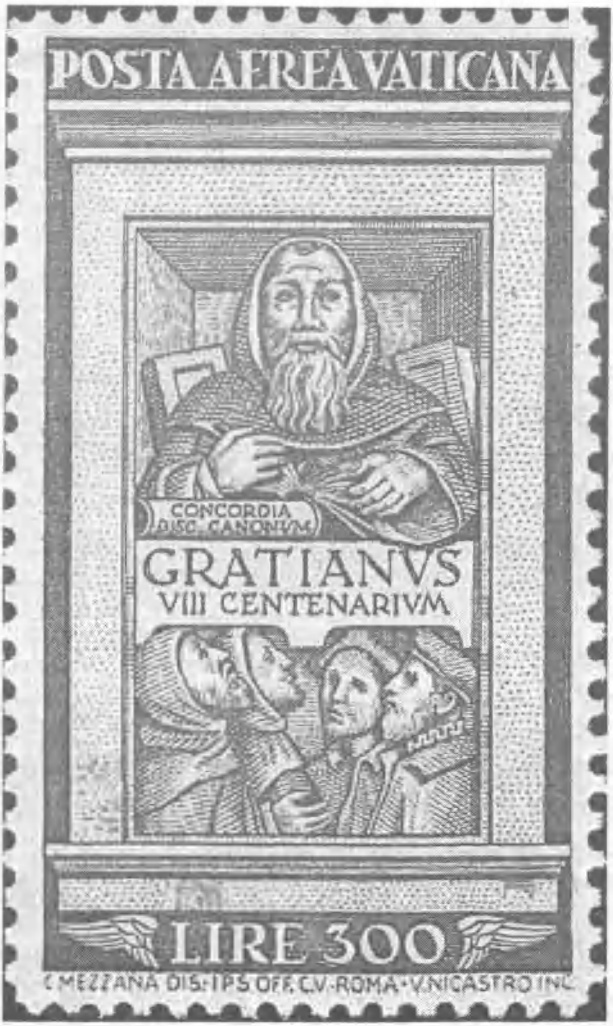

Vatikan'ın Roma'da Hıristiyanlığın resmi devlet dini olarak benimsenmesi onuruna bu yasayı çıkartan Gratianus için bastırdığı pul

Hıristiyanlık bir yandan Roma'da din ve inanç özgürlüğünün şampiyonluğunu yapıyordu ama, diğer yandan -bu ne biçim bir özgürlükçülükse!- Kilise'ye aykırı görüşler savunulmasına katlanamıyor, görüşleri Kilise'nin resmi görüşüyle bağdaşmayan Hıristiyanları "afaroz" ederek dışlıyordu. Tıpkı bugün özgürlükçülüğün başını çeker görünen Siyasal İslamcıların kendi içlerinde değişik görüş savunan Müslümanlara katlanamayıp aralarından attıkları gibi..

lanamayıp aralarından attıkları gibi.. Hıristiyanlık 380'de Roma'nın devlet dini olunca, ülkede Hıristiyanlığa aykırı görüş savunanların başına neler geleceği açıktı. Muhalefetteyken *"Bizi koğuşturmaya ne hakkınız var; biz de en az Roma'daki öteki dinler ölçüsünde özgür olmak istiyoruz"* diyen Hıristiyanlar, Roma'nın yönetimini ellerine geçirince, ülkede Hıristiyanlık dışında hiç bir dinin yaşamasına katlanamadılar. Kendileri dışındaki tüm dinleri eskiden kendilerinin uğradığı baskılardan çok daha ağır baskılara uğrattılar.

İsa'dan Sonra 387:
Devleti ele geçiren Hıristiyanlar
Manicileri diri diri yakıyor

Roma'da devlet dini Hıristiyanlık olduktan sonra, Hıristiyanlar kendileri için en sakıncalı buldukları Maniciliği yasadışı olarak damgaladılar. Augustina'nın 387'de çıkardığı yasa, Hıristiyanlıktan ayrılmış bir mezhep olan Manici'leri **yakılmak suretiyle ölüme** mahkum ediyordu.

Hıristiyanlığın Roma'da resmi din olmasından 7 yıl sonra Manicilerin yakılarak öldürülmesi buyruğunu veren Augustina

Roma'nın ilk Hıristiyan imparatorlarından Augustina, Hıristiyanlığa aykırı düşen Roma uyruğu Manicileri kendi elleriyle cezalandırıyor. (13. yüzyıla tarihlenen resimli elyazması, New York Morgan Kütüphanesi, M.92)

İsa'dan sonra 380 yıl süren devleti ele geçirme süreci boyunca Roma'da inanç özgürlüğünün baş savunucusu olarak görünen Hıristiyanlar, devleti ele geçirip Hıristiyanlığı devlet dini yapar yapmaz, "özgürlükçü" maskelerini yüzlerinden atıp ülkedeki tüm inanç özgürlüğünü yok etmeye koyulmuşlardı.

İsa'dan Sonra 392:
Hıristiyanlar başka dinleri resmen yasaklıyor

392'de Theodosius'un çıkardığı *İstanbul Fermanı*'yla, İmparatorluk'ta Hıristiyanlık dışındaki tüm dinler resmen yasaklandı. Tıpkı İran'da Şah'a karşı savaşırken inanç özgürlüğü şampiyonu olan Humeyni'nin, devleti ele geçirip Şah'ı kovduktan sonra, Ekim 1985'teki bir konuşmasında *"Muhalefet günahtır"* diyerek düşünce özgürlüğüne bir çırpıda son verdiği gibi...[217] Böylece Hıristiyanlar, muhalefette iken savunusunu yaptıkları 'çok-hukukçuluk'u devleti ele geçirdikten sonra terkedip *"bir devlette tek din"* ilkesini yasalaştırdılar ve diğer dinleri yasakladıkları gibi, *'tek hukuklu'*

sakladıkları gibi, *'tek hukuklu'* bir düzen kurdular. Tüm Roma'da *tek* yasa ve *tek* yargı düzeni egemen oldu: Kilise yasaları ve Kilise yargısı... Ülkede yüzyıllarca her çeşit din ve inancın barış içinde bir arada yan yana yaşamasına özgürlük tanımış olan Roma, Hıristiyanların yönetimine geçince *"bir devlette tek din"* kuralını yürürlüğe koydu; Hıristiyanlık dışındaki tüm din ve inançlar yasaklandı.

Roma'nın Hıristiyan İmparatorlarından Theodosios-I elinde Hıristiyanlık dışında bütün dinleri yasaklayan "İstanbul Fermanı"yla

İsa'dan Sonra 407-529:
Hıristiyanlar bilimi yasaklıyor

Roma İmparatorluğu'nda Hıristiyanlığın tek din olmasıyla, *Parthenon, Erekhteion, Hephaisteion* gibi eski Yunan dininin tapınakları birer birer Kilise'ye dönüştürüldü. Devleti ele geçiren Hıristiyanlar, İustinianos'un buyruğuyla 529'da eski Yunan düşünürü Platon'un adını yaşatan ve Hıristiyanlık öncesi eski Yunan dininin yuvası olarak niteledikleri *Platon Akademisi*'ni, *Atina'nın Okulları*'nı kapattılar.

Hıristiyanların Roma yönetimini ele geçirdikten sonra kapattıklara Plato Akademisi'nde düşünürler tartışıyor. (Pompei'de bulunan mozaik. 1. yüzyıl Napoli Ulusal Arkeoloji Müzesi)

Hıristiyan Roma yönetimi, Olimpiyad oyunlarına da *"Eski Yunan dinini yaşattığı"* gerekçesiyle son verdi.

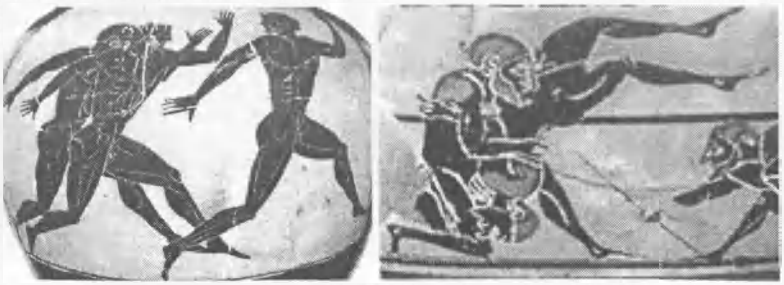

Üzerlerinde koşu ve güreş gibi Olimpiyat oyunlarını gösteren resimler bulunan antik vazolar

Roma Senatosu'ndaki *Zafer Anıtı*, eski Yunan ve Roma dinlerini anımsatıyor diye Hıristiyan Senato üyelerince kaldırıldı. Ülkede Hıristiyan olmayanlara karşı genel bir saldırıya geçildi:

> IV. Yüzyılın sonuna kadar Roma'da Hıristiyan olmayan aykırı-inanlılar sürgün, hapis, mal-mülk haczi, şerefini yitirme (infamia) gibi cezalara çarpılıyorlardı.
>
> Gratianus'la Theodosius'dan sonra, Hıristiyanlık artık imparatorluğun biricik resmi dini olduğunda, Hıristiyan olmayanlar yurttaşlığın **dini görevlerini yerine getirmediklerinden ötürü yurda hıyanet** suçuyla cezalandırılacaklardır.
>
> Codex Theodosius (407) bu gibi **Hıristiyanlığa aykırı inanç taşıyanları ölümle tehdit** etmektedir.
>
> Hatta Augustina'nın 387'de çıkardığı yasa, (Hıristiyanlıktan ayrılmış bir mezhep olan) **Manici'leri yakılmak suretiyle ölüme mahkum** ediyordu.
>
> İmparator Leo ile Justinianus, bu cezayı açıkça anmamakla birlikte, onları **en büyük işkenceye layık** ilan etmişlerdi. (Bk: Codex Justinianus). [218]

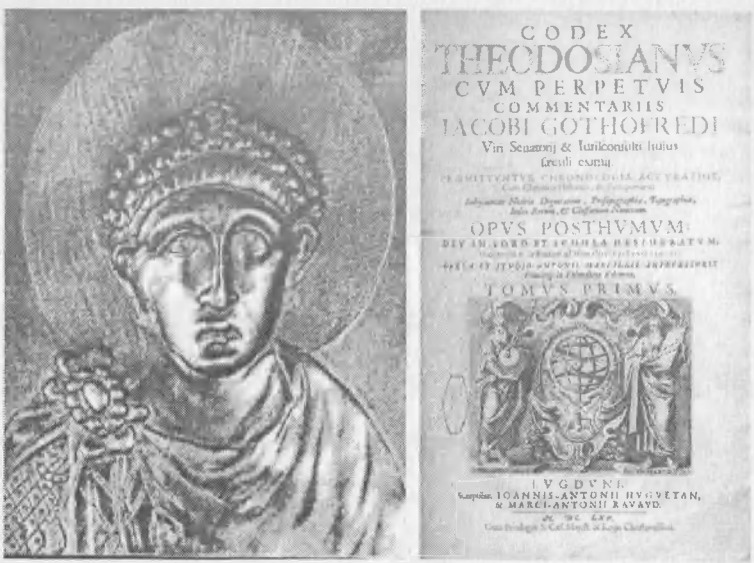

Flavius Theodosius (solda) ve *Codex Theodosianus* (sağda)
(1665. Paris, bibliothèque Cujas, A. 195)

İtalya Ravenna'da San Vitale kilisesi duvarında bulunan Justinianus mozaiği (solda) ve Justinian Yasaları (sağda) (*Codex Domini Justiniani*, 15. yüzyıl basımı, Boston Koleji Yasa Kütüphanesi)

Hıristiyanlıkta gericililiğin doruğu "Extra ecclesiam nulla salus" "Kilise dışında kurtuluş yoktur"

Hıristiyanlık Roma İmparatorluğu'nda devlet dini olduktan sonra (380), ülkede düşün ve inanç özgürlüğü diye bir şey bırakmadı. Kilise'nin onaylamadığı tüm düşünceler kovuşturuldu, savunucuları ağır baskılara, sürgünlere, kıyımlara, kırımlara uğradılar. Augustinus bu baskıları şöyle savundu:

> **Bir kovuşturma vardır ki, haksızdır; dinsizlerin İsa'nın Kilisesine yaptıkları bu türlüdür; bir de haklı kovuşturma vardır; o da İsa'nın Kilisesinin dinsizlere karşı yaptığı kovuşturmadır... Kilise, sevdiğinden kovuşturur, dinsizler ise zalimliklerinden!**
>
> Son derece zeki olan Augustinus'un bu düşünüşteki çürüklüğü görmemesi bize garip gelebilir; yalnız çürüklük akılyorma tarzından çok kalkılan öncüllerde. Kendi dininin biricik kurtarıcı hakikat olduğuna yürekten inanmış bir kimse için bu çıkarım tutarlıdır. Burada "Extra ecclesiam nulla salus" ("Kilise dışında kurtuluş yoktur") dolambaçlı bir yorumundan başka bir şey görmüyoruz. Kilise dışında

kurtuluş olamayacağına göre, *compelle intrare* (girmeye zorlamak) insanın en kutsal görevidir. (...)

İnsanları iyilikle sözle ikna ederek hak yoluna çağırmak her dünya dininin **ilk adımda** başvuracağı en tabii yayılma metodudur; **tutununcaya kadar** çeşitli düşman kuvvetlere göğüs germek zorunda olan böyle bir dinin başlangıçta başka türlü davranması da beklenemez. İlk Hıristiyan büyüklerinin toleransı savunması da bundandır. Ama bir dünya dini, devlet gücüyle elele verip bütün insanlığı kurtarmak idealini gerçekleştirmeye kalktığı günden itibaren, tolerans ilkesine ister istemez arkasını çevirmek zorundadır. Nitekim Hıristiyanlık için de bu böyle olmuştur. Hıristiyanlığın Roma'nın hışmına uğradığı günleri bir yana bırakalım; *Milano Fermanı*'yla kendilerini artık güvende hisseden Hıristiyanların bundan böyle devletin din işlerine karışması karşısındaki tutumlarına bir göz atmak bizi bu konuda aydınlatabilir.

Din-devlet ilişkisi konusunda
Hıristiyanlar ikiyüzlü

Bu tutumun, duruma göre, birbirine aykırı iki manzara sunduğunu görüyoruz:

1) Devlet aykırı-inanı tuttuğu ya da Kilise'nin menfaatlerine aykırı tedbirler aldığı zaman Kilise büyükleri, dünya işleriyle din işlerinin ayrılması gerektiği ilkesinden kalkarak, devletin din işlerine karışmasını şiddetle protesto ediyorlar;

2) Devlet ne zaman Kiliseyle elele verse, aynı Kilise bu işbirliğinden duyduğu hoşnutluğu ifadeyle yetinmiyor, devletin bozgunculuk ve aykırı-inanla savaşta kendisini desteklemesini istiyor.

Birinci durumda Kilise büyüklerinin bir yandan imparatorlara din işlerine burunlarını sokmağa yetkili olmadıklarını, bir deyimle hadlerini bilmeleri gerektiğini hatırlatırken, öbür yandan dinde zor kullanımının kötülük ve zararlarını sayıp döktüklerini; inanç özgürlüğünü savunduklarını görüyoruz.

İkinci durumda ise ünlü "devlet din ayrımı" unutuluyor, Kilisenin başındakiler Constantinus, Theodosius gibi impa-

ratorların dini desteklemekte gösterdikleri gayreti öve öve bitiremiyorlar.[219]

Roma'da devleti ele geçirmeden önce -tıpkı günümüz Türkiye'sindeki irticacılar gibi- *"devlet dinden elini çeksin"* diye bağıran Hıristiyanlar, devleti ellerine geçirdikten sonra *"Hiç dinle devlet birbirinden ayrılır mı? Kilise devlettir, devlet Kilisedir!"* demeye başlamışlardır. İsa'dan 380 yıl sonra Roma İmparatorluğu'na egemen olup kendi dinlerini *devlet dini* konumuna yükselten Hıristiyanlar, zalim diye ele geçirdikleri imparatorluğun 380 yıl boyunca kendilerine uyguladığı baskıları kat kat aşan bir baskı düzeni kurmuş ve eski Yunan-Roma kültür kalıtının da ellerinden geldiği oranda kökünü kazımışlardır.

Böyle baskıcı bir ortamda kişisoyunun ilerlemesi olanaklı değildi. *İlerleme*, kişisoyunun doğaya egemen olma, doğaya boyun eğdirme, yeryüzündeki yaşamını daha kolay sürdürebilme etkinliğidir ve bu, bir önceki kuşağın bilgi, görgü ve düşünceleri bir sonraki kuşağa aktarmasıyla olanaklıdır. Hıristiyanlar, Roma İmparatorluğunda yönetimi ellerine geçirince, Hıristiyanlık öncesinden kalma bilim ve düşün yapıtlarını kafirlik ürünü sayıp yok etmeye girişerek, ilerlemeyi baltalamıştır. Yunanlılar Hıristiyanlığı benimseyince Hıristiyanlık öncesi dönemin Yunan düşünürlerini Aristoteles'i, Platon'u ve diğerlerini kafir diye damgalayarak yapıtlarını ya ortadan kaldırmaya ya da Hıristiyan inancına uygun biçimde bozmaya girişmişlerdir. Özellikle Ortodoks Hıristiyan Doğu Roma Bizans devletinde, bu gericiliğin örneklerini bol bol görüyoruz.

Hıristiyanlıkta gericilik ve Engizisyon

Bilgilikleri açıp *Engizisyon* sözcüğünü bulduğumuzda şöyle bir açıklamayla karşılaşırız:

> Engizisyon, **XII. yy ortalarından** başlayarak **Batı Avrupa'da** halk kitleleri arasında yayılan din sapkınlıklarına, özellikle de katharcılığa son verme isteğinden doğdu.[220]

Oysa Engizisyon'un **XII. yy. ortalarında Batı Avrupa'da doğduğu** doğru değildir. Doğrusu: **Engizisyon Hıristi-**

yanlığın Roma İmparatorluğu'nda devlet dini olmasıyla birlikte başlamıştır. Engizisyon'u XII. yüzyılda Batı Avrupa'da başlatmak, sanki 380'den 1200'e dek Hıristiyan yönetimlerce böyle bir inanç-düşün kıyımı yapılmamış gibi davranmaktır. Eğer *Engizisyon, Hıristiyanlığa aykırı düşen düşünce ve inançları savunan kimselerin kovuşturulup sorgulanarak öldürülmesi* ise, bu XII. yüzyılda Batı Avrupa'da başlamış bir iş olmayıp, Hıristiyanlığın Roma'da devlet dini olduğu 380'den çok değil 7 yıl sonra, Augustina'nın 387'de çıkardığı Manici'lerin yakılmak suretiyle öldürülmesi'buyruğundan başlar.

Ortodoks Hıristiyan Bizans'ta
Eski Yunan Bilimi'ne yönelik kıyımlar

Hıristiyanlık Roma'da devlet dini olduktan sonra Hıristiyanlık öncesinden kalma yapıtlara karşı genel bir kıyım uyguladı. Öyle ki, bir süre sonra gerek Batı Roma'da gerek Doğu Roma Bizans'ta Hıristiyanlık öncesi eski Yunan-Roma düşünürlerinin adları dahi unutturulmuş bulunuyordu. Müslüman Araplar 800'lü yıllarda Aristoteles, Platon, vb. gibi eski Yunan düşünürlerinin yapıtlarını açıklamalarla genişletir, katkılarla geliştirirken; Hıristiyanlığın devlet dini olduğu Batı ve Doğu Roma okullarında Aristoteles'in, Platon'un yazıları değil, yalnızca Hıristiyan papazlarının yazıları öğretiliyordu. Müslüman Araplar Sicilya'yı ellerine geçirdikten sonra eski Yunan düşünürlerinin yapıtlarını İtalya'da Hıristiyanlar arasında yaymaya başladılar. Sicilya'dan Bizans'a (İstanbul'a) gelen *İoannes İtalos*, Sicilya'yı ele geçiren Müslümanlardan öğrendiği Platon ve Aristoteles'in düşüncelerini Bizans'ta yaymaya kalkınca, başı derde girdi. Bu olayı, dönemin Bizans İmparatoru Alexias Komnenos'un kızı olan Anna Komnena'nın (1083-1148) yazılarından öğreniyoruz:

Anna Komnena

"Babam (Bizans imparatoru Alexios I. Komnenos) başkente (İstanbul'a) vardı-

ğında, **kilise öğretisi işlerini karmakarışık buldu**... İtalos'un (platoncu) görüşleri pek moda olmuştu ve **kiliseyi derinden altüst etmekteydi**.

Anna Komnena'nın babası Alexios I. Komnenos tahta çıkıyor.
(Gravür: Godefroy de Bouillon)

Bu İtalos,.. İtalya'nın yerlisiydi ve İtalya'nın yakınındaki bir ada olan Sikelia / Sicilya'da uzun süre yaşamıştı. Oradan, bu İtalos, nasıl oldu bilmiyorum,.. İstanbul'a geçti... **İnsanların çoğu gevşeklik içinde yaşıyor ve bıldırcın avından, diğer daha beter utanç verici zaman geçirme uğraşılarından başka bir şeyle ilgilenmeyerek kadınca bir yaşantı sürdürüyorlardı; böylece yazın'ı ve her türlü eğitimi daha sonra gelen önemde sayıyorlardı.** İşte İtalos'un İstanbul'da karşılaştığı düşünce biçimi buydu. Kaba saba, dangıl dungul bazı eğiticilere **-çünkü o sırada başkentte bu türden birkaç kişi bulunabiliyordu (ve daha iyisi hiç yoktu)-** öğrencilik ettikten ve bunlardan dil bilimleri öğrenimi aldıktan sonra,... "Felsefecilerin Başöğretmeni" sanıyla genel felsefe öğretimini üstlenmek üzere o önerildi ve bu göreve atanınca kendini **Aristoteles ve Platon'un yapıtlarını açıklamaya** verdi... **Özellikle de diyalektik'i açıklamakta** tüm ölümlülerden daha başarılıymış gibi görünüyordu...

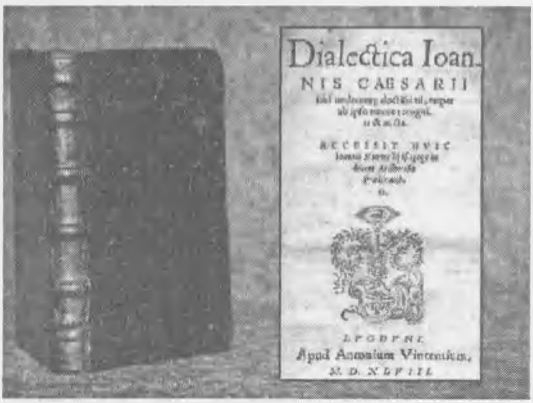

İoannis'in Dialectia adlı yapıtı

Ioannis İtalos'un gerekçeleri o kadar güçlü ve bunların **çürütülmesi o kadar zordu** ki, karşısındaki sonunda suskunluğa ve acizliğe düşerdi... Gençler onun derslerine akın akın geliyorlardı; çünkü o onlara **Proklos**'un (İ.S. 5. yy.da yaşamış Platon'un ardılı), **Platon**'un, iki felsefeci **Porphrios** ile **İamblikos**'un (İ.S. 3. yüzyılda Suriye ve Lübnan'da yaşamış felsefecilerin) **öğretilerini** açıklıyor; özellikle de dinleyenlere **Aristoteles'in yöntemlerini**,.. öğretiyordu... Görüşlerini **ru-**

hun bir bedenden ötekine geçmesine kadar -kuşkusuz örtülü deyişlerle- ve bir o kadar **korkunç, aynı türden başka düşüncelere** kadar vardırıyorlardı... İtalos,.. kalabalıkları **yönetime karşı çıkmaya sürüklüyor** ve azımsanmayacak sayıda kişiyi de **asi** durumuna getiriyordu... Ama bütün bunlar Babamın egemenliğe geçmesinden (1081 yılından) **önce** olup bitmekteydi. Babam, **herkesin kültürden ve yazın'la ilgili eğitimden hepten yoksun bulunduğunu, yazın'ın sanki sürgün edilmiş olduğunu** görünce,.. onlara **Hellen kültürü yapıtları (Aristoteles, Platon, vb.) yerine dinsel kitapların öğrenimine öncelik vermelerini** öğütledi... İtalos'un her yerde **nifak** saçtığını ve birçok kişiyi **sapkınlığa** sürüklediğini anlayınca,.. olayı **kilise mahkemesine** havale etti. Ama, İtalos,.. orada da **kilise inancına yabancı görüşlerini** kustu... **Eustratios, kilisenin başında** (Patrik olarak) bulunmaktaydı; o, İtalos'u belki **tövbe etme noktasına** getiririm umuduyla, **Büyük Kilise'nin (Aya Sofya kilisesinin)** yapılarında tuttu.

Eustratios

Ama söylenene bakılırsa, az kalsın, onu daha **sağlıklı inançlara** götürecek yerde, kendisi İtalos'un **sapık görüşlerine** kapılacaktı ve hepten İtalos'un adamı olup çıkacaktı... Bütün bunlardan ne sonuç çıktı? **Tüm İstanbul halkı kitle halinde kilisenin (Aya Sofya'nın) kapısına dayanıp (linç etmek üzere) İtalos'un peşine düştü.** Eğer İtalos gizlice bu **kutsal kilisenin tavan arasına** tırmanıp oralarda deliğin birine sinmeyi becerememiş olsaydı belki onu yukarı galerilerden

kilisenin ortasına fırlatıp atacaklardı... **İtalos'un öğrettiğ sapık görüşler (Aristo ve Platon'un görüşleri)** onun 10 öne risi biçminde özetlendi ve imparatora gönderildi. **İmparator İtalos'a kendisinin bu önerilerini Kilisenin (Aya Sof ya'nın) vaaz verme minberinde başı açık durarak tüm ce maat kendisini dinlerken lanetlemesini; kalabalığın d onun sözlerini tekrarlamasını buyurdu.** Ancak İtalos yol gelmezlikte direndiğinden, **kendi öğretisini halk arasınd açıkça dile getirmeye** koyulduğundan ve imparator tara fından uyarıldığı halde kural tanımaz **Barbar** tutumunu sürdürdüğünden, kişi olarak **lanetlendi**. Kutsal Kurul kara rıyla **afaroz** edildi... Daha sonraki yıllarda, İtalos **görüşle rinden döndü** ve **ruhun beden değiştirmesi**ni ve öne sür düğü, **ermişlerin kutsal ikonalarına saygısızlık anlamına gelen** kendi savlarını inkar etti. **Platon'un idealar öğretisi**ne getirdiği yorumun, **bu yorumu Ortodoks Hıristiyanlık i nancıyla bağdaştıracak yolda yeniden oluşturulmasına** gayret etti. [221]

Alexios I Komnenos'un 1088 yılında yayımladığı *Altın Ferman*.[222]

Görüleceği üzere, 1080'ler Bizans'ında, Ortodoks Hıristiyan bir yönetim altında, eğitim-öğretimin durumu içler acısıdır. Sicilya'dan gelen İtalos, Sicilya'daki Müslümanlardan öğ-

rendiği eski Yunan düşüncelerini Bizans'ta öğretmeye kalkışmasa, Bizanslıların gerçekte kendi ataları olan Aristoteles ve Platon'un düşüncelerinden en küçük bir bilgileri dahi olamayacaktır. Çünkü onlar İsa'dan önce yaşamış Hıristiyanlık öncesi dönemin düşünürleri oldukları için, Hıristiyan Bizans yönetimi onların düşüncelerini kafirlik, dinsizlik diye damgalayarak yasaklamıştır. İtalos, Sicilya'da Müslümanlardan öğrendiği eski Yunan düşüncelerini Bizans'ta verdiği derslerde öğretmeye kalkışınca, *kafir, dinsiz* diye damgalanmış; Bizans İmparatoru, okullarda eski Yunan düşüncelerinin değil Hıristiyan büyüklerinin yazılarının öğretilmesi buyruğunu vererek İtalos'u afaroz etmiş ve Kilisenin yönlendirdiği Bizans halkı, salt Aristoteles ve Platon'un görüşlerini öğretiyor diye İtalos'u linç etmeye kalkmıştır. Bu gerçekler karşısında, Hıristiyan Ortodoks bir devlet olan Bizans'ta bilim-düşün özgürlüğünden söz edilebilir mi? Bu uygulamanın ilericiliğinden söz edilebilir mi? Böyle bir Hıristiyan yönetimi altında düşünsel bilimsel ilerleme olabilir mi?

Bizans'ta Hıristiyanlar Hıristiyan olmayanları öldürüyor

Bizans yönetimi, Hıristiyanlığın Kiliseden başka yorumlarını dahi dinsizlik sayarak kovuşturuyor ve başka yorumlara bağlananlar güç kullanılarak yok ediliyordu:

> Nilos, bir **sapıklık** seli gibi, öğretisiyle **kiliseyi sanki istila ediyordu** ve **herkesin aklını derinden karıştırıyordu**; o **İtalos'un öğretisinin afaroz edilmesi**nden az sonra ortaya çıkmıştı ve nice kişiyi, kendi yanılgılarının girdabına çekip daldırmıştı... Kendi **yanlış öğretisine dirençle bağlı** kalarak,. her çeşit **belaya, işkenceye, zindana konmaya, sakat edilmeye katlanmak için hazır** kaldı. O sırada başkentte çok sayıda Ermeni vardı ve onlar için bu Nilos, dinsizliğin **mayası olmuştu.** Bunun sonucu ne oldu? **Kilise Kurultayı** onun **sapık öğretisi**nden pek çok kişinin **ruhunu kurtarmak** için, Nilos'u **sonsuza dek lanetledi**, .. İmparator,..**kötülüğü zor kullanarak ezmeye** karar verdi.

Nilos'un **afaroz** edildiği günlerde, Blakhernites de, **görevlendirilmiş bir papaz** olmasına rağmen **dinsizce sapık görüşleri** yüzünden **hüküm giydi**... Doğrudan doğruya imparator onu nice kez çağırıp uyardığı halde, **zararlı öğretisinden vazgeçmiyordu**; bu yüzden imparator onu **kilise örgütünün yargısına** gönderdi. **Kilise mahkemesi** onu uzun boylu sorguya çektikten sonra, onun **islah edilemez** olduğuna karar verdi ve **hem onun hakkında hem de onun öğretileri hakkında bir "sonsuza dek lanetleme" hükmü çıktı**[223]

Koskoca bir bulut gibi yoğun kalabalıkta **sapıklar** türedi. Bu **sapıklığın içeriği yeni**ydi ve o zamana dek **kilise tarafından** bilinmiyordu... **Gizli** olarak vardı.. Basileios adlı bir keşiş, **Bogomil dinsizliğini** pek ustaca yaymaktaydı... İmparator bu sapkınlık hakkında bir soruşturma başlattı...İçlerinden Diblutios **zindana atıldı ve ona işkence uygulandı**...İmparator bütün **Kilise Danışma Kurulu**'nu toplamış, **ordunun da tümü** oraya çağırılmıştı; **kilisenin Kutsal Kurul'u** dahi oradaydı... Sanık (Basileios) suçlamaların hiç birine karşı inkarda bulunmadı ve saldırıya geçti; kendisinin **ateşte yakılmayı, kamçılanmayı ve bin türlü öldürülme çeşidininin tümünü göze almış olduğunu** söyledi... İmparator her yerde Basileios'un çömezlerini ve yoldaşlarını, özellikle de **12 çömez** denen kişileri arattı. Bunları **sorguya** çekti. bu sapıkları **ateşte yakılmaya mahkum etti**...

Bogomiller topluca yakılmaya götürülüyor

Ertesi gün İmparator Alexios, tahtına oturdu. Orada **Kilise Danışma Kurulu** üyelerinden ve **Kutsal Kilise Kurul** üyelerinden bir çoğu, **yüksek rütbeli din adamları** da vardı... **Bogomil inancında olmakla suçlananların** hepsi orta yerde bir araya toplandılar. İmparator tehdit edici bakışla onlara bakarak şöyle dedi: "**Bugün iki odun ateşi yakılsın ve bunlardan birinin yanına toprağa büyük bir haç dikilsin; sonra sizin tümünüze bir seçenek verilecek. Haydi gidin her biriniz dilediği yere doğru ilerlesin.**"

Bizans'ta Hıristiyanların yaptığı kıyımlar bir çok sanat yapıtına konu olmuştur. Bunlardan birinde topluca yakılan Bogomiller görülüyor.

Ortodoks olanlar üzerinde **haç** bulunan odun yığınına doğru gittiler, **rezil sapkınlıklarına bağlı dinsizler** ötekine yöneldiler. Basileios'a gelince, o gerçekten kaskatı bir **sapıkbaşı** olduğu için Hippodromos'da (At Meydanı / Sultan Ahmet Meydanı'nda) çok büyük bir **odun ateşi** hazırlattı. Diğer yanına da **bir haç** dikilmişti. **Ateşten korkup da duygularını değiştirecek olursa haçın yanına gidecek ve böylece yakılmaktan kurtulacaktı.**

Onun çelik ruhunu ne **ateş korkusu** yumuşatabilmişti ne de imparatorun ona ilettiği kınamalar... Basileios, her türlü tehlikenin tehditine ve her türlü dehşete karşı duyarsız kaldı. Ağzı açık, **bir ateşe bir seyircilere bakıyordu**... Bunun üzerine **cellatlar Basileios'u yakaladıkları gibi harlı ateşin ortasına attılar. Ateş onu çabucak yok ediverdi, yalnız alevin orta yerinde incecik bir duman çizgisi göründü.**

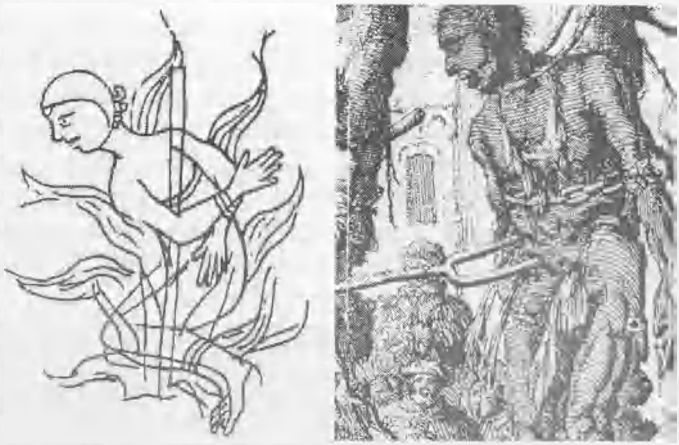

Hıristiyan Bizans'ta bir Bogomil'in yakılışını gösteren resim

Diğerleri **bir zindana kondular** ve orada uzun süre **çürüyüp giderek**, dinsizlikleriyle (kendi dinleriyle) öldüler. **İmparatorun uzun emeklerini taçlandıran son işi** böyleydi.[224] **Paulikianos**'ların üstesinden nasıl geldiğini anlatayım.(...) Bu adamlar çok yiğittiler... İşte İmparator Alexios bu kişileri böyle zindana kapattı; ardından, onların mallarına el koydu ve bu malları askerlerine dağıttı. (..) Manici sapkınlığın baş savunucuları zararlı öğretilerine bağlılıkta korkunç direngenlik gösteren, gerekçeli tartışmalarla onları ikna etmek için her türlü girişime karşı çelik gibi katı olan **Kouleon** ile **Kousinos**, bunların yanında bir de **Pholos**, İmparatorun gerekçelerini çürütmekten başka bir iş düşünmüyorlardı; İmparator onları hiç mi hiç ikna edemediğinden, onları **Fildişi Zindan** denen yere attı ve onları kötülükleri içinde kendi başlarına **ölmeye** bıraktı.[225]

Bizans İmparatoru Alexios I Komnenos'un kızı Anna Komnena, babasının Bizans'ta Hıristiyan olmayanlara yönelik yaptıklarını büyük bir kahramanlık gibi överek ve övünerek böyle anlatmaktadır. Bir yanda dev bir odun ateşi, bir yanda haç; Hıristiyan olmayanlara iki seçenek sunuluyor: Ya odun ateşinde diri diri yanacaksın ya da Haç'ın altına gidip Hıristiyan olacaksın, başka yolu yok... İşte 300'lü yıllarda Roma'da "İnanç özgürlüğü isteriz" diye ayaklanarak devleti ele geçiren Hıristiyanların, Hıristiyanlık dışındaki inançlara karşı tutumu buydu.

Hıristiyan sanatı, Bogomil, Mani, Charta vb. gibi Hıristiyanlık dışı inançlara karşı **"Extra ecclesiam nulla salus"** Türkçesi **"Kilise dışında kurtuluş yoktur"** (ya yanarak öleceksiniz ya Hıristiyan olup kurtulacaksınız) uygulamasını anıtlaştıran yapıtlar vermiştir.

Bu resimde Hıristiyan olmak istemedikleri için çırılçıplak soyularak topluca yakılmaya götürülen Bogomillere İsa el uzatıyor ve İsa'nın uzattığı eli tutanlar –eşdeyişle Hıristiyan olanlar- diri diri yakılarak öldürülmekten kurtuluyorlar.

"Extra ecclesiam nulla salus" Türkçesi **"Kilise dışında kurtuluş yoktur"** (ya yanarak öleceksiniz ya Hıristiyan olup kurtulacaksınız) uygulamasını anlatan bu resimde de yine işkence edilerek Hıristiyan olmaya zorlananlar, İsa tarafından yakılmaktan kurtarılıyor. Yani ancak Hıristiyan olurlarsa yakılarak ölmekten kurtuluyorlar.

İmparator Alexias'ın Ortodoks Hıristiyan Bizans İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da Kilise görüşünden bir gıdım dahi sapılmasına katlanamadığını, Hıristiyan yönetimindeki Bizans'ta en küçük bir görüş ayrılığının dahi kanla boğul-

duğunu, düşünürlerin ve izdaşlarının alanlarda toplanarak halkın gözleri önünde ateşlerde yakıldıklarını, kişilerin ya ateşlerde yakılmak ya da Kilisenin görüşüne dönmek arasında bir seçime sürüklendiğini; XII. yy'da Batı Avrupa'da başladığı söylenen Engizisyon'un ondan çok daha önce Bizans'ta tüm ögeleriyle var bulunduğunu, Anna Kommena'nın yazılarında görüyoruz. Hıristiyanlıktaki bu uygulamaların başlangıç yılı, Hıristiyanlığın Roma İmparatorluğu'nda resmi devlet dini olduğu 380 yılıdır. Bu, Engisizyon'un gerçek kuruluş yılıdır ve Engisizyon, ansiklopedilerde yazıldığı gibi 1200-1493 yılları arasında yaklaşık 300 yıl sürmüş bir dönemin adı değil, gerçekte 380-1493 arası 1100 yıl boyunca Hıristiyanlığın biricik yönetim biçimi olmuştur. Hıristiyan yönetimi 1100 yıl boyunca Kilisenin onaylamadığı tüm görüşleri yasaklamış, Kilisenin onaylamadığı tüm insanları işkenceyle, ateşlerde yakarak, kazıklara çakarak, linç ettirerek, boğdurarak öldürmüştür. Kişisoyunun geçmişinde hiç bir kanlı diktatörlük Kilisenin diktatörlüğü denli ürkünç olmamış ve bu denli uzun sürmemiştir.

Hıristiyanlıkta gericilik ve Haçlı Seferleri

Haçlı Seferleri, Hıristiyanların Tanrı, İsa ve İncil kullanılarak nasıl yağma ve talana yönlendirilebildiğinin açık kanıtıdırlar. 1095-1291 yılları arasında çok sayıda Haçlı Seferi düzenlenmiştir.[226] Ancak, Avrupalı Hıristiyanların İspanya ve Sicilya'daki Müslüman yönetimlere saldırıları 1095'te Haçlı Seferleri adını alacak olan saldırılardan 43 yıl önce 1052'de başlamıştır:

> En başta, 1052'de başlayan ve 1072'de sonuçlanan, Sicilya'nın Normandiyalılar tarafından fethi gelir. İktidar için mücadele eden farklı Müslüman klanları arasındaki ayrılıkların kolaylaştırdığı bu fetih, Akdeniz'deki Müslüman iktidarını zayıflatmış ve Magrep ve İspanya şehirlerine veya bölgelerine yeni saldırıları cesaretlendirmiştir. Böylece 1081'de Normandiyalılar ve Cenovalılar, Ifrikiye'deki Mehdiye'ye saldırır ve 1082'de Kastilya kralı Alfonso VI'nın or-

dusu, Endülüs'ün güneyinde bulunan Tarifa şehrihi kuşatır. 4 yıl sonra, yani 1085'te, aynı Kastilya ordusu, çok çabuk ele geçirilen ve Müslümanların kontrolünden kesin olarak çıkan Toledo'yu kuşatır. İlk önce Kastilya'ya karşı Saragos Müslüman krallığına hizmet etmiş ve sonuç olarak sadece kendi için bir prenslik kurmaya karar vermiş Hıristiyan savaş komutanı Cid'in orduları tarafından işgal edilme sırası, 1094'te Valencia'ya gelmiştir. Bütün bu olaylar, esasında çok daha derin ve daha kalıcı bir olayın, Haçlı Seferleri'nin öncüllerinden başka bir şey değildir.[227]

Haçlı Seferleri bize, Hıristiyanlığın nasıl gerici amaçlar doğrultusunda kullanılabildiğinin örneklerini verir. Haçlı Seferleri başladığında, yeryüzünde bilimin önderliği ve bilimsel araştırma ve düşünsel ilerlemeye olanak tanıyan yönetimler Müslümanların elindeydi. Haçlı saldırıları, bu bakımdan, özünde ilerici yönetimlere yönelik gerici saldırılardır. Özellikle Papa III. Innocent döneminde (1198-1216) Sicilya ve İspanya topraklarında kurulu bulunan Müslüman yönetimler, eski Yunan düşünürlerinin düşünsel kalıtını çeviri yoluyla devralıp katkılarla geliştiren, egemen oldukları topraklarda çeşitli din ve inançların bir arada barış içinde yaşamasına özen gösteren, bilim ve düşün çalışmalarına özgürlük tanıyan ve bu nedenle görece olarak *ileri* ve *ilerici* bir toplumsal düzen kurmuşlardı. Gelgelelim, 4. Haçlı Seferi'ni başlatan Papa III. İnnocent, Katolik bir Haçlı ordusu toplayarak önce Sicilya'daki Müslümanlar üzerine yürüyüp Mazzara bölgesindeki kalelere sığınan Müslümanları toptan öldürdü; daha sonra da İspanya'daki Müslümanlar üzerine yürüyüp onları kılıçtan geçirdi ve böylece ilk işi Avrupa toprakları üzerindeki görece ilerici Müslüman yönetimleri -Granada dışında- ortadan kaldırmak oldu ve İspanya'daki ilerici Müslüman yönetim, gerici Hıristiyanların saldırıları sonucu yıkıldı.

Papa III. İnnocent daha sonra bu gerici Haçlı ordusunu Fransa'da Albigeois adıyla yayılan bir Hıristiyan mezhebinin yandaşları üzerine saldırttı. Öldürülen Albigeois üyesi Hıristiyanların sayısı ne denli çok olursa Katolik Haçlılar o denli se-

vap işlemiş sayılacaklardı. Albigeois üyesi Hıristiyanların evlerinin, işlerinin, taşınır taşınmaz tüm varlıklarının yağmalanmasını buyuran Papa, böyle yapanların o ana dek işledikleri tüm günahlarının bağışlanacağını duyurdu.

Albigeois'lere karşı Haçlı Seferi (Les Trencavel 1209-1229)
Papa yakalanan Albigeois inaçlılarını bizzat öldürüyor.

Papa'nın bu buyruğu üzerine Katolik Haçlılar Albigeois üyesi Hıristiyanların yoğunlaştığı Beziers kentine saldırdılar:

> Haçlılar, **kadın erkek çocuk ayırmayıp kimsenin durumuna ve yaşına bakmadan 20 000 Albigeois üyesi Hıristiyanı öldürdüler ve mallarını yağma ettiler**...

İşkenceyle Hıristiyan olmaya zorlanan bir Albigeois

Kont de Monfor, şatodan 80 şövalye çıkarılıp hepsinin hemen **asılmasını** emretti. Sehpalar yıkılınca bunları **boğdurdu**. Şato sahibinin karısı, kontun emriyle **diri diri kuyuya atılıp üstüne taş** yığıldı. **Şatoya sığınmış olanların tümü büyük bir coşkuyla diri diri yakıldı.**[228]

Tıpkı Bizans'ta Bogomiller, Maniciler ancak Hıristiyan olurlarsa yakılarak öldürülmekten kurtulabildikleri gibi, Albigeois'ler de ancak Hıristiyan olurlarsa diri diri yakılmaktan kurtulabiliyorlardı. Batı sanatında "İsa'nın uzattığı eli tutarak -Hıristiyan olarak- öldürülmekten kurtulan Albigeoisler" konulu gravürler ve resimler çok sayıda üretilmiştir. Aşağıdaki de bunlardan biridir.

İsa zindana gelmiş Hıristiyan olmamakta direnen Albigeoislere elini uzatıyor, İsa'nın elini tutanlar (Hıristiyan olanlar) kurtuluyor.

Görüleceği üzere, Haçlı Seferleri, yalnızca Müslümanları vurmakla sınırlanmış değildir. Katolik Haçlılar, Hıristiyanlık içindeki mezhep ayrılıklarını kan dökerek ortadan kaldırmayı ve tüm Hıristiyanları Katolik yapmayı amaçlıyorlardı.

1204: Katolikler Bizans'ta Ortodoksları doğruyor

Papa III. Innocent, Roma'da Latran kilisesinde 900 kadar patrik, metropolit, piskopos ve keşişten oluşan bir konsül toplayarak, Katoliklik dışındaki tüm Hıristiyan mezheplerini ve Yahudiliği sapıklıkla damgalayıp ağır cezalar koydu.

Papa Innocent III

Yalnızca Müslümanlığa karşı değil, Katoliklik dışındaki tüm diğer Hıristiyan mezheplerine de karşı olan Papa III. İnnocent, Haçlı ordusunu Kudüs'e gidiyoruz diye yola çıkardıktan sonra yön değiştirip Ortodoks Hıristiyan Bizans üzerine yürüdü.

1204 yılında İstanbul' giren Haçlı ordusunun neler yaptığına bakalım:

> Haçlı donanması İstanbul'a gelince ilk önce Kadıköy ile İmparatorun bir sarayı yağma edilerek işe başlandı. (...) Haçlılar bir kaç gün sonra İstanbul'a saldırarak yirmi beş kule al-

dılar ve kente girdiler. Fakat tutunamayınca çevreyi ateşe verip çekildiler.

Domenico Tintoretto'nun İstanbul'un Alınışı 1204 adlı yapıtı

Esen şiddetli rüzgar dolayısıyla çıkan yangın Yedikule'nin Yaldızlı Kapı'sından Eyüb'ün Kabristan veya Ayvansaray Kapısı denilen kapıya kadar uzanan alanı kapladı ve yaktı. **Bizans halkı Katolik Papalığa bağlanmayı reddetti. Bunun üzerine mallarına ve mücevherlerine el konuldu.** İstanbul'daki kiliselerde bulunan altın ve gümüş eşya toplandı ve Azizlerin heykelleri eritilip satıldı. Bizans halkını öfke-

lendiren bu davranışlar Katolik Haçlı ordusunu mutlu etmeye yetmedikten başka, hırslarını artırdı.[229]

Eugene Delacroix"in Haçlıların 1204 Istanbul işgalini anlatan tablosu (1840)

Bizanslı Tarihçi Niketas, Katolik Haçlıların bu korkunç yakıp yıkmalarını gören Bizans halkının onların *barbar* bir toplum olduğuna inandıklarını yazmaktadır:

> Çaresiz **Bizanslılar Haçlı subayların ayaklarına kapanıp kendilerinin de Hıristiyan olduklarını anlatmak için istavrozlar çıkartıyor ve böylece yumuşatmaya çalışıyorlardı** onları. Haçlılar her şeyi aldıktan sonra Azizlerin sandukalarını kırıp kabirleri kazarak içlerinde bulabildikleri değerli eşyaları yağma ettiler. Bunları taşımak için kutsal yerlere hatta Ayasofya'ya bile atlar soktular. İmparatorların kabirlerini ve bu kapsamda ünlü Jüstinyen'inkini bile açıp içlerinde ne buldularsa yağmaladılar.[230]

Haçlıların İstanbul'a girişi - Gustave Doré (1832-1883)

Khoniates Niketas

Bizanslı devlet adamı ve tarihçi Khoniates Niketas (1155-1215), yirmi bir bölümlük tarihinin 3 ve 4. bölümlerinde Haçlı işgali sırasında yaşadığı olayları, örneğin Haçlıların Aya-Sofya kilisesinin içine getirdikleri bir orospunun Ortodoks Patriğine özel olan kürsüye oturduğunu, ayinler sırasında kullanılan kaplara şarap doldurup içtiklerini, bu orospunun söylediği şarkıların eşliğinde dans ettiklerini yazmıştır.[231]

Bizans'lı tarihçi Niketas Khoniates'in Haçlıların 1204 İstanbul işgali sırasında yaşanan insanlık utançlarını anlatan elyazması kitabından bir sayfa

Bizans'ta Katolik Haçlıların egemenlik sürdükleri 57 yıl boyunca Ortodoksluk yasaklanmış ve kente on sekiz Katolik patriği atanmıştır.

Ortodoks Hıristiyan Bizans'ta 57 yıl süren Katolik Hıristiyan egemenliğinin acı ve utanç verici anısı Bizanslıların beynine öyle derin işlemiştir ki, yaklaşık iki yüz yıl sonra 1453'te kenti Türkler kuşattığında, Ortodoks Hıristiyanlar'ın ezici çoğunluğu Müslüman Türklere karşı Katolik Hıristiyanlardan yardım istemektense kenti Müslüman Türklere bırakmayı yeğ tutmuştur. Bizans'lı tarihçi Dukas, Bizans yönetiminin önde gelen kişilerinden Grandük Notaras'ın şöyle dediğini yazar:

> **Ayasofya'da bir Kardinal (Katolik Hıristiyan) şapkası görmektense, bir Türk (Müslüman) sarığı görmeyi yeğlerim** [232]

Bu sözler, Bizans'taki Ortodoks Hıristiyanların 57 yıl süren Katolik yönetimi altında neler çektiklerini anlatmaya yeterlidir. Ancak bu, Bizans'taki Ortodoks Hıristiyan yönetiminin de Ortodoks inancından en küçük bir sapmayı -tıpkı Katoliklerin kendilerine yaptıkları gibi- kanla, işkenceyle ve kişileri diri diri ateşte yakarak bastırdığı gerçeğini unutmamızı gerektirmez. Türkçe'de bir söz vardır: Müslüman'ın Müslüman'a yaptığını gavur bile yapmaz. Bu sözü şöyle de söyleyebiliriz: Hıristiyan'ın Hıristiyan'a yaptığını Müslüman bile yapmaz.

30 Temmuz 2004'te yani Katolik Kilise'sinin İstanbul'u işgal ederek Ortodoks Kilisesi'ni mahvetmesinden tam 800 yıl sonra, Katolik Kilisesi'nin başı Papa, Vatikan'ı ziyaret eden Fener Rum Ortodoks Kilisesi'nin başpapazı Bartholomeos'tan 1204'teki Haçlı Vahşeti'nden dolayı özür dilemiştir.

Burada, artık ortaokul kitaplarına dahi girmiş bulunan Haçlı Seferleri'ni ve ansiklopedilerde uzunca anlatılan Batı Avrupa'daki Engizisyonu yinelemeyeceğiz. Sözün özü şu ki, Hıristiyanlık özgürlükçü bir akım olarak doğmuş olsa dahi, bir devlet dini olduğu 380 yılından Rönesans'a dek 1100 yıllık uzun bir süre boyunca çoğu kez gerici toplumsal katmanların (sosyal sınıfların) elinde gerici amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır. Hıristiyanlığın gerici yönetimlerin elinde gerici bir araç olarak kullanılmasından ne İsa ne de İncil sorumlu tutulabilir. Çünkü İncil'de yalnızca baskıcıların kullanabileceği türden sözler yok, özgürlükçülerin kullanabileceği türden sözler de vardır. Gericiler İncil'den kendilerini doğrulayacağına inandıkları bölümleri alıntılayıp kullanmış; özgürlükçü ve ilericiler de onların karşısına İncil'in özgürlükçülüğü doğrulayan sözlerini çıkarmışlardır. Burada Engels'in şu doğru saptamasını bir kez daha analım:

> Sınıf mücadelelerinin **o devirde** dinsel bir nitelik kazanması, **türlü sınıflara ait menfaatlerin, ihtiyaçların, davaların ve isteklerin din perdesi altına gizlenmesi**, işin asıl yüzünü hiç bir suretle değiştirmez. [233]

Hıristiyanlığın devlet dini olduğu 380 yılından Rönesans'a dek yaklaşık 1100 yıl boyunca çoğu kez gerici yönde kullanılmış olması, bizi sanki o devletlerin dini Hıristiyanlık olmasaydı o devletler ilerici olacaklardı gibi bir yanlış çıkarıma sürüklememelidir. O devletler kendi gerici niteliklerini Hıristiyanlık perdesi altında yürütmüşlerdir; Hıristiyanlık olmasaydı kendi gerici amaçlarını bu kez başka bir dinin kutsallığına büründürerek gerçekleştireceklerdi. Tıpkı o dönemlerde Hıristiyan toplamlardaki ilericiler de kendi ilerici niteliklerini Hıristiyanlık perdesi altında yürüttükleri gibi..

Gerici yönetimlerin kendi gericiliklerini Hıristiyanlık örtüsü altında yürüttükleri Batı'da, Newton, Kepler, Descartes, vb. gibi düşünürlerin de kendi ilerici bilimsel yapıtlarını Kilise'nin suçlayıp öldürmesinden korkarak *Hıristiyanlık perdesi al-*

tında, sanki Kilisenin görüşüne uygun imiş gibi bir söylemle açıkladıklarını biliyoruz.

Johannes Kepler (1571-1630) solda ve Rene Descartes (1596-1650) sağda

Bu yüzden, *"Hıristiyanlık gericidir"* ya da *"Hıristiyanlık ilericidir"* demek yerine, *"Hıristiyanlık gericilerin elinde gerici amaçlar doğrultusunda kullanılan bir araç, ilericilerin elindeyse ilerici amaçlar doğrultusunda kullanılan bir araç olarak işlev görmüştür,"* demek gerekir. Gerçekte din dışı amaçlar doğrultusunda kullanılmak, tüm dinlerin ortak yazgısı olmuştur.

Hıristiyanlıkta gericilik ve Batı'nın bugünkü ileriliği

Kimi yazarların yaptığı gibi, Avrupa'nın ve Amerika'nın bugünkü göz kamaştırıcı ileriliğine bakıp, bunu Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın bir ürünü imiş gibi görmek ve göstermek doğru değildir. Az önce örneklerini gösterdiğimiz gibi, Avrupa şunun şurasında yakın döneme dek Kilise'nin güdümünde oldukça geri kalmış bilisiz toplumların yaşadığı bir yerdi ve Avrupa'yı yöneten Kilise, Hıristiyanlık inancını sarsacağı kaygısıyla bilimlere karşıt bir tutum sergiliyordu:

Kilise, bilimlere ve bilginlere azgınca saldırıyor

Ünlü Başpiskopos Ussher, İncil'i inceleyerek, dünyanın İ.Ö. 4004 yılında 23 Ekim Pazar günü saat 09:00'da başladığı sonucuna varmıştı.

A BRIEFE
DECLARATION
OF THE VNIVERSALI-
TIE OF THE CHVRCH
of CHRIST, and the Vnitie
of the Catholike Faith pro-
feſſed therein:

DELIVERED IN A SERMON
before *the Kings Majeſtie* the 20th of Iune,
1624. at *Wanſted*.

By IAMES VSSHER, Biſhop of *Meath*.

The third Impreſſion, corrected and amended.

LONDON,
Printed by *T.C.* for *Thomas Downes*. 1631.

Başpiskopos James Ussher 'in "Katolik İnancında birleşen Evrensel İsa Kilisesi'nden Duyuru, Sermon'da 20 Haziran 1624'te Kral huzurunda sunulmuştur" uyarısıyla 1631'de yayımlanan sözkonusu kitabının kapağı

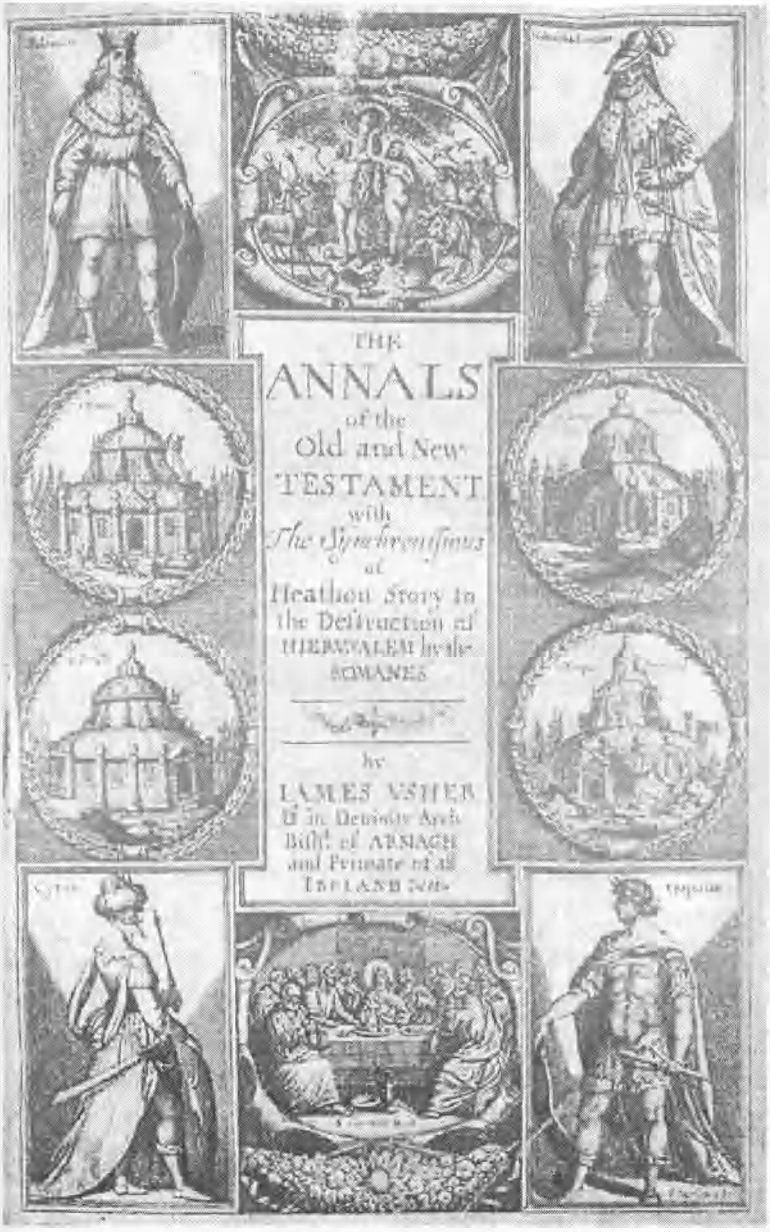

Başpiskopos James Ussher 'in 1631'de yayımlanan Tevrat ve İncil'e göre yeryüzünde yıl be yıl neler olduğunu anlatan kitabında, **dünyanın İsa'dan Önce 4004 yılında 23 Ekim Pazar günü saat 09:00'da yaratıldığı** saptaması yer alıyor ve günümüzden 400 yıl önce Hıristiyan Kilisesi bu gibi saçmalıklara inanıyordu.

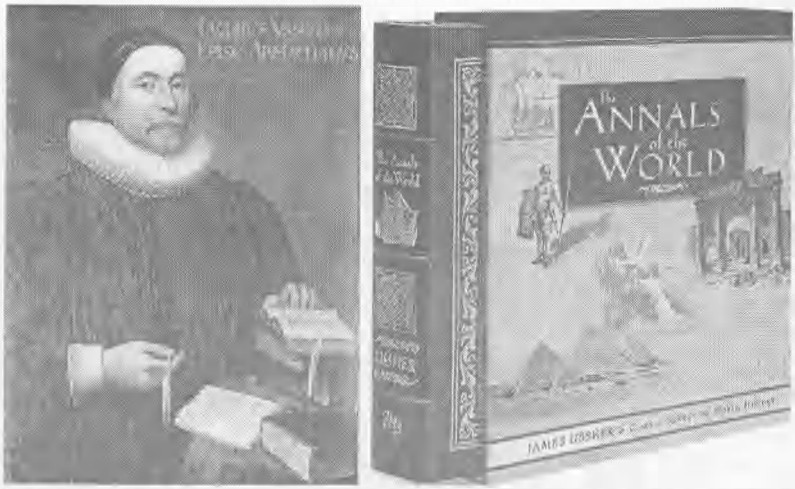

Dünyanın İsa'dan Önce 4004 yılında 23 Ekim Pazar günü saat 09:00'da yaratıldığı saptaması Kilise tarafından onaylanan Başpiskopos Ussher (solda) ve bu gibi yanlışlığı kanıtlanmış görüşlerin yazılı olduğu "The Annals Of The World" adlı kitabının günümüzde yapılan yeni basımları (sağda)

Başpiskopos Ussher, böyle bir sonuca, uzun süre önce ölmüş olan bir bilim adamının bulgusuna karşın varmıştı; Wycliffe, fosillere ve yerbilime dayanarak, yeryüzünün en azından birkaç yüz bin yıl yaşında olduğuna ilişkin deliller ortaya koymuştu çünkü...

John Wycliff (1329-1384), **dünyanın İsa'dan önce 4004 yılında 23 Ekim Pazar günü saat 09:00'da yaratıldığı** saptamasını yapan Ussher'den 300 yıl kadar önce yaşamış ve **dünyada yaşamın yüzbinlerce yıl önce başladığını** yazmıştı. Fakat Kilise Wycliff'in görüşlerini sapıklık olarak damgalamıştı. (Gravür: Bibliotheqeu Publique universitaire Neuchatel)

Wycliff, dünyada yaşamın yüzbinlerce yıl önce başladığını söyleyince Kilise'nin görüşüne aykırı düşmekten dolayı Londra Bishop'u William Courtenay huzurunda 19 Şubat 1377'de yargılandı. Wycliff'in diğer bir suçu da Latince'den başka dillere çevrilmesi Kilise tarafından yasaklanan İncil'i İngilizce'ye çevirmekti. Wycliff 1384'de Kilise'nin *Dinden Çıkmış Sapkın* damgasıyla öldü.

Katolik Kilisesi, 1401'de Parlamentodan *"De Haeretico comburendo"* (Sapkınların Yakılması) kararını çıkarttı. Wycliff'in görüşlerini savunan John Huss, Constance Konsülü'nün kararıyla 1415'te odun ateşinde yakılarak öldürüldü.

John Huss'un Kilise tarafından odun ateşinde diri diri yakılarak öldürülmesi (Richenthal'lı Ulrich'in Constance Konsülü Tarihi'nden)

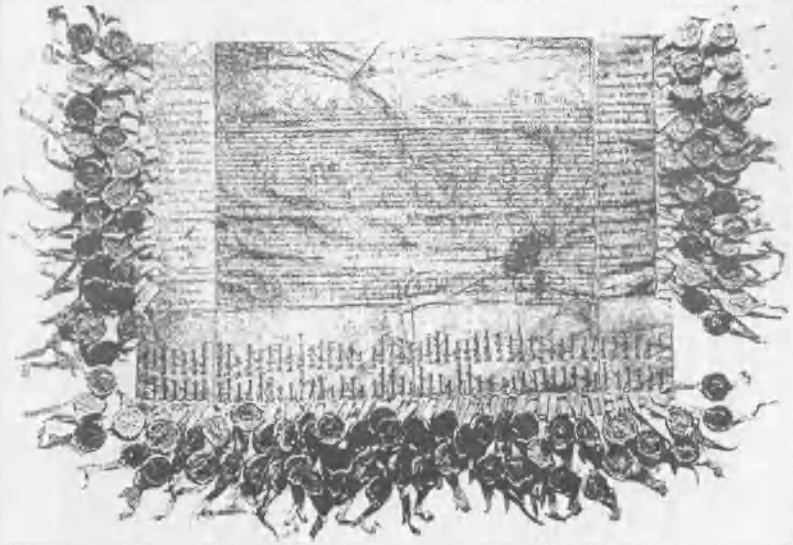

Bohemyalılar, hemşerileri John Huss'un yakılarak öldürülmesini protesto etmek üzere yüzlerce imzalı ve balmumu mühürlü bir dilekçeyi Constance Konsülü'ne sundular. (Diploma of protest of the Bohemian nobility against the burning of Jan Huss-Edinburgh)

Aynı Konsül dünyada yaşamın Kilise'nin dediği gibi birkaç bin yıl değil, yüzbinlerce yıl önce başladığı savını ortaya atan Wycliff'i de ölümünün üzerinden onlarca yıl geçtikten sonra yeniden yargıladı ve odun ateşinde yakılarak ölüme mahkum etti. 45 yıl önce ölmüş birinin yakılarak öldürülmesi kararı bugün bize ne denli saçma ve gülünç görünse de Papa'lar ve Katolik Kilise'si için doğaldı. Kilise, kararında ölmüş olan Wycliff'in nasıl yeniden öldürüleceğini de en ince ayrıntılarına dek belirlemişti:

- Wycliff'in mezarı açılacak,
- Kemikleri mezarın dışına çıkartılacak,
- Kemikler bir tabuta konulacak,
- Swift ırmağının kenarına getirilecek,
- Orada odunlar yakılacak,
- Wycliff'in kemikleri odun ateşine atılacak,
- Wycliff'in kitapları da yakılacak,
- Külleri Swift ırmağına savrulacak..

Ve aynen böyle yapıldı.

Pope John XXIII tarafınlan lanetlenen Wycliff'in kemikleri Fleming'li Papaz Lincoln gözetiminde mezarından çıkartılıp Swift ırmağının yanına getirilip odun ateşinde yakılarak külleri ırmağa atılıyor. (John Foxe'un 1563'te yayımlanan Acts And Monuments Of Martyrs kitabında gravür

John Foxe (1516-1587)

Yakılarak öldürülmekten kaçan İngiliz din adamı John Foxe, I. Elisabeth tahta oturunca ülkesine dönmüş ve ilk basımı 1563'te yayımlanan kısa adıyla *"The Books of Martyrs"*, Türkçesi *"Din Uğruna Öldürülenlerin Kitabı"*nda Katolik Kilisesi ve Papalık buyruğuyla yakılarak öldürülenlerin uzun bir listesini vermişti.

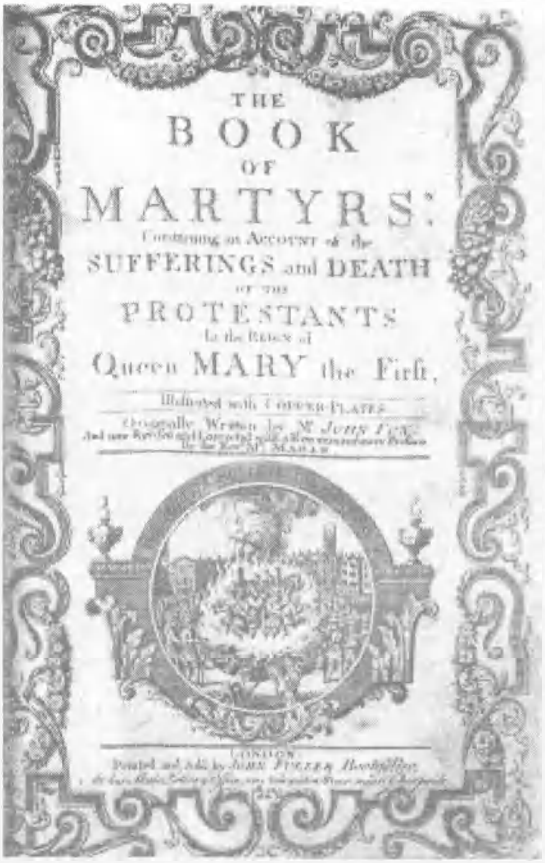

John Foxe'un kitabının tam adı: *"The Book Of Martyrs: Containing an account of The Sufferings and Death Of The Protestants İn The Reign Of Queen Mary The First"* Türkçesi; *"I. Quenn Mary'nin Saltanatı Döneminde Protestanlara Yönelik Zulüm ve Öldürümlerin Hesabını İçeren: Din Uğruna Öldürülenler Kitabı"*ydı. Kitabın 1563'te yapılan ilk basımının kapağında (yukarıda) alanlara dağ gibi odunlar yığılıp, toplanan insanların Papalık buyruğuyla ateşe verilen bu odunlarla birlikte diri diri yakıldığını gösteren bir resim vardı. Kitabın içinde Katolik Kilisesi'nin, Papaların buyruğuyla işkence ettiği ve yakarak öldürdüğü kişilerin adlarını, soyadlarını, hangi tarihte nerede

nasıl öldürüldüklerini tek tek sıralayan ve sayfalar boyu uzayan bir dizin yer alıyordu. (Aşağıda)

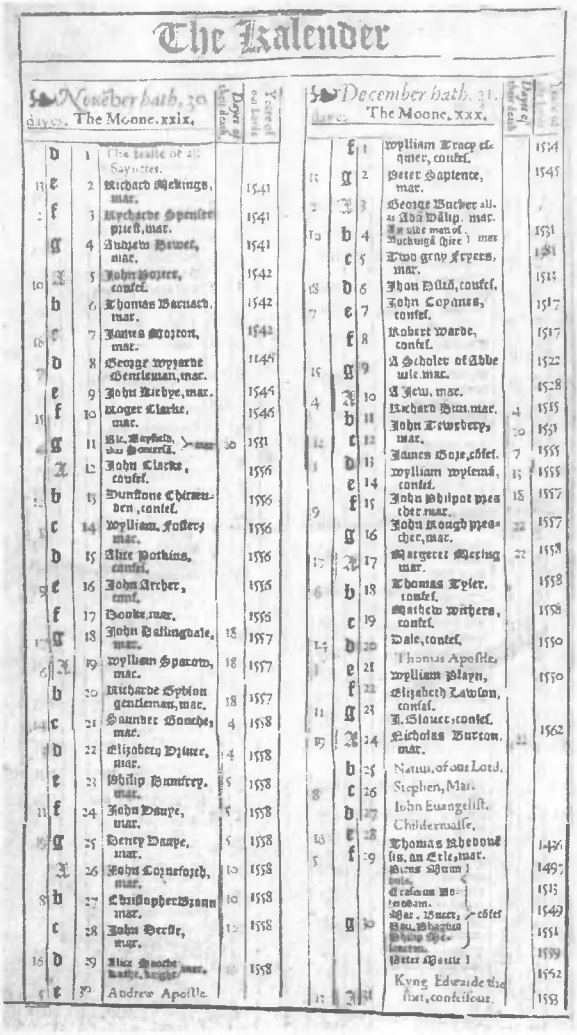

The Kalender

November hath, 30 dayes. The Moone. xxix.

	d	1	The feaſte of all Sayntes.		
13	e	2	Richard Mekings, mar.		1541
	f	3	Rychard Spenſer prieſt, mar.		1541
	g	4	Andrew Hewet, mar.		1541
10	a	5	John Hoyter, confeſ.		1542
	b	6	Thomas Bernard, mar.		1542
18	c	7	James Morton, mar.		1542
7	d	8	George wyſarde Gentleman, mar.		1545
	e	9	John Rydye, mar.		1545
15	f	10	Roger Clarke, mar.		1546
4	g	11	Sir Mayfelde, knyght Groome of the Kynges Bedchamber.	30	1531
12	a	12	John Clarke, confeſ.		1556
1	b	13	Dunſtone Chirneden, confeſ.		1556
9	c	14	Wyllyam Foſters mar.		1556
	d	15	Alice Potkins, confeſ.		1556
17	e	16	John Archer, confeſ.		1556
	f	17	Hooke, mar.		1556
6	g	18	John Hallingdale, mar.	18	1557
14	a	19	wyllyam Sparow, mar.	18	1557
	b	20	Richarde Gybion gentleman, mar.	18	1557
2	c	21	Saunder Gonches mar.	4	1558
	d	22	Elizabeth Dymne, mar.	14	1558
	e	23	Iphilip Hamfrey. mar.	5	1558
11	f	24	John Deape, mar.	5	1558
	g	25	Henry Deape, mar.	5	1558
	a	26	Iohn Lowſeſeth, mar.	10	1558
8	b	27	Chriſtopher Wann mar.	10	1558
	c	28	John Herde, mar.	12	1558
16	d	29	Alice Mooche mar. knyght. knyght		1558
5	e	30	Andrew Apoſtle.		

December hath. 31. dayes. The Moone. xxx.

	f	1	wylliam Tracy eſquier, confeſ.		1544
13	g	2	Peter Sapience, mar.		1545
2	a	3	George Bucher alias Abel Wallup. mar.		
10	b	4	An abbot out of Buckingh. ſhire mar.		1531
	c	5	Two grey Fryers, mar.		1481
18	d	6	Iohn Dilla, confeſ.		1532
7	e	7	John Copaues, confeſ.		1517
	f	8	Robert Warde, confeſ.		1517
15	g	9	A Scholer of Abbe wle. mar.		1522
4	a	10	A Jew. mar.		1528
	b	11	Richard Hun. mar.	4	1515
12	c	12	John Tewberry mar.	20	1531
1	d	13	James Boje, confeſ.	7	1555
	e	14	wylliam wyleman, confeſ.	15	1555
9	f	15	John Philpot preacher mar.	18	1557
	g	16	John Rough preacher, mar.	22	1557
17	a	17	Margeret Meryng mar.	22	1558
6	b	18	Thomas Tyler. confeſ.		1558
	c	19	Mathew Withers, confeſ.		1558
14	d	20	Dale, confeſ.		1550
	e	21	Thomas Apoſtle, wyllyam Playn,		1550
	f	22	Elizabeth Lawſon, confeſ.		
11	g	23	I. Slouce, confeſ.		
19	a	24	Nicholas Burton, mar.	22	1562
	b	25	Natus, of our Lord.		
8	c	26	Stephen, Mar.		
	d	27	John Euangeliſt.		
	e	28	Childermaſſe.		
16	f	29	Thomas Rhedons (is, an Erle, mar.		1426
5	g	30	Syrus Martyr Bola, Erafmus Rotterodam.		1495 1515
	a	31	Mar. Vncer, confeſ Dan. Bagnes Phisp Sheſmarten. Peter Martir		1549 1551 1559
13	a	31	Kyng Edwarde the fixt, confeſſour.		1552 1558

Kitabın diğer bir özelliği de resimli olmasıydı. "Yakılarak öldürüldü" demenin gerçekte ne olduğunu anlatmaya yetmediği düşüncesiyle Kilise'nin tüm cinayetleri resimlerle anlatılıyordu. Kitapta yer alan sahneler gerçekten de tüyler ürperticiydi.

Kitabın bir sayfasında Papalık tarafından suçlu bulunan yirmiiki tutuklunun Colchester'den Londraya götürülüşü resmedilmişti. (Yukarıda) Sonra bunlara Kilise'nin yaptığı işkenceler görüntüleniyordu.

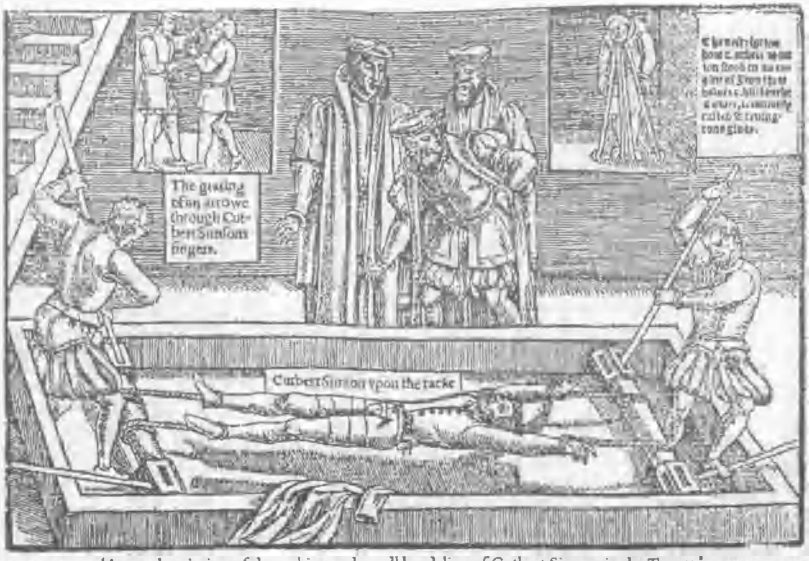

'A true description of the racking and cruell handeling of Cutbert Simson in the Tower.'

Kilise'nin Cutbert Simson'a uyguladığı işkenceler kitabın en çarpıcı bölümlerini oluşturuyordu.

Kilise'nin John Bonner'e yaptığı işkenceler de kitapta resimleriyle en ince ayrıntısına dek anlatılıyordu. (Yukarıda)

John Foxe'un kitabının 1583'te yapılan 2. basımında, Hugh Latimer ve Nicholas Ridley'in 16 Ekim 1555 günü Oxford'ta toplanan büyük bir kalabalığın gözleri önünde Kardinallerin huzurunda Papalık buyruğuyla törenle yakılışları en ince ayrıntısına dek resmedilmişti. Roma'da gladyatörlerin birbirlerini öldürmesini izlemenin büyük günah ve putpereslik olduğunu savunan Hıristiyanlar şimdi putperestlik saydıkları gladyatörlükten çok daha çirkin bir izlence düzenlemişlerdi.

G.catmer, R.streater, A. Burward, G.brodnright ve J. Tutty, Eylül 1555'te Cantenbury'de törenle yakılmışlardı. (üstte)

John Hooper da Papalık buyruğuyla Kilise tarafından 9 Şubat 1555 günü Glocester'de yakılmıştı. (Yukarıda)

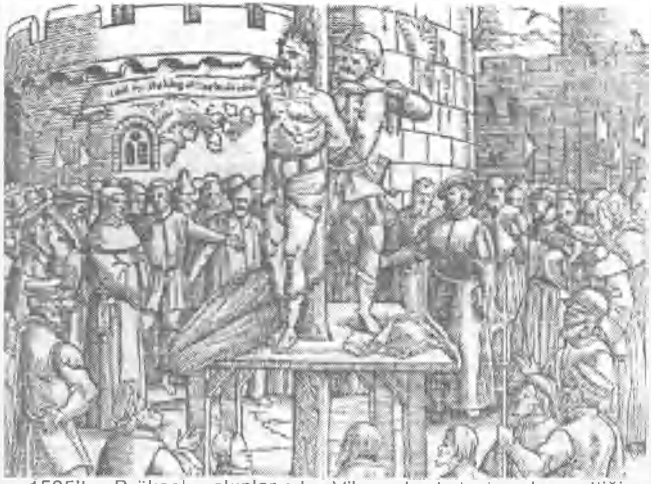

Kilise'nin 1535'te Brüksel yakınlarında Vilvoorde kalesine hapsettiği William Tyndale, 6 Ekim 1536 günü Kilise tarafından bu kalede törenle yakılmıştı. John Foxe'un kitabında yer alan bu resimde Tyndale'in ağzından ölmeden önce çıkan son sözler de yazılıydı: "Oh Lord, open the King of England's eyes." Türkçesi: :"Tanrım, Kralın ve ingiltere'nin gözlerini aç". (Yukarıda)

John Foxe'un kitabının 1563 basımının 1539. sayfasında yer alan resim: 16 Temmuz 1556 günü Julius palmer, John Gwin ve Thomas Askin, Newbury'de yakılıyor.

Biri hamile üç kadın, 13 Haziran 1556 günü Garnsey adasında yakılıyor. Hamile kadının karnı deşilmiş çocuğu dışarı fırlamış, o da ateşler içerisinde.. Kilise ve kalabalık Papanın buyruğunu yerine getirmekten mutlu.

Kilise'nin dinden çıkmakla suçladığı Katherine Cawches ve iki kızı Guellemine Gilbert ve Perotine Massey, 16 Temmuz 1556 günü Garnsey adasında Papa'nın buyruğuyla törenle yakılıyor

Kilise, kurbanlarını yakarak öldürmeden önce uzun bir işkence sürecinden geçiriyordu. Kilise'nin sorgu yeri ve işkencehane olarak kullandığı pek çok kale ve kuleden biri de Lollard Kulesi'ydi. Ağustos 1555 sonlarında Barnet'te yakılarak öldürülen William Hale (*Rerum*, sayfa 523) Papaz Bonner tarafından sorguya çekilirken (yukarıda-solda); G. King, J. Wade, T. Leyers ve W. Andrews, Lollards Kulesi'nde işkence görüyor (sağda). Bu çizimler de John Foxe'un kitabının 344. sayfasında yer alıyor.

Thomas Wats Essex'te Coxehall Anno kasabasında 10 Haziran 1555 günü az ötede yığılmış az sonra kendisinin üzerine çıkartılıp yakılacağı odun yığınına gitmeden önce eşi ve çocuklarıyla vedalaşırken (üstte, solda-sayfa 220) aynı gün Thomas Haukes de kendisi için yakılan odun ateşinde can veriyor. (üstte sağda)

William Hunter, 27 Mart 1555'te 19 yaşında iken Brentwood'ta yakılarak öldürülürken (üstte solda), 15 Şubat 1555'te Londra'da Smithfield Market'te Thomas Tomkins, Papaz bonner tarafından yakılıyor (üstte, sağda)

Bu olayları ve çizimleri aktardığımız söz konusu kitabında John Foxe, Papalık ve Katolik Kilisesi tarafından acımasızca işkence edilen, vahşice katledilen, diri diri yakılan protestanları sıralıyor. Fakat, o yıllarda din adamlığı ile bilim adamlığı kesin çizgilerle birbirinden ayrılmamış olduğu için, odun ateşinde yakılarak öldürülen Protestanların hangilerinin mezhep ayrılığı nedeniyle hangilerinin bilimsel çalışmaları nedeniyle öldürüldüğünü ayırmak kimi zaman güçleşiyor. Fakat biz, aynı zamanda bir protestan din adamı olan Wycliff'in ölümünden yıllar sonra mezarından kemikleri çıkartılarak yakılmasında, onun Kilise'ye ters düşen "dünya İncil ve Tevrat'ta yazılı olduğu gibi beşbin yaşında değildir, dünya'da yaşam yüzbinlerce yıl önce başlamıştır" demesinin etkisi olduğunu biliyoruz. Öyle ki Papalar ve Kilise, Wycliff'ten bir kaç yüz yıl sonra Papaz Ussher'in, "dünya İ.Ö. 4004 yılında 23 Ekim Pazar günü saat 09:00'da başlamıştır" görüşünü savunan kitabını Kilise'nin resmi görüşü olarak onamışlardır. Kilise'nin ve Papa-

ların bilim düşmanlığı ve bilim adamı cinayetleri yeryüzünde hiç bir dönemde eşi görülmemiş bir vahşet boyutundadır. Örneğin Kilise, Roger Bacon, Giordino Bruno, Galileo ve adı daha az duyulmuş on binlerce düşünüre de şiddetle karşı çıkmıştır.

Roger Bacon, 1200'lerde İslam Bilginleri'nin çalışmalarından etkilenmiş İbn-i Heyzem, el Razi, ibn-i Sina ve İbn-i Rüşd'ün yapıtlarını inceleyip yorumlamış, Doctor Mirabilis (Mucizevi doktor) adıyla ün yapmış, İbn-i Heyzem ve İbn-i Rüşd'ün görüşlerini yaymaya çalıştığı gerekçesiyle hapise atılmış ve yaşamının son 17 yılını geçirdiği hapishanede ölmüştür.

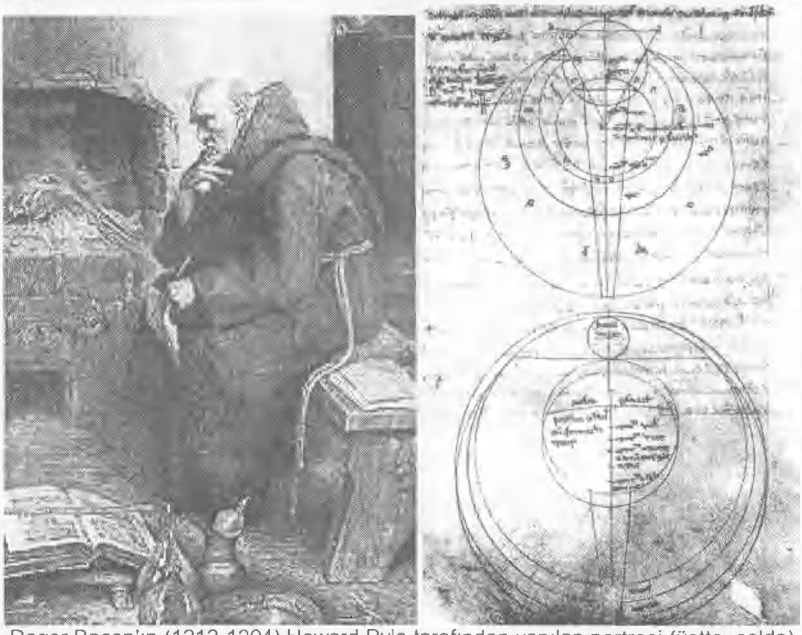

Roger Bacon'ın (1212-1294) Howard Pyle tarafından yapılan portresi (üstte, solda) ve onun optik konulu elyazmalarından bir sayfa (üstte-sağda) (British Museum)

Kilise'nin bilim düşmanlığından payını alan önemli bir bilim adamı da Giordano Bruno (1548-1600)'dur. Katolik Kilisesi'nin evrene, aya, güneşe, yıldızlara ilişkin görüşlerini çürütücü nitelikte saptamalar yayması nedeniyle Kilise tarafından dinden çıkmakla suçlandı.

Giordino Bruno (solda) ve güneş sistemine ilişkin Kilise'ye ters düşen tasarımları

Giordano Bruno, dünyayı evrenin merkesi olarak gören Kilise'ye karşı, evrenin merkezi diye bir şeyin olamayacağını, güneşsse yalnızca bizim güneş sistemimizin merkezi olabileceğini, diğer yıldızların tıpkı bizim güneş sistemimiz gibi olduğunu, onların çevresinde de tıpkı bizim güneş sistemimiz gibi gezegenlerin olup bunlarda da tıpkı dünyada olduğu gibi yaratıklar bulunabileceğini savunuyordu. Kilise Bruno'yu yargıladı.

Giordano Bruno'nun Kilise tarafından yakılarak öldürülmesine ilişkin yargı karar defteri (Vatikan Arşivi: Paper volume, 320x240mm, ff. 429 (ancient, partly wrong numbering and not inclusive of many white folios), bound in parchment; on the back: VARIA. Censurae. ASV, *Misc., Arm. X*, 205, ff. 230v-231r)

Görüşle.inden vazgeçmeyen Giordano Bruno, Kilise tarafından dinsiz olarak damgalandı ve yakılarak öldürülmesine karar verildi. Bruno 1600 yılında, Roma'da "Çiçekler meydanı"nda (*Campo dei Fiori*) yakıldı.

Giordano Bruno'nun Roma'da "Çiçekler Meydanı"na yakıldıktan 300 yıl sonra dikilen anıtı

Hıristiyanlıktaki gericiliğin, us ve bilim düşmanlığının en çarpıcı örneklerinden biri de Kilise - **Gelileo Galilei** (1564 - 1642) çatışmasıdır. Teleskobun gökcisimlerini gözlemlemekte kullanılmaya başlamasıyla birlikte, bu gözlemlerden çıkartılacak sonuçların Hıristiyanlıktaki gök bilgisini çürütebileceği kaygısı Kilise'yi tedirgin etmiştir. Galileo, göğü, ayı, güneşi, yıldızları teleskopla inceleyerek, evrenin Kilise öğretisine uygun düşmeyen bir yapısı olduğunu gözlemlemiş ve bulgularını yapıtlarına yansıtmaya başlamıştı. Galileo'nun dünyanın küre biçiminde olduğu ve kendi ekseni çevresinde döndüğü saptamaları, Kilise'nin dünya tepsi gibi düzdür, güneş dünyanın çevresinde döner saptamasını geçersiz kılıyordu.

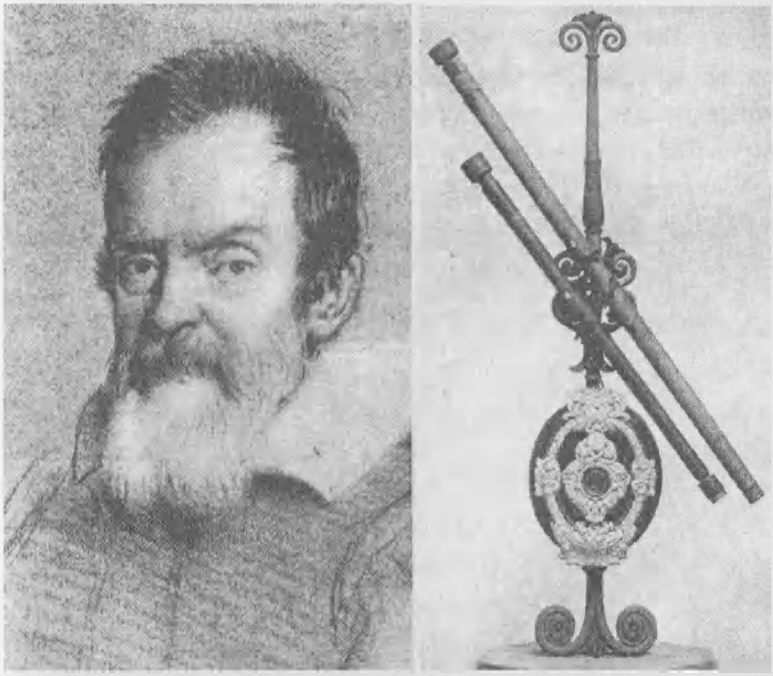

Galileo Galilei'nin ressam Ottavio Leone (1578-1630) tarafından yapılan bir portresi (solda) ve Galileo'nun gökbilimsel çalışmalarında kullandığı teleskobun fotoğrafı. (Charles Singer, "Bilim Yöntemi ve Tarihi", Cilt 2, Clarendon Press, 1921.)

Galileo 1633'de Kilise'de sorgusunda (Ressam: Cristiano Banti - 1857).

1616'da Papa Beşinci Paul, Galileo'nun kitaplarını incelemek için bir kurul oluşturarak *"dünya dönüyor"* savından vazgeçmesini istemişti. Galileo'nun 1632'de yayımlanan *"İki Evren Düzeni Üzerine Diyalog"* kitabı da Kilise'nin kökleri 1400 yıl öncesine Ptolemeus'a dayanan düz ve devinimsiz dünya anlayışına aykırı olduğu için yasaklanmış, Kilise Galieo'yu bu kitabından dolayı yargılayıp sürgüne göndermişti.

DIALOGO
DI
GALILEO GALILEI LINCEO
MATEMATICO SOPRAORDINARIO
DELLO STVDIO DI PISA.
E Filosofo, e Matematico primario del
SERENISSIMO
GR. DVCA DI TOSCANA.
Doue ne i congressi di quattro giornate si discorre
sopra i due
MASSIMI SISTEMI DEL MONDO
TOLEMAICO, E COPERNICANO,
Proponendo indeterminatamente le ragioni Filosofiche, e Naturali
tanto per l'vna, quanto per l'altra parte.
CON PRI VILEGI.
IN FIORENZA, Per Gio: Batista Landini MDCXXXII.
CON LICENZA DE' SVPERIORI.

Galileo Galilei'nin Kilise'nin 1400 yıllık Batlamyus'a dayanan evren ve güneş sistemi kavrayışını çürüten "Dialogo sopra i due massimi sistemi del mondo tolemaico e copernicano" adlı yapıtının 1632'de yapılan 1. basımın kapağı.

Galileo'nun bu duruşmalarda kendi el yazısıyla yazdığı savunmalar Vatikan Arşivi'nde 560 dosyada 1120 sayfa olarak korunuyor:[334]

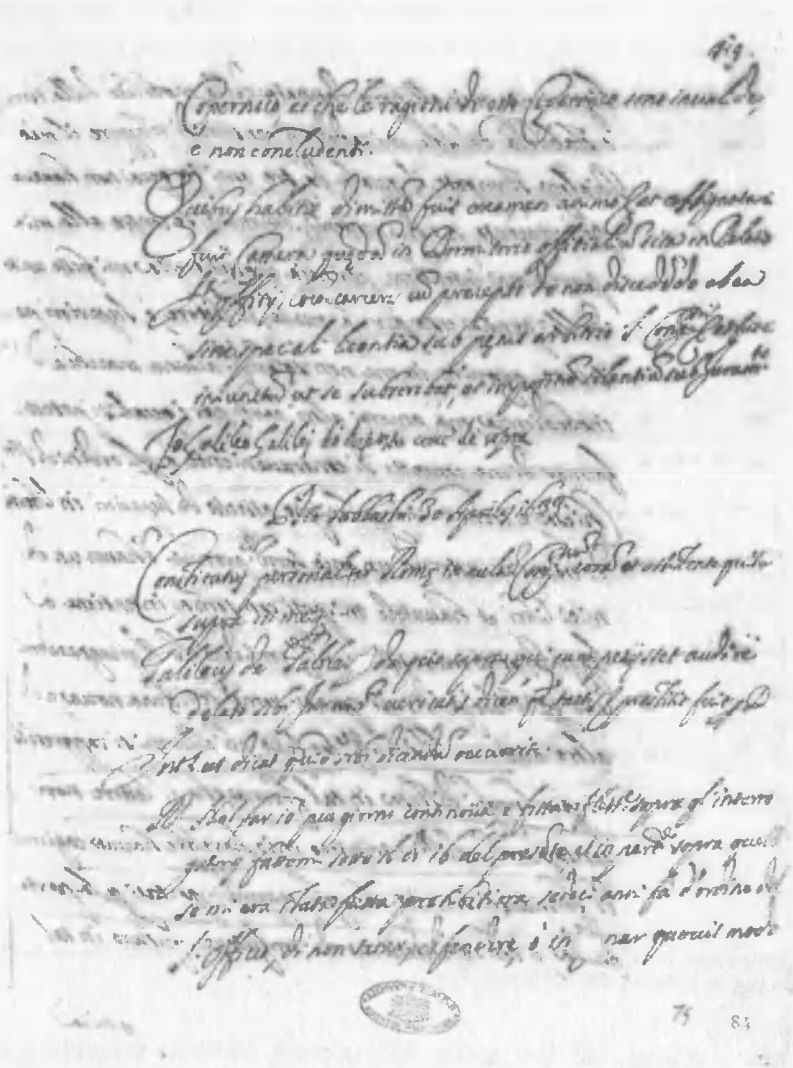

Galileo'nun Engizisyon yargıçları önünde 12 Nisan 1633 günü okuduğu, kendi elyazısıyla yazdığı savunmanın son bölümünün bir sayfası. (Vatikan Arşiv no: ff. 78r-87r). 8. satırda: "***Io Galileo Galilei ho deposto come di sopra***", 9. satırda: "***Die sabbathi 30 aprilis 1633. Constitutus personaliter Romae in aula congregationum, coram et assistente quibus supra, in meique <etc.> Galileus de Galileis de quo supra*** [...]) sözleri okunmaktadır.

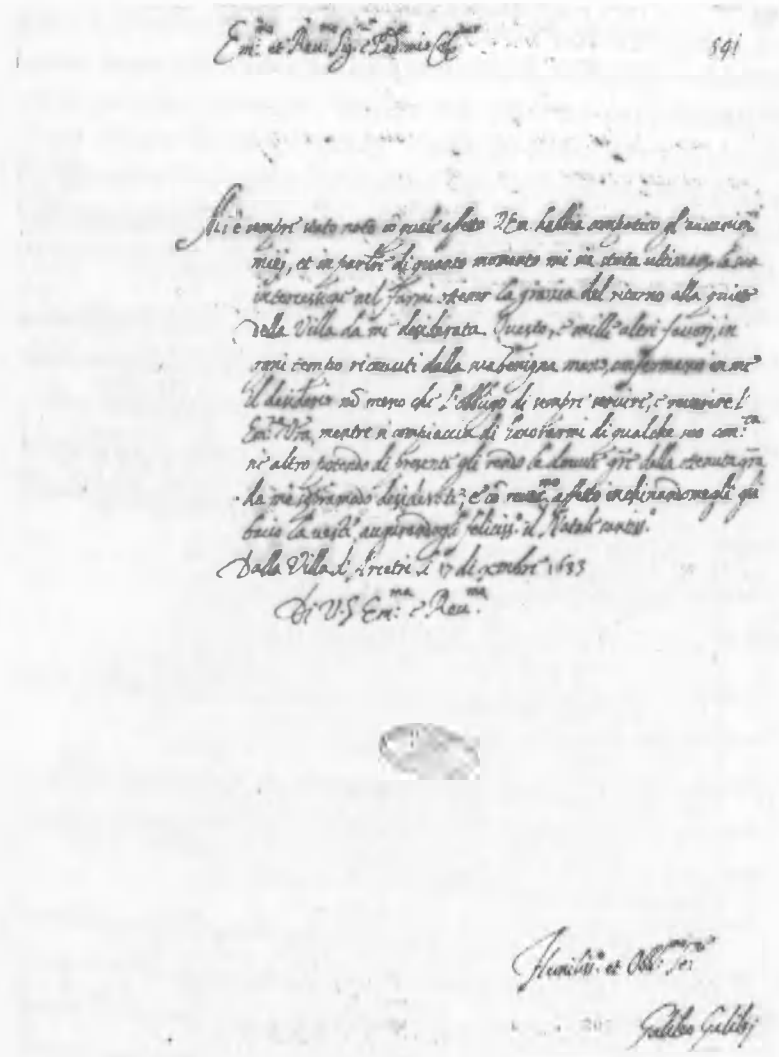

Galileo'nun Vatikan Arşivi'nde bulunan kendi elyazısıyla yazdığı savunmanın altında imzası bulunan son sayfası.

Kilise, İsa'dan sonra 150 yılında Mısır'ın İskenderiye kentinde yaşayan Ptolemeus'un evren anlayışını doğru olarak benimsemiş, yeryüzünü evrenin merkezi olarak gören, tüm yıldızların, gezegenlerin, güneşin dünya çevresinde döndüğünü söyleyen bu anlayıştan 1400 yıldır sapmamıştı. Galileo'dan

yüz yıl önce Kopernik 1530 yılında tamamladığı *"De Revolutionibus"* adlı çalışmasıyla dünyanın kendi ekseni çevresinde döndüğünü; bu dönüşü bir günde tamamladığını;, dünyanın aynı zamanda güneşin çevresinde de dönerek bu dönüşünü bir yılda tamamladığını söyleyerek Kilise'nin bütün öğretilerini altüst etmişti. Hıristiyanlıkta bilime karşıt tutumun yalnızca Katolik Kilisesi'yle sınırlı olduğu, Protestanların ise bilime karşıt olmadıkları savlanır. Oysa Protestan Kilisesi'nin kurucusu Martin Luther de Kopernik'e karşı çıkarak şöyle demişti: *"Bu budala, astronomi bilimini alt üst etme sevdasındadır oysa kutsal kitap arzın değil güneşin döndüğünü bize bildirmiştir... Bir yeni yetme astrologa halk kulak versin olacak iş mi?"*

Kopernik'ten yüz yıl sonra Galileo, teleskopla yaptığı gözlemler sonucu Jüpiter'in çevresinde dönen aylar bulunduğunu saptamıştı. Galileo'ya göre Ay dünya çevresinde dönüyor, dünya güneşin çevresinde dönüyordu.

Galileo Galilei'nin Kilise tarafından yasaklanan kitabının 14. sayfası

Katolik Kilisesi Galileo'yu bu saptamalarından dolayı yargılamış, suçlu bulmuş, 70 yaşında olmasına bakmaksızın sürgüne yollamıştı.

Batı merkezli bilim tarihçileri evren, dünya, güneş sistemi ve gezegenler konusunda ilk doğru bilgilerin Kopernik, Kepler, Galieo vb. Batılı bilginlerçe ortaya atıldığını yazarlar. Oysa gerçek bunun tümden tersidir. İslam Bilginleri, kitabımızın "Altıncı Bölüm"ünde göreceğimiz gibi, Kopernik ve Galileo'dan yüzlerce yıl önce yeryüzünün küre biçiminde olup hem kendi çevresinde hem de güneş çevresinde döndüğünü kanıtlamış ve bunu yapıtlarında yazmışlardı. Bunun sonucu olarak astrolablar da tepsi biçiminde olmaktan çıkmış, küre biçiminde yapılmaya başlamıştı. Küre biçiminde ilk astrolablar İslam Bilginlerince üretilmişti.

İslam Bilginlerince üretilen 1285 yapımı (solda) ve 1480 yılı yapımı (sağda) **küresel** astrolablar

Gazzali yaklaşık 1090 yıllarında yazdığı *Tehafutu'l-Felâsife* adlı kitabında, kendisinin "kafir" dediği İslam bilginlerinin görüşlerini şöyle özetlemiştir:

Örneğin onlar (Farabi, İbni Rüşt, vs.) ay tutulmasını açıklarken: *"ayın ışığını güneşten aldığını, dünyanın küre biçiminde olduğunu, uzayın dünya küresini çepeçevre kuşattığını, ay tutulmasının ay ile güneş arasına dünyanın girmesi sonucu, ay dünyanın gölgesi altında kalmakla güneş ışığının aya ulaşamamasından kaynaklandığını"* söylerler. Onlar (Farabi, İbni Rüşt, vs.) güneş tutulmasını açıklarken; *"bu olay, ayın güneş ile güneşe bakanın arasına girmesinden kaynaklanır, ay ile güneşin bir çizgiye gelmesiyle gerçekleşir"* derler. [235]

Batılı bilginler, İslam Bilginlerinin yapıtlarının Latince'ye çevirisi yoluyla edindikleri bir takım bilimsel bilgileri benimseyip kendi topraklarında yaymaya kalktıklarında, Kilise karşılarına dikiliyor ve onları çeşitli yaptırımlara çarptırıyordu.

Kilise'nin Roma'daki sorgu, işkence (Engizisyon) Karargahı. (Gravür)

Kilise dünyanın tepsi gibi düz olduğunu savunuyor

Yeryüzünün top gibi küre biçiminde olduğu ve bu nedenle, dünyanın öbür tarafında da varlıkların bulunduğu doktrinine şiddetle saldıran Hıristiyan Tanrıbilimciler şu soruyu soruyorlardı:

-"Ürünlerin ve ağaçların aşağı doğru büyüyeceğine... yağmurların ve karın yukarı doğru yağacağına inanacak kadar kafasız bir insan olabilir mi?"

Aziz Augustine'in büyük etkisi, Kilise'nin, tepsi gibi düz olarak düşündüğü yeryüzünün altında da varlıkların olabileceği düşüncesine inatla karşı çıkmasında etkili oldu; bin yıl boyunca tepsi gibi düz sandıkları yeryüzünün alt yüzeyinde insan bulunmadığına inanıldı.

VI. yy'da Gaza'dan Procopius, Hıristiyanların bu inancını pekiştirecek "güçlü" bir savla ortaya çıktı:

- *"Yeryüzü tepsisinin alt yüzünde bir şey olamaz, çünkü öyle olsaydı İsa oraya da gitmek ve bir kez de oradakiler için acı çekmek zorunda kalırdı. Ayrıca, Cennet'in, Adem'in, (yılan kılığındaki İblis'in ve Nuh Tufanı'nın birer eşinin orada da olması gerekirdi. Bunlar birer tane olduğuna göre, yeryüzü tepsisinin alt yüzünde yaşayan varlıklar da olamaz; bu kesinlikle yanlıştır..."*

Kilise ve Hıristiyanlar, bu gibi savlarla, yeryüzünün tepsi gibi düz olduğuna ve alt yüzünde hiç bir varlığın yaşamadığına uzun süre inandı...

Gerçekte Hıristiyan Kilisesi'nin tepsi gibi düz dünya anlayışı tümüyle onların Tevrat'ta okudukları yaradılış anlatısından kaynaklanıyordu. Buna göre dünya düzdü, çevresi sularla kaplıydı, dünya kıpırdamadan duruyor, güneş doğudan batıya doğru gidip geliyordu.

THE ANCIENT HEBREW CONCEPTION
OF THE UNIVERSE
TO ILLUSTRATE THE ACCOUNT OF CREATION AND THE FLOOD

Batılı kaynaklarda yer alan Tevrat'taki dünya ve güneş sistemi anlayışı

İ.S. 85 yıllarında Mısır'da İskenderiye'de doğan ve İ.S. 165'te yine aynı yerde ölen Claudius Ptolemaeus'un "düz dünya" anlayışı Tevrat'taki anlayışa uygundu ve Hıristiyanlar bu dünya anlayışını benimsemekte hiç ikirciklenmediler.

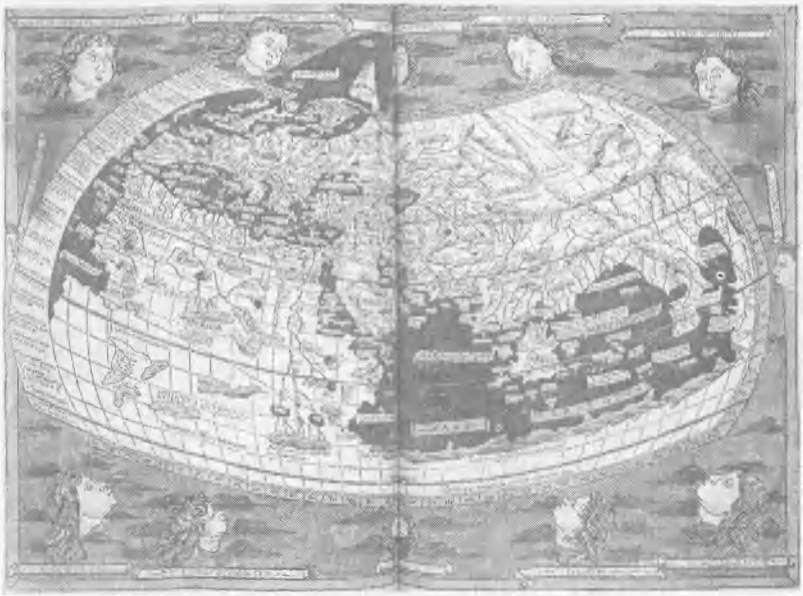

Ptolemaeus'un İ.S. 100 yıllarında dünyayı denizlerle çevrili düz bir toprak olarak gösteren haritası

İlk Hıristiyanların dünya ve evrene ilişkin tasarımları Hıristiyanlığın Roma'da devlet dini olarak benimsenmesinden sonra daha da önem taşıdı. Çünkü artık bu anlayışın dışına çıkılması devlet eliyle yasaklanacak, buna aykırı dünya ve evren tasarımı yapanlar devletçe sorgulanarak susturulacaklardı. İlk Hıristiyanlardan Lactantius'un İ.S. 303 - 311 yılları arasında, eşdeyişle Hıristiyanlığın Roma'da devlet dini olarak benimsendiği yıllarda yazdığı *Divinarum Institucionum* adlı yapıt, Hıristiyanlığın dünya ve evrene ilişkin tasarılarını devlet dinine dönüştürmesi bakımından önemliydi. Bu kitapta Lactantius, Ptolemaeus'un düz dünya anlayışını Hıristiyanlık adına onaylıyor, dahası bunu bir de haritayla perçinliyordu.

İsa'dan sonra 240-320 yılları arasında yaşayan ilk Hıristiyan din bilginlerinden Lactantius'un 303-311 yılları arasında yazdığı "Divine İnstitues" adlı yapıtının Kitap III, bölüm XXXIII-XXXIV'de yer alan düz dünya ve evren tasarımı

Ardından Hıristiyan Aziz Augustine de "düz dünya" anlayışını Hıristiyanlığın ana inançlarından biri konumuna yükselten bir kitap yazacaktı.

Dünya düzdür diyen Hıristiyanların Aziz'lerinden Augustine (solda) (d: İ.S. 354- ö: İ.S. 430) ve onun dünya tepsi gibi düzdür diyen kitabı. (sağda)

Augustine'den 200 yıl sonra İ.S. 500-565 yılları arasında yaşayan Hıristiyan Bizans'lı din bilginlerinden Procopius, düz dünya anlayışı sürdürüldüğü gibi, İ.S. 550 yıllarında, sonradan papaz olacak olan *Cosmas İndicopleustes* adlı Yunanlı bir denizci yazdığı *"Xristianikh Topografia"* adlı kitapta Hıristiyanların "düz dünya"sını aşağıdaki çizimlerle anlatıyordu:

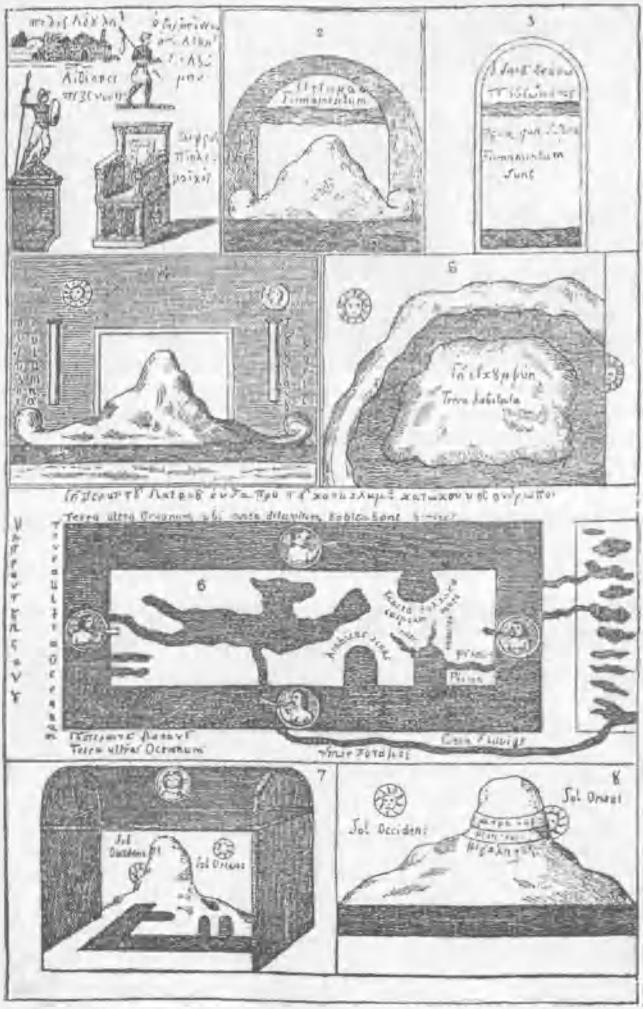

Cosmas İndicopleustes'ın *"Xristianikh Topografia" adlı kitabının* 9. yüzyıla ait bir El-yazması, Vatikan arşivinde *Vaticanus Graecus 699* koduyla torunmaktadır. Kitabın İngilizce çevirisi The Hakluyd Society tarafından yayımlanmıştır.

Cosmas'ın ardından Sevilla Papazı İsidore (570-636) Hıristiyan Kilisesi'nin Düz Dünya Anlayışı'nı açıklayan bir kitap yayımlamıştı.

Papaz Sevilla'lı İsidor, (solda- Bartolomé Esteban Murillo Perez'in bir tablosu) ve İsidore'un *Etymologies* adlı Latince kitabında yer alan düz dünya haritası.(sağda: British Library; Kayıt No: c5933-06; f.135v.)

11. yüzyıl'da İslam bilginleri yeryüzünün küre biçiminde olduğunu çoktan bulgulamışken, Kilise'nin "düz dünya" anlayışında en küçük bir değişiklik dahi olmamıştı.

Saint Sever Beatus'tan bir "düz dünya" haritası- 1033 (Apocalypse of Saint-Sever, Paris, Bibliothèque Nationale, MS lat. 8878)

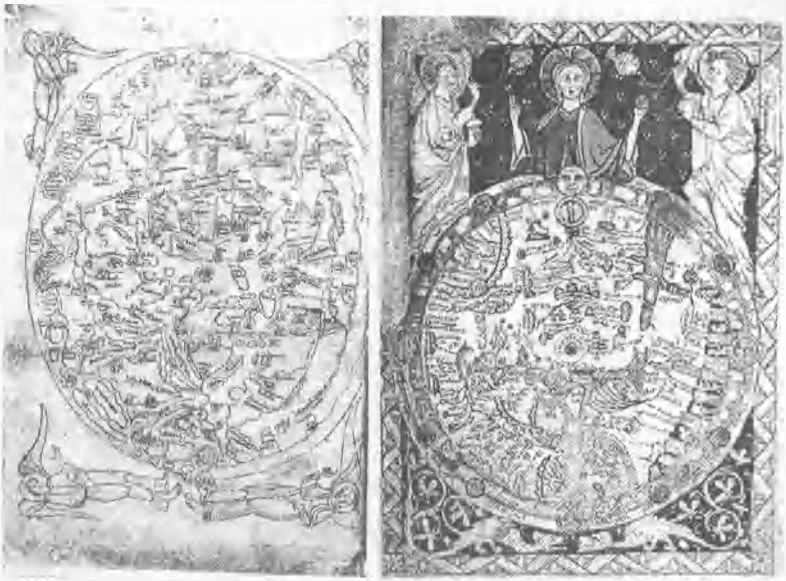

Mainz Kilisesi Başpapazı Henry tarafından yazıldığı savlanan *De imagine mundi* kitabında yer alan 1110 yılında yapılmış bir düz dünya haritası. (solda) ve 1225'te yapılmış Plaster (Zebur) Haritası (sağda). Bu harita "The Psalter Map" (Zebur Haritası) olarak anılır, çünkü Zebur'un 13. yüzyılda üretilen kopyasında yer almıştır. 1265'te Londra ya da Westminster dolayında bulunmuştur. (British Library- MS 28681, f.9)

Düz Dünya yalnızca Katolik Kilisesi'nin değil ister Ortodoks ister Protestan olsun Hıristiyanlığın bütün mezheplerinin 19. yüzyıla dek değişmez inancı olmuştur. 1822'de Engizisyon *"Modern gökbilimcilerin genel kanısı doğrultusunda güneşin sabit dünyanın ise güneşin çevresinde dönüyor olduğunu yazmak ve yayımlamak Roma tarafından serbest bırakılmıştır."* duyurusu yapmıştır.[236] Bu Kilise'nin düz dünya anlayışını değiştirdiği anlamına gelmiyordu. Yalnızca karşıt görüşün yazılmasına koyduğu yasağı kaldırmıştı Kilise... 1838'de Friedrich Bessel yıldız paralaksını kanıtladığında Kilise'nin direnci kırılmış, bu arada aya gidildilmiş, dünyanın uzaydan çekilmiş görüntüleri yayılmış ve bütün bunmlardan sonradır ki, Papa II. Jean Paul, 10 Kasım 1979'da Galileo olayının yeniden araştırılmasını istemiş, 1981'de Vatikan'da bir araştırma kurulu oluşturulmuş, bu kurul 1982'de Galilei'nin haklı olabileceğini dile getirmiş, fakat haklıdır dememiş, tam 11 yıl çalışan Kilise kurulu sonunda

1992'de Galilei'nin suçsuz olduğunu, görüşlerinin doğru olduğunu açıklamıştır. Hıristiyan Kilisesi dünyanın küresel olup güneşin çevresinde döndüğünü onaylamak için 1992'ye dek direnebilme inadını göstermiş yeryüzünün en gerici kurumudur. Bugün bile yeryüzünde dünyanın düz olduğunu savunan kiliseler vardır. 1850'de İngiltere'de Samuel Birley Rowbotham tarafından kurulan "Düz Dünya" hareketi, William Carpenter ve Charles Johnson tarafından sürdürülerek California Lanchester'de "*Uluslararası Düz Dünya Araştırmaları Derneği*"ne dönüşmüş bulunuyor. Amerika'da İllinois Zion'da John Alexander Dowie ve William Glenn Voliva tarafından kurulan Katolik Hıristiyan Apostolik Kilisesi, bugün dahi dünyanın düz olduğu inancını kilisenin temeli olarak benimsemiş olarak varlığını sürdürmektedir.[237]

Kilise hastalıkları cinlerin yaptığını söylüyor

Aziz Paul'e göre, hastalıkları, iblislerin uğursuz bir işiydi.

Kilise ileri gelenlerinden Origen şöyle diyordu: "*Açlığa, kısırlığa (verimsizliğe) havanın bozulmasına ve salgın hastalıklara yol açanlar, cinlerdir. Bunlar gökyüzünde bulutların arasında gizlenerek dolaşmakta ve kendilerini tanrı olarak gören kafirlerin sunduğu kan ve tütsülerle çekilmektedirler.*"

Hastalıkları iblislerin işi olarak niteleyen ilk Hıristiyanlardan Saint Paul (solda) – ve onun 180-200 yıllarında Romalılar'a gönderdiği mektuptan bir parça (sağda)

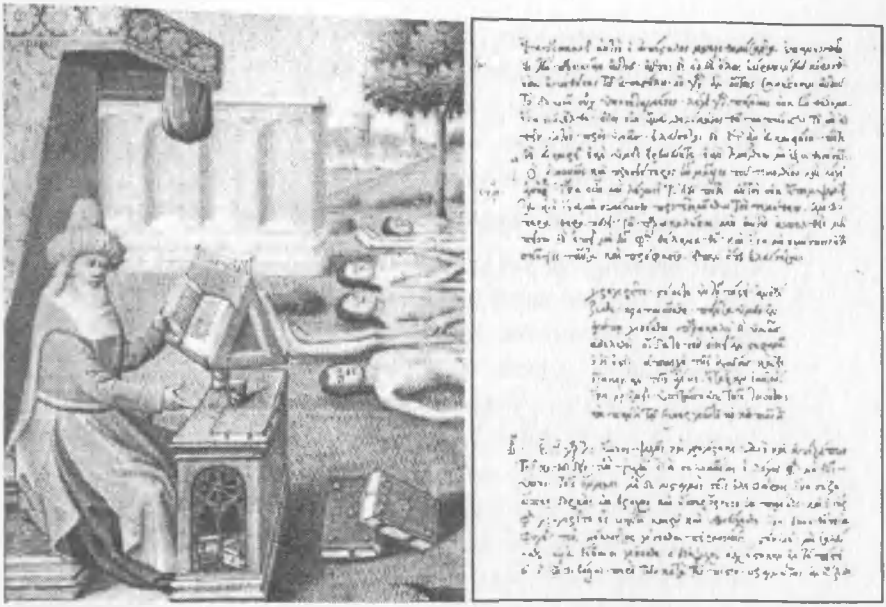

İlk Hıristiyanlar "baba"larından Origen (185-252) yere yatırdığı hastaların "cinlerini çıkartarak" iyileştirirken (solda) ve cin çıkartma konulu yazılarından bir sayfa (sağda-Humbold Üniversitesi-Berlin)

Kilise babaları arasında en etkilisi olan Augustin, şunları yazmıştı: *"Hıristiyanların bütün hastalıkları bu cinlerin işidir; bu cinler en çok da yeni vaftiz olmuş Hıristiyanlara ve hatta yeni doğmuş masum bebeklere eziyet çektirmektedirler."* Papa V. Pius'un emirleriyle bütün doktorlara, *"vücut zayıflıklarının genellikle günahtan kaynaklandığı"* gerekçesiyle *"bir maneviyat doktoruna"* başvurmaları şart koşuldu.

1566-1572 yılları arasında papalık yapan V. Pius- (solda-British Museum) ve onun hastalıkların "cin çıkartma" yoluyla iyileştirilmesine ilişkin yazıları (sağda- Georgetown Üniversitesi Kütüphanesi)

Hastalığın nedeninin iblisler ve kötü ruhlar olduğu kabul edilince, tedavi de doğal olarak kutsal emanetler, vb. gibi araçlarla bu iblis ve kötü ruhların defedilmesiydi. Böylece şifalı kutsal nesnelere sahip olduğu bildirilen kilise ve manastırlara büyük paralar akmıştır.

Kilise'ye göre aşı yaptırmak Tanrı'yı kızdıyordu

Çiçek hastalığı ve kolera gibi bulaşıcı hastalıklar da Kilise'ce İlahi Takdir'den sayıldığı için, bunlara karşı aşı yaptıranlar şiddetle kınanıyordu. Kilise'ye göre, çiçek hastalığı, insanların işledikleri suçlara karşılık olarak Tanrı'nın verdiği bir cezaydı. Tanrı'nın verdiği cezayı aşıyla etkisiz kılmaya çalışmak, Tanrı'yı daha da kızdırırdı. Kilise'nin bu saptamalarına inanan Hıristiyanlar, çiçek hastalarına aşı uygulayan Dr. Boylston'un bulunduğu bir eve ateşlenmiş bir el bombası attılar. Aşı yaptırmayı savunanlar, Hıristiyan din adamlarınca dinsiz, kafir diye damgalandılar. Gelgelelim, gerçekler çok güçlüydü: İnsanlar aşılanınca yaşıyor, aşılanmayınca ölüyordu. Bu nedenle Kilise, aşılanmayı en sonunda kabul etti, ama aşılanmaya karşı direniş hiçbir zaman tümüyle kırılmadı. Oysa Çin'de, Ortaasya Türklerinde ve Hindistan'da çiçek aşı neredeyse bin yıldan uzun bir süredir bilinip kullanılmaktaydı.

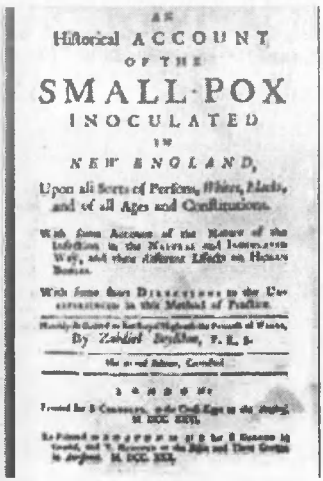
AN
Historical ACCOUNT
OF THE
SMALL-POX
INOCULATED
IN
NEW ENGLAND,
Upon all Sorts of Persons, Whites, Blacks, and of all Ages and Constitutions.

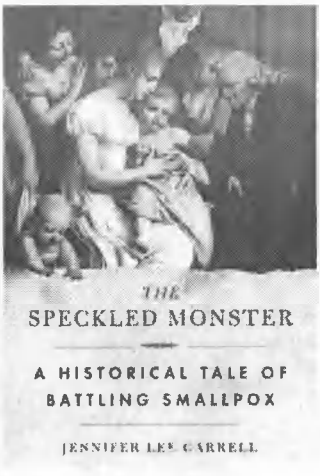
THE
SPECKLED MONSTER
A HISTORICAL TALE OF BATTLING SMALLPOX
JENNIFER LEE CARRELL

Doğu'dan öğrendiği çiçek aşısını Amerika'da uyguladığı için evi Hıristiyanlarca bombalanan Dr. Boylston'un yazıları (solda) ve Jennifer Lee Carrell'in onun başına gelenleri anlatan kitabı (sağda)

Çiçek aşısı, yaklaşık 910 yıllarında bir İslam Bilgini olan Ebubekir Muhammed İbn-i Zekeriya el-Razi'nin yazılarında yer almış, bu yazılar daha sonra Latince'ye çevrilerek Hıristiyan Avrupa'ya yayılmıştı.

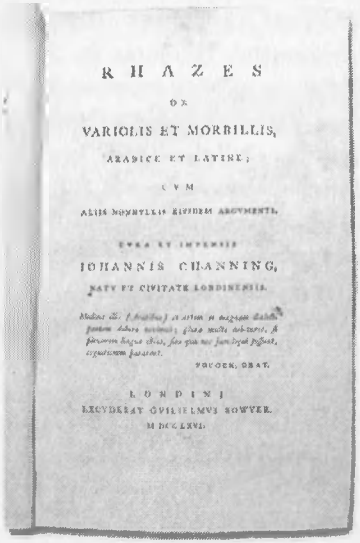
RHAZES
DE
VARIOLIS ET MORBILLIS,
ARABICE ET LATINE;
CVM
ALIIS MORBILLIS EIVSDEM ARGVMENTI.
CVRA ET IMPENSIS
IOHANNIS CHANNING,
PATY ET CIVITATE NORDINENSIS.
Medicus ille, [illegible] artem in magnam laudis famam adhuc servavit; plura multi debuere, & parentem hujus artis, sive quis nos sanctiori nomine, cognitionis parentem.
PRIDEAUX, ORAT.
LONDINI
EXCVDEBAT GVILIELMVS BOWYER.
MDCCLXVI.

Razi'nin çiçek hastalığını ve aşısını tanımlayan *Kitab-ül Hasbetü vel Cüdari* kitabı *Variolis et Morbillis* adıyla Latince'ye çevrilmiş ve 1766 yılında Londra'da yeniden basılmışkı. (California Üniversitesi- Los Angeles)

Prof. Dr. Rengin Dramur, çiçek aşısının Hıristiyan Batı'dan bin yılı aşkın bir süre önce Doğu'da bilinip kullanıldığını, bu aşının İslam bilginlerinin yapıtlarının Latince'ye çevrilmesiyle Batılılar tarafından öğrenilip kullanılmaya başladığını bir yazısında şöyle anlatmaktadır:

> Ebubekir Razi çiçek ve kızamık için bir risale yazmış ve İbn-i Sina da çiçekten bahsetmiştir. Razi'nin *Kitab-ül Hasbetü vel Cüdari* isimli risalesi çiçek üzerine yazılmıştır. Eski Yunanlılarla, Romalıların çiçek hastalığından haberi olmadığına en iyi kanıt, Hipokrat ile Calinos'un kitaplarında bu hastalıklardan hiç bahsedilmemesidir. (Uzluk, F.N: Genel Tıp Tarihi, Ankara 1958, A. Ü. Tıp Fak. Yay. Savı: 68, s.195.) Osmanlı Devleti'nde uygulanan Türk usulü çiçek aşısı Hint usulü çiçek aşısına çok benzer. Bu tarz aşının 1055'te Kafkaslar'a kadar yayılan Selçuklularla oradan Önasya'ya gelmiş olması

muhtemeldir. Türkiye'deki çiçek aşısı üzerine ilk defa 1713'te Latince neşriyat yapan Latin asıllı Osmanlı hekimi Emanuel Timonius da bu aşının Asya'da tatbik edildiğini ileri sürmektedir. 1711 ve 1712'de Osmanlı İmparatorluğu'nu gelip gören Fransız seyyahı Aubry de la Motraye 1712 Mayıs'ında Emanuel Timonius'a İstanbul'da çiçek aşısı uygulamasını anlatmıştır. Timonius da bu hususdaki görüşlerini Latince olarak yazıp Motraye'a veriyor ki 1713'te Latince olarak kaleme alınan bu makale Türkiye'deki çiçek aşısı usulü hakkında ilk bilimsel yazı olup sonra Anbry de la Motraye'ın seyahatnamesinin 2. cildinin son kısmına ekli olarak 1727'de neşredilmiştir. **Batılılar çiçek aşısı fikrini Lady Montagu vasıtasıyla Türklerden almışlardır. Türkiye bu aşının Avrupa'ya geçmesinde köprü vazifesini görmüştür.** *Lady Montagu* İngiliz Devleti'ne 1716'da Osmanlı İmparatorluğu mezdine gönderdiği elçinin eşidir. Edirne ve İstanbul'da kaldığı süre içinde dostlarına yazdığı mektuplar 1761'de ölümünden sonra bir dostu tarafından yayınlanmıştır. O günden beridir bunlar *"Şark Mektupları"* adı ile İngilizce'den başka dillere de çevrilmiştir. (Çiçek salgınının kasıp kavurduğu Hıristiyan Batı, Türkiye'deki çiçek aşısı uygulamasından bu mektuplar aracılığıyla bilgilenmiştir.)[238]

Çiçek aşısını Müslüman Türklerden ve İslam bilginlerinin Latince'ye çevirdikleri yapıtlarından öğrenen Batı'lı doktorlar, bunu uygulamaya kalkışınca Kilise tarafından dinsiz, kafir olarak suçlanmışlar, Kilise gökbilim alanındaki gerici vahşi tutumunu tıp bilimi alanında da göstermiştir.

Kilise ölülere otopsi yapılmasına karşı çıkıyor

Bilimsel tıbbın gelişiminin önünde duran bir başka önemli engel de Kilise'nin kadavraların parçalanmasına karşı çıkmasıydı. **Aziz Augustine**, anatomi bilginlerini "kasap" olarak tanımlayarak, bu uygulamayı açıkça kınamıştı. Bir ölünün gövdesini parçalamanın, onu, bütün ölülerin diriltildiği gün dehşete düşüreceği yönünde genel bir korku vardı. Kilise bu tartışmaya şunu da ekliyordu: *"Kilise kan dökülmesinden nefret eder. Bu nedenle otopsi yapılmasına karşıdır."* Bu gerçekten de harika bir savunmaydı. Zanlı din muhaliflerini ve büyücüleri yüzyıllar boyunca keyifle yakan Kilise, iş "kutsal

çıkarlara" geldiğinde kan dökülmesini nefretlik bir olay olarak görmüyordu.

Kilise'ye göre kuyruklu yıldızlar Tanrı'nın oklarıydı

Ortaçağ Kilisesi'nin din adamlarıyla Tanrıbilimcileri, kuyruklu yıldızların kızgın Tanrı'nın günahkar dünyaya fırlattığı ateş topları olduğu görüşünü hararetle yayıyorlardı.

Kilise mensupları, kuyruklu yıldızların moral değerini; aşağıya bir kuyruklu yıldız gönderen Tanrı'yı, kendisi ile bir suçlu arasındaki masaya infaz kılıcını uzatan bir yargıca benzeteterek, anlatıyorlardı. Diğerleri de Tanrı'dan gelen böylesi uyarılara aval aval bakan kişileri kınıyor ve onları *"ahır kapısına bön bön bakan danalara"* benzetiyorlardı. XVII. yüzyılın sonlarına dek astronomi profesörleri *göreve başlarken içtikleri Hıristiyanlık andı yüzünden* kuyruklu yıldızların doğa yasalarına göre devinen göksel nesneler olduğunu öğretemediler. Ama sonuçta bilim bastırılamadı. Newton ve Kepler'in kuramını kullanan Halley, özellikle *"tehlikeli"* bir kuyruklu yıldızın yolunu gözlemledi ve onun tamı tamına

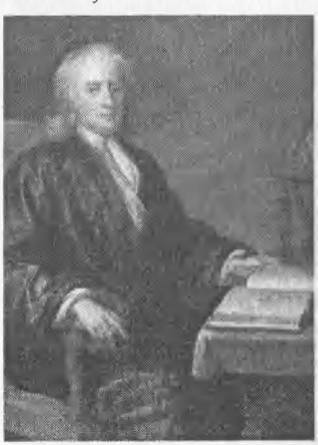

Edmond Halley- 1656 -1742

76 yıl sonra geri döneceği öngörüsünde bulunarak gökyüzünde yeniden ne zaman görüneceğini dakikası dakikasına hesapladı.

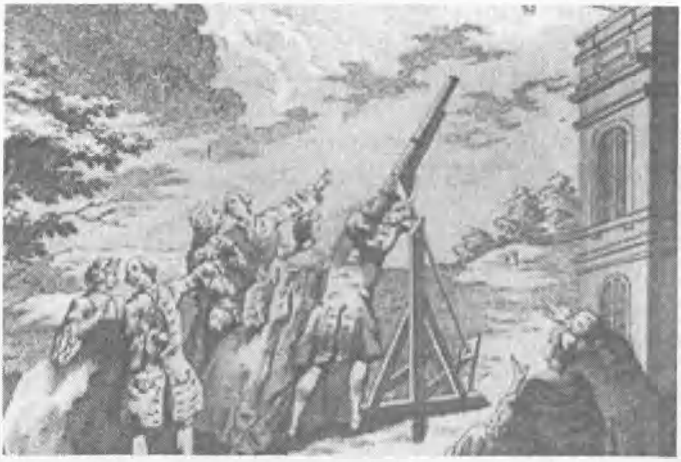

Edmund Halley 1680'de, arkadaşı Cassini ile birlikte kuyruklu yıldızı gözlüyor.. 1705 yılında bu kuyruklu yıldızın Ekim 1758'de yeniden görüneceğini açıklıyor. Gelgelelim 1742'de bunu göremeden ölüyor. Arkadaşı Cassini (1714-84) daha uzun yaşıyor ve bu kuyruklu yıldızın 1759'da dönüşünü izliyor. Bu kuyruklu yıldız o günden sonra artık yörüngesini doğru saptayan Halley'in adıyla anılacaktır.

Bu inanılmaz bir şeydi. Halley ve Newton'un çoktan ölmüş olduğu 76 yıl sonrasında, Halley kuyruklu yıldızı tam önceden kestirildiği gibi geri dönmüştü. Böylece Kilise bir kez daha bilim karşısında yenilgiye uğramış oldu.

Kilise yerbilimi cehennemlik bir suç olarak görüyor

Hıristiyanlık, jeolojiyi (yerbilimi) de şeytanın hizmetinde yıkıcı bir araç olarak damgalamıştı. Jeolojik (yerbilimsel) kanıtlar, Başpiskopos Ussher'in dünyanın yaşıyla ilgili İncil'e dayandırdığı saptamaları yalanlamakla kalmıyor, altı günde yaradılışın olanaklı olmadığını da ortaya koyuyordu. Kilise bu yüzden jeolojiyi yasa dışı (dine karşıt) bir bilim dalı olarak damgaladı, "karanlık bir uğraş" diye kınadı, *"cehennem bataryası"* adını taktı ve yerbilimcileri de *"kafir"* ve *"kutsal kitabı yalanlayanlar"* diye suçladı. Papa IX. Pius'un İtalya Bilim Kongresi'nin 1850'de Bolonya'da toplanmasını yasaklamasının nedeni de buydu.

1846-1878 yılları arasında papalık yapan IX. Pius'a göre Yerbilimi, Kilise'nin görüşlerine aykırı sonuçlar verdiği için "kafirlik"ti, yasaklanmalıydı.

Kilise'ye göre fırtınaları şeytanlar çıkartıyor

Ortaçağ'da Hıristiyanlıkta *"fırtınaların şeytani kökenli olduğu"* inancı genel bir onay görmekteydi. Söz konusu inanç, Aziz Augustine gibi dokunulmaz Kilise Babalarından güç buluyordu. Kilise'ye göre fırtınalar iblislerin işi idi. Bu doğaüstü hava gücüne karşı çeşitli şeytan kovma araçları kullanılıyordu; bunlar arasında en yaygın biçimde kullanılanları, Papa XIII. Gregory'ninkilerdi.

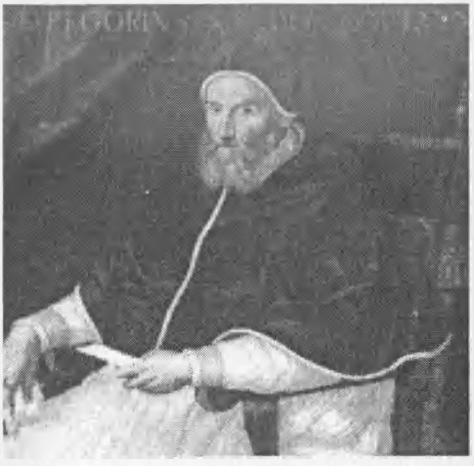

Fırtına şeytan işi diyen Papa XIII. Gregory

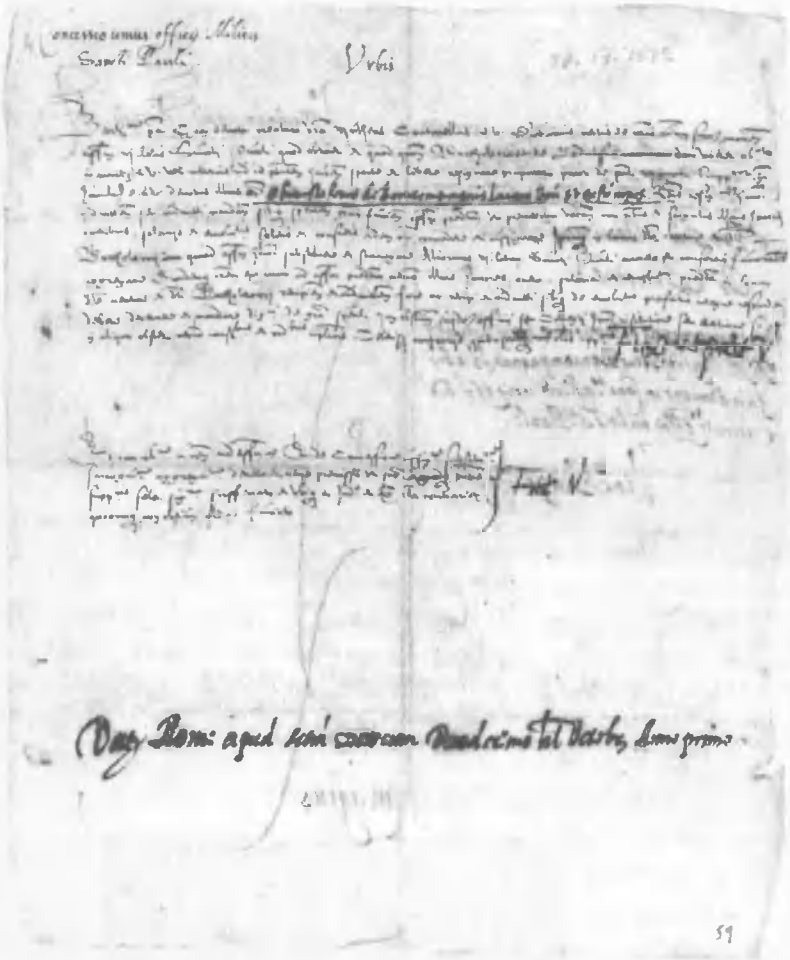

Fırtına'yı şeytan işi olarak niteleyen Papa XIII. Gregory'nin bir Papalık Buyruğu. (Vatikan Arşivi)

İlk dönemlerde şeytan kovma araçları yalnızca çeşitli dinsel şarkılarla ve fırtınalı günlerde kilise çanlarının çalınmasıyla sınırlı iken, 15. yüzyılda bazı kadınların; kasırga, dolu, don, sel, vb. gibi olayların gerçekleşmesinde şeytani yardım sağladıkları yönünde genel bir inanç ortaya çıkmıştı. 7 Aralık 1484 tarihinde Papa VIII. İnnocent, İncil'deki *"Büyücülerin yaşamasına izin vermeyeceksin"* buyruğundan esinlenerek bir papalık buyrultusu yayımladı. Almanya'daki din adamlarını, kötü hava koşullarına yol açmak suretiyle bağları, bahçe-

leri, çayırları ve büyüyen ürünleri kırana uğratan sihirbaz ve büyücüleri saptamaları konusunda uyardı. Bunun üzerine binlerce kadın işkence edilerek öldürüldü.

Almanya'da büyücü denilen kadınların diri diri yakılmasını buyuran Papa VIII. İnnocent (solda) ve kadınların Kilise buyruğuyla yakıldığını gösteren bir gravür (solda)

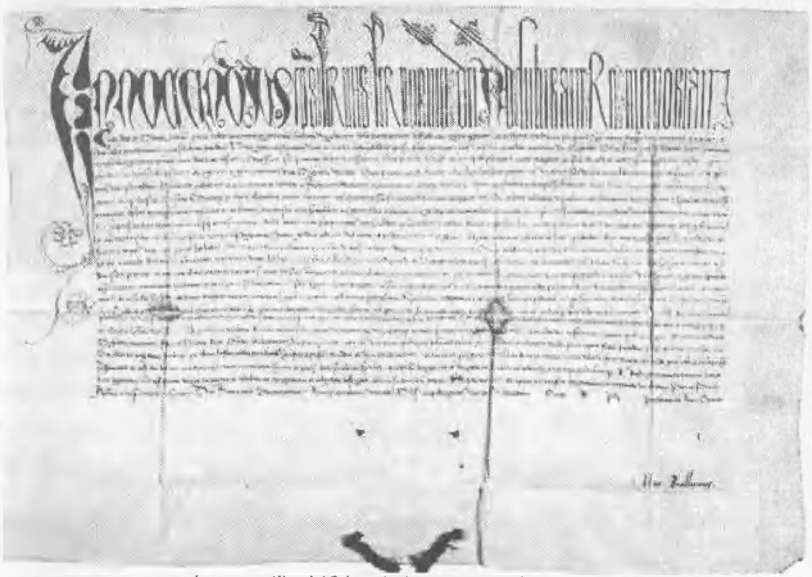

Papa VIII. İnnocent'in 1484 tarihli büyücü kadınları yakın buyruğu
(Vatikan Arşivi)

Kilise yıldırımsavara, paratonere de karşıydı

Kilise öğretisine göre, yıldırım şu beş günahın bir sonucuydu: Pişman olmamak, şüphecilik, kiliselerin onarımını ihmal etmek, din adamlarına ödenen aşar vergisinde hile yapmak ve astlarına kötü davranmak... Göreve gelen her Papa, *"Tanrı'nın Parmağı"* dediği bu ilahi takdir aracını coşkuyla savunageldi. Daha sonra, Benjamin Franklin 1752 yılında ünlü uçurtmasını gök gürültülü, yağmurla karışık fırtınalı bir günde uçururken, yıldırımın elektrikten başka bir şey olmadığını keşfetti. Bunu en şiddetli kasırgada bile kesin korunma sağlayan yıldırım çubuğu paratonerin bulunuşu izledi.

Benjamin Franklin (solda) ve onun 1769'da yayımlanan "Elektrik Üzerine Gözlem Ve Deneyler" kitabından bir sayfa. 'sağda)

Kilise Franklin'in bu buluşunu onaylamayı yadsıdı. Paratonerlerin yararı yaygın bir şekilde anlaşılıp artan sayıda kullanılmaya başlanınca, Kilise paratonere karşı bir kampanya başlattı: **1755**'te Massachussetts'de meydana gelen depremin sorumluluğu, Franklin'in çubuklarının Boston'da yaygın biçimde kullanımına yüklendi. Vaizler de, paratoner kullanarak gök toplarını kontrol etmeye yeltenenlere ateş püskürdüler.

Paratonersiz kiliseler yıldırım düşmesi sonucu sık sık yıkılmış olmasalardı, hiç kuşkusuz Kilise'nin paratonere karşı çıkışı çok daha uzun sürecekti. 1750-1783 döneminde yalnızca Almanya'da yıldırım düşmesi sonucu 400 kilise kulesi hasar görür, 120 çancı yaşamını yitirirken, bir genelev upuzun sivrilen yıldırım çubuğuyla en kötü fırtınalardan bile yara almadan ve güvenli bir yer olarak ayakta kalmıştı. Bu nedenle Kilise, yüzyılın sonuna gelindiğinde paratonerlere istemeye istemeye kutsal onayını verdi ve bu gereç çoğu kiliseyi korumak için kullanılmaya başlandı.

Kilise, Nebula kuramı yüzünden Kant'ı suçluyordu

Immenuel Kant, yıldızlar yanında, nebulanın da (çok uzakta olduklarından bulut gibi görünen yıldızlar kümesi) var olduğunu savunan kuramını ortaya attığında (1755)[239] Hıristiyan Tanrıbilimciler her yandan "bu ne tanrıtanımazlık" çığlıklarını yükselttiler. İncil'de bu konuya hiç değinilmediğini, bu nedenle de böyle bir şeyin olamayacağını söylediler. Ama süreç içerisinde nebulanın varlığı spektroskop ve tayf çözümlemesiyle kesinleşince, bu yaygaralar dindi. [240]

Emmanuel Kant (1724 – 1804) solda ve onun yaradılışın başlangıcını açıklamaya yönelik kuramı; nebula, bulutsu..

Kilise'nin bilimsel buluşlara ve bilginlere karşı 1800'lere dek yüzyıllarca sürmüş yadsıyıcı, kıyıcı ve sözcüğün kesin anlamıyla *geric*i tutumu belgelerle ortadadır. Buna karşın, Avrupa ve Amerika'nın bugünkü tüm ilericiliğini ve üstünlüğünü

Yahudi-Hıristiyan inancına bağlı toplumlar olmasının bir ödülü imiş gibi gösteren yazarlar vardır. Bunlardan biri olan Erich Fromm, dinleri *Otoriter (Yetkeci) Din: Müslümanlık* ve *Hümanist (İnsancı) Dinler: Yahudilik, Hıristiyanlık, Budacılık* biçiminde nitelikçe ikiye ayırmıştır.[241]

Yahudi düşünür Erich Fromm (1900-1980)

Fromm'un bu ayrımı uyarınca Müslümanlık *gerici*dir, diğerleri *ilerici*dir. Bu ayırımın doğal sonucu olarak da Avrupa ve Amerika'nın bugünkü ileriliği ve üstünlüğü, bu toplumlarda etkili olan Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın Hümanist (İnsancı) dinler olmasına bağlanmaktadır. Kendisini *Batıbilimci* olarak tanımlayan yazar Aytunç Altındal da benzer bir yaklaşımla, Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın Hümanist (İnsancı) olduklarını, bunların din olarak bile görülemeyeceklerini, ***Batı'yı Batı yapan inanç, düşün ve kişi özgürlüklerinin Hıristiyanlığın doğasında, özünde var bulunduğunu*** tanıtlamaya yönelmiştir.[242] Buraya dek örnekleriyle, belgeleriyle, kanıtlarıyla gözler önüne serdiğimiz gerçekler ise bu saptamanın uydurma olduğunu göstermeye yeter niteliktedir. İnanç, düşün ve kişi özgürlüklerinin Hıristiyanlığın doğasında varolduğu savı, Hıristiyan misyonerlerinin Türk gençlerini Hıristiyanlığa çağırmakta kullandıkları katmerli bir yalandır. Avrupa ve Amerika'nın bugünkü tüm ileriliğini ve üstünlüğünü, *"Hıristiyanlığın özgürlükçü özünden kaynaklanmış bir olgu"* (!!!) olarak gören ya da öyle göster-

meyi iş edinen yerli, yabancı daha pek çok yazar vardır. Görüşümüzce bunun adı: Hıristiyan Misyonerliği'dir. Basım aygıtının (matbaanın) Osmanlı'ya Avrupa'dan çok sonra girdiğini örnekleyip, bu olayı Hıristiyanlığın *ilerici*, Müslümanlığın *gerici* olduğuna kanıt olarak gösterenler çoktur. Oysa...

Papazlar matbaaya karşıydı

İngiltere Kıralı VIII. Henry'nin ünlü Başpapazı Cardinal Wolsey (1471-1530), matbaanın bulunuşu konusunda Papa'ya yazdığı mektubunda, matbaayı Hıristiyanlığa aykırı bularak şöyle diyordu:

> Matbaanın bulunmasıyla kitap yayınlarının çoğaldığı ve eğitim-öğretimin geliştiği doğrudur; fakat aynı zamanda fikir ve görüş ayrılıklarının oluştuğu da bir gerçektir. Bunun sonucu olmak üzere kişiler Kilise'nin yerleştirdiği iman ve akideler konusunda düşünmeğe ve sorular sormaya başlamışlardır. Din kitaplarını okuyor, anlıyor ve kendi anladıkları dilde ibadet ediyorlar. Bu nedenle kendi kendilerine din adamlarına artık gerek bulunup bulunmadığı sorusunu sormaları söz konusudur. Eğer herkes kendi bildiği dilde ve kendi anladığı şekilde Tanrı'ya ibadet etmeye kalkışacak olursa... Böyle bir durum bizim mensup bulunduğumuz din adamları sınıfının çok zararına olur. Din esaslarının din adamlarının dışında hiç kimse tarafından bilinmemesi koşul olmalıdır..."[243]

VIII. Henry (solda) ve Kardinal Wolsey (sağda) Matbaaya karşı

Sayısız örnekle ortadadır ki, Yahudi-Hıristiyanlık ilericidir, Müslümanlık gericidir yargısı, bilimsel bir yargı değil, Kilise'nin ve Havra'nın bin yılı aşkın bir süre bilimsel gelişmenin önünü nasıl kanla tıkadıkları gerçeğinin yok sayıldığı, unutturulmaya çalışıldığı boş bir yargıdır. Kilise'nin yakın dönemlere dek yüzyıllarca sürmüş bilim düşmanı tutumunu belgeleyen gerçekler ortadayken, nasıl olup da kimi düşünürler Avrupa ve Amerika'nın bugünkü ileriliğini ve bilimsel teknolojik üstünlüğünü Hıristiyanlığın ve Yahudiliğin doğurduğunu savlayabilirler? Bu durumda, Avrupa'nın dünkü koyu geriliğini yaratan o Kilise değil miydi; o bilim düşmanı Kilise ve o Kilise'nin güdümündeki Hıristiyanlık, Avrupa ve Amerika'nın bugünkü göz kamaştırıcı ilerlemesini nasıl olup da yaratabilmiştir, diye sorulur ki, bu soruya Kilisenin yüzünü ağartacak bir yanıt vermek olanaksızdır.

Marksist düşünür Auguste Bebel, Hıristiyanların bilim düşmanlığına yönelmesini şöyle anlatır:

> Hıristiyanlık kendinden önceki eski putperest dönemlere ait yazılara ve yapıtlara karşı, oldum olası düşmanca bir tavır takınmıştı. Musevi fanatizminin beslediği, kendini ödünsüz, kesin bir hayattan el ayak çekme tutumuna adamış bir tarikattan gelen Hıristiyanlık, kendinden önceki eski çoktanrıcı dönemlere ait yazılara ve yapıtlara karşı, doğuşundan bu yana düşmanca bir tavır takınmıştır. Musevi-yurtsever geleneklerine ve Roma'ya düşman güdülere çağrı yapan Hıristiyanlık, Roma egemenliği altında ezilen kitleler arasında asıl yayılma zeminini buldu. Roma'nın boyunduruğu altındaki ülkelerde yaşayan milyonlarca ezilen insanın canlarını dişlerine takarak ürettiklerini, sorumsuz bir zevk ve safa hayatı uğruna tüketen Roma uygarlığının taşıyıcılarını bu nedenle hor görüp küçümseyen Hıristiyanlık, iyice yaygınlaşıp büyük bir destek kazanır kazanmaz, putperest dinlerin tanrılarına nasıl saldırdıysa, Roma devletine, onun yasalarına ve yöneticilerine de öyle, düşmanca ve şiddete başvurarak saldırmıştır. Hıristiyanlığın, Roma egemenliği ve boyunduruğu altında inleyen milyonlarca insan arasında yay-

gınlaşması, büyük bir hızla gerçekleşti. Ama bu yaygınlaşmada, yeni-Platoncu felsefenin etkisi altındaki Aziz Paulus'un sayesinde Hıristiyanlığın başlangıçtaki Musevi ulusuna özgü karakterini bir yana bırakıp uluslararası bir niteliğe bürünmesi de önemli bir rol oynar. Hıristiyanlığın düşünce ve öğretileri, kitlelerce uzun süre sadece dinsel nitelikli görülmeyip, aynı zamanda önemli sosyal ve siyasal düşünce ve öğretiler olarak benimsenmişlerdi. Hıristiyanlık, tüm yoksulların ve sefillerin Roma'nın köleleştirici boyunduruğundan kurtulmak için çevresinde toplandıkları bayrak olarak görülmüştü. Gelgelelim yoksullar feci biçimde aldatıldılar. Bunların sayısı arttıkça, kuşkusuz Hıristiyanların cesareti de arttı. Önderler yeni dinin taraftarlarını Roma ordusu içinde söz dinlememeye ve itaatsizliğe çağırıyor, isyan ve ihanetler düzenleyip duruyorlardı. Eski tanrılar hakarete uğruyor, tapınaklar basılıyor, tahrip ediliyor, yıkılıyor ya da resimler ve heykeller sanatsal değerlerine bakılmaksızın parçalanıyordu. Hıristiyanlar bütün bunların sonunda vatan haini ve mabetlere zarar vericiler ilan edilip kendilerine şiddet uygulanarak izlenmeye başladılar; ama bunların yeni dine duydukları hayranlık, her türlü zulme, en acımasız davranışlara bile gözlerini kırpmadan dayanabilmelerini sağlıyordu. Bunlar inançları uğruna ölen dindarlar (şehit = martyr) sayılıyor, bu da yeni yeni taraftarların Hıristiyanlığa katılmasına yol açıyordu. Çağın içleracısı durumu, Roma imparatorluğunun çökmesi gibi olguların yanı sıra, Hıristiyanların büyük çabalarının da etkisiyle az sayıda ama önde gelen Romalılar, daha doğrusu Romalı kadınların çoğu Hıristiyanların saflarına katıldılar, böylece Hıristiyanlar büyük bir etkin güce dönüştüler. Doğu Roma imparatoru Konstantin, durumu kavramakta gecikmedi. Hıristiyanları kendi gücüne alet edebilmek için Hıristiyan oldu. Gözü dönmüş bir despot, büyük bir cani olan imparator, bu özelliklerine karşın, bu eylemiyle "büyük" ünvanını aldı. Ama öte yandan Hıristiyanlık parçalanmaya başlamıştı bile. Tanrının oğlu, yani İsa, Tanrı babasıyla aynı zamanda mı yoksa ondan sonra mı doğdu, ya da Meryem bakire olarak mı İsa'yı dünyaya getirdi, gibi soruların yanısıra, Tanrı baba, oğul (İsa) ikilisinin arasında Kutsal Ruh'un üçüncü bir öge olarak bunlara eşit bir değer taşıyıp üçünün birlikte (teslis

ilkesi) bir bütün olarak ele alınıp alınamayacağı sorusu, tarafların kılı kırk yararak tartışmakla yetinmeyip sonunda işi yumruklara ve silahlara dökerek yanıtını aradıkları başlıca sorulardı. Ama bu iç kavgalar sürüp giderken, dinsizliğin (putperestliğin) yıkılması için de gereken herşey yapılıyordu. Bu kez devlet gücünü de yanlarına alan Hıristiyanlar, bu girişimlerini daha da etkin bir biçimde sürdürüyorlardı. Hıristiyan olmayanların tapınaklarından, heykellerinden geri kalan ne varsa Hıristiyanlaştırılıyor, özellikle heykellere oldukça gülünç bir biçimde Hıristiyan Azizlerin ve din şehitlerinin adları veriliyordu. Kısacası, Hıristiyanlar iyice pratik olmaya başlamışlardı! buna karşılık Hıristiyan olmayan dinlere dayalı yazılara aman tanınmıyor, kilise babaları ve piskoposlar, bunlara bir yandan lanetler yağdırırken, bunların yakılması ya da yok edilmesi, ulaşılamayacak yerlerdeyseler, okunmasının ve incelenmesinin yasaklanması için talimatlar çıkartmakta birbirleriyle adeta yarışıyorlardı. Böylece yeni kültürün büyük hazineleri de yok olup gitti. Bunların yanısıra, dinden döndürme konusunda şiddete başvuruluyor, dönmeyenler yine şiddet yoluyla yok ediliyorlardı. Bir zamanlar baskı altında tutulan Hıristiyanlar, bu kez kendileri zulüm yapanlar durumuna gelmişlerdi. Hıristiyan yazarlar ve hemen hiç istisnasız bütün din adamları, eski çağların belgelerini ve tarihsel olaylarını sistemli bir biçimde çarpıtmaya koyuldular. Bu belgeler ve olaylar havarilerin ve ilk Hıristiyanların yanısıra, azizlerin ve kilise babalarının eylemlerine uyarlanıyor ya da doğrudan onların eylemleri ya da girişimleri olarak sunuluyordu. Bu olup bitenleri, örneğin Aziz Eusebius açıkça itiraf etmekten çekinmemişti. Bu türden pratikler, daha sonraları Hıristiyanların ele geçirdikleri bütün ülke halklarına uygulandı... 600'lü yıllarda Papa Büyük (!) Gregor, Ciçero'nun, Livius'un ve Tacitus'un mevcut bütün yapıtlarının yakılmasını buyurmamış mıydı? Aziz Lactanitus ve Paulus'a göre kilisenin büyük ışığı aziz Augustinus, Ptolemeus'un dünyanın küre biçiminde olduğu öğretisiyle alay edip, dünyanın düz bir plaka biçiminde olduğunu, güneşin, ayın ve yıldızların göğün kemerine sabit bir biçimde yerleştirilmiş bulunduğunu söylemişlerdi. Üstelik bundan bin yıldan fazla bir süre sonra Kopernikus, Galilei ve Newton'un öğretileri şeytanın işi sa-

yılmıştı. **Bütün bu belirtilen olgulardan ve gerçeklerden sonra, İslam kültür döneminin bütün insanlığın gelişmesi açısından ne büyük bir önem taşıdığı artık iyice anlaşılmaktadır. İslam kültür çağı olmasaydı, o upuzun ortaçağ, manevi-zihinsel alanda korkunç bir çoraklığın içinde debelenir, aşılması neredeyse olanaksız biçimde barbarlığa geri dönerdi.**[244]

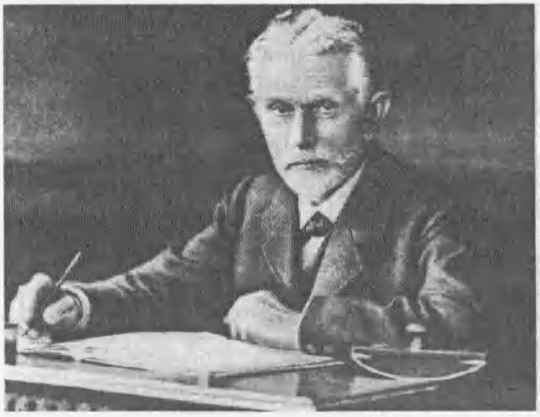

August Bebel (1840-1913)

İlerleme, yalnızca bilimsel düşünceyle özgür araştırmaların yapılabildiği, bir önceki kuşağın ürettiği bilgileri bir sonraki kuşağa özgürce aktarabildiği, yabancı toplumların bilgi ve deneyimlerinin çeviri yoluyla edinilip topluma yayılabildiği, yeryüzünde o an için var olan en ileri bilimsel bilgilere ulaşılabildiği toplumlarda gerçekleşir. Dinler ilerlemeye yardımcı olarak kullanılabildikleri gibi, gerilemede bir araç olarak da kullanılabiliyor. Bunu, İslam dinini ilericilik ve gericilik açısından irdelerken bir kez daha göreceğiz.

ALTINCI BÖLÜM

İSLAM'DA İLERİCİLİK ve GERİCİLİK

İslam dininin hangi koşullarda nasıl doğduğunu ve içinde doğduğu toplumu ne yönde nasıl değiştirdiğini konu alan çok sayıda kitap vardır.[245] Yazarların büyük bir çoğunluğu, İ.S. 600 yıllarında Mekke ve çevresinde büyük bir toplumsal dengesizlik bulunduğunu, çoğunluğun aşırı yoksul, azınlığın ise aşırı varsıl olduğunu; İslam'ın böyle bir ortamda gelir toplumsal dengesizliği gidermeyi amaçlayan ilerici, devrimci bir din olarak doğduğunu söyler.

Tanrıtanımaz Toplumcu Marx ve Engels'e göre, İslam başlangıçta ilericiydi

Engels, Marx'a yazdığı bir mektupta İslam'ın doğuşunu bir devrim olarak niteliyordu:

> Sanırım senin **Muhammed Devrimi**'nin temel ögelerinden biri olarak gördüğün bir gerçeği, **Muhammed'den önce Güney Arabistan ticaretinin mahvoluşu gerçeğini** de, belirttiğim bağlamda düşünmek gerekiyor... İ.S. 200-600 yılları arasında Güney Arabistan Habeşler tarafından sürekli işgal edilmiş, yağmalanmış, boyun eğdirilmiştir... Genel ticari durumun neden olduğu bu çöküntünün yanısıra, doğrudan ve şiddetli ölçüde yıkıcı bir başka hareketin daha varolmuş olması gerekir ki, bu da ancak Etyopyalılar tarafından girişilen istila hareketleri olarak düşünülebilir... Arap ulusal bilincini, kuzeyden gelen ve neredeyse Mekke'ye kadar uza-

nan **Pers istilası** da kamçılamıştır. **Müslümanlık ahlaken iflas etmiş kentli fellahlara karşı bir bedevi tepkisi niteliği taşımaktadır.**[246]

Oysa Kur'an'da bu dine en çok karşı çıkanların bedeviler, göçebe hayvancılıkla geçinen Araplar olduğunu okuyoruz.[247] Engels'in yoldaşı Marx da yazdığı bir mektupda İslam'ı şöyle değerlendiriyor:

> **Bütün tek tanrılı dinler, kurulu düzene karşı oluştu**, örgütlendi, gelişti. Arabistan çöllerinde inanılmaz bir yokluk, yoksulluk, yozluk vardı. **Müslümanlık, bir 'isyan bayrağı' olarak doğdu.** Murabaha sermayesi her yere, her şeye hakimdi. Tefeciler ülkenin insanını soyuyor, soğana çeviriyordu. Ama, **fakirin, fukaranın, göçebenin, yoksulun ideolojisi yoktu. Kendisine şemsiye edeceği, kalkan olarak kullanacağı bir felsefesi yoktu. Müslümanlık onu sağladı.**[248]

Görüleceği üzere, Marx da tıpkı Engels gibi, İslam'ı yoksul göçebeliğin tefeci sömürgenlere karşı ayaklanma bayrağı olarak nitelendirmekte ve bu anlamda ilerici nitelikte doğduğunu savunmaktadır.

İslam dininin Mekke'deki şu ya da bu toplumsal katmanın gereksinimlerini karşılayan bir inanç-düşün dizgesi olarak doğup doğmadığını konusunu tartışmayı burada bir yana bırakalım; Marxçılığın dinlere yönelik bu bakış açısının doğru olup olmadığını da burada tartışmayalım; ancak şu İslam karşıtlarının dahi yadsıyamadığı açıklıkta bir olgudur ki, Müslümanlar 800 ve 1200'lü yıllar arasında 400 yılı aşan bir süre boyunca yeryüzünde bilimsel-düşünsel ilerlemenin öncüsü olmuşlardır. Bu olgusal gerçek, İslam karşıtı olarak tanınan yazarların yapıtlarında bile doğrulanmaktadır.

İslamda İlericilik

Server Tanilli, *İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?* kitabında, önce tüm dinleri gerici olarak niteleyip şöyle diyor:

> (...)**Bütün dinler gericidir**. Çünkü ölümden sonra öte dünyada ödüllendirilme adına, uysallığı, yazgıya boyun eğmeyi vaaz ederek, ezilenleri dünyayı değiştirme ediminden vaz-

geçirip edilginliğe iter; böylece gerçekten adil ve insani bir düzen kurulmasının önüne geçer, sonunda sömürü düzeninin sürmesini sağlar, giderek payandalar onu. Marx: "Din halkın afyonudur" derken, bunu kastediyordu.(...) **Bütün dinler** bir yerde **gericidirler., ilerleme düşmanıdırlar.** (...) Dinin **gerici** rolü,.. **bilime, yani dünyanın bilimsel anlayışına düşman** olmasıdır.(...) Bilim ve din birbirine zıt şeylerdir, uzlaşamazlar.(...) Bilimle din uzlaşmaz; felsefeyle de uzlaşmaz din..[249]

Prof. Dr. Server Tanilli (solda) ve
"İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?" adlı kitabı (sağda)

Gelgelelim Tanilli, yine bu kitabının ilerleyen sayfalarında tüm dinlere ilişkin bu olumsuzlayıcı *genel* yargılarının tümünü geçersiz kılan çok olumlu nitelemeler yapıyor İslam'ın bir dönemi için:

> (...) İslam Uygarlığı, dev boyutlarda **bilimsel bir başarıdır**. (...) Müslümanların en çok yenilik yaptıkları alan, **bilim** alanıdır.(...) Sürekli bir felsefe oldu İslam dünyasında. Bu felsefe, **akılcı** eğilimlerini **eski Yunan**'a ve **İslam'ın bilim için duyduğu zevke** borçluydu... Bütün İslam filozofları, **bugün de bilim adamı diyebileceğimiz** kimselerdi.(...) Müslüman cebirciler,.. Matematikçiler, coğrafyacılar övülmeli. Gökbilimciler, optik, kimya ve eczacılıkta onlara verebileceğimiz tam nottur... Tıpları eşsizdir.[250]

Tanilli, hem *"tüm dinler gericidir, tüm dinler bilim düşmanıdır, tüm dinler felsefe düşmanıdır"* diyor, hem de *"İslam'ın bilim için duyduğu zevk"*ten söz ediyor. Tanilli'nin *İslam'ın Altın Çağı*

olarak nitelendirdiği döneme ilişkin övgüler, Müslümanların göğsünü kabartacak niteliktedir:

> (...) İslam, VIII. yy.'dan başlayarak yükselişe geçer; XII. yy.'da doruğundadır. XIII.yy.'dan başlayarak bir geri çekiliş içindedir. Aslında XIII.yy'da liderliği yitirmiştir; en korkunç kaybı XVIII. yy.'dadır. (...) Halife ünlü Harun-el-Reşid'in oğlu Me'mun (813-833) yığınla yabancı, **özellikle Yunanca eserleri Arapça'ya çevirtecektir.**(...) Kurtuba'da Halife el-Hakem-II (961-976), söylendiğine göre **içinde 400 000 elyazması bulunan bir kütüphaneye sahipti. (Belirtelim ki, V. Charles'ın kütüphanesinde yalnızca 900 elyazması bulunuyordu.** (...) Dört ya da beş yüz yıl boyunca, **İslam bütün bir eski dünyanın en parlak uygarlığı** oldu. Bu **altın çağ** kabaca Me'mun'un (813-833) halifeliğinden, büyük İslam filozoflarının sonuncusu İbni Rüşd'ün 1198'de Merakeş'te ölümüne değin sürer. **Halife Me'mun'un Bağdat'ta hem bir kitaplık hem bir çeviri merkezi, hem de bir gözlem evi olan -Bilim Evi- anlamında "Dar-ül Hikme"nin kurucusu olduğunu hatırlatmış olalım**. İslam'ın bu **görkemli** çağı... (...) Abbasi Halifeleri, bir yüzyıla yakın bir süre boyunca, kesintisiz, **Nesturi Hıristiyanların** gerçekleştirdikleri dev bir çeviri etkinliği sayesinde, **eski Yunan bilim ve felsefesinin Müslüman dünyada yayılmasını destekleyip durdular**. (...) Nasıl nitelemeli İslam'ın bu altın çağını? (...) Gerçekten "birörnek"tir bu uygarlık. (...) İki örnek daha: X.yy'ın başlarında Horasan naibi olan bir vezir, Müslüman ya da Müslüman olmayan her ülkeye heyet yollayarak, saray ve devlet dairelerindeki örf ve adetler için bilgi ister; sonra da onları ciddi ciddi gözden geçirip içlerinden en iyileri diye hükmettiklerini alıp Buhara sarayı ve yönetimi için uygulanmasını emreder. Bir de Kurtuba halifesi II. Hakem'in verdiği örnek: İran'da, Suriye ya da bir başka yerde kaleme alınan bir eseri, daha çıkar çıkmaz satın aldırtır; Abu'l Farac el-İsfahani'ye ünlü antolojisinin ilk nüshasını elde etmek için tutar halis altından bin dinar yollar.(...) Bu altın çağında İslam uygarlığı, yukarı katlarında hem dev boyutlarda bir bilimsel başarıdır, hem de **antik felsefenin** (Eski Yunanistan'da yoğunlaşan Yakındoğu düşüncesinin-eb) **olağanüstü biçimde yeniden ortaya çıkışıdır**. (...) Müslü-

manların o altın çağda en çok yenilik yaptıkları alan, bilim alanıdır. Her şey bir yana, trigonometri ile cebiri hatırlatmak yeter. Trigonometride "tanjant"ı bulurlar. (...) Muhammed ibn Musa, **820 yılında, ikinci derece denklemlere kadar varan bir cebir kitabı yayımlar; kitap XVI. yüzyılda Latinceye çevrilir, Batı'nın ilk başvuru eseri olur.** Müslüman cebirciler, daha sonra iki kareli denklemleri de çözeceklerdir. Bunun gibi, **matematikçileri, coğrafyacıları, gözlemevlerini ve onların araçlarını (özellikle astrolab'ı) da** övmeli. Dünyanın enlem ve boylamlarını ölçmede elde ettikleri sonuçlar tam bir yetkinliğe ulaşamasa da, pek olumludur ve **Ptolameus'un göze batan yanlışlarını düzeltmişlerdir.** Öğrenci değil kelli ferli ustalar da olsalar, optikte, kimyada (alkolün damıtılması, iksirler, sülfürik asit), eczacılıkta onlara verebileceğimiz tam nottur; şu sonuncu alanda, **Batı'nın kullanacağı ilaçların yarısından fazlası İslam dünyasından** gelecektir. Sinameki, ışgın, demirhindi, kusturucu ceviz, kırmızböceği, kafur, şuruplar, yakı, merhemler, damıtılmış su,.. Tıpları kesinlikle eşsizdir. **Bir 60-70 yıl kadar önce anlaşıldı ki, kanın küçük dolaşımını, Michel Servet'den 300 yıl önce Araplar bulmuşlardır.** (...) Felsefi alanda ise yapılan **Aristoteles felsefesi**nin temalarının yeniden ele alınışıdır aslında. Ancak, sıradan bir ele alış değildir bu; bir açıklayıp aydınlatma, **bir yaratıştır.** (...) Söz konusu olan bir hayli geniş bir düşünce akımıdır ki, onu zamanda ve mekanda bir yere yerleştirmek gerekir. Bu akımı beş önemli ad çerçevesinde ele alacağız. Onlar da Al-Kindi, El-Farabi, İbn Sina, El-Gazzali ve İbn Rüşd'dür. İbni Sina ile İbn Rüşd, en ünlü olanlarıdır; hele bu sonuncusu, **Avrupa'da yaptığı yankılar bakımından** en önemlisidir.(...) Bu yerel ve tarihsel açıklamalar şunu gösteriyor: **Bütün İslam dünyasında düşünsel bir alışveriş, bir yarış vardır. Bütün bu büyük aktörlerin yanısıra, onların çevresinde doğaldır ki, başka filozof grupları, tutkun dinleyiciler ve okuyucular bulunmaktadır.** Bu liste son olarak şunun da göstergesidir: İslam Felsefesi'nin son meşalesi İspanya'da tutuşacaktır; en görkemlisi o olmasa da, **Batı'ya Arap filozoflarını ve bizzat Aristoteles'i o (İbni Rüşd) tanıtacaktır.**(...) Bir "İslam Felsefesi" var mıdır?, El-Kindi'din İbn Rüşd'e değin sürekli bir felsefe olmuş mudur?

> sefe olmuş mudur? Bu felsefe İslam'ın sağladığı iklim ile açıklanabilir mi? Özgün bir felsefe midir bu? Çoğu kez evet ya da hayır diye kestirip atılır. Nesnelliği elden bırakmadan konuşalım biz: Evet, **sürekli bir felsefe oldu İslam dünyasında**.(...) Bu felsefe akılcı eğilimlerini eski Yunan'a, **İslam'ın bilim için duyduğu zevke** borçlu. Gerçekten bütün filozofları **bugün bilim adamı diyebileceğimiz kimselerdi**; astronomiyle, kimyayla, matematikle, hemen her zaman da tıpla uğraşıyorlardı. (...) İbn Sina, "Kanun" adlı üstelik bir Tıp Ansiklopedisi yazdı. İbni Rüşd de kendininkini yazacak ve İslam Tıbbı Avrupa'da Moliere'in *Hekimler*'ine değin -ve onlar da içinde olmak üzere- bilimin son sözü olacaktır yüzyıllarca. (...) [251]

İslam'a yönelik bu övgülerin tümü, kitabına *"tüm dinler gericidir, tüm dinler bilime de felsefeye de düşmanıdır"* diye başlayan Tanilli'nindir. Geçmişte İslam yönetimleri altında gerçekleşen bütün bu göz kamaştırıcı bilimsel düşünsel başarıların, ileriliğin ve ilericiliğin niçin ve nasıl sona erdiğini de şöyle değerlendiriyor Tanilli:

> İslam uygarlığı, bu görkemli dönemin arkasından, **XII. yy'da durur** birden. (...) Neye yormalı bu **ani duruşu**? (...) Daha çok **Akdeniz'in suçu** muydu bu? (...) H. Pirenne şöyle düşünüyordu: Müslüman fetihleri sırasında, Batı, Akdeniz'de özgür dolaşma olanağını yitirince, VIII. ve IX. yy'larda kendi içine kapanmıştı. Oysa tersine olarak XI.yy'da, Akdeniz İslam'a kapanır ve İslam, gelişmesi ve günlük soluklanışı bakımından engellenmiş olur. **İslam'ın ani gerileyişi üstüne en güzel açıklama**, bugünkü bilgilerimiz bakımından galiba bu...[252]

İslam'da bilimin neden gerilediğine ilişkin bu değerlendirme bilimsellikten uzaktır. İslam'da bilimsel ve düşünsel gerilemenin nasıl ve neden başladığını az sonra ayrıntılı biçimde irdeleyeceğiz. Burada yalnızca o parlak ilerlemeleri gerçekleştiren İslam yönetimlerinin birdenbire durup gerilemeye, düşüşe geçtiği gerçeğini vurguluyoruz.

İslam'ın başlangıçtaki o göz kamaştırıcı ileriliğini, ilericiliğini, bir de yabancı bir yazardan dinleyelim. Fernand Gre-

nard, birinci basımı 1939'da Paris Libraire Arnand Colin'ce yapılan *Grandeur et Decodence de l'Asie, L'Arenement de L'Europe* adlı yapıtında, Avrupalı Hıristiyanların İspanya ve Sicilya'daki Müslüman Araplarla ilişkilerini çok çarpıcı saptamalarla aktarmaktadır. Avrupa'nın ve ABD'in, başta bilim ve düşün olmak üzere yaşamın tüm alanlarında öncü konumuna yükselip yeryüzüne egemen olmasını, 900-1200 yılları arasında Müslümanlardan öğrendiklerine borçlu olduğunu savlayan Grenard, bu savı şu olgulara dayandırıyor:

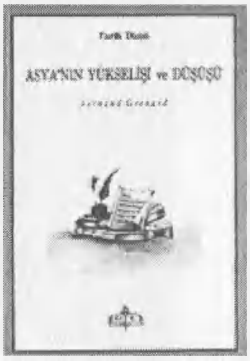

Fernand Grenard
Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü

Müslümanlar Hıristiyan Avrupa'ya bilim öğretiyor

(...) XIII. yüzyılda Paris ve Venedik sayılmazsa, Batı'daki hiç bir kentin nüfusu 100 000'i aşmıyordu. En önemli kentlerden çoğunun, örneğin Cenova, Milano, Floransa, Gand, Bruge'ün nüfusları 50 000 dolayındaydı. Buna karşılık büyük Müslüman kentlerinin, örneğin Bağdat, Kahire, Şam, Antakya, Kurtuba ve İskenderiye'nin nüfusları yüzbinlerle dile getiriliyor, kimilerinin nüfusu ise yarım milyonu buluyordu. Harunürreşid'in 380 milyon franklık bir geliri vardı. 1300'lere doğru Cengiz'in yerine geçen İran hanı yılda 700 milyonu kasasına koyuyordu. X. yüzyılda Kurtuba'daki halife yılda 8 milyon altın para topluyor, hazinesindeki servet ise 250 milyonu geçiyordu. Şimdi, Fransa kralının XV. yüzyılın ortalarında 1 800 000 lira, yani 12 milyon franktan biraz fazla olan varidatını Harunürreşid'in ondan beş yüzyıl önceki varlığıyla karşılaştırınız. Harun ür-Reşid'in karısı Mek-

ke'de yapılacak bir su kemeri için kendi kesesinden 23 milyon veriyor; *Charles-Quint* ise, hanedan üyesi erkek çocukların varlığını 12 000 lira (120 000 frank) olarak belirliyordu. Aynı Charles-Quint 900 ciltlik kütüphanesiyle övünülür; oysa daha dört yüzyıl önce İspanya'daki halifenin kütüphanesinde 400 000 kitap vardı. Bu sayısal karşılaştırmalar, **o dönemde Hıristiyan dünyası ile Müslüman dünyası arasındaki inanılmaz fark** hakkında oldukça doğru bir fikir edinmeye yardımcı olacaktır.

İmparator Charles Quint (1500-1558)
Courtauld Institute Galleries, London, England

Hıristiyan Avrupa, düşmanları olan Müslümanlara karşı kalkınma çabaları içindeyken kesinlikle kör bir kinin tutsağı olmamıştır. Tersine, **Müslümanların apaçık üstünlüğüne saygı duyarak** onlarla sıkı ve etkin siyasi ve ticari ilişkilere girmiş, düşünsel alış verişte bulunmuştur. **Bugünkü Modern Avrupa'yı oluşturan şey, İslam karşısında birbirine kökten aykırı iki eğilimin bireşimidir: Bir yandan İslam'a karşı çıkarken, bir yandan da onu taklit etmek...** Hıristiyan Avrupa'nın gözünde **Müslüman Araplar hem düşman, hem örnek, öğretmen, öğreticidir.** (...) Sonradan II. Sylvester olarak **papalık tahtına çıkan Gerbert, İspanya'da Arap ulemasının gözetiminde üç yıl öğrenim görmüştü.**

İspanya'da Müslümanların kurduğu okulda *Gerbert d'Aurillac* adıyla eğitim görüp sonradan Papa olan II. Sylvester (938-1003) ve onun Fransa Aurillac (Cantal)'a dikilen anıtı (sağda). Sylvester'den önce Hıristiyan Avrupa "sıfır" diye bir sayının varlığından habersiz olarak yetersiz bir matematik bilgisine sahipti. Sylvester'in İspanya'da Müslüman okulunda okuduğu sırada "sıfır" sayısını öğrendiği ve ancak o tarihten sonra Avrupa'lı Hıristiyan matematikçilerin yetkin bir matematiğe kavuştukları bilinmektedir.

Avrupa'da Rahipler bile yapıtlarını Kurtuba halifesine ithaf ediyorlardı. Almanya, İtalya ve Fransa'daki **rahip adaylarının İspanya'daki Müslüman okullarına akın etmesi** Pierre le Venerable'i kaygıya düşürüyordu.

Pierre Le Venerable'ın Tarih'inden bir sayfa (12. yüzyıl el yazması)

Pierre le Venerable, (Pierre the Venerable) Müslümanları Hıristiyanlığa döndürmek amacıyla 1142 yılında Robert Ketton adlı bir çevirmen tutarak Kur'an'ı *"Sahte Peygamber Muhammed"* adıyla Latince'ye çevirtmişti. Yaklaşık 1162 yılında bitirilen bu çevirinin 11. sayfası (üstte -*Collectio Toledana*, vers 1141-1143. BNF, Bibliothèque de l'Arsenal (Mss 1162 fol. 11)

Arap dili ve edebiyatını öğrenen, Latince bilmeyen **Hıristiyan İspanyollar, Kurtuba sarayında uzun süre iyi gelir getiren görevler aldılar.** Pirene'lerin ötesine geçen **bir çok Fransız beyi Arap şatafatları içerisinde, Arap şantöz ve dansözleriyle, Araplarınkine öykünen bir yaşam** sürüyorlardı. Hıristiyan prens ve soyluları, hasta olduklarında **tedavi için Kurtubalı Müslüman doktorlara** gidiyordu. **Narbonne, İspanyol Yahudilerine salt Arap bilimlerinin okutulduğu ünlü bir okul** kurdurtmuştu.

Bu arada, **Asya ile Avrupa arasında kültürel aracı konumunda olan Yahudiler'in Ortaçağda olsun, Rönesans'ta olsun, düşünsel ve iktisadi açıdan Avrupa uygarlığının oluşumunda oynadıkları önemli rolü** de belirtelim. Yahudiler bu konuda tarih kitaplarımızda özel bir bölüm işgal etmeye hak kazanmışlardır.

IX. yüzyılda **İtalya'daki Amalfi kenti, Sicilyalı Müslümanlarla bağdaşıktı.** İmparator II. Louis, **Napoli'yi Palermo denli Müslüman olduğu için övüyordu.**

Kutsal Roma İmparatoru II. Louis (825-875), bir yandan İtalya Bari'de Müslümanlarla savaşırken, (üstte-Houze's Atlas Universel Historique et Geographique) bir yandan da Hıristiyanları Müslümanlar gibi olmaya yöneltmiştir.

1114'te **Piza'da da bir Müslüman mahallesi** olduğu biliniyor. Sicilyalı Norman prensleri Müslüman Arap yönetim örgütünün önemli bir bölümünü korumuşlardı. **Bu yönetim biçmi Avrupa'da beğeni** uyandırıyor ve bir kerteye dek **örnek** alınıyordu. (...) XIII. yüzyılın ortalarında, Hohenstaufenler'den **II. Frederic, Arapça konuşuyor ve Palermo'daki sarayına sayısız Arap doktorları girip çıkıyordu.**

Altıncı Haçlı Seferi'ni planlayan Roma İmparatoru II. Frederic Hohenstaufen, (üstte, solda, d:1194-ö:1250), Mısır'ın Eyyubi Sultanı Kamil Muhammad el-Malik ile (ö. 1238) barış antlaşması yapıyor. Şubat 1229- (İtalyan Minyatürcü Villani'nin *"Villani Chronicle"* adıyla bilinen resimli tarih kitabından bir ayrıntı-Biblioteca Apostolica Vaticana)

Fakat yaşam ve düşünce artık Bizans'ta değildi. Gerçekte, Batı Ortaçağı Bizans'ın değil Müslümanların öğrencisiydi. Avrupa, geleceğinin verimli tohumlarını Bizans'tan değil,

Müslümanlardan aldı. Eski Yunan bilim ve düşüncesini Müslümanlar aracılığıyla ve Müslümanların yaptığı katkılarla tanıdı, Bizans aracılığıyla değil. Bunda yol göstericiler İspanyollar oldu. IX. yüzyıldan başlayarak İspanya'daki Hıristiyan rahipler, Müslüman Tanrıbilimcileri inceliyorlardı. XII. yüzyılın ilk üçte birinde **Toledo başpiskoposu bir çeviri kurulu oluşturarak Müslüman bilim ve düşünce ustalarının olduğu denli, Eski Yunan yazmalarının Arap katkılı Arapça metinlerini de Latinceye çevirtmeye başladı. Abelard ve Büyük Albert, Plotin ve Porphyre'in neoplatonizmini Aristoteles'inkiyle uyuşturmaya çalışan Farabi ve İbni Sina'yı okumuştu.**

Farabi ve İbni Sina'nın yapıtlarını çevirip okuyarak üzerinde çalışan Hıristiyan din adamlarından Peter Abelard (solda- d:1079- ö:1142) ve Aquino'lu Thomas'in öğretmeni Dominiken Papazı ve Cologna Üniversitesi rektörü Büyük Albert (sağda-d: 1206-ö:1280, Saint Albert Great- Fresco, Chapter House, San Niccolò, Treviso 1352)

Hıristiyan Tanrıbilimcileri Müslüman Tanrıbilimcilerinin izinden yürüyordu. Ünlü "külliyat sorunu", Paris'ten yüz yıl önce Şam'da tartışılmıştı. **Aristoteles Avrupa'da Bizans aracılığıyla değil, Araplar aracılığıyla Arapça çevirilerinden tanındı. Bizim "Averroes" diye tanıdığımız Kurtubalı İbnü'r Rüşt, Aristoteles'in bütün yapıtlarını Avrupa'ya aktardı. Thomas d'Aquin, anıtsal yazınının bütün yapı taşla-**

rını ondan almış, Kurtubalı haham Musa bin Me'mun'u okuyarak eksiklerini gidermiştir.

Hıristiyan Tanrıbilimci Düşünür Aquina'lı Thomas (solda-d: 1225- ö: 1274) Carlo Crivelli'nin yapıtında bir elinde yazıları öteki elinde üniversitesinin maketiyle görülüyor. Aquino'lu Thomas'ın çoğu yapıtları, İslam bilginlerinin yapıtlarının çevirileri üzerine özellikle İbni Rüşt'ün görüşleri üzerinde us yürütmelerden oluşuyor. Bu anlamda İbni Rüşt, Aquino'lu Thomas'ın öğretmeni konumundadır.

İbni Rüşt (solda-yüksek kürsüde- d:1126-ö:1198) İspanya'da çeşitli dinlerden Avrupa'lı öğrencilerine ders verirken. (Gravür-Kaynak: Burns, E.M. Lerner, R. & Meacham, S. 1980. Western Civilizations: Their History and their Culture. Cilt 1. Sf. 353-357, New York: W.W. Norton & Company yayını)

Robert Guiscard tarafından kurulan ya da yeniden örgütlenen ünlü **Salerno Tıbbiyesi doğrudan doğruya Arapça öğretim** yapıyordu. İdrisi, **Sicilya'daki II. Roger'in sarayında Batlamyos'tan çok daha doğru olarak coğrafya öğretti**. Batı, biraz topallayarak da olsa, Müslüman bilginlerin yapıtlarını izledi. **Bu Müslüman bilginler matematik, cebir, trigonometri, astronomi, optik, kimya, tıp, cerrahi, eczacılık alanlarında Yunan öncüllerinin alanlarını inanılmaz biçimde genişletmiş ve derinleştirmişlerdi.**

İslam uygarlığı, Barbar Avrupa'nın eğitiminde en egemen rolü oynamıştır. Fransa'nın Marsilya, Montpellier, Narbonne, Barselona limanlarını olduğu gibi, Batı İtalya limanlarını da canlandıran olgu, Müslümanların yaptığı ticaret olmuştur. **Arap parası Dinar, uzun süre Avrupa'nın başlıca parasıydı.**

Gerçekten de İngilizlerin ilk altın parası bir *İslam Dinarı* olarak basılmıştır. İsa'dan sonra 757-796 yılları arasında, Papa I. Adrian tarafından Mercia'nın Anglo Sakson Kralı yapılan Offa, Abbasi Halifesi Mansur'un bastırdığı Dinar'ların bir benzerini kendi adına altın para olarak bastırırken, paranın ortasına kendi adını Latin yazısıyla *"Offa Rex"* (Türkçesi: Kral Offa) ve adının çevresine de Arap yazısı ile Arapça *"Muhammed –ur-Resulallah"* (Türkçesi: *Muhammed Tanrı'nın elçisidir*) sözlerini yazdırmıştır.

Ortada Latin yazısıyla *"Offa Rex"* ve çevresinde Arap yazısı ile Arapça *"Muhammed –ur-Resulallah"* yazılı ilk İngiliz parası (Fitzwilliam Müzesi, Cambridge, İngiltere)

Paranın diğer yüzünde ise Arap yazısıyla ve Arapça olarak *"Lâ ilaha illallah vahidu lâ şerike lehu"* (Türkçesi: Tanrı'dan

başka tapacak yoktur, o tektir, onun eşi benzeri dengi ortağı yoktur) sözleri yazılıdır.

790'larda basılan ilk İngiliz parasının ortasında Arap yazısıyla Arapça *"Lâ ilaha illallah vahidu lâ şerike lehu"* yazılı arka yüzü. (Fitzwilliam Müzesi, Cambridge, İngiltere)

Avrupa, pamuklu, kadife, halı ve nakışlı diba dokuma yöntemini **Müslümanlardan**[253] **öğrendi.** İpek dokumacılığı Palermo yoluyla geldi. Güney Fransa ve İtalya, Sicilya ve İspanya'daki Müslümanlardan **şeker üretimini öğrendi.** Venedik, Antakya'nın cam işlerini taklit ediyordu. Şövalyeler, Müslüman miğferleri ve örme zırhlarını giydi, Şam'ın ve Toledo'nun Müslüman yapısı kılıçlarıyla donandı. **Ayin sırasında rahiplerin giydikleri kaftanların üzerinde işlemeli ayetler görülmeye başlandı.** Kadınlar Müslüman modasını izleyerek Arap gömleği, Arap eteği giyip İran tacı ve Suriye başlıklarıyla süslendiler. Doğu kokularının güzelliğini tattı-

lar, doğu kumaşları, Trablus krep, muslin ve tülü; Şam canfesi ve atlası onlara yeni güzellikler getirdi.

Bu arada, **Aquitane'li Catharelar'ın**, Simon de Montfort tarafından gömülen fakat görünür biçimiyle kesinlikle ölmemiş olan Avrupa duygu ve düşünüsünde, yabana atılamayacak bir yönelimin önderleri olduklarını da unutmayalım. Onlar da **Doğu kökenli**ydiler; her ne denli yanlış tanımlanmışsa da, Arap dünyasının soylu ailelerinin atalarıyla ilgileri ve akrabalıkları vardır.

Batı'nın Doğu'dan aldığı gelenekler, görenekler, teknik yöntemler ve çeşitli kolaylıklar üzerinde daha çok durmaya gerek olduğunu sanmıyorum. Yalnız dikkatimizi **Avrupa'nın maddi ve manevi iktidarının temelini oluşturan bilgi ve buluşların kimilerini Müslümanlardan aldığı** noktasında toplamamız gerektir. Bu yönden **son kertede büyük sonuçlar doğuran iki bilimi, matematik ve kimyayı Müslümanlar öğretmiş, korumuş ve geliştirmişti. Avrupa'ya barutu ve topu veren, en iyi çelik üretimini öğreten, pusulayı, pamuktan ucuz kağıt yapımını ve matbaacılığı öğretenler Müslümanlardır. Asya böylece Avrupa'yı kendisine karşı silahlandırdı, yazgının kendisine karşı dönüşünü kendi elleriyle hazırladı; ama bunun sonuçlarını duyumsayabilmesi için aradan yüzyıllar geçmesi gerekti.** [254]

Fernand Grenard'ın saptamaları özetle böyle.

George Sarton (1884-1956)

Sonuç olarak, gerek Server Tanilli, gerekse Fernand Grenard, İslam yönetimlerinin VIII. yy'dan XIII. yy'a dek yaklaşık dört-beş yüzyıl süren parlak, usa dayalı, bilimci, düşüncü, ileri, ilerici ve ilerletici niteliğini ayrıntılarıyla anlatmaktadırlar. *Bilim Tarihi'nin kurucusu* olarak anılan George Sarton da Müslümanların bilime katkılarından övgüyle söz ederken şöyle der:

Müslüman şerhçiler Öklid'i açıklayana dek batılılar onu anlamamışlardır..

Öklid (Euklides- d: İsa'dan Önce 330 – ö: İsa'dan Önce 275 - Justus van Ghent tarafından 15. yüzyılda yapılan varsayımsal bir resmi.

Öklid'in Müslümanlarca incelenmesi, **el-Kindi** ve **Muhammed ibn Musa El-Horezmi** ile başlamıştır. Öklid'in *Elementler* adlı kitabı Arapçaya ilk defa **el-Haccac ibn Yusuf** tarafından tercüme edildi. El-Haccac bu eseri ilkin Halife Harun el-Reşid (öl:809) için tercüme etti, sonra halife el-Memun (öl: 833) için bu tercümeyi revizyondan geçirdi. XI. yy.'ın sonundan önce Öklid, el-Mahani, el-Neyziri, Sabit ibn Kurra, İshak ibn Huneyn, Kusta ibn Luka tarafından Arapçaya çevrildi ve enine boyuna incelendi...

el-Kindi (solda- d: 805 – ö: 873 – Suriye pulu)
el-Horezmi (sağda- d: 780 – ö: 850 Sovyet pulu)

Öklid'in *Elementler*'ini doğrudan Yunancadan Latinceye çevirmek için Batı'da harcanan çabalar netice vermemiştir. Muhtemeldir ki tam Öklid'e ilgileri arttığı sırada Yunanca bilgileri azalmış ve neredeyse sıfıra inmiştir. Bu esnada Arapça'dan çevirenler ortaya çıkmaya başlamıştır ve bu faaliyetler Öklid yazmalarına raslamaya bağlıdır. Bunları (Arapça Öklid'leri) Latinceye çevirmeye çalışanlar arasında Dalmaçyalı Hermann, John O'Creat ve Cremonalı Gerard vardı, fakat Bath'lı Adelard (1090 - 1150) dışında tam bir çeviri yapıldığına inanmamız için bir nedenimiz bulunmamaktadır. Mamafih, onikinci yüzyılda geometri araştırmaları için Latin ortamı o kadar elverişli değildi. Müslüman ortamı ise 9. yy'dan itibaren öyle olduğunu ispatlamıştır. Gerçekten de Öklid dehasının yeniden canlandığı bir Latin'e şahit olmak için onüçüncü yüzyılın başına kadar beklememiz gerekir.[255]

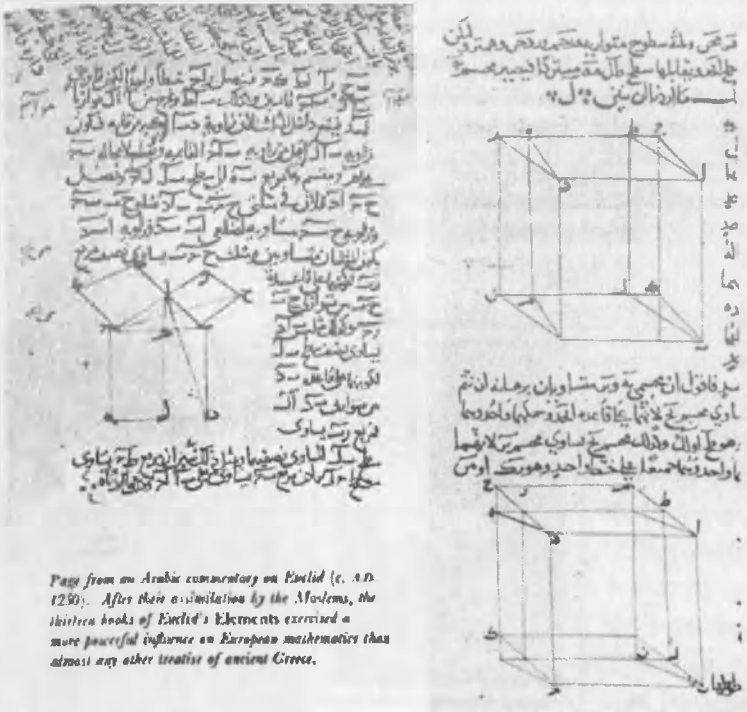

Page from an Arabic commentary on Euclid (c. A.D. 1250). After their assimilation by the Moslems, the thirteen books of Euclid's Elements *exercised a more powerful influence on European mathematics than almost any other treatise of ancient Greece.*

Öklid (Euklides) *Elementler* adlı kitabının Arapça çevirileri

Batı'da *'Bilim Tarihi'nin kurucusu'* olarak tanınan George Sarton'un saptamaları, *İslam'ın Altın Çağı*'na ilişkin önemli gerçekleri gözler önüne sermektedir. Müslüman bilginler El-Kindi ve El-Horezmi, kendilerinden neredeyse bin yıl önce yaşamış Öklid'in buluşlarını unutulmaktan korumuş, bunları üzerinde çalışarak geliştirmişlerdir.

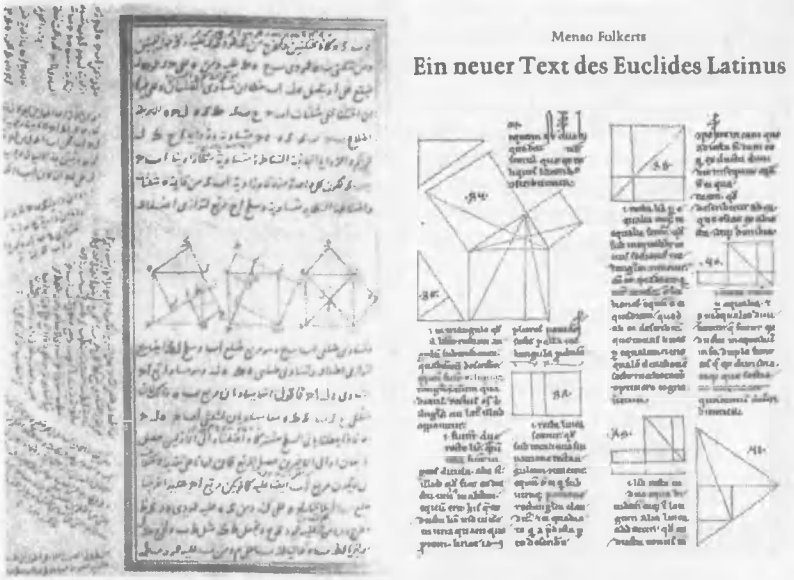

Öklid'in *Elementler* kitabının Arapça çevirisine yapılan açıklamalar (solda) ve Bath'lı Adelard'ın Arapçasından yaptığı ilk tam Latince çevirisi (sağda)

Yalnız burada İslam bilginlerini yalnızca Eski Yunanistan'ın bilgelerinin kitaplarının çevirmenleri gibi görmek ve göstermek gibi bir yanlışa düşmemek gerekir. George Sarton'un *Öklid Çevirmeni* olarak sunduğu Özbekistan topraklarında doğmuş Müslüman-Türk El-Horezmi, kendisinden önce hiç bir bilginin yapamadığını yapmış ve *cebirin kurucusu* olmuştu. İkinci derece denklemlerin köklerini bulma yöntemini geliştiren ve böylelikle cebirin babası olarak anılan El-Horezmi, buluşlarını yazdığı *"Kitabü'l muhtasar fi'l Cebr ve'l Mukabele"* adlı kitabında ortaya koymuş ve onun bulduğu yöntem tüm dünyada 600 yılı aşkın bir süre boyunca kullanılmıştır. Öyle ki, ba-

tılıların bu işleme verdikleri *Algorism, Algorithm, Algoritma, Logaritma* gibi adlar bile *Al-Horezmi* adının Latince söylenişlerinden başka bir şey değildir.

El-Horezmi'nin *"Kitabü'l muhtasar fi'l Cebr ve'l Mukabele"* adlı kitabının kapağı (solda) ve Hiva'daki anıtı (sağda)

Batı dillerinde *Al-Khwarezmi* biçiminde yazılan El-Horezmi, adı NASA tarafından ay'daki kraterlerden birine verilen (yanda) dünya bilim tarihi açısından çok önemli bir İslam bilginidir. El-Horezmi'nin cebir buluşları olmasaydı insanlık bugün ay'a gitmiş olamayacak ve pek çok bilimsel buluş da yapılamayacaktı.

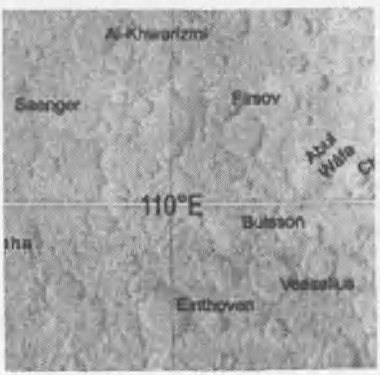

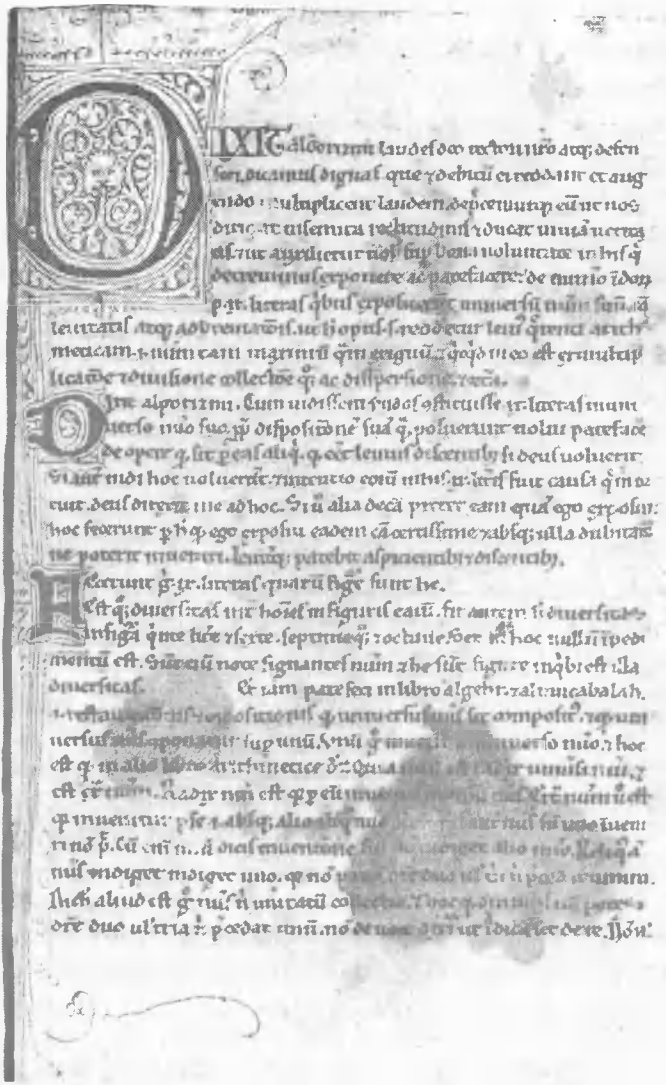

El-Horezmi'nin Cebir kitabının Latince çevirisinin ilk sayfası *"Dixit Algorizmi"*, Türkçesi: *"El-Horezmi der ki:"* sözcükleriyle başlar. Batılılar, 600 yıl boyunca cebir alanında her söze "El Horezmi der ki" diye başlamışlardır.

Bilim Tarihçisi George Sarton, yukarıda aktardığımız değerlendirmelerinde Müslümanları *Araplar* olarak nitelendirmekte ve bilime yapılan bu katkıları *Arapların başarısı* olarak göstermektedir. Oysa sözünü ettiği parlak yıllarda İslam yal-

nızca *'Arapların Dini'* olmayıp Türklerin, Farsların diğer soyların katılımıyla değişik kökenden toplumların benimsediği bir dindi. İslam dininin salt Araplardan oluştuğu yıllarda tek bilimsel başarının görülmemiş olduğu, İslam toplumundaki bilimsel başarıların Türklerle Farsların İslamı benimsemesinden *sonra*, Arapların başka toplumlarla, ülkelerle, uygarlıklarla tanışmasından *sonra* başladığı, tarihsel bir gerçekliktir. O çağda İslam dünyasında bilimsel yazıların Arap dili ve Arap yazısıyla üretilmiş olması, tüm bilginlerin *Arap* olduğu gibi bir yanılsamaya ya da bilinçli bir çarpıtmaya götürmüştür kimi batılı aydınları...

Marksist düşünür Auguste Bebel de dilimize *Hz. Muhammed ve İslam Kültürü* adıyla çevrilen 1884 yayımlanmış *"Die Mohammedanisch-Arabische Kulturperiode"* adlı kitabında İslam'ın Altın Çağı'nı kişisoyunun bilimsel ve düşünsel gelişiminde çok önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirirken, sık sık İslam'ı Araplar ile özdeşleştirme yanılgısına düşererek şöyle der:

> İslam bilginleri, bir yapıt ortaya koyabilmek için daha önceki bilgileri içeren yapıtları gözden geçirmekle ve incelemekle yetinmez, olanaklar elverdiği ölçüde bizzat görmek, işitmek, incelemek ve ona göre bir karara varmak isterdi... Hıristiyan ortaçağda, kilisenin dogmalarına karşı en ufak bir kuşkuyu dile getiren bilginler, afaroz edilmekle kalmayıp odun yığınları üzerine çıkartılma tehlikesiyle de karşı karşıyaydılar. Buna karşılık **Halife el-Mümin** (Memun) Bizanslı düşünür **Leo**'yu, kendilerine bir şeyler öğretebilmesi için bir süre yanlarına yollamasını rica etmiş, buna karşılık elli kilo altın ve süresiz barış önermişti...[256] XVII. yy. Fransa'sında Huguenot'lara bağlı Protestan din adamları, üyelerinden çocuklarını Katolik liselerine yollamamalarını ve Katolik hocalardan ders aldırtmamalarını istiyorlarusa dayalıdı. Buna karşılık, halife Harun er-Reşid, Hıristiyan Nasturi mezhebinin başı olan kimseyi, imparatorluğunun bütün eğitim kurumlarının ve okullarının başına getirmiş, kendi öz çocuklarını da onun eğitimine vermişti...

Halife Harun Reşid'in *Binbir Gece Masalları*'nda yer alan resmi

Hıristiyan dünyasında mucizeye dayalı tedavi ve tıbbi şarlatanlık hemen her kademedeki insanlar arasında almış yürümüş ve kimse insan vücudu ve hastalıklarının tedavisine ilişkin doğru dürüst birşey bilmezken, Müslümanlar büyük bir gayretle tıp incelemelerini sürdürmekteydiler; çok yetenekli kadın ve erkek hekimleri vardı; inanç farkı gözetmeksizin herkesin eğitim kurumlarından yararlanmasına ve yararlı bilimlerle uğraşmasına olanak tanıyorlardı. Bu apaçık gerçeklere karşın, bugün bile birçok Avrupalı yazarın, İskenderiye'deki Aeropeum Kitaplığı'nın yok edilmesini İskenderiye'nin halife Ömer tarafından ele geçirilmesine bağlamaya çalışması ve bu kütüphanenin, banyosunu ısıtmak için bu kitapları yakmaktan çekinmediği ileri sürülen Ömer'in gaddarlığına kurban olduğunu ileri sürmeleri, inandırıcılıktan tamamen uzaktır. Gerçekte İskenderiye Kütüphanesi, (Hz. Muhammed'ten 250 yıl önce) İ.S. 391 yılında, Hıristiyan Piskopos Theophilius'un önderliğindeki Hıristiyan fanatizminin kurbanı olmuş ve bütün gökbilim, fizik ve matematik yapıtları Hıristiyanlarca yok edilmiştir. İ.S. 410

yılında Hıristiyan Aziz Krill de onun izinden giderek (Hz. Muhammed'ten 200 yıl önce) İskenderiye bilgeliğinin örnek ama ona göre dinsiz temsilcisi Hypahia'yı öldürtmüştür...

İskenderiye Kütüphanesini yakan Theophilius (solda) ve Aziz Krill (Kyrilleus- sağda)

Günümüz Avrupası'nda hala kullandığımız bir çok ilacın bulucusu Müslümanlardır. Müslümanların çok donanımlı eczacıları ve tıbbın öğrenilmesini kolaylaştırıcı büyük ansiklopedik yapıtları vardı. Birçok halife yer yer gerçek bir bilim tutkusuyla, yer yer de ün düşkünlüğü ya da hırsıyla bütün bu bilimsel çalışma ve çabaları destekleyebilmek için birbirleriyle adeta yarışa girmişlerdi. Eski mısırca, Hintçe, Farsça ve Yunanca binlerce yazılı yapıtın Arapçaya çevrilmesini teşvik edip desteklemişler ve Müslümanların bu girişimleri sonucunda Hıristiyan Avrupa da söz konusu yapıtları tanıma olanağına kavuşmuştu. Örneğin Batı, Aristoteles'i Müslümanlar aracılığıyla tanıdı; Kurtuba'lı ünlü Abberhies de belli başlı Aristoteles yorumcularının başında geliyordu... Bu hareketli düşünce hayatı, kuşkusuz öncelikle İslam İmparatorluğu'nun büyük kentlerinde yaygınlaşmıştı. Böyle kentlerde **halka açık büyük kütüphaneler** kuruldu; kent Moğollarca istila edildiğinde yalnızca Bağdat'ta böyle yirmi tane kitaplık bulunduğu söylenir. (Bu savın yanlışlığını az

sonra göreceğiz- C.Ö) **Bu kitaplıklar bilimadamı yetiştiren okullar ile bir bütün oluşturmaktaydılar...** Öğrenme ateşiyle yanıp tutuşanlara büyük bir destek sunuldu. Gerek halifeler, gerek önde gelen ünlüler, gerekse zengin siviller, bu tür yardımları gerçekleştirebilmek için birbirleriyle rekabete girmişlerdi. Büyük vasiyetnameler bu türlü yardımlara destek sağlıyor, ayrıca fonlar kuruluyordu. Hatta sivillerin sık sık çok değerli ciltlerle kaplı kitap koleksiyonları edindikleri, enden bulunur kitaplara inanılmaz fiyatlar ödedikleri de oluyordu... Müslümanlar doğa bilimlerinde değişik alanlarda çığırlar açtılar... Matematik ve fizik bilimi Müslümanlarda gökbilim ile yanyana gelişiyor, bu iki alanda da büyük adımlar atılıyordu. Bağdat yolu üzerindeki gözlemevinde güneşin yörüngesi hesaplanmıştı... Son derece geliştirilmiş büyüteç ve merceklerle yapılmış teleskoplara sahip olan Müslümanlar, büyük bir olasılıkla güneşin lekelerini de daha o zamandan farketmişlerdi. Gökbilimci Abdurrahman Sufi, yıldız ışığının ölçüm değerlerini düzeltmeye çalışmış, matematikçi el-Hasan, sarkaç hareketi yardımıyla saat ilkesine göre zaman ölçümü yapmıştı. Bilindiği gibi ünlü halife Harun er-Reşid, Alman imparatoru Büyük Karl'a mekanik aksamı ve işlenişi bir sanat harikası olarak kabul edilen çok değerli bir su saati hediye etmişti.

Ressam Julius Köckert'in Alman İmparatoru "Büyük Karl"ın (Charlemagne) elçilerinin Harun Reşid ile görüşmesini konu alan bir tablosu. (Münih Maximilianeum Vakfı-1864)

Ayın yörüngesinin güneşe en uzak noktasına ilişkin bir dizi gözlemde bulunan gökbilimci **el-Zarkal**, bu uzaklığı 49,5 ile 50′ arasında hesaplamıştı, ki yeni hesaplamalarda bu değer 50,1′ dir.

İspanya'da İslam Bilgini Al-Zarqali adına çıkarılan pul

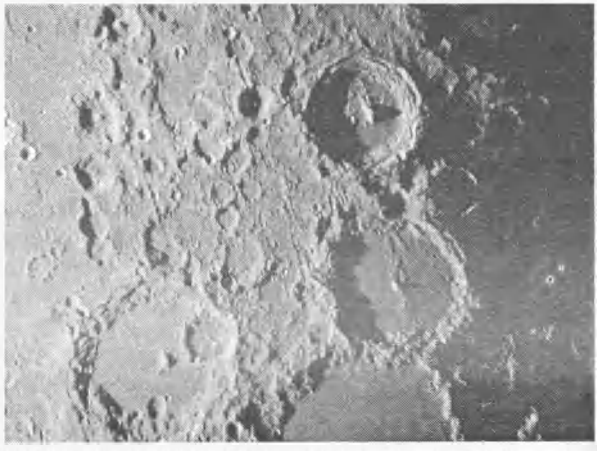

NASA tarafından Ay'da El-Zarkal adı verilen bölge

Avrupalılar cebire ilişkin bilgilerini de Müslümanlara borçludurlar... Ayrıca geometri ve trigonometri alanlarında Euklid ve Arşimed'in yapıtları Arapçaya çevrildi. El-Hasan, bugün bile hala büyük ölçüde doğru kabul edilen bir görme kuramı ortaya atmış, ayrıca cisimlerin özgül ağırlıkları konusunda, geçen yüzyılda Avrupa'da yapılanlardan daha doğru ölçüm cetvelleri oluşturmuştu. Havanın ağırlığı ve denge öğretisi alanında kuramlar öne süren el-Hasan, dün-

ya atmosferinin yüksekliğini ölçmeyi de denemişti. Bu bilgin, yüzyıllar sonra Newton'un bulacağı yerçekimi kuramına da iyice yaklaşmıştı...

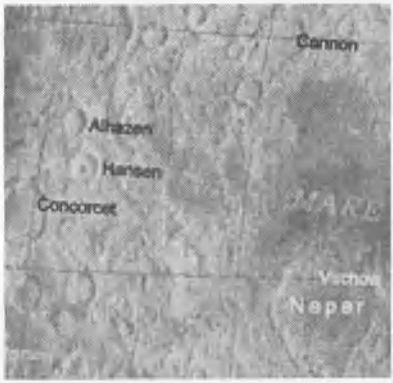

Abu Ali Al-Hassan Ibn Al Haytham 965-1039 yılları arasında yaşamıştır. Batılılar ona *Alhazen* derler. (solda) – NASA, Ay'daki bir kratere de bu İslam bilginin adını vermiştir. (sağda)

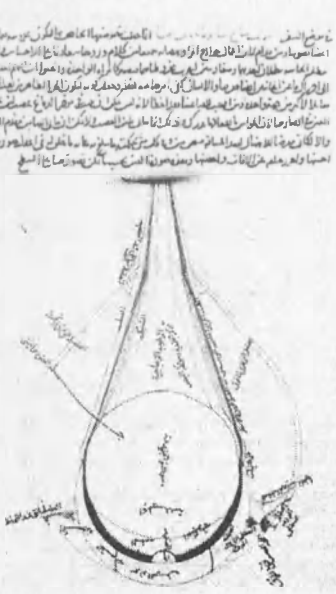

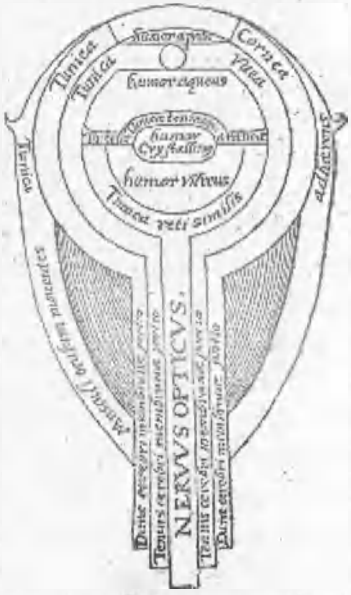

Abu Ali Al-Hassan Ibn Al Haytham 1000 yıllarında yazdığı *Kitab el-Manazir* adlı kitabıyla, (solda-Avustralya'da Victoria Müzesi'ndedir) tarihte ilk kez gözün yapısı ve görme olgusu üzerine buluşlar yapmıştır. Bu kitap daha sonra Latince'ye çevrilerek uzun yıllar Avrupa tıbının en önemli kaynaklarından biri olarak kullanılmıştır. (sağda). Fotoğrafın icadında ilk adım olan Kamera Obscura, İslam bilginlerinin göz üzerindeki buluşlarından ivmelenmiştir.

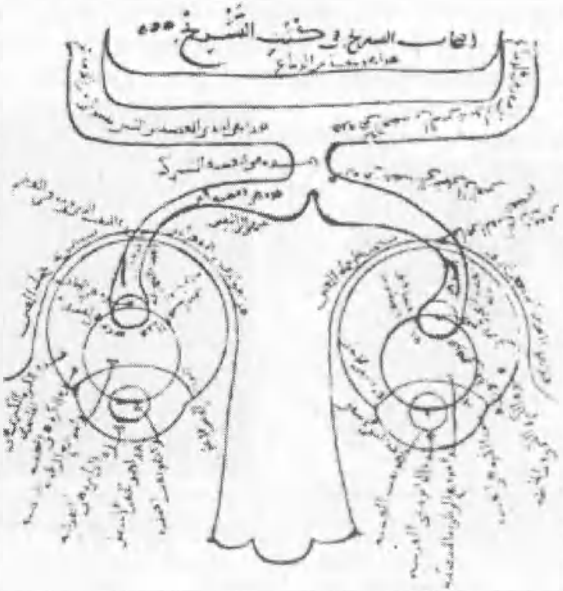

Abu Ali Al-Hassan Ibn Al Haytham, *Kitab el-Manazir* adlı çalışmasında görme olgusunu en ince ayrıntılarına dek irdelemiş ve göz sinirlerinin beyinle bağlantısını apaçık ortaya koymuştu.

Kur'an Deneysel Bilime ve Bilimsel Deneye İzin Veriyor

Müslüman bilginlerin özellikle tıp alanında gösterdikleri başarılar, kadavralar üzerinde otopsi yapılmaksızın ulaşılamayacak bir düzeydedir. Kitabımızın "Yahudilikte İlericilik ve Gericilik" başlığını taşıyan "Dördüncü Bölüm"ünde aşırı dindar Yahudiler'in ölülere otopsi yapılmasına "dinimize aykırıdır" diye karşı çıktıklarını göstermiştik. Kitabımızın "Hıristiyanlıkta İlericilik ve Gericilik" başlığını taşıyan "Beşinci Bölüm"ündeyse Kilise'nin ölülere otopsi yapılmasını kısa süre öncesine dek "dine aykırıdır, eğer ölüler kesilip biçilirse öteki dünyada dirilemezler ya da dirildiklerinde sakat dirilirler, bu ise Tanrı'nın isteklerine aykırıdır" diyerek yasakladığını gösterdik. Bu inançlar tıp biliminin gelişimini köstekleyici niteliktedir. Müslümanlığın bu iki dinden ayrıldığı en önemli konuların biri, kişinin bu yaşamda gövdesi paramparça olup toza dö-

nüşecek olsa bile öte yaşamda sapasağlam olarak diriltileceğini bildiren İsra Suresi'nin 49., 50., 51. ayetleri gibi pek çok Kur'an ayetleridir. Bu gibi ayetler Müslüman bilginlerin ölü gövdeler üzerinde deneysel çalışmalar yapmasını olanaklı kılmıştır. Ölülerin gövdesi üzerinde kesip biçerek yapılan araştırmaların sonuçlarını kitaplaştıran Müslüman doktorlar, edindikleri bilgileri kuşaktan kuşağa aktarmış ve bilimin ilerlemesini sağlamışlardır. İbni Sina'nın (d:980-ö:1037) Kanun fi-t-Tıbb (Tıp Yasaları) adlı kitabı bunların en önemlilerinden biridir.

İbni Sina'nın Kanun Fi-t-Tıbb kitabının kapağı

İbni Sina'nın Kanun Fi-t-Tıbb kitabının *"Bismillahirrahmanirrahim"* ile başlayan birinci sayfası (üstte). Bunu özellikle belirtiyorum. Çünkü Gazzali, az sonra göreceğimiz gibi bu Müslüman bilgini "kafir" olarak damgalamıştır.

İbni Sina'nın Kanun fi-t-Tıbb kitabı

İbni Sina'nın tıp kitabında insan gövdesindeki tüm organların yapısı tek tek incelenmekte, hangi organın ne gibi özellikleri olduğu ve nasıl çalıştığı üzerinde durularak hastalık durumunda neler yapılması gerektiği ayrıntılarıyla belirtilmektedir.

İbni Sina'nın çalışmaları kendisinden sonra gelen İslam bilginleri için sağlam bir başlangıç oluşturmuş, Mansur İbni İlyas'ın *Tashrih-i Badan-i İnsan* (Türkçesi: İnsan Bedeninin Teşrihi, otopsisi) adlı kitabı, İbni Sina'nın Kanun fi-t-Tıbb kitabının yeni bilgilerle genişletilmiş bir biçimi olarak, dünya tıbbı'nda o günün koşullarında bir doruk noktası oluşturmuştur.

İbni Sina

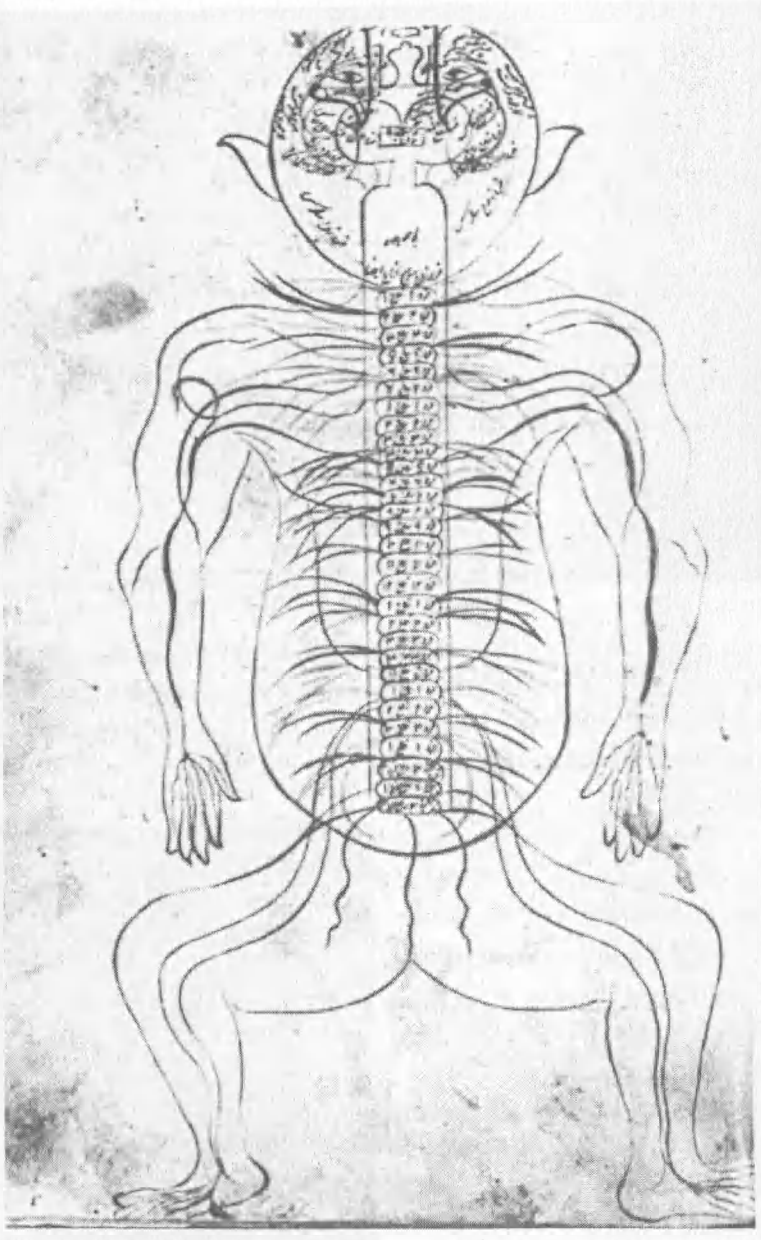

Mansur İbni İlyas'ın *Tashrih-i Badan-i İnsan* kitabından
Yale Üniversitesi Yakın Doğu Kolleksiyonu "Müslümanların Tıp İlaçları ve Eczacılığa Katkıları" ("Muslims' Contributions to Medieval Medicine and Pharmacology") Ref. Ullmann, Medizin, p. 180. Gift of John Farquhar Fulton. Historical Medical Library: Cushing Persian Ms. 14.

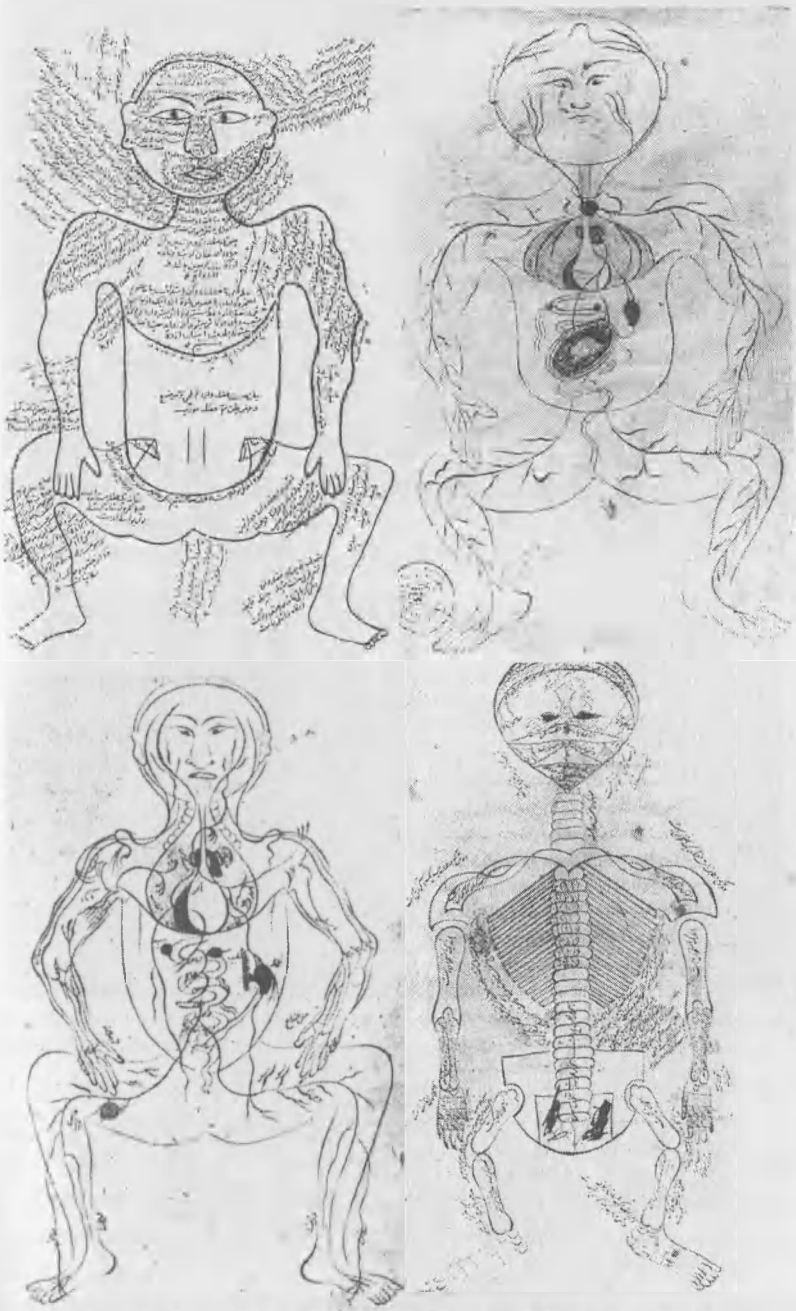

Mansur İbni İlyas'ın *Tashrih-i Badan-i İnsan* kitabından

İslam Tıbbı, dünya tıbbının bügünkü düzeye ulaşmasında en büyük onura sahiptir. Batı, İbni Sina'nın *Kanun fi-t-Tıbb* kitabını Latince'ye *Medicorum Principis Canon Medicine* adıyla çevirmiş, ona *Avicenna* demiş ve yüzyıllarca batı tıbbının biricik bilgi kaynağı *Avicenna* dedikleri İbni Sina'nın bu kitabı olmuştur.

İbni Sina'nın *Kanun fi-t-Tıbb* kitabının Latince *Medicorum Principis Canon Medicine* adıyla 1544 Venedik basımının kapağı

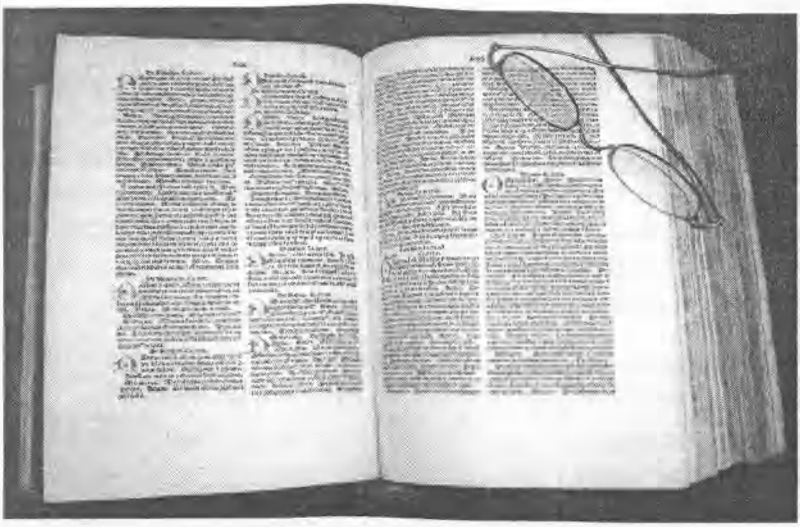

İbni Sina'nın *Kanun fi-t-Tıbb* kitabının 1484 tarihli Latince çevirisi. (Teksas Üniversitesi San Antonio Sağlık Bilimleri Merkezi, P. I. Nixon Tıp Tarihi Kütüphanesi)

UNESCO'nun İbni Sina onuruna verdiği Bilimsel Erdem Madalyası (solda) ve Belçika'daki İbni Sina anıtı (sağda)

İslam Tıbbı'nın Kur'an'da otopsi yasağı olmaması nedeniyle gelişmesi, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. İslam bilginlerinin Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi otopsi yasağıyla karşılaşmamaları sonucu insan gövdesi en ince ayrıntılarına dek incelenebilmiş ve böylelikle pek çok hastalığın kökeni bulunmuş, iyileştirme yolları geliştirilmiştir. Tıp alanındaki otopsi sonuçları yalnızca tıp alanını etkilemekle

kalmamış, gözün yapısının otopsiyle çözümlenmesi Müslüman bilginleri optik biliminin de kurucusu yapmıştır. Demek ki, İslam'da bilimin yükselişinde Eski Yunanistan Yakındoğu Bilgelerinin yapıtlarının çevrilmesi denli, Kur'an'ın bilimsel araştırma ve incelemelere özendirici ayetlerinin de önemli etkisi vardır. İlk basımı 1994'te yayımlanan *"Dünden Bugüne Türklerde Dil ve Din"* adlı kitabımda değindiğim bu konuyu, burada bir kez daha -bu kitabımdan alıntı yaparak- vurgulayacağım.

Kur'an'da Tanrı'nın Bilimsel Araştırma Buyruğu

Kur'an'ın Ankebud suresi 20. Ayeti şöyledir:

"De ki, yeryüzünde gezip dolaşın, ***Tanrı'nın yaratmaya nasıl başladığını görün.***"

Bu buyruk, kişilerin yöre yöre dolaşarak, gördükleri bütün varlıkları Tanrı'nın yarattığını onaylayıp *"Bunu da Tanrı yarattı, şunu da Tanrı yarattı,"* diye yürüyüp geçmesini mi önermektedir? Eğer böyle olsaydı, Kur'an'da: *"Bütün nesnelere bakın, bunları Tanrı'nın yarattığını olumlayın"* der geçerdi. Oysa, burada, somut, duyularla, gözle görülmesi buyurulan; nesnelerin yalnızca kendileri değil; bu nesnelerin *"yoktan nasıl yaratıldıkları"*dır; yaratımın nasıllığının görülmesidir. Tanrı, nesnelerin *yaratılışlarının nasıllığını* inceleme, araştırma, bulgulama konusu edilmesini buyurmaktadır. Ben buna Tanrı'nın kullarına verdiği, *"bilimsel amaçlı deneysel çalışma buyruğu"* diyorum.

Tanrı, kişioğullarına *"bilimsel amaçlı deneysel çalışalar yapın buyruğunu"* vermiştir. Bu buyruk, öteki dinsel buyruklardan önemsiz ya da yapılmasa da olur bir nitelikte değildir. Tersine, bu yapılmazsa, dinsel buyruklardan biri yerine getirilmemiş olur. Bu buyruğu doğru anlayan ilk Müslümanlar, nesnelerin atomlardan oluştuğunu kavramış ve böylece felsefede *"İslam Atomculuğu"* denilen bir düşün akımı oluşmuştur ki, bunu da bir Türk'ün anlayabilmesi gerekir. Bunu anlayabilmesi, Kur'an'ı Türkçeye çevrilebilmesine bağlıdır. Tanrı'nın bu buyruklarını Arapça olarak anlamaksınız koyun kaval dinler gibi dinlemek; söyleneni anlayamamanın bir sonucu olarak, bu buyruğu da uygulamamak; Tanrı'nın ödüllendireceği bir davranış değildir. Kur'an'ı Arapçasından anlamayarak seslendirip, anlamayarak dinleyenler, bunu bir tapım sayıp Tanrı'nın bundan dolayı

kendilerini ödüllendireceğini sanıyorlarsa; Tanrı'nın kendilerine nasıl bir "ödül" (!) vereceğini er-geç görmektedirler...

Kur'an'da Tanrı'nın Çelişmezlik Buyruğu

Tanrı, kişioğullarına, kendisinin *"yaratmaya nasıl başladığını, bilimsel amaçlı deneysel çalışmalarla görmeleri"* buyruğunu verdi gibi, *"kendi içinde birbirleriyle çelişen, tutarsız düşünceler üretmeyin,"* buyruğunu da vermiştir. Kişi, ağzından çıkan sözleri incelesin. Eğer sözlerinde birbiriyle çelişen yanlar bulunuyor ise; bu kendilerine Tanrı'dan gelmiş gerçek değildir. Bunlara kendileri uydurmuştur.

Nisa suresi, 82. Ayeti şöyledir: *"Eğer Kur'an Tanrı'dan gelmiş olmasaydı, içinde çelişkiler bulunurdu."*

Bu uyarı, ilk Müslümanlarca dosdoğru anlaşılmıştır. Öyle ki, ilk Müslümanlar, şu ya da bu konuda ürettikleri kendi düşüncelerini, yazıya geçirip çoğaltmaya giriştiklerinde, en başına şöyle bir uyarı koyarlardı: *"Ey okuyucu! Eline aldığın bu yazılarda, doğrular bulduğunda, bil ki bunlar Tanrı'dan kaynaklanır. Yanlışlarla karşılaştığında, bil ki bunlar ya bendendir, ya Şeytandan!..."*

Müslümanlar *"kendi içinde birbirleriyle çelişmeyen, tutarlı düşünceleri"* kişiye Tanrı'nın düşündürttüğünü; *"kendi içinde birbiriyle çelişen, tutarsız düşünceleri"* ise kişiye, ya kendi kendisinin ya da Şeytan'ın düşündürttüğünü, Tanrı'nın kendilerine Kur'an aracılığıyla Nisa suresi 82. ayetinde ilettiği bu ölçütle kavramışlardır:

Kur'an'daki: *"Onlar Kur'an'a irdelemiyorlar mı? Eğer o Tanrı'dan başkasından olsaydı, kuşkusuz onun içinde bir çok çelişkiler bulacaklardı."* ayetine göre: Tanrı'nın, elçisi aracılığıyla topluma ilettiği sözlerin (Kur'an'ın) içinde birbiriyle çelişme olamayacağı gibi; şu ya da bu kişinin kendi sözleri içinde eğer bir çelişki varsa, bunu da Tanrı beğenmez. Çünkü çelişik olan, doğru değildir. Kişi, şu ya da bu düşünce ürünü ile karşılaştığında; onu öncelikle "içinde çelişki var mı, yok mu" diye incelemelidir. Eğer içinde çelişki bulursa, bu düşünce Tanrı'nın olumladığı türden değildir; benimsenemez. Eğer bir düşünce kendi içinde çelişki barındırmıyorsa ve olgusal gerçeklerle de çelişmiyorsa, Tanrı'nın olumladığı türdendir; benimsenebilir.

Demek ki Tanrı, kişioğullarına hangi düşüncenin doğru, hangi düşüncenin yanlış olduğunu görmesini sağlayacak bir Tanrısal bir ölçüt sunmuştur; *"Çelişmezlik yasası"*. Demek ki Tanrı, Kur'an'da *"doğru düşünme"*yi buyurmakta; *"doğruluğun ilkesi"*ni de öğretmektedir. Tanrı'nın öğretisi yalnızca "namaz, oruç, zekat, hac" gibi tapımlardan oluşmaz; kişiye bilim yapmayı, doğru düşünmeyi de buyurur Tanrı. Bir Türk, bunları anlayabilmek üzere, Tanrı'nın bütün Arapça buyruklarını kendi anadiline çevirerek, iyice tartmakla yükümlüdür.[257]

"Dil ve Din" adlı kitabımda konuyu *dil* bağlamında ele alarak bunları söylemiştik. Burada, *bilim* bağlamında şunu söyleyeceğiz: Müslüman bilgeler, gerek bilimler alanında, gerekse Mantık ve Felsefe alanında büyük başarılar gösterdilerse, bunun önemli bir nedeni de Kur'an'ın hem bilimsel deneyleri hem de doğru düşünmeyi öğütleyen buyruklar içermesidir. Kur'an'da bu alanlardaki çalışmaları kısıtlayıcı buyruklar bulunsaydı, İslam'da bilim ve düşünce insanlık tarihinde bir Altın Çağ oluşturacak düzeye ulaşamazdı.

August Bebel İslam'ın Altın Çağı'yla ilgili olarak şunları da ekliyor:

> Kimyanın kökeninde Simya yatar. VIII. yy.'ın sonlarına doğru Müslüman kimyacı **Diyasar** nitrik asidi ve altın suyunu bulmuş, Müslüman doktor **Razi**, nitrik asidin elde edilişini tarif etmişti. Müslüman **Aşil Berhil**, fosforun elde edilme yöntemini buldu... Avrupa'nın ancak XVI. yy.'da öğrenmeye başladığı yapay yoldan buz elde etme yöntemini Müslümanlar daha o yıllarda biliyorlardı... Vitrol, şap, göztaşı, soda, alkali, nışadır, vb. gibi maddeler de Müslümanlarca bilinmekteydi...

Zekeriya el-Razi

al-Razi (900). Kitab al-Hawi fi al-tibb. 1441 yılında elle çoğaltılmış kitabın son sayfası. Oxford Üniversitesi, Bodleian Kütüphanesi. MS. Marsh 156, fol. 2r.

al-Razi "Kitab al-Hawi fi al-tibb" 1441 yılında elle çoğaltılmış kitabın ilk sayfası. Oxford Üniversitesi, Bodleian Kütüphanesi. MS. Marsh 156, fol. 2v.

Biruni, Minerolojide özellikle mineral ve metallerin niteliklerine ve yoğunluklarına ilişkin incelemeler yapmış ve kendi buluşu olan bir su terazisiyle sonuçları neredeyse bugün bizim bulduklarımızla aynı olan ölçümler yapmıştı...

Burada A. Bebel'den aktarmamıza küçük ara verip Biruni'ye ilişkin ek bilgiler vermek istiyorum. Biruni'nin çok değerli gökbilim çalışmaları da vardı. Örneğin ay yörüngesine ilişkin gözlemleri bilim tarihi açısından özel bir önem taşır.

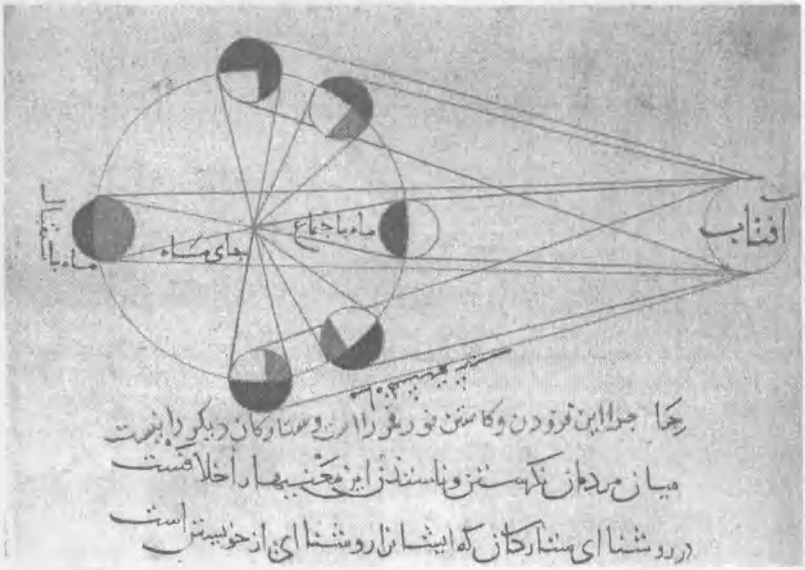

Ebu Reyhan El-Biruni'nin (973-1051) *Kitab al-tafhim* adlı kitabında yer alan ay'ın yörüngesine ilişkin çalışmalarından bir sayfa.

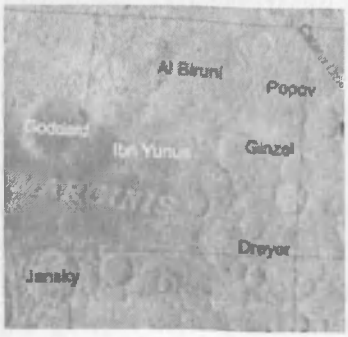

NASA, ay'daki bir kratere Al Biruni adını vererek onun bilim tarihindeki önemini ve kendisine duyulan saygıyı bir kez daha göstermiştir (solda). Biruni'nin bir diğer uğraş alanı da tıp bilimidir. *Kitab al-Saydanah fi al-Tibb* adlı kitabında, hamile bir kadının günümüzde *sezeryan* olarak bilinen

bir yöntemle doğurtulmasına ilişkin çarpıcı bir sahne yer alır. Hamile kadın *çıplak* biçimde Biruni'nin ve üç yardımcısının önünde uzanmıştır. Günümüzde İslamcıların kadın hastaların erkek doktorlara gösterilmesini yasaklayıcı tutumları, onların 1000 yıl önce Biruni döneminden daha geri bir anlayışa saplanmış olduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Biruni'nin *Kitab al-Saydanah fi al-Tib,* Türkçesi: *Tıb Biliminde İlaçlar* kitabında yer alan 1000 yıllarında İslam toplumunda sezeryanla doğum sahnesi, "Rüstem'in Doğumu" başlığını taşıyor. (La naissance de Rostem, Histoire des anciennes nations, al Biruni, Edinbourg, University Library Biruni, manuscript page from *Biruni's Medical Work*)

Biruni'nin Taşkent'teki anıtı (solda) ve Tahran'da Laleh Park'taki anıtı (sağda)

Doğumunun bininci yılında Biruni anısına Sovyetler Birliği tarafından 1973 yılında çıkartılan pul (solda) ve aynı yıl çıkartılan Türk pulu (sağda)

August Bebel'in yazdıklarını okumayı sürdürelim:

Müslümanlar yerbilim incelemeleri de yaptılar. Ünlü **İbn-i Sina**, daha o yıllarda vulkanizm ile -bütün taşların denizlerin artıklarından oluştuğu ilkesine dayalı- neptünizm kuramlarını ortaya atmıştı; oysa bunlar Avrupa'lı doğa bilimcilerince daha yakın zamanlara kadar ayrı ayrı ele alınan ve suskunlukla geçiştirilmiş kuramlardı... Müslümanların felsefi araştırmaları sonucunda, akıl yürütmelerini serin kanlılıkla en uç noktalara kadar götüren akılcı felsefe okulları türedi. Bu rasyonalist (akılcı) okullardan biri, kaderin önceden belirlenmiş olduğu ve kimin günahsız yaşayacağının gene Tanrı'ca belirleneceğini ileri süren öğretiye karşı çıkan **Mutezilelerdir**. Bunlar insan iradesinin özgürlüğü **(irade-i cüzziye)** anlayışını getirmişlerdir. Onlara göre **biricik belirleyici güç, insan aklı ve mantığıydı**... Bu mezhebin klasik öğretiye aykırı görüşleri uzun süre halifelik sarayına egemen oldu... Ne yazık ki, gerek Haçlı seferlerinden sonra, gerekse Müslümanların İspanya'dan sürülme girişimlerinden sonra, hem barbar Moğolların talanı hem de Hıristiyan taassubu, **yazılı yüzlerce yapıtın yok olmasına** neden olmuştur. **İslamiyet ile Hıristiyanlık arasındaki önemli bir fark şudur: Müslümanlar kendilerine boyun eğdirdikleri halkla-**

rın ya da ulusların incelenmesinde ve bunlara ilişkin bilgilerde kendilerine yararlı olabilecek yapıtları özenle toplarlardı. Oysa Hıristiyanlar kendi dinsel öğretilerini yayarken, benzeri kültür yapıtlarını ve anıtlarını iblisin işi ve dinsizliğin belirtisi sayıp, iyi bir Hıristiyanın bunları hemen yok etmesi gerektiğine inanarak, yok etmekten geri kalmamışlardır.[258]

Bu görüşleri aktardığımız August Bebel'in kitabının özgün adı: *"Mohamedisch - Arabische Kulturperiod"* dur. Bu da *"Muhammedçi Arap Kültür Dönemi"* anlamına gelmektedir. Bebel kitabında *Müslümanlar* demek yerine çoğunlukla *Araplar* demektedir. Oysa, İslam Uygarlığı ve bu uygarlığın bilimsel başarıları, salt Arapların değil, tersine aralarında Arapların da bulunduğu pek çok Doğu halklarının ortak başarısıdır. *İslam Altın Çağı*, çeşitli soylardan gelen bilginler, düşünürler ve yöneticilerin birlikte çabasıyla ortaya çıkmış bir olgudur. Bu yüzden, Bebel'in *Araplar* dediğini biz *Müslümanlar* diye aktararak düzelttik. Bebel, bir yerde: *"Sami ruhu, yapısı gereği kuşku ve eleştiriye çok yatkındır; kuşku ise tüm bilgi ve araştırmaların vazgeçilmez önkoşuludur"* diyerek (age, sf. 108) *İslam'ın Altın Çağı'nı Arapların Sami ırk kökenine bağlamak* gibi bilim dışı ırkçı bir tutum takınmaktadır. Oysa *Samiler* ve *Araplar*, İslam'ın 400 yıl süren Altın Çağ'ından önce de vardılar, bu *Altın Çağ*'ın bitmesinden sonra da varlar; gelgelelim 400 yıl süren bu çağdan önce ve sonra, binlerce yıl boyunca *bilim üretir* değil *bilim dilenir* konumda olmuşlarsa, bu pırıltılı dönem ırkçılık kokan şu *Sami Ruhu* kuramıyla açıklanamaz demektir.

Buraya dek yaptığımız açıklamalardan görülüyor ki, ne Yahudiler ne de Hıristiyanlar ilk yüzyıllarında Müslümanlarınki gibi bir bilimsel ilerlemeyi gerçekleştirebilmiştir. Tektanrıcı dinler arasında, başlangıç döneminden 150 yıl gibi bir süre sonra böylesine görkemli bir bilimsel başarıyı yalnızca Müslümanlar gerçekleştirebilmiştir. Yahudilerin ilk dönemlerinde bilimsel bir başarı gösterebildiklerine ilişkin bir bulgu olmadığı gibi, Hıristiyanların ilk yüzyıllarında sergiledikleri savlanan ilericilikleri de, bilimsel başarı alanında değil, yalnız-

ca Roma İmparatorluğu'na karşı verdikleri ikiyüzlü özgürlük savaşımıyla anılmaktadır. İlk dönemlerindeki bilimsel başarılarıyla anılanlar yalnızca Müslümanlardır. Ancak, Bu olguya ilişkin yanıtlanması gereken çok önemli sorular vardır:

• Tektanrıcı dinlerin Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürleri karşısında takındıkları tutum ile onların başlangıçta yüklendikleri ilerici / gerici işlevler arasında bir bağlantı var mıdır?

• Niçin Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerinin yapıtlarını kafirlik, dinsizlik sayarak yasaklayan Yahudiler ve Hıristiyanlar bilimsel bir geriliğe düştüler de, Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerini irdelemeye başladıktan sonra Müslümanlar yeryüzünün o dönemdeki en ileri ve ilerici uygarlığını yaratabildiler?

• Müslümanlık VI.yy'da doğmasına karşın, Müslümanların VIII. yy.'da Eski Yunanistan-Yakındoğu düşüncesini benimsemesine dek geçen ilk 150-200 yıllık dönemlerinde niçin hiç bir bilimsel-düşünsel başarıları ya da ilericilik örneği sayılabilecek tek yapıtları olmamıştır?

• Niçin Müslümanların yeryüzünde bilimsel-düşünsel ilerlemeler gerçekleştirmesi, Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerinin yapıtlarını benimsemeden önceki 150-200 yıllık dönemlerinde başlamamıştır?

• Niçin Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerinin yapıtları Yahudilerce, Hıristiyanlarca kafirlik, dinsizlik sayılıp yasaklandı da, Müslümanlarca çevirtilip benimsenerek topluma yayıldı?

• Müslümanların yeryüzünde ilericiliğin öncüsü bilimin önderi olma konumlarını XII. yüzyıldan başlayarak yitirmeleri ile, Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerinin XII. yüzyılda Gazzali tarafından kafirlikle, dinsizlikle suçlanmasının bir bağlantısı yok mudur?

• Niçin Yahudiler ve Hıristiyanlar Eski Yunanistan-Yakındoğu düşüncesini kafirlik dinsizlik diye yasakladıkları

sürece hiç bir bilimsel başarı gösteremediler de, bunları Müslümanlardan edindikten sonra bilimsel-düşünsel başarılar göstermeye başladılar?

• Yahudilerin, Hıristiyanların bilimsel-düşünsel başarılara yönelmelerinin XII.yy'da Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürleriyle barışmalarından sonra olması ile, Müslümanların düşünsel bir karanlığa batmalarının yine XII. yy'da Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerini kafir, dinsiz diye yadsıdıktan sonra olması, birbirbirinden bağımsız olgular mıdır?

• Tektanrıcı dinler arasında Eski Yunanistan-Yakındoğu düşüncesini yadsıyanların gerilik içine batması, benimseyip geliştirenlerinse ileriye fırlaması, nasıl açıklanabilir?..

Bu sorular, dinlerin ilericiliği, gericiliği üzerine düşünen herkesin yanıt bulması gereken sorulardır. Bu sorular üzerinde düşünen herkes kolayca şöyle bir yanılgıya düşebilir: Demek ki ilerlemenin baş etkeni Eski Yunanistan-Yakındoğu düşüncesiymiş!. Böylesi bir yanlış yargıya varılmasını önlemek üzere şunu bir kez daha belirtmeliyiz ki, ilerleme, yalnızca bilimsel düşünceyle özgür araştırmaların yapılabildiği, bir önceki kuşağın ürettiği bilgileri bir sonraki kuşağa özgürce aktarabildiği, yabancı toplumların bilgi ve deneyimlerinin çeviri yoluyla edinilebildiği, yeryüzünde o an için var olan en ileri bilimsel bilgilere ulaşılabildiği ortamlarda ve toplumlarda gerçekleşir. Ayrıca, az önce gösterdiğimiz gibi, eğer Kur'an'da bilimsel araştırmayı ve doğru düşünmeyi buyuran ayetler olmasaydı İslam'da bilimden söze edilemezdi.

"Eski Yunan" Adlandırması Doğru Değil

Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürleri, düşüncelerini kişisoyunun o ana dek ürettiği tüm bilgi birikimine arkalarını dönerek, başka toplumların birikim ve deneyimlerini bilmeksizin, kendi kendilerine oluşturmuş değillerdir. Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerinin, Aristoteles'in, Platon'un, Pisagor'un, Arşimed'in ve diğerlerinin yazdıkları irdelendiğinde, yapıtlarında yer alan bilgilerin ezici çoğunluğunu Mısır bil-

ginlerinden, Akdeniz'de bir alış-veriş, değiş-tokuş, alım-satım ağı kurmuş olan denizci Fenikelilerden, Hititlilerden ve daha başka toplumların bilgelerinden derleyip toplamış olduklarını; böylelikle Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerinin yapıtlarının, kişisoyunun o güne dek kuşaktan kuşağa aktarıla aktarıla büyüyen bilgi birikiminin Yunanca'ya çevrilip üzerinde us yürütülmesinden oluştuğunu, ne denli *Eski Yunan Düşüncesi* denilerek sanki *salt Yunanlılarca yaratılmış bir düşünce* gibi adlandırılıyorsa da, içerik olarak tüm kişisoyunun düşünsel ve bilimsel birikimlerinden oluştuğunu unutmamalıyız. Yine unutmamalıyız ki, Eski Yunanistan ve Yakındoğu düşünürleri eğer yaşadıkları dönemin Yunanlı olmayan toplumlarında biriken bilimsel bilgi ve deneyimlere: *"Mısırlılar, Fenikeliler, Hititliler bizim dinimizden değildir, onlar kafirdir, dinsizdir; biz onların bilgisini alırsak kafir oluruz, dinsizlik ederiz"* diye sırt çevirmiş olsalardı, *Eski Yunan Düşünürleri* dedikleri bir olgu hiç varolmayacaktı. Eski Yunanistan'da yöneticilerin yeryüzünün kendilerine en uzak yörelerindeki uygarlıklarla iletişim sürdürerek bilgi alış verişine girmiş olduklarının en önemli kanıtlarından biri, Büyük İskender'in Çinlilere gönderdiği mektuptur:

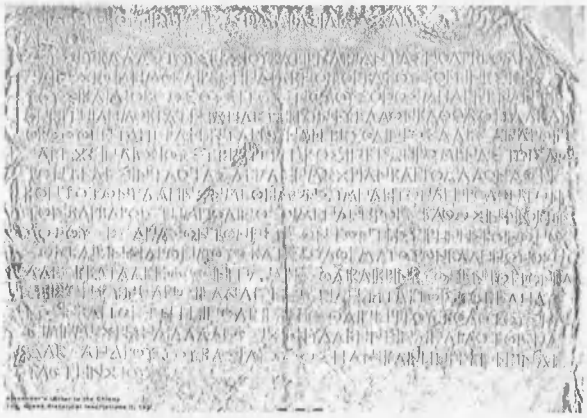

İsa'dan Önce yaklaşık 332 yılında Büyük İskender'in Çin yönetimine yazdığı mektup. [Eski Çağ Belgeleri Çalışma Merkezi (Centre for the Study of Ancient Documents / CSAD) Category: Kral Mektubu-Konu: Büyük İskender'in Çinlilere gönderdiği mektup- Tarih: İsa'dan Önce 334-333 ya da 332 yaz ayları. Chios Müzesi- Inv. 39]

Aristoteles, Büyük İskender'in öğretmeniydi ve İskender ordusuyla birlikte gittiği her ülkeden o ülkenin bilgi birikimini, kitaplarını toparlayıp Aristoteles'e iletmiştir:

> Aristoteles'in öğrencisi olan İskender, bilim alanında büyük rol oynamıştır. Yanında bulundurduğu bilim adamlarına fethettiği ülkelerin coğrafi durumu, iklimi, hayvanları ve bitkilerine dair incelemeler yaptırmış, böylece bir çok bilimsel malzeme toplanmasını sağlamıştır.[259]

Aristoteles'in *Politika* adlı yapıtında, bir Anayasa yapmak için nasıl Habeşistan'dan Kartaca'ya dek- uzanabildiği her ülkenin yasalarını ve yönetim biçimlerini incelediği belgelidir.[260]

Eski Yunanistan'da Karaderili Bilgeler

Aristoteles, ırk olarak Eski Yunanlılar gibi beyaz tenli değil, tersine karaderili ve kıvırcık saçlı olarak gösterilmiştir yapılan resimlerde. Sözgelimi ünlü *Atinalılar Okulu* çalışmasında Rafael, Aristoteles'i neredeyse karaderili olarak göstermiştir.

Rafael'in 1510'da yaptığı Atinalılar Okulu adlı tabloda, soldaki beyaz tenli beyaz sakallı bilge Platon, sağdaki kara tenli kıvırcık saçlı bilge ise Aristoteles'i simgelemektedir. (Rafael Odaları- Vatikan Sarayı)

Aristoteles'in *"Hayvanlar ve Kullanımları"* adlı kitabının *"Kitab na't al-hayawan wa-manafi'ihi"* adıyla yayımlanan 13. Yüzyıl Arapça çevirisinde, solda Büyük İskender (beyaz tenli) eline çenesini koymuş dinliyor, sağda Aristoteles (kara tenli) ona ders veriyor olarak resmedilmiştir.

Bu resmin bir kopyası Seyyed Hossein Nasr'ın 1976'da yayımlanan "Islamic Science:An Illustrated Study, World of Islam" adlı kitabında yer almıştır.[261] Kitabın Arapça orijinali İngiltere Kütüphanesi (British Library) koleksiyonundadır.[262]

California Üniversitesi (CSULB) İlkçağ Felsefesi Profesörlerinden D. Kenneth Brown'un arşivinde yer alan "İskender, Mienza'da öğretmeni Aristoteles'i dinliyor" (Alexander listening to Aristotle, his teacher, at Mienza) adlı gravürde, Büyük İskender'e (sağda-eli çenesinde) ders veren Aristoteles (solda-elini uzatmış) kıvırcık saçlı kara derili bir Afrikalı olarak gösterilmiştir. Bu gravür'ün Aristoteles'in 13. yüzyıl'da Arapça'ya çevrilen bir kitabında yer alan resimle benzerliği, düşündürücüdür. (altta)

Gustav Adolph Spangenberg'in 1883-1888 yılları arasında yaptığı "Aristoteles Okulu" adlı duvar resmi (fresk) Martin Luther Üniversitesi Arşivi'ndedir ve burada da Aristoteles (ayakta sağda) yine karaderili olarak gösterilmektedir. (altta)

"Eski Yunanistan" denilerek belli bir coğrafyaya bağlanmak yerine, "Eski Yunan" denilerek belli bir soya bağlanan düşünürlerin en önemlilerinden biri olan Aristoteles'in karaderili olarak çizilen resimleri onun bugünün beyaz derili Yunanlılarıyla soydaş olamayacağını gösterdiği gibi, "Eski Yunan" yapıtlarının pek çoğunda "Yunan Kahramanları"nın kimilerinin karaderili oldukları gerçeğiyle karşılaşmaktayız. Kazılarda bulunan vazolar ve amforalar üzerinde hem resimleri hem adları yazılı olan bu kahramanlardan örneğin Herakles'in karaderili olduğu görülmektedir.

İsa'dan önce 550 dolaylarına ait bir Atina amforasının üzerinde bulunan resimde, karaderili Herakles (solda), yüzüne bir aslan maskesi geçirmiş olarak Amazon savaşçıların beyaz derili önderi Andromache'in (sağda) elini bileğinden kavramış. (Courtesy, Museum of Fine Arts, Boston-98.916)

Üzerinde Eski "Yunan" söylencesinde adları geçen beyaz derili Peleus ile beyaz derili Thetis'in evliliklerini konu alan bir resmin bulunduğu, İsa'dan önce 580'lere tarihlenen aşağıdaki vazoda, resmedilen diğer "Yunan"(!) kahramanların karaderili oldukları açık seçik görülmektedir. (altta)

Peleus ve Thetis (ortada). Müze Koleksiyonu: British Museum, Londra, (Catalogue Number: London 1971.11-1.1 Beazley Archive Number: 350099 Attic Black Figure. resim Sophilos imzalı Tarih: İ.Ö 580)

Eski "Yunan" söylencesine göre Athena, babası Zeus'un başından zırhı ve mızrağıyla birlikte doğmuştur. Kazılarda bulunan amforalarda Zeus da karaderili olarak gösterilmiştir.

İ.Ö. 540 dolaylarına tarihlenen Attic kara figürlü amfora, "Athena'nın Doğuşu". Tanrıça Athena, silahlarını kuşanmış olarak babası karaderili Zeus'un (ortada) başından çıkıyor. (Boston Güzel Sanatlar Müzesi- H. L. Pierce Vakfı)

Kimi Eski "Yunan" amforalarında karaderili "Yunanlı" Herküles, karaderili Nesso ile beyaz derili Deianira uğruna savaşmaktadır. (altta)

Attic black figure Tyrrhenian amphora, 550-540 B.C. (Antikensammlungen und Glyptothek, 1428-Münih)

Eski "Yunan"ın en önemli tanrılarından biri olan Dionisos dahi, Yunanistan'da yapılan kazılarda bulunan vazo resimlerinde karaderilidir.

Karaderili Eski "Yunan" tanrısı Dionysos (sağda), beyazderili Hebe ile (solda). (British Museum, London 1971.11-1.1, Attic black figure dinos, c. 580 B.C.)

Eski "Yunan" kahramanlarından Boğa Minotauros ile savaşan Theseus'un bile karaderili olduğunu görüyoruz bu "Yunan" vazolarından birinde. (altta)

T34.6 THESEUS & THE MINOTAUROS-Museum Collection: Musée du Louvre, Paris, France - Catalogue Number: Louvre F33-Beazley Archive Number: 310363-Ware: Attic Black Figure-Shape: Amphora B-Painter: Attributed to Near Group E or to Group of London B174-Date: ca 550 BC-Period: Archaic

Dahası, Odisseus bile karaderilidir.(altta)

Karaderili Eski "Yunan" kahramanı Odysseus (sağdan ikinci), beyaz derili günahkar Kirke'ye (soldan ikinci) kılıcını çekiyor. (T35.10 ODYSSEUS & KIRKE - Private Collection: Antiquarium del Castello dell'Abbadia, Vulci, Italy (last known location)-Catalogue Number: N/A-Beazley Archive Number: N/A-Ware: Pseudo-Chalcidian Black Figure-Date: ca 520 BC-Period: Archaic)

Görüleceği üzere Eski Yunanistan'da adı geçen düşünürlerin, bilgelerin, kahramanların önemli bir bölümü karaderilidir ve dolayısıyla bunlar beyaz derili Yunanlılarla soydaş değildirler. Bu gerçeği 1980'lerde saptamış, çeşitli yazılarımızda dile getirmekte iken, Batı'da "Black Athena" (Kara Atina) adında bir kitap yayımlandığını duyunca, bu kitapta da bu gerçekleri bulacağımızı düşünmüştük.

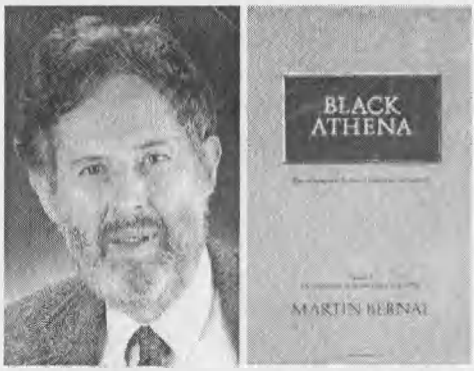

Prof. Martin Bernal (solda) ve Kara Atina adlı kitabının İngilizce 1. basımı (sağda)

Gördük ki, kitabının adı *Kara Atina* olmasına karşın, Martin Bernal, *Eski Yunan Uygarlığı* denilen uygarlıkta, karaderili Afrikalı, Eski Mısır'lı bilgelerin etkisini değil, daha çok Filistin bölgesinde yaşayan İsrailoğulları'nın, Musevilerin etkisini kanıtlamaya ve bu parlak uygarlığın tapusunu *Hellenosemitism* deyimini kullanarak kendisinin de bir üyesi olduğu İsrailoğulları soyuna vermeye çabalamaktadır. Bu saplantısından dolayı Prof. Bernal yukarıda aktardığımız içinde karaderililerin yer aldığı Eski Yunan vazolarından tek söz etmediği gibi, Aristoteles'in çoğu yapıtlarda karaderili olarak resmedildiğinden de hiç söz etmemiştir.

Az önce kanıtlarını gösterdiğimiz üzere, *Eski Yunan Düşüncesi* denilen, gerçekte o günkü ya da bugünkü *Yunanlıların* bir üretimi değil, tüm kişisoyunun bilgi, düşünce ve deneyimlerini derleyip toplayan ve katkılarla geliştirerek yine kişisoyunun bilgisine sunan, *hiçbir ırka, hiçbir soya tapulanama-*

yacak olan, kişisoyunun türlü soylarından gelen bilgelerin oluşturduğu, böyle olduğu içindir ki başta Yunanlılar olmak üzere hiçbir ulusun tapusunu kendi üzerine geçiremeyeceği; *soylar, ırklar ve dinler üstü* bir düşünsel üretimdir. Bu düşünsel üretime *Eski Yunan Düşüncesi* adını vererek onu bir soya tapulamak, bilim ve us dışı, ırkçı bir tutumdur. Buna *Eski Akdeniz-Ege Uygarlığı* ya da *Eski Yunanistan- Yakındoğu Uygarlığı* diyerek ırka değil coğrafyaya dikkat çeken bir ad vermek, bilim onuruna daha yaraşır bir tutum olacaktır.

Eski Yunanistan-Yakındoğu Uygarlığı'nın ortaya çıktığı coğrafya.

Bu coğrafyada gelişen düşünce ürünlerine sırt çevirip, yoksayıp, *kafirliktir, dinsizliktir* diye yasaklamak; gerçekte çoktanrıcı dönemin dinsel düşüncelerini yasaklamak değil, tersine, kişisoyunun o güne dek tüm bilgi birikimiyle ilişkiyi kesip o döneme dek edinilmiş tüm deneyimleri yok sayarak, o dönemde sıfırdan bir yaşam kurmaya kalkışmaktır ki, böyle bir anlayışın o dönemde kişisoyunu en az bir kaç kuşak geriye götüreceği, karanlığa iteceği apaçıktır. Yahudiler ve Hıristiyanlar, Eski Yunanistan-Yakındoğu düşüncesini *"Çoktanrıcı putataparlık döneminin ürünleri"* diye damgalayıp yadsımakla, gerçekte kişisoyunun tüm bilgi ve düşünce birikimine sırtlarını dönmüş oldular. Arap Müslümanlar da Tanrı'nın Elçisi Muhammed'in

ölümünden sonra ilk 150-200 yıl boyunca *Eski Yunan Düşüncesi* denilen *Eski Yunanistan-Yakındoğu Uygarlığı*'nın düşünce ürünlerine karşı durmuş; o dönemin yapıtlarında neler yazılı olduğunu okumaya bile gerek duymaksızın, *Kur'an'da yazılı Tanrı buyruklarına bile aykırı bir tutumla,* yadsımışlardır.

İsa'dan Sonra 632-790
İlk Müslümanların bilim karşıtlığı

İbni Haldun'un aktardığı Ömer bin Hattab'ın halifelik döneminde (634-644) yaşanan şu olay, ilk Müslümanların Kur'an'dan başka tüm kitapları yadsıdıklarını, yasakladıklarını, ortadan kaldırmaya giriştiklerini ve dolayısıyla, kişisoyunun tüm bilgi birikimine nasıl sırtlarını döndüklerini göstermesi bakımından ilginçtir:

> Müslümanlar İran'ı fethedip anlatılamayacak kadar fazla kitap ve bilimsel belgelerle karşılaştıklarında, Sa'd bin Abi Vakkas, Halife Ömer'den bunları alıp Müslümanlar arasında ganimet olarak dağıtması için izin istedi. Bu vesileyle Halife Ömer şu yanıtı gönderdi: **"Onları suya at, Eğer bunların içinde doğru yönde bir rehberlik varsa, Tanrı bize daha iyi bir rehber (Kur'an) sağlamıştır. Eğer bunların içeriği hatalıysa, Tanrı bizi bunlardan korumuştur."** [263]

Ne denli Tanrı'nın Elçisi Muhammed'in; *"bilim Çin'de de olsa alınız"* dediği öne sürülerek, Müslümanların bilime karşı olmadıkları savlansa da, bilimi üstün tutan bu söz, "hadis" adı altında toplanan tüm diğer sözler gibi 800 yıllarından sonra – eşdeyişle Müslümanlar yabancı toprakları ellerine geçirip o toplumların ürettiği düşünce birikimiyle karşılaştıktan sonra- ortaya çıkartılıp yazıya geçirilmiştir; daha önce değil. Eğer bu söz daha önce biliniyor olsaydı, Halife Ömer Çin'den daha yakın olan İran'a girdikten sonra orada bulduğu tüm yazmaların ortadan kaldırılmasını, sulara atılıp yok edilmesini buyurmazdı. Ömer'in Kur'an'dan başka kitapları yok etmeye yönelik bu tutumunu kendisinden sonraki halife de sürdürülmüş, Halife al-Hadi (785-786) yalnızca kitapları yok etme buyruğuyla yetinmeyip, bilimleri kökten silip süpürmek amacıyla

düşünürleri de topluca öldürtmüştür. Ernest Renan'ın bu gibi olayları sergileyerek Müslümanlığın *gerici, ilerlemeye engel bir din* olduğunu kanıtlamaya yönelik *Müslümanlık ve Bilim* konulu konuşması 1910'da Fransız basınında yayımlanınca, başta Namık Kemal ve Cemaleddin Afgani olmak üzere, ona karşı Müslümanlığı savunmak üzere pek çok yanıtlar verilmiştir.

Ernest Renan (solda) ve 1910 yılında yaptığı *Müslümanlık ve Bilim* adıyla basılan konuşması. (sağda)

Namık Kemal'in Renan'a yanıtı *Renan Müdafaanamesi* adıyla basılmış[264], Cemaleddin Afgani de yanıt yazılarında Renan'ın Müslümanlıkta gericilik örneği olarak sergilediği kitap ve bilimadamı kıyımlarını doğrulayıp *"tencere dibin kara, seninki benden kara"* anlayışıyla, bu gibi bilim kıyımlarının yalnızca Müslümanlara özgü olmadığını, Hıristiyanların da çok sayıda bilginin kanına girdiklerini vurgulayarak şöyle demiştir:

> El-Seyuti, **Halife al-Hadi**'nin (785-786) Müslüman ülkelerde **bilimleri kökten yok etmek amacıyla** Bağdat'ta **5000 felsefeciyi öldürttüğünü** söylüyor. Bu tarihçinin kurban sayısını abarttığı kabul edilmekle birlikte **bu katliamın yer aldığı doğrulanmış bir gerçektir ve din tarihi için olduğu kadar bir ulusun tarihi için de kanlı bir lekedir. Hıristiyan dininin geçmişinde de benzer gerçekler bulabilirim. Adları ne olursa olsun, dinler birbirine benzerler...**[265]

Ernst Renan'ın İslam'a yönelik suçlamalarına yanıt veren Namık Kemal (solda) ve Cemaleddin Afgani (sağda)

Doğrudur; ilk Müslümanların *Eski Yunan Düşüncesi* denilen Yunanca yazılı *Eski Yakındoğu Bilgeliği*'ne karşı tutumları tıpkı ilk Hıristiyanların ve Bizans'ın tutumu gibi düşmanca olmuştur. Öyle ki, Halife El-Hadi, aynı tarihte aynı kıyımları yürütmekte olan Hıristiyan Bizans'ı taklit etmekten başka bir şey yapmıyordu gerçekte. İlk Müslümanların 632'den 700'lü yılların sonlarına dek ellerine geçirdikleri komşu ülkelerde karşılarına çıkan Eski Yunanca yapıtları böyle sulara atmaları ve bu yapıtları yaşatan düşünürleri topluca öldürmeleri sonucu, bu dönemde hiç bir bilimsel başarıya damga vuramadıkları bilinmektedir. Onlar bu süre boyunca Tanrı'nın kitabı Kur'an'ı bağırlarına basmış, diğer bütün kitapları ise sakıncalı görmüşlerdir ki, bu tutum Kur'an'a da uygun değildir. Müslümanlar ancak 700'lü yılların sonlarında Eski Yunanca yazmaları çevirtip inceleyerek üzerlerinde us yürütmeye başladıktan sonradır ki, kişisoyunun o güne dek ürettiği tüm düşüncelere, bilgilere, bulgulara, birikimlere beyinlerini açıp bunların kalıtçısı, üstlenicisi, yayıcısı, geliştiricisi, sürdürücüsü durumuna yükselebilmişler ve VIII. yüzyıldan sonra böyle yaptıkları içindir ki, yukarıda yerli ve yabancı yazarlardan alıntılarla göstermeye çalıştığımız İslam'ın o Altın Çağı'na -*Müslümanların bugün anısıyla avundukları ve övündükleri o parlak uygarlığa*- damgalarını basabilmişlerdir. Eğer tüm Halifeler, Halife Ömer gibi, Halife al-Hadi gibi davranıp Eski Yunanca yazılı yapıtları ellerine ge-

çirdiklerinde yok etmeyi ve onların kalıtçısı olan düşünürleri öldürmeyi sürdürselerdi, Müslümanlar hiç bir dönemde bilimsel başarılarıyla anılan bir Altın Çağ'ın yaratıcıları olamazlardı.

İsa'dan Sonra VIII. Yüzyıl:
İslam'da ilericiliğin doğuşu

Müslümanlar, 700'lü yılların sonunda Eski Yakındoğu Bilgeleri'nin yapıtlarını yasaklamayı bırakıp kendi dillerine çevirterek öğrenme yolunu seçtiler. Bu bilinen bir olgudur. Peki, Müslümanlardaki bu köklü tutum değişikliği hangi nedenlerle nasıl gerçekleşti? Bu soru üzerinde düşünürken önümüzde üç olasılık beliriyor:

1. Müslümanlar, Eski Yakındoğu Bilgeleri'nin Yunanca yazılı yapıtlarıyla ilk kez İran'da -Bizans'ın sapkın sayıp dışlayarak üyelerini kovuşturduğu *Nesturi* mezhebinden Pers Kilisesi'ne bağlı çevirmenler aracılığıyla- tanıştı. Bizans Kilisesi, Justinianos I döneminde (527-565) bir yandan çoktanrıcılık suçlamasıyla *Akademi* adıyla da anılan *Atina Okulu*'nu kapatıp (529) Eski Yunan denilen Yakındoğu Bilgeleri'nin düşüncelerini yasaklarken, öte yandan İsa'nın Tanrı sayılıp sayılamayacağı konusunda Hıristiyanlar arasında çıkan görüş ayrılıklarında *Nesturiler* gibi çeşitli akımların savundukları görüşü yasakladı.

Bizans İmparatoru Justinianus I (Jüstinyen-ortada) ve
üst düzey Bizans yöneticileri. (San Vitale Bazilikası'nda mozaik)

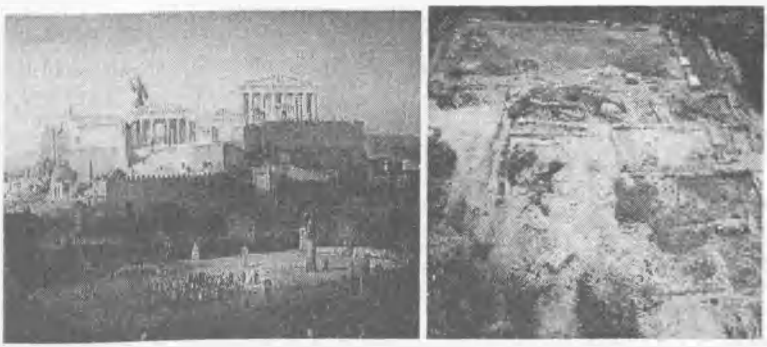

Atina Okulu'nun kalıntıları Yunanistan'da Dipylon'un 1.5 km kuzeybatısında bulunmuştur. (sağda)

Yasaklananlar, o dönemde Bizans'ın en güçlü karşıtı olan İran'a sığınmışlardı. Bu dönemde İran, gerek Eski Yunanca yazılı bilgelikleri koruyanların gerekse Bizans Kilisesi'nin sapkın olarak nitelediği Hıristiyan Nesturilerin, Manicilerin, vb. inanç ve düşüncelerini koruyabildikleri bir yurt oldu.

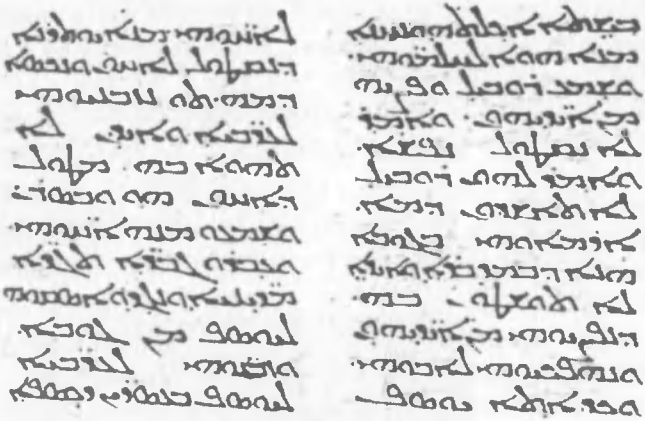

Nesturilerin kendi dil ve yazılarıyla 464 yılında çoğalttıkları İncil'den bir yaprak. (British Museum)

Bizans'ın sürgün ettiği *Nesturiler* ve Eski Yakındoğu Bilgeleri'nin izdaşları, İran'da toplaşıp kaynaştılar. Öyle ki, Hıristiyan Nesturiler, Eski Yunanca yapıtları Bizans'ın baskısından uzak, özgürce okuyor ve başka dillere çeviriyorlardı. Müslümanların ilk yayıldıkları ülkelerden biri de Eski Yunanca yazmaları koruyan Nesturi Kilisesi'nin bulunduğu İran oldu:

Bu koşullarda, özellikle de Jüstinyen'in (527-565) egemenliğinden sonra, Hıristiyanlıkta ortodoksluğun savunmasını üstlenen Bizans'ın bunaltıcı boyunduruğunu, Arap yayılmasının kaldıracağını düşünen halkın büyük çoğunluğunca, Arapların kurtarıcılar gibi karşılanmalarına şaşırmamalıdır.

Yedinci yüzyılda eski Yunan bilimlerinin okutulduğu iki önemli kurum **Harran** ve **Cundişapur**'da bulunmaktaydı. Suriye'nin kuzeyinde bulunan Harran, yıldızlara tapan bir topluluğun yurduydu; bu kimseler **Abbasiler döneminde yanlışlıkla Kur'an'da adları geçen Sabiiler'le (el-Sabiah) karıştırılmışlardır.** Dinleri Hermetik, Gnostik ve Hellenistik tesirler altında olan **Harraniler, eski Yunanca bilgilerin Araplara aktarılmasında köprü görevi görmek** ve dokuzuncu yüzyılın başlarında Abbasi sarayına çok değerli saray müneccimleri (astrologlar) vermekle ayrıcalıklı bir üstünlük kazandılar. Bunlardan **Sabit bin Kurra** (öl: 901), oğlu Sinan ve iki torunu Sabit ve İbrahim gibi matematik ve astronomi üzerinde çalışmalar yapmış ve bu yolla **eski Yunanca yazılı bilgilerin Araplar arasında yayılmasına** katkıda bulunmuşlardır.

(Justinyen'in 529'da Atina okulunu kapatmasından öğretmenlerini sürgüne göndermesinden sonra, İran'da kral) Hüsrev I (Anuşirvan) tarafından **555'de kurulan Cundişapur okulu, Batı Asya'da eski Yunanca bilgilerin büyük bir kurumu olarak yükselir**; etkisi Abbasiler döneminde İslam dünyasına kadar uzanır.

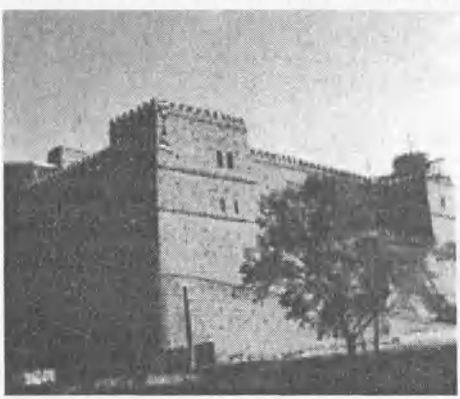

I. Hüsrev tarafından 555 yılında Müslümanlıktan önce İran'da kurulan Cundişapur Okulu

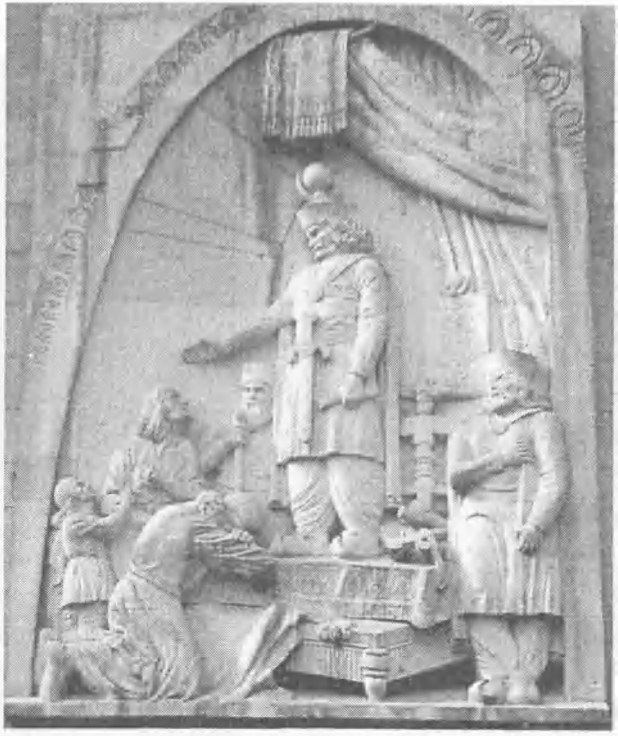

İ.S. 555'te Cundişapur okulunu kuran I. Hüsrev (Anushirvan)'ın Anıtı

Okulun Nesturi hocaları, aydın bir kişi olan (İran kralı) Hüsrev'in ilmi araştırmalara fırsat vermesi üzerine **Süryani-Grek** bilim geleneğini sürdürdüler. (Eski Yunanca yazılı Yakındoğu Bilgelerinin düşüncelerini öğreten) **Atina Okulu, Jüstinyen'in buyruğuyla 529'da kapatılıp okulun pagan (putperest) öğretmenleri işkenceden kaçmak zorunda kaldıklarında, Yunanlı öğretmenler İran sarayınca hoşnutlukla karşılandılar**... İslam Yakındoğu'ya yayıldıktan sonra, **Cundişapur** Bağdat'a yakın olduğu için İran'lılar Abbasi hilafetiyle yakın siyasi ilişkiler içindeydiler. Bu yüzden **İslam imparatorluğunun her yerine yayılan önemli bilimsel ve düşünsel gelişmeler bu okuldan kaynaklandı... Dahası, İslam'da Eski Yakındoğu Bilgeliği'nin eski Yunanca yazılı düşünce ürünlerine ve kuramsal bilimlere duyulan ilgi, Cundişapur okuluna çok şey borçludur.** [266]

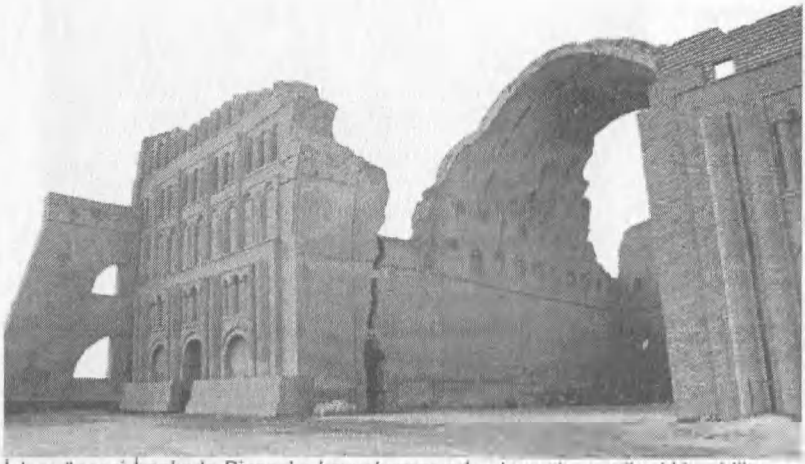

İslam öncesi İran'ında Bizans'ın kovuşturmasından kaçanların sığındıkları bilim yuvası, Tag-e-Kasra –Ctesiphon.

Müslüman Araplar İran'a girdiklerinde, orada Bizans'ın sürgün edip yasakladığı Eski Yunanca yazılı düşünsel birikimi koruyanlarla tanıştılar. Başlangıçta Halife Ömer'in buyruğuyla bu düşüncelere okuyup anlamaya bile gerek duymaksızın sırt çeviren Müslüman Araplar, daha sonra, gözlerini Bizans'ı almaya dikince, Bizans Kilisesi'nce sapık olarak damgalanıp İran'a sürülen düşüncelere *düşmanımın düşmanı benim dostumdur* diyerek ilgi göstermiş olabilirler. Gerçekten de, Müslümanların yapıtlarına yakınlık gösterdiği ilk Yunanca yazılar, İsa'dan sonra 230'lu yıllarda doğan Yeniplatoncu düşünür Fenike'li Porphyrios'unkiler olmuştur. Peki ama Hıristiyan Bizans'la çatışmakta olan Müslümanlar niçin Porphyros'un yapıtlarını çevirterek okuyup öğrenmek gereği duymuşlardır? Çünkü Porphyrios, Roma İmparatorluğu'nun resmi dini Hıristiyanlık olmadan önce Hıristiyanların görüşlerini çürütmek üzere *Kata Christianon*: *Hıristiyanlığa Karşı* adı altında on beş kitaplık bir yergi yazmış; ancak bu yapıt Roma İmparatorluğu'nun resmi dini Hıristiyanlık olduktan sonra, Theodosius ve Valentiaianus dönemlerinde yasaklanmıştı.[267] Müslümanlar onun yapıtlarını Arapça'ya çevirtirken, Hıristiyanlarla giriştik-

leri inanç konulu tartışmalarda, Hıristiyanlığa karşı çürütücü savlar bulabileceklerini düşünmüşlerdir.

PORPHYRII INSTI
TVTIONES AD CHRYSAO-
rium, Ioachimo Perionio Cormœri-
aceno interprete.

Via neceſſaria eſt, Chryſaori, ad Categoriarum rationem quæ ab Ariſtotele tradita eſt. generis, ſpeciei, differentiæ, proprii, accidentisq; cognitio, earumq; earum tractatio, & ad definiendum & [illegible] diuiſione & demonſtratione præcipiuntur, magnum affert adiumentum: ſi bi quidem inſtituibreuiter quæ à maioribus dicta ſunt exponere. In quo ego prætermiſsis obſcurioribus quæſtionibus, eas interim tractabo, quæ ad ſenſum popularem accommodantur. Ac primum ne longe abeam, de generibus ac formis, cohæreãt ne ipſa per ſeſe, an in ſolis animis ſint: & ſi cohæreant per ſe, utrum corpora ſint, an ne corporis expertia: & num auulſa ſint & diſtracta ab iis quæ ſubiecta ſunt ſenſibus, an in iis ipſis hæreant ac nitantur. Hæc, inquam, prætermittam omnia, præſertim cum hoc arduum ſit, ſubtilioreq; egeat diſputatione. Quo autẽ pacto de illis ipſis, iiſq; quæ diximus, cum ueteres omnes, tum uel maximẽ Peripatetici probabiliter diſſeruerint, quidq; ſenſerint, docebo.

a De

Malchos adıyla da bilinen Porphyhy (solda) ve *Hıristiyanlığa Karşı* adlı yapıtının Latince çevirisi. (sağda)

İran'dan sonra gözlerini Bizans'a diken Müslüman Araplar, başta Theodosius'un İstanbul Fermanı (392) olmak üzere, İmparatorluk topraklarında Hıristiyan olmayan ya da Hıristiyanlığa karşıt bir içerik taşıyan her düşünce ve davranışı bir çok kez yasaklayan Bizans yönetiminin, daha sonra Justinianus I döneminde Atina Okulu'nu da kapatarak bir kez daha yasakladığı, dolayısıyla Bizans'ı böylesine korkutan o eski Yunanistan-Yakındoğu düşüncelerinin neler olduğunu bilmek isteği duymuşlardır. Hıristiyanlarla giriştikleri dinsel konulu tartışmalarda işlerine yarayacak yönü bulunmayan diğer eski Yunanca yapıtları ise *içlerinde sakıncalar bulunabileceği* gerekçesiyle çevirtmekten bir süre uzak duran Halifelerin, daha sonra çevirtecekleri yapıtların başında, kısa süre önce çevirtip yararlandıkları *Hıristiyanlığa Karşı* kitabından tanıdıkları Porphyrius'un *"İsagoge: Aristoteles'in Kategorilerine Giriş"* adlı kitabı gelmekte-

dir.[268] İşte Müslümanların Aristoteles'in düşüncelerileriyle tanışması böyle gerçekleşmiştir.

IN ARTEM ANALYTICEN ISAGOGE.

Porphirius'un İsagoge adlı yapıtının İtalya Casena'da Biblioteca Malatestiana'da korunan Yunanca (soldausa dayalı) ve Latince (sağda) basımları

Demek ki, Müslüman Araplar, ilk elde özellikle Bizans'ın Hıristiyanlık açısından yıkıcı sayıp yayılmasından korkarak yasakladığı Eski Yunanca yazmaları, Bizans'ı yıpratmak amacıyla *-yararcı bir tutumla-* çevirtmiş ve Hıristiyanlığa karşı kullanmışlardır.

2. Müslümanlar Harran'ı ellerine geçirip orada yıldızlara tapan ve eski Yunanca yapıtları koruyan Harraniler topluluğuyla karşılaştıklarında, onları Kur'an'da adları olumlu biçimde anılan *Sabiiler*[269] sanmışlardır. Belki de Harraniler, Müslüman Arapların kılıcından kurtulmak için kendilerini onlara Kur'an'-da adları olumlanarak anılan Sabiiler diye tanıtmışlardır.[270] Müslüman Arapların Harran yöresine ulaştıklarında Sabii sandıkları ya da kendilerini Sabii diye tanıtan Harraniler'in elinde bulunan Eski Yunan yapıtlarını kafirlik, dinsizlik diye nitelemeden çevirtip okumaları ve okunmasını

özgür bırakmaları, Kur'an'da o topluluk olumlanmış olduğu için çok doğaldır. Harrani'lerden Sabit Bin Kurra ve Arapça'ya çevirdiği Eski Yunanca kitaplara ilişkin olarak kitabımızın "Çoktanrıcılıkta İlericilik ve Gericilik" başlıklı "Üçüncü Bölüm"ünde yeterince bilgi verdiğimiz için burada bir kez daha yinelemiyoruz.

3. O yıllarda, Müslümanların büyük bir bölümünde, Kur'an'da adı Arapça "Zulkarneyn"[271] (Türkçesi: *Çift Boynuzlu*) olarak geçen, yeryüzünde Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmiş savaşçı bir İmparator olarak olumlanan kişinin, Eski Yunan İmparatoru Makedonya'lı Büyük İskender olduğu inancı yaygındı. Çünkü Büyük İskender'in çift boynuzlu anıtları ve madeni paraları vardı.

In the East, Alexander was called D'hul Qarnayn (the two-horned) in reference to his supposed lineage from the horned deity Zeus Ammon. After Alexander's death, his general, Lysimachos, issued coins bearing this effigy. (Classical Numismatic Group Photo.)

Tanrı'nm Elçisi Muhammed'in yaşadığı döneme daha yakın yıllarda yaşayıp ölmüş olan Pers Kralı I. Hüsrev'in de çift

boynuzlu anıtları olmasına karşın, Müslümanların çoğunluğu Kur'an'da olumlanarak sözedilen "Zulkarneyn"in nedense Büyük İskender olduğu inancındaydı. Büyük olasılıkla bu inanç bir biçimde bundan yarar uman Bizans sürgünü Eski Yunancılar tarafından Müslümanlara aşılanmıştır. İşte bu nedenle Müslüman Araplar, komşu topraklara doğru yayıldıklarında "Zulkarneyn" olduğuna inandıkları Büyük İskender'in öğretmeni olan Aristoteles'in yapıtlarıyla karşılaşınca, ona *kafir, dinsiz* damgası vurmaktan kaçınmış; onun yapıtlarını -Kur'an'da olumlanan "Zulkarneyn" olduğuna inandıkları Büyük İskender'in öğretmeni olması nedeniyle- *kafirlik, dinsizlik* olarak nitelemeksizin çevirtip okumuş; okunmasını özgür bırakmış ve dahası ona *Muallim-i evvel: İlk Öğretmen* adını vermişlerdir. Öyle ki, Arapça kitaplarda Büyük İskender'in öğretmeni Aristoteles'e gönderdiği savlanan fakat özgün Yunancası bir türlü bulunamayan mektuplara bile yer verilmiştir.

MS 2008 - Aristocles' letters to Alexander the Great (Secreta Secretorum) Syria, ca. 1250-1275

Halife el-Mansur (654-745) döneminde Arapça'ya çevirtilen "Gizlilerin gizlisi" başlıklı B. İskender'in Aristoteles'e mektubu.[272]

Nedeni ne olursa olsun, Müslümanlar, başlarda sakıncalı bulup yok etmeye çalıştıkları eski Yunan düşünürlerinin yapıtlarını 700'lü yılların sonlarına doğru sakıncalı bulmamaya

başlamış; bu tarihten sonra doğrudan doğruya dinsel yönetimin başı olan halifelerin buyruğuyla çevirtmişlerdir.

1200 yıllarında Musul'da bulunan bir Arapça elyazmasında 9 Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürü resimleriyle yer almaktadır. Pisagor, aralarında Galen ve Andromachus'un da bulunduğu 8 diğer düşünüre ders vermektedir.[273]

Burada üzerinde durduğumuz olgu, bu yapıtların *yalnızca* halifelerce edinilip *yalnızca* saraylarda okunması değildir. Eğer iş *yalnızca* halifelerle ve *yalnızca* saray çevresiyle sınırlı kalsaydı; aşağı katmanlara, topluma yayılmasaydı, yeryüzünde anılmaya değer ve tüm kişisoyunu etkileyen bir *İslam Altın Çağı* doğuramazdı. Çalışmalar yalnızca Halifeler ve sarayları ile sınırlı kalsaydı, topluma yayılmasaydı, bu durumda, sözgelimi önce tıp bilimiyle ilgili yapıtların çevirtilmiş olmasına bakarak,

"halifeler kendi sağlıklarını düşündükleri için eski Yunanca tıp yazılarını çevirtmişlerdir; topluma yayılmayan bir edimin, bizim konumuz olan yönetsel ve toplumsal ilericilikle bir ilgisi yoktur," der geçerdik. Oysa İslam'da VIII. yy'da başlayan olay, eski Yunanca yazılı bilgilerin yalnızca sağlık konusuyla ilgi olanlarının değil, doğru düşünmenin evrensel yasalarını öğreten "mantık" yapıtlarının da Müslüman yönetimler altında çeviri yoluyla toplumlara yayılması ve bu düşüncelerin katkılarla, yeni yorumlarla, eleştirilerle genişletilmesinin yaklaşık 500 yıl boyunca sürmesidir. İslam dünyasında bu *ilerici* tutum, VIII. yy'da İslam'da *Mutezile* adı verilen usa dayalı-bilimci bir akımın yönetime egemen olmasıyla başlamıştır ve doğrudan doğruya bu ilerici akımdan kaynaklanmıştır.

VIII. yy'da İslam'da İlericiği Başlatan Devrim

Müslüman Araplar, 630'larda Mekke'den çıkıp çevre ülkelere yayılarak önlerine gelen topraklara el koymaya ve oralarda kendi egemenliklerini kurmaya yöneldiklerinde, ellerine geçirdikleri ilk yabancı topraklarda, Ortodoks Hıristiyan Bizans'ın sapkın sayıp sürgün ettiği Doğu Kiliseleriyle içiçe geçmiş Eski Yunanistan'da yaşamış Yakındoğu Bilgeleri'nin savunucularıyla karşılaştılar ve doğal olarak yaptıkları ilk iş Halife Ömer'in yaptığı gibi onların kitaplarını ortadan kaldırıp Kur'an'ı benimsetmeye çalışmak oldu. Bu benimsetme çabaları sırasında, Müslümanlar ile Nesturiler, vb. gibi Eski Yunanistan'lı Yakındoğu bilgeleriyle içiçe geçmiş Hıristiyan mezhepleri arasında inançsal tartışmalar başgösterdi. Müslümanlar, onlara ilk elde Kur'an'ın Hıristiyan inançlarına ilişkin bildirimini doğrulatmaya davranarak, *İsa'nın Tanrı ya da Tanrı'nın oğlu olmayıp yalnızca Tanrı'nın bir elçisi olduğunu, Meryem'in de Tanrısallık yüklenmemesi gereken inançlı bir kadın olduğunu* benimsetmeye giriştiklerinde, Hıristiyan Bizans'ın *sapkın inançlılar* diye sürgün ettiği Hıristiyan Nesturiler, Müslümanlığın İsa ve annesi ile ilgili bu savlarını kökten yadsımamışlardır; çünkü onlar da bu konularda yaklaşık olarak Müslümanlar gibi düşündükleri için Bi-

zans'ın kıyımına uğrayıp sürülmüşlerdir. İnançlarında eski Yunan düşüncesinden pek çok ögeyi koruyan Nesturi ve Manicilerden bir bölümü bu tartışmalar sırasında *"Müslümanlık bizim İsa, Meryem ve Tanrı konusundaki inançlarımıza aykırı görünmüyor, tersine Müslümanlar bizim bu konulardaki inançlarımızı onaylıyor, öyleyse Müslüman olmakla kendi öz inançlarımızdan bir ödün vermiş olmaz, tersine inançlarımızı korumuş oluruz"* diyerek Müslümanlığı benimsediler. Bunlardan en tanınmışı, Batıda Ben Gesla ya da Byngazlawas adıyla bilinen Abū Alī Yahyā Ibn 'Isā Ibn Jazla'dır. Bağdat'ta bir Hıristiyan ana babanın çocuğu olarak doğan Jazla, o yıllarda İslam'da yaygın olan *Mutezile* mezhebinden Abū 'Alī Ibn al-Walīd'in öğretisi etkisinde kalarak Müslümanlığa geçmiş ve Türkçesi *Hıristiyanlığı Yadsımak* olan *al-Radd 'ala al-Nasār* diye bir kitap yazmıştır.

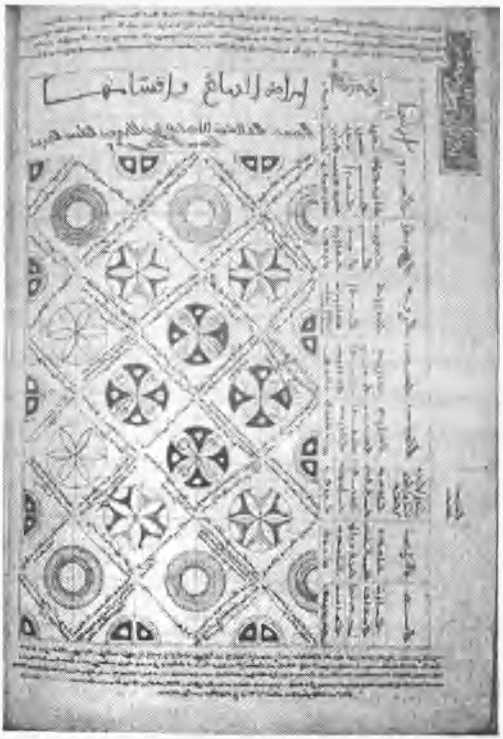

Ibn Jazla'nın bir diğer kitabı da, ilaç yapımı ve bitkilerin iyileştirmede kullanımıyla ilgi *Minhāj al-bayān fī mā yasta'milu al-insān* adını taşıyordu.

Arap Müslümanların egemenliği altına giren Mezopotamya topraklarında yaşayan Nesturi Hıristiyanların Müslümanlığı benimseyişi, İsa ve annesi Meryem konusunda benzer yargılar taşıyor olmalarından dolayı, bir inançtan çıkıp ona kökten karşıt olan başka bir inanca dönüş biçiminde olmadığı için, *"Müslüman olduk,"* diyen Hıristiyan Nesturiler kendi İsa inançlarını ve tapım biçimlerini Müslüman adı altında koruyup sürdürmeye yöneldiler.[274] Bu durum Müslümanları şaşırttı ve onları yeterince Müslüman yapamadıkları kaygısına itti. İşte bu dönemde en ince ayrıntılara dek inilen sözlübarışçıl din tartışmaları başladı. Nesturiler ve Nesturilikten Müslümanlığa geçip kendi inançlarını Müslüman adı altında sürdürmeye çalışanlar, Müslüman Araplarca ayrıntıya ilişkin tartışmalara sürüklendikçe, onlara öğretisini koruyageldikleri Aristoteles, vb. gibi Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerinin usyürütme yöntemlerini kullanarak karşı çıkmaya başladılar. Müslümanlar bu tartışmalarda Eski Yunanistan düşünürlerinin usyürütme yöntemlerine toslayınca, usyürütme (mantık) bilimini öğrenip kullanmaksızın onları alt edemeyeceklerini anlayarak, Aristoteles, vb. gibi Kur'an öncesi dönem düşünürlerinin yapıtlarını okuyup öğrenmek zorunda kaldılar ve sonunda, Müslüman Arapların da kendi inançlarını Aristoteles'in usyürütme yöntemine (Aristo Mantığı'na) uydurarak karşıtlarına benimsetmeye çalıştığı, onları kendi yöntemleriyle vurdukları çok ince tartışmalar oldu.[275] Unutmayalım ki Atatürk de Batı saldırganlığını Batı'nın kullandığı yöntemlerle alt etmiştir. İşte İslam'da Eski Yunanistan'da odaklanan Yakındoğu bilgeliğine duyulan eğilim, 800'lü yıllara doğru, böyle bir ortamda, böylesi gereksinimler sonucu doğdu. İslam'ı VIII. yüzyıldan XII. yüzyıla dek yeryüzünde bilimin ve düşüncenin öncüsü konumuna yükselten, inanç alanında dahi usa ve bilime dayanmayı benimsemeleri nedeniyle Proto-Atatürkçü olarak nitelendirebileceğimiz ve kendilerine Arapça *Mutezile* adını veren (Türkçesi: *Çizgidışı*; Fransızcası: *Marjinal*) İslam mezhebi de, bu tartışmalarda kazandığı başarılarla sivrildi ve bu başarıları nedeniyle Müslümanlar arasında çok sayıda yandaş edinerek

güçlendi.[276] Ne ilginçtir ki, Proto-Atatürkçü nitelikler taşıyan *Mutezile* (Çizgidışılar; Marjinaller) Partisi'nin kurucusunun adı da *Vasıl bin Atâ*'dır; (d: 700 – öl: 748) Türkçe söylersek: *Atâ'nın oğlu Vasıl* ya da *Vasıl Atâoğlu*...

Atâ'nın oğlu Vasıl'ın önderliğinde kurulan Mutezile Mezhebi (Çizgidışılar Partisi), bu tartışmalardan çok önce, Emevi döneminde, Emeviler'in koyu karanlık baskıcı yönetimine karşı çıkarak *"Ümmet, imamını seçebildiği gibi, onu azledebilir de"* (= toplum, kendisini yönetecek kişileri seçmek; seçtiklerini denetim altında tutmak ve gerekirse onları yönetimden uzaklaştırmak yetkesindedir) görüşünü savunanlarca oluşturulmuştu.[277] Emevilerin kandökücü, baskıcı, korkunç yönetimi altında Müslümanlar arasında biri katlanıcı, boyun eğici *Sufilik* (Tasavvuf akımı)[278], diğeri usa dayalı, bilimci, başkaldırıcı *Mutezilecilik* olmak üzere başlıca iki akım ortaya çıkmıştı. Mutezilecilik, Emevilerce kovuşturuluyor, ortadan kaldırılmaya çalışılıyordu. Daha sonra, Abbasiler döneminde, Halife Me'mun'un Nesturilerle tartışmalar sırasında Müslümanların yüzünü ağartan ve bu nedenle Müslümanlar arasında çok yandaş toplayan Mutezile Mezhebi'ne (Çizgidışılar Partisine) girmesiyle, bu usa dayalı-bilimci Müslümanlık, Abbasi devletinin resmi görüşü oldu.[279] İşte Batılıların *Al-Ma'moun* diye andıkları 823-833 yılları arasında yönetime egemen olan Abbasi halifesi Me'mun döneminde, İslam devletinin din alanında usa dayalı bilimciliği savunan *Mutezile* görüşünü benimsemesi, Müslümanların yeryüzünde dört-beş yüzyıl sürecek ilerici bilimsel başarılarını başlatan en önemli olaydır. 827'de gerçekleşen bu devrim, İslam topraklarında bir benzeri ancak 1100 yıl sonra Türkiye'de gerçekleşecek olan usa dayalı bilimci Atatürk Devrimleri denli önemli bir olaydır. Mutezile akımının usa dayalı bilimci din anlayışının VIII. yy'da halife Me'mun eliyle devlet ideolojisi (düşüngüsü) olarak benimsenmesi, İslam'da sözün gerçek anlamıyla *Çizgidışı* bir devrim olmuştur:

> Araplar (çevre ülkeleri ellerine geçirince) kendilerini antik uygarlıkların başdöndürücü entellektüel hazinelerine sahip

olmuş bir durumda buldular. **"Ulum-el-avail"** (İslam öncesinin bilimleri) **adını verdikleri bilimleri dini tartışmalarda kullanmaya başladılar**.(...) Basra ve Bağdat sokaklarında *"özgür iradeciler"* ile *"yazgıcılar"* arasındaki kanlı çatışmalardan **Mutezilecilik** (çizgi dışında olan) diye bilinen, akılcı düşünürlerin oluşturduğu radikal bir akım ortaya çıktı. **Bu felsefenin Müslüman düşünce ve toplumu üzerindeki etkisi yüzyıllar boyu yankılanacaktı**. Halifelerden Me'mun ve Mutaasım bunu **bir devlet doktrini olarak** kabul ettirdi. (...) Mutezilecilik, **inançla akılı bağdaştırmayı** amaçlıyordu. ***Müslüman teolojisi* ile *Yunan mantığı*** (Eski Yunanistan'da odaklanan Eski Yakındoğu Bilgeliği-eb) **arasında kurulan sentez,**. İmparatorluk soylularının sarayları aracılığıyla İspanya'ya ve oradan da Endülüs'e yayıldı... **Akılcılık doktrini cami ve medreselerde va'zedildi** ve eğitilmişlerin ayırdedici işareti oldu. **Toplumun nüfuzlu ve entellektüel sınıfları (şehzadeler, saray mensupları, kadılar, profesörler, doktorlar ve tüccarlar) *Mutezileciliği* kendi inançları olarak benimsediler**. Laik bilimlerde olağanüstü ilerlemeler **Mutezileci yöneticiler zamanında** meydana gelirken, büyük İslam hocalarının ve bilim adamlarının çoğu, ya akılcılığa olan bağlılıklarını açıkça dile getirdiler ya da büyük ölçüde onun etkisi altında kaldılar. Mutezileciliğin İslam'ın **dışında** ya da **karşısında** değil, **içinde** gerçekleştirilen **büyük bir devrimci hareket** olduğunu anlamak önemlidir.[280]

İşte üzerinde yerli yabancı tüm yazarların görüş birliği ederek övdükleri, Ekmeleddin İhsanoğlu'nun ise XIII. yüzyılda sona erdiğini yadsıdığı *İslam'ın Altın Çağı* [281] böyle, VIII. yüzyıldan sonra Müslüman toplumlarda yönetim aygıtına usa dayalı-bilimci Müslümanlığın, benim tanımımla *Proto-Atatürkçü Mutezile Düşüncesi*'nin egemen olmasıyla başlamıştır. Bu olgu, bize, bir toplumda bilimsel-düşünsel ilerlemenin o toplumun yönetimine egemen olan anlayışla kopmaz bağları olduğunu da göstermektedir. Tıpkı bir toplumun bilimsel-düşünsel gerilemesinde de o toplumun yönetiminin belirleyici etkisi bulunduğu gibi...

Peki, niçin Müslümanların VIII. yy'da usa dayalı bilimci, *Proto-Atatürkçü*, Atâ oğlu Vasıl'cı, Çizgidışı, Marjinal *Mutezile Devrimi*'yle başlayan ve dört-beş yüzyıl süren o ilerici, usa dayalı, bilimci dönemi günümüze dek sürmedi? Niçin 1200'lü yıllarda Müslümanlar usa dayalı bilimci düşünceden uzaklaşıp adım adım gerileyerek bir kaç yüz yıl sonra yeryüzünün bilim üreten değil bilim dilenen toplumları arasına katıldılar? Şimdi bu sorunun yanıtını arayalım.

XI. yy'da Gazzali ve İslam'da Akılcılığa Karşı Devrim

Kuşkusuz, Mutezile Partisi'nin usa dayalıbilimci Müslümanlığı VIII. yüzyılda yönetim katında benimsendikten sonra buna karşı hiç bir gerici tepki olmamış değildir. Nasıl Türkiye'de Atatürk'ün başlattığı *Türk Çağcıllaşma Devrimleri*, toplumun tutucu ve gerici kesimlerince tepkiyle karşılandıysa, İslam'da VIII. yüzyılda Halife Me'mun'la devlete ve topluma yön veren *Proto-Atatürkçü*, usa dayalı bilimci *Mutezile Devrimi* de gericilerin tepkisini çekmiştir. Dahası, dönem dönem gerici kesimler tepkilerini öyle yoğunlaştırmışlardır ki, tıpkı 1945'ten sonra Türkiye'de Atatürkçülük karşıtlığına devletçe göz yumulduğu ve dönem dönem gericiliğe ödünler verildiği gibi; Me'mun'dan sonra gelen kimi halifeler, Mutezile çizgisine karşıt bir tutum sergileyerek böylelikle gerici yobazları yatıştırma yolunu seçmişlerdir.[282] Ancak, İslam'ın Altın Çağı'nda bu ödünler geçici olmuş, örneğin Halife Mütevekkil, kendi yönetimi döneminde (847-861) Mutezile'ye karşı bir tutum takınmış (849), ancak yüksek katmanlarda görev yapan Mutezile yandaşlarınca öldürülüp yerine oğlu Mustansır geçirilerek (861-862) yönetimde usa dayalı bilimci Mutezile çizgisi korunmuş

Gazzali (1058-1111)

ve bu tarihten sonra yönetimde Türk etkinliği de doruğa tırmanmıştır. Mutezile'nin usa dayalı bilimci çizgisi 1200'lü yıllara dek İslam yönetimlerine egemenliğini sürdürmüş, Mutezile karşıtı gericiler, 1100 yıllarına dek yönetimden dışlanmışlardır.

Mutezile Devrimi'ni boğmak isteyen Halife Mütevekkil ve onu kurtarmaya çalışan Fath İbn Khagan'ın, Musa Bugha önderliğindeki Türk güvenlik görevlileri tarafından öldürülmesini anlatan 1438'de Muhammed Aufi tarafından yazılmış Javami el Hikayat adlı kitabın 125. sayfası.[283]

Üç yüz yıl süren bu dönemde gerici kesimin Mutezile'nin usa dayalı din anlayışına yönelttiği eleştiriler, eleştiricilerin us yürütme bilimini tüm yönleriyle kavramış kişiler olmayışı nedeniyle cılız kalmış, inandırıcı olamamış, Mutezile yan-

daşlarınca kolayca çürütülmüş ve yönetimleri Mutezile çizgisinden uzaklaşmaya yöneltecek toplumsal bir güce erişememiştir. Mutezile düşüncesine karşı ilk sarsıcı eleştiri Gazzali'den gelmiş ve halifelerin Mutezile çizgisinden uzaklaşmaları Gazzali'yle başlamıştır.

Gazzali İslam'da usa dayanan Mutezile çizgisinin egemen olduğu bir ortamda doğmuş, Mutezile çizgisinde bir eğitim ve öğretimden geçmiş, dolayısıyla Mutezile düşüncesini en ince ayrıntılarına dek bilen, başlangıçta kendisi de Mutezile görüşünü benimseyen ve bu doğrultuda yapıtlar veren bir düşünür olarak tanınmış ve önemli görevlerde bulunmuştur. Gazzali'nin Mutezile çizgisine savaş açmadan önce yazdığı *Makasıd el-Felasife* (Düşünürlerin Amaçları) adlı kitapta (1095), en küçük bir Mutezile karşıtlığı, us, düşün ve bilim düşmanlığı görülmemekte, tersine Gazzali bu kitabında bir kaç yıl sonra "kafir" diye damgalayacağı İslam düşünürlerini övmekteydi. Gazzali'nin Makasıd el-Felasife (Düşünürlerin Amaçları) adlı bu yapıtını (üstte) *Logica et Philosophia Al-Gazeli's Arabis* adıyla Latince'ye çeviren Gundissalinus, Gazzali'yi İslam'da resmi görüş olan Mutezileciliğin bir sürdürücüsü olarak nitelemiştir.

Ghazzâli
(Algazel:

LOGICA ET PHILOSOPHIA

Venedig 1506

MINERVA G.M.B.H.

Gazzali'nin Makasıd el-Felasife adlı kitabının 2. basımı (solda) ve 1506 yılında yapılan Latince çevirisinin 1969'da yapılan tıpkı basımı (sağda)

Imaginatio est apprehensio rerum quas significant singule dictiones ad intelligendum eas

Qđ quo nō ītelligit nō vel et cōcedere

¶ Petrus Liechtenstein Colonienſis Germanus: et olim Erwerueldo oriundus Ad laudem z honorem dei ſumi tonantis: et ad cōmune bonum ſeu vtilitatem ſūmis cum vigiliis laboribuſq; hoc præclarū in lucem opus prodire fecit Anno Virginei partus. M.D.VI. Idibus Februarijs ſub bemiſpherio Veneto.

* * *

¶ Incipit Logica Algazelis de his que debent præponi ad intelligentiam logice: z ad oſtendendum vtilitates eius: z partes eius.

Capitulum primum.

Quia ſcientiarū multi ſunt rami: due tñ ſunt proprietates: imaginatio z credulitas Imaginatio eſt apprehēſio rerū quas ſignificant ſingule dictiones ad intelligendum eas: z ad certificandū ſicut eſt apprehenſio ſignificationis huius noīs arbor: ſpiritus: angelus: z ſimilium Credulitas vo eſt ſicut q̄ dicitur mundus cepit: et obedientia remunerabitur: Neceſſe eſt autem omnem credulitatē præcedant ad minus due imaginationes Quiſquis eni non intellexit ſignificationē huius dictionis per ſe que eſt mūdus z huius dictionis per ſe que eſt cepit: nō intelliget credulitatē hanc q̄ mūdus cepit: ſed hoc nomen mundus non imaginanti eius ſignificationē erit nihil ſignificans velut bundus: ſimiliter et ſignificatio huius verbi qđ eſt cepit: non intelligenti eam erit velut ſignificatio huius vocis que eſt cebit quaſi nulla: et tunc ſi diceret tibi būdus cebit: nec crederet nec negaret: qđ eni quis non intelliget quđ negaret vel negabit? Amplius imaginatio et credulitas vtraq; dicitur in id qđ primū apprehendit p ſe ſine exquiſitione z excogitatione: z in id qđ nō apprehenditur ſine inquiſitione: Qđ autem imaginatur ſtatim ſine inquiſitione eſt: ſicut ens: aliquid: res: z ſimilia: Quod vo non imaginat ſine inquiſitione eſt ſicut ſpūs z angelus: z imaginatio rerum: quarum eſſentie ſunt occulte. Credulitas vo que ſtatim apprehendit ſine inquiſitione eſt velut ſcientia hec: z eſt q̄ duo ſunt plus q̄ vnū: z quecūq; equalia idem: et inter ſe credibilia alia: et cum his etiam ſunt ſenſibilia: z ꝓbabilia z multa alia de ſententijs in quibus retinēdis oēs conueniūt ſine precedenti inquiſitione que comprehenduntur in. xiij. ſpeciebus de quibus poſtea loquemur. Credulitas autē que non apprehendit ſine inquiſitione eſt velut hec q̄ mundus cepit: z q̄ eſt reſurrectio corpor: z q̄ retributio eſt malor et bonor: z ſimilia. Quicqđ aūt non poteſt imaginari ſine inquiſitione non poteſt apprehendi ſine diſſinitione: z quicquid non poteſt credi ſine inquiſitione nō poteſt apprehēdi ſine argumentatione: Sed ante hoc neceſſe eſt precedere ſine dubio aliquam ſcientiam. Cum igit ignoremus rimus ſignificationē huius noīs homo: z interroganerimus quid eſt: z reſpondebit quidē nobis q̄ eſt animal rationale mortale: oportebit tunc q̄ animal ſit cognitū apud nos: ſīlr et rationale ad hoc vt per cognitionē horum duor acquiratur nobis cognitio hoīs ignoti. Iterum etiam cum non credimus q̄ mūdus cepit z dixerit quis q̄ mundus eſt formatus ſed oē formatū cepit: ergo mundus cepit certe hoc torū non faceret nos ſcire id qđ neſcimus de inceptione mūdi niſi precederet credulitas q̄ mūdus eſt formatus: et q̄ oē formatū cepit: et tunc ex his duabus ſcientijs acquiremus ſcientiam rei ignote nobis Manifeſtum eſt igitur ex hoc q̄ oīs ſcientia que inquirit nō acquirit niſi per aliquā ſcientiā que precedit: et hec non tendit in infinitū: nā

Scientia que inquirit inq̄ nō niſi p̄ ſcientiā precedentem

Gazzali'nin *Makasıd el-Felasife* adlı kitabının 1506 yılında Logica et Philosophia adıyla yayımlanan Latince çevirisinin 1969'da yapılan tıpkı basımının birinci sayfası.

Gazzali daha sonra yazdığı *Mi'yar el-İlm* adlı kitabında da (1099) Aristoteles'in mantığını (usyürütme yasalarını) benimsemiş bir düşünür kimliğiyle, Aristoteles'i öven ve öğreten bir yazar olarak karşımıza çıkıyor.[284] Gazzali, bu yapıtında kısa süre sonra "kafir" olarak damgalayacağı *Aristo Mantığı* dışında başka yöntemler aranmasına karşı çıkmakta, Aristoteles'in usyürütme yöntemini biricik doğru yöntem olarak savunmaktadır.[285]

دخائر العرب

٣٢

منطلق

تهافت الفلاسفة

للـ

معيار العلم

للإمام الغزالي

دار المعارف بمصر

بسم الله الرحمن الرحيم

وصلى الله على سيدنا محمد وآله وسلم تسليماً .

اللهم أرنا الحق حقاً ، ووفقنا إلى اتباعه ، وأرنا الباطل باطلاً ، وأعنا على اجتنابه . آمين .

اعلم يا أخي المقصور على دراك العلوم جرمه ولاحته ، المسدود نحو أسرار الحقائق الحقيقية همته ، القصور عن زخارف الدنيا وظل الهنا ، الحقيرة سعيه وكده ، الموقوف على دراك السعادة ، بالعلم والعبادة ، جده وجهده ، بعد حمد الله الذي يقدم على كل أمر ذي بال حمده ، والصلاة على النبي محمد صلى الله عليه وسلم ، رسوله وعبده .

إن الباعث على تحرير هذا الكتاب المقلب ، (معيار العلم) لخرصائل مهمات :

أحدها : تفهيم طرق الفكر والنظر ، وتحرير مسالك الأدلة والعبر ، فإن العلوم النظرية ، لما لم تكن بالفطرة والغريزة سهلة ومجرية ، كانت لا محالة مستصعبة معثرة .

وليس كل طالب يهتدي لوجه الطلب ، ويهتدي إلى طريق المطالب ، ولا كل سالك يهتدي إلى الاستكمال ، ويأمن الاعتراز بالوقوف دون ذروة الكمال ، ولا كل كان الوصول إلى شاكلة الصواب ، أمن من الانخداع بلامع السراب .

فلما كثر في المقولات مزلة الأقدام ، ومدارك الضلال ، ولم تنفك مرآة العقل عما يكدرها من تخييلات الأوهام ، وتلبيسات الخيال ، رشا هذا الكتاب معياراً لمقدار الاعتبار ، وميزاناً للبحث والافكار ، وصيقلا للذهن ، ومشحذاً لقوة الفكر والعقل . فيكون بالنسبة إلى أدلة العقول ، كالعروض بالنسبة إلى الشعر ،

(١) كتاب الأصل . والمقر الفصل كما من باب قطع .

Gazzali'nin henüz İslam bilginlerini kafirlikle suçlamadığı tersine onlardan biri olduğu günlerde yazdığı Miyar el-İlm adlı yapıtı[286] (S. Dunya- Cairo: Dar al-ma'arif, 1965) ve giriş sayfası (sağda)

Gazzali'nin 1095 ve 1099'da yazdığı bu iki yapıt, 800'lü yıllarda gerçekleşen usa dayalı bilimci Mutezile Devrimi'nden üç yüzyıl sonra 1100'lerde bile Proto-Atatürkçü, usa dayanan bilimci Müslümanlık (Mutezile) anlayışının Müslüman devletlerin yönetiminde egemen olduğunu, Müslüman toplumlarda eğitim-öğretimin us yürütmeye dayalı bilimci anlayışla yürütülmekte olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Gazzali bu usa dayanan bilimci yapıtları yazdığı dönemde bir bunalım geçirerek 11 yıl kabuğuna çekilmiş, kendini tasavvufa vermiştir.[287] Gazzali bu sırada o güne dek savunduğu tüm usa dayalı bilimci görüşleri gözden geçirip, usavurma ve usyürütmenin kişiyi dinden çıkartabileceği yargısına vararak[288] *dini usun denetimi altından çıkartıp, usu dinin denetimi altına sokmak* üzere bir kitap yazmıştır; *Tehafüt ül-Felasife*: Filozofların Tutarsızlığı...[289]

ذخائر العرب
١٥
تهافت الفلاسفة
للإمام الغزالي
تحقيق وتقديم
الدكتور سليمان دنيا
بسم الله الرحمن الرحيم

Gazzali'nin Telhafüt El-Felasife (Düşünürlerin Tutarsızlıkları) adlı kitabının Kahire'de yapılmış Arapça baskısının kapağı (solda) ve birinci sayfası (sağda)

Gazzali'nin inzivaya çekildiği yerin günümüzde bulunan kalıntıları (fotograf: B.N. Chagny ve Y. Lecointe. Mission SFDAS)

Gazzali'nin Düşünürlerin Tutarsızlığı adlı kitabının Leiden üniversitesinde bulunan İbranice çevirisinden bir sayfa.

Usyürütmenin dinsel inançları olumsuz yönde etkilediği görüşü, Gazzali'nin bu kitabından önce Mutezile'ye karşı savaş veren kişilerce pek çok kez ortaya atılmıştı kuşkusuz. Ancak onların Gazzali'den önceki yüzyıllarda bilime karşı yönelttikleri eleştiriler, kendileri eleştirdikleri usçuluğu iyi bilmediklerinden dolayı düşünürlerin yanıtlarıyla boşa çıkarılmış, böylece us karşıtı gericiliğin toplumu derinden etkilemesi önlenebilmiştir. Gelgelelim Gazzali, kendisi yaşamının büyük bir bölümünü us yürütmeye dayalı yapıtlar vererek geçirmiş, kendisi us yürütmede uzman bir düşünür olduğu için, onun tüm inceliklerini bildiği usçuluğa karşı en ince ayrıntılara dek işleyen eleştirisi, öncekiler gibi etkisiz kalmamış; bir us yürütme uzmanının usçuluğa yönelttiği eleştiriler olması nedeniyle oldukça sarsıcı olmuş; us ve bilim karşıtı gericileri kuramsal açıdan donatıp güçlendirmiştir.[290] Sonuçta gericiler, usa dayalı bilimselliği savunanlarla giriştikleri tartışmalarda bir *us ve bilim döneği* olan Gazzali'nin kitabındaki savları kullanarak Müslümanları bilimsel düşüncenin dine karşıt bir tutum olduğuna inandırabilmiş, toplumda usa dayalı bilimsel düşünceyi dinsizlikle bir tutanların sayısını artırabilmiş; süreç içerisinde bilimsel usyürütmenin adını dinsizliğe çıkararak, onu Müslümanların gözünden düşürebilmiş ve giderek halifeler bile eğer usa dayalı bilimci akıma karşı tutum almayacak olurlarsa toplumun gözünde inandırıcılıklarını yitirecekleri bir duruma düşmüşler ve bu da Gazzali'den bir iki kuşak sonra Müslüman toplumların bilimsel düşünce karşıtı gerici akımlara sürüklenmesine neden olmuştur.

Bilimsel düşünürlükten sofiliğe dönerek ger eği tasavvufta arayan Gazzali, yaşamının son yıllarında usa dayalı bilimsel düşünceye şöyle saldırıyordu:

> Aristo'nun felsefesini aktarırken, hem bu filozofları hem de onların İslam filozofları arasındaki İbni Sina ve Farabi gibi yandaşlarını **imansızlar** olarak addetmeliyiz. (...) Örneğin bir parça pamuğun ateşte yandığını ele alalım. **İnançsız usçu düşünürler**, pamuğu yakan şeyin ateş olduğunu savunacaklardır. Bunu inkar ediyor ve diyoruz ki: o pamuğu yakan

> ateş değil, pamuktaki siyahlığı ve kısımlara ayrışmasını yaratan Tanrı'dır. Çünkü ateş, hiç bir eylemi olmayan cansız bir şeydir; ayrıca ateşin yanmanın aracı olduğunu gösteren ne gibi bir kanıt vardır ki?.. Gerçekte Tanrı'dan başka bir neden yoktur, pamuğu yakan Tanrı'dır.[291]

Gazzali, bilimlerin, Tanrı'nın neden olduğu işleri Tanrı'nın adını anmayıp başka doğasal nedenlere bağlayarak Müslümanlara Tanrı'yı unutturduğunu savlıyor; "İlk Neden"i "Son Neden" yerine koyarak bir şaşırtmaca yapıyordu. Bu usyürütme uyarınca, sözgelimi: *Güneş doğdu*, demek de yanlıştı. *Tanrı güneşi doğurdu*, demek gerekiyordu. *Ağaç çiçek açtı*, demek de hep şu dinsiz filozofların Tanrı'yı unutturmak için geliştirdikleri bir söylemdi. Dinden çıkmak istemiyorsak *Tanrı ağaca çiçek açtırttı* dememiz gerekiyordu. Bu durumda *İki kere iki dört eder*, diyen de dinden çıkıp cehennemi boylayabilirdi. İki de kim oluyordu ki dört edebilsin? Eğer Tanrı ikiye o yeteneği vermeseydi dört edebilir miydi? Öyleyse *Tanrı iki kere ikiyi dört ettirir; iki kere ikiyi dört ettiren Tanrı'ya şükürler olsun*, ya da *İki kere iki elhamdülillah dört eder* demek gerekiyordu ki, Müslümanlar yanılıp da dinden çıkmasınlar; gerçek öznesi Tanrı olan işleri başka öznelere yükleyerek cehennemlik olmasınlar. Gazzali, matematiğin kişileri dinden çıkardığını bakın nasıl çözmüştü:

> Matematikten kaynaklanan iki sakınca vardır: Bir kere, matematikle ilgilenen herkes onun **kesin**liğine ve uygulamalarının **açık**lığına hayranlık duymaktadır. Bu da sonuçta felsefecilere inanmasına ve onların bütün bilimlerinin, açıklık ve uygulama kesinliği bakımından buna benzediklerini düşünmesine yol açmaktadır. Ayrıca dillere destan imansızlıklarına, Tanrı'nın özelliklerini inkar edişlerine ve vahyle gelen hakikatleri hor görüşlerine ilişkin öyküleri herkes de duymuştur; kişi salt onların yetkinliğini kabul etmekle imanından olur. Aynı şey Euklid'in bilimleri ya da Ptolameus'un astronomi kitabı Almagest için olduğu kadar, aritmetik ve geometrinin incelikleri için de geçerlidir. Onlar da beyni keskinleştirerek ruhu güçlendirir **ama** bunlardan bir tek nedenle **kaçınırız:** Bunlar "ulum-al-avail" (antik bilimler, İslam öncesi bilimler)'in öngörüleri arasındadır ve bu

antik bilgiler, aritmetik ve geometri yanında, tehlikeli doktrinlerin kabulünü gerektiren bilimleri de içermektedir. Geometri ve aritmetik dini inanç açısından zararlı fikirler içermese bile, yine de, **kişinin geometri ve aritmetik aracılığıyla tehlikeli doktrinlere kapılacağından korkuyoruz.**[292]

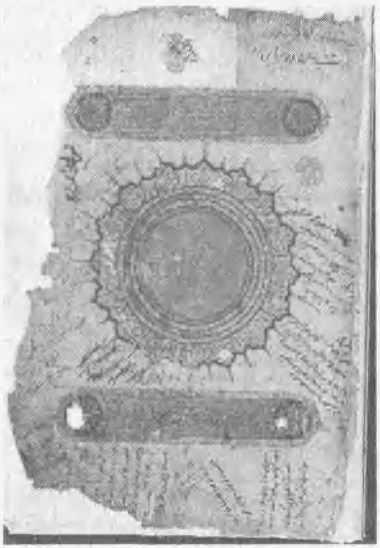

Gazzali'nin Kimya-i Saadet adlı kitabının en eski elyazmalarından günümüze kalan bir sayfa

Gazzali, İslam'da usa ve deneye dayalı, dolayısıyla *kişilerin beyinlerini dünya işlerine yoğunlaştıran* bilimlerin yayılması nedeniyle, toplumun *tehlikeli doktrinlere*, sakıncalı düşüncelere kapılacağından büyük kaygı duyuyordu; çünkü o yıllarda Haçlı Ordusu, Suriye'yi ve Filistin'i alıp Kudüs'e girmişti. Şöyle ki:

1100'lerde Haçlı Seferleri ve Gazzali: İslam'da gericiliğin yönetime egemen olmasını sağlayan uluslararası koşullar

Gazzali'nin usçuluktan dönüp sufiliğe geçtiği ve halkı *"Din elden gidiyor!"* diye usçuluğu bırakıp din olarak bellediği sufiliğe dönmeye çağırdığı yıllar, çok ilginç bir biçimde, Haçlı ordularının Gazzali'nin yaşadığı Bağdat'ın yakınlarına dek geldikleri yıllardır.

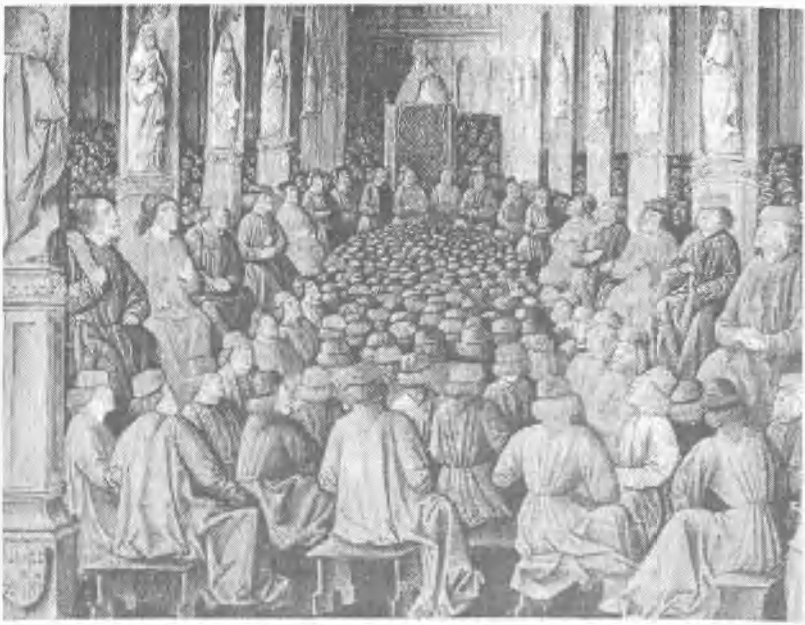

Papa II. Urban, 27 Kasım 1095 günü Kudüs'ün geri alınması buyruğunu vermiştir. Haçlı sürüleri ilk iş olarak Avrupa'da yaşayan Musevilere saldırıp onların tüm birikimlerini soymuşlar ve 1096 yılında Kudüs'e doğru yola çıkmışlardır.

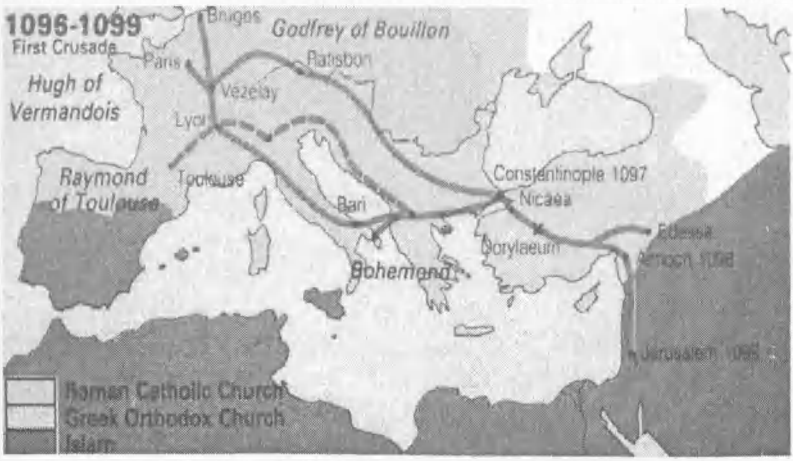

Haçlılar 1098'de Filistin'i ele geçirip Kudüs'e doğru akmaya başladılar.

Haçlı Ordusu Kudüs'e doğru ilerlerken geçtikleri yerlerde yaşayan Müslümanlara yönelik kıyımlar yapıyordu.

Haçlılar 1099'da Philip August komutasında Kudüs'e giriyor

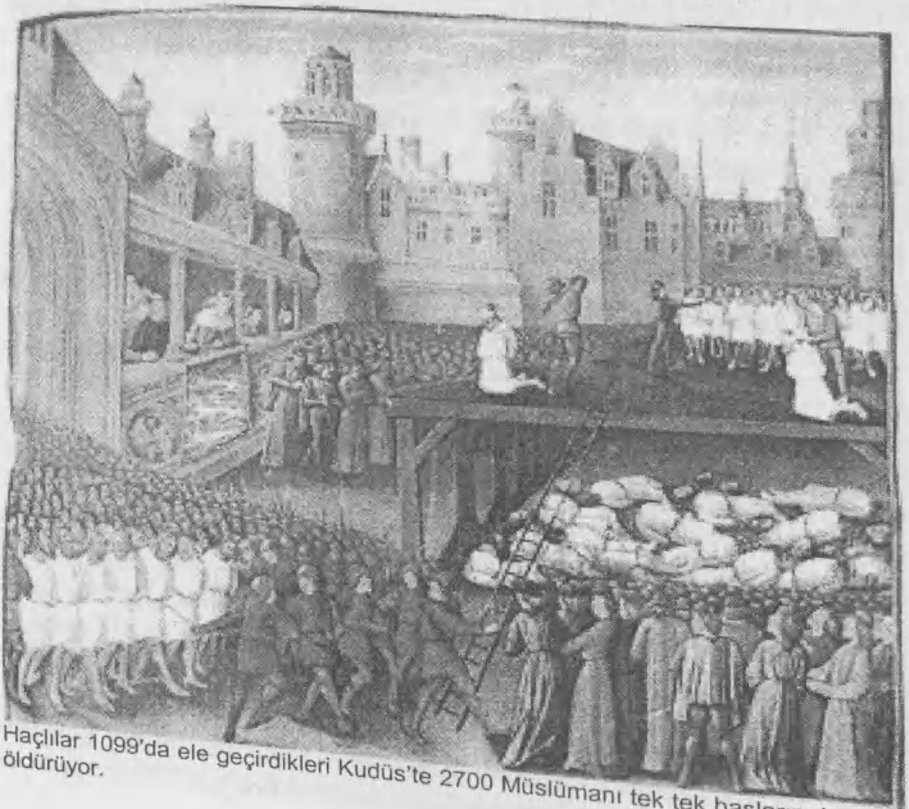

Haçlılar 1099'da ele geçirdikleri Kudüs'te 2700 Müslümanı tek tek başlarını keserek öldürüyor.

İşte Gazzali'nin Bağdat'ta çok değer verilen usçu bilimsel bir düşünür iken, birden bire kendisini toplumdan soyutlamak üzere Bağdat'tan türlü yalanlarla ayrılıp gizlice Şam'a gittiği 1096-1097 yılları, tam da Haçlı ordularının akın akın Şam ve çevresinde yığıldığı yıllardır. Gazzali Hilafet merkezi olan Bağdat'ta bir yüksek okulun başındayken 1096 yılında yöneticilerin kendisine okulu bırakmaması için yalvarmalarına karşın onları *"Hacca gidiyorum,"* diye aldatarak Bağdat'tan uzaklaşıp Şam'a gitmiştir. Bunu özyaşam öyküsünde kendisi şöyle anlatır:

> İçimde **Bağdat'tan kaçıp uzaklaşmak** arzusu kuvvet buldu. Bu hal Hicri 488 senesi (yaklaşık 1096 yılı) Recep ayından itibaren altı aya yakın devam etti... Mekke'ye (hacca) gitmek ister **göründüm.** Halbuki niyetim **Şam**'a gitmekti. Halifenin ve bütün arkadaşlarımın Şam'a gidip orada ikamet etmek istediğime muttali olmalarından kaçınıyordum. Bağdat'a bir daha dönmemek üzere oradan çıkmak için bir takım latif **hiylelere başvurdum**... Hükümet çevrelerine yakın olanlar, devlet büyüklerinin Bağdat'tan ayrılmamam için ne kadar ısrar ettiklerini görüyorlardı... Hemen Bağdat'tan ayrıldım. Sonra **Şam**'a vardım. İki seneye yakın bir zaman orada kaldım. **Orada kaldığım müddetçe sofiye kitaplarından öğrendiğim vechile kalbimi zikrullahla tasfiye ettim.**(Yaklaşık Hicri 490- M.**1098 yılında**), Hac farizasını ifa etmek arzusunu duydum. Hicaz'a gittim... Zamanın hadiseleri, çoluk çocuk derdi, **geçim zorluğu huzurumu kaçırdı, yeniden Bağdat'a döndüm.** Yalnız kalmaya çok haris idim. On sene kadar bu hal üzere uzlete devam ettim. **Sofiye'nin yoluna girmem dolayısıyla bana zaruri ilim ile nübüvvetin hakikatı, hassası aşikar oldu.** On seneye yakın bir zaman zarfında insanlar arasına karışmadım. Her çeşit **halkın felsefeciler sebebiyle imanlarının bu dereceye kadar zayıf düştüğünü** görüp,.. **felsefecileri rüsvay etmek için** kendimi hazırladım. Kendi kendime **"Hastalık umumi hale gelmiş, tabibler hastalığa tutulmuş ve halk helak olmak üzereyken insanlardan ayrı yaşamanın, yalnız kalmanın ne faydası olacak?"** dedim. Sonra içimden; **"Bu belayı ortadan kaldırmaya, bu karanlıkla çarpışmaya ne zaman imkan**

bulabilirsin? Zaman fetret zamanıdır. Devir batıl devridir. Halkı saptıkları batıl yollardan doğru yola davet etmek, ancak müsait bir zamanda, dindar, kudretli bir hükümdarın yardımıyla kabil olabilir," dedim. Zamanın padişahı bu gevşekliği gidermek için Nişabur'a gitmemi kati surette emretti. Bu hususta kalp ve müşahede erbabından (sufilerden) bir cemaatle istişarede bulundum. Hepsi de uzleti bırakmamı, çekildiğim köşeyi terketmemi ittifakla söylediler. Cenabı hak, bu mühim vazifeyi yerine getirmemek için Nişabur'a hareket etmemi 499 senesinin Zilkade ayında (1105-1107 arası) müyesser kıldı.[293]

İşte Gazzali'nin usa dayalı bilimsel Müslümanlığa sırtını dönüp kendini tasavvufa adayarak, *"Din elden gidiyor!"* diye bilimsel düşünceye saldırdığı ortam, budur: Haçlılar Bağdat'a yaklaşmış, Suriye'de, Filistin'de, Kudüs'te Haçlı bayrağı dalgalanıyor; gelgelelim Müslümanlar toparlanıp Haçlı ordusunu püskürtecek bir ordu dahi toparlayamıyorlar:

Haçlılar Suriye-Filistin topraklarını zor kullanarak işgal edip ele geçirmişler... Durumu çekildikleri karargah ve müstahkem mevkilerden seyreden **Müslümanların büyük çoğunluğu bakımından Haçlılar Vak'ası bir mana taşımayan bir masaldan ibaretti. 1099 yılında Kudüs Haçlıların eline düştüğünde bir Müslüman hey'et, istilacı Hıristiyanlara karşı yardım talep etmek üzere Bağdat'a geldiğinde karşılıklı gözyaşı dökülmüş ve davaya sempati gösterilmiş ise de hiç bir şekilde harekete geçilmemiştir.**

Halife el-Mustazhir (1094-1118) bu heyeti, Selçuklu Sultanı Melikşah'ın içkiye düşkün oğlu Sultan Barkıyaruk (1094-1104)'a göndermiş ve böylece görüşmeler kesilip son bulmuştur. Bu arada, 1108 yılında, her taraftan hücuma uğrayan ve Haçlılar tarafından yağma edilen Trablus'tan ikinci bir imdat çağrısı geldi. Nihayet bundan üç yıl sonra Mısır'dan yola çıkmış ve Halepli tüccarlara ait malları taşıyan bazı gemilere Haçlı Frankların el koymaları üzerine Halep'ten gelen ve acil yardım talebinde bulunan heyetin, Sultanın da hazır bulunduğu bir Cuma namazına müdahale edip namazı bozmaları ve Halife tarafından hutbenin okunmakta olduğu minberi parçalamalarından sonra Halife el-

> Mustezhir bizzat harekete geçmiş ve ancak bir avuç dolusu pek az bir silahlı kuvveti o bölgeye gönderebilmişse de bundan pek tabiidir ki bir sonuç alınamamıştır. Böylece "Emir'ül Mü'minin" (Halife el-Mustezhir) ve onun "Selçuklu Sultanı", İslam-Hıristiyan ilişkileri bakımından tarihteki en feci dramın sahnede oynanışı karşısında birlikte sessiz ve hareketsiz kalmış olmaktaydılar.[294]

Şii-Sünni Savaşı ve Haçlılar

Selçuklu Sultanı'nın ve Halife'nin Haçlılara karşı bir ordu çıkaramayışının nedeni, iç karışıklıklar ve mezhep kavgalarıydı:

> 1097 sonbaharından Haçlılar Suriye'ye girdiğinde, Müslüman ümmetinin başı olma iddiasıyla ortaya çıkmış iki kişi vardı. Bunlardan biri, Bağdat'taki Sünni **Abbasi** Halifesi el-Mustazhir, diğeri de Kahire'de bulunan Şii **Fatımi** Halifesi el-Amir'di. Müslüman çoğunluğu oluşturan Sünniler, Abbasi halifesini ilk dört halifenin meşru halefi olarak tanımaktaydı... Ali taraftarları genel olarak Şia ya da Şiiler olarak anılır. Bunlar arasında **İsmailiye** adını alan bir grup, 909 yılında Tunus'ta bir devlet kurup **Fatımi** Halifeliği'ni başlattı. 969 yılında Kahire'yi ele geçirip başkentlerini Kahire'ye taşıdılar. **Haçlılar bölgeye girdiklerinde Müslümanlar birlik değil, iki ayrı halifenin çevresinde toplanmışlardı.**[295]

Şii Fatımi ve *Sünni Abbasi* halifelikleri arasındaki çekişmede, İran'lı Hassan es-Sabbah'ın kurduğu Şii bir tarikat Fatımiler yararına Abbasi halifeliğini yıpratıcı kanlı saldırılar düzenliyor, *Sünni Abbasi* halifeliği ise varlığını koruyabilmek üzere Selçuklu güçlerine dayanıyordu.

Bernard Lewis'in *"Haşişiler: İslam'da Radikal Bir Tarikat"* adıyla yayımlanan kitabında, ayrıntılarıyla gösterdiği üzere, Haçlı orduları bölgeye akmaktayken *Şii Fatımiler* bu güçleri yanlarına çekip *Sünni Abbasilerin* ve Selçukluların üzerine saldırtmayı düşünüyor, aynı biçimde *Abbasi Halifeliği* de gelen Haçlı ordularını kendi yanlarına çekip *Şii Fatımilere* karşı kullanmayı kuruyordu. Mısır'daki *Şii Fatımi* yönetiminin veziri **el-Efdal** (ki kendisi **Hıristiyan bir Ermeni iken Müslümanlarca**

köle edilip sonradan Müslüman olmuştur) Haçlı komutanlarına ileti yollayarak onları Abbasi hilafetinin ve Selçukluların ellerinde bulunan toprakları alıp paylaşmaya çağırmıştır.[296] *Şii Fatımi* birlikleri, Haçlı komutası altında, *Sünni Abbasi Hilafetini* tanıyan Müslümanlara karşı savaşmışlardır.[297] *Şii Fatımi* hilafetinin yanında yer alıp *Sünni Abbasi* halifeliğine ve onu tanıyan Selçuklulara karşı savaşan Şii Hasan es-Sabbah tarikatı da Haçlılarla işbirliği yapmaktadır.

Hassah es-Sabbah (1028-1124)

1048'de İran'da Rey kentinde doğan Hasan es-Sabbah, 1071 yılında Şii Fatımilerce yönetilen şia mezhebinin kalesi Mısır'a yerleşmiş, orada bir çok yandaş toplamış, 1090'da şia mezhebine bağlı bir tarikat kurmuş ve Hazar Denizi yakınlarında Elbruz dağlarındaki Alamut kalesini ele geçirerek, burada yetiştirdiği tarikat üyelerini siyasi karşıtlarını öldürtmek üzere kullanmıştır.

Bu fotoğrafta kalıntılarını gördüğümüz günümüzde İran sınırları içerisinde kalan Alamut Kalesi'nde Şii İsmaili Hassan Sabbah'ın suikastçi olarak yetiştirdiği fedailer, Sünni Bağdat Hilafeti'nin önde gelen yöneticilerini öldürtüyor, karşılığında Haçlılardan para alıyordu.

Bu kalede yetişen tarikat üyeleri uyuşturucu bağımlısı oluyor ve öldürme görevlerini yerine getirenler kaledeki çok güzel kadınlarla birlikte olmaya hak kazanıyorlardı. 14 Ekim 1092'de öldürdükleri ilk kişi Nizamülmülk (Devletin Düzeni) adı verilen vezir olmuş ve bu kişinin öldürülmesiyle sünni kesimin parçalanması başlamıştır.

Haçlılar bölgeyi ele geçirirken, Haçlı işbirlikçisi Şii Hassan Sabbah tarafından öldürtülen Sünni Bağdat Hilafeti'nin en önemli yöneticisi Nizam ül-Mülk.

Batıniler adı verilen Sabbah Tarikatı Haçlılarla işbirliği yapıyor, tarikat üyeleri başları sıkışınca Haçlılara sığınıyordu. Sabbah tarikatı, Müslümanları Haçlılara karşı savaşa çağıran Haravi gibi ünlü ve et-

kin kadıları ve el-Porsuki gibi komutanları öldürmüştür.[298] 1105'te Şam Ulu Camisi'nde ders verirken Müslümanları kendi aralarındaki ayrılıkları bir yana bırakarak Haçlılara karşı birleşmeye çağıran Sulami, bir vaazında şöyle diyordu:

> Müslümanlar arasında ihtilaf ve çekişmelerin olduğu bir zamanda (Fatımilerle Abbasilerin halifelik çekişmesi) bir grup Haçlı, Sicilya adasına çıktı; aynı zamanda İspanya'da da arka arkaya bir kaç kenti ele geçirdiler. Haçlılar, Müslüman yöneticiler arasındaki uyuşmazlıklar, soylular arasındaki ihtilaflar, bunlara ek olarak asayişsizlik ve başıbozukluk hakkında birbirini doğrulayan haberler alınca, saldırıya geçme kararını uygulamaya koyuldular. Arzularının doruğuysa Kudüs'tü. Sonra Suriye'den bakınca, hepsi de birbirine karşı gizli küskünlükler içinde olan bölünmüş krallıkları, birbiriyle uyuşamayan kalpleri ve ayrı düşmüş fikirleri gördüler. İşte böylece ihtirasları alevlenerek ellerinde bulunanın ötesine geçti. Müslümanlara karşı giriştikleri Kutsal Savaşı azimle sürdürdüler, Müslümanlar ise ne onları kendilerine dert ediyor, ne savaşmak için güçlerini birleştirme zahmetine giriyorlardı; bunlar (Haçlı Franklar) kendilerinin bile ummadıkları ölçüde büyük toprakları ellerine geçirene kadar, düşmanın karşısına çıkmayı hep birbirlerine bıraktılar. Haçlıların umutları da, düşmanın kendileriyle barış içerisinde yaşamakla yetindiğini gördükçe genişledi, sonunda bütün bu toprakların sahibi olacaklarına, bütün halkı esir edeceklerine inanır oldular. Hep yanı başımızda olan Rabbim, bütün o alicenaplığıyla ümmeti birleştirip bir düzene soksun da bunların da aklı başına gelsin, hadlerini bilir olsunlar, inşallah...[299]

Haçlı ordularının saldırısıyla karşılaştıkları sırada Müslümanlar yeryüzünde bilimin öncüsü durumundaydılar. Nasıl oluyordu da bilimin öncüleri, bilim düşmanı Haçlılara savaş alanında karşı koyamıyordu? Bunu yalnızca Müslümanlar arasındaki Şii / Sünni bölünmesiyle açıklamak yeterli midir?

Papazlar kışkırtıcı söylevler çekerek Hıristiyanları savaş alanına kolayca sürebilirlerdi; çünkü Hıristiyan yığınlar usa dayalı bilimsel düşünceden oldukça uzak, kolayca kandırı-

labilen bilisizler sürüsü durumundaydı ve çoğu ölümü kurtuluş sayacak denli yoksuldu. Buna karşılık bilim ve düşün alanında ulaştıkları üstün düzey ve ellerinde biriken varsıllık, Müslümanları gözü kapalı ölüme koşmaktan alıkoyuyordu. Varsıllık içinde yüzen Müslümanların savaşa gitmekle yitirecekleri pek çok dünya nimetleri vardı. Bu yüzden canları tatlıydı. Varsıllık onları savaşçılıktan uzaklaştırmıştı. *"Bana dokunmayan Haçlı bin yıl yaşasın,"* düşüncesindeydiler. Bu yüzden Şam Haçlıların eline geçince duyarsız kalmışlardır. Bu duyarsızlığı kırmak için önce Müslümanların -tıpkı Haçlı askerleri gibi- dünya nimetlerine olan düşkünlüklerinin kırılması gerekmiştir. Müslümanların Haçlılar gibi savaş alanlarına sürülebilmeleri için, Haçlılar gibi ölüme koşabilmeleri gerekiyordu. Müslüman orduların komutanı Selahaddin Eyyubi, Müslümanları Haçlılar gibi savaşa süremeyişinden yakınarak şöyle diyordu:

> Frenklere bakınız! Biz Müslümanlar cihadı yürütmek için hiçbir coşku göstermezken, onların dinleri için nasıl savaştıklarını görünüz.[300]

Hospitalier tarikatı üyesi bir savaşçı anıtı (solda) ve bir Templier tarikatı üyesinin o dönemdeki giyim kuşamı (sağda)

Müslüman komutanlar Haçlılara karşı koyabilmek için Haçlı askerleri gibi coşkuyla savaş alanına atılacak, gözü kapalı ölüme koşacak Müslümanlara gerek duyuyorlardı. Ancak, ellerinde böyle Müslümanlar yoktu pek. Haçlılar Hospitalier, Töton vb. gibi tarikatlarda örgütlüydüler ve tarikatlarda beyinleri yıkanıp, Tanrı'ya ulaşmak için dünya nimetlerinden el etek çekerek din uğruna ölüme gitmek anlayışıyla donatılıyorlardı.

827'den 1100'e dek 300 yıl boyunca usa dayalı bilimsel öğretimden geçen Müslümanlar, nedenini niçinini anlamadan kışkırtıcı söylevlerle ölüme gönderilemeyecek denli bilgili ve sorgucu bir yığın oluştururken, aralarında Hospitalier, Templier gibi Hıristiyan tarikat bulunan Haçlı sürüleri, Papa II. Urban'ın Haçlı Akınları'nı başlatan ünlü konuşmasında tanımladığı gibi, yoksul ve bilisiz yığınlardan oluşuyordu. Şöyle diyordu Papa II. Urban bu konuşmasında:

> Sevgili Kardeşlerim,
>
> Dünya zevklerine kendilerini bu kadar adamış aptal insanları düzeltmemiz gerekir. (...) Doğu'da yaşayan Hıristiyan kardeşlerimiz şizden acil yardım bekliyor. (...) Bu amaçla, ister karada ister denizde ister putperestlere karşı savaşta ölenlerin tüm günahları derhal affedilecektir. Bunu ben kendilerine Tanrı'nın bana verdiği yetkiyle bahşediyorum. (...) Haydi, uzun zamandır soyguncu olanlar artık şövalye olsunlar. Haydi, bugüne dek kendi kardeşlerine, akrabalarına karşı savaşanlar artık barbarlara karşı gerçek bir savaşta mücadele etsinler. Haydi küçük bir ücret karşılığı savaşanlar, şimdi sonsuz ödüle sahip olsun. Haydi hem vücutlarını hem ruhlarını yıpratanlar artık çifte bir onur için çalışsın.[301]

Görüleceği üzere, Haçlı orduları, soygunculukla, gaspçılıkla, yağmacılıkla geçinen, usa dayalı bilimsellikten, erdemden yoksun, aç, yoksul ve işsiz Hıristiyan yığınlara, bu suçları Müslüman topraklara gidip Müslümanlara karşı işleyecek olurlarsa hem dünya varsıllıklarına kavuşacakları, hem de cennete gidecekleri vaadiyle başlatılmıştır. Bu nitelikteki yığınlardan oluşan Haçlı sürülerinin, Müslüman topraklardan kovulabilmesi için, Müslüman yığınların da tıpkı Haçlılar gibi usa dayalı

bilimsellikten uzak olması, tıpkı Haçlı askerleri gibi beyinlerinin yıkanması gerekiyordu.

İşte Gazzali, böyle bir dönemde, mezhep kavgalarına son verip halkı Haçlılara karşı din birliğine çağırmakla görevlendirilmiş ve devlet Gazzali'ye, aldığı usa dayalı bilimsel eğitim ve öğretim nedeniyle kolayca savaşa sürülemeyen halkı, ustan uzaklaştırıp hiç sorgulamad gözü kapalı ölüme atılabilecek bir din anlayışıyla yoğurma görevini vermiştir.

Gazzali ve "İhyâ-ü Ulum üd-Din":
Usçu Bilimselliğe Karşı
Dinsel Gericiliğin Diriltilmesi

Haç'ın karşısına Hilal'i dikmek... Haçlı saldırıları mezhep çatışmalarıyla bunalan devletin Gazzali'ye verdiği görev buydu işte. Bu görev devletçe Gazzali'ye verildi; çünkü Gazzali bu iş için biçilmiş kaftandı. On yılı aşkın bir süre önce, üç yüz yıldır Müslüman toplumlara yön veren usa dayalı yönetime karşı çıkarak devlet görevini bırakan Gazzali, halkı dinden soğutuyor dediği usa dayalı bilimsel düşünceye karşı *İhya-i Ulum ud-Din: Din Bilimlerinin Diriltilmesi* adlı bir kitap yazmıştı.

Gazzali'nin İhya-i Ulum id-Din adlı kitabının en eski basımlarından birinin kapağı

إحياء علوم الدين ، للغزالي . صفحة من السفر السادس خطها نسخي جميل

دار الكتب الوطنية ـ تونس

Gazzali'nin İhya-i Ulum id-Din kitabının Tunus'ta Dar el Kitab el-Vataniye tarafından gerçekleştirilmiş basımından bir sayfa

Yazdığı bu kitabın adı dahi *dinin ölmüş olduğu* saptamasını içeren Gazzali, üç yüz yıl boyunca yürürlükte olan bilimsel us yürütmeye dayalı eğitim ve öğretimin, Müslümanların din duygularını öldürdüğünü savlıyor, usa dayalı bilimsel düşüncenin toplumdaki egemenliği kırılmadıkça dinsel duyguların dirilmeyeceğini savunuyordu. Müslümanlar, Gazzali'nin hem usa dayalı bilime hem usa dayalı dine açıkça karşı çıkan bu görüşlerine çok sert tepkiler gösterdiler. Tepkiler Bağdat'tan İspanya'ya dek yayıldı. İspanya'da, Gazzali'nin us karşıtı dinsel yorumlarına, usa dayanan bilimsel düşünürleri dinden çıkmış "kafirler" olarak gösteren bu kitabına karşı, *al-İmla fi'l-radd an al-İhya* adlı bir kitap yayımlandı ve Magrib Kadısı İyaz (1083-1149) Gazzali'nin kısaca *İhya* diye anılan kitabının yakılmasına karar verdi. Madrid Kadısı İyaz (Batı kaynaklarında: Qadi İyad ibn Musa al-Yashubi)·Gazzali'nin usa dayanan düşünürleri "dinden çıkmış kafirler" olarak nitelediği *İhya-i Ulum id-Din* kitabının yakılmasına karar vermekle Müslümanlıktan çıkmış değildir. Müslümandır. Öyle ki, *"Tanrı'nın Elçisi Muhammed ve Şifa"* adıyla bilinen bir kitabı vardır.

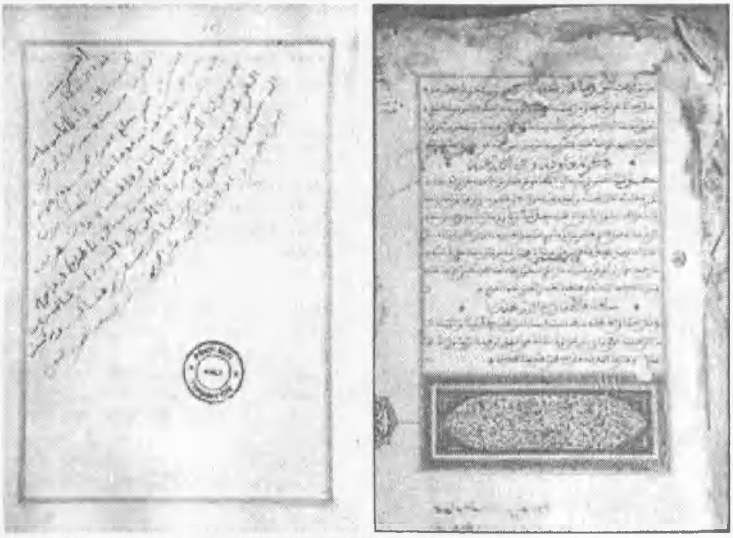

Gazzali'ye karşı çıkan Madrid Kadı'sı İyad'ın *(Ash-Shifa bi ta'rif huquq al-Mustafa)* adlı kitabının özgün Arapçasından iki sayfa (solda, ortada)

Magrib'li Şeyh Abu'l Hasan İbn Hirzihim, Gazzali'nin usa dayalı bilimsel düşünceye karşı çıkan bu kitabının toplattırılmasına çaba gösterirken, Magrib Sultanı Tasfin, Gazzali'nin tüm yapıtlarını toplatıp yaktırdı.

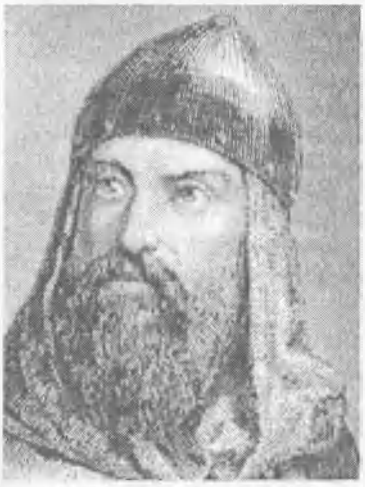

Yusuf İbn Tasfin (1059-1106)

Gazzali yolundan giden kimi Müslümanlardan bu satırları okuyanlar arasından *"Yusuf İbn Tasfin, Gazzali'nin kitaplarını yaktırmış öyleyse o bir kafirdi, Yahudi İşbirlikçisiydi,"* diyebilecek olanlar çıkabilir. Oysa, Gazzali'nin İhya'i Ulum id-Din kitabını yaktıran İspanya sultanı Tasfin'in Kur'an'a sırtını dönmemiş olduğu, onun döneminde üretilen elyazması Kur'an'larla belgelidir.

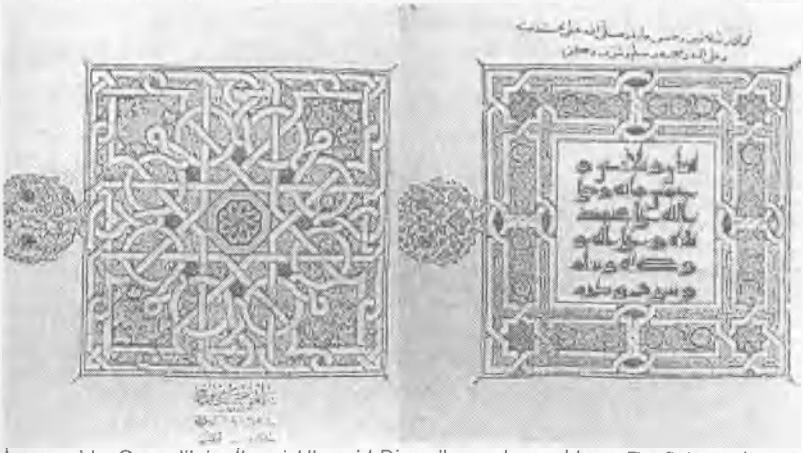

İspanya'da Gazzali'nin *İhya-i Ulum id-Din* adlı yapıtını yaktıran Tasfinler saltanatı döneminde üretilmiş el yazması bir Kur'an

Ayrıca, 1906'da yayımlanan Yahudi Ansiklopedisi de Gazzali'nin *İhya'ı Ulum id-Din* kitabını yaktıran Tasfin'in Ya-

hudi İşbirlikçisi olmayıp tersine Yahudileri Müslümanlığa geçmeye zorlayan bir Sultan olduğunu göstermektedir.

YUSUF IBN TESHUFIN: Almoravid king of Spain in the eleventh and twelfth centuries. He was the only Almoravid ruler hostile to the Jews, and he once endeavored to force Islam upon them. Passing through Lucena in 1105, he noticed the flourishing Jewish community there, and convoked its representatives, telling them that Mohammed had granted the Jews religious freedom only on condition that the Jewish Messiah should come within five hundred years after the Hegira, and that the Jews had agreed to embrace Islam if at the end of the half-millennium the Messiah had not appeared. He informed them further that as the term was then just at an end, he would withdraw from them his protection and declare them outlaws if they did not accept the religion established by the Prophet. The Jews of Lucena averted the danger, however, by presenting Yusuf, through his vizier 'Abd Allah ibn 'Ali, with large sums of money.

BIBLIOGRAPHY: Grätz, *Gesch.* 3d ed., vi. 99.

J. M SEL.

Gazzali'nin *İhya-i Ulum id-Din* adlı kitabını İspanya'da yaktıran Yusuf İbn Tasfin hakkında 1906'da yayımlanan Yahudi Ansiklopedisi'nde yer alan açıklama (yukarıda) onu bir Yahudi düşmanı olarak tanıtıyor.

Tanrı'ya ancak tasavvufçuların us dışı yöntemleriyle ulaşılabileceğini savunan Gazzali'ye Bağdat'taki usçu bilimsel düşünür Müslümanlar da çok sert tepki göstermişlerdi. Özellikle tasavvufçuluğa kökten karşı olan İbn el-Cevzi, *İ'lam al-ahya bi galat al-ihya* adlı bir kitap yayımlayarak Gazzali'nin us karşıtı gerici görüşlerine çok sert biçimde karşı çıkmıştır.

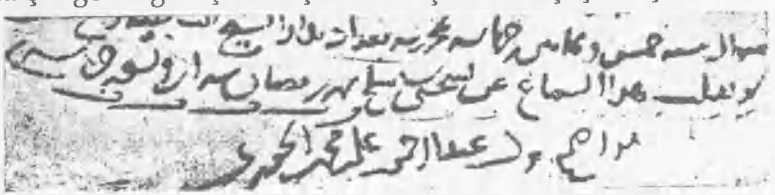

İbn el-Cavzi'nin el yazması-kaynak: al-A'lam (al-Zirikli tarafından)

Gazzali'nin yaygınlaştırdığı sufizmi *Şeytanın Ayartması*[302] (Talbis İblis) adını verdiği kitabında İslam'a aykırı olarak

niteleyen Cevzi, Gazzali'ye ve izdaşlarına şöyle karşı çıkıyordu:

> Sufiler genellikle Zühd halindedirler ki biz buna ***Şeytan'ın Ayartması*** diyoruz. Tasavvuf'ta başlarda yalnızca dünyadan el etek çekme vardı, daha sonra, nasıl olduysa buna bir de müzik ve dansı eklediler. Oysa Tanrı'nın Elçisi Muhammed'in sağlığında ne dünyadan el etek çekmek vardı ne de tef çalıp zikr ederek döne döne kendinden geçmek; Müslümanlar yalnızca İman'a ve İslam'a dayanırlardı.
>
> **Dünyadan el etek çekmek, tef çalıp döne döne kendinden geçmek** bunlar hep Tanrı'nın Elçisi **Muhammed'in ölümünden sonra ortaya çıkmış İslam'a yabancı** şeylerdir ve saçmalıktan başka bir şey değildir. İlk dört Halife; Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali ve din ululari Şureyh, Süfyan, Şuba, Malik, Şafii, Ahmed hiç öyle Sufilik, Tasavvuf filan bilmezlerdi. **Ben tasavvufu *"Şeytanın Ayartması"* olarak niteliyorum.**"[303]

İbnü'l Cevzi'nin Gazzali'ye karşı çıkan "Şeytan'ın Ayartması" adlı kitabının özgün Arapçası (solda) ve Türkçe çevirisi (sağda)

Cevzi, bu kitabının üçte ikisini Sufizmi, Gazzali'nin İhya Ulum id-Din kitabını ve Hilyat- el Evliya kitabını eleştirmeye ayırmış ve Abdülkadir Geylani'nin yapıtlarının yasaklanmasını önermiştir. *Al-Qati' li Muhal al-Lijaj bi Muhal al-Hallaj* adlı kitabında, Sufilerin Hallac-ı Mansur'un "Enne el-Hakk" (Ben Tanrı'yım) görüşünü benimseyerek Tanrı'nın yarattığı doğayı Tanrı olarak bellediklerini ve bunun İslam'a aykırı olduğunu

tanıtlamıştır. Sufilerin, Tasavvufçuların "Tevekkül" anlayışının İslam'a aykırı olduğunu duyurmuştur. "Tanrı'nın Elçisi Muhammed ve onun yardımcılarının yaşamları, günümüz Sufilerinin, Tasavvufçularının sözde Tanrı'ya yaranmak amacıyla dünyadan el etek çekerek günde bir zeytin yiyip toplumdan yalıtık biçimde sürdürdükleri yaşamlarına hiç benzemezdi. Tanrı'nın Elçisi Muhammed gülerdi, oynardı, şakalaşırdı, dahası eşi Aişe ile koşuya çıkar yarışırlardı, Tanrı'nın Elçisi yemek yer, tatlı yer, tatlı şuruplar içerdi. Sufiler İslam'a, Tanrı'nın Elçisi Muhammed'e ve onun Yardımcılarına kökten aykırı bambaşka bir Şeriat uygulamaktadırlar."[304]

Bağdat'taki diğer usçu Müslüman düşünürler de, Tanrı'ya ulaşmak için dönerek sema yapılmasını ve zikr ayinlerine katılanların kendilerinden geçip elbiselerini parçalamasını savunan Gazzali'ye, karşı çıkmışlardır. Gazzali, *kişinin dünya işleriyle ilgisini kesmesini dinsel erdemin en yüce amacı olarak gösterip bu doğrultuda bir köşeye çekilerek yalnız başına karanlıkta oturmayı dinin bir koşulu olarak sunuyor* ve Tanrı katındaki bilgilere usa dayanan bilimsel eğitim öğrenimle değil, tasavvufçuların sema ve zikr gibi us dışı kendinden geçme yöntemleriyle ulaşılacağı inancını yayıyordu ki, bütün bunlar usa dayanan bilimsel düşünen Müslümanları çileden çıkartmış, eleştiri yağmuruna tutulan Gazzali, toplum içine çıkamaz bir duruma gelmişti.[305]

Gazzali'nin Şam'da kaldığı iki yıl içerisinde (1096-1097) yazdığı usa dayalı bilimsel düşünceye karşı çıkan *İhya-i Ulum id-Din* (Din Bilimlerinin Diriltilmesi) adlı kitap, yazılışından on yıl sonra, Haçlı orduları Bağdat'a yönelecekken 1107'de Bağdat Halifeliği'nce *resmi devlet görüşü* olarak benimsenmiştir, daha önce değil. Haçlı orduları Bağdat yakınlarına gelmiş, içte mezhep çatışmalarıyla bunalan yönetim Haçlılara karşı ordu çıkartmakta güçlük çekmiş, aldığı her buyruğu doğru mudur, yanlış mıdır diye düşünmeksizin anında uygulayacak, hiç sorgulamaksızın ölüme koşacak Müslümanlara gerek duymuş, işte tam da böyle bir Müslümanlık istediğinden dolayı bir süredir görevinden uzaklaşmış ve eleştirilere uğramış durumda bulunan Gazzali'ye gün doğmuş, başına devlet kuşu konmuş,

Gazzali, savunduğu us karşıtı din anlayışını topluma yaysın diye yeniden göreve çağırılmıştır.

Saldırgan Haçlı gericiliği, usa dayalı, bilimci Sünni Bağdat yönetimini Gazzali gericiliğine sarılmaya itmiş; Avrupa'da papalar nasıl Hıristiyanları us karşıtı din duygularını kışkırtarak dolduruşa getirip Haçlı orduları kurarak Müslümanların üzerine saldırtmışlarsa, saldırıya uğrayan Müslüman devletler de kendi halklarını us karşıtı Müslümanlık yorumlarıyla dolduruşa getirip Haçlılara karşı kullanmak gereksinimini duymuşlardır, doğal olarak. Böylece, 827'den sonra yaklaşık üç yüz yıl boyunca resmi ideoloji olarak yürürlükte kalan Mutezile Partisi'nin usa dayanan bilimsel Müslümanlık çizgisi, Bağdat yönetimi ve onun bağımlı olduğu Selçuklu Sultanı'nca 1105'te terkedilmiş; Gazzali'nin usa dayalı bilimsel düşünceye karşı çıkan us dışıcı gerici Müslümanlık anlayışı, 1105-1107'den sonra İslam'da resmi devlet ideolojisi olmuştur.

Haçlı saldırıları karşısında korkuya kapılan Bağdat yönetimi, sorgulayan, tartışan, düşünen, uyanık Müslümanlar yerine, kendisine buyurulanı tıpkı Haçlı askerleri gibi hiç sorgulamaksızın yerine getirecek Müslümanlara gerek duymuştur ve böyle bir Müslümanlığı savunduğu için on yıl önce dışlanıp köşesine çekilmiş bulunan Gazzali, bu gereksinimle yeniden eğitim-öğretimin başına getirilmiş ve Müslümanları gözleri kapalı ölüme koşacak bir din anlayışıyla donatma görevine başlamıştır.

İslam'da usa dayanan bilimci Müslümanlığın bir kaç yüzyıl süren egemenliği, Haçlı saldırıları karşısında, yerini sorgulamanın tartışmanın yasak olduğu, karanlık bir Müslümanlığa; şeyhi "din uğruna, Tanrı yolunda" diye buyurduğunda "doğru mu, Tanrı gerçekten böyle mi buyurmuş" diye hiç sormaksızın, "şeyhim buyuruyorsa doğrudur" deyip, gözünü dahi kırpmadan, hiç tartışmaksızın kendini ölüme atacak Müslümanların yetiştirildiği, tasavvufçu, tarikatçı bir devlete bırakmıştır. Çünkü devlet, dışta Haçlı saldırıları ve içte mezhep çatışmalarıyla başa çıkabilmek için böyle Müslümanlara gerek

duymuştur. Müslümanları usa dayalı, bilisel, sorgulayıcı tutumdan uzaklaştırmakla görevlendirilen Gazzali, kendisine devlet tarafından verilen bu görevi, genç Müslümanlara şöyle seslenerek yerine getirmiştir:

> Ey oğul!.. Elinden geldiğince, hiç kimse ile herhangi bir konuda düşünsel tartışmaya girişme! Çünkü düşünsel tartışma, bir çok yıkımlara neden olur. Zararı yararından büyüktür. Çünkü düşünsel tartışma ikiyüzlülük, kıskançlık, büyüklenme, düşmanlık, böbürlenme gibi bir çok kötü huyların kaynağıdır.[306]

Usa dayalı bilimsel düşünce kötüdür, usyürütmek, usavurmak kötüdür, sorgulamak kötüdür, düşünsel tartışmalara girmek kötüdür, bilimlere dalmak kötüdür ve bunlar kişiyi dinden çıkarır, diyor özetle Gazzali... Haçlı saldırısı karşısında kuyruğu sıkışan ve iç karışıklıktan bunalmış durumda bulunan devlet, Gazzali'nin bu görüşlerinin Müslümanlara egemen olmasını istiyor.

Gazzali'nin görüşlerinin 1100'lerde Bağdat yönetimince bir yönetim düşüngüsü (resmi ideoloji) olarak benimsenmesinden sonra, İspanya'daki Müslüman yönetimler de yaklaşık on yıl önce kitaplarını yaktırdıkları Gazzali'yi bağırlarına bastılar. Çünkü İspanya'daki Müslüman yönetim de tıpkı Bağdat ve çevresi gibi Hıristiyanların saldırılarına uğramaya başlamıştı.

1085'te Castilla kralı Alfonso VI, Toledo'ya saldırarak Müslümanlardan geri almış, bu başarı Avrupa'da Hıristiyanlar arasında büyük bir coşkuyla kutlanmıştı. İspanya'daki Müslümanlar Toledo'yu bir yıl sonra geri aldılarsa da Hıristiyanların saldırıları sürdü. Daha önce Gazzali'nin kitaplarını yaktırmış olan Magrib Sultanı Tasfin'in oğlu Abdülmümin, babasının yerine geçince Gazzali'nin görüşlerini benimsedi. Daha önce Magrib kadısı İyaz'ın Gazzali'nin kitaplarının yakılması kararıyla birlikte Gazzali'nin kitaplarını toplattırılması savunan ve onun görüşlerini çürüten bir kitap yazmış olan Magrib'li Şeyh İbn Hirzihim de, Hıristiyanların Toledo'ya saldırısından ve Gazzali'nin görüşlerinin Bağdat'ta yönetim düşüngüsü (resmi

ideoloji) olarak benimsenmesinden sonra, çark ederek Gazzali'yi savunmaya başladı.[307] Bir süre sonra da, İspanya'da Muvahhidlerin döneminde usa dayanan bilimsel düşünceye karşıt sofilik, tasavvufçuluk, tarikatçılık, devletçe benimsendi.[308] Murabıtlık (ermişlere tapımcılık) Kuzey Afrika'dan Nijerya'ya ve Mısır'a dek çok geniş topraklara yayıldı. Kuşkusuz Müslümanlar arasında sufilik, tasavvufçuluk, tarikatçılık yüzyıllar öncesinde de vardı; ancak usa dayanan ve bilimsel düşünen Müslüman yönetimler bunların yayılmasını önlüyor, öncülerini izleyip kovuşturuyor, suçlu bulduklarını yaptırımlara çarptırıyordu. Oysa Haçlı saldırılarından sonra durum değişmiş, Müslüman yığınları Haçlılara karşı savaş alanına sürmek zorunda kalan yönetimler, bunu sağlayabilmek için yığınları savaşa sürmeyi güçleştiren usa dayalı bilimsel eğitim çizgisini terkedip, yığınları savaşa sürmeyi kolaylaştıran usdışıcı sufiliği yaymayı benimsemiş, tasavvufçuluğu, tarikatçılığı besleyip yaygınlaştırmaya yönelmiştir.

Sonuçta, 827 yılında yönetimce benimsenip usa dayalı bilimci Sünni Müslümanlığı doğuran Proto-Atatürkçü Mutezile çizgisi, 1105-1107 yıllarında gerek Bağdat'taki Müslüman yönetimce, gerekse İspanya'daki Müslüman yönetimlerince terkediliyor ve Gazzali'nin us karşıtı sufi Müslümanlık anlayışının Haçlı saldırısına uğrayan İslam yönetimlerince bir biri ardından resmi ideoloji olarak benimsenmesiyle, İslam ülkelerinde tıpkı gerici Haçlı sürülerine benzeyen, şeyhlerinin verdiği buyrukları Tanrı buyruğu belleyip hiç sorgulamaksızın yerine getiren, gözü kapalı ölüme koşan bir *"Koyun Sürüsü Müslümanlığı"*; Arapça *koyun yünü, koyun postu* anlamına gelen *suf* sözcüğünden türeyen *Sufi*'lik, *Sufi Müslümanlık* yayılıyor.

Gazzali'nin yazdığı *Tehafüt ül-Felasife: Düşünürlerin Tutarsızlığı* adlı kitap, yönetimlerce benimsenip 1100'lerden başlayarak eğitim öğretimde egemen kılınınca, devlet eliyle usa dayalı bilimsel düşünceyi dinsizlikle, kafirlikle bir tutan, usyürütmekten, usavurmaktan bucak bucak kaçan, beyni değil kalbi öne çıkaran, düşünceye değil duyguya dayanan Müslümanlar yetiştiriliyor; çünkü Gazzali bu kitabında Farabi

manlar yetiştiriliyor; çünkü Gazzali bu kitabında Farabi ve İbni Sina gibi ünlü İslam usçularıyla, onlara kaynaklık eden başta Aristoteles olmak üzere Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerini kafirlikle, dinsizlikle, dinden çıkmakla suçluyor. 1100 yıllarında, gerek Bağdat'taki gerekse İspanya'daki Müslüman yönetimler gerici Haçlı saldırıları karşısında kurtarıcı olarak us karşıtı Sufi Müslümanlığı, Gazzaliciliği benimseyince, o güne dek devlet yönetiminde el üstünde tutulan, yüksek basamaklarda görev yapan usçu-bilimci Müslümanlar, bu kez devletin baskısıyla yüzyüze gelerek; ya görüşlerini değiştirip Gazzaliciliği benimsemek ya da kılıçla öldürülmek gibi ölümcül bir dayatmayla karşı karşıya kalıyor ve görüş değiştirmeyenler birer birer devlet görevlerinden uzaklaştırılıyorlar. Ancak, ilerici, usa dayalı bilimsel düşünür Müslümanlar, gerek Bağdat'ta gerekse İspanya'da, Gazzali'nin Farabi'yi, İbni Sina'yı ve eski Yunan düşünürlerini dinden çıkmakla, kafir olmakla suçladığı *Tehafüt ül-Felasife* kitabına karşı seslerini yükseltmekten çekinmiyorlar.

Usa Dayalı Bilimsel Düşünür Ömer Hayyam, Us Karşıtı Sufi Gazzali'ye karşı

Kimi kaynaklarda Ömer Hayyam'ın 1048'de Nişabur'da doğduğu ve 1131'de yine Nişabur'da öldüğü yazılıdır. Kimi kaynaklarsa 1044'te doğduğunu 1132'de öldüğünü yazmaktadırlar. Her iki durumda da Ömer Hayyam, 1058-1111 yılları arasında yaşayan Gazzali'den 10 ya da 14 yaş büyük bir İslam bilginidir. Hayyam ve Gazzali'nin aynı tarihlerde Nizamiye medresesinde bulundukları ve birbirlerini çok iyi tanıdıkları yazılmaktadır.

> Ömer Hayyam, Gazzali ile aynı yıllarda Gazzali ile aynı yerde, Horasan yöresinde Nişabur kentinde doğdu, çocukluğunu, gençlik yıllarını, olgunluk dönemini hep bu kentte geçirdi. Hüccetülmülk (Yönetimin kılavuzu) sanıyla anılıyordu. Gazzali'yle çağdaş ve arkadaştı. Selçuklu Sultanı Celaleddin Melik Şah döneminde, vezir Nizamülmülk gözetiminde bilimsel bir takvim oluşturmakla (Celali Takvimi) görevli bil-

ginler kurulunda en önemli üç addan biri oydu. Cebir, geometri ve Euklides'i açımladığı kitaplarının yanısıra başka yapıtları da vardır. Gazzali'nin topluma egemen kılmaya çalıştığı Sufi Müslümanlığa kökten karşıydı. Gazzaliciliğe kökten karşı olduğu dörtlüklerinde açıkça görülmektedir.[309]

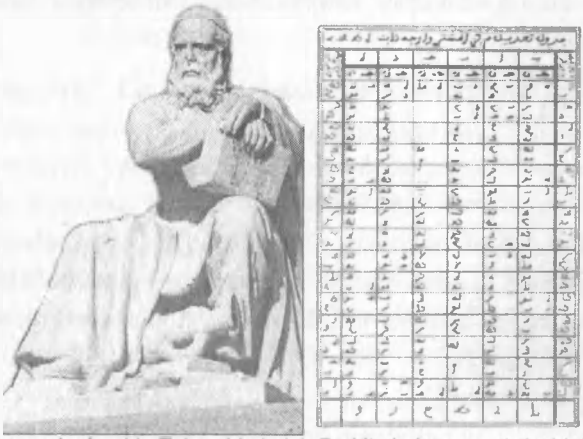

Ömer Hayyam'ın İran'da Tahran'da Laleh Park'ta bulunan anıtı (solda) ve onun astronomi kitabından bir sayfa

Gazzali'nin usa dayalı bilimci Müslümanlıktan ayrılarak usdışıcı Sufi Müslümanlığa dönmesi nedeniyle onunla ters düştüğü söylenen ünlü bilgin, matematikçi Ömer Hayyam, Gazzali'nin usu din için sakıncalı gösterip, Aristoteles, İbn Sina ve Farabi gibi düşünür ve bilginleri dinden çıkmış kafirler olarak damgalamasından sonra, şöyle haykırıyor:

Ey kara cübbeli!.. Senin gündüzün gece.
Taş atma dünyayı bilmek isteyenlere.
Onlar Yaradan'ın Sanatı peşindeler;
Senin aklın fikrin abdest bozan şeylerde!..[310]

Hayyam, usçuluktan sofiliğe dönen Gazzali'nin düşünürleri kafir, dinsiz diye damgalayan öğretisine oldukça sert bir yanıt vererek, onu ikiyüzlülükle suçluyor:

Sen sofusun, hep dinden dem vurursun;
Bana da **sapık, dinsiz** der durursun.
Peki, ben ne görünüyorsam oyum:
Ya sen? Ne görünüyorsan o musun?[311]

Gazzali'nin gerçeğe us yoluyla değil, zikr ayinlerinde kendinden geçip sema ayinlerinde döne döne usunu yitirmek yoluyla ulaşılabileceğini savlaması, Hacca gideceğim diye herkesi aldatarak Bağdat'tan ayrılıp Şam'a gitmesi ve orada sufilerle düşüp kalkması, Hayyam'ın şu dizelerini daha da anlamlı kılıyor:

İçi temiz olmadıktan sonra,
Hacı hoca olmuşsun kaç para?
Hırka, tesbih, post, seccade güzel:
Ama Tanrı kanar mı bunlara?[312]

Gazzali'nin usu (aklı) Müslümanların gözünden düşürüp, ayinlerde kendilerinden geçen sufilerin yöntemlerini Tanrı'ya ulaştıracak biricik yöntem olarak göstermesiyle şöyle dalga geçiyor Hayyam:

Dünyada akla değer veren yok madem,
Aklı az olanın parası çok madem,
Getir şu şarabı alsın aklımızı:
Belki böyle beğenir bizi el alem![313]

Hayyam'ın dörtlüklerinde bol bol şaraptan, içki içerek sarhoş olmaktan dem vurduğuna bakanlar, onun bir ayyaş olduğunu sanabilirler. Oysa, tersine, uluslararası çapta bilgin olan Hayyam'ın dizelerindeki sarhoşluk övgüleri, zikirle ve sema ayinlerinde döne döne kendinden geçmeyi savunan Gazzaliciliğe yöneltilmiş çok yaman bir eleştiri ve çok ince bir alaydır.

Hayyam, sofilerin tekkelerde zikirle, sema yaparak kendilerinden geçmeleriyle, sarhoşların meyhanelerde şarap içerek kendilerinden geçmelerinin bir olduğunu, sofilerin bu yöntemi doğruysa camilerin meyhanelerden bir ayrımının kalmayacağını bu gibi dizelerle vurguluyor ve sanki Gazzali'ye: *"Madem usu bir yana bırakıp döne döne kendimizden geçerek gerçeğe ulaşılacağını savunuyorsun; öyleyse ne demeye şarap içip sarhoş olanları günah işledin diye cehennemlik olarak damgalıyorsun?"* demek istiyor. Gazzali'nin savunduğu ken-

dinden geçmeci sufiliğe yönelik en köklü eleştiriyi ve ince alayı Hayyam'ın şu dörtlüğünde görüyoruz:

Ben kadehten çekmem artık elimi;
Tutmam senin kitabını, minberini.
Sen **kuru bir softa**sın ben **sulu bir sapık**
Cehennemde sen mi iyi yanarsın ben mi?[314]

Hayyam, Gazzali'nin savunduğu kendinden geçmeci sofiliği *"kuru sarhoşluk"*; şarap içmeyi ise *"yaş, sulu sarhoşluk"* olarak niteliyor ve eğer sarhoş olmak bir dinsel suçsa ve sarhoşlar din kuralları uyarınca cehenneme gideceklerse; zikirlerle ve semalarla kendilerinden geçip *"kuru sarhoşluk"* ettiklerine göre sufilerin de yerlerinin cehennem olması gerektiğini anımsatıyor. Hayyam, alay konusu ettiği sufilerin, Gazzali'nin kendisi gibi usçu bilginlere *sapık*, kötü kişi, vs. demelerine de şöyle yanıt veriyor:

Dünya üç beş bilgisizin elinde
Onlarca her bilgi kendilerinde
Üzülme eşek eşeği beğenir
Hayır var sana kötü demelerinde.[315]

Seccadeye tapanlar eşek değil de nedirler?
Riya çamuru yüklenir de gezerler.
İşin kötüsü din perdesi altında bunlar,
Müslüman geçinirken gavurdan beterdirler.[316]

Hayyam'ın Gazzalicilikle savaşımda yeğlediği yöntem onları onların ilkeleriyle yargılamak, başkalarını dinsizlikle suçladıkları ölçütler kendilerine uygulandığında onların da dinden çıkmış sayılacağını göstermek olmuştur. Gazzali'nin usu ve usa dayalı bilimsel düşünceyi kişiyi dinsizliğe götüren bir yol olarak karalaması, usçu bir bilgin olan Hayyam'a usu (akılcılığı) savunan şu dizeleri yazdırtmıştır:

Kim yüreğini uydurduysa aklına,
Bir anını yitirmedi bu dünyada;
Ya Tanrı uğruna emek verdi candan,
Ya rahatını aradı buldu şarapta.[317]

Yaşamını akla uydurman gerekir,
Ama bilmezsin akla uygun olan nedir;
Bereket eli çabuktur Zaman Usta'nın,
Başına vura vura sana da öğretir.[318]

Şu dize de Hayyam'ın "şarapçı" değil "akılcı" olduğunu gösterir:

Akılla bir konuşmam oldu dün gece;
Sana soracaklarım var, dedim;
Sen ki her bilginin temelisin,
Bana yol göstermelisin.[319]

Gazzali'nin us yürütmeyi din için sakıncalı görmesi, bilimsel öğretimi din duygularını azaltıcı bir uğraş olarak damgalaması, en yüce gerçeğe us yoluyla değil sufilerin zikr gibi, sema dönmek gibi, usdışı tasavvuf törenleriyle ulaşılabileceğini savunması, usa dayalı bilimsel düşünür Hayyam'ı ona ve onun gibi düşünenlere böyle dizelerle karşılık vermeye itmiştir. Gelgelelim Hayyam'ın dörtlükleri sufi yönetimlerin egemen olduğu ortamda yayılamamış, ancak Hayyam öldükten üç yüzyıl sonra çok kısıtlı sayıda çoğaltılabilmiştir. O yıllarda kimin nerede, nasıl, hangi yılda öldüğü bilinirken, Hayyam'ın yalnızca gömüldüğü yer bilinmekte, buna karşın yaşadığı dönemin en ünlü bilginlerinden olan Hayyam'ın hangi yılda nasıl öldüğü konusunda en küçük bir bilgi dahi bulunmamaktadır. Bu durum, yönetim Gazzalicilerin eline geçtikten sonra Hayyam'ın devletçe bir yana itildiğini gösteriyor, ki sufilik devlete egemen olduktan sonra usa dayalı bilimsel düşünürlerin nasıl kılıçla susturulduklarını az sonra göreceğiz.

İspanya'daki Müslümanların Gazzali'ye tepkisi Dinmiyor

Gazzali'nin Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerini ve onların görüşlerini us yürütmeyle geliştiren Farabi ve İbn Sina'yı kafirlik ve dinsizlikle suçlaması, Magrib'teki usçu-bilimsel Müslüman düşünürlerin sürekli tepkisine yol açıyor. Aristoteles düşüncesinin açımlayıcıları olarak anılan bu Müs-

lüman düşünürler, Gazzali'nin usa dayalı düşünceye yönelik bu saldırısına karşı koyuyor ve ilk olarak İbn Bacca, din alanında usun yetersizliğini savlayan Gazzali'ye karşı, *kişinin ancak us yürütme yetisini kullanarak dinin amacı olan "İnsan-ı Kamil" (Olgun Kişi) konumuna yükselebileceğini*, us dışı yollarla, zikre dalıp kendinden geçerek üstündeki giyisileri parçalamakla ya da sema yaparak döne döne kendinden geçmekle dinin amaçladığı Olgun İnsan konumuna erişilemeyeceğini haykırıyor.

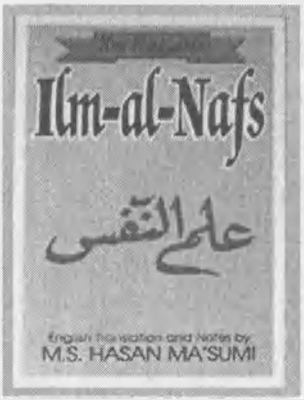

İbn Bacca'nın İlm al Hefs adlı kitabının İngilizce çevirisi (sağda) ve Mantık adlı kitabından bir sayfa (sağda)

İbn Bacca'nın bu görüşlerine bütünüyle katılan İbn Tufeyl de Gazzali'nin yapıtında bir çok tutarsızlıklar bulunduğunu tek tek göstererek, kişinin yalnızca beynini, us yürütme yetisini kullanarak, doğayı araştırarak, doğa olaylarını gözlemleyip olgular üzerinde us yürüterek dinin amaçladığı Olgun Kişi (İnsan-ı Kamil) aşamasına ulaşabileceğini, kişinin bu dinsel ereğe ulaşabilmesi için sufi şeyhlerin müridi, yamağı, askeri, uşağı olmasına hiç gerek bulunmadığını; çok küçük bir yaşta tek başına ıssız bir adaya düşen, kimsesiz, yapayalnız, kendi kendine büyüyen bir çocuğun dahi, kimsenin yol göstericiliğine gerek duymaksızın, salt kendi usunu kullanarak dinin amaçladığı erdem olgunluğuna erişebileceğini savunuyor ve bu savını tanıtlamak üzere *Hayy bin Yekzan* adıyla bir roman yayımlıyor.

The Improvement of

HUMAN REASON,

Exhibited in the LIFE of

Hai Ebn Yokdhan:

Written in *Arabick* above 500 Years ago, by *Abu Jaafar Ebn Tophail.*

In which is demonſtrated

By what Methods one may, by the meer **Light of Nature,** attain the Knowledg of things **Natural** and **Supernatural**; more particularly the Knowledg of GOD, and the Affairs of another Life.

Illuſtrated with proper FIGURES.

Newly Tranſlatad from the Original *Arabick*, by *SIMON OCKLEY*, A. M. Vicar of *Swaveſey*, in *Cambridgſhire.*

With an APPENDIX,

In which the Poſſibility of Man's attaining the True Knowledg of GOD, and Things neceſſary to Salvation, without **Inſtruction,** is briefly conſider'd.

LONDON:

Printed for **W. Bray** at the *Eaſt End* of the *Inner-Walk* of *Exeter-Change.* 1711.

İbn Tufeyl'in Gazzaliciliğe karşı yazdığı Hay Bin Yekzan adlı romanın 500 yıl sc
1711'de Londra'da yapılmış İngilizce basımı.

İbn Tufeyl'in Gazzaliciliğe karşı yazdığı Hay Bin Yekzan adlı roman (kapağı üstte) bir yönüyle de Roman sanatının Batıda başlamadığını göstermektedir.

Gelgelelim, usçu-bilimsel Müslümanların Gazzali'nin usa dayalı bilimsel düşünceye saldıran *Düşünürlerin Tutarsızlığı* yapıtına verdikleri bu yanıtlar, İslam yönetimlerini, Hıristiyan saldırıları karşısında kurtarıcı olarak sarıldıkları Gazzalicilikten bir gıdım dahi uzaklaştıramıyor.

Gazzali'nin İslam'da usa dayalı bilimsel düşünceyi Tanrı'ya karşı işlenmiş bir suç olarak gösteren bu yapıtına son karşı çıkış onun ölümünden yaklaşık bir yüzyıl sonra İbn Rüşd'den geliyor. Gazzali'nin *Düşünürlerin Tutarsızlığı* (Tehafüt ül-Felasife) kitabına *Tutarsızlığın Tutarsızlığı* (Tehafüt üt-Tehafüt) adlı bir kitap yazarak yanıt veren İbn Rüşd, Gazzali'nin usa dayanan bilimsel düşünürlere yönelttiği tüm suçlamaları tek tek ele alarak çürütmeye çalışıyor; ancak bu çabaların hiç biri, Haçlı akınları ve mezhep çatışmaları karşısında bunalan İslam yönetimlerini kurtuluş diye sarıldıkları Gazzalicilikten uzaklaştırmaya yetmiyor.[320]

İbn Rüşd'ün Gazzali'nin Tehafüt ül Felasife (Felsefecilerin Tutarsızlığı) adlı kitabına karşı yazdığı Tehafüt-ül-Tehafüt (Tutarsızlığın Tutarsızlığı) adlı kitabın kapağı (solda) ve onun İspanya Kordoba'daki anıtı (sağda)

Gazzali'den sonra İslam'da us ve bilim düşmanlığı

Gazzali usa dayalı bilimsel düşüncenin, usyürütmenin, sorgulamanın, tartışmanın, matematiğin, bilimlerin *dinsel açıdan sakıncalarını* gösterip halkı bunlardan uzak tutma görevini yalnızca bir kaç yıl sürdürebildi ve 1111 yılında öldü. Ancak, Haçlı saldırıları karşısında devletin, us karşıtı, gözü kapalı savaşa koşan, Haçlı benzeri Müslümanlara duyduğu gereksinim sürdüğünden, Gazzali'nin ölümünden sonra, devletin kanatları altında onun çizgisini pekiştirip yeniden üreten bir alay Gazzalici tarikat ve tasavvuf ocağı türedi. Eğitimin başına Gazzali'yi getiren devlet, artık bilim ocağı medreselerin yanına birer de sofi ocağı tekke açmaya ve tasavvuf tarikat örgütlenmelerini özendirmeye başlamıştı. Londra Üniversitesi Arap, Yakındoğu ve Ortadoğu Tarihi Profesörü Peter Malcolm Holt, *"Haçlılar Çağı"* adlı kitabında durumu şöyle anlatıyor:

> İlk başlarda (Haçlı Seferlerinden önce) hem Sünni hem Şii ilahiyatçılar ve fakihler (yani devlet) bu gelişmeye (sufiliğe) **kuşkuyla** yaklaşıyordu. **Dönüm noktası** (Haçlı Seferleri sırasında) yaşandı. (Haçlı Seferleri başlayınca) Mutasavvıflar ile ilahiyatçılar ve fıkıh bilginleri arasında bir uzlaşmaya varıldı. (Devlet, usa dayanan bilimci Mutezileciliği terkedip usdışı sufiliği benimsedi) Yaşamının bir bölümünü Bağdat'ta, İslami din okulları içinde en önemlilerinden biri olan Nizamiye Medresesi'nde, bir bölümünü de yoksul bir sufi olarak inzivada geçiren Ebu Hamid **el-Gazzali bu uzlaşmanın** (devletin sufi tarikatçılığı benimsemesinin) **simgesi**ydi. Tasavvuftaki kurumsallaşma, (Haçlı seferleri sırasında) ilerleme gösterdi. Kendini tasavvufa adamış olan sufilerin yararlanması ve tabii denetim altına alınması için (devlet tarafından) **hanekah**lar (ya da **ribat**) açıldı; buralarda sufilere barınak ve yiyecek sağlanıyor, onlar da ayinlerini yapıyorlardı. **Nureddin Devri**, bir yandan medreseler açılırken, öte yandan bir kısmı kadınlara ayrılmış olan **tekkelerin de açılma devri**dir. Sufiler önceleri mutasavvıflara bağlı gevşek birlikler halinde örgütlenmişken, (Haçlılarla savaş döneminde) daha sağlam bir örgüt yapısı olan **tarikatlar ortaya**

çıktı. Adını gerçek ya da saymaca kurucularından alan bu tarikatlara giriş, buralarda verilecek dersler ve yapılacak ayinler de sistemli biçimde düzenlendi. İlk tarikatlardan biri, **Şihabeddin Ömer es-Sühreverdi'**nin (1144-1235) kurduğu **Sühreverdiye** idi.

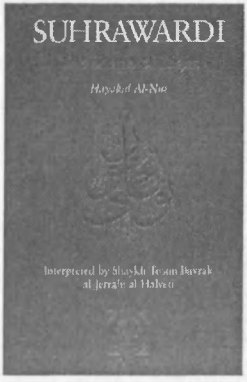

Şihabeddin Suhreverdi'nin *Hayakal Al-Nur* adlı kitabının "Shape Of Light" adıyla yapılan İngilizce basımı

Halife en-Nasır'ın himayesinde bulunan Şihabeddin, **onun verdiği görevle** Sultan 1. Keykubad ve Eyyubi el-Adil Seyfeddin'e elçi olarak gönderildi. (Eşdeyişle, devlette tarikatların etkinliği başladı-C.Ö) 12. yy.'da Irak'ın güney kesiminde **Ahmed er-Rıfai'**nin kurduğu **Rıfaiye** tarikatı da kısa zamanda Suriye ve Mısır'da yayıldı. Suriye'de yaygın güce erişmiş bir başka tarikat, adını **Abdülkadir el-Geylani**'den (öl: 1166) alan **Kadiriye**'ydi.[321]

Haçlı saldırısı karşısında kalan Müslüman yönetimler, Haçlı saldırısından önce ortadan kaldırmaya çalıştıkları usdışı sufi Müslümanlığı kendi kanatları altına alıp **tarikatlar** ve **tekkeler** biçiminde örgütleyerek Haçlılara karşı kullanmaktan başka kurtuluş yolu bulamamış, üstelik bunu da Haçlılardan öğrenmiştir; çünkü Haçlılar **Hospitalier Tarikatı, Templier Tarikatı, Töton Tarikatı Şövalyeleri, St. Jean Tarikatı Şövalyeleri** gibi **askeri tarikatlar**da örgütlenerek savaşa sürülmüşlerdi. Gazzalicilik, Müslümanların da tıpkı Haçlılar gibi usdışı, kendinden geçmeci, sufi tarikatlar biçiminde örgütlenerek savaşa sürülmesini savunuyordu. Haçlı saldırılarından bunalan İslam

yönetimleri çareyi Gazzaliciliğe bağlanmakta buldu. Kurulan Haçlı benzeri usdışı tarikatlardan biri **Abdülkadir Geylani**'nin (doğ:1078- öl:1166) Bağdat'ta, yaklaşık 1130 yılında kurduğu **Kadiriler** tarikatıdır ki, "Ulu Hakan", "Cennet Mekan" dedikleri padişah II. Abdülhamid dahi o günlerden 750 yıl sonra bu tarikatın üyesi olmuştu.

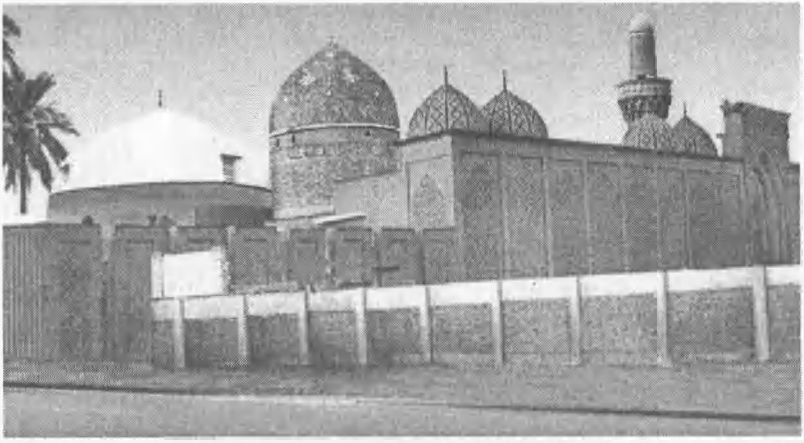

Irak'ta Bağdat'ta bulunan Abdül Kadir Geylani Camisi

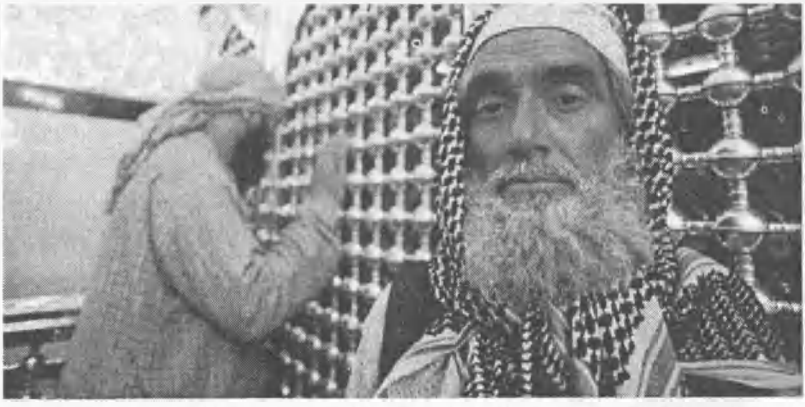

Geylani'nin Irak'ta Bağdat'ta Abdül Kadir Geylani camisindeki türbesi, bağlıları tarafından ziyaret ediliyor.

Gazzali'nin ölümünün ardından kurulan bir başka tasavvuf tarikatı da, 1150 yılında Ahmed Rıfai'nin kurduğu, Türkiye'de bugün de çok tanınan **Rıfailik** tarikatıydı. Şazili tarikatı da Gazzali'nin açtığı yoldan yürüyenlerce yaklaşık 1230 yıl-

larında kurulmuştu, ki II. Abdülhamid, **Kadiri** olmadan önce **Ticanililik**le bağlantısı bulunan **Şazili** tarikatının bir üyesiydi.[322]

Rifai tarikatının sufileri zikir sırasında[323] (solda). II. Abdülhamid döneminde bir Rifai dervişi- Paris-1897 (sağda)

Yaklaşık 1204'te İspanya'dan Mekke'ye gelen Gazzalici Muhiddin İbn el-Arabi, Gazzali'nin gerici, us karşıtı, sufi Müslümanlığının Anadolu'ya yayılmasında etkili olmuş, Mekke'den sonra 1230'a dek Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kanatları altında Anadolu'nun Malatya, Konya, Aksaray ve Sıvas gibi yörelerinde bulunarak, Müslümanlara sufiliği, Gazzaliciliği aşılamış ve Konya'yı daha 1210'lu yıllarda gerici Gazzaliciliğin otağı durumuna getirmiştir. 1260'larda Bağdat'ı alan Moğollardan kaçan Gazzalici sufiler, Konya'ya gelip Muhiddin İbn el-Arabi'nin öğrencisi olan Sadruddin el-Konevi'nin eteğinde toplanmışlar ve Gazzaliciliğin Selçuklu Sultanı'nın korumasında A-

Muhyiddin İbn Arabi

nadolu'ya egemen olmasını sağlamışlardır.[324] Öyle ki, Moğol akınlarından kaçıp Konya'ya sığınan gerici sufi Gazzaliciler arasında, 1273'te ölen, *Mevlana* dedikleri Celaleddin Rumi ve babası da vardı. Celaleddin Rumi için kullanılan *"Mevlanâ"* sözcüğü Kur'an'da Tanrı'ya seslenirken kullanılan bir nitemdir, Kur'an'da Tanrı için kullanılan 'Mevlana'[325] nitemini Celaleddin Rumi'ye ad yapmayı Müslüman erdemimize yakıştıramadığımız için biz ona *Mavlana* değil Celaleddin Rumi demeyi yeğledik.[326]

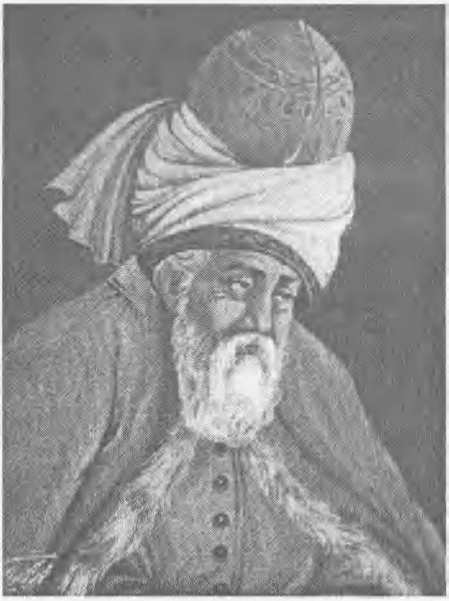

Celaleddin Rumi

Bugün kimi bilisiz aydınlarca *ilerici* diye ululanan *Mevlevilik* de Gazzali'nin izdaşlarınca bu ortamda kurulmuş usçubilimsel düşünceye karşıt, gerici, Gazzalici, sufi bir tarikattır ve Melik Şah'tan sonraki Selçuklu Sultanları gerici Gazzaliciliği benimsedikleri gibi, Celaleddin Rumi'nin ölümünden 26 yıl sonra kurulan Osmanlı Devleti'nde de padişahlarının büyük bir çoğunluğu kendilerinin Mevlevi (= Gazzalici sufi) olduklarını söylemiş, Mevlevileri (Gazzalici sufileri) aylığa bağlamış, yönetim koltuğuna otururken padişaha kılıç ku-

şatmak görevi hep bu gerici, sufi, us karşıtı Gazzalici Mevlevilere verilmiştir.[327]

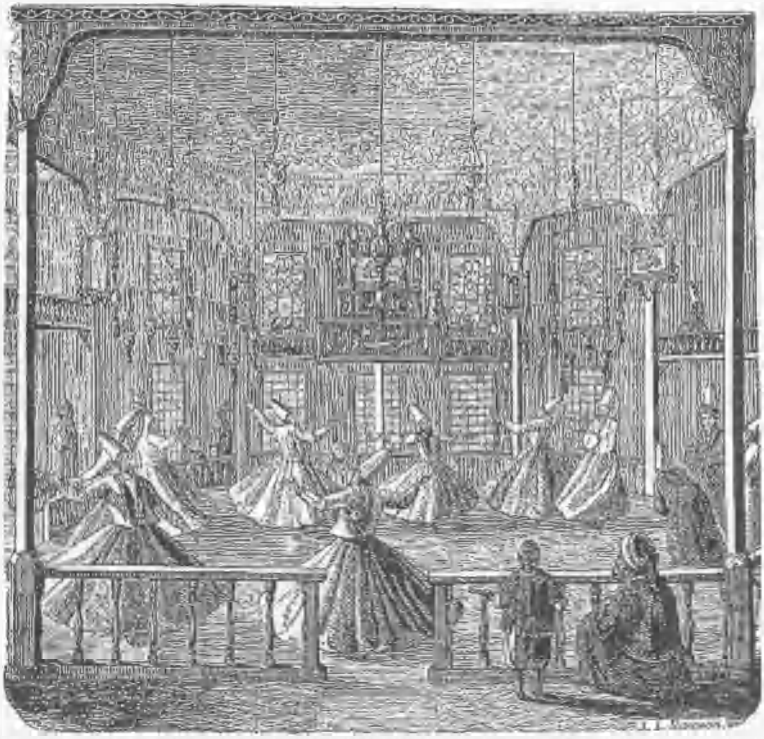

J.W. McGarvey'in Lands of the Bible adlı kitabından rakseden dervişler

Bilginlerin en önemli koruyucusu olarak gösterilen Fatih Sultan Mehmet dahi, İstanbul'u aldıktan sonra Gazzaliciliği övüp İbni Rüşdçülüğü karalayan kitaplar yazılmasını buyurmaktan geri kalmamıştır.[328] Osmanlı yönetimi altında kurulan sayısız tekkeler aracılığıyla gerici, usa dayalı bilimsel düşünce karşıtı, Gazzalici sufilik, Müslümanların beyinlerini örümceklendirme ve onları tıpkı Haçlı askerleri gibi hiç sorgulamaksızın ölüme koşturma görevini başarıyla sürdürmüştür. Haçlılar nasıl **haçlı askeri tarikatlar** oluşturmuşsa, Osmanlı ordusunda Yeniçeri askerleri de Bektaşi Tarikatı üyelerinden oluşturulmuştur. Günümüz Türkiyesi'nde irtica ocağı olarak etkinlik gösteren tarikatların tümü, us karşıtı sufi Gazzaliciliği örnek almakta ve felsefeyi dinin düşmanı olarak damgalamaktadır.

Gazzali'nin ardından İslam yönetimleri sufiliği öyle benimsediler, usa dayalı bilimsel düşünceye öyle düşman kesildiler ki, İbni es-Salah (öl: 1251), yaklaşık 1230 yıllarında usçu-bilimsel düşünürlere ölüm kusarak şöyle diyordu:

> Deliliğin kökeni, tüm karmaşanın, tüm yanlışların ve doğru yoldan sapmanın tüm nedeni **felsefe**dir, usa dayanan düşüncedir. Felsefeyle (us yürütmeyle) uğraşan kişi kişi, parlak kanıtlarla desteklenmiş dini yasanın (şeriatın) güzelliklerine karşı renk körü olur... Mantığa gelince... Bu, felsefeye ulaşmak için araçtır. Kötü bir şeye başvurmak için başvurulan araç da kötüdür... Felsefenin öğretileriyle uğraştığına ilişkin hakkında kanıt bulunan herkes aşağıdaki seçeneklerle karşı karşıya kalacaktır: **Ya kılıçla idam ya da İslam'a dönüş!**.. Ancak **bu şekilde memleket korunabilecek** ve **bilimlerin kökü kazınabilecek**tir...[329]

Böyle bir ortamda Müslüman ülkelerde usa dayalı bilimler gelişebilir miydi? Bu yaklaşımın egemen olduğu İslam toplumları yeryüzünde yüzyıllarca ellerinde tuttukları bilim önderliğini sürdürebilirler miydi? Gazzali'den yüz elli yıl sonra Gazzalicilik İslam yönetimlerinde öylesine kök salmıştı ki, İbn Salah, ülkenin korunması ve dinin kurtarılması için Müslümanların beyinlerinin us yürütme bilimlerinden uzaklaştırılması ve us yürütmeyle uğraştığına ilişkin belge bulunan kimselerin eğer us yolundan dönmeyecek olurlarsa başlarının kılıçla uçurulacağını işte böyle haykırıyordu. 1200 yıllarında İslam ülkesi kime karşı korunacaktı? Haçlılara karşı...

Üstümüze Haçlılar geliyor, öyleyse biz de Hilal'e sarılalım, yoksa ülkemizi Haçlılara kaptırırız... İşte bu yargıdır İslam'ı bilimden uzaklaştıran. Bizans İmparatoru Alexi, nasıl aykırı-inanlılara "Ya Haç'ın altına gir kurtul, ya ateşte yan kavrul" gibi iki seçenek sunmuşsa, İbn es-Salah da bilime yönelen Müslümanlara iki seçenek sunuyor: Ya felsefeyi, mantığı, bilimi terk edip, sorgulamayan, tartışmayan, tıpkı Haçlı sürüleri vur deyince vuran, öl deyince ölen Müslümanlar olursunuz ya da kılıçla başınızı uçururuz!...1271 yılında ölen Taceddin es-Subhi'de Gazzali'nin izinden yürüyordu. Ona göre de mantığın

(us yürütme biliminin) Müslümanlarca incelenmesi, dine karşı işlenmiş en ağır suçlardan biriydi ve din bakımından yasak (haram)'dı.[330] İşte Gazzaliciliğin islam devletlerinde resmi ideoloji olarak benimsendiği 1100'lerden sonra İslam ülkelerinde felsefeye, mantığa, us yürütme bilimlerine ve usa dayalı düşünce üretimine karşı tutum bu olmuş ve İslam ülkeleri bu tutum nedeniyle yeryüzünde bilimin önderliğini ellerinden kaçırıp, bugün dahi sancıları çekilen, onarılması çok güç bir usdışılık ve gerilik batağına yuvarlanmışlardır.

İslam'da gericiliği başlatan Türkler değil Haçlı Seferleri ve Gazzalicilik

Müslümanların 827'de başlayan usa dayalı bilimci Altın Çağı'nın niçin dört yüz yıl sonra 1100'lerden başlayarak yerini koyu bir karanlığa, gericiliğe, gerilemeye ve geriliğe bıraktığı sorusuna yanıt arayan kimi düşünürler, yukarıda belgelerle gösterdiğimiz olgulara gözlerini kapayarak, İslam'da gerilemenin başlamasını Moğol akınlarına bağlarlar. Bu yanlış saptama, bilim tarihinin kurucusu George Sarton ile başlamıştır:

> Bilim tarihinin öncü kurucusu George Sarton'a göre, **İslam tarihinde ilk beş asır, bilimin gelişmesi için "Altın Çağ"** olarak kabul edilir ve beşinci asırdan itibaren **İslam dünyasında ilmi faaliyetlerde hızlı bir düşüşün vuku bulduğuna** işaret edilir. G. Sarton'un bu görüşü, kültür, sanat, bilim ve her türlü entellektüel faaliyetlerde **Bağdad'ın 1258'de Moğolların eline düşüşünden sonra her hangi bir ilerlemenin olmadığını**, İslam dünyasının **fikri yönden gerilediğini** ve **özellikle Türk sülalelerinin hakimiyet döneminde karanlıkları girdiğini** iddia eden, ondokuzuncu asırda ortaya çıkan genel bir kanaatin bilim alanındaki tezahürü olarak görülebilir.[331]

İslam'da bilimin önce Selçuklularca ve ardından 1258 yılında Bağdat'a giren Moğollarca engellendiği savı, İspanya'daki, Sicilya'daki ve Ortadoğu'daki İslam bilim ocaklarının Moğol akınlarından çok önce, 1090'larda başlayan Haçlı saldırıları altında can verdiği gerçeğinin üstünü örtmek amacıyla

uydurulmuş *bilinçli* bir saptırmadır. George Sarton gibi Batılılar, bilim tarihini yazarken, İslam'ın Altın Çağı'nı tarihten silmek olanaksız olduğu içir, Avrupa'lıları ve Hıristiyanları bilim yıkıcılığıyla suçlandırmak da kendi önyargılarına uygun gelmediğinden, bilimin Müslümanlarca yaratılan Altın Çağı'nın yıkılması suçunu Türklerin ve Moğolların üzerine atarak, kendi Avrupa'lı soydaşlarını ve Hıristiyan dindaşlarını temize çıkarmaya çalışmışlardır. Bu bilinçli saptırmanın George Sarton'dan sonra ikinci önemli adımı olan Rus Yahudisi bilim tarihçisi Alexandr Koyre, şöyle diyor:

Alexandr Koyre (1882-1964)

> Bu olgu,..(Müslümanların yeryüzünde bir kaç yüzyıl bilimin öncüleri olduktan sonra hızla geriliğe düşmeleri olgusu) felsefenin dindışı tutumunu eleştiren İslam ortodoksluğunun hiç de haksız olmayan şiddetli tepkisinin etkisiyle, **özellikle de**, Arap uygarlığını birleştirip, **İslamlığı, bağnaz ve felsefeye tümüyle düşman bir dine dönüştüren Barbar Türk, Moğol (İspanya'da Berberi) akınlarının yıkıcı etkisiyle** açıklanabilir. Bu son "etki" **(Barbar Türk ve Moğol saldırıları) olmasa,** Arap felsefesinin Latin skolastiğininkine benzer bir gelişme göstermesi ve **Arap düşünürlerinin Gazzali'nin eleştirilerine yanıtlar bulup Aristoteles'i "islamlaştırmaları" olasıydı...** Buna vakitleri olmadı. **Türk ve Barbar kılıçları bu devinimi hoyratça durdurdular...**[332]

Titiz bir okuyucu, İslam'da bilimin nasıl çöktüğüne ilişkin aktardığımız onca belgenin ışığında, *çöküşü Türk ve Moğol saldırılarına bağlayan* yukarıdaki görüşlerin ne denli sığ, ne denli yanlış ve ne denli *bilinçli bir saptırmanın ürünü* olduğunu kendiliğinden kolayca görebilir. Koyre'nin kullandığı sözcükler başlı başına saptırıcıdır. Koyre, ***İslam'ın** Altın Çağı* demiyor, ***Araplar'ın** Altın Çağı*'ndan söz ediyor. ***Müslüman** düşünürler* demiyor, ***Arap** düşünürleri* diyor. Oysa Gazzali'nin, İbni Sina ile birlikte dinsizlikle suçladığı *Farabi*, bir Türk'tü ve İslam'ın Altın Çağı'nda yalnızca Arapların değil, değişik soylardan gelen diğer Müslüman düşünürlerin de önemli katkısı vardı. Müslüman Türkler, Karahanlılar ve Selçuklular, Gazzali'den önce, İslam dünyasında bilimin Altın Çağı'nın yaşandığı yıllarda Müslümanlığa girmişlerdi. Benimsedikleri Müslümanlık, o yıllarda İslam ülkelerinde egemen olan usa dayalı bilimci Müslümanlıktı; Gazzalici, sufi, gerici Müslümanlık, ***Türklerin Müslümanlığı benimsemesinden sonra*** ortaya çıkmıştır.

Farabi

1070: Kutadgu Bilig
Gazzali'den Önce
Müslüman Türkler Usçu, Bilimci ve İlerici

Türklerin Müslümanlıkla birlikte o yıllarda İslam ülkelerinde egemen olan usa dayalı bilimci Mutezile anlayışını da benimsedikleri, 1070 yıllarında Türkçe olarak yazılan *Kutadgu Bilig*'de eski Yunan düşünürü Euklides'e övgüler yağdıran, yönetimde, eğitim ve öğretimde felsefeyi, mantığı, usa dayalı

bilimsel düşünceyi üstün tutan şu öğütlerle kanıtlı bir gerçektir:

> (...) Diğer bir toplumsal katman da Bilginlerdir, ki Bilginlerin bilimi toplumun yolunu aydınlatır. Bilginleri pek çok seviniz ve onlardan saygıyla söz ediniz, az ya da çok, onların bilgilerini öğreniniz. Yararlı ya da zararlı şeyleri birbirinden ayırt ederek, doğru ve temiz yolu tutan kimseler, bilginlerdir. Olanakların ölçüsünde, bilimleri öğreniniz, bilginlere iyilik ediniz ve yardımda bulununuz, onlara dil uzatmayınız... Yeryüzünde bu bilginler ve felsefeciler (düşünürler) olmasaydı, ekilmiş olsa dahi yerden yiyecek çıkmazdı... Bir de doktorlar, hekimler, tabipler katmanı, gökbilimciler katmanı vardır. Bunu öğrenmek için geometri okumalısın, ancak ondan sonra sana sayıbilimin kapısı açılır. Çarpma ve bölmeyi öğren, onda birleri öğren, bu "Kamil İnsan" için çok iyi bir sınavdır, bunu yap, sayıların karesini ve karekökünü iyice öğren, bunları öğrendikten sonra sayı köklerini ele al, toplama çartmayı öğren, alan ölçümlerine geç, cebir ve denklemleri oku, bir de **Euklides**'in kapısını iyice çal. Gerek dünya işi, gerek ahiret işi olsun, inan ki bilgin bunları sayıbilimle, aritmetikle birbirinden ayırıp saptar. Aritmetik, sayıbilim, matematik bozulursa, dünya ve ahiret işi de onunla birlikte bozulur... Her türlü iyi söz kitaplarda bulunur; yazılmış olan söz unutulmaz kalır. Yazanlar kitapları yazmamış olsalardı, bu felsefe ve bilgileri biz nasıl öğrenebilirdik? Bilginler ve felsefeciler yazıp bırakmamış olsalardı, bizden önce yaşayanlardan kim söz edebilirdi?.. Hangi işte akıl (us) önayak olursa, o iş başarıyla sonuçlanır. İnsan aklını kullanır ve işine bilgi ile başlarsa, giriştiği tüm işlerde başarıya ulaşır. İnsanda us (akıl) ile birlikte bilgi de bulunursa, o bilgisiyle her işte başarılı olur. Her işe bilgiyle başlayınız ve ona göre davranınız. İşi us (akıl) ile anlayınız, bilgi ile biliniz. İnsan amacına usla (akılla) ulaşır; önce bilgi edininiz, iyice kavrayınız, sonra işe girişiniz. Yazmalı, okumalı ve başkalarının dediklerinden yararlanmalıdır, kişi böyle bilgin olur. Çok kitap okumalı, konuşmayı bilmeli, şiirden anlamalı, şiir yazmalı, gökbilimden, tıptan anlamalı, aritmetiği ve geometriyi kavramış, alan ölçümü bilimini bilmelidir. Ya-

bancı dilleri öğrenmeli, yabancı yazıları bilmelidir. İçki bilginin ve usun (akılın) düşmanıdır.[333]

İşte, Müslüman Türklerin 1070 yıllarında yürürlükte olan Müslümanlığı, böylesi usu, usçuluğu, bilimleri, bilginleri yücelten, usa ve bilime öncelik tanıyan, tüm yönleriyle İslam'ın Altın Çağı'nın usa dayalı değerlerini benimsemiş bir Müslümanlıktır. Türk Müslümanlır 1070 yıllarında eski Yunan bilgini Euklides'e verdikleri önem Kutadgu bilig'de belgeli olduğu gibi, eski Yunanca "felsefe" sözcüğü bile Kutadgu Bilig'de "feylesuf" biçiminde karşımıza çıkmaktadır:

Ajun **feylesufı** nengi bolmasa
Neçe tıldam erse kişedi tilig[334]

Yaklaşık bir çeviriyle: Dünyadaki tüm felsefeciler (düşünürler), ne denli düşüncelerini sözle dile getirmekte uzman olsalar da, yoksul bırakılmamalıdırlar, eğer yoksul kalırlarsa, dilleri kösteklenmiş olur...

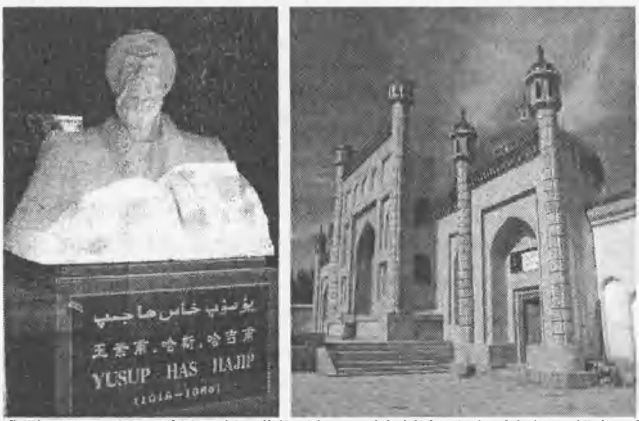

Kutadgu Bilik yazarı Yusuf Has Hacib'in Kaşgar'daki Anıtı (solda) ve türbesi (sağda)

Müslüman Türklerin, Gazzali'den önce, tüm açılardan İslam'ın Altın Çağı'nın usa dayalı bilimci düşünceleriyle donanmış oldukları, *Kutadgu Bilig*'deki şu sözlerde yadsınamaz biçimde görülmektedir:

Ey bilgin düşünür, amacım söz söylemekti, us (akıl) ve bilgiden söz etmek istedim: Us (akıl) karanlık gecede ışık saçan

bir çıra gibidir; bilgi seni aydınlatan bir ışıktır. Kişi, usla (akılla) yükselir, bilgiyle büyür; us ve bilgi ile kişi saygı görür. Buna inanmazsan, Nuşin-Revan'a (Hıristiyan Bizans'ın kovuşturmasından kaçan eski Yunancı düşünürlere kapısını açan Sasani kıralı I. Hüsrev'e) bak; o us gözüyle yeryüzünü aydınlattı. Yasayı doğrulukla uyguladı ve toplum varsıllaştı; o iyi bir dönemde iyi bir ad bıraktı. Bilgili bir kişinin onun hakkında şöyle dediğini işittim: Kendisi cehennemlik iken (çoktanrıcı ateşetapar iken), (us yoluyla toplumu aydınlattığından dolayı) cehenneme atılmaktan kurtuldu. Küçük çocuğa bak, ona us (akıl) ulaşacaktır; ancak yaşı gelmedikçe, kalemler yürümez. Eğer bir deli bir kimseyi vurup öldürürse, o deliye ölüm cezası uygulanmaz; kısas da yapılmaz. Niçin dersen, o akılsızdır. Akılsız kimseler ne ödüllendirilirler ne de cezalandırılırlar. Bütün saygı ve önem us (akıl) içindir. Akılsız kimse bir avuç balçık gibidir. Akılsız ve bilgisiz kimse kendisini yükseltemez. Herkes saygı görmek için üstüne güzel giyisiler giyer; gelgelelim akıllı ve bilgili kimsenin saygı görmek için güzel giysiye gereksinimi yoktur, o salt usuyla bilgisiyle saygı değer olur. Akıl olursa, kişi olsa olsa soylu bir kişi olur; bilgi olursa, kişi yapsa yapsa beylik yapar. Kimde akıl varsa, o soylu bir kimse olur; kimde bilgi varsa, o beylik bulur. Kişisoyu, kara yeryüzüne elini uzattı ve herşeyi bilgisiyle kavradı. Yalnızca akıl ile kişi insan adını alır; beyler yalnız bilgiyle ülke işini düzenlerler. Erdemli sayılan ve alkışlanan tüm işler, salt us yürütmeyle, akılla yapılmış oldukları içindir ki öğülmeye değer görülmüştür. Akılın bir azcığını dahi küçük görme, onun azının dahi yararı çoktur. Bilginin bir azcığını dahi küçük görme; o kişi için çok yücedir. Düşünürlerin sözlerini dinle. düşün. Koku ile bilgi, birbirine benzerler; kişi bunları başkalarından saklayamaz. Bilgi, kişinin hiç bir ortamda yitirmeyeceği bir varsıllıktır, hırsızların dolandırıcıların eli ona uzanamaz. Akıl ve bilgi, kişiyi aşırılıklardan dengesiz davranışlardan koruyan şeylerdir. Akıl, senin için iyi ve yeminli bir dosttur; bilgi seni esirgeyen bir kardeştir. Akıllı kişi için aklı yeterli bir eştir; bilgisiz kimselerse aşağılanmaya yakışırlar. Hem yumuşak davranışlı, hem tatlı dilli, hem akıllı, hem bilgili olmak gerekir. Böyle bir kişi dilediğine ulaşır ve gerek bu dünyada gerekse öte dünyada işi yoluna girer.[335]

Müslüman Türklerin 1070 yıllarında usa ve bilime bu denli değer vermeleri, kuşkusuz benimsedikleri Müslümanlığın o dönemde yeryüzünde bilim ve düşün öncüsü konumunda bulunmasıyla uyum içinde bir durumdur. İnançlarına göre us öyle değerli bir yetidir ki, kişi I. Hüsrev gibi Zerdüşt inançlı bir yönetici olsa dahi, toplumu usla bilimle aydınlatıcı çabalar gösterdiği için Tanrı onu cehenneme atmayacaktır.

İşte Müslüman Selçuklu Türkleri 1071'de Anadolu'ya yayılmaya başladıklarında, Müslümanlara 827 yılından başlayarak egemen olmuş ve o yıllarda doruğunda bulunan böylesi bir usa dayalı bilimci Müslümanlık inancını benimsemiş, sürdürür durumdaydılar. Bu Altın Çağ'a Farabi, vb. gibi Türk kökenli Müslüman bilginlerin de katkısı olmuştur.

Selçuklu Sultanı Melik Şah Dönemi: 1072-1092
Gazzali'den önce Selçuklu Yönetimi; usçu ve ilerici

Gazzali'nin us karşı düşünceleri yayılmadan önceki dönemde, Selçuklu Sultanı Celaleddin Melik Şah 1072-1092 yılları arasındaki yönetimi boyunca, İslam'daki usa dayalı bilimci yönetim anlayışı sürdürmüştür.

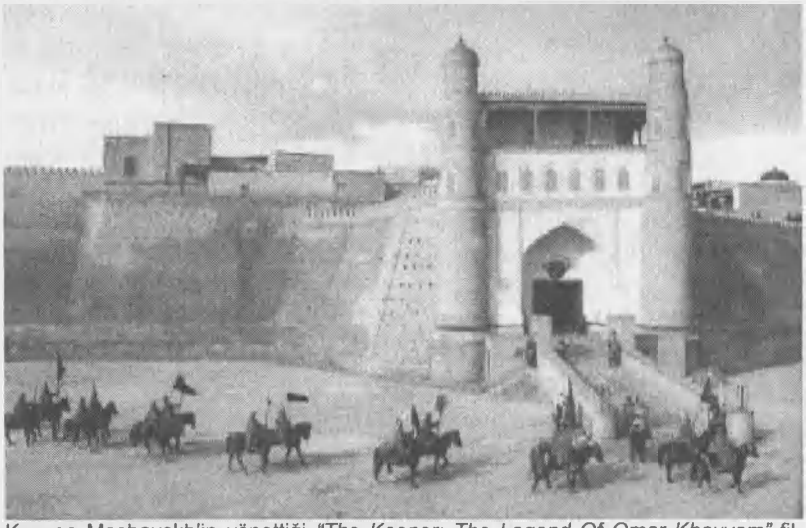

Kayvan Mashayekh'in yönettiği *"The Keeper: The Legend Of Omar Khayyam"* filminden Sultan Melik Şah'ın Av Partisi sahnesi

Gazzaliciliğin 1100'lerde, yukarıda ayrıntılarını anlattığımız Haçlı saldırıları ortamında yayılmaya başlamasıyla, Selçuklu Türkleri de doğal olarak Müslüman Araplar gibi ve dinde Arapları örnek aldıklarından dolayı, usçu-bilimci Altın Çağ'dan çıkıp, Arap Müslümanları izleyerek Gazzaliciliği benimsemişlerdir ve Gazzalicilik, Müslüman Arapları nasıl karanlığa sürüklediyse, dinde Arapları öğretmen olarak tanıyan Müslüman Selçuklu Türklerini de işte öyle karanlığa sürüklemiştir. İslam'ın Altın Çağı'nın sona ermesinde Selçuklu Türklerinin en küçük bir etkisi dahi bulunmamaktadır.

Alexandr Koyre, *"Moğol ve Türk saldırıları olmasa, usçular Gazzali'nin usçuluğa yönelik saldırılarına gerekli yanıtı verebilirlerdi, ancak Selçuklu ve Moğol saldırısına uğradıkları için buna gerekli süreyi ayıramadılar,"* diyor. Bu da bir bilim tarihçisine yakışmayacak türden hiç bir dayanağı bulunmayan uydurma bir savdır. Usçu düşünürlerin Gazzali'ye oldukça sert yanıtlar verdiklerini az önce örnekledik.

Alexandr Koyre; *"Türk ve Moğol akınları olmasaydı Gazzali'nin saldırdığı usçular Aristoteles'i İslamlaştıracak ortamı bulurlardı,"* diyor. Oysa gerek Farabi gerekse İbn Sina, Aristoteles'i çoktan *"Muallim-i Evvel"* Türkçesi *"İlk Öğretmen"* adını vererek *İslamlaştırmış* bulunuyorlardı ve Gazzali'nin saldırdığı Aristoteles, zaten *İslamlaştırılmış* durumda olan bir Aristotelesti.

Gerici Haçlı saldırıları, İslamı gericileştirdi

Alexandr Koyre, 1200 yıllarında İspanya'daki ve Sicilya'daki Müslüman toplumlara saldırarak oralardaki bilim ocaklarını söndürenlerin Türk ya da Moğollar olmayıp Avrupalı Hıristiyanlar olduğunu ve 1200 yıllarırda bilim önderliğinin Ortadoğu'daki Müslümanlardan çok, İspanya'daki ve Sicilya'daki Müslümanların elinde olduğunu bilmiyor muydu? Haydi diyelim ki Ortadoğu'da bilimi Türkler ve Moğollar kılıçlarıyla yok ettiler; bu İspanya'daki ve Sicilya'daki Müslüman bilim ocaklarının kurumasını açıklamaya yetmez ki... Koyre, Avrupa topraklarındaki bu Müslüman bilim yuvalarının söndürülmesinin suçunu Türklere ve Moğollara yükleyemeyece-

ğine göre; acaba niçin kendi kendisine Sicilya ve İspanya'daki Müslüman bilim ocaklarının nasıl ve kimlerin saldırısıyla söndürüldüğünü sormuyor? Bunu sorduğu an, kendi dindaşları olan Hıristiyanları bilimin Müslümanların önderlik ettiği bilimin Altın Çağı'nı yıkanlar olarak damgalamak zorunda kalacak da, işte bu yüzden... Gerek bilim tarihi dalının kurucusu diye tanıtılan George Sarton (kimi kaynaklarda Carton), gerekse bilim tarihinin en önemli adlarından biri olarak anılan Alexandr Koyre ve onlarla aynı görüşü savunanlar; *önce* Hıristiyan, Avrupa'lı, *sonra* bilgindirler; Hıristiyanlıkları, Avrupalılıkları ve Türk karşıtı imgelemleri, bilgin kişiliklerini bastırmaktadır.

Moğollar, Haçlı İşbirlikçisi

İslam'ın Altın Çağı'nı ve bilimini ortadan kaldırma suçunu Haçlılara yakıştıramayan, bu insanlık suçunu *Selçuklu Türklerinin ve Moğolların üstüne atmaya* çabalayan Hıristiyan Avrupalı bilim tarihçilerine şunu sormak gerekiyor: Moğollar hangi dindendiler? Moğollar bir tür Haçlı ordusu değil miydi?

Moğolların Haçlılarla somut dayanışma, antlaşma ve işbirliği içerisinde oldukları, bir bölümünün de Hıristiyan olduğu bir gerçektir:

> Suriye'nin Moğollarca istilası sırasında **Hıristiyanlar (Haçlı istilacılar) Moğollarla ittifak yaparak** onlara takviye kuvvet sağlamışlardı. Bu müttefikler, **Küçük Ermenistan Kralı I. Hethum** ile damadı olan Antakya-Trablusşam Hükümdarı **VI. Bohemond**'du.

Hethum-Levon I (1199-1216)

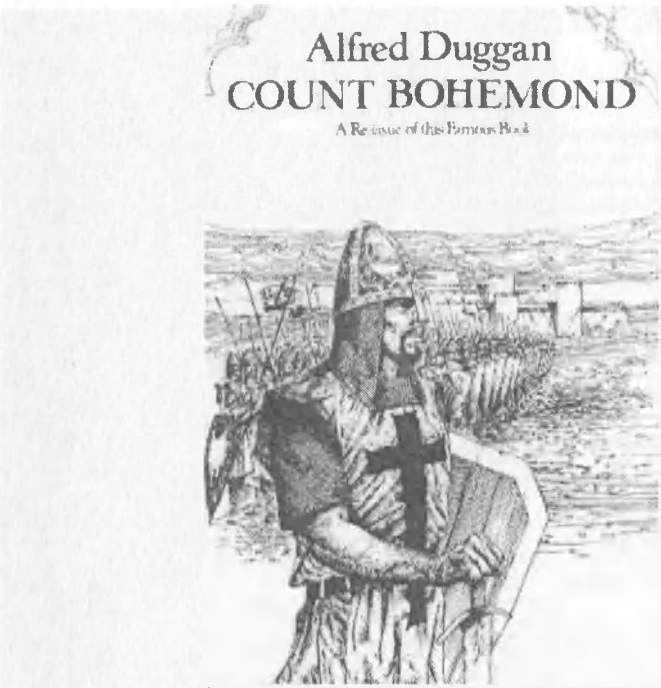

Moğolların işbirliği yaptıkları Haçlı Kontu VI. Bohemond'un Alfred Duggan tarafından yazılmış yaşam öyküsü

Şam'ın alınmasından sonra **Hülagu'nun kendilerine özel koruma sağlamasını sevinçle karşılayan yerli Hıristiyanlar**, basireti tamamen elden bırakarak, tam bir küstahlık sergilediler. Ramazan'da alenen şarap içip sokaklarda törenle haç dolaştırırken Müslümanları durup selam vermeye zorladılar.[336]

Moğolların İslam topraklarındaki ilk ilerlemesi, fiili olarak Haçlı Frenklerin 1281-1221 arasındaki Mısır istilasıyla çakışmıştır. Arap dünyası o sıralarda iki ateş arasında kaldığı izlenimine sahiptir. Fakat Cengiz Han ölünce (1227) bir süre saldırılar durmuştur. Fransa kralı IX. Louis, 1247'de Mısır'a karşı bir sefer düzenlemeye kalkıştığında **Moğollarla ittifak yaparak Müslümanlara saldırmaya** yönelmiş, karşılıklı elçiler göndermişler, anlaşmışlar, öyle ki IX. Louis, 1248'de **Moğolların Hıristiyanlığa geçeceklerinden** söz etmeye başlamıştır. (...)

Moğollarla ilişki kuran ve onları Hıristiyanlığa yaklaştırarak Bağdat'a saldırtan Fransa Kralı XI. Louis

Cengiz Han'ın oğlu **Hülagu'nun annesi, gözdesi, ve çevresi Nasturi kilisesine mensuptur ve kendisi de Hıristiyanlıktan çok etkilenmiştir.** İlk hedefi Bağdat olmuştur. 10 Şubat 1258'de ele geçirmiştir Bağdat'ı. Ocak 1260'da Halep'i kuşatmıştır. **Hıristiyan Ermeniler ve Haçlı Antakya Prensi Bohemond Moğolların tarafını tutmuştur.** Doğu'da olduğu kadar Batı'da da egemen olan izlenim, **Moğol seferlerinin İslamiyete karşı yürütülen bir tür Haçlı Savaşı olduğu ve bunun Haçlı Frenk seferleriyle simetrik olduğu yönündedir.** Bu izlenim Hülagu'nun Suriye'deki komutanının (Kitboğa) **Nasturi bir Hıristiyan** olmasından ötürü güçlenmektedir. **Moğollar 1 Mart 1260'ta Şam'ı aldıklarında başlarında üç Hıristiyan Prens ile buraya girmişlerdir: Bohemond, Hethum ve Kitboğa.** (...) Moğollar girdikleri yerlerde **camileri yıkmış, fakat kiliseleri korumuş**lardır (...)

MOĞOLLARIN HAÇLILARLA İŞBİRLİĞİ BELGESİ-I

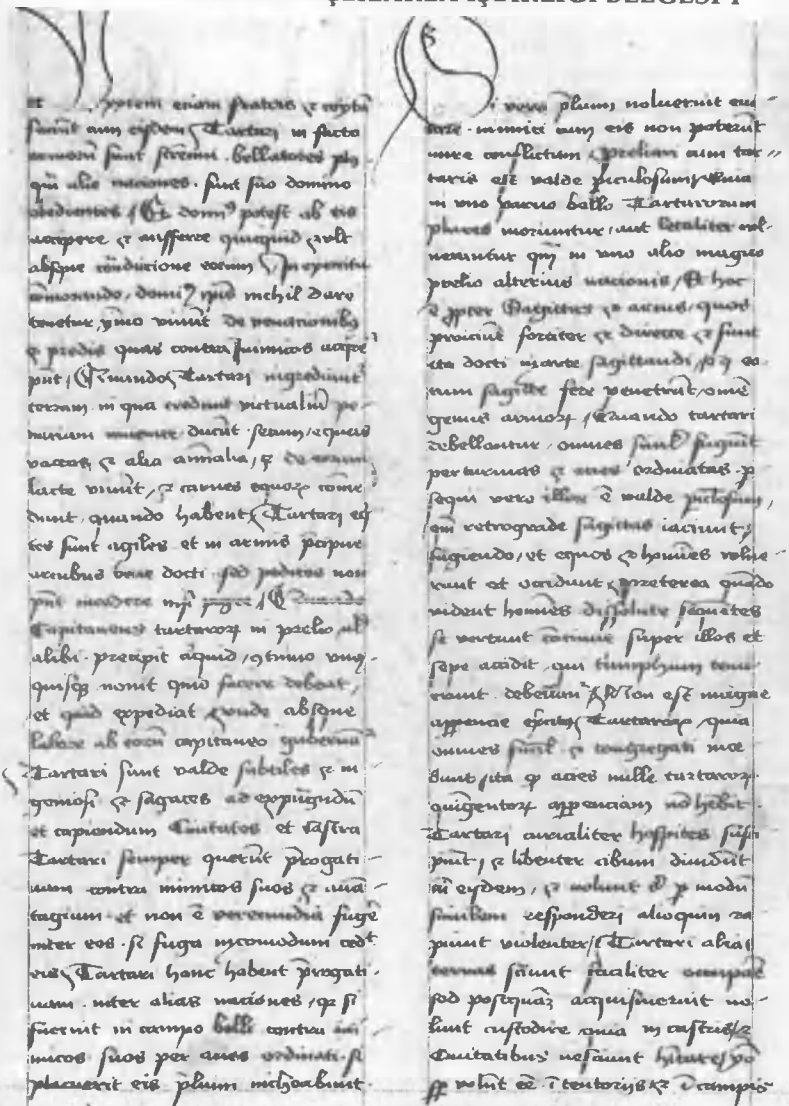

Küçük Ermenistan Kralı Hethum'un Hıristiyan Moğol Komutan Kitboğa ile işbirliği belgesi. **Sayfa: 12-** (Avusturya Graz Üniversitesi Kütüphanesi, Fol. 12v. -13. Beginn des -Tartarenkapitel- in der rechten Spalte mit der T-Initiale und der rubrizierten Überschrift De modis et moribus Tartarorum.)

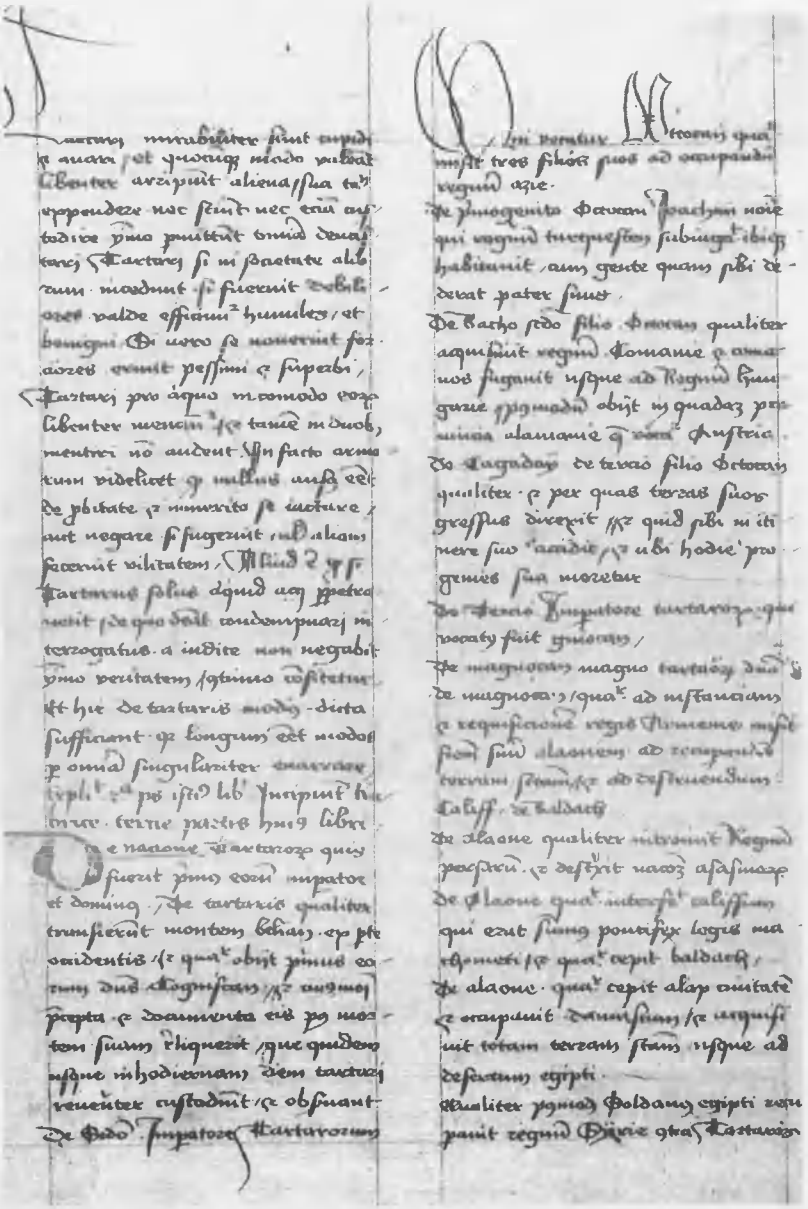

Ermeni Kral Hethum'un Hıristiyan Moğol Komutan Kitboğa ile işbirliği belgesi. **Sayfa 13-** (Avusturya Graz Üniversitesi Kütüphanesi, Fol. 13. Beginn des -Tartarenkapitel- in der rechten Spalte mit der T-Initiale und der rubrizierten Überschrift De modis et moribus Tartarorum.)

MOĞOLLARIN HAÇLILARLA İŞBİRLİĞİ BELGESİ-III

Moğol Hakanlarından İlhan Argun'un Papa IV. Niccolo'ya mektubu

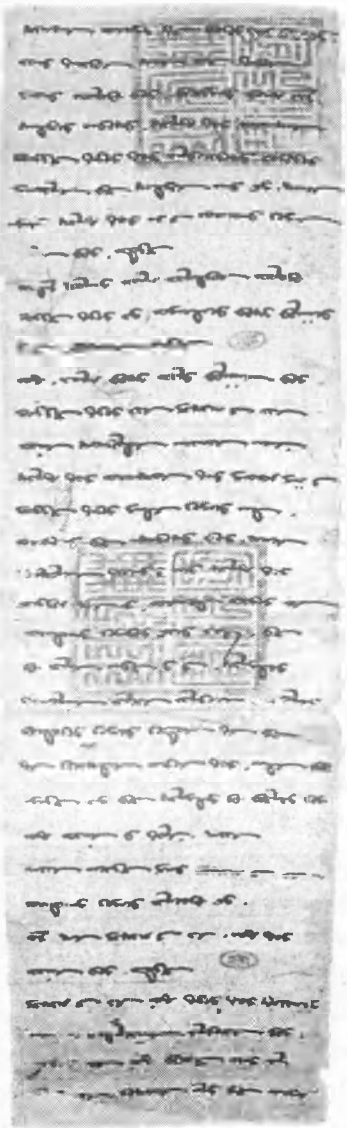

Vatikan Arşivi- Lettera dell.Ilkhan di Persia Aryun-al.papa.Niccolo.IV. 1290-ASV.A.A. Arm. I-XVIII-1801-3r

Markab kalesindeki **Hospitalier Tarikatı Keşişleri Moğolları desteklemiş**, (Haçlılar ve Moğollar) Müslümanlara birlikte saldırmışlardır.) Hülagu'nun torunu **İlhanlı Argun**, Memlük Türk Sultanlığını kıskaca almak için **Haçlılarla işbirliği** yapmış, Roma (Vatikan-Papalık) ile düzenli işbirliği kurmuş, öyle ki **sefer planını Papa'ya ve Batının başlıca krallarına göndermiş**tir. Bunlardan Fransa Kralı Yakışıklı IV. Philippe'e gönderileni günümüze kalmıştır.[337]

İlhan Argun'un işbirliği içerisinde olduğu Fransa Kralı IV. Philippe

Vatikan Arşivlerinde Moğol yöneticilerince Papalara gönderilmiş üç mektup vardır.. Bunlardan biri olan İlhan Argun'un Papa IV. Niccolo'ya gönderdiği mektup (solda) 14 Mayıs 1290 tarihlidir.

Ayrıca bir de Gazan Han'ın Papa VIII. Boniface'ye gönderdiği 1302 tarihli bir mektup vardır ki, bu mektupta Moğol komutan, Papa'ya Mısır'daki Memlük yönetimine karşı birlikte savaşmayı önermektedir.

Les Lettres de 1289 et 1305
des Ilkhan Arγun et Öljeitu
à Philippe le Bel

Moğolların Müslümanlara karşı savaşırken Haçlılarla, Kilise'yle, Papalıkla, Haçlı Şövalyeleriyle işbirliğin belgeleri Harvard Üniversitesi'nce basılan bir kitapta toplanmıştır. Antoine Mostaert ve Francis W. Cleaves tarafından *"Les Lettres de 1289 Et 1305 Des Ilkhan Aryun Et Oljeitu a Phillipe Le Bel"* (Türkçesi *"İlhan Argun ve Olcaytu'nun 1289 ve 1305 Yıllarında Güzel Philipe Gönderdikleri Mektuplar"*) adıyla yayıma hazırlanan 112 sayfalık bu kitap 1962'de basılmıştır ve Moğolların Haçlı işbirlikçiliğini belgeleyen söz konusu mektupları içermektedir.

Moğolların Hıristiyanlık'la tanışmaları daha önce Bizans'tan kaçıp bir bölümü Çin'e göç etmiş olan Nesturiler aracılığıyla gerçekleşmiş; Kilise Devleti'yle, Papalıkla ilişkileriyse Papaların Doğu'ya gönderdiği misyonerler aracılığıyla kurulmuştur. Bu misyonerlerden biri olan Wilhelm Von Rubruk, Mönke Kaan ile görüşmesini *"Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255"* adlı kitabında anlatmış, Marco Polo da Kubilay Han'la ilişkilerini gezi anılarında anlatmıştır. Buna göre, Marco Polo'nun babası Niccolo ve amcası Maffeo 1265-1266'da Kubilay Han'ın huzuruna çıkmışlar, Kubilay

Kubilay Han

onlara kilise'nin durumu, Tanrı'ya tapınış, Hıristiyanların dinsel öğretileri konusunda sorular sormuş ve aldığı yanıtları beğenmişti. Annesi *Soghaghtani Beki* adında bir Nesturi Hıristiyan olan Kubilay Han, Papa'ya mektup göndererek Hıristiyanlığı öğretecek 100 din bilgini istemişti.

Kubilay Han'ın Niccolo ve Maffe Polo kardeşlerle görüşmesi (Biblioteque National Paris)

Moğolların Kilise'yle ve Papalık'la ilişkilerinin süreç içerisinde Haçlı işbirlikçiliğine dönüştüğü yukarıda aktardığımız belgelerle ortada olan bir gerçekliktir. Öyleyse, *"İslam'ın Bilim Çağı'nı Haçlılar değil Moğollar yıkmıştır,"* demekle Haçlıların bu insanlık suçundan aklanamayacağı apaçıktır; çünkü Moğollar da sonuçta "Haçlı"dır.

Bir de şu soruyu sormak gerekiyor: Moğollar 1250'lerde Bağdat'a geldiklerinde orada yok edebilecekleri hangi bilimsel kitapları bulabilmişlerdir?

Moğollar 1258'de Irak'a girip Bağdat Halifeliğini ortadan kaldırdılar ve kuşkusuz çok büyük bir yağma ve talan gerçekleştirdiler. Gelgelelim şu da bir gerçek ki, İslam'da bilim kıyımı Moğollar Bağdat'a girmeden yaklaşık 150 yıl önce bilim düşmanı gerici Haçlılar Suriye'ye, Kudüs'e girdiklerinde Gazzalicilik ile başlatılmıştı. Bağdat'ta Moğol akınlarından 150 yıl önce Haçlı saldırıları altında Gazzali'yle başlayan us karşıtı

gerici devrim, usa dayalı düşünceye ve bilime Moğollara yakıştırılandan çok daha acımasız bir düşmanlık göstermiştir.

1258 - Moğollar Bağdat'ı ele geçiriyor. (Minyatür)

Usa dayalı düşünceyle ve bilimle uğraşanlara ya kılıçla ölüm ya da bilimsiz İslam'a dönüş seçeneğini sunan İbni es-Salah, Moğolların Bağdat'a girişinden yedi yıl önce ölmüştü ve kendisi Moğollar gelmeden onlarca yıl önce Bağdat'taki bilimsel yapıtları ortadan kaldırıp bilimsel çabayı sürdürmekte direnenlerin başlarını uçurtmuş bulunuyordu. Bu gerçekler ortada dururken, İslam'da bilimsel gerilemeyi Selçukluların ve Moğol akınlarının başlattığını söylemek gerçeğe aykırıdır. Sel-

çuklu Sultanı Celaleddin Melik Şah'ın döneminde (1072-1092) Gazzali'nin usa dayalı bilimsel düşünceye saldırıları daha başlamış olmadığı gibi, Gazzali'nin kendisi de Melik Şah yönetimi altında, usçu düşünürlerden biri olarak Aristoteles'i savunan kitaplar yazmaktaydı ve bu Selçuklu Sultanı, tüm usçu Müslüman bilginlerin koruyucusuydu. İslam'ın Altın Çağı, 1072-1092 yılları arasında Bağdat'a iki kez giren ve kızını Bağdat'taki Halife ile evlendiren Selçuklu Sultanı Melik Şah döneminde hiç bir kesintiye uğramamış, tersine bu dönemde usçu Müslüman bilginler yönetimde üst düzeyde görevlere getirilmişlerdi. Haçlı akınları bu Selçuklu Sultanının ölümünden üç yıl sonra, 1095'te başlamıştır ve Haçlı orduları 1099'da Kudüs'ü alıp yağmalamışlardır. Aynı günlerde İspanya'daki Müslümanlar Hıristiyanların saldırısına uğramışlardır. Gazzali işte ilerici, usa dayalı bilimsel Müslümanlara yönelik, gerici, us karşıtı Haçlı saldırıları başlayınca usa dayalı bilimsel düşünceden dönmüştür.

Gazzali, Hıristiyan Kilisesi'nin
Bilim ve Felsefe Düşmanı Yargılarını
Aynen Benimseyip Müslümanlığa Sokuyor

O yıllarda Papalar nasıl usa dayalı bilimsel düşünceyi, Aristoteles'i, eski Yunan düşünürlerini, Farabi'yi ve İbni Sina'yı kafirlikle, dinsizlikle suçluyor idilerse; Gazzali de Haçlı Saldırıları başladıktan sonra Haçlı kurmaylarıyla ağız birliği ederek, usa dayalı bilimsel düşünceyi ve usçuları kafirlikle, dinsizlikle suçlamaya başlamıştır. İslam'da 1100'lerde baş gösteren us ve bilim düşmanlığı, usa dayalı düşünceye karşı Haçlı görüşlerini benimsemiş olarak Bağdat'a dönen Gazzali'nin, o yıllarda Kilise'nin resmi görüşü olan Eski Yunan düşmanlığını Müslümanlara aşılamasıyla ortaya çıkmış bir olgudur. O yıllarda Gazzali'nin Aristoteles'e ve onun İbni Sina gibi açımlayıcılarına *kafir* diye saldırıp, felsefeyi *kafirlik* olarak damgalamasına alkış tutacak tek güç Papalıktı; çünkü Gazzali bu tutumuyla, ilgili konuda Kilise'nin yargısını İslam adı altında savunup Müslümanlara aşılamaktan başka bir iş yapıyor değildi.

Kitabımızın *"Hıristiyanlıkta İlericilik ve Gericilik"* başlıklı Beşinci Bölüm'ünde belgeleriyle gözler önüne serdiğimiz gibi, Hıristiyanlık Roma'da resmi din olduğu 300'lü yıllardan başlayarak Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerinin yapıtlarını dine aykırı damgası basarak yasaklamış, "Aziz"leri Justin Martyr, başta Aristoteles olmak üzere bütün Hıristiyanlık öncesi bilim ve düşünce birikimini yasa dışı sayarak kovuşturmuş, Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerinin yapıtları 1095 yılında başlatılan Haçlı Seferleri'ne dek sürekli yasaklı olmuştu.

IVSTINI PHILOSOPHI
ET MARTYRIS QVÆSTIONVM QVAS
GENTES CHRISTIANIS PONVNT, DE EO
quod corpore vacui, & de Deo, ac mortuorum
resurrectione explicationes.

Eiusdem Iustini ad Gentiles de necessariis quibusdam
quæstionibus responsiones.

Iacobus Peruisius Bituricus Carmeliticus interpres.

Ad D. Franciscum Tumonium Cardinalem.

LVTETIÆ PARISIORVM.

Apud Iacobum Dupuys, sub insigni Samaritanæ,
è regione collegij Cameracensis.

1554.

Cum gratia & priuilegio.

İlk Hıristiyan din adamlarından Justini Martyr'in
Aristoteles'i kafir olarak damgalayan kitabı.

İslam dünyasındaysa Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerinin yapıtları 800'lü yıllardan 1100'lerde Gazzali'ye gelene dek 300 yıl boyunca okullarda ders olarak okutulmuştu. O yıllarda yeryüzünde Eski Yunanistan-Yakındoğu düşünürlerine Hıristiyan din adamlarından başka saldıran yoktu. Gazzali'nin yaşadığı dönemde, Haçlı Seferleri'ni başlatan Papa II. Urban (1088-1099) ve onun ardından Papa olan II. Paschal (1099-1118) Aristoteles'e, Eski Yunanistan ve Yakındoğu düşü-

nürlerine "kafir" diyor ve savunucularını öldürtüyordu. Gazzali'nin yaşadığı dönemde Hıristiyan Bizans'ın İmparatorluk koltuğuna birbiri ardınca oturan I. Romanus (1068-1071), III. Nikephoros (1078-1081) ve I. Alexius Komnenos (1081-1118) da tıpkı Papalar gibi Aristoteles'e, Eski Yunanistan ve Yakındoğu düşünürlerine "kafir" diyor ve savunucularını öldürtüyordu. Bağdat Hilafet Devleti'nde en yüksek eğitim kurumunun başı olarak Gazzali, Avrupa ve Anadolu topraklarında Hıristiyan Papaların ve Kralların Aristotelesçiliği ve Aristotelesçileri "kafir" olarak damgalayıp savunucularını öldürdüklerini duymamış, bilmiyor olamazdı; Bizans'ın koğuşturmasından kaçan Aristotelesçiler Bağdat'a Papaların koğuşturmasından kaçan Aristotelesçiler Endülüs'e, Aristotelesçiliğin başüstünde tutulduğu İslam topraklarına sığınıyordu. Gazzali, işte böyle bir ortamda Aristoteles'i ve Aristotelesçiliği "kafirlik", Farabi'yi ve İbni Sina'yı da Aristotelesçi oldukları için "kafir" olarak damgalamakla, Papalarla ağız ve görüş birliği etmiş; Eski Yunanistan-Yakındoğu bilgeliğine düşmanlığı bu Hıristiyan Papalardan ve İmparatorlardan aynen alıp İslam'a şırınga etmiş oldu. Öyle ki Papa IV. Urban'ın Aristotelesçiliği kafirlik olarak yasaklayan yazılı buyruğu ile Gazzali'nin Farabi ve İbni Sina'yı Aristotelesçi oldukları için "kafir" ilan eden yazıları ikiz bir usyürütmenin ürünüdürler.

Azarias, Kilise'nin bilim ve düşüne karşıt tutumunu belgeleriyle gözler önüne seren "Aristoteles ve Hıristiyan Kilisesi" adlı çalışmasında şöyle der: *"Papa IV. Urban üniversiteye verdiği buyrukta, Hıristiyanlık inancına karşıt olan bütün yazılar gibi Aristotelesin Fizik ve Metafizik kitaplarının da* ***her ne amaçla olursa olsun kesinlikle okunmamasını*** *buyurmuştur."*[338]

Papa IV. Urban
(1261-1264)

Hıristiyan dünyasında Aristotelesçiliğin ve Eski Yunanistan-Yakındoğu Bilgelerinin yapıtlarının okullarda okutulması yasağı, bu yasak konduktan ancak bin yıl sonra, 1366'da Papa V. Urban

tarafından kaldırılabilmiştir.

Azarias, yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmasında, Kilise'nin Aristoteles'e ilişkin yasağını kaldırmasını şöyle anlatır:

> 1366'da, Papa V. Urban'ın üniversite reformuyla görevlendirdiği iki Kardinal, bundan böyle Aristoteles'in Mantık ve Fizik yazılarının tüm akademik derecelerde ders olarak okutulacağını Aristoteles'in Fizik, Metafizik, Ethik ve Stagryrite'ini okumayan hiç kimsenin Master derecesine ulaşamayacağını ilan etmiştir. Bu kararla Haureau'nun deyişiyle "Aristoteles Evrensel Öğretmen olmuştu." Evet, gerçekten de sözcüğün tam anlamıyla böyle oldu. Eğitimciler Papa V. Urban'ın 1366 buyruğuyla Aristoteles'i usta olarak benimsediler.[339]

Papa V Urban (solda) ve Aristoteles'in yapıtlarının üniversitelerde okutulmasına ilişkin 1366'da yayımladığı papalık buyruğu (sağda)

Bin yıl boyunca Aristoteles, Platon vb. gibi Eski Yunanistan-Yakındoğu bilgelerini ve yapıtlarını *kafirlik* diye yasaklayan ve onların savunucularını *kafir* diye damgalayıp diri diri yakan Kilise'nin, bin yıl sonra 1366'da birden bire yüz geri edip onları Baş Öğretmen olarak bağrına basmasının nedeni; Müslümanların bilim alanındaki göz kamaştırıcı üstünlüklerini Eski Yunanistan-Yakındoğu bilgeliğine kucak açmalarına, onların yapıtlarını inceleyip katkıda bulunarak geliştirmelerine borçlu

oldukları gerçeğini kavramasıydı. Papa V. Urban, *"Müslümanlar bilim alanında bizden kat be kat üstünler, onlar bu üstünlüğü nasıl sağladılarsa biz de aynı yoldan giderek, bilimde Müslümanları geçeceğiz"* diye bir karar almış ve bu doğrultuda, Müslümanların 750-800 yıllarında yaptıklarını onlardan altıyüz yıl sonra 1366'da yaparak, Eski Yunanistan-Yakındoğu Bilgeliği'ni kafir diye nitelemeyi bırakıp, öğretmen diye bağrına basmıştır. İşte Batı, bugün dünyanın gözünü kamaştıran tüm bilimsel üstünlüğünü Papa V. Urban'ın 1366'da aldığı bu karara borçludur.

İslam dünyası ise bugünkü tüm bilimsel geriliğini, Gazzali'nin Hıristiyan dünyasını karanlıkta bırakan 1366 öncesi Eski Yunanistan-Yakındoğu Bilgeliği düşmanlığını İslam'a sokmasına borçludur.

1400 yıllarına dek Müslümanlardan bilim dilenen Hıristiyan Batı'yı, Müslümanlara bilim satar duruma getiren, Papa V. Urban'dır.

Geçmişte yüzyıllarca tüm dünyaya bilim satan Müslüman dünyasını, Hıristiyan Batı'dan bilim dilenir duruma düşüren ise, Gazzali'dir.

Peyami Safa'nın *Gazzali'de Hıristiyan Tesiri*[340] olarak sözünü ettiği *Algazel: Dogmatica, Moral y Ascetica* (Madrid 1901) ve *El İslam Cristianizado* (1931-Türkçesi *Hıristiyanlaşan İslam*) adlı kitaplarında Miguel Asin Palacios'un Gazzali'den örnekler vererek tanıtladığı gibi, Gazzali usa ve bilime karşı Haçlı görüşlerini Müslümanlığa sokarak, Müslümanlıları Haçlılar gibi gericileştiren *"Haçlı mukallidi"* bir gericidir.

Miguel Asin Palacois

Gazzalicilikten kaynaklanan Sufi tarikatların, örneğin Mevleviliğin, Hıristiyanlara -nedense?- pek sevimli geldiğini, Gazzali'den 900 yıl sonra bugün dahi kendi gözlerimizle görmüyor muyuz?

Amerika'ya göç eden Hıristiyan Avrupalılar orada yerli Kızılderililerle karşılaşmışlar ve *"En iyi Kızılderili, ölü*

Kızılderilidir" deyip onlara soykırım uygulayarak topraklarına el koymuşlardır. Benzer biçimde, Batılı Hıristiyanlar için *"En iyi Müslüman, Gazzalici Sofi Müslümandır."*

Batılı Hıristiyan için, üstüne bir hırka geçirip her gün bir tane zeytin yiyerek toplumdan soyut biçimde yaşayan, bu dünyadan elini eteğini çekmiş, bu dünyada gözü olmayan, bilimle teknolojiyle uğraşmayan, uğraşanları da kafir diye öldüren, tef çalıp ilahiler söyleyerek zikr ile döne döne kendini uyuşturan, *"Allah! Allah!"* diye bağırarak başını öne arkaya sağa sola savura savura baygınlıklar geçiren bir Müslümandan daha iyi ne olabilir? Böyle bir Müslüman'ın nesinden çekinecek, korkacak Hıristiyan Batı?

Bağrat'ta Geylani tarikatının sufileri zikr ayininde (Fotoğraf:©Nicholas Nilsson)

Bağrat'ta Geylani tarikatının sufileri zikr yapıyor (Fotoğraf:©Nicholas Nilsson)

Mısır'da Kahire'de Fatima Al-Nabaweyya türbesine yakın bir tekkede zikr ayini (Fotoğraflar: © Nicholas Nilsson)

Kahire'de Seyid Ali Zeynel Abidin Camii'ne yakın bir tekkede kadın erkek birarada zikr ayini (Fotoğraf:© Nicholas Nilsson

Kahire'de el-Hüseyin Camii'nin avlusunda zikr ayini (Fotoğraf:© Nicholas Nilsson)

Mısır'da Kahire'de Seyyide Zeynep zikir ayini (Fotoğraf: © Nicholas Nilsson)

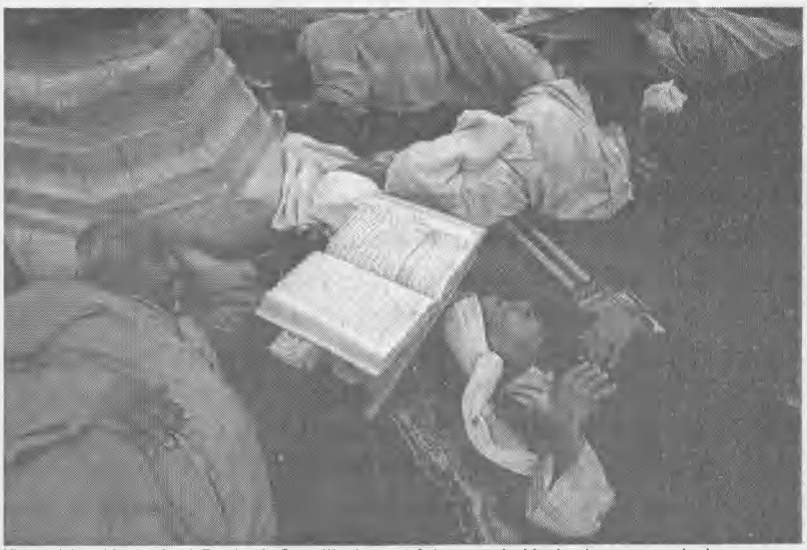

Tanta'da Ahmed el-Bedevi Camii'nde sayfaları açık Kur'an'ın çevresinde uyuyan hacılar. (Fotoğraf: © Nicholas Nilsson)

Gazzalici tarikatların ilk çıktıkları yerlerden, Bağdat'tan Kahire'den alınmış bu sufi Müslüman görüntülerine dünyadaki tüm İslam ülkelerinde raslanabileceği gibi, ülkemizde de sık sık buna benzer görüntülerle karşılaşmaktayız. Bu görüntüler, son 900 yıldır İslam toplumlarına egemen olan Gazzaliciliğin ürünüdür. Bilimci deneyci Müslümanlık nasıl olup da bilimsiz, üretimsiz, boyunduruk altında kıvranan bir Müslümanlığa dönüşebilmiştir? Bu soruyu doğru yanıtlamaksızın Müslümanlığın içinde uyuşturulduğu ortamdan ayılarak kurtulmasına olanak yoktur.

Avrupa'da Haçlı Seferleri'nin amacı Hıristiyanları bölen mezhep ayrılıklarını kılıç gücüyle ortadan kaldırıp tüm Hıristiyanları Katolik mezhebinde birleştirerek, topluca, birlik içinde İspanya'daki, Sicilya'daki ve Doğu'daki Müslümanların üzerine saldırmak ve böylelikle Müslümanların tüm varsıllıklarını ele geçirerek yeryüzüne egemen olmaktı. Bu amaç doğrultusunda başlatılan Haçlı akınları, İslam devletlerini de Haçlıların yöntemlerini uygulayarak önce Müslümanlar arasında mezhep birliğini sağlamak; Müslümanları Haçlı saldırılarına

karşı savaşa sürmek üzere onların din duygularını bilemek ve bunu sağlayabilmek için de Müslümanların din duygularını azaltacağını düşündükleri usa dayalı, sorgulayıcı, bilimsel eğitime son vererek, İslam'da VIII. yüzyıldan başlayarak, Haçlı saldırılarına dek süren usa dayalı bilimsel eğitim-öğretimin yerine, Haçlı saldırganlara Haçlı yöntemleriyle karşı koymak üzere, tıpkı Haçlılar gibi usa dayalı düşünce üretimine karşıt bir dinci eğitim-öğretimi egemen kılmak olmuştur. İşte Müslümanların tüm yeryüzünde bilime önderlik ettikleri *İslam'ın Altın Çağı*, George Sarton ve Alexander Koyre vb. gibi Batı'nın el üstünde tuttuğu saptırıcı bilim tarihçilerinin uydurduğu üzere Selçuklu Türklerce değil, Haçlı saldırılarının etkisiyle, us ve bilim karşıtı gerici Haçlı yargılarını Müslüman bir söylemle Müslümanlığa sokan Gazzaliciliğin İslam devletlerinde resmi ideoloji olarak benimsenmesiyle son bulmuştur.

Düne bakıp bugünü anlamak
Bugüne bakıp dünü anlamak

1945 yıllarında ABD'nin başını çektiği Batı ile Sovyetler Birliği arasında başlayan Soğuk Savaş yıllarında, nasıl ABD Sovyet yayılmasına karşı toplumların dine sarılmasını bir önlem olarak benimsemiş ve başta kendisi olmak üzere başını çektiği tüm Sovyet karşıtı ülkeleri bilimgüder eğitim-öğretimden koparak dingüder bir eğitim ve öğretime sürüklemişse; [Bunu İblisin Kıblesi adlı kitabımda ayrıntılarıyla anlattığım ve belgelerle gösterdiğim için burada yeniden anlatmıyorum] 1100'lerde Haçlı saldırıları karşısında kalan İslam devletleri de tıpkı ABD'nin Sovyet yayılmasına karşı uyguladığı yöntemi uygulayarak: *"Haçlı yayılmasını durduracak ve püskürtecek tek güç dine ve dinin birleştiriciliğine sarılmaktır"* biçiminde düşünüp usa dayalı bilimci Müslümanlığı terkederek, sorgusuz-sualsiz us karşıtı sufi Müslümanlığa geçmişlerdir.

Unutmayalım ki, 1917 Ekim Devrimi'nden sonra tanrıtanımaz bilimgüder bir eğitim ve öğretim düzeni uygulamakta olan Sovyetler Birliği dahi, 1940'larda Nazi Almanyası'nın sal-

dırısına uğradığında, istemeye istemeye toplumdaki din duygularını bilemeye yönelmiş ve Nazi akınları sürdüğü sürece tanrıtanımazlığı istemeye istemeye bir yana bırakmıştı. Yine unutmayalım ki, Kurtuluş Savaşı yıllarında İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan orduları Türklerin üzerine saldırırken Hıristiyanlığı kullanınca, TBMM de Müslümanlığa sarılmış ve Kurtuluş Savaşı süresince din duygularını bileyici bir çaba göstermiştir.

İşte 1095'te başlayan Haçlı Akınları da usa dayalı bilimci İslam devletleri üzerinde böyle dönüştürücü bir etki yapmış, Müslümanları gerici Haçlılara karşı savaşa sürebilmek için din duygularını bilemek gerekmiş; o yıllarda filizlenen us karşıtı eğilimleri nedeniyle gözden düşüp bir köşeye çekilen Gazzali, Haçlı saldırıları başlayınca, usa dayalı sorgucu bir toplumun kolayca savaşa sürülemediğini görüp usçuluğu bir yana bırakan devletçe el üstünde tutularak en yüksek görevlere atanmıştır. Tıpkı, 1945 yılında Türkiye Cumhuriyeti devleti de Sovyetlerin Tanrıtanımazlığı Türkiye'de yaymasına engel olmak gerekçesiyle Müslümanların din duygularının bilenmesine gerek duyup ABD'nin istekleri doğrultusunda okullara din dersleri koyduğu ve 1945'e dek tıpkı Gazzali gibi bir köşeye çekilmiş ya da görevlerinden atılmış durumda bulunan bütün gerici düşünürleri de, itildikleri kuytulardan çıkarıp yeniden üst düzeyde görevlere atadığı gibi... Tıpkı 1945'ten sonra, Türkiye'de Gazzali'nin kitaplarının çevrilip yayılmasında bir patlama görüldüğü ve topluma Gazzalici, eşdeyişle, sorgusuz-sualsiz, us karşıtı, sufi bir Müslümanlık anlayışı aşılanmaya başlandığı gibi... [Bunları "Türkiye'nin Siyasi İntiharı: Yeni-Osmanlı Tuzağı" adlı kitabımda belgeleriyle anlattığım için burada yinelemiyorum.]

Sonuç olarak, 1923'te kurulan Atatürkçü, bilimgüder, usa dayalı, bilimci Türkiye Cumhuriyeti'nde, bilimsel düşünce karşıtı dinsel gericiliğin 1945'ten sonra SSCB yayılmasına karşı ABD güdümünde devlet eliyle hortlatılması ile 827'de kurulan Vasıl bin Atâ'cı, bilimgüder, usa dayalı bilimci Abbasi yöneti-

minde, gericiliğin 1100'den sonra Haçlı yayılmasına karşı devlet eliyle Gazzali aracılığıyla hortlatılması olayı, birbirine çok benzer olaylardır. İslam devletleri Haçlı yayılmasına karşı Gazzaliciliğe sarılınca nasıl Haçlı yöntemlerini uygulayarak Haçlıları kovabildiler, ancak kendileri de Haçlılara benzeyip Haçlılar gibi gericileştiler ve bugün Batı'nın yarı sömürgeleri konumunda sürünüyorlarsa; Türkiye Cumhuriyeti devleti de Sovyet yayılmasına karşı Haçlı yöntemlerini benimseyip dine sarılmayı öğütleyen ABD'nin güdümüne girerek *"herkes dinine sımsıkı sarılsın"* diyen ABD'nin buyruğuyla, eğitimde Gazzaliciliğe sarılınca, bilimsel ve düşünsel alanda gerileme içine yuvarlanmış; evet Türkiye Sovyet yayılmasından kurtulabilmiş, ancak Soğuk Savaş yıllarında içine düştüğü irtica, gericilik ve Gazzalicilik batağında kıvranmayı sürdürmektedir.

Eğer Türkiye eğitim-öğretimi çok başlılıktan kurtarıp tekbaşlı bilimgüder, usa dayalı, ulusçu, bilimci eğitimi tüm yurtta egemen kılamazsa; din eğitim ve öğrenimini Gazzalicilikten kurtarıp Müslüman yurttaşları Gazzali öncesinin usa dayalı bilimci Müslümanlık anlayışına yöneltemezse ve bilimgüder (laik) olması gereken devlet aygıtını, Gazzali beyinli tarikatçılardan arındıramazsa, Türkiye'nin geleceği de tıpkı Gazzaliciliğin egemen olduğu tüm İslam ülkeleri gibi karanlık olacaktır.

Kimi yazarlar; *"Batı Hıristiyanlığa bağlıdır, onların bir Vatikan'ı vardır, bizi boğmaya çalışmaktadırlar, öyleyse biz de Müslümanlığa dört elle sarılalım, devletimiz bilimgüder (laik) yönetim anlayışını bırakıp dingüder bir İslam devletine dönüşsün; Vatikan nasıl Hıristiyanları birleştiriyorsa biz de Halifeliği yeniden kurup bütün Müslümanları kendi buyruğumuz altında birleştirelim, Batı'nın kıskacından ancak böyle kurtuluruz"* diyerek, Gazzalici bir kurtuluş yolunu savunmaktadırlar.[341] Bu bölümde, Gazzaliciliğin sonunun kurtuluş olmadığını gösterebildiğimi sanıyorum.

Gazzali, *bilim ve felsefe ile uğraşmanın kişiyi dinden çıkartacağı* yargısını İslam toplumlarının beynine öyle derin kazımıştır ki, bu anlayışın bin yıl sonraki uygulaması olarak, ülkemizde

felsefe ve mantık dersleri 1980'lerin ilk yıllarında okullardan kaldırılmış, neredeyse yirmi yıl boyunca bu dersler okutulmamıştır.

Gerçek ortadadır: XII. yüzyılda Gazzaliciliğe saplandıktan sonra o bataktan bir daha kurtulamayan İslam ülkeleri, bugün yeryüzünün en geri, Batı'ya en bağımlı, Batı'nın en çok sömürdüğü ülkeleri durumuna düşmüşlerdir. Müslümanları Gazzalicilikten kurtarıp, usa dayalı bilimsel, Proto-Atatürkçü Mutezile (çizgidışı) Müslümanlık anlayışına yöneltmedikçe, dingüder yönetim biçimlerini bırakıp usa dayalı bilimgüder yönetim biçimini benimsemedikçe, hiç bir İslam ülkesinin 827-1107 yılları arasında kalan bilimsel üstünlüğe yeniden ulaşmasının ve İslam'ın Altın Çağı'nı yeniden yaratmasının olanağı yoktur. Türkiye de 1945'ten sonra ödün üstüne ödün verdiği Gazzalicilikten kurtulup usa dayalı-ulusçu-bilimci Atatürk ilkelerini yeniden ve ödünsüzce uygulamaya koymadıkça, Batı'nın kıskacında kıvranan, bir türlü belini doğrultamayan, karanlıklar içinde bocalayan, başı bir türlü dertten kurtulmayan geri bir ülke olacaktır.

EK

İSLAM KÜLTÜRÜNÜN İSPANYA'DA GELİŞİMİ [342]

Auguste Bebel

Bugünkü İspanya, Avrupa'nın en güzel ve en verimli ülkelerinden biri ve çok erken bir uygarlığa kavuşmuş olmasına karşın günümüzün çağdaş kültür devletleri içinde son sıralarda yer almaktadır. Oysa bu her zaman böyle değildi.

İspanya, Roma İmparatorluğu'nun bir eyaletiyken, İ.Ö. 206'da bir bölümü Kartacalılar'ın eline geçmiş ama daha sonraları İ.Ö. 19'da artık tamamen Romalılar'ın hakimiyetine girdikten sonra Roma'nın en verimli ve en zengin eyaletlerinden biri olmuştu. Yunanlılar ve Romalılar'ın sayısız kolonileri, bu devletlerin kültürünü çok erken bir dönemde İspanya'ya getirmişti. Roma İmparatorluğu'nun egemenliği 5. yy. başlarında Vandallar ve Süenler tarafından ortadan kaldırılmış ve ülke feci şekilde tarumar edilmişti. Daha sonra göçler sırasındaki akımda Batı Gotları bunları izlemiş, Vandallar'ı Kuzey Afrika'ya zürmüş ve zamanla tüm ülkeli ele geçirmişlerdir. 6. yy.'da Franklar tarafından sıkıştırılan ve o zamana kadar Hıristiyan Aryan olan Batı Gotları, teslis dinini (Hıristiyanlığı) kabul ettiler; böylece Franklar'ın düşmanlığından kurtuldular, ama bu kez de Roma başpiskoposunun hakimiyeti altına girdiler. Halk için değişen bir şey yoktu. Batı Gotları yerleşimden sonra toprakların üçte ikisini kendi hakimiyetlerine aldılar, geri kalan bölümü de yerli halka bıraktılar. Bu halk köle olarak ya da serf olarak kullanılıyordu, o çağlarda alışılagelmiş şekilde boyunduruk altına alınmışlardı.

Ruhban sınıfı daha yeni yerleşmişti ki, Aryan inancına sadık kalanlar bağnazca takip edilmeye başlandı. Derken bu vahşi takip, Roma İmparatorluğu döneminden beri ülkede yaşayan çok sayıdaki Yahudi'ye yöneldi, bunların servetleri yağmalanıyor, çocukları ellerinden alınıp zorla Hıristiyan olarak yetiştiriliyordu. **(Devşirme Sistemi)** Soyluların ve din adamlarının güçlenmesiyle halk iyice yoksulluğa sürüklendi. Aile bireyleri arasında sonu gelmeyen çekişmelerle iyice güçsüz düşen ve soyluların karşı konulmaz baskıları sonucu saltanatları tehlikeye giren krallar, kendilerini din adamlarının ellerine bıraktılar. Ruhban sınıfı, durumdan yararlanıp kralları soylulara karşı korudular; ama buna karşılık krallığı parmaklarında oynatmaya başladılar. Krallar güçlü iktidarlarına karşın tam anlamıyla ruhban sınıfının baskısı altına alınmışlardı. Örneğin 633 yılında krallardan biri, Toledo'da toplanmış olan piskoposların konsülü önünde zavallı bir durumda kalmıştı. Oysa, Roma'daki papazların buna benzer bir zafere ulaşması için daha bir kaç yüzyol beklemesi gerekecekti. 8.yy'ın başında din adamlarının yardımıyla kral Witiza düşürüldü ve Roderich (Rodrigo) tahta geçti. O da minnettarlığını göstermek için, Yahudiler'i gözden çıkardı. **90 000 Yahudi birkaç yılda zorla Hıristiyanlaştırıldı.** Ayrıca intikam ve misilleme de eksik olmadı. Uçarı, aklı havada bir insan olan kral Roderich, Centa valisinin Toledo'da yerleşmiş olan kızına zorla sahip oldu. Kızının babası bu ayıbı duydu ve öç almaya yemin etti. Halife adına Kuzey Afrika'yı yöneten Ebu Musa'nın yaveri Tarık bin Ziyad ile irtibata geçen vali, onu İspanya'yı istilaya çağırdı. Tarık bin Ziyad, Musa ile anlaşarak 711 yılında İspanya'nın kendi adıyla anılacak olan Cebeli Tarık boğazından geçti. Xeres de la Frontela'da, Roderich ile tarık bin Ziyad arasında kanlı bir çarpışma oldu. Hıristiyanların çoğunlukta olmasına karşın Müslümanlar ihanetin de yardımıyla savaşı kazandılar ve Roderich burada hayatını kaybetti. Tarık bin Ziyad büyük bir hızla ilerledi. Kıskançlık ve hasetle ordunun başına geçen Musa, dağlık bölgelerle dolu olan kuzeybatı kısmına kadar ilerledi ve Kantabriya, Asturya ve Galiçya ile birlikte bütün İspanya'yı ele geçirdi.

Böylece Hıristiyan İspanya, Müslümanların hakimiyeti altına girmiş oldu. Tarık bin Ziyad'a kötü davranan ve onu zindana atan Musa'nın bağımsızlık elde etmek için uğraştığı ihbar edilince, halife Güney Fransa'ya kadar ilerlemiş olan Musa'yı ordusu içinde tutuklattırdı. Musa kırbaçlandı ve hapse atıldı, ikibin dinar ceza ödemek zorunda kaldı ve sonunda İspanya fatihi, yoksulluk içinde göçüp gitti.

Araplar ya da Berberi'ler, (Orduda Habeşlerden gelme çok sayıda Berberi vardı) İspanya'daki egemenliklerini kurmaya, Hıristiyanları ve Yahudileri dini vecibelerinde serbest bırakıp, onlara karışmayarak başladılar. Toprak ve arazi, - sözkonusu yerin hala bir sahibi varsa- ona bırakıldı. Buna karşılık Arapça ve Arap-İslam Anayasası İspanya'da yürürlüğe kondu. İspanya nihayet rahat bir soluk alabilmişti. Herşey birkaç yılda neredeyse kökünden değişmiş gibiydi. Arap-Müslüman tarımı ve kültürü, bugün bile kalıntılarına raslanan muazzam su kanallarıyla birlikte, ülkenin bütün eyaletlerini yemyeşil birer bahçeye çevirmekte gecikmedi. Guadiana ve Guadalkivir vadileri, bugünkü insanlara bir masal gibi gelecek zenginliğe ve görkemliliğe büründüler. Nüfus hızla yoğunlaştı ve sadece Guadalkivir nehri bölgesinde 12 000 yerleşim merkezi ve büyük kentler kuruldu; Granada, Sevil ve Kurtuba bu ünlü kentlerin başında geliyorlardı ve bunlardan sonuncusu ülkenin başkentiydi.

El zanaatları, manifaktür, ticaret ve taşımacılık örnek yollar ve limanların da katkısıyla muazzam bir gelişme göstermişlerdi ve çeşitli Müslüman yazarların belgeledikleri gibi, İspanya sanat ve el zanaatları bakımından Arap (İslam) İmparatorluğu'nun geri kalan kesimlerinden daha ileride ve ünlüydü. Kentler mantar gibi yerden bitiyor, daha önceden mevcut olanlarsa, bugünkü durumları o günkünün ancak gölgesi olabilecek bir biçimde büyüyüp genişliyorlardı.

Kurtuba görkem ve büyüklüğü yönünden Bağdat ile rekabet edebilecek durumdaydı. Kentin yirmisekizden fazla banliyösü, yüzbinden fazla konutu ve bir milyondan fazla nü-

fusu vardı; bu nüfusun 130 000'i ipek dokumacılığıyla uğraşırdı. Yollar kaliteli bir biçimde döşenmişti ve akşamları sayısız fenerlerin ışığında saatlerce gezilebilirdi. **Bundan yediyüz yıl sonra Londra'da tek bir sokak feneri bulunmadığı gibi, Paris'te kötü ve elverişsiz hava koşullarının egemen olduğu durumlarda insanların büyük bir sefalet içinde çırpınmaları kaçınılmazdı; aynı tarihlerde Berlin, adı sanı okunmayan küçük bir taşra kentiydi.**

Muazzam, debdebeli birer yapı olarak göze çarpan sayısız cami arasında, 19 sahınlı bir cami, bugün Hıristiyan katedrali olarak kullanılmakta ve hala hayranlık uyandırmaktadır. Büyük kentlerde, doğu debdebesine ve lüksüne sahip muhteşem saraylar, konaklar ve özel malikhaneler vardı. Bu sayısız yapıttan da günümüze bir çok kalıntı ulaşmıştır. Bütün bu yapıtların içinde en büyüğü bugün hala hayranlık uyandıran Granada'daki ünlü Elhamra'dır.

Bir gelenek, Müslümanları çağlarındaki Hıristiyanlardan ayırdığı gibi, onlara büyük bir avantaj da sağlıyordu: Temizlik... Müslümanlar nereye yerleşirse yerleşsinler, ilk iş olarak geniş, halka açık hamamlar kuruyorlardı; oysa aynı dönemlerde **Hıristiyanlar için pislik ve tiksindirici artıklar içinde yaşamak, Tanrı'nın hoşuna gitmenin belirtisi sayılmaktaydı; Hıristiyan azizleri ve kendilerini dine adamış kimseler, özellikle pislik ve kir içinde, börtü böcekle birlikte hayvan gibi yaşamayı, Tanrı'nın gözüne girmenin bir yolu sanıyor, ot yiyerek beslenmekten geri kalmıyorlardı. Yıkanmak ve üst baş değiştirmek, dünyaya dönük çabalar sayıldıklarından günah sayılıyordu. Tüm ortaçağ boyunca rahibelerin yüzleri ve ellerinden başka bir yerlerini yıkamaları kesinlikle yasak değil miydi? O da tek ele üstelik!.. Ayrıca aziz Silvania'nın altmış yaşına kadar ne elini ne yüzünü ne de vücudunun başka herhangi bir yerini yıkamamakla ünlü olduğu, yalnızca Komünyon toplantılarına giderken parmak uçlarını suya batırdığını bilmeyen var mı? Tabenna'nın Melekler Kuralı, yıkanmayı "kafir işi" diye yasaklamamış mıdır?** Tersine, İs-

lamiyet her Müslümanın her gün yıkanmasını ve tertemiz olmasını mecbur kılar. Bu olgu, Müslümanların yararına çok önemli bir kültür özelliğidir ve işte bu bakımdan Kurtuba'da başka hiç bir büyük kentte rastlanmasına olanak bulunmayan bir sayıda, tam 990 halka açık hamam bulunmaktaydı.

Büyük kentler arasında Granada ve Sevilla dörtyüzer bin, Kurtuba ikiyüz bin nüfusa sahiptiler ve bir gezginin anlattığına bakılacak olursa, o kadar çok kent vardı ki, insan günde kimileyin üç kenti birden gezebilirdi. Ayrıca ülkenin dört bir yanında yaşanan rahatlık ve lüks, dönemin Avrupa'sıyla tam bir tezat oluşturacak nitelikteydi. **Avrupa'da o dönemlerde prensler bile sersefil ahşap ya da kerpiç konutlarda otururlar, bunlarda pencere, baca diye bir şey bulunmaz, damda bırakılan bir delik baca görevi görürdü.**

Ve **İspanya dışındaki Avrupa'da, adına kitaplık denebilecek tek bir yer bulunmadığı gibi, ancak üniversite adına layık iki üniversite varken, İspanya'da yetmiş büyük halk kitaplığı bulunuyor ve yalnızca Kurtuba'daki kitaplığın kitap sayısı 600 000'lere ulaşıyordu**. Yüksekokulların sayısı onyediydi; buralarda Hıristiyanlar ve Museviler, Müslümanlarla birlikte dostça, barış içinde eğitim görüyorlar, birbirleriyle yarışırcasına öğreniyorlardı. Hatta ilkokul benzeri kurumlara da raslamak mümkündü ve okuma yazma bilmeyen Müslüman yok gibiydi.

Düşünce ve kültür dünyasındaki bu büyük atılımlar, Hıristiyan din adamlarının huzurunu kaçırmakta gecikmeyecekti elbette. Daha dokuzuncu yüzyılda, genç Hıristiyanların, kilise babalarını ve kutsal kitapları küçümsediklerinden ve Latince'yi önemsemeyip bunun yerine büyük bir istekle Arapça öğrenmeye çalıştıklarından ve Arap edebiyatını yuttuklarından yakınıyorlardı. Zenginlerin, büyük giderleri göze alarak, sadece Arapça kitaplardan oluşmuş büyük kitaplıklar kurdurdukları, buna karşılık Hıristiyanlığın yapıtlarını içerikten ve değerden yoksun bulduklarından bunlara kitaplıklarında yer vermediklerini anımsatıp dert yanıp duruyorlardı; söylenene

bakılacak olursa, bu gibi kimseler, kendi dillerini bir yana bırakıp yalnızca Arapça yazıp konuşuyor, edebiyatta da neredeyse Araplarınkini gölgede bırakacak Arapça yapıtlarla duygularını dile getiriyorlardı.

Avrupa'nın hemen her ülkesinden akın akın gençler İspanya'ya geliyor, burada bilgi ve eğitimin yanısıra **şövalye nezaketi** edinmeye çalışıyorlardı; çünkü bu türden davranışlar konusunda da Kurtuba Sarayı büyük bir üne kavuşmuştu. Güzel kadınların şiirle, müzik ve şarkıyla övülüp yüceltilmesi, Kurtuba'da doruk noktasına ulaşmış, buradan Fransa, Almanya ve öteki Avrupa ülkelerine yayılmıştır. Kadınlar da öğrenimlere öe sanat faaliyetlerine katılırlar, son derece gelişmiş bir özgür toplumsal konumdan yararlanırlar, hatta çok serbest davranışlarından ötürü zaman zaman adlarının kötüye çıktığı bile olurdu.

Özellikle ünlü oldukları incelemeler tıp alanındaydı... Kadın doktorlar ve cerrahlar da vardı. Onyedinci yüzyılda İspanya yeniden Hıristiyanlaştırıldığında, İspanyol doktorları Avrupa'da raslanabilecek en cahil doktorlar derekesine gerilediler.

Ayrıca astronomi, kimya, botanik, mineroloji alanının yanısıra, dilbilgisi, matematik, tarih, felsefe ve hukuk inceleme ve araştırmaları, İspanya'daki yüksek okullarda, İslam İmparatorluğu'nun herhangi bir yerinden hiç de farklı olmayan bir biçimde sürdürülüyor, madencilik ve gemi inşa alanındaki gelişmeler, İspanya'nın daha sonra bir daha hiç ulaşamayacağı bir düzeye ulaşıyordu.

Durumu en iyi olanlar, Hıristiyanların kendilerini izleyip baskı altında tuttukları dönemlere kıyasla durumları çok düzelen Yahudiler'di; Müslümanlara şükran borçlarını en iyi biçimde ödeyen Yahudiler, yeni düzenin en ateşli savunucuları olup çıkmışlardı. Yahudilerin sayısı ve zenginlikleri arttıkça arttı; ama yıllar sonra Hıristiyan haçı İspanya'da yeniden egemen duruma geçince, bu zenginlik Hıristiyanların arayıp da bulamadıkları bir ganimete dönüştü.

Buna karşılık Hıristiyan din adamları, geçmişin o güzel dönemlerini bir türlü unutamıyor, elinden geldiği her yerde ve durumda alt sınıfların fanatizmini körükleyip galeyana getiriyordu. Dinsizler ile aynı toprakları paylaşmak, kiliselerin yanında cami ve sinagoglara katlanmak, Hıristiyan din adamları için olanaksızdı. Bütün bunlara Müslümanlarınkine tamamen zıt bir hayat anlayışını da eklemek gerekir. Müslüman, neşeli yaşamayı seven bir insandı; bedensel hazlarına din önemli bir engel getirmemişti.[343] Bilgiyi, eğitimi severdi. Din konularında son derece hoşgörülü olan bu insan, Hıristiyan gençliği elbette kolayca etkileyebiliyordu.

Dünyayı önemsemeyip küçümseyen, bedenin çarmıhta acı çekmesini, duyumsal hazların baskı altına alınmasını vaz'eden Hıristiyanlık, Müslümanlığın tam karşı kutubunda yer alıyordu.[344] Yetmiyormuş gibi, **eğitilme ve aydınlanma çabalarının düşmanı, hoşgörüden yoksun bir dindi Hıristiyanlık.** Bütün bunlara Arapların yabancı bir ırktan oldukları ve İspanya'ya dışarıdan gelerek burayı işgal ettikleri gerçeğini de eklersek, daha büyük bir zıtlığın pek kolay düşünülemeyeceği de anlaşılır. Sürtüşmeler ve kavgalar hiç eksik olmuyor, Hıristiyanlar da bunların üstüne üstüne gidip onları tahrik ediyorlardı.

İlk önce olabilecek en berbat kimselerden birinin, Aziz Eulogius'un önderliğindeki ruhban sınıfı, Müslümanları dönmeye zorlamak için her çareye başvurmaya başladılar; bunlar Müslümanlığa saldırıyor, onu hor görüyor, böylece düşmanlıkları körüklüyordu. Müslümanlığın hoşgörüsü karşısında kendi dininden soğuyan binlerce Hıristiyanı gördükçe bu kimselerin Müslümanlığa duydukları kin ve öfke daha da artıyordu. Ayrıca cahil kitleler Müslümanlığa karşı kışkırtıldı. İslam dini alaya alındı, Müslümanların dinsel örf ve adetleri çiğnenmeye başlandı. Yetmiyormuş gibi, camilere ve duruşma salonlarına girilerek, her türlü terbiyesizliklerle, taşkınlıklarla duruşmalar engellendi. Böyle bir suçun cezası ölümdü. Gelgelelim, fanatik Hıristiyanlar böyle bir cezaya seve seve ve gözlerini kırpmadan

razı oluyorlardı; çünkü sonunda inançlarının kurbanı olacaklardı. Bu çirkin davranışlar, gittikçe daha da berbat bir hal alınca, aklı başında olanlar duruma müdahele etmek istediler ve provokasyonlara dur diyebilmek için bir piskoposlar kurulu topladılar. Bunun üzerine fanatikler ihanetten ve satılmışlıktan söz etmeye, bas bas bağırmaya başladılar. Kendi çıkarlarının, bu fanatik kimselerce korunduğunu sanan alt tabakalardan halk kitleleri, ruhban sınıfının ağzına bakıyordu; yukarıdaki suçlamalara da inanarak, Müslümanlığa karşı saldırılarını daha da artırdılar. Derken kanlı çarpışmalar görülmeye başlandı, ülkenin kuzey doğusundan İspanya'ya giren İspanyol orduları ve prensleri, ülkeyi adım adım geri alıp Müslümanları geri püskürttükçe, bu kanlı çatışmalar da gittikçe sertleşti.

Öte yandan İspanya'daki Müslüman egemenliğinin durumu da değişmeye başlamıştı. Müslüman büyüklerinin Bağdat'taki halifelikten bağımsız olma istekleri, İspanya'daki valilere de sıçramaya başlamıştı; bunlardan biri, 756'da bağımsızlığını ilan etmekle kalmadı, kendini de halifeliğe getirdi. Ama, İspanya'da da tıpkı doğuda olduğu gibi, büyükler arasında halifeliği ele geçirerek kendini halife ilan etmek kavgaları eksik olmuyordu. Bunun üzerine iç savaşlar birbiri ardına patlak vermeye başladı, bu savaşların sonunda Saragossa, Toledo, Valensia ve Sevil'de bağımsız Endülüs prenslikleri türedi. Kurtuba'daki ve üst nehir bölgesindeki halifeliğin yetki ve idari alanı iyice sınırlandı. Böylelikle Hıristiyan İspanya, Müslümanları yenilgiye uğratabildi, ama ülkenin İspanyollar'ın eline geçebilmesi için onaltıncı yüzyılı beklemek gerekti. Görkemli Granada, Endülüs'ün elden çıkan son yapıtıydı. Toledo daha 12. yüzyılın başlangıcında, Badajz ve Meride 1231'de, Murcia 1241'de, Jaen 1246'da, Carmana ve Sevil 1248'de ve Malaga 1487'de Hıristiyanlarca geri alındı. Büyük Şarlman'ın daha 777 yılında İspanya'ya yaptığı ani saldırı, imparatoru içinden çıkılmaz bir kıskaca düşürmüş, sonunda Saksonyalıların ayaklanmasıyla alaşağı edildiğine memnun bile olmuştu.

İspanyol Hıristiyanları, daha önce Müslümanların eline geçmiş bir ülkenin efendileri olur olmaz, Endülüslülere ve Yahudilere karşı acımasız, kanlı bir zulüm başlattılar.

Kendilerine verilen sözlere karşın teslim koşullarına uyulmadı; camiler tahrip edildi, binlerce Endülüslü (Emevi) ve Yahudi katledildi yada her türlü şiddete başvurularak Hıristiyanlaştırıldı. Milyonlarca insan Afrika'ya göç etmek zorunda kaldı; kalabalık kentler boşaldı, yok oldu; daha önce insandan geçilmeyen bölgelerde in cin gezinir oldu; tarım, bahçıvanlık, ticaret ve taşımacılık hızla geriledi; halk yoksulluk ve sefalet içinde kıvranmaya başladı. Yıkıp yoketme hıncı, özellikle eğitim ve öğretim kurumlarına büyük bir hırsla saldırdı. Yüksek okullar kapatıldı, kitaplar ateşlere atılıp, bilimsel aygıtlar tırılıp parçalandı, böylece pahabiçilmez değerler içeren kitaplıklar yok oldu. Kardinal Ximenes bir milyon cildin yok edilmesi için buyruk vermiş olmakla övünürdü. Bunlara karşılık, öfkeli bir Hıristiyan taassubunun vaz'edildiği ve İspanya'nın kutsallığını yitirmiş topraklarını dinsizlerden arındırıp Müslüman ve Musevilerin nasıl Hıristiyanlaştırılacağına ilişkin yollar öneren ve tartışan bir literatür yaygınlaştı. Hıristiyanlaşmak istemeyen Müslümanların ve Musevilerin varları yokları ellerinden alınmakla kalmadı, bunlar İspanya'dan sürüldüler; binlercesi ya idam edildi ya yakıldı. Ülkeden sürülenlerin sayısını belirlemek oldukça güç, çünkü bu sayı verilere göre 160 000 ile 800 000 arasında oynuyor.

Bu izlemeler, sürgünler öyle yıllarca değil, yüzyıllarca sürüp gitti; ve her defasında fanatik bir kral ya da din adamınca yeniden başlatılıp harika (!) araçlar ve yöntemlerle gerçekleştirildi. İspanya'nın kutsal topraklarının bundan böyle herhangi bir dinsizin ayağıyla kirletilmemesi ve herkesin vaftiz edilmesi gerektiğii, aksi halde bütün mülkiyetinin elinden alınacağı, ülkeden kovulacağı ilkesine göre düzenlenmiş bildiriler sonunda, 1526 yılına gelindiğinde, biçimsel benimsemeleri gözönünde tutmazsak, İspanyol toprağında tek bir "kafir" kalmayıp, herkes yeniden Hıristiyan olmuştu. Bütün bunlar

yetmiyormuş gibi korkunç kral II. Filip, Endülüs Müslümanlarının inançlarıyla ve geçmişleriyle uzaktan yakından ilintili en ufak biçimsel davranış ve alışkanlıklara bile son verilmesini istedi. Akla gelebilecek en sert cezalar uygulamaya konularak, Müslümanların İspanyolca öğrenmeleri, ana dillerinde okumama, yazmama ve evlerinde konuşmama zorunluğu getirildi ve yıkanmak bir dinsiz adeti sayıldığından, halka açık tüm hamamların yıkılması kararı alındı.

Böylesine zora başvuran yöntemler karşısında Endülüs Müslümanları-1568'de silaha sarılıp ayaklandılar, ama yanıt yine öfkeli idamlar, odun yığınlarının üzerinde yakılmalar, mala mülke el koymalar, sürgünler oldu.

İspanyol din adamları "İspanya toprağı üzerinde tek bir Morisko (Endülüslü Müslüman) yaşadığı sürece, Hıristiyanlığın zaferi tamamlanmamış sayılır" diye açıklama yapıyorlardı. Bunlar II. Filip'i bile fazla yumuşak buluyorlardı. Domeniken rahibi Bleda, Hıristiyanlığa dönmüş bile olsa, bunun dürüstçe ve içten bir dönüş olup olmadığı bilinemeyeceğine göre, her Endülüslünün kafasını koparmanın ve daha iyisi hepsini öldürmenin ve kendine dönmüş olanları belirleyebilme ve ödüllendirme işini Tanrı'ya bırakmanın en doğru yol olacağını söylemişti.

Fanatik çığlıklar yanıt bulmakta gecikmedi. 1609 yılında 3.Filip, Endülüs kökenli tüm İspanyolların ülkeyi terk etmelerini emreden bir bildiri astırdı. Bir kez daha ülkenin en çalışkan, en becerikli ve eğitilmiş, en gayretli insanları hayvanlar gibi oradan oraya sürüklendiler, malları mülkleri ellerinden alınan Endülüs kökenli bütün bu insanlar ülkeden sürülüp atıldılar. Ülkeyi terkedenlerin bir çoğu daha yolda İspanyol denizcilerince her türlü kötü muameleye maruz bırakıldılar, kadınlara tecavüz edildi, erkekler öldürüldü, çocuklar denize atıldı. Don Kişot'un ünlü yazarı Cervantes bile, bu önlemlere alkış tutmakta tereddüt etmedi; İspanyolların önde gelenleri işte böylesine fanatikleşmişlerdi.

Peki bu saçma şiddet uygulamalarının sonuçları neydi? 16. yüzyılda hala 16 000 dokuma tezgahı çalıştıran Sevil'de bu sayı kısa sürede 3000'e düşmüş ve nüfus dörtte bire inmişti. Daha önce elli büyük yün atölyesine sahip bulunan Toledo, 40 000 insanı beslerken, 17. yüzyılda sadece onüç yün atölyesiyle yetinmek zorundaydı. Yüncülük Endülüslülerle birlikte Tunus'a gitmişti. Ülkenin bütün öteki kentleri de hemen hemen istisnasız aynı sonuçlarla yüzyüze kaldılar. Gerek kırsal kesimlerde gerekse kentlerde su yolları ve kanalları birbiri ardından işlemez duruma geldiler, geniş toprak parçaları işlenmeyip kaderlerine terk edildiler. Karayolları yok olup gitti ve kentlerin, köylerin büyük bir bölümünde evlerin üçte biri, hatta yer yer üçte ikisi harabeye dönüştü, bütün bunlara karşılık dilencilerin, rahibe ve rahiplerin sayısı çığ gibi büyüdü, dağlarda ve ormanlarda büyük haydut çeteleri toplandı.

Ticaret ve taşımacılığın çökmesiyle birlikte, gelişmelerinin doruğuna tırmanmış gemicilik ve gemi inşacılığı da yok olup gitti. Eğitim kurum ve kuruluşlarıyla bilimin başına gelenlere daha önce değinmiştik. **18. yüzyılda (Hıristiyan yönetimi altında) ülkenin başkenti Madrid'te tek bir kitaplık yoktu, hiç bir yerde öğretmen ve okul kalmamış, bilimsel içerikli kitaplara rastlanmaz olmuş, bütün ülkede kamu hukuku, botanik, fizik ve anatomi alanında profesör bulma olanağı kalmamıştı. Eskiden (Müslüman yönetimi altında) kendilerine büyük değer verilen matematiksel bilimler, geriledikçe geriledi ve Salamanka üniversitesinde Newton ve Harven'in buluşlarını öğretmek yasaklandı.**

1760 yılında Madrid'te yolları neredeyse adam boyu örtmüş olan yabani bitki örtüsünden temizleme önerisi yapılmış, ancak bu konuda düşüncesi sorulan Madrid'li doktorlar bu öneriye şu gerekçeyle karşı olduklarını açıklamışlardı: Kokusu büyük bir olasılıkla sağlıklı ve sert ve keskin yüksek yayla havasını önlemekte yararlı olan yabani bitki örtüsü kalsa daha iyi olur...

İşte bunlar, özetle, Arap-İslam egemenliği altına girmiş, daha sonra yeniden Hıristiyanların eline geçmiş bir ülkenin başına gelenler. Olup bitenler çok öğretici olmakla kalmayıp bir kez daha, Hıristiyanlığın uygarlığa ve kültüre etkisi konusunda işin içyüzünü bize göstermek bakımından önemli.

(...)

İslam Kültür Dönemi, batmış Yunan-Roma kültürü ve Rönesans çağından beri yeniden doğan Avrupa kültürü ile eski kültür arasındaki bağlayıcı halkadır. Avrupa kültürü, bi ara halka olmaksızın, bugünkü gelişmişlik düzeyine çok zor ulaşırdı. Hıristiyanlık. bütün bu kültürel gelişmelerin karşısında tam bir düşman olarak yer almıştır.

Bu bakımdan hiç tereddüt etmeden şunu söylemeye hakkımız var: **Çağdaş (Avrupa, Batı) kültürü, Hıristiyanlık karşıtı bir kültürdür. Çağımızın en ilerici kafalarıyla en gerici kafaları bu konuda aynı görüştedirler.**

Les extremes se touchent: Aşırı uçlar (bu konuda) birbirleriyle birleşiyorlar, çünkü gizleyecek bir şeyleri yok.

EK-2

PAPA XVI. BENEDİKT'İN
9 - 14 EYLÜL 2006 TARİHLERİ ARASINDA
MÜNİH, ALTÖTTİNG VE REGENSBURG'A
ZİYARETLERİ SIRASINDA
12 EYLÜL 2006 SALI GÜNÜ
REGENSBURG ÜNİVERSİTESİ'NDE
YAPTIĞI KONUŞMANIN TAM METİN TÜRKÇE ÇEVİRİSİ
[Konuşmanın İngilizce ve Almanca Metinleri
Elinizdeki Kitabın (345) nolu Sonnotunda Yeralmaktadır.]

BİLİM TEMSİLCİLERİYLE BULUŞMA

İnanç, akıl ve üniversite.
Hatıralar ve düşünceler.

Sayın Rektör, Saygıdeğer bilim adamları, Sayın baylar ve bayanlar,

Tekrar üniversitede bulunmak ve bir konuşma yapmak, benim için duygulu bir an. Aklım, Freisinger Yüksekokulu'nda geçirdiğim güzel zamanları takiben, Bonn Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladığım zamanlara gidiyor. Eski, sıradan üniversitelerin zamanıydı -1959- o sıralar. Her kürsü için ne ayrı bir sekreterlik ne de asistanlar vardı; ancak buna karşılık, öğrenciler, özellikle de profesörler arasında çok doğrudan bir iletişim bulunuyordu. Doçentlerin odalarında, seminer öncesi ve sonrası buluşulurdu. Tarihçiler, felsefeciler, filologlar, ve de tabii iki teoloji fakültesi arasındaki bağlar çok canlıydı. Her dönem, profesörlerin kendilerini tüm üniversitedeki öğrencilere tanıttıkları, *Dies academicus* denen toplantılar yapılırdı -Sayın Rektör, sizin de az önce işaret ettiğiniz gibi, bütün uzmanlık dallarından gelen bizlerin, bunlar bazen birbirimizi anlamamamıza yol açsa da, bir bütünlük kurduğumuz, ve o bütünlüğün içinde ortak bir aklı tüm boyutlarıyla işlediğimiz, aklın doğru kullanımı için topluca sorumluluk taşımanın deneyimini yaşadığımız toplantılardı, onlar. Üniversite de, her

iki teoloji fakültesiyle gurur duyuyordu. Onların da, inancın ussallığını araştırarak, herkes bu inancı paylaşamasa da, *Universitas scientiarum*'un bütünselliğine ait, ortak tek bir akıl üzerine çalıştıkları, açıktı. Aklın evreni içindeki bağlantılılık, bir meslektaşımızın, *"üniversitemizde tuhaf bir şeyler var: varolmayan bir şeyle, tanrı ile, uğraşan iki fakülte"* sözlerinden de zarar görmedi. Böyle radikal bir kuşkuculuk karşısında bile, tanrıyı akılla araştırmak ve bunun Hıristiyanlık inancıyla ilgisini bağlantılandırmanın gerekli ve akılcı olduğu, tüm üniversitede tartışmasızdı.

Bütün bunlar, geçenlerde, Profesör Theodore Khaury - Münster- tarafından yayımlanan ve **akademisyen Bizans İmparatoru Manuel II. Palaeologos'un**[346], **muhtemelen 1391'de, iyi eğitimli bir Persli ile, Ankara yakınlarındaki bir kış kampında**[347] **Hıristiyanlık, İslam ve her ikisinin gerçeği üzerine yaptıkları konuşmanın** yer aldığı konuşmanın bir bölümünü okuduğumda, aklıma geldi. Bu diyaloğu İmparator, **muhtemelen 1394 ile 1402 arasındaki Konstantinapol kuşatması sırasında** not etmişti; kendi açıklamalarının, konuşmaya katılan Persliden daha ayrıntılı olarak kaydedildiği de anlaşılıyor. Söz konusu konuşmada, **İncil ve Kuran'da bahsi geçen inançsal oluşumlar** üzerinde durulurken, özellikle **tanrı ve insan tasviri** ve de mütemadiyen, *"3 kanun"* ya da *"3 yaşam düzeni"* de denen, ***Eski Ahit - Yeni Ahit - Kuran* çevresinde** dönülüyor. İmdi, bu konuşmamda bunu üzerine eğilmek değil, sadece, beni *inanç* ve *akıl* konuları bağlamında son derece etkileyen ve bu konuyla ilgili düşüncelerime de çıkış noktası olan, - söz konusu diyaloğun genel yapısında daha ziyade marjinal kalan- bir noktaya değinmek istiyorum.

Profesör Khoury tarafından yayımlanan 7. konuşmalar bölümünde ("Görüş ayrılığı / Tartışma"), **İmparator, *Cihad*, kutsal savaş** konusuna geliyor. İmparator belli ki, **2 / 256 sayılı *Sure*'de** ifade edilenden haberdar: ***İnanç işlerinde zorlama yoktur*** - bu, konuyla ilgili bilgi sahiplerinden bildiğimize göre, **Muhammed'in de güçsüz ve tehdit altında bulunduğu za-**

manlardan kalan, ilk *surelerden.*[348] Tabii, İmparator Kuran'da yer alan -daha sonra ortaya çıkan- kutsal savaşla ilgili hükümleri de biliyor. İmparator, "Kitaplılar"la "İnançsızlar" arasındaki farklı muamele konusunun ayrıntılarına girmeksizin, **şaşırtıcı bir haşinlikle, bizi yadırgatacak bir sertlikle, keskin bir şekilde konuyla, dinle şiddet arasındaki ilişkiyle ilgili,** konuşma arkadaşına yöneliyor. Diyor ki: *"Bana Muhammed'in getirdiği yeni bir şey var mı, göster bakalım. O vakit sadece, yazdığı gibi, inancını kılıçla yaymak gibi kötü ve insani olmayan şeyler göreceksin."* İmparator, bunu dile getirdikten sonra, **inancı şiddete başvurarak yaymanın,** neden ters tepici olduğunu, daha ayrıntılı olarak gerekçelendiriyor. Şiddet, tanrının ve ruhun doğasıyla aykırılık içindedir. *"Tanrı kandan hoşlanmaz"* diye devam ediyor İmparator, *"ve akıl gereğince, 'logos' (Yunanca 'bilgi/söz') gereğince hareket etmemek de , tanrının doğasına aykırıdır. İnanç ruhun meyvesidir; bedenin değil. O yüzden, birini inanca götürmek isteyen kişinin ihtiyacı, iyi konuşma ve doğru düşünme yeteneğidir; şiddet ve tehdit değil... kişinin, makul bir ruhu ikna etmek için kol gücüne, saldırı araçlarına ya da birini ölümle tehdit edebileceği araçlara ihtiyacı yoktur..."*

Bu temellendirmede, **şiddet kullanarak dinden döndürmeye karşı** ön plana çıkan belirleyici cümle şudur: **Akıl gereğince hareket etmemek tanrının doğasına aykırıdır**. Yayımcı, Theodore Khoury, buna yorum katıyor: **Yunan Felsefesi içinde büyümüş bir Bizanslı olan İmparator** için bu apaçık ortadadır.[349] Buna karşılık **İslam öğretisinde tanrı, mutlak olarak transandantaldir. İradesi, akıl da dahil, bizim hiçbir kategorimize bağlı değildir.** Khoury, ayrıca tanınmış Fransız İslamolog R. Arnaldez'den yaptığı alıntıda, **Ibn Hazn'ın, tanrının kendi sözleriyle bağlı olmadığını ve bize gerçeği açık etmek gibi bir yükümlülüğü de bulunmadığını söylediğini, belirtmektedir. Eğer tanrı istiyorsa, insanoğlu tanrısal hizmetlerini yerine getirmek zorundadır.**

Bu noktada, tanrının anlaşılmasıyla, dinin somut olarak gerçekleşmesi arasında, bizi günümüzde zorlayar., bir yol ay-

rımı ortaya çıkmaktadır. **Akla karşı hareket etmenin tanrının doğasıyla çelişki içinde olduğu, sadece Yunan'a özgü bir inanç mıdır, yoksa bu kendi içinde genel-geçerliği olan bir inanış mıdır? Bu noktada, Yunana özgü olanla İncil'deki tanrı inancı arasında derin bir uyum ortaya çıktığını düşünüyorum.** Eski Ahit'in ilk ayetini tadil ederek - Kutsal İncil'in ilk ayeti- Johannes, **Protestanlığının** ön deyişini şu sözle açtı: **Başlangıçta söz vardı. Bu, tam da İmparatorun kullandığı kelimedir**: Tanrı "logos" ise hareket eder. **"Logos" hem akıl hem de aynı zamanda söz demektir** -yaratıcı olan, kendini başkalarına ifade edebilen bir akıl; ama, işte, akıl olarak. Johannes bize bununla, içinde herkesin, İncilsel inancın yorucu ve birbiri içine geçmiş yollarında hedefine ulaştığı ve sentezini bulduğu, kati İncilsel tanrı tanımını hediye etmiştir. **Başlangıçta "logos" vardı ve "logos" tanrıdır, diye konuşur Protestan.**[350] İncil'in mesajının ve **Yunan düşüncesinin bir araya gelmesi** rastlantı değildir. Aziz Paul'un, Asya'ya giden yolları kapalı, bir rüyada kendisini çağıran bir Makedonyalı'yı "Makedonya'ya gel, bize yardım et!" (APG 16,6 -10) diye gören vizyonu, **İncil'de vücut bulan inanç ve Yunan düşüncesi arasındaki içsel yakınlaşma gereğinin bir damıtılması olarak tercüme edilebilir.**[351]

Aslında söz konusu yakınlaşma uzun zamandır devam ediyordu. Tanrının yanan çalıdan açık edilen gizemli adı, bu tanrıyı diğer çok isimli tanrılardan ayıran ve "Benim" diyen, varoluşunu telaffuz eden bu ad, Sokrates'in yenip aşmaya çalıştığı mitin reddi ile, içsel bir benzeşim içinde bulunmaktadır.

Çalıdan başlayan bu süreç, Eski Ahit'in bünyesinde, İsrail'in yurtsuz ve kültsüz kalan tanrısının, kendisini göğün ve yerin tanrısı ilan ederek, yanan çalıdan yükselen sözle takdim ettiği sürgünde, yeni bir olgunluğa ulaşmıştır: "[O] Benim." Bu yeni tanrı anlayışı, sert bir ifadesini, insan elinden çıkmış tanrıları alaya alan ve yeni anlayışa eşlik eden bir çeşit aydınlanmayı da beraberinde getirmiştir (vgl. Ps 115). Böylece İncil'deki inanç, o dönemin Helenistik idarecilerinin, onu Yunan gelenekleri ve çok tanrılı tapınmacı yapısına uymaya zorlamasıyla çıkan çatışmalara rağmen, Yunan düşüncesinin en seçkiniyle de-

rin bir düzeyde bağlantı kurarak, daha sonra ortaya çıkan Bilgelik Edebiyatı'nda izlerine rastlanabileceği üzere, karşılıklı bir zenginleşme yaşamıştır. Bugün biliyoruz ki, Eski Ahit'in İskenderiye'de yapılan Yunanca tercümesi -"Septuaginta"- İbranice metnin basit (belki, hatta pek de olumlu değerlendirilmeyen) bir çevirisi olmaktan öteye gitmiştir: bu, kutsal tecelli tarihi açısından bağımsız bir kanıt, Hıristiyanlık'ın doğuşu ve yayılmasıyla ilgili belirleyici bu karşılaşmayı doğuran, özel ve önemli bir adımdır da. **Burada, inanç ve aklın derin bir karşılaşması, gerçek aydınlanma ile dinin buluşması vuku buluyor. Bu yüzden, II. Manuel, birbiriyle inançta kaynaşan Hıristiyan inanışının içsel doğasıyla, Yunan tabiatının birlikteliğinden hareketle şunu söyleyebiliyor: "Akılla" hareket etmemek, tanrının doğasına aykırıdır.**

Dürüstlükle kabul edilmelidir ki geç Ortaçağda, Yunan ruhuyla Hıristiyan ruhu arasındaki sentezi bölmeye çalışan teolojik eğilimler gelişmiştir. Augustine ve Thomas'ın entellektüelizmi olarak anılan düşünceye karşılık, Duns Scotus'la, ileriki aşamalarında tanrının sadece "voluntas ordinata"sını bilebileceğimiz iddiasına götüren bir voluntarizm anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu alanın ötesi, tanrının özgürlüğüdür ki bu güçle o, gerçekte yapmış olduklarının tam tersini de yapabilirdi. Bu yaklaşım, açıkça, **Ibn Hazn gibilerin görüşlerine yakındır ki gerçek ve iyilikle kendini bağlı görmeyen kaprisli bir tanrı anlayışına da götürebilir. Tanrının transandantal varlığı ve başkalığı o kadar yüceltilir ki aklımız, doğru ve iyiye ilişkin duyularımız; en derin olanakları, yapıp ettikleri arkasında ulaşılamaz ve saklı kalan tanrının, hakiki bir aynası olmaktan çıkar.** Bunun karşısında, Kilise'nin inanışı, tanrı ile bizler, onun sonsuz Yaratıcı Ruhu ile bizim yaratılmış aklımız arasında -benzemezlik, benzerliğe kıyasla sonsuzca büyük olsa da, benzetmeden hepten vazgeçirecek ölçüde olmayan- gerçek bir benzerlik (4. Lateran Konsil'i 1215'te ifade edildiği gibi) olduğunda her zaman ısrar etmiştir. Tanrının ilahiliği, onu kendimizden, nüfuz edilmez katı bir volontarizm ile uzaklaştırdıkça artmaz; aksine, gerçek ilahi tanrı, kendisini "logos"la açık

etmiş olan, "logos"la hareket etmiş ve bizim adımıza sevgiyle hareket etmeye devam eden tanrıdır. Tabii ki sevgi, Aziz Paul'un ifade ettiği gibi, bilgiyi "aşar"; böylelikle de sadece düşüncenin algılayabildiğinden çok daha fazlasını algılamaya muktedirdir (cf. Eph 3:19). Yine de bu, "logos" olan tanrının sevgisi olmayı sürdürür. Bunun sonucu olarak, Hıristiyan inanışı, yine Paul'u hatırlayacak olursak, sonsuz sözle ve bizim aklımızla uyum içinde olan bir inanıştır.

İncil'de ifade bulan inanç ile, Yunan Felsefesi meseleleri arasındaki örtüşme, sadece **din tarihi açısından belirleyici önem taşıyan bir durum** olmakla kalmaz; dünya tarihini de, **bugün bizleri ilgilendirmeyi sürdüren bir olay** olma özelliğini de taşır. Bu kaynaşma dikkate alındığında, **Hıristiyanlık'ın, kökenlerine ve doğuda yaşadığı önemli gelişmeler karşın, tarihsel belirleyici karakterini sonunda Avrupa'da kazanması**, şaşırtıcı değildir. Diğer türlü ifade edilirse: **Bu birleşme, daha sonra eklenen Roma'nın mirasıyla Avrupa'yı yaratmıştır ve bugün Avrupa olarak adlandırılmayı hakkeden oluşumun da temelleri olmayı sürdürmektedir.**

Eleştirel olarak **saflaştırılmış Yunan mirasının Hıristiyan inanışının içsel bir parçasını oluşturduğu** tezine, **Hıristiyanlık'ın eski Yunan'dan arıtılması çağrısıyla karşılık verilmiştir - ki bu çağrı, modern çağın başından itibaren, giderek artan bir şekilde teolojik tartışmalara ağırlığını koymaya başlamıştır.**[352] **Yakından bakıldığında, eski Yunan'dan arıtma programının üç ayrı aşaması olduğu görülebilir; bunlar birbirlerine bağlı olmakla beraber, gerekçeleri ve hedefleri açısından birbirlerinden ayrılırlar.**

Eski Yunan'dan arındırma, 16. Yüzyılın yeniden şekillenmesi olgusu ile ilişki halinde ortaya çıkmaktadır. Teolojik eğitim geleneğine bakıldığında, reformcular, bütünüyle felsefe tarafından çerçevesi çizilmiş bir inanç sistemiyle karşı karşıya olduklarını düşündüler; bir başka deyişle, adeta kendisine yabancı bir düşünce sistemi temelinde ifade edilen bir inanç anlayışı. Buna göre inanç, yaşayan tarihi bir kelime olarak değil, fakat, felsefi bir sistemin içinde var olan bir terim gibi görünü-

yordu. Öte yandan, "sola scriptura", inancı, esası olan, İncilsel Sözdeki saf ve ilk halindeki formunda aradı. Metafizik, başka bir yerden kaynaklanan; inancın, yeniden tam olarak kendisi olabilmesi için, ondan kurtarılması gereken bir şey olarak, ortaya çıktı. **Kant, inanca yer açmak için düşünceyi bir yana bırakmak zorunda kaldığını söylediğinde**, bu düşünceye ulaşırken, reformcuların önceden tahmin edemedikleri bir radikallikle, söz konusu programdan hareket etmişti. Kant bu şekilde, İnancı sadece Pratik Akla demirlerken, onun bütünsel olarak gerçekliğe girişini de yasaklıyordu.

19. ve 20. yüzyılın liberal teolojisi, **eski Yunandan arındırma programına**, dikkat çekici temsilcisi **Adolf von Harnack** olan, yeni bir dalga getirmiştir. Bu program, öğrenci olduğum ve öğretim görevliliğine ilk başladığım yıllarda, **Katolik teolojide de çok etkiliydi**. Bu düşünce çıkış noktasını, Pascal'ın "filozofların tanrısı"yla, "İbrahim, İshak ve Yakup'un tanrısı" arasındaki ayrımında buluyordu. Bonn'da 1959'da verdiğim **göreve başlama seminerimde**, bu konuyu değerlendirmeye çalışmıştım. Burada, o konuşmam sırasında söylediklerimi tekrarlamak gibi bir niyetim yok; ancak, **eski Yunandan arındırma programının 2. aşamasında** neyin yeni olduğuna, kısaca da olsa değinmek istiyorum. Harnack'ın temel düşüncesi, tüm teolojik düşünmeleri ve Yunanlaştırma programlarını da öncelleyen, **yalın "insan İsa"ya, onun yalın mesajına dönüş**, olarak ortaya çıkmaktadır: Bu yalın mesaj, insanın dinsel gelişiminin ulaştığı gerçek yüksekliği ortaya koymaktadır. İsa'nın tapınmayı, ahlak ("moral") için terk ettiği söylenir. İsa, sonunda, insan dostu ahlaki bir mesajın babası olarak tasvir edilir. Harnack'ın yapmak istediği, temelde, **Hıristiyanlık'ı modern akılla uyum içine sokmak**; onu, **"İsa'nın tanrısallığı"** ve **"tanrının 3'lü birliği"**ne inanma gibi görünüşte felsefi ve teolojik öğelerden kurtarmaktı. Bu anlamda, Yeni Ahit'in tarihsel-eleştirel tefsiri, Harnack'ın anladığı şekliyle, teolojiyi yeniden üniversitenin evreni içine yerleştiriyordu: Teoloji, Harnack'a göre, özsel olarak tarihsel ve bu yüzden de sıkı sıkıya bilimseldir. Onun, İsa hakkında eleştirel olarak söylemeye muktedir olduğu, adeta Pratik Aklın bir

ifadesidir ve bunun sonucu olarak, üniversitede hakkıyla temsil edilebilir.

Bu düşüncenin arkasında, klasik olarak Kant'ın Eleştirileri'nde ifade edildiği gibi, -tabii bu arada doğa bilimlerinin etkisiyle daha da radikalleşen- aklın, modern çağa özgü, kendini sınırlaması yatmaktadır. Bu modern akıl tasarımı, kısaca ortaya koymak gerekirse, teknolojinin başarıları sebebiyle onay gören bir Platonizm (Kartezyencilik) ile deneyselcilik sentezi temeli üzerinde durmaktadır.

Bu, bir taraftan maddenin içsel akılsallığı bağlamında, onu etkinliği içinde anlamayı ve kullanmayı mümkün kılacak şekilde, matematiksel yapısının kabulünü gerektirir: Bu temel şart adeta, modern doğayı anlama bakışının, platonik öğesini oluşturur. Öte tarafta ise, kendi amaçlarımız için keşfedip kullanmak üzere, doğanın kapasitesi bulunmaktadır ki burada ancak, deney yoluyla ulaşılabilecek "doğrulama" ve "yanlış bulma" olanağı, nihai kesinliğe ulaşabilmeyi sağlayabilir. Bu iki kutup arasındaki ağırlık, koşullara bağlı olmak üzere, bir taraftan diğerine kayabilir. Bunca katı bir positivist düşünce adamı olan J. Monad, kendisini ikna olmuş bir Platoncu olarak tanımlamıştır.

Bu, dikkat çektiğimiz konu için hayati önem taşıyan iki prensibi daha da ön plana çıkartıyor. İlk olarak, sadece matematik ve ampirik unsurların karşılıklı etkileşimden doğan kesinlik bilimsel olarak kabul edilebilir. Herhangi bir şeyin "bilim" kabul edilebilmesi için bu kritere uyması gerekir. Bu sebepten dolayıdır ki tarih, psikoloji, sosyoloji ve felsefe gibi sosyal bilimler bu bilimsellik yasasına uyarlar. İkinci bir nokta da ki bu düşüncelerimiz için önemlidir- bu yöntemin doğasında Tanrı sorusunu dışlamak, bilim dışı göstermek yatar. Bunun sonucunda da, bilim ve nedenlerin kapsadığı alanın azalmasıyla karşı karşıyayız. Oysa ki bunların sorgulanması gerekmektedir.

Bu soruna daha sonra yeniden döneceğim. Bu arada, bu açıdan bakıldığında, teolojinin "bilimsel" olma iddiasını sağlamak için girişilen her çabanın, Hıristiyanlığın kendi en küçük parçasına

indirgenmesiyle sonuçlanacağının görülmesi gerekmektedir. Ancak biz daha fazlasını dile getirmek zorundayız: eğer bilim bütün olarak gerçekten ve sadece buysa, sonuçta asıl indirgenen insanın kendisidir. Özellikle de hem insanın hem de din ve ahlakın; kökenimiz ve kaderimizle ilgili yönelttiği soruların, kolektif nedenlerin "bilim" tarafından tanımlanan anlamı içinde bir yeri yoktur ve öznelliğin dünyasıyla ilişkilendirilmelidir. Burada özne, geçmişteki tecrübelerine dayanarak neyin savunabilir olduğuna karar verir. Neyin etik olduğunun tek karar vericisi de öznenin vicdanıdır. Fakat bu şekilde, etik ve dinin gücü bir topluluğa bırakılır ve tamamen kişisel durum haline gelir. Bu insanlık ilişkileri açısından tehlikeli bir durumdur. Çünkü şu durumla karşı karşıya kalırız: din ve ahlakın sorunları o denli indirgenir ki nedenlerle bağlantısı kalmaz. Bunun sonucunda da din ve nedenlerin hastalıklı yanları bir anda ortaya çıkar.

*

Evrim kurallarından veya psikoloji ve sosyolojiden bir ahlak inşa etme çabaları yetersizlikle sonuçlanmaktadır. Bunu vardığı sonuçlara ulaşmadan önce, kısaca, şu an yürütülmekte olan **Yunan etkilerinden arındırmanın üçüncü aşamasına** değinmeliyim. Kültürel çoğulculuk ile ilgili deneyimlerimizin ışığı altında, bugünlerde genellikle, **ilk Kilise döneminde Helenizm ile gerçekleştirilen sentezin**[353], diğer kültürleri bağlamaması gereken bir inkültürasyon olduğu söylenmektedir. Bu kültürlerin, inkültürasyondan önce, kendi özel çevrelerinde yeniden kavramlandırabilmeleri için, Yeni Ahit'in basit mesajına dönme hakları olduğu söylenir. Sav sadece yanlış değildir aynı zamanda çok geniş ve kesinlikten uzaktır. **Yeni Ahit Yunanca yazılmıştır ve, Eski Ahit geliştikçe zaten olgunluğa ulaşmış olan Yunan ruhunun izini taşımaktadır.** Doğrudur, erken Kilisenin evriminde tüm kültürlere entegre edilmemesi gereken faktörler vardır. Yine de, inanç ve insan aklının kullanımı arasındaki ilişki hakkında verilen temel kararlar, inancın kendisinin bir parçasıdır; inancın doğası ile uyumlu gelişmelerdir. Ve bu yüzden ben şu sonuca varıyorum. Modern aklın kritiği

ile ilgili bu çabanın, geniş darbelerle boyalı bu çabanın, zamanı Aydınlanma döneminden öncesine döndürmek ve modern çağın anlayışlarını reddetmek ile hiçbir ilgisi yoktur. Modernliğin olumlu yönleri koşulsuz olarak tanınmalıdır: tüm insanlığın önünde açtığı muhteşem imkanlar ve bize sağladığı insanlıktaki ilerleme için hepimiz müteşekkiriz. Bilimsel ahlak ayrıca, - Sayın Rektör, sizin bizzat bahsettiğiniz gibi **gerçeği kabullenme iradesidir ve bu da Hıristiyanlık ruhunun önemli kararlarına ait bir tavrı içermektedir.**

*

Amaç negatif bir eleştiri getirmek değil, ifadelerimizin neden ve amaçlarını detaylandırmaktır. Bir yandan insalığa açılan yeni fırsatların mutluluğunu yaşarken diğer yandan bu fırsatların ne gibi tehlikeleri ortaya çıkardığını,onların üstesinden nasıl gelebileceğimizi kendimize sormalıyız. Biz ancak sebepler ve inancın biraraya geldiği yeni bir yol üzerinde başarılı olabiliriz. Üniversitelere ve bilimin geniş çaplı diyaloğuna olanak sağlayan üniversitelere bağlı bu duyarlılıktaki teoloji inanç ve gerçekliği biraraya getirir. Ancak bu koşullarda bugün insanlığın acilen ihtiyacı olan kültürlerin diyaloğunu gerçek hale getirebiliriz. Batı dünyasında sadece olguculuk ve filozofi üzerine kurulu formlar evrensel değerler olarak kabul edilmekte. Dünyanın din kültürleri ilahiyatçıların sebebin evrenselliğinin dışında tutulmaktadır. İlahiyata karşı sağırlığın sebebi toplum içersinde davranışlarıyla farklılık gösteren grupların kültür diyaloğuna girme konusundaki yetersizliğidir. Aynı zamanda benim göstermek istediğim, modern bilimin esaslı platonik elementlerinin metodoljinin yarattığı fırsatların arkasındaki soruları görmesi. Modern bilim sorunun gerçek yapısı ve doğanın ve ruhumuzun bize verdiklerini tıpkı metodolojinin temel aldığı gibi kabul etmek zorundadır. Sorulacak soru neden bunun gerçek soru olma zorunluluğudur. Bilim ve diğer tüm düşünce modlarının filozofi ve teoloji tarafından geri dönüşümün olması zorunludur.

Felsefe için, ve farklı bir şekilde de teoloji için, insanlığın, ve özellikle de Hıristiyan inancının, dini geleneklerinin büyük deneyimlerini ve anlayışlarını dinlemek bir bilgi kaynağıdır ve bunu görmezden gelmek, dinlememiz ve cevap vermemiz açısından kabul edilemez bir kısıtlama olacaktır. Burada Sokrat'ın Phaedo'ya söylediği bir şey aklıma geldi. Daha önceki sohbetlerinde, birçok yanlık felsefi görüşler ortaya atılmıştır ve Sokrat şöyle demiştir: *"Bir kişinin bütün bu yanlış nosyonlardan çok rahatsız olması, hayatının geri kalanı boyunca varoluş konusundaki konuşmaları hor görmesi ve alay etmesi kolayca anlaşılabilir fakat bu şekilde, varoluşun gerçeğinden mahrum kalacak ve büyük bir kayba uğrayacaktır."* Batı, çok uzun bir süredir, rasyonelliğinin altında yatan sorulardaki bu zıtlaşmanın tehdidindedir ve bundan sadece büyük zarar görecektir. **Aklın tamamını kullanma ve soyluluğunu inkar etmeme cesareti** İncil inancına dayalı bir teolojinin zamanımızın tartışmalarına bu program ile girmektedir. **Manuel II** kendi **Hıristiyanca Tanrı anlayışına** göre, Persli muhatabına cevap verirken ***"Akılcı hareket etmemek, mantık ile hareket etmemek Tanrının tabiatına aykırıdır"***, demiştir. Bu büyük mantık, bu geniş akıl ile ortaklarımızı **kültürler diyaloguna davet** ederiz. Bunu sürekli yeniden keşfetmek üniversitenin en büyük görevidir.

EK-3

Papa XVI. Benedict ve II. Manuel'e Yanıt
BİR ELDE HAÇ, BİR ELDE KILIÇ
İSLAM'A KARAÇALMAK

Elinizdeki kitabın *"Hıristiyanlıkta İlericilik ve Gericilik"* başlığını taşıyan *Beşinci Bölüm*'ü, *"İslam'da İlericilik ve Gericilik"* başlığını taşıyan *Altıncı Bölüm*'ü ve Auguste Bebel'in EK-1'de aktardığımız *"İslam Kültürü'nün İspanya'da Gelişimi"* başlığını taşıyan yazısı, Papa XVI. Benedict'in Hıristiyanlığı *"akıl ve bilim dini"*(!), Müslümanlığı ise *"aklı dışlayıp kılıçla kan dökerek yayılan bir din"* olarak görüp gösteren karaçalmalarına doyurucu bir yanıt oluşturduğu için, burada "kılıç" kullanmayı "yalnızca İslam'a özgü" bir olgu olarak göstermesine değineceğim.

Aşağıdaki madalya, Papa XIII. Gregorius tarafından 1572 yılında bastırılmıştır ve ön yüzünde bu Papa'nın Latince "GREGORIUS XIII PONT. MAX. AN. I" İngilizce "Gregory XIII the Most High Priest- year 1" Türkçe "XIII. Gregorius, En Yüksek Papaz- 1. Yıl" yazılı kabartması yer almaktadır.

Bu madalyanın aşağıda gördüğünüz arka yüzü ise Papa tarafından hangi olayı kutlamak üzere bastırıldığını gösteriyor.

Ortadaki kabartma resmin çevresinde Latince "VGONUTTO-RVM STRAGES 1572", Türkçesi "Huguenot Katliamı- 1572" yazısı yer almakta.

Üzerinde *"Huguenot Katliamı-1572"* yazılı Vatikan tarafından bastırılmış bu madalyada yeralan kabartmada, İslam'ı "kılıçla yayılmaktan başka bir yenilik getirmeyen din" olarak tanımlayan Papa XVI. Benedict'in Katolik Kilisesi'ni yani Vatikan'ı simgeleyen soldaki kanatlı melek, bir elinde haç diğer elinde kılıçla Huguenotları katlederken görülmektedir. Fransa'nın Katolik Kralı'nın, Saint Bartholomew Günü'nde, 23 Ağustos 1572'yi 24 Ağustos 1572'ye bağlayan gece, Fransa'da Huguenotlar denilen 3000 Kalvinist Protestan'ı öldürtmesi, Roma'da Papa XIII. Gregorius'u öyle sevindirmiştir ki, bunu kutlamak için bir yüzüne kendi resmini diğer yüzüne katliamı anıtlaştıran resimler bastırarak dağıtmıştır. Roma Katolik Kili-

sesi'ne, Papalığa bağlı Fransız Katolikleri o gece "**Une foi, un loi, un roi,**" (Tek Din, Tek Yasa, Tek Kral!) diye haykırarak protestanların evlerini basmış, kadın çocuk demeden hepsini kılıçtan geçirerek, cesetlerini nehire atmışlardır.[354] Papalığa bağlı Katolik Fransız Kralın, Fransa'da yalnızca Katolikler kalacak biçimde Protestanları yok ettirme eylemi günlerce sürmüş, ilk hafta sonunda öldürülen Huguenot Protestanların sayısı 100.000'i aşmıştır. İşte bu madalya, Papalığın bu katliamdan duyduğu sevinci ölümsüzleştirmek ve bu katliamın sorumluluğunu Papalığın yüklendiğini vurgulamak üzere, Papa Gregorius XIII tarafından bastırılmıştır. Bu madalyanın Nümismatik kaydı şöyledir:

(2.) By Charles Poyntz Stewart, M.A., F.S.A. Scot.

Two Medals in Bronze. Obverse, bust of the Pontiff, and the inscription, "GREGORIVS XIII PONT. MAX. AN. I."; reverse, an Angel with the cross in the left hand and a drawn sword in the right, over a heap of slaughtered Huguenots, and the inscription, "VGONOTTORVM STRAGES 1572."

In a letter accompanying the donation Mr Stewart says:—"I beg to offer for the acceptance of the Society two medals, which I purchased last February in Rome, and which are struck from the die now in the Vatican Mint, where I purchased them. These medals were struck in 1572 by order of Gregory XIII. to perpetuate the memory of the massacre of St Bartholomew's Day; and as the existence of the medal is often strenuously denied, it may be interesting for our Society to possess authentic ones. Perhaps you will have them placed in a case side by side, so as to show both designs."

This medal is described and figured in a work entitled "Numismata Pontificum Romanorum quae a tempore Martini V. usque ad annum MDCXCIX vel authoritate publica vel privato genio in lucem prodiere. Explicata a P. Philippo Bonanni Societatis Jesu, Romae MDCXCIX.

Katolik Kilise devletinin başı Papaların Hıristiyanlık içinde yer alan başka mezhepleri dahi kılıçla ortadan kaldırmaya yönelik soykırımları ve katliamları kutsadığının tek kanıtı bu madalya değildir. Katolik Papa, Fransa'daki bu Protestan Huguenot soykırımını Vatikan'ın Royal Salon'una yaptırdığı bir resimle de kutsamıştır. John Foxe, *The Book of Martyr* adlı ki-

Giorgio Vasari'nin bugün Vatikan'ın Royal Salonu'nun duvarlarında bulunan ve Katoliklerin 1572'de Fransa'da yaptığı Protestan Huguenot soykırımının Papalıkça kutsandığı kanıtlayan tablosu. (e collaboratori Eccidio degli ugonotti durante la notte di San Bartolomeo 1572-73 *Vaticano - Sala Regia)*

tabının 1583 basımının 4. Bölüm'ünde: *"Some days after this horrid transaction, the French court endeavored to palliate it by forms of law. They pretended to justify the massacre by a calumny, and accused the admiral of a conspiracy, which no one believed. The parliament was commended to proceed against the memory of Coligny; and his dead body was hanged in chains on Montfaucon gallows. The king himself went to view this shocking spectacle. So one of his courtiers advised him to retire, and complaining of the stench of the corpse, he replied, 'A dead enemuy smells well.' The massacres on St. Bartholomew's day are painted in the royal saloon of the Vatican at Rome, with the following inscription: Pontifex, Coligny necem probat, i.e., 'The pope approves of Coligny's death.'* sözleriyle bu gerçeği vurgular.

Gerçekten de Vatikan duvarlarını süsleyen resimlerden biri Giorgio Vasari'nin bu katliamı anlatan 1572-1573 tarihli tablosudur (yanda). Papalığa bağlı Katolik Fransızların Papalığa bağlanmayan Protestan Fransızlara yönelik soykırımını sevinçle kutlamak amacıyla Vatikan'ın Royal Salonu'nun duvarlarına işlenmiş ve orada bulunan bu tablo, ***"Muhammed dini kılıçla yaymaktan başka hangi yeniliği ge-***

tirmiştir" sözlerini yayan Papa XVI. Benedict'in her gün önünden geçtiği bir tablodur İçinde yaşadığı Vatikan'ın duvarları, Katolik olmayanlara yönelik Papalık buyruğuyla yürütülen kanlı katliamların resimleriyle dolu olan bir **Papa'nın, din uğruna kandökücülüğü İslam dinine özgü bir edim olarak göstermesi** sözcüğün tam ve kesin anlamıyla **yüzsüzlük**tür, **alçaklık**tır, **namussuzluk**tur.

Ressam François Dubois'in, Katolik Kilisesi'ne yani Papalığa bağlı Katoliklerin Fransa'da 1572'de gerçekleştirdikleri soykırımı anlatan tablosu (aşağıda) İsviçre'de, Lozan'da, Kantonal Güzel Sanatlar Müzesi'nde asılıdır.[355]

Papalığın (Vatikan'ın, Katolik Kilisesi'nin) kanlı katliamları, Avrupa'da yayımlanan en eski ansiklopedilerde, o katliamlara tanık olan ressamların çizdiği resimlerle anlatılmaktadır. Bunlardan biri İsveç Ansiklopedisidir (aşağıda).

hugenotternas ledare, Henrik af Navarra, sedermera Henrik IV, äktat konungens syster Margareta af Valois såsom ett försoningstecken mellan partierna. De med anledning häraf i det fanatiskt katolska Paris talrikt församlade protestantiske adelsmännens öfvermodiga uppträdande i förening med katolikernas intriger upphetsade befolkningens religiösa lidelser. Katarina, som nu t. o. m. fruktade landsförvisning, och Guiserna begagnade sig häraf till att söka undanrödja Coligny. Den lejde lönnmördaren, en florentiner Tosinghi, lyckades emellertid endast lindrigt såra honom, men fruktande hans och de förbittrade, på de skyldiges straff ropande protestanternas hämnd, förmådde de den genom tyktet om en sammansvärjning mot hans lif uppskrämde konungen att i ett anfall af vredesmod gifva sitt bifall till Colignys och med honom alla hugenotternas mördande, på det att ingen skulle finnas kvar för att förebrå honom blodbadet. Vid kyrkklockornas ljud började detta omkring kl. 3 på morgonen sagda dag. Coligny mördades i sin bostad under ledning af Henrik af Guise, och hans kropp lämnades åt pöbeln. De öfrige protestanterna öfverraskades under sömnen af de inträngande upphetsade folkmassorna. Henriks af Navarra och prinsens af Condé män nedgjordes på Louvres borggård, medan de själfva räddade lifvet genom att afsvärja sin tro. Karl själf uppgifves från ett fönster i sitt palats hafva skjutit på hugenotterna. Massan begagnade tillfället till rof och plundring och till att utkräfva hämnd på sina personlige fiender utan hänsyn till deras religion. Blodbadet, som med få undantag utsträcktes öfver hela landet, pågick i tre veckor och kostade minst 8,000 à 10,000 människor lifvet, däraf 2,000 ensamt i Paris. Bödlarna hade dock intet gagn af sitt dåd, hvilket rättfärdigades såsom föranledt af en hugenottsammansvärjning och därför af påfven och det katolska Europa firades med tacksägelsemässor och stora högtidligheter, medan det bland protestanterna framkallade den starkaste indignation och i Frankrike ett nytt religionskrig. Detta slutade genom freden i La Rochelle (juni 1573), där alla hugenotternas fordringar beviljades.

Scener från Bartolomeinatten. Efter samtida gravyrer.

Huruvida detta blodbad varit länge planlagdt eller ej, har mycket omtvistats; de samtida författarna äro alltför partiska hvar och en på sin sida, för att full klarhet skulle kunna vinnas. I allmänhet antages dock, att det kommit helt plötsligt, nästan oförberedt. Litt.: Ramée, "Les noces vermeilles" (1877), och Baumgarten, "Vor der Bartholomäusnacht" (1882). E. A—t.

Bartolomëus I. Bartholommæus ("Tholmais son"), en af Jesu apostlar, anses vara samme person, som Johannes kallar Natanael (Joh. 1: 45—51). Eusebius berättar, att B. predikade i Indien. Legenden låter honom predika på flera ställen i Asien och därpå blifva lefvande flådd och sedan korsfäst med hufvudet nedåt. Som hans åminnelsedag gäller i allmänhet 24 aug. (J. P.)

Bartolomäus-sjön, i Ober-Bayern. Se Königssee.

Bartolomiter. 1. Benämning på en fraktion flyktiga armeniska basilian-munkar, som under påfligt skydd 1307 slogo sig ned i Genova och där inrättade ett kloster, som invigdes åt den hel. Bartolomeus och jungfru Maria. De firade i början gudstjänst efter

1876-1957 yılları arasında *Nordisk Familjebok* adıyla yayımlanan İsveç Ansiklopedisi'nde, Papalığın gerçekleştirdiği soykırımlar resimleriyle gösterilmekte ve sayfalar dolusu yer tutmaktadır.

İsveç Ansiklopedisi'nin 999. ve 1000. sayfalarında, Papalığa (Katolik Kilisesi'ne, Vatikan'a) bağlı Fransız Katoliklerin, Protestan Huguenotlara karşı yürüttükleri 24 Ağustos 1572 tarihli soykırımın resimleri vardır, (yukarıda).

Bugün Türkleri Ermenilerin soyunu kırmakla suçlayan Fransa, kendi tarihine baktığında, *1572 Huguenot Soykırımı* gibi pek çok soykırımın suçlusu olduğunu görecektir, (aşağıda).

Sinema yönetmeni D. W. Griffith'in 1916'da gösterime giren *Intolerance* (Hoşgörüsüzlük) adlı filminde, Fransız Katolik Medici'lerin *1572 Saint Bartholomew Günü Protestan Soykırımı*'nı canlandıran sahneler vardır (aşağıda).

D. W. Griffith'in Intolerance filminden Katolik Vatikan'ın 1572 Protestan Soykırımını canlandıran bir sahne

D. W. Griffith'in Intolerance filminden Katolik Vatikan'ın 1572 Protestan Soykırımını canlandıran bir başka sahne

Yürüttükleri vahşet, cinayet, katliam ve soykırımlar Batı'da pek çok sanat yapıtına konu olan, yapıtlarda yaşayan Ka-

tolik Kilisesi'nden bir Papa'nın (XVI. Benedict'in) çıkıp; *"Muhammed dinini kılıçla yaymaktan başka ne yenilik getirmiştir gösterin!"* diye söylevler çekmesi ve üstelik bu konuşmasını Katolik Kilisesi'nin en büyük kıyımlarına uğramış olan Protestanların yaşadığı Almanya'da bir üniversitede gerçekleştirmiş olması, anlamlıdır.

Vatikan'ın kılıcını simgeleyen bir anıt, Roma'da en büyük iki bazilikadan biri olan St. Paul bazilikasındadır ve bu anıtta St. Paul elinde kılıcıyla dikilmektedir, (aşağıda). [356]

II. Manuel'den din uğruna kandökücülüğü İslam'a özgü bir yenilik olarak gösteren alıntılar yapan Papa XVI. Benedict Roma'da her yürüyüşe çıktığında elde kılıç cellat gibi dikilen St. Paul anıtını görebilir. 1400'lerin Bizans İmparatoru II. Manuel'den din uğruna kandökücülüğü İslam'a özgü bir yenilik olarak gösteren alıntılar yapan Papa XVI. Benedict Roma'da her yürüyüşe çıktığında elde kılıç cellat gibi diki-

len St. Paul anıtını görebilir. Bu arada anımsatalım: **Hıristiyanlığın İsa'dan sonraki kurucusu Saint Paul, Hıristiyanlığı benimsemeden önceki mesleği cellatlık olan biridir.**

Papa'nın alıntı yaptığı Bizans İmparatoru II. Manuel'e gelince: O da bu kitabımızın *"Hıristiyanlıkta İlericilik ve Gericilik"* bölümünde Anna Komnena'dan alıntılarla gösterdiğimiz üzere, kılıçla ya da insanları odun ateşlerinde yakarak inanç değiştirtme eyleminin kendi ataları tarafından ne denli vahşice uygulandığını bile bile İslam'a karaçalmıştır.

Katolik Kilisesi'nin, Vatikan'ın, Papalığın, Soykırımcı Nazilerle, Hitler'le işbirliğini *"Türkiye'nin Siyasi İntiharı: 'Yeni-Osmanlı Tuzağı"* adlı kitabımda fotoğraflarıyla, belgeleriyle gösterdiğim için burada yeniden üzerinde durmayacağım.

Papalığa bağlı Vatikan Papazları Nazi toplantılarında Hitler selamı vererek bağırıyorlar: "Heil Hitler!", "Yaşasın Hitler!"

Nazi'lerin insanları fırınlarda yaklamaları, tümüyle Papaların uyguladığı **"borning on stake"** diye anılan, aykırı inançlıları **odun ateşinde yakma** cezasından esinlenmiştir.

Bu kitapta verdiğimiz belgeler, Batı dünyasında İslam'a yöneltilen tüm karaçalmaları boşa çıkartmaya ve yalanlamaya yetecek nitelik ve niceliktedir.

SONNOTLAR

[1] Ege Cansen, Hürriyet, 17.2.1999

[2] Bkz: Alaeddin Şenel, *"İlkel Topluluktan Uygar Topluma Geçiş Aşamasında Ekonomik Toplumsal Düşünsel Yapıların Etkileşimi"*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 504, Ankara 1982, sf. 15- kaynak: Berndt, Catherıne H. & Ronald M. *"The Barbarians: an anthropological view"* Watts & Co. London 1971 First Edition 185 x 120mm *192pp*- sf. 24.

[3] Bkz: Alaeddin Şenel, age- sf. 16, vd.

[4] Bkz: Prof. Donald Matthew "Ortaçağ Avrupası", İletişim y. Çev: M.A. Kılıçbay. İst. 1988

[5] Özellikle Türk-İslam Sentezi çizgisindeki yazarlar, Türklerin İslamiyeti benimsemeden önce çoktanrıcı = göçebe = barbar olduklarını, İslamiyeti benimsedikleri an uygar toplum olup çıktıklarını yazmışlardır. İslamiyeti benimsemenin barbar aşamada olan bir toplumu uygar aşamaya sıçrattığı düşüncesi, gezginci hayvan besicileri olarak çadırlarda yaşayan çok sayıda bedevi Arap kabilesinin, yaklaşık bin beş yüz yıldan bu yana Müslüman olmalarına karşın bugün dahi çoğu okuma-yazma bilmez ve uygarlık öncesi kabile aşamasında bulundukları gerçeği karşısında geçersiz kalmaktadır.

[6] H. R. Trevor-Roper'in görüşleri için, Bkz: Ehud R. Toledano, "Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890", Tarih Vakfı Yurt Yayınları, sf.4.

[7] Friedrich Engels, "Anti-Dühring", Sol y. 2. basım. çev: Kenan Somer. sf. 287-298

[8] Dirk J. Struik, "Komünist Manifesto'nun Doğuşu", Sol y. 1. basım. çev: M. Ardos. sf. 112.

[9] Dirk J. Struik, age- sf. 113

[10] Dirk J. Struik, age- sf. 116

[11] Dirk J. Struik, age- sf. 117

[12] Dirk J. Struik, age- sf. 123

[13] Bkz: Büyük Larousse, "İlerici"

[14] Bkz: O. Hançerlioğlu, "Toplumbilim Sözlüğü", ilerleme

[15] M. Emin Ceylan, "Tutucu", Cumhuriyet Bilim Teknik eki, 6 Haziran 1988.

[16] Thomas Khun, "Bilimsel Devrimlerin Yapısı", Alan y. 1. basım Ekim 1982. çev: N.Kuyaş, sf. 154. Ayrıca, Bohr'un karşı çıkışları için, bkz: Werner Heisenberg, "Parça ve Bütün", Düzlem y. Ocak 1990. Çev: Ayşe Atalay. sf. 49 vd.

[17] Thomas Khun, age- sf. 145-147

[18] Bkz: Werner Heisenberg, age- sf. 55, 56.

[19] Bkz: Dr. Rennan Pekünlü, "Darwin-Kelvin Savaşı", Bilim ve Ütopya, Aralık 1994

[20] Bkz: Sigmund Freud, "Hz. Musa ve Tektanrıcılık", çev: Kamuran Şipal, Bağlam y. 1. basım. İst. 1987, sf. 102, 103.

[21] Bkz: Büyük Larousse, "Tutuculuk" maddesi.

[22] Burke'un görüşlerini aktaran: Süleyman Seyfi Öğün, *"Türk Muhafazakarlığının Kültür Kökleri ve Peyami Safa'nın Yanılgısı"*, Toplum ve Bilim dergisi, sayı 74, Güz 1997. sf. 109.

[23] Bkz: Prof. Özer Ozankaya, "Toplumbilim Terimleri Sözlüğü", TDK y. Ank. 1975. Gericilik maddesi.

[24] Bkz: Büyük Larousse, "Gericilik" maddesi.

[25] Bkz: Peyami Safa, *"Din, inkılap ve irtica"*, Ötüken y. İst. 1990. sf. 8. Safa'nın burada aktarılan görüşleri üzerine geniş bir değerlendirme için, bkz: Süleyman Seyfi Öğün, *"Türk Muhafazakarlığının Kültür Kökleri ve Peyami Safa'nın Yanılgısı"*, Toplum ve Bilim dergisi, sayı 74, Güz 1997. sf. 109.

[26] Bkz: Peyami Safa, *"20. Asır, Avrupa ve Biz"*, Ötüken y. İst. 1990. sf. 183

[27] Bkz: Peyami Safa, age, sf. 181

[28] Bkz: Peyami Safa, age, sf. 181

[29] Bkz: Recai Kutan'ın Fazilet Partisi Başkanı'yken yaptığı bir konuşma- Bkz: Milliyet gazetesi, 5.1.1999. Arife Avcu'nun "Kutan: Dinsize Sesiniz Çıkmıyor" başlıklı haberinden.

[30] Bkz: Ali Fuad Paşa, "Milli Mücadele Hatıraları", sf. 311. Ayrıca, bkz: Rauf Orbay, "Yakın Tarihimiz", cilt 2, sayı 19-23. Ayrıca, bkz: Cemal Kutay, "İstiklal Savaşının Maneviyat Ordusu", cilt 1, İst. 1977, sf. 167.

[31] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi Tarihi, II. Meşrutiyet Olayları (1908-1909), hz: Prof. Dr. Bayram Kodaman, Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, TTK y. Ank. 1996, sf. 4 : "... Sultan Abdülhamid, bir "hükümdar-ı meşrutiyyet" olmak üzere zimam-

ı saltanatı almışdı. ... Rusya muharebesinin başlaması münasebetiyle iki küçük tecrübesi yapılan meclis-i mebusan muvakkaten dağıldı. Bu müddet-i muvakkata otuz iki sene sürmüştür... Usulü meşrutiyeti yerleştirmek ve efkar-ı nassı bu usüle yavaş yavaş alıştırmak ... bir vazife-i mukaddese idi. Bu vazife otuz iki seneden beri hüsn-ü ifa olmuş olaydı, şimdi muntazam ve kavi bir idare kurulmuş, anasır-ı muhtelife-i milletin imtizacı hasıl olmuş, hürriyet, musavat, uhuvvet, adalet kelimelerinin medlul-ı hakikileri yakınen ve fiilen anlaşılmış, mülk ve devletin harici ve dahili şükuh ve miknet ve mamuriyyeti istihsal kılınmış (...) idi. Meclis-i mebusanın otuz iki senelik müddet-i tatiliyyesinde ne yaptığımızı gözden geçirelim:"

[32] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 4-5: "Hakan-ı sabık hazretleri tahtını ve hayatını kaybetmek gibi iki vehime-i hulkiyenin azad kabul etmez esiri idi. Binaenaleyh, otuz iki senenin usul-i idaresi kavanin ve nizamat-ı mevzuanın tatil-i ahkamıyle vehm ü hayale mütevellid istibdad-ı maluma tabi olmuşdur."

[33]Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 5: "Emniyetsizlik-den naşi Bab-ı Ali'nin kudret ve nüfuzu kesredilip ikametgah-ı padişahi ittihaz olunan Yıldız, herkesin ve her işin merci'i oldu ve her iş Yıldız'da görülüp Yıldız'dan sadır olan emavir-i keyfiyye hemen icra ve infaz edilir idi. (...) Taraf-ı padişahiden evliya-ı umura ve memurin-i hükümete karşı gösterilen şu emniyetsizlik bu'd müddet bütün halka teşmil eylemekle üç dört kişinin bir hanede veya bir mesirede toplanması bir su'i maksada haml olunarak hükümete hiç intisabı olmayan esnaf-ı ahaliden bir çok kimseler mahaza birkaçı bir yerde birleşmek sebebiyle ceza-yı nefy ü habse mübtela olmuş hatta bir aralık tekkelerde ezkar ve ibadatın men'i sözleri ortalıkda deveran eylemişdir. Maraz-ı vehm iştidad bulmasıyle ahali nazar-ı şehriyari'de hasım gibi telakki olunarak herkesin en küçük harekatına varıncaya kadar tecessüs olunmak için mühim bir kuvve-i zabıta-i hafiye teşkil kılınmıştır."

[34] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 6: "Adem-i emniyyet aza-yı hanedan-ı saltanat-ı seniyyeye kadar ta'ammüm edip şehzadegan hazeratı sıkı bir daire-i tabassur i-

çinde alındıkları gibi kendileriyle ihtilat etmek şöyle dursun yollarda selama durmak veya dairelerde teberrükatiyle bilmeyerek bir iki söz teati eylemek en şedid mücazata düçar olmak için kabahat-ı kafiye add olunmağa başlamışdır. Casusluk kazançlı bir san'at olmasına nazaran fıtraten afif yaratılanlar bile bu tarike meyletmişdir. Curnalcilerin ettikleri hatır ve hayale gelmez tezvirat ve iftiralar kendilerince mucib-i ceza olmadığından ve verdikleri curnallerin ehemmiyet ve kıymetine göre bir büyük mükafat-ı nakdiyye aldıkları görüldüğünden adetleri ve faaliyetleri fevkalgaye artmışdır. Bunların şerrinden halk bir birine iki söz söylemekden içtinab eylediği gibi umur-ı adiyeye dair söylenilen sözler dahi hainane tevillerle kaillerinin başına büyük büyük belalar getirmiş ve kardeş kardeşi ve oğul babayı curnal etmek ve nefy ve habsettirmek ve bu suretle külah kapmak şenaati bi'd-defa'at vaki olmuşdur. Bu, vilayata dahi sirayet eyleyerek memalik-i Osmaniye'de hafiye bulunmadık bir yer kalmamışdır."

[35] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 6: "Hafiyeler memuriyetlerini ketmetmek vazifeleri icabatından iken bunlar bi-perva atıp tutmağa ve filan işi ve filan zatı ben curnal ettim gibi tefahürlere koyulup hayasızlıkları, rezaletleri, hanüman yıkmakdaki maharetleri ile nefret ve lanet-i umumiyyeyi bihakkın celb ve davet etmişlerdir."

[36] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 6: "Devr-i mezkurda jurnalciler kırmızı fesleri ve tavrı mahsuslarıyla beyne'n-nas ayrı bir sınıf teşkil eyleyip isa'et ve şenaatları yüzünden mülk ve millete ne büyük zararlar tertib eylediği varesteı kayd ü izahdır. Bunların şerrinden bütün millet dilsizliğe veyahut düşündüğünün hilafını söylemeğe yani yalancılığa mahkumen alışmış ve ümmet-i necibemizde ahlak-ı hasene esasından sarsılmıştır."

[37] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 6-7: "İstibdadın en büyük düşmanı ma'arifle matbu'at add olunmuştur. Zira ilim ile hak ve hakikat münkeşif olduğundan millet daha kolay zir-i tahakkümde tutulmak mütala'asına mebni üzerinden cehaletin zail olmaması aksa-yı emel edinilerek mekteplerde ulum ve fünun tedrisatı bin türlü tayzikat ve tekayyüdat ile tahdid e-

dilmiş ve programlar bu fikir üzerine tertib edildiği gibi tarih misillü dersler büsbütün programdan çıkarılmışdır. Dershanelerde mu'allimlerin sözlerine varıncaya kadar sansür altına alındığından ağzından kaçırdığı bir söz ekseriya bi-garazane olduğu halde bile su-i tefsire uğrayarak bir muallimin azl ve nefyine kadar gidildiği emsal-i kesiresiyle sabittir."

[38] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 7: "Teneffüshanelerde talebenin musahabetleri bile taht-ı teftişde bulundurulup falan sözü söyledi diye niceleri Irak ve Fizan çöllerinde fena bulmuş ve istikbal-i devlet birçok havarik-i istidaddan suver-i fecia ile mahrum kılınmışdır. Hocalar, şakirdler, kitaplar, velhasıl bütün millet "Encümen-i hamuşane" dönerek Cenab-ı perver-digar'ın nice beşere en büyük lütf-ı sübhanisi olan fazilet-i natıkadan o devirde Osmanlılar pek az behremend olmuşlardır."

[39] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 7: "Küşayiş-i ezhana ve terbiye-i fikriyye ve kalbiyyeye hadim olan kitaplarla matbuat o devrin en büyük zahm-ı dideleridir. Tarihler, hikaye ve fen kitapları şöyle dursun kütüb-ü şer'iyye ve diniyyeye varıncaya kadar sansür usulü tamim kılınarak bazıları sahifeler mebhaslar ziya'ıyla sansür memurlarının dest-i gadrından kurtulabilmiş ise de kısm-ı azamı sahaflardan kütüphanelerden hanelerden bi't-taharri toplanıp sandıklar derununda çürütülmüş veya ihrak-ı bi'n-nar edilmişdir."

[40] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 7: "Haşiye-i ibn-i Abidin ve Şerh-i Mevakıf gibi kütüb-i mutebere-i şeriyye men edilmiş yerli matbuatın lisanı cümlece malum iken yine kafi görülmeyip bir lafızda bir mürettip sehvinden dolayı gazeteler daima tatil olunurdu. Ecnebi matbuata gelince, bunlar memalik-i mahruseye idhal olunmaz intişar ettikleri şehirlerde muayeneleri için ve muzır olanları men veya mazarrat-ı atiyyeyi def için memurlar bulundurulur ve gerek memurlara ve gerek gazetecilere birçok paralar, atiyyeler verilir idi."

[41] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 7: "Memnu gazete okumak yüzünden haps ve nefy olunan nüfusun adedini Cenab-ı Hakk'dan başka kimse bilmez."

[42] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 8: "Bu hak devr-i sabıkda kanun-ı mecellatı mündericatından ibaret ka-

lıp fiilen büsbütün madum olmuşdur. Memnu gazete okumakdan veya ağzından bir iki söz kaçırmakdan veyahud iki üç kişi bir yere toplanmakdan dolayı geceleri haneleri basılarak tevkif edilmek ve bila-muhakeme habs ve nefy olunmak bir kaide-i umumiyye hükmüne girmişdir. Mahkemelere sevk olunanlar hakkında hükm-i cezai istihsali için hakimler cezb ve tayzik olunmuşdur. Fevkalade divan-ı harb teşkil kılınarak askeriden, mülkiden ve hatta esnafdan birçok kimseler hafiye jurnalleri üzerine bila-tahkikat mahkum kılınmış ve bazıları hakkında işkenceler icra edildiği dahi beyne'n-nas tevatüren şayi olmuşdur."

[43] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 8-9: "Tebdil-i mekan etmek dahi insanın hukuk-ı tabiiyyesinden iken dahil-i memleketde bir şehirden diğerine gitmek için mürur tezkeresi istihsali birçok muamelata tabi kılındığı gibi, Avrupa memalikine azimet için hiç kimseye ruhsat verilmemesi usulü de zuhur etmişdir."

[44] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 9: "İstanbul'da hiç kimse şahsından emin olmayıp asılsız bir iftira üzerine geceden hanelerinden kaldırılanlar ve havflerinden naşi kütüphanelerindeki kitapları imha eyleyenler pek çokdur."

[45] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 9-10: "İkametgah-ı padişahi olan Yıldız, halk nazarında,..Şeddad'ın riyaz-ı İrem'ine teşbih ediliyor idi. Yıldız kapısı hergün arı kovanı gibi işler, her kıyafette, her fıtratta insanlar orada kendilerine nasip bulurlardı. Jurnal takdimi ve sahte sadakat ibrazı ya Yıldız adamlarından birine intisab peydasiyle zümre-i makbuliyyete dahil olanlara her türlü mansıp ve ikbal amade olduğundan bunların hali yolunu bulamayıp da çatamıyan eclaf ve hasudane bir dağ-ı derun olurdu. Saray müsdahdemini hizmet-i askeriyyeden muaf olmakla birçok kura kaçakları birer suretle Yıldız'a kapağı atdıklarından tüfekçi ve silahşör gibi sınıf-ı askeriyyeyi haiz olanlardan maada hademenin adedi her türlü tahminin fevkine çıkmışdı. Yalnız aşcıların adedi iki bini mütecavizdi. Efendilerinin doğrudan doğru muhafaza-i nefsine memur olanlar o kadar iyi seçilmişdi ki "Hünkar emrederse tereddüt etmeden babamı bile keserim" diyenleri vardı."

[46] Bkz: Son Vak'anüvis Abdurrahman Şeref Efendi, age, sf. 11: "Bunların en büyük düşmanı vatan ve milletini seven erbab-ı hamiyyetdi. (...) Sultan Abdülhamid meşum ve menfur bu dar-ı itisaf ve israfda ve böyle hademe ve avene içinde otuz bu kadar sene mahbus gibi imrar-ı hayat eylemişdir.

[47] Abdülhamid konusunda yazdığı "Abdülhamid Gerçeği", "Abdülhamid ve Masonlar" ve "Avrupa'nın Kıskacında Abdülhamid" gibi kitaplarıyla ilgi çeken yazar Orhan Koloğlu, adı geçen kitaplarında Abdülhamid'e bilimsel bir bakışla yansız yaklaştığını savlamakla birlikte, otuz iki yıllık Abdülhamid yönetiminin Osmanlı toplumunu nasıl özgürlüklerden yoksun bıraktığını, nasıl bir karanlığa soktuğunu, toplumu nasıl erdem çöküntüsüne uğrattığını, Abdülhamid düzeninin Mac Carty'cilikten, Nazi yönetiminden, Stalin döneminden ayrıcalıklı bir yanı olmadığı gerçeğini ne yazık ki onun bu "bilimsel" yapıtlarında bulamıyor, ancak o dönemde yaşayan vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi'de buluyoruz.

[48] Bkz: Milliyet, 3.5.1994, Taha Akyol, "Türkiye ve İran"

[49] Bkz: Nevval Çizgen (Sevindi), age, sf. 52.

[50] Bkz: Nevval Çizgen (Sevindi), age, sf. 67.

[51] Arif KESKİN, İran'ın Nükleer Çabaları: Hedefler, Tartışmalar ve Sonuçlar, 25 Ocak 2005: "İran'ın Nükleer Çalışmalarının Kısa Tarihi: "İran'da nükleer çalışmaların başlamasını Soğuk Savaş'ın bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. ABD, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İran'da etkinlik kazanmıştır. 1945'te İran'ın sınırları içindeki Azerbaycan'dan (Güney Azerbaycan) SSCB ordusunu çıkartmayı başaran ABD 1952'de darbe ile Muhammet Musaddık'ı iktidardan uzaklaştırmıştır. Bu vesile ile Muhammet Rıza Pehlevi rejimini kendisine bağlamıştır. ABD, komünizmin yayılması ve SSCB'nin yeniden İran'a girme endişesi ile İran'ın askeri kapasitesini artırma yoluna gitmiştir. İran'da ilk nükleer çalışma 1957'de ABD'nin desteği ile başlatılmıştır. [Bkz.: Muhammad Sahimi, "Iran's Nuclear Energy Program. Part V: From the United States Offering Iran Uranium Enrichment Technology to Suggestions for Creating Catastrophic Industrial Failure", *Pavyand Iran News*, 22 Aralık 2004.] ABD'nin İran'a sunmak istediği nükleer teknolojinin barışçıl amaçlar doğrultu-

sunda olduğu da belirtilmiştir. ABD ve İran arasındaki yapılan antlaşmanın ardından 1958'de İran, Uluslararası Nükleer Enerji Ajansı (IAEA) üyesi olmuştur. 1968'de ABD tarafından Tahran üniversitesi bünyesinde beş Megavatlık bir araştırma reaktörü (Atomic Research Centre affiliated to Tehran University) kurulmuştur. [Bkz: Mensur Tarcai, "Şah ve Etom", *Gozareş*, Sayı 155, 1383, ss.36-37.] İran 1970'te "Nuclear Non-Proliferation Treaty" (NPT)'ye imza atmış ve 1973'te İran'da Atom Enerji Kurumu *(Sazeman-e Enerji-e Atomi-e İran)* kurulmuştur. [Bkz: Dr. M. Ghannadi-Maragheh, "Atomic Energy Organization of Iran"] Muhammet Rıza Pehlevi bölgenin en büyük askeri gücü olma niyeti ve iradesine sahip olmuştur. Bu doğrultuda Pehlevi, İran'ın nükleer güce sahip olma yolunda önemli adımlar atmaya başlamıştır. 1974'te Şah Pehlevi 20 Bin Megavat güce sahip olan 20 adet nükleer reaktör inşa etmek istediğini bildirmiştir.[Bkz: Mustafa Kibaroğlu, "İran Nükleer Bir Güç mü Olmak İstiyor?" *Avrasya Dosyası*, Cilt 5, Sayı 3, Sonbahar 1999, s. 273.] 1973 dünya petrol krizinin sağladığı ekonomik getiriler İran'a nükleer güç olmak için ekonomik fırsat vermiştir. Ancak Şah sadece altı nükleer reaktöre kurmayı başarmıştır. İran nükleer enerji çalışmalarının gelişmesinde sadece ABD değil Avrupalılar da çok önemli rol oynamışlardır. 1974'te İran ve Almanya arasında İran'ın Buşehr kentinde 1200 Megavatlık bir santralın kurulması kararlaştırılmıştır. Buşehr'deki nükleer santral antlaşması Batı Almanya şirketi olan Kraftwerk Union (KWU) tarafından imzalanmıştır. Ayrıca aynı yıl 900 Megavatlık bir nükleer santralın Benderabbas'ta yerleştirmesi için Fransa ile antlaşma yapılmıştır. [Taraci, "Şah ve Etom" s. 38.]Aynı dönemde Belçikalılar tarafından Karj'da Nükleer Tıp Merkezi kurulmuştur. Şah döneminde İran'ın nükleer çalışmaları sadece reaktör inşa etmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda uranyum zenginleştirme şirketlerine ortak olmayı da başarmıştır. İran, Fransızların dünyanın en büyük uranyum zenginleştirme şirketi olan Eurodiff 'in yüzde 10 ortağı olmuştur. [Bu bilgi İran atom enerji Kurumu'nun kurucu ilk başkanı olan Ekber İtimad'in bir söyleşisinden alınmıştır. Taraci, Şah ve Atom, s. 38.] 1979'ta gerçekleşen İslam Devrimi, İran nükleer çalışmalarını da ciddi şekilde etkilemiştir. Devrimin hemen ardından nük-

leer çalışmalar durdurulmuştur. İslam devriminin ardından nükleer çalışmalarının durdurulmasının çok çeşitli sebepleri vardı. İran'daki rejimin ABD ve Batı karşıtı olması nedeniyle nükleer konusundaki bütün antlaşmalar batılılar tarafından iptal edilmiştir. Diğer taraftan İslam rejimi yöneticileri de nükleer çalışmalarını devam ettirmek istememiştir. [Bkz: İbrahim Yazdi, "Bazbini Yek Pervendeye Hesteyi", *Name*, Sayı. 32, 1383.] İslam rejimi yöneticileri nükleer çalışmaları, petrol ve doğal gaz enerjisine sahip olunduğu için doğru bulmamışlar ve bu işin çok masraflı olduğu gerekçesi ile bütün çalışmaları durdurmuşlardır. Humeyni ve yandaşları Muhammet Rıza Pehlevi'nin nükleer politikalarını israf olarak değerlendirilmiştir. İran İslam rejimi nükleer çalışmanın din açısında sakıncalı olduğu gerekçesi ile Pehlevi'nin bütün çalışmalarını durdurmuştur. [Bkz: Seba Abedi, "Fenaveri-ye Hesteyi ve Bohran-e Beynelmoleliye Cumhuriye İslami-e İran", 17 Ocak 2005] Nükleer çalışmanın durdurulmasının en önemli sebeplerinden biri de 1980-1988 Irak-İran savaşı olmuştur. Bu savaş, İran'ı ciddi ekonomik sıkıntıya sokmuştur. Savaş sırasında İran'ın böyle masraflı bir işe girişmek için ekonomik gücü de bulunmuyordu. İran, 1986'dan sonra nükleer çalışmalarına başlamış, Arjantin ve Çin ile işbirliğine girmiştir. Irak'ın Buşehr nükleer santralına yaptığı askeri saldırı İran'ın çalışmalarını durdurmuştur. İran İslam rejiminin nükleer enerji konusunda 1989'dan sonra yeniden atağa geçmiş ve nükleer güce sahip olma iradesine yeniden kavuşmuştur. İran'ın nükleer politikasının değişmesinde Irak savaşı ciddi şekilde etkili olmuştur. Irak savaşı İran'a askeri kapasitesini daha fazla geliştirme zorunluluğunu göstermiştir. İran 1989'dan sonra askeri gücü ve kapasitesini artırmak için ciddi çalışmaya girişmiştir. [Bkz: Enuşirvan Ehtişami, *Siayset-e Hariciy-e İran Der Dore-ye Sazendegi*, Merkezi Esnadi İnkilabi İslami, Tahran, 1378, s. 122.] İran'ın 1989'dan sonra nükleer çabasını bu çerçevede değerlendirmek mümkündür. Bu doğrultuda ilk önemli işbirliğini de Rusya ile yapmıştır. 22 Ocak 1989'da İran ve SSCB arasında teknolojik, ticari, ekonomik ve bilimsel alanda işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu antlaşmanın devamı olarak İran ve Rusya arasında 1992'de nükleer işbirliği antlaşması imzalanmıştır. Al-

manlar tarafından yapımı başlatılan Buşehr nükleer santralın yeniden inşası 1995'te Rusya'ya verilmiştir. [Bkz: İran ve Rusya nükleer işbirliği konusunda bkz.: Seide Letifiyan, "Siyasete Rusiye der Gebal-e Rejim-e Edem-e Gostereş-e selahhay-e Koştar Cemi Ba tekid Ber Negş-e İran", *Mutaleat-e Asiay-e Merkezi ve Gefgaz*, Sayı 32, Kış 1379, ss.7-38.] Bu sürecin devamı olarak nükleer çalışmaları çerçevesinde ilişkilerini genişleterek Almanya, Arjantin, İspanya, Çin, Kuzey Kore, Pakistan, Belçika ile işbirliğine girmiştir. Bu işbirliğinin sonucu olarak İran 20'den fazla nükleer tesise sahip olmuştur. İsfahan, Natanz, Arak ve Buşher'de yerleşen nükleer tesisleri İran'ın en önemli nükleer tesisleri olarak bilinmektedirler.

[52] Bkz: Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahid (Tevrat ve İncil), Kitabı Mukaddes Şirketi y. İst. 1988. Çıkış, Bap 3 / 7-9

[53] Tevrat, Tesniye, Bap 26 / 6-10

[54] Bkz: Nisim Behar, "İbrani Tarihi", İst. 1979.

[55] Bkz: Adolf Hitler, "Kavgam", Toker y. tercüme: Mine Toker. 10. bs. İst. 1994, sf. 144, Ayrıca, bkz: William L. Shirer, "Nazi İmparatorluğu", İnkılap k. Çev: Rasih Güran, İst. 1992, c. 1, sf. 117, Ayrıca, bkz: "Mein Kampf", özgün Almanca bs. c1, sfb 140

[56] Adolf Hitler, age- sf. 686

[57] Adolf Hitler, age- sf. 691, ayrıca, bkz: William L. Shirer, age- sf. 118

[58] Adolf Hitler, age- sf. 293,294 ayrıca, bkz: William L. Shirer, age- sf. 121

[59] Adolf Hitler, age- sf.301 ayrıca, bkz: William L. Shirer, age- sf. 122

[60] Adolf Hitler, age- sf. 296

[61] Bkz:Platon, "Devlet", Remzi y. Platon'un kusursuz bir toplum düzenine duyduğu özlem onun diğer yapıtlarında da görülür. Örneğin, bkz: Platon "Yasalar" (I-XII), Kabalcı y. çev: C. Şentuna, S. Babür. Ayrıca, bkz: Platon, "Diyaloglar", Remzi y.

[62] Bkz: Spiegel, 53/98'den aktaran, Alev Kırım; Cumhuriyet Bilim ve Teknik, 23.1.1999. Bilim adamları Solon'un bir hesaplama hatası yaparak 9000 ay çevrimini 9000 güneş çevrimi (yıl) gibi anladığını, bunun düzeltilmesi için 9000'in 12,37'ye bölünmesi gerektiğini, bu durumda Atlantis'in Solon'dan 9000 yıl önce (İ.Ö.

9600'lerde) değil yalnızca İ.Ö. 1200 yıllarında sulara gömülmüş olabileceğini söylemişlerdir. Bu ise ilginç bir biçimde Musa'nın Mısır'dan çıkışını, firavun ve askerlerinin suda boğuluşunu çağrıştırmaktadır. Tarihçiler Musa'nın İ.Ö. 1250 yıllarında yaşamış olduğunu benimserler.

[63] Friedrich Engels, "Ailenin, Özel Mülkiyetin Ve Devletin Kökeni", Sol y. 5. basım. Çev: Kenan Somer. sf. 58

[64] Friedrich Engels, age- sf. 68

[65] Friedrich Engels, age- sf. 72

[66] Friedrich Engels, age- sf. 73

[67] Friedrich Engels, age- sf. 90

[68] Friedrich Engels, age- sf. 136

[69] Friedrich Engels, age- sf. 137, dipnot 17: "Büyük Britanya ordularına karşı Zulular'ın 1879'da, Nubyenler'in Mehdi Muhammed Ahmed'in yönetiminde 1881-1883 yıllarında gösterdikleri kahramanca direniş anıştırılıyor."

[70] Friedrich Engels, age- sf. 138

[71] Friedrich Engels, age- sf. 138

[72] Friedrich Engels, age- sf. 138

[73] Friedrich Engels, age- sf. 160

[74] Friedrich Engels, age- sf. 158

[75] Friedrich Engels, age- sf. 220

[76] Bkz: Kitab-ı Mukaddes, Eski ve Yeni Ahid (Tevrat ve İncil), Kitabı Mukaddes Şirketi y. İst. 1988. Tekvin bölümü, Bap 2, 3.

[77] Bkz: Kur'an; Ahkaf suresi / 12, Bakara suresi / 91, En'am suresi / 92, Yunus suresi / 37, Şuara suresi / 196 ve Neml suresi / 76. ayetler.

[78] Bkz: Kur'an: Ali İmran suresi / 59. ayet.

[79] Bkz: Kur'an: Secde suresi / 9. ayet.

[80] Bkz: Kur'an: Nisa suresi / 1. ve Zumer suresi / 6. ayet.

[81] Bkz: Kur'an: Bakara suresi / 35. ayet.

[82] Bkz: Kur'an: Taha suresi / 118. ayet.

[83] Bkz: Kur'an: Taha suresi / 119. ayet.

[84] Bkz: Kur'an: Taha suresi / 117. ayet.

[85] Bkz: Kur'an: Bakara suresi / 36. ayet.

[86] Bkz: Kur'an: A'raf suresi / 25. ayet.

[87] Bkz: Kur'an: Ra'd suresi / 23, Nahl Suresi / 31, Kehf suresi / 31, Meryem suresi / 61, Taha suresi / 76 ve Faatır suresi / 33. ayetler.

[88] Bkz: Kur'an: Bakara suresi / 25 ve Duhan suresi / 56, 57.ayetler.

[89] Bkz: Kur'an: Ali İmran suresi / 133. ayet.

[90] Bkz: Kur'an: Araf suresi / 43. ve Hicr suresi / 47. ayetler.

[91] Bkz: Kur'an: Araf suresi / 49. ayet.

[92] Bkz: Kur'an: Yunus suresi / 25. ayet.

[93] Bkz: Kur'an: Rad suresi / 35. ayet.

[94] Bkz: Kur'an: Hicr suresi / 48. ayet.

[95] Bkz: Kur'an: Nahl suresi / 31. ve Furkan suresi / 16. ayetler.

[96] Bkz: Kur'an: Kehf suresi / 31 ve Faatır suresi / 33, 34. ayetler.

[97] Bkz: Kur'an: Meryem suresi / 62. ayet.

[98] Bkz: Kur'an: Dehr suresi / 13.ayet.

[99] Bkz: Kur'an: Nebe suresi / 34. ayet.

[100] Bkz: Kur'an: Hadid suresi / 21. ayet.

[101] Bkz: Kur'an, Maide suresi / 82. ayet. Ayrıca, bkz: Prof. Dr. Muhammad Hamidullah, "İslam Peygamberi". İrfan y. Cilt 1. Ayrıca, bkz: Prof. Dr. Muhammad Hamidullah, "İlk İslam Devleti", Beyan y. çev: İhsan Süreyya Sırma, İst. 1992. sf. 38.

[102] Bkz: Kur'an, Rum suresi / 2,3,4,5. ayetler.

[103] Muhammad Hamidullah, İlk İslam Devleti adlı yapıtında; Müslümanlar Mekke'den Medine'ye göçtüklerinde orada kurulu bir düzen yoktu, başıboşluk ve karışıklık vardı, birbirlerini öldüren kardeş kabileler vardı; Medine'de ilk devlet düzenini "Medine Vesikası"yla Hz. Muhammed kurmuştur, diyor (sf. 9)

Hamidullah'ın bu savı doğrudan Medine Vesikası'nca yalanlanmaktadır. Çünkü Tanrı'nın Elçisi Muhammed'in Medine'de kurduğu devletin anayasası sayılan "Medine Vesikası", Medine'deki toplulukların Müslümanlar gelmeden önce var olan *eski düzenlerini aynen sürdürüleceği ve var olan düzenlerine dokunulmayacağı* güvencesini vermektedir. *Medine Vesikası*, eğer gerçekse, Müslümanlar gelmeden önce Medine'de bir kurulu düzenin varolduğunu gösteren; Müslümanların Medine'de bir düzen kurmadıklarını, tersine *Medine'de kendilerinden önce var olan düzene uyduklarını* kanıtlayan bir belgedir.

[104] Bkz: Kur'an, Enfal suresi / 72. ayet.

[105] Bkz: Prof. Dr. Muhammad Hamidullah, "İlk İslam Devleti", Beyan y. çev: İhsan Süreyya Sırma, İst. 1992. sf. 36-41

[106] Muhammed Hamidullah, "Hz. Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu", Beyan y. İstanbul 1990, çev: Mehmet Yazgan. Sf. 111 vd.

[107] Bkz: Abdurrahman Dilipak, "Savaş, Barış, İktidar", İşaret/Ferşat y. 3. baskı. sf. 99, 100.

[108] Bkz: Abdurrahman Dilipak, age- sf. 96, 97.

[109] Bkz: Abdurrahman Dilipak, age- sf. 94.

[110] Bkz: Abdurrahman Dilipak, age- sf. 90, 91.

[111] Bkz: Abdurrahman Dilipak, age- sf. 131.

[112] Bkz: Abdurrahman Dilipak, age- sf. 91.

[113] Bkz: İkibine Doğru, 11 Mart 1990, sf 16

[114] Bkz: Ali Bulaç, "İslam ve Modern Zamanlarda Din-Devlet İlişkisi", Cogito, Yaz'94. sf. 65-85.

[115] İbn Hişam, II,109-112; Şakir, II,166-169; Hamidullah, el-Vesaik, s. 57-64; İslam Anayasa Hukuku, s.103; Mutlu-Tuğ, İslam Peygamberi, I,131-134; Tuğ, İslam Ülkeleri Anayasa Hareketleri, s.31; Köksal, I,137-142; Hamidullah, el-Vesaik (çev. Vecdi Akyüz), Kitabevi Yayınları İstanbul, ts., 63-73.

MEDİNE VESİKASI

Bismillâhirrahmânirrahîm.

1-)Bu kitap (yazı), Peygamber Muhammed tarafından Kureyşli ve Yesribli mü'minler ve müslümanlar ve bunlara tabi olanlarla yine onlara sonradan iltihak etmiş olanlar ve onlarla beraber cihad edenler için (olmak üzere tanzim edilmiştir.)

2-)İşte bunlar, diğer insanlardan ayrı bir ümmet (câmi'a) teşkil ederler

3-)Kureyş'den olan Muhacirler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile kan diyetlerini ödemeye iştirak ederler ve onlar harp esirlerinin fidyei necâtını mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre ödemeye iştirak edeceklerdir.

4-)Benû 'Avf'lar kendi aralarında âdet olduğu vechile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye iştirak edeceklerdir ve (müslümanların teşkil ettiği) her zümre (taife), harp esirlerinin fidyei necâtını mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

5-)Benû Hârisler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile evvelki, şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidyei necâtını, mü'minler arasında iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

6-)Benû Sâide'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki esirlerinin fidyei necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

7-)Benû Cuşem'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her zümre, harp esirlerinin fidyei necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edecek-

lerdir.

8-)Benû'n-Neccâr'lar kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidyei necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

9-)Benû 'Amr Ibn 'Avf'lar, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidyei necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

10-)Benû'n-Nebît'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidyei necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

11-)Benû'l-Evs'ler, kendi aralarında âdet olduğu veçhile, evvelki şekiller altında kan diyetlerini ödemeye ve her bir zümre, harp esirlerinin fidyei necâtını, mü'minler arasındaki iyi ve mâkul bilinen esaslara ve adâlet umdelerine göre tediyeye iştirak edeceklerdir.

12-)Mü'minler kendi aralarında ağır malî mes'uliyetler altında bulunan hiç kimseyi (bu halde) bırakmayacaklar, fidyei necât veya kan diyeti gibi borçlarını iyi ve mâkul bilinen esaslara göre vereceklerdir.

12/b-)Hiçbir mü'min diğer bir mü'minin mevlâsına (kendisi ile akdî kardeşlik râbıtası kurulmuş kimse) mümâna'at edemez (diğer bir okunuşa göre:Hiçbir mü'min diğer bir mü'minin mevlâsı ile, onun aleyhine olmak üzere bir anlaşma yapamayacaktır.)

13-)Takvâ sahibi mü'minler, kendi aralarında mütecâvize ve haksız bir fiil îkaını tasarlayan yahut bir cürüm yahut bir hakka tecavüz veyahut da mü'minler arasında bir karışıklık çıkarma kasdını taşıyan kimseye karşı olacaklar ve bu kimse onlardan birinin evlâdı bile olsa, hepsinin elleri onun aleyhine kalkacaktır.

14-)Hiçbir mü'min bir kâfir için, bir mü'mini öldüremez ve bir mü'min aleyhine hiçbir kâfire yardım edemez.

15-)Allah'ın zimmeti (himaye ve teminâtı) bir tekdir; (müminlerin en ehemmiyetsizlerinden birinin tanıdığı himâye) onların hepsi için hüküm ifade eder. Zîra mü'minler, diğer insanlardan ayrıolarak birbirlerinin mevlâsı (kardeşi) durumundadırlar.

16-)Yahudilerden bize tâbi olanlar, zulme uğramaksızın ve onlara muârız olanlarla yardımlaşılmaksızın, yardım ve müzâheretimize hak kazanacaklardır.

17-)Sulh, mü'minler arasında bir tekdir. Hiçbir mü'min Allah yolunda girişilen bir harpde, diğer mü'minleri hâriç tutarak, bir sulh anlaşması akdedemez; bu sulh, ancak onlar (mü'minler) arasında umumiyet ve adâlet esasları üzere yapılacaktır.

18-)Bizimle beraber harbe iştirak eden bütün (askerî) birlikler, birbirleriyle münâvebe edecek-lerdir.

19-)Mü'minler, birbirlerinin Allah yolunda (uğrunda) akan kanlarının intikamını alacaklardır.

20-)Takvâ sahibi mü'minler, en iyi ve en doğru yol üzerinde bulunurlar.

20/b-)Hiçbir müşrik, bir Kureyşlinin mal ve canını himâyesi altına alamaz ve hiçbir mü'mine bu hususta engel olamaz (yani Kureyşliye hücûm etmesine mani olamaz.)

21-)Herhangi bir kimsenin, bir müminin ölümüne sebep olduğu katî delillerle sâbit olur da maktûlün velîsi (hakkını müdafaa eden) rızâ göstermezse, kısas hükümlerine tabî olur; bu halde bütün mü'minler ona karşı olurlar. Ancak bunlara, sadece (bu kaidenin) tatbiki için hareket etmek helâl (doğru) olur.

22-)Bu sahife (yazı)nın muhteviyatını kabul eden, Allah'a ve ahiret gününe inanan bir mü'minin bir kaatile yardım etmesi ve ona sığınacak bir yer temin etmesi helâl (doğru) değildir; ona yardım eden veya sığınacak bir yer gösteren Kıyamet günü Allah'ın lânet ve gadabına uğrayacaktır ki o zaman artık kendisinden ne bir para tediyesi ve ne de bir tavîz alınacaktır.

23-)Üzerinde ihtilafa düştüğünüz herhangi bir şey, Allah'a ve Muhammed'e götürülecektir.

24-)Yahudiler, mü'minler gibi, muharebe devam ettiği müddetçe (kendi harp) masraflarını karşılamak mecburiyetindedirler.

25-)Benû 'Avf yahudileri, mü'minlerle birlikte (Ibn Hişam'da bu, "ma'a" (=ile) olarak, Ebû Ubeyde'de ise "min" (=den) olarak zikredilir) bir ümmet (:câmi'a) teşkil ederler. Yahudilerin dinleri kendilerine, mü'minlerin dinleri kendilerinedir. Buna gerek mevlâları ve gerekse bizzat kendileri dahildirler.

25/b-)Yalnız kim ki haksız bir fiil irtikâb eder veya bir cürüm îkâ eder, o sadece kendine ve âile efradına zarar (vermiş) olacaktır.

26-)Benûn- Neccâr Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahib olacaklardır.

27-)Benû'l-Haris Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahib olacaklardır.

28-)Benû Sâ'ide Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahib olacaklardır.

29-)Benû Cuşem Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

30-)Benû'l-Evs Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahip olacaklardır.

31-)Benû Sa'lebe Yahudileri de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahib olacaklardır. Yalnız kim ki haksız bir fiil irtikâb eder veya bir cürüm îka eder, o sadece kendini ve aile efradını zarardîde etmiş olacaktır.

32-)Cefne (ailesi) Sa'lebenin bir kolu (batn)dur; bu bakımdan Sa'lebe'ler gibi mülâhaza olunacaklardır.

33-)Benû'ş-Şuteybe de Benû 'Avf Yahudileri gibi aynı (haklara) sahib olacaklardır. (kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır.

34-)Sa'lebe'nin mevlâları, bizzat Sa'lebeler gibi mülâhaza olunacaklardır.

35-)Yahudilere sığınmış olan kimseler (Bitâne), bizzat Yahudiler gibi mülâhaza olunacaklardır.

36-)Bunlar (yahudiler)'dan hiçbir kimse (müslümanlarla birlikte bir askerî sefere), Muhammed'in müsaadesi olmadan çıkamayacaktır.

36/b-)Bir yaralamanın intikamını almak yasak edilemeyecektir. Muhakkak ki bir kimse bir adam öldürecek olursa neticede kendini ve âile efradını mes'uliyet altına sokar; aksi halde haksızlık olacaktır (yani bu kaideye riâyet etmeyen bir kimse haksız vaziyette olacaktır.) Allah bu yazıya en iyi riâyet edenlerle beraberdir.

37-)(Bir Harp vukuunda) Yahudilerin masrafları kendi üzerine ve müslümanların masrafları kendi üzerindedir. Muhakkak ki bu sahîfede (yazıda) gösterilen kimselere harp açanlara karşı, onlar kendi aralarında yardımlaşacaklardır. Onlar arasında hayırhahlık ve iyi davranış bulunacaktır. (kaidelere) muhakkak riayet edilecek, bunlara aykırı hareketler olmayacaktır.

37/b-)Hiçbir kimse müttefikine karşı bir cürüm îka edemez: Muhakkak ki zulmedilene yardım edilecektir.

38-)Yahudiler müslümanlarla birlikte, beraberce harp ettikleri müddetçe masrafda bulunacaklardır.

39-)Bu sahîfenin (yazının) gösterdiği kimse lehine Yesrib vâdisi dahili (cevf), harâm (Mukaddes) bir yerdir.

40-)Himâye altındaki kimse (cârr), bizzat himaye eden kimse gibidir; ne zulmedilir ve ne de (kendisi) cürüm îka edecektir.

41-)Himâye verme hakkına sahip kimselerin izni müstesna, bir himaye hakkı verilemez.

42-)Bu sahîfede (yazıda) gösterilen kimseler arasında zuhurundan korkulan bütün öldürme yahut münâzaa vak'alarının Allah'a ve Resûlüllah Muhammed'e götürülmeleri gerekir. Allah bu sahîfeye (yazıya) en kuvvetli ve en iyi riâyet edenlerle beraberdir.

43-)Ne Kureyşliler ve ne de onlara yardım edecek olanlar, himâye altına alınmayacaklardır.

44-)Onlar (=Müslümanlar ve Yahudiler) arasında, Yesrib'e hücüm edecek kimselere karşı yardımlaşma yapılacaktır.

45-)Şayet onlar (yahudiler), (Müslümanlar tarafından) bir sulh akdetmeye veya bir sulh akdine iştirake davet olunurlarsa, bunu doğrudan doğruya akdedecekler veya ona iştirak edeceklerdir. Şayet onlar (Yahudiler), (müslümanlara) aynı şeyleri teklif edecek olursa, mü'minlere karşı aynı haklara sahip olacaklardır;din mevzuunda girişilen harp vak'aları müstesnadır.

45/b-)Her bir zümre, kendilerine ait mıntıkadan (gerek müdafaa ve gerekse sâir ihtiyaçlar hususunda) mes'uldür.

46-)Bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler için ihdas edilen şartlar, aynı şekilde Evs Yahudilerine, yani onların mevlâlarına ve bizzat kendi şahıslarına, bu sahifede (yazıda) gösterilen kimseler tarafından sıkı ve tam bir muhafazakarlık ile tatbik olunur. (kaidelere) mahakkak riâyet edilecek, bunlara aykırı hareket olmayacaktır. Ve haksız şekilde kazanç temin edenler, sadece kendi nefsine zarar vermişolurlar. Allah bu sahifede (yazıda) gösterilen maddelere en doğru ve en mükemmel riâyet edenlerle beraberdir.

47-)Bu kitap (yazı), bir haksız fiil îka eden veya cürüm işleyen (ile cezâ) arasında engel olarak giremez. Kim ki bir harbe çıkar, emniyette olur veya kim ki Medine'de kalırsa yine emniyet içindedir;haksız bir fiil ve cürüm îkaı hallerini, (bu sahîfeyi) tam bir sadakat ve dikkat içinde muhafaza eden kimseler üzerinde tutacaklardır.

[116] Bkz: Mustafa Kelebek (C.Ü. İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi.) İslam Hukuk Felsefesi Açısından Medine Vesikası- B. Vesikanın Zabtı Ve Metni - 1. Vesikanın Zabtı: "Medîne Vesikasının tam metni İbn Hişam tarafından rivayet edilmektedir. İbn Hişam, rivayetlerinde genel olarak İbn İshak'ı esas almaktadır. Vesika ile ilgili bu rivayetinde de İbn İshak'a atıfta bulunmaktadır. (Bkz: İbn Hişam, Ebu Muhammed, Abdülmelik, es-Siyratu'n-Nebeviyye – [thk.Cemal Sabit, Muhammed Mahmud, Seyyid İbrahim], IV, Daru'l-Hadis, Kahire, 1996, II,109-112.) İbn Hişam'ın bu rivayetini esas alan Mısırlı tarihçi Şakir, vesikanın tam metnini eserine almıştır. (Şakir, II,166-169.) Metnin Türkçe bir tercümesi

Tuğ tarafından Hamidullah'ın el-Vesaik'inde maddeleştirdiği 47 maddelik metne uygun olarak verilmektedir. (Tuğ, Salih, Hamidullah, İslamın Hukuk İlmine Yardımları, çev. S. Tuğ, 1962, s. 13-30; Hamidullah, İslam Peygamberi , çev.) Aynı metin Köksal tarafından Türkçeye 52 madde halinde çevrilmiştir.(Köksal, M. Asım , İslam Tarihi, I-XI, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1969, I,137-142.) Vesika metni Hamidullah tarafından hukuki formasyonuyla 47 madde halinde düzenlenmiş ve üzerinde yapılan bütün çalışmalara ve çevirilere yer verilmiştir. Buna göre Vesikanın metni, İbn Kesir (el-Bidaye, III,224-226), Ebu Ubeyd el-Kasım b. Sellam (v. 223h., Garibu'l-Hadis, el yazması ve Kitabu'l-Emval, s.137-156), İbn Sa'd (v.230h., Tabakaat, _, s.172), Ahmed b.Hanbel (v.241h., Müsned, I,79, 119, 122, 271; II, 178,180, 194, 204, 211, 215; III/221, 242, 249, 321, 342; IV,141), İbn Zenceveyh (v.251h.,Kitabu'l – Emval, Türkiye Burdur el yazması, ve.70/b, 71/b), Darimi (v.255h., Sünen, XV,5), Buhârî (v.256h., Sahih III,39), Müslim (v.261h., Sahih, XX ,17), İbn Mace (v.273h., Sünen, XXI,21),Ebu Davud (v.275h., Sünen, XI,99), Belâzürî (v.277h.,Ensâbu'l-Eşraf, I,286,308), Tirmizî (v.279h., Sünen, XIV,16), Nesâî (v.303h., Sünen, XLV,41), Taberî (v.310h., Tarih, I/1367) ... gibi müelliflerce rivayet edilmiştir. Bunların bir kısmında metnin tamamı, bir kısmında ise bazı maddeleri rivayet edilmiştir. Aydın, vesikanın tam metnine yer veren eserleri, İbn Hişam (es-Sîre, II, 501-504), Ebu Ubeyd (el-Emvâl, s.193, md.518), İbn Seyyidünnâs (Uyûnu'l-eser, I, 238-240), İbnEsîr (el-Bidâye, III, 224-226) şeklinde vermektedir. (Bkz: Aydın, M. Akif, "Anayasa" md., İA, İstanbul, 1991, III, 153.) Hamidullah, Vesikanın çeşitli dillere tercümesine de yer vermektedir. Buna göre Vesika, Urducaya Muhammed Hamidullah (Dünya Kâsib Sî Bihlâ Tahrîri Düstûr, Mecelletu Taylesâniyyîn, Haydarâbâd, Dekin, Cûlâî, 1939), Fransızcaya Muhammed Hamidullah (Corpus des Documents Sur la Diplomatie Musulmane, no:1, Le Prophete de l'Islam, I,123,133-137), İngilizceye Muhammed Hamidullah (The First Written Constitution in the World, Islamic Review, Woking, August-November 1941, s. 296-303, 334-340, 377-387, 442-449), Almancaya Wellhausen (Gemeindeordnung von Medina, in:Skizzen und Vorarbeiten, IV,76-83), Buhl (Das leben

Muhammeds, s.210-212), Hollandacaya Wensinck (Mohammed en de Joden te Medina,1908, s.78), İtalyancaya L. Caetani (Annali dell'Islam, I,1,43) tarafından tercüme edilmiştir.(Hamidullah , el-Vesaik, s.57-64.) Vesikanın bir oturum içinde mi, yoksa, muhtelif süreler dahilinde mi kaleme alındığı hususunda tereddüt eden, bu anayasa metninin muhtelif zamanlarda kaleme alınmış sekiz ayrı belgeden oluştuğunu ileri sürenler bulunduğu gibi, bunun aksine, Büyük Hicretten hemen sonra kaleme alındığını ve bir bütün halinde deklâre edildiğini ifade edenler de olmuştur. Ancak, bu değerlendirmeler, vesikanın İslam hukuk felsefesi açısından üzerinde yapılacak bir değerlendirme ve tahlile halel getirmesi düşünülemez. Zira genel anlamda bütün İslam hukuk araştırmacıları metni bir hukuk belgesi olarak kabul etmekte ve anayasa özelliğinin ağırlıklı olduğunu vurgulamaktadır. (Geniş bilgi için bkz., Aydın, "Anayasa" md., DİA, III, 153-164.)

[117] Bkz: Ali Bulaç, *"Medine Vesikası Hakkında Genel Bilgiler"* Birikim Dergisi Haziran-Temmuz 1992 Sayı 38-39: "Medine Vesikası'nı Batı bilim çevrelerine tanıtan Alman oryantalist Wellhausen olmuştur. Muhtemelen Wellhausen'ın Skizzen und Vorarbeiten adlı kitabının 1899'da yayımlanmasından sonra, yine Alman Grimme, italyan Caetani, Buhl, Wensick, Korehl, Ranke, Müller ve Guillaume adlı yazar ve araştırıcıların dikkati çekilmiş, Vesika ile ilgili yayınlarda hissedilir bir artış olmuştur. **Ancak Vesika'nın İslam dünyasında aktüel hale gelmesini Prof. Muhammed Hamidullah'a borçluyuz.** Wellhausen ve Hamidullah'ın bilim çevrelerine tanıttıkları Medine Vesikası'nı ilk defa kaydeden Muhammed İbn İshak'tır (öl. h.151). **Hadis usulünde geçerli "isnad" yöntemini kullanmayan İbn İshak'tan İbn Seyyid en-Nas ve İbn Kesir, Vesika'yı ondan alıp kitaplarına dercettiklerini söylemektedirler.** Görülüyorki m.8,9 ve 10. yüzyılların kaynaklarında yeralan **Vesika'nın tarihi değerinden şüphe etmek için ciddi bir sebep yok**. Vesika'nın tarihi değerinden **Arap müelliflerden Yusuf Aş, şüphe içinde olduğunu kaydeder**. Aş, bu görüşünü Wellhausen'ın **"Arap Devleti ve Sukütu"** kitabının çevirisinde **9 nolu haşiyede** belirtiyor. (Umeri, 79). Ancak gerek **Batılı oryantalistler** gerekse **Müslüman müellifler**, Vesika'nın tarihi değerinden şüphe etmemektedirler. Ebu

Ubeyd ile İbn İshak'ı temel alan İbn Hişam'ın, aynı Vesikayı farklı yollardan rivat etmeleri büyük bir önem taşımakla birlikte, **Prof. Yusuf Aş'ın değindiği gibi, Hadis ve Fıkıh kaynaklarında tam metin olarak yeralmaması üzerinde durulması gereken bir konudur. Ancak kanaatimce bu husus büyük bir sorun teşkil etmez.** (İbn Hişam ile Ebu Ubeyd'in rivayetleri arasındaki tek fark 25. maddede Benû Avf Yahudileriyle ilgili ifadede "ma'a=ile" - "min=den" arasındaki farktır. Bu fark Wellhausen'dan beri sözkonusu maddede tercihli olarak verilmektedir ki, **her iki okunuşta da anlam değişmemektedir.**) Hamidullah'a göre, "bu anayasa, ilk İslam Devletinin Anayasası olmasından başka, aynı zamanda yeryüzünde bir devletin vazettiği ilk yazılı anayasa olma özellik" ve ayrıcalığına da sahiptir." Ben kişisel olarak, Vesika'nın hükümlerinden hareketle birtakım soyutlama ve genellemeler yaparak **bugün için referans olacak bazı kurucu ilkeler** elde edilebileceğini düşünüyor ve bu kurucu ilkelerin son tahlilde **çoğulcu bir toplumsal projeye dayanak** olabileceğine inanıyorum."

[118] Hucurat Suresi / 6. ayet

[119] Bkz: Prof. Muhammed Hamidullah, "İlk İslam Devleti", agç. sf. 30-31

[120] Bkz: Prof. Muhammad Hamidullah, "İslam Peygamberi", c. 2, sf. 833

[121] Prof. Muhammad Hamidullah, c. 1, sf. 586-587

[122] Bkz: Deniz Som, "Vaziyet", "Medine Sözleşmesi ve sonrası", Cumhuriyet gazetesi, 27.2.1994.

[123] Bkz: Refah Partisi kapatma davası iddianamesi

[124] Bkz: Birikim dergisi, Mart 1991. Sf. 49-60. Hassan Salameh, "Politik İktidar ve Suudi Devleti" Merip Report dergisinin Ekim 1980 sayısından çev: Sinan Şener-Nazlı Ökten.

[125] Bkz: Sahih-i Buhari.

[126] Bkz: Kur'an: Lokman suresi / 33. ayet.

[127] Bkz: Dale Rhoton, "İnanç ve Delil", Zafer matbaası, İst. 1988. Sf. 46-62

[128] Bkz: M. Süer, "Mukaddes Kitap (Tevrat) Gerçekten Tanrı'nın Sözü müdür?" Yargıçoğlu matbaası, Ankara 1975. Ayrıca bkz: B.

Çetintürk, "Tanrı Yalan Söylemez", Yargıçoğlu matbaası, Ankara 1972.

[129] Bkz: Maurice Bucaille, "Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an", DİB yayınları, İst. 1987. Çev: Dr. M.A. Sönmez. Sf. 18, 197, 198.

[130] Bkz: Taberi, "Milletler ve Hükümdarlar Tarihi-I" Maarif Vekaleti y. Ankara 1954, Çev: Zeki Kadiri Ugan, Ahmet Temir. Sf. 82'den 97'ye...

[131] Bkz: Erzurumlu İbrahim Hakkı, "Marifetname", sf. 13, 14, 16'dan aktaran, Ekmeleddin İhsanoğlu, "Büyük Cihad'tan Frenk Fodulluğuna", İletişim y. 1. Basım, İst. 1996. Sf. 170, 171, 173.

[132] Bkz: Ömer Hayyam, "Bütün Dörtlükler", Cem y. çev: S. Eyüboğlu, sf. 33

[133] Bkz: Ömer Hayyam, age- sf. 41

[134] Bkz: Ömer Hayyam, age- sf. 38

[135] Bkz: Ömer Hayyam, age- sf. 27

[136] Bkz: Ömer Hayyam, age- sf. 40

[137] Bkz: Ömer Hayyam, age- sf. 127

[138] Bkz: Ömer Hayyam, age- sf. 149

[139] Bkz: Ömer Hayyam, age- sf. 165

[140] Bkz: Ömer Hayyam, age- sf. 206

[141] Bkz: Ömer Hayyam, age- sf. 183

[142] Bkz: Jean Meslier, "Sağduyu; Tanrısızlığın İlhimali", Kaynak y. Nisan 1995, sf. 65, 66, 67, 70, 71, 72, 73, 74, 77, 91, 92, 129, 130, 142, 189, 192, 194, 205, 207, 236, 238, 239, 244, 245, 247, 255, 260, 262, 265, 268, 281, 291, 293, 297, 302, 304, 305, 309, 314, 324, 337, 347, 349.

[143] Bkz: Jean Meslier: age- sf. 82

[144] Bkz: K. Marx-F.Engels, "Din Üzerine", Sol y. 2. Basım. Sf. 232. (Engels'in "Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu" başlıklı yazısı)

[145] Bkz: V.I.Lenin, "Materyalizm ve Ampiryokritisizm", Sol y. 2.bs. çev: Sevim Belli, sf.147.

[146] Bkz: V.I.Lenin, age- sf. 381

[147] Bkz: V.I.Lenin, age- sf. 382

[148] Bkz: V.I.Lenin, age- sf. 271

[149] Bkz: Turan Dursun, "Din Bu-II", Kaynak y. 2 basım. sf. 276-279

[150] Bkz: Turan Dursun, age- sf. 283
[151] Bkz: Turan Dursun, age- sf. 272
[152] Bkz: Turan Dursun, age- sf. 9
[153] Bkz: Turan Dursun, "Din Bu-I" Kaynak y. sf. 65
[154] Bkz: Turan Dursun, age- sf. 291-292
[155] Bkz: Turan Dursun, "Din Bu-III", Kaynak y. sf 104.
[156] Bkz: Turan Dursun, age- sf. 208
[157] Bkz: Turan Dursun, age- sf. 210
[158] Bkz: Turan Dursun, age- sf. 212
[159] Yüzyıl Dergisi, 09. 09. 1990, sf. 12
[160] Din Bu-1, sf. 243)
[161] Bkz: Friedrich Nietzsche, "Zerdüşt Böyle Diyordu", Varlık y. İst. 1972, çev:Suut Kemal Yetkin, sf. 26
[162] Friedrich. Nietzsche, "Ecce Homo" (Kişi Nasıl Kendisi Olur). Say y. çev: Can Alkor. 2 bs. Tem. 1983. sf. 32, 98, 99, 100, 119, 120, 134, 144, 149-152
[163] Bkz: Friedrich Nietzsche, "Tarih Üzerine", Say y. çev: Nejat Bozkurt. İst. 1996. çev: Nejat Bozkurt.
[164] Bkz: Friedrich Nietzsche, "Gelecekteki Felsefe", Yönelim y. çev: Emel Tan. Ank. 1996.
[165] Bkz: İonna Kuçuradi, "Nietzsche ve İnsan". TFK y. Ank. 1995.
[166] Bkz: İonna Kuçuradi, "Nietzsche ve İnsan". TFK y. Ank. 1995.
[167] Bu konuda, bkz: Cengiz Özakıncı, "Türkiye'de Yeni Zaharof'lar Kimlerdir ve Türkiye'de Hellen Propagandasının Sütun Santimi Kaç Para?", Matbuat dergisi, Kasım 1996, sf. 24. Ayrıca, bkz: Cengiz Özakıncı, "Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal'a Açık Özeleştiri Çağırısı-I ve II", Matbuat d. Aralık 1996, Şubat 1997. Ayrıca, bkz: Cengiz Özakıncı, "Avrupa Akademisi ve TÜBA üyesi Philhellenist Prof. Dr. A.M. Celal Şengör'e Eleştirel Akılcı Bilimsel Düşünce Çağırısı", Matbuat d. Mart 1997. Ayrıca, bkz: Martin Bernal, "Kara Atena", Kaynak y. Çev: Özcan Buze, İst. 1998.
[168] Bkz: Friedrich Engels, "Anti-Dühring", Sol y. 2. Basım, Çev: Kenan Somer, sf. 493-494.
[169] Marx'ın 1881'de yazdığı "İslamiyet Üzerine" iki sayfalık mektubundan, akt: Kurthan Fişek, Hürriyet, 2.11.1997, sf. 29.
[170] Bkz: Friedrich Engels, "Almanya'da Köylü Savaşları", Payel y. 1. Basım, Ekim 1967. Çeviren: Şerif Hulusi.

[171] Bkz: Roger Garaudy, "Sosyalizm ve İslam", Genç Sanat y. 1. basım. çev: N. Şahsuvar.

[172] Bkz: Roger Garaudy, age, sf. 74

[173] Bkz: Komintern Belgelerinde Türkiye-1, Kurtuluş Savaşı ve Lozan, Kaynak y. 2. Basım. Sf. 81- 121, Komünist Enternasyonal Dördüncü Kongresi'nde Hollanda'dan Ravesteyn'in sunduğu "Doğu Sorunu Üzerine Tartışma" başlıklı bildiri.

[174] Bkz: Nazım Hikmet, "Şiirler-2", Adam y. 3. basım, 1990. sf. 223 vd.

[175] Bkz: A. Faik Bercavi, "Nazım'la 1933-1938 Yılları", Cem y. 1. Basım, İst. 1992, Sf. 102-103: "Nazım "Simavnalı Bedreddin"den uzun uzadıya bahsederken bana da bir ilham gelmişti. "İslamda Sosyalizm" adlı bir kitap hazırlayacak ve onu takiben "İslamda Sosyalist Hareketleri Tarihi"ni kaleme alacaktım. Benim bu iki projem karşısında Nazım "Büyük bir iş bu Fayek" dedi.

[176] Bkz: Faik Bercavi, "İslamda Sosyalizm", Işık basımevi, İstanbul 1946.

[177] Bkz: Jean Paul Sartre, "Varoluşçuluk" (existentialisme). Say y. Çev: Asım Bezirci. 8. basım. Sf. 63, 70, 71, 99.

[178] Bkz: Charles Moeller, "Jean Paul Sartre ve Tabiatüstünün Bilinmemesi", Remzi k. İst. 1969. Çev: Mehmet Toprak.

[179] Bkz: Albert Einstein, "Dünyamıza Bakış", Alan yayıncılık, 2. basım, Mart 1987. Çevirenler: S. Eyüboğlu, A. Erhat, V. Günyol, İ. Öztürk, Y. Anday. sf.6-11, Dünyayı nasıl görüyorum.

[180] Bkz: Gregory Abu'l - Farac, Bar Hebraeus, "Abu'l-Farac Tarihi", c.I, İngilizceye çeviren: Ernest A. Wallis Budge. Türkçeye çeviren: Ömer Rıza Doğrul. Türk Tarih Kurumu Basımevi- Ankara 1987, s. 244-245

[181] Bkz: Aristoteles, "Metafizik", Cilt I (A-Z), Ege Üniversitesi Basımevi-1985, Çev: Doç.Dr. Ahmet Arslan. Sf. 1. Metafizik ve Akromatik Kitaplar.

[182] Bkz: İsmet Zeki Eyüboğlu, "Karanlığın Ayak Sesleri: Kadirilik", Cumhuriyet y. Şubat 1999, sf. 25, 55.

[183] Bkz: İsmet Zeki Eyüboğlu, "Tanrı Yaratan Toprak: Anadolu", Der y. 2. Basım. s. 192)

[184] Bkz: İsmet Zeki Eyüboğlu, age, sf. 225

[185] Bkz: İsmet Zeki Eyüboğlu, age, sf. 223

[186] Bkz: İsmet Zeki Eyüboğlu, age, sf. 211
[187] Bkz: İsmet Zeki Eyüboğlu, age, sf. 212
[188] Bkz: İsmet Zeki Eyüboğlu, age, sf. 224
[189] Bkz: İsmet Zeki Eyüboğlu, age, sf. 244
[190] Bkz: Sigmund Freud, "Totem ve Tabu", Remzi y. İst. 1971. Çev: Niyazi Berkes, Sf. 70-72.
[191] Bkz: Sigmund Freud, age, sf. 67-68
[192] Bkz: Moshe Sevilla Sharon (Beraze), "İsrail Ulusu'nun Tarihi", Tel Aviv Yahudi Cemaatleri Dairesi y. Yeruşalayim 1981. sf.110-122
[193] 28.12.1999; Cumhuriyet gazetesi.
[194] 28.12.1999; Cumhuriyet gazetesi.
[195] 28.12.1999; Cumhuriyet gazetesi.
[196] United Press International-3.9.2006. *"Ultra-Orthodox Jews attack the unzealous"*
[197] 28.12.1999; Cumhuriyet gazetesi.
[198] ic-creations
[199] Cumhuriyet, 30.11.1998 "İsrail'de köktendinciler korku salıyor"
[200] myattphoto
[201] Cumhuriyet, 30.11.1998
[202] Danny Cohen-Ocak 2006
[203] Cumhuriyet, 30.11.1998
[204] ic-creations
[205] Canadian Jews News- İsranet Photo
[206] Milliyet. 15.2.1999- "İsrail'de büyük inatlaşma"
[207] Bkz: Machiavelli, "Hükümdar (İl Principe)", Sosyal y. 2. Basım. Ekim 1985. çev: Selahattin Bağdatlı. sf. 130. "Hıristiyan Dininin Eleştirisi".
[208] Nietzche'nin görüşleri elinizdeki kitabın "İkinci Bölüm"ünde verilmiştir.
[209] Bkz: Mehmet Akif'in Kur'an'ı Kerim Tefsiri-Mev'ıza ve Hutbeleri-sf. 117 vd.
[210] Bkz: Karl Marx'ın "Fransa'da Sınıf Savaşımları 1848-1850, Sol y. 3. basım. Çev: Sevim Belli. sf. 32-33 Friedrich Engels'in 6 Mart 1895 günlü önsözünden.

[211] Bkz: Friedrich Engels, "Almanya'da Köylü Savaşı", Payel y. 1. Basım, Ekim 1967, çev: Şerif Hulusi, Sf. 33, 39, 40, 43, 44, 47, 48, 53, 58, 60, 61, 93, 98, 99, 113.

[212] Bkz: Dr. Hüseyin Batuhan, "Batıda Tolerans Fikrinin Gelişmesi-I", Anıl y. İst. 1959. 1. basım. sf. 14.

[213] Bkz: Cengiz Özakıncı, "İblisin Kıblesi", Otopsi y. Sf.. 284-296, Ayrıca, Bkz: Cengiz Özakıncı, "Türkiye'nin Siyasi İntiharı: Yeni-Osmanlı Tuzağı", Otopsi y. Sf. 249-253, Ayrıca Başsavcı Vural Savaş'ın RP'nin kapatılmasına ilişkin olarak basında tam metni yayımlanan sözlü açıklaması ve RP'nin kapatılmasına ilişkin mahkeme karar metni.

[214] Bkz: Dr. Hüseyin Batuhan, age, sf. 128

[215] Bkz: Dr. Hüseyin Batuhan, age, sf. 129

[216] Bkz: Dr. Hüseyin Batuhan, age, sf. 123-126

[217] Bkz: Nevval Çizgen, "İki Ülke İki Devrim Türkiye ve İran", Say y. 1. Basım,Kasım 1994. Sf. 158

[218] Bkz: Dr. Hüseyin Batuhan, age, sf. 143

[219] Bkz: Dr. Hüseyin Batuhan, age, sf. 153

[220] Bkz: Büyük Larousse, Engizisyon maddesi.

[221] Bkz: Anna Komnena, "Alexiad", İnkılap y. 1. Basım, çev: B. Umar, sf. 176

[222] Unesco Arşivi: Greece – Golden Bull of the Emperor Alexios Ist, Comnemos

[223] Bkz: Anna Komnena, age, sf. 286-287

[224] Bkz: Anna Komnena, age, sf. 507-514.

[225] Bkz: Anna Komnena, age, sf. 478.

[226] Bkz: Raşid-Erer, "Türklere Karşı Haçlı Seferleri", Ahmet Halit y. İst. 1948.

[227] Bkz: Prof. Dr. Ahmed Cabbar, "Hayyam'ın Hayatı ve Bilimsel Etkinlikleri", çev: Kiraz Perinçek, Bilim ve Ütopya dergisi, Aralık 1999, sf. 12.

[228] Bkz: Michaud, "Histoire des Croisades, augmentee d'un appendice, Delagrave" Paris 1849, 4/ 329-330'dan aktaran: Raşid-Erer, "Türklere Karşı Haçlı Seferleri", Ahmet Halid k. İst. 1948. Sf. 67.

[229] Bkz: Kont Pierre Bruno Daru (1767-1829 Napoleon'un Fransa Yüksek Meclis üyesi), "Histoire de la Republique de Venise"

(Venedik Cumhuriyeti Tarihi)" 1819. 8 cilt. 1/256-271'den aktaran: Raşid-Erer, age, sf. 70-71

[230] Bkz: Eduard Gibbon. "Histoire de la Decadence et de la Chute de l'Empire Romain, Mariet et Fournier" Paris, M. DCCC XLI, 2/725'den aktaran: Raşid-Erer, age, sf. 71-74

[231] Bkz: Kont Pierre Bruno Daru, age, 1/ 292'den akt: Raşid-Erer,age, sf.74

[232] Bkz: L'histoire des empereurs Jean, Manuel, Jean et Constantin Paleologue. V. Cousin. Paris 1685'den akt: Ferudun Dirimtekin, "İstanbul'un Fethi", T.C. İstanbul Belediyesi y. İst. 1949. Sf. 45

[233] Bkz: Friedrich Engels, "Almanya'da Köylü Savaşı", Payel y. 1. Basım, Ekim 1967, çev: Şerif Hulusi, Sf. 44.

[234] Vatikan Arşivi'nde bu belgeleri ilişkin açıklama şöyledir: "PROCEEDINGS OF THE TRIAL AGAINST GALILEO GALILEI, Rome 1616, 1632-33, Paper volume, 338x225 mm, ff. 228: modern green cardboard binding, with a parchment back. ASV, *Misc., Arm. X*, 204, ff. 84r, 207r- Despite all the long and extensive researches conducted by many scholars in the past, to "discover" or better find again the proceedings of the inquisitorial trial against Galileo Galilei, until now we only have a poor part of the original documents, which was extracted from the voluminous inquisitorial files of the period of the trial (1633) against Galileo or shortly after. This "abstract" was kept for many centuries in the archives of the *Index Congregation* (which asked the *Holy Office* for those documents), then it went to Paris after the sad seizure of the *Vatican Archives in 1810 by Napoleon*, then it passed into the hands of the *Duke of Blacas* and it was finally sent to the *Secret Vatican Archives* by the Duke's widow in 1843. The volume, which for a long time has been erroneously called *"the trial of Galileo Galilei"*, is actually a group of documents collected after Galileo's conviction by the *Index Congregation*, in order to deal with, on the basis of the trial evidences and *confessions*, the prohibition of his books and the teaching of his doctrine (it contains many letters of bishops or papal representatives who certify the notification of this prohibition). Some of these documents were taken from the lost papers (seemingly there were many volumes) on Galileo's trial, of which we still keep the foliation (one of these volumes had at least *560 folios*, that is *1120 pages*).

[235] Bkz: İmam Gazali, "Filozofların Tutarsızlığı" (Tehafüt El-Felasife), çev: Bekir Sadak, Ahsen y. 1. basım- Mart 2002. Sf. 13

[236] Ronald Bruce Meyer, *"The War on Galileo"*

[237] Stanley Weinberg, "The Flat-Earth / Round Earth Controversy" 1986; William Carpenter, "One Hundred Proofs that the Earth Is Not A Globe", Baltimore, 1885. Christian Catholic Apostolic Church, Zion, Illinois.

[238] Prof. Dr. Rengin Dramur, İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Deontoloji ve Tıp Tarihi Ana Bilim Dalı Ögretim Üyesi. *"Osmanlı Devleti'nde Çiçek Aşısı Uygulaması"* başlıklı yazısından

[239] Bkz: Immanuel Kant, "Evrensel Doğa Tarihi ve Gökler Kuramı", Havass y. Çev: Seçkin Cılızoğlu. 1. Basım, Mart 1982.

[240] Bkz: Andrew Dickson White, "A History Of The Warfare Of Science With Theology" (Bilimin Teolojiyle Savaşının Tarihi) 3 cilt. 1. Basım, 1896'dan aktaran: Pervez Hoodbhoy, "İslam ve Bilim: Bağnazlığa Karşı Akılcılığın Savaşımı", Cep Düşün y. sf. 44-51. Benzer örnekler için, ayrıca bkz: Bertrand Russel, "Bilim ve Din", Cem y. Çev: Hilmi Yavuz, 1. Basım, İst. 1993.

[241] Bkz: Erich Fromm, "Psikanaliz ve Din", Kabalcı y. Çev: Şükrü Alpagut, 1. Basım, Ocak 1990, sf. 42, 43, 44.

[242] Bkz: Aytunç Altındal, "Üç İsa: Paganlık, Musevilik, Hıristiyanlık, Laiklik", Anahtar y. Çev: Sibel Özbudun, 1. Basım, İst. 1993. Bu kitabın eleştirisi için, bkz: Cengiz Özakıncı; "Ottomanomani-4", Kitap Gazetesi dergisi, 1.8.1994 + 1.9.1994.

[243] Bkz: akt. İlhan Arsel, "Toplumsal Geriliklerimizin Sorumluları: Din Adam-ları", (kendi yayını), 2. Basım. İst 1995. Sf. 18.

[244] Bkz: Auguste Bebel, "Hz. Muhammed ve İslam Kültürü", Çev: Veysel Atayman, Süreç y. 1. basım. 1987. sf. 136-139

[245] Kur'an'da İslam Dini'nin ve Müslümanlık'ın kişisoyu yaratıldığından bu yana varolduğu bildirilmektedir. Bizim burada irdelediğimiz İslam, Tanrı'nın Elçisi Muhammed'e ve Kur'an'a bağlılığı benimseyenlerin dini olarak İslam'dır.

[246] Bkz: K. Marks-F.Engels, "Din Üzerine", Sol y. 2. basım. Ank. 1995. Çev: Kaya Güvenç. Sf. 116. Engels'ten Londra'daki Marks'a, Manchester, 6 Haziran 1853.

[247] Bkz: Kur'an, Tevbe suresi / 90, 97, 98, 99, 101. ayetler

[248] Marks'ın 1881'de yazdığı "İslamiyet Üzerine" iki sayfalık mektubundan akt: K. Fişek, Hürriyet, 2 kasım 1997, sf. 29.

[249] Bkz: Server Tanilli, "İslam Çağımıza Yanıt Verebilir mi?", Say y. 1. Basım. Nisan 1991. Sf. 15, 16, 17, 19.

[250] Bkz: Server Tanilli, age, sf. 111, 112, 113, 114, 116

[251] Bkz: Server Tanilli, age, sf. 101-114

[252] Bkz: Server Tanilli, age, sf. 116, 117, 118.

[253] Özgün metinde "Araplardan" denilmektedir. Fernand Grenard'ın anlattığı olgular yalnızca Araplar'ın değil çeşitli soylardan tüm Müslümanların başarısıdır. Bunların içerisinde Türkler ve Farslar da vardır.

[254] Bkz: Fernand Grenard, "Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü", M.E.B. y. Çev: Orhan Yüksel, 1.Basım, İst. 1992. Sf. 31-35.

[255] Bkz: George Sarton, "Antik Bilim ve Modern Uygarlık", Çev: Melek Dosay, Remzi Demir, Gündoğan y. 1.basım. 1992, sf. 56-57.

[256] Bebel bu konuda yanılmaktadır. Bu kitapllar Moğollar gelmeden neredeyse 100 yıl önce, Bağdat'ta başlayan iç kargaşalık sırasında yakılmıştır. Kitabımızın ileriki bölümlerinde *"İslam'da gericiliği başlatan Türkler değil Haçlı Seferleri ve Gazzalicilik"* başlığı altında bu konuyu irdeliyoruz.

[257] Cengiz Özakıncı, "Dünden Bugüne Türklerde Dil ve Din", Otopsi y. 7. basım, sf. 252-255

[258] Bkz: Auguste Bebel, "Hz. Muhammed ve İslam Kültürü", çev: Veysel Atayman, Süreç y. 1. basım. 1987. Sf. 99- 112.

[259] Bkz: Ord. Prof. Dr. Arif Müfid Mansel, "Ege ve Yunan Tarihi", AKDTY-TTK y. 5. Basım, Ank. 1988. Sf. 457

[260] Bkz: Aristoteles, "Politika", Remzi y. Çev: Mete Tunçay, 3.Basım, İst. 1990

[261] Festival Publishing Ltd.. ISBN 090503502X

[262] [Record Number: 17740 Shelfmark: Or. 2784 Page Folio Number: ff.95v-96 Description: Aristotle's ideas influenced both Western and Eastern thought. These leaves form part of a work on the medicinal properties of animals. Title of Work: Animal and Their Uses / Kitab na't al-hayawan wa-manafi'ihi Author: Aristotle; ibn Bakhtishu' Production: Middle East, 13th century AD]

[263] Bkz: İbn Haldun, "Mukaddime", Onur y. 2. cilt. Sf. 570. Ayrıca, bkz: Pervez Hoodbhoy, "İslam ve Bilim (Bağnazlığa Karşı Akılcılığın Savaşımı)", Cep y. İst. 1992, çev: Eser Birey, sf.157

[264] Bkz: Namık Kemal, "Renan Müdafaanamesi (İslamiyet ve Maarif)" Mahmut Bey matbaası, 1326 (1910). Yeniden basımı: Ord. Prof. M. Fuad Köprülü, Güven matbaası, Ankara, 1962.

[265] Bkz: Seyyid Cemaleddin Afgani, "Reponse de Jamal ad-Din-al-Afgani a Renan", akt: Keddie, "An Islamic Response to Imperialism (Berkeley, Univ. of California Press, 1983, sf. 187'den

aktaran; Pervez Hoodbhoy, age, sf. 156.

[266] Bkz: Prof. Dr. Macid Fahri, "İslam Felsefesi Tarihi" (özgün adıyla: A History of Islamic Philosophy", İklim y. Çev: Kasım Turhan, İst. 1987. sf. 6-7, 11, 12, 13

[267] Bkz: Porphyrios, "Isagoge: Aristoteles'in Kategorilerine Giriş", Çev: Betül Çotuksöken, Remzi y. İst. 1986. Sf. 22.

[268] Bkz: Macit Fahri, age, sf. 12

[269] Bkz: Kur'an; Bakara / 62., Maide / 69., Hac / 17

[270] Bkz: İslam Ansiklopedisi, "Sabiiler" maddesi, B. Canne De Vaux'dan aktaran: Turan Dursun, "Din Bu-2", Kaynak y. 2. Basım, sf. 91.

[271] Bkz: Kur'an; Kehf / 83-101

[272] MS in Arabic on paper, Syria, ca. 1250-1275, 79 ff. (complete), 25x19 cm, single column (18x12 cm), 13 lines in Arabic Naskhi script, emphasis and proper names in red and blue, large circular panel in black, red and blue. *Binding:* Syria, 19th c., blind-stamped leather, sewn on 5 cords, decorated edges, strips from Arabic MSS as sewing guards. *Context:* Paul Sbath had one of the most important collections of Arabic MSS ever formed, ca. 3000 MSS. 2000 MSS are in the Vatican Library, 1000 MSS were destroyed during the war, 2 MSS including the present one came to England. *Provenance:* 1. Imad ibn Ahmed, Syria (1441); 2. Georges Fattalla Belit, Aleppo, Syria (1801); 3. Paul Sbath, Aleppo, Syria, MS 884 (1924-1938); 4. Private collection, England (-1995); 5. Jeremy Griffiths, Oxford. *Commentary:* The text is said to be translated during the reign of Caliph al-Mansur (654-745 AD). The preface states that al-Batriq searched with great difficulty for a copy of the Greek text before finding one in the great library of the Temple of Abd Shams at Baalbek, which he borrowed and translated into Arabic. Al-Batriq was one of a group of translators who worked for the Caliph el-Mansur. He translated the works of Galen, Hippocrates and Ptolemy into Arabic from Greek, thus contributing to the extraordinary flourishing of science and natural philosophy in the Arab world, which became the foundation of these studies in the West in the later Middle ages. The Secret of Secrets was an immensely influential text intended as a guide to kings and rulers

purporting to have been written by Aristoteles as a guide for Alexander the Great in the form of letters. The origins of the text is uncertain. No Greek original exists, and the treatise was most likely originally written in Arabic around 10th c. *Exhibited:* "Preservation for access: Originals and copies". On the occasion of the 1st International Memory of the World Conference, organized by the Norwegian Commission for UNESCO and the National Library of Norway, at the Astrup Fearnley Museum of Modern Art, Oslo, 3 June - 14 July 1996.

[273] Avusturya Ulusal Kütüphanesi, Viyana MS A.F.10,f.5v.

[274] Bkz: Prof. Muhammad Ebu Zehra, "Mezhepler Tarihi", Hisar y. İst. 1983, Çev: Hasan Karakaya, Kerim Aytekin. Sf. 163.

[275] Bkz: Prof. Muhammad Ebu Zehra, age, sf. 166, 167, 175, vd.

[276] Bkz: Prof. Muhammad Ebu Zehra, age, sf. 162, 163.

[277] Bkz: Muhammad Ammara, "Mutelize ve Devrim", Yöneliş y. Çev: İbrahim Akbaba, 1. Basım, İst. 1988. Sf. 41.

[278] Bkz: Dr. Süleyman Ateş, "İslam Tasavvufu", Elif matbaacılık, Ank. 1972.

[279] Bkz: Prof. Muhammad Ebu Zehra, age, Sf. 164.

[280] Bkz: Pervez Hoodbhoy, "İslam ve Bilim: Bağnazlığa Karşı Akılcılığın Savaşımı" Cep y. 1. Basım. İst. 1992. Çev: Eser Birey. Sf. 148-151

[281] Bkz: Ekmeleddin İhsanoğlu, "Büyük Cihad'dan Frenk Foduluğuna", İletişim y. 1. Basım, İst. 1996... Yazar bu yapıtında, "İslam'ın Altın Çağı"nın VIII. yüzyılda başlayıp XII-XIII. yüzyıllarda sona erdiği saptamasına karşı çıkarak (sf. 17), İslam'ın bilim ve düşün alanındaki üstünlüğünün XVII. yüzyıla dek kesintisizce sürdüğü savını ortaya atmakta (sf. 134), bu savını XIII. yüzyıldan XVI. yüzyıla dek Osmanlı yönetimi altında yetişen Müslüman bilim adamlarının adlarını sayıp dökerek doğrulamaya çalışmakta (sf. 18) ve ortaya koyduğu bu kanıtlarla birlikte *"İslam biliminin Osmanlı dönemi öncesinde biten "Altın Çağ" teorisinin geçerliliğinin sona erdiğini"* söylemektedir (sf. 20). İhsanoğlu'nun bu savı, Osmanlı'daki bilimin dinin çizdiği sınırlara tutsak düşmüş bir bilim olduğu gerçeği karşısında geçersiz kalmaktadır. Oysa "İslam'ın Altın Çağı", bilginlerin din çerçevesi içinde değil, us çerçevesi içinde çalıştıkları bir çağdı. İhsanoğlu'nun kitabında kendi savını

kanıtlamak üzere verdiği örnekler, daha çok onun savının tersini kanıtlamakta kullanılabilecek bir niteliktedir. "Osmanlı Bilimi"nin Osmanlı döneminde kişisoyunun bilim alanında ulaştığı en yüksek düzey olmadığı, ayrıca kanıtlanmasına gerek dahi bulunmayacak denli açık bir gerçekliktir. Oysa "İslam'ın Altın Çağı" denilen dönemde Müslümanlar kişisoyunun yeryüzünde bilim alanında ulaştığı en yüksek düzeye erişmiş bulunuyorlardı ve yapıtlarıyla başka toplumların bilginlerine öğretmenlik ediyorlardı. Osmanlı Bilimi'nin (dokumacılık ve kumaş boyama bilgileri dışında) başka toplumlarca örnek alınan ya da başka toplumların bilginlerine öğretmenlik eden bir bilim olmadığı açıktır.

[282] Bkz: İbn Kuteybe, "Tevilu Muhtelii'l Hadis; Hadis Müdafaası", Kayıhan y. Çev: Mehmet Hayri Kırbaşoğlu, 2. Basım, İst. 1989. Sf. 48.

[283] Record Number: 15666 Shelfmark: Or. 11676 Page Folio Number: f.125 Description: The murder of Mutawakkil by his Turkish guards led by Musa Bugha. Fath ibn Khaqan was also murdered attempting to help Muttawakkil. Title of Work: Javami' al-hikayat. Author: Muhammad 'Aufi Production: 1438-1439 Language/Script: Persian

[284] Bkz: Macit Fahri, age, sf. 174, 175.

[285] Bkz: Dr. Necip Taylan, "Gazzali'nin Düşünce Sisteminin Temelleri", İFAV, M.Ü.İ.F.V. y. 1. Basım, İst. 1989. Sf. 122

[286] S. Dunya (Cairo: Dar al-ma'arif, 1965) *Miyar al-Ilm fi fan al-mantiq* (Criterion of Knowledge in the Art of Logic)

[287] Bkz: Gazzali, "Vasiyetname", Sahaflar Kitap Sarayı y. Çev: Ahmet Faik Arslantürk. Sf. I-XVI

[288] Bkz: Gazzali, "El Munkızı Mined Dalal", Çev: Salih Şeref, Ahmed Davudoğlu, Cağaloğlu y. 2. Basım. İst. 1970. Sf. 5-7

[289] Bkz: Gazzali, "Tehafüt-ül-Felasife" (Filozofların Tutarsızlığı), Çev. B. Karlığı, 1. Basım, İst. 1981.

[290] Bkz: Gazzali, "Arifler Yolu", Elifbe y. 3. Basım. Mart 1981. Çev: Yaman Arıkan, Sf. 12, 57

[291] İmam Gazali, "Filozofların Tutarsızlığı- Tehafüt el Felasife" Çev: Bekir Sadak, Ahsen y.- 1. basım, Mart 2002, sf. 182. Ayrıca bkz: Pervez Hoodbhoy, age, sf. 158, 159.

[292] W. Montgomery Watt, The Faith and Practice of Al-Ghazzali

(Gazzali'nin inancı ve pratiği) Londra, George Allen-Umwim y. 1953, sf. 32-33'den aktaran Pervez Hoodbhoy, age, sf. 159, 160.

[293] Bkz: Gazzali, "El Munkızu Mined Dalal", age, sf. 58, vd.

[294] Bkz: Prof. Dr. Philip K. Hitti. "İslam Tarihi", Boğazici y. İst. 1980. Çev: Salih Tuğ, c. 2, sf. 755, 756.

[295] P. M. Hold; "Haçlılar Çağı", çev: Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt y. 1. basım. İst. 1999. Sf. 9, 10.

[296] Amin Maalof, "Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri", çev: M. A. Kılıçbay, Telos y. 2. basım. Nisan 1998. Sf. 70.

[297] Amin Maalof, age, Sf. 159

[298] Bkz: Amin Maalof, age, sf. 137 - 144.

[299] P. M. Hold; "Haçlılar Çağı", çev: Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt y. 1. basım. İst. 1999. Sf. 28.

[300] Bkz: Amin Maalof, age, sf. 17.

[301] Papa II. Urban'ın 1095 yılında Clermont Konsülü'nde Haçlı Seferleri'ni başlatan konuşması: Chartres'li Fulcher'e göre:

[adapted from Thatcher] In 1094 or 1095, Alexios I Komnenos, the Byzantine emperor, sent to the pope, Urban II, and asked for aid from the west against the Seljuq Turks, who taken nearly all of Asia Minor from him. At the council of Clermont Urban addressed a great crowd and urged all to go to the aid of the Greeks and to recover Palestine from the rule of the Muslims. The acts of the council have not been preserved, but we have four accounts of the speech of Urban which were written by men who were present and heard him. Here is the one by the chronicler Fulcher of Chartres. Not how the traditions of the peace and truce of God - aimed at bringing about peace in Christendom - ties in directly with the call for a Crusade. Does this amount to the export of violence?

Most beloved brethren: Urged by necessity, I, Urban, by the permission of God chief bishop and prelate over the whole world, have come into these parts as an ambassador with a divine admonition to you, the servants of God. I hoped to find you as faithful and as zealous in the service of God as I had supposed you to be. But if there is in you any deformity or crookedness contrary to God's law, with divine help I will do my best to remove it. For God has put you as stewards over his family to minister to it. Happy indeed will you be if he finds you faithful in your stewardship. You are called shepherds; see that you do not act as hirelings. But be true shepherds, with your crooks always in your hands. Do not go to sleep, but guard on all sides the flock committed to you. For if through your carelessness or negligence a wolf carries away one of your sheep, you will surely lose the reward laid up for you with God. And after you have been bitterly scourged with remorse for your faults-, you will be fiercely overwhelmed in hell, the abode of death. For according to the gospel you are the salt of the earth [Matt. 5:13]. But if you fall short in your duty, how, it may be asked, can it be salted? O how great the need of salting! It is indeed necessary for you to correct with the salt of wisdom this foolish people which is so devoted to the pleasures of this -world, lest the Lord, when He may wish to speak to them, find them putrefied by their sins unsalted and stinking. For if He, shall find worms, that is, sins, In them, because you have been negligent in your duty, He will command them as

worthless to be thrown into the abyss of unclean things. And because you cannot restore to Him His great loss, He will surely condemn you and drive you from His loving presence. But the man who applies this salt should be prudent, provident, modest, learned, peaceable, watchful, pious, just, equitable, and pure. For how can the ignorant teach others? How can the licentious make others modest? And how can the impure make others pure? If anyone hates peace, how can he make others peaceable? Or if anyone has soiled his hands with baseness, how can he cleanse the impurities of another? We read also that if the blind lead the blind, both will fall into the ditch [Matt. 15:14]. But first correct yourselves, in order that, free from blame , you may be able to correct those who are subject to you. If you wish to be the friends of God, gladly do the things which you know will please Him. You must especially let all matters that pertain to the church be controlled by the law of the church. And be careful that simony does not take root among you, lest both those who buy and those who sell [church offices] be beaten with the scourges of the Lord through narrow streets and driven into the place of destruction and confusion. Keep the church and the clergy in all its grades entirely free from the secular power. See that the tithes that belong to God are faithfully paid from all the produce of the land; let them not be sold or withheld. If anyone seizes a bishop let him be treated as an outlaw. If anyone seizes or robs monks, or clergymen, or nuns, or their servants, or pilgrims, or merchants, let him be anathema [that is, cursed]. Let robbers and incendiaries and all their accomplices be expelled from the church and anthematized. If a man who does not give a part of his goods as alms is punished with the damnation of hell, how should he be punished who robs another of his goods? For thus it happened to the rich man in the gospel [Luke 16:19]; he was not punished because he had stolen the goods of another, but because he had not used well the things which were his.

"You have seen for a long time the great disorder in the world caused by these crimes. It is so bad in some of your provinces, I am told, and you are so weak in the administration of justice, that one can hardly go along the road by day or night without being attacked by robbers; and whether at home or abroad one is in danger of being despoiled either by force or fraud. Therefore it is necessary to reenact the truce, as it is commonly called, which was proclaimed a long time ago by our holy fathers. I exhort and demand that you, each, try hard to have the truce kept in your diocese. And if anyone shall be led by his cupidity or arrogance to break this truce, by the authority of God and with the sanction of this council he shall be anathematized."

After these and various other matters had been attended to, all who were present, clergy and people, gave thanks to God and agreed to the pope's proposition. They all faithfully promised to keep the decrees. Then the pope said that in another part of the world Christianity was suffering from a state of affairs that was worse than the one just mentioned. He continued:

"Although, **O sons of God**, you have promised more firmly than ever to keep the peace among yourselves and to preserve the rights of the church, there remains still an important work for you to do. Freshly quickened by the divine correction, you must apply the strength of your righteousness to another matter which concerns you as well as God. For your brethren who live in the east are in urgent need of your help, and you must hasten to give them the aid which has often been promised them. For, as the most of you have heard, the Turks and Arabs have attacked them and have conquered the territory of Romania [the Greek empire] as far west as the shore of the Mediterranean and the Hellespont, which is called the Arm of St. George. They have occupied more and more of the lands of those Christians, and have overcome them in

seven battles. They have killed and captured many, and have destroyed the churches and devastated the empire. If you permit them to continue thus for awhile with impurity, the faithful of God will be much more widely attacked by them. On this account I, or rather the Lord, beseech you as Christ's heralds to publish this everywhere and to persuade all people of whatever rank, foot-soldiers and knights, poor and rich, to carry aid promptly to those Christians and to destroy that vile race from the lands of our friends. I say this to those who are present, it meant also for those who are absent. Moreover, Christ commands it.

"All who die by the way, whether by land or by sea, or in battle against the pagans, shall have immediate remission of sins. This I grant them through the power of God with which I am invested. O what a disgrace if such a despised and base race, which worships demons, should conquer a people which has the faith of omnipotent God and is made glorious with the name of Christ! With what reproaches will the Lord overwhelm us if you do not aid those who, with us, profess the Christian religion! Let those who have been accustomed unjustly to wage private warfare against the faithful now go against the infidels and end with victory this war which should have been begun long ago. Let those who for a long time, have been robbers, now become knights. Let those who have been fighting against their brothers and relatives now fight in a proper way against the barbarians. Let those who have been serving as mercenaries for small pay now obtain the eternal reward. Let those who have been wearing themselves out in both body and soul now work for a double honor. Behold! on this side will be the sorrowful and poor, on that, the rich; on this side, the enemies of the Lord, on that, his friends. Let those who go not put off the journey, but rent their lands and collect money for their expenses; and as soon as winter is over and spring comes, let hem eagerly set out on the way with God as their guide."

Source:From Bongars, *Gesta Dei per Francos*, 1, pp. 382 f., trans in Oliver J. Thatcher, and Edgar Holmes McNeal, eds., *A Source Book for Medieval History*, (New York: Scribners, 1905), 513-17

[302] İbnü'l Cevzi, "Şeytanın Ayartması: Hicri 6. Yüzyıl İslam Toplumuna İçerden Gelen Bir Tenkit", Çev: Savaş Kocabaş, Elif Y., 2. Basım. 2005

[303] İbnü'l Cevzi, "Şeytanın Ayartması: Hicri 6. Yüzyıl İslam Toplumuna İçerden Gelen Bir Tenkit", Çev: Savaş Kocabaş, Elif Y., 2. Basım. 2005- ayrıca: "Ibn al-Jawzi, "Sıfat al-Safwa" (Sufi'nin Nitelikleri) 1/9, Dar Salah al-Din li al-Turath

[304] İbnü'l Cevzi, "Şeytanın Ayartması: Hicri 6. Yüzyıl İslam Toplumuna İçerden Gelen Bir Tenkit", Çev: Savaş Kocabaş, Elif y., 2. Basım. 2005. Sf. 215, vd. Ayrıca: Ibn al-Jawzi, "Sayd al-Khatir", sf. 309-310 - Dar al-Kitab al-'Arabi – 2004

[305] İslam Ansiklopedisi, "Gazzali" sf. 756, 757.

[306] Bkz: Gazzali, "Arifler yolu", age, sf. 83.

[307] Bkz: İslam Ansiklopedisi, "Gazzali", sf. 757.

[308] Bkz: Macit Fahri, sf. 201.

[309] Bkz: Ömer Hayyam, "Rubailer", Milliyet y. Çev: Rüştü Şardağ,

2. Basım, İst. 1976. Sf. 14, 15, 18, 20, 43, 44, 45, 75

[310] Bkz: Ömer Hayyam, "Bütün Dörtlükler", Cem y. Çev: S. Eyuboğlu, Sf. 165

[311] Bkz: Ömer Hayyam, age, çev: S. Eyuboğlu, sf. 41.

[312] Bkz: Ömer Hayyam, age, sf. 19.

[313] Bkz: Ömer Hayyam, age, sf. 26.

[314] Bkz: Ömer Hayyam, age, sf. 44.

[315] Bkz: Ömer Hayyam, age, sf. 39.

[316] Bkz: Ömer Hayyam, age, sf. 149.

[317] Bkz: Ömer Hayyam, age, sf. 173.

[318] Bkz: Ömer Hayyam, age, sf. 187.

[319] Bkz: Ömer Hayam, age, sf. 208.

[320] Bkz: İslam Ansiklopedisi, "Gazzali" MEB y. İst. 1947. 37. cüz. sf. 748

[321] Bkz: P. M. Holt, age, sf. 82.

[322] Bkz: Ayşe Osmanoğlu, "Babam Sultan Abdülhamid" (Hatıralarım) Selçuk y. 3. Basım. İst. 1986. Sf. 25: "Babam (Abdülhamid), gençliğinde muhterem bir şeyhe tesadüf edip Şazeli tarikatına girmişti... Daha sonra Kadiri tarikatına girmiştir."

[323] http://www2.gsu.edu/~phljli/rifa%60i_dhikr.jpg

[324] Bkz: Ekmeleddin İhsanoğlu, age, sf. 87, 88.

[325] Tevbe Suresi 51. ayet: اللّٰهِ وَعَلَى مَوْلَانَا

[326] Bakara Suresi 286. ayet وَارْحَمْنَا أَنتَ مَوْلَانَا

[327] Rüştü Şardağ, Hayyam'ın Rubailerinde yaptığı açıklamalarda bunu aktarır. Bkz: Age, sf. 266

[328] Bkz: Metin Kunt, Sina Akşin, Ayla Ödekan, Zafer Toprak, Hüseyin G. Yurdayın, "Türkiye Tarihi-2; Osmanlı Devleti 1300-1600", Cem y. İst. 1991. Sf. 184, 185, 186.

[329] Bkz: Pervez Hoodbhoy, age, sf. 156.

[330] Bkz: Pervez Hoodbhoy, age, sf. 156

[331] Bkz: Ekmeleddin İhsanoğlu, age, sf. 17.

[332] Bkz: Alexandr Koyre, "Yeniçağ Biliminin Doğuşu", Ara y. İst. 1989. Çev: Kurtuluş Dinçer. Sf. 12, 13.

[333] Bkz: Yusuf Has Hacib, "Kutadgu Bilig", Çev: Reşit Rahmeti Arat, TTK y. 2. Basım. Ank. 1974, 2621-2651, 4377-4389, 4355, 4341-4351. Alıntıları verirken Arat'ın dilini yalınlaştırdım.

[334] Bkz: Yusuf Has Hacib, age, 3076. Çevrisi: Tüm felsefeciler, ne

denli konuşmayı bilirlerse bilsinler, eğer yoksul kalırlarsa, dilleri kösteklenmiş olur.

[335] Bkz: Yusuf Has Hacib, age, 287-331.

[336] Bkz: P. M. Holt, age, sf. 90

[337] Bkz: Amin Maalof, age, sf. 305, 313, 314, 326, 327.

[338] Azarias, "Aristotle and the Christian Church", Brothers of the Christian Schools -New York 1888- VIII. Bölüm: Aristotle In The University: "Urban IV., in a Bull to the University, forbids any further reading of the *Physics* and *Metaphysics* until they shall have been freed from all the doctrines contrary to the Faith. Here, too, has it been asserted that this prohibition of Urban was the outcome of the continuous opposition of Rome to Aristotle; here, too, have those making the charge been mistaken. The quarrel is not between Rome and Aristotle; it is between the Church and the irresponsible rationalism of the day."

[339] Azarias, "Aristotle and the Christian Church"- agy: "(...) The Church herself installs him in the University. In 1366, two Cardinal Legates from Pope Urban V., deputed to reform the University in all its faculties, make obligatory upon all aspiring to the Bachelor's Degree the study of the *Logic* and *Psychology* of Aristotle. Nor can any one receive his Master's Degree, who has not read the Physics, the Metaphysics, the Ethics and the minor works of the Stagyrite. "Henceforth," says Hauréau, after noticing this event, " Aristotle shall be the universal teacher." Yes, in a certain sense. We shall determine that sense by inquiring into the spirit in which the great minds among the Schoolmen accepted Aristotle as Master. Were they mere formalists repeating or imitating the Philosopher? The accusation has been made and the impression remains. With what justice we shall see."

[340] Bkz: Peyami Safa, "Türk İnkılabına Bakışlar", Ötüken y. İst. 1993. Sf. 161.

[341] Bkz: Milliyet, 19 Şubat 1993, Aytunç Altındal: *"Müslümanlar, kendilerine Lider Bir Ülke bulabilirlerse, geleceğin Dünya ve Avrupa siyasetinde önemli görevler oynamaya hazırdırlar... Lider ülke Türkiye olursa; Avrupa Topluluğu'nun hem askeri hem ticari rakibi olabilir.... Umarız (bunlar) Türkiye'yi büyük Devlet yapmak isteyenlere bir uyarı olur, atıp tutmakla, vatan-millet-Sakarya nutukları savurmakla büyük*

devlet olunmaz!"- Ayrıca, bkz: İslam Mecmuası, Nisan 1994, A. Altındal: *"Acilen Hilafet Müessesesi (kurmak-) gereklidir. Türkiye bu konuda öncülük etmelidir!"*

[342] Bkz: Auguste Bebel, "Hz. Muhammed ve İslam Kültürü", çev: Veysel Atayman, Süreç y. 1. basım, 1987. Sf. 123 - 140

[343] Auguste Bebel'in bu değerlendirmeleri, Erich Fromm'un Müslümanlığı *'Ölümseverlik'*le bir tutmasına karşıt bir nitelik taşımaktadır.

[344] Auguste Bebel'in bu değerlendirmesi, Erich Fromm'un Hıristiyanlığı *'Yaşamseverlik'*le bir tutmasına karşıt bir nitelik taşır.

[345] Papa XVI. Benedict'in Konuşmasının İngilizce Metni.

APOSTOLIC JOURNEY OF HIS HOLINESS BENEDICT XVI
TO MÜNCHEN, ALTÖTTING AND REGENSBURG (SEPTEMBER 9-14, 2006)
MEETING WITH THE REPRESENTATIVES OF SCIENCE LECTURE
OF THE HOLY FATHER
Aula Magna of the University of Regensburg
Tuesday, 12 September 2006
Faith, Reason and the University
Memories and Reflections

Your Eminences, Your Magnificences, Your Excellencies, Distinguished Ladies and Gentlemen,

It is a moving experience for me to be back again in the university and to be able once again to give a lecture at this podium. I think back to those years when, after a pleasant period at the Freisinger Hochschule, I began teaching at the University of Bonn. That was in 1959, in the days of the old university made up of ordinary professors. The various chairs had neither assistants nor secretaries, but in recompense there was much direct contact with students and in particular among the professors themselves. We would meet before and after lessons in the rooms of the teaching staff. There was a lively exchange with historians, philosophers, philologists and, naturally, between the two theological faculties. Once a semester there was a dies academicus, when professors from every faculty appeared before the students of the entire university, making possible a genuine experience of universitas - something that you too, Magnificent Rector, just mentioned - the experience, in other words, of the fact that despite our specializations which at times make it difficult to communicate with each other, we made up a whole, working in everything on the basis of a single rationality with its various aspects and sharing responsibility for the right use of reason - this reality became a lived experience. The university was also very proud of its two theological faculties. It was clear that, by inquiring about the reasonableness of faith, they too carried out a work which is necessarily part of the "whole" of the universitas scientiarum, even if not everyone could share the faith which theologians seek to correlate with reason as a whole. This profound sense of coherence within the universe of reason was not troubled, even when it was once reported that a colleague had said there was something odd about our university: it had two faculties devoted to something that did not exist: God. That even in the face of such radical scepticism it is still necessary and reasonable to raise the question of God through the use of reason, and to do so in the context of the tradition of the Christian faith: this, within the university as a whole, was accepted without question.

I was reminded of all this recently, when I read the edition by Professor Theodore Khoury (Münster) of part of the dialogue carried on - perhaps in 1391 in the winter barracks near Ankara - by the erudite Byzantine emperor Manuel II Paleologus and an educated Persian on the subject of Christianity and Islam, and the truth of both.[1] It was presumably the emperor himself who set down this dialogue, during the siege of Constantinople between 1394 and 1402; and this would explain why his arguments are given in greater detail than those of his Persian interlocutor.[2] The dialogue ranges widely over the structures of faith contained in the Bible and in the Qur'an, and deals especially with the image of God and of man, while necessarily returning repeatedly to the relationship between - as they were called - three "Laws" or "rules of life": the Old Testament, the New Testament and the Qur'an. It is not my intention to discuss this question in the present lecture; here I would like to discuss only one point - itself rather marginal to the dialogue as a whole - which, in the context of the issue of "faith and reason", I found interesting and which can serve as the starting-point for my reflections on this issue.

In the seventh conversation (διάλεξις - controversy) edited by Professor Khoury, the emperor touches on the theme of the holy war. The emperor must have known that surah 2, 256 reads: "There is no compulsion in religion". According to some of the experts, this is probably one of the suras of the early period, when Mohammed was still powerless and under threat. But naturally the emperor also knew the instructions, developed later and recorded in the Qur'an, concerning holy war. Without descending to details, such as the difference in treatment accorded to those who have the "Book" and the "infidels", he addresses his interlocutor with a startling brusqueness, a brusqueness that we find unacceptable, on the central question about the relationship between religion and violence in general, saying: "Show me just what Mohammed brought that was new, and there you will find things only evil and inhuman, such as his command to spread by the sword the faith he preached."[3] The emperor, after having expressed himself so forcefully, goes on to explain in detail the reasons why spreading the faith through violence is something unreasonable. Violence is incompatible with the nature of God and the nature of the soul. "God", he says, "is not pleased by blood - and not acting reasonably (σὺν λόγω) is contrary to God's nature. Faith is born of the soul, not the body. Whoever would lead someone to faith needs the ability to speak well and to reason properly, without violence and threats... To convince a reasonable soul, one does not need a strong arm, or weapons of any kind, or any other means of threatening a person with death...".[4]

The decisive statement in this argument against violent conversion is this: not to act in accordance with reason is contrary to God's nature.[5] The editor, Theodore Khoury, observes: For the emperor, as a Byzantine shaped by Greek philosophy, this statement is self-evident. But for Muslim teaching, God is absolutely transcendent. His will is not bound up with any of our categories, even that of rationality.[6] Here Khoury quotes a work of the noted French Islamist R. Arnaldez, who points out that Ibn Hazm went so far as to state that God is not bound even by his own word, and that nothing would oblige him to reveal the truth to us. Were it God's will, we would even have to practise idolatry.[7]

At this point, as far as understanding of God and thus the concrete practice of religion is concerned, we are faced with an unavoidable dilemma. Is the conviction that acting unreasonably contradicts God's nature merely a Greek idea, or is it always and intrinsically true? I believe that here we can see the profound harmony between what is Greek in the best sense of the word and the biblical understanding of faith in God. Modifying the first verse of the Book of Genesis, the first verse of the whole Bible, John began the prologue of his Gospel with the words: "In the beginning was the λόγος". This is the very word used by the emperor: God acts, σὺν λόγῳ, with logos. Logos means both reason and word - a reason which is creative and capable of self-communication, precisely as reason. John thus spoke the final word on the biblical concept of God, and in this word all the often toilsome and tortuous threads of biblical faith find their culmination and synthesis. In the beginning was the logos, and the logos is God, says the Evangelist. The encounter between the Biblical message and

Greek thought did not happen by chance. The vision of Saint Paul, who saw the roads to Asia barred and in a dream saw a Macedonian man plead with him: "Come over to Macedonia and help us!" (cf. Acts 16:6-10) - this vision can be interpreted as a "distillation" of the intrinsic necessity of a rapprochement between Biblical faith and Greek inquiry.

In point of fact, this rapprochement had been going on for some time. The mysterious name of God, revealed from the burning bush, a name which separates this God from all other divinities with their many names and simply asserts being, "I am", already presents a challenge to the notion of myth, to which Socrates' attempt to vanquish and transcend myth stands in close analogy.[8] Within the Old Testament, the process which started at the burning bush came to new maturity at the time of the Exile, when the God of Israel, an Israel now deprived of its land and worship, was proclaimed as the God of heaven and earth and described in a simple formula which echoes the words uttered at the burning bush: "I am". This new understanding of God is accompanied by a kind of enlightenment, which finds stark expression in the mockery of gods who are merely the work of human hands (cf. Ps 115). Thus, despite the bitter conflict with those Hellenistic rulers who sought to accommodate it forcibly to the customs and idolatrous cult of the Greeks, biblical faith, in the Hellenistic period, encountered the best of Greek thought at a deep level, resulting in a mutual enrichment evident especially in the later wisdom literature. Today we know that the Greek translation of the Old Testament produced at Alexandria - the Septuagint - is more than a simple (and in that sense really less than satisfactory) translation of the Hebrew text: it is an independent textual witness and a distinct and important step in the history of revelation, one which brought about this encounter in a way that was decisive for the birth and spread of Christianity.[9] A profound encounter of faith and reason is taking place here, an encounter between genuine enlightenment and religion. From the very heart of Christian faith and, at the same time, the heart of Greek thought now joined to faith, Manuel II was able to say: Not to act "with logos" is contrary to God's nature.

In all honesty, one must observe that in the late Middle Ages we find trends in theology which would sunder this synthesis between the Greek spirit and the Christian spirit. In contrast with the so-called intellectualism of Augustine and Thomas, there arose with Duns Scotus a voluntarism which, in its later developments, led to the claim that we can only know God's voluntas ordinata. Beyond this is the realm of God's freedom, in virtue of which he could have done the opposite of everything he has actually done. This gives rise to positions which clearly approach those of Ibn Hazm and might even lead to the image of a capricious God, who is not even bound to truth and goodness. God's transcendence and otherness are so exalted that our reason, our sense of the true and good, are no longer an authentic mirror of God, whose deepest possibilities remain eternally unattainable and hidden behind his actual decisions. As opposed to this, the faith of the Church has always insisted that between God and us, between his eternal Creator Spirit and our created reason there exists a real analogy, in which - as the Fourth Lateran Council in 1215 stated - unlikeness remains infinitely greater than likeness, yet not to the point of abolishing analogy and its language. God does not become more divine when we push him away from us in a sheer, impenetrable voluntarism; rather, the truly divine God is the God who has revealed himself as logos and, as logos, has acted and continues to act lovingly on our behalf. Certainly, love, as Saint Paul says, "transcends" knowledge and is thereby capable of perceiving more than thought alone (cf. Eph 3:19); nonetheless it continues to be love of the God who is Logos. Consequently, Christian worship is, again to quote Paul - "λογικη λατρεία", worship in harmony with the eternal Word and with our reason (cf. Rom 12:1).[10]

This inner rapprochement between Biblical faith and Greek philosophical inquiry was an event of decisive importance not only from the standpoint of the history of religions, but also from that of world history - it is an event which concerns us even today. Given this convergence, it is not surprising that Christianity, despite its origins and some significant developments in the East, finally took on its historically decisive character in Europe. We can also express this the other way around: this convergence, with the subsequent addition of the

Roman heritage, created Europe and remains the foundation of what can rightly be called Europe.

The thesis that the critically purified Greek heritage forms an integral part of Christian faith has been countered by the call for a dehellenization of Christianity - a call which has more and more dominated theological discussions since the beginning of the modern age. Viewed more closely, three stages can be observed in the programme of dehellenization: although interconnected, they are clearly distinct from one another in their motivations and objectives.[11]

Dehellenization first emerges in connection with the postulates of the Reformation in the sixteenth century. Looking at the tradition of scholastic theology, the Reformers thought they were confronted with a faith system totally conditioned by philosophy, that is to say an articulation of the faith based on an alien system of thought. As a result, faith no longer appeared as a living historical Word but as one element of an overarching philosophical system. The principle of sola scriptura, on the other hand, sought faith in its pure, primordial form, as originally found in the biblical Word. Metaphysics appeared as a premise derived from another source, from which faith had to be liberated in order to become once more fully itself. When Kant stated that he needed to set thinking aside in order to make room for faith, he carried this programme forward with a radicalism that the Reformers could never have foreseen. He thus anchored faith exclusively in practical reason, denying it access to reality as a whole.

The liberal theology of the nineteenth and twentieth centuries ushered in a second stage in the process of dehellenization, with Adolf von Harnack as its outstanding representative. When I was a student, and in the early years of my teaching, this programme was highly influential in Catholic theology too. It took as its point of departure Pascal's distinction between the God of the philosophers and the God of Abraham, Isaac and Jacob. In my inaugural lecture at Bonn in 1959, I tried to address the issue,[12] and I do not intend to repeat here what I said on that occasion, but I would like to describe at least briefly what was new about this second stage of dehellenization. Harnack's central idea was to return simply to the man Jesus and to his simple message, underneath the accretions of theology and indeed of hellenization: this simple message was seen as the culmination of the religious development of humanity. Jesus was said to have put an end to worship in favour of morality. In the end he was presented as the father of a humanitarian moral message. Fundamentally, Harnack's goal was to bring Christianity back into harmony with modern reason, liberating it, that is to say, from seemingly philosophical and theological elements, such as faith in Christ's divinity and the triune God. In this sense, historical-critical exegesis of the New Testament, as he saw it, restored to theology its place within the university: theology, for Harnack, is something essentially historical and therefore strictly scientific. What it is able to say critically about Jesus is, so to speak, an expression of practical reason and consequently it can take its rightful place within the university. Behind this thinking lies the modern self-limitation of reason, classically expressed in Kant's "Critiques", but in the meantime further radicalized by the impact of the natural sciences. This modern concept of reason is based, to put it briefly, on a synthesis between Platonism (Cartesianism) and empiricism, a synthesis confirmed by the success of technology. On the one hand it presupposes the mathematical structure of matter, its intrinsic rationality, which makes it possible to understand how matter works and use it efficiently: this basic premise is, so to speak, the Platonic element in the modern understanding of nature. On the other hand, there is nature's capacity to be exploited for our purposes, and here only the possibility of verification or falsification through experimentation can yield decisive certainty. The weight between the two poles can, depending on the circumstances, shift from one side to the other. As strongly positivistic a thinker as J. Monod has declared himself a convinced Platonist/Cartesian.

This gives rise to two principles which are crucial for the issue we have raised. First, only the kind of certainty resulting from the interplay of mathematical and empirical elements can be

considered scientific. Anything that would claim to be science must be measured against this criterion. Hence the human sciences, such as history, psychology, sociology and philosophy, attempt to conform themselves to this canon of scientificity. A second point, which is important for our reflections, is that by its very nature this method excludes the question of God, making it appear an unscientific or pre-scientific question. Consequently, we are faced with a reduction of the radius of science and reason, one which needs to be questioned.

I will return to this problem later. In the meantime, it must be observed that from this standpoint any attempt to maintain theology's claim to be "scientific" would end up reducing Christianity to a mere fragment of its former self. But we must say more: if science as a whole is this and this alone, then it is man himself who ends up being reduced, for the specifically human questions about our origin and destiny, the questions raised by religion and ethics, then have no place within the purview of collective reason as defined by "science", so understood, and must thus be relegated to the realm of the subjective. The subject then decides, on the basis of his experiences, what he considers tenable in matters of religion, and the subjective "conscience" becomes the sole arbiter of what is ethical. In this way, though, ethics and religion lose their power to create a community and become a completely personal matter. This is a dangerous state of affairs for humanity, as we see from the disturbing pathologies of religion and reason which necessarily erupt when reason is so reduced that questions of religion and ethics no longer concern it. Attempts to construct an ethic from the rules of evolution or from psychology and sociology, end up being simply inadequate.

Before I draw the conclusions to which all this has been leading, I must briefly refer to the third stage of dehellenization, which is now in progress. In the light of our experience with cultural pluralism, it is often said nowadays that the synthesis with Hellenism achieved in the early Church was an initial inculturation which ought not to be binding on other cultures. The latter are said to have the right to return to the simple message of the New Testament prior to that inculturation, in order to inculturate it anew in their own particular milieux. This thesis is not simply false, but it is coarse and lacking in precision. The New Testament was written in Greek and bears the imprint of the Greek spirit, which had already come to maturity as the Old Testament developed. True, there are elements in the evolution of the early Church which do not have to be integrated into all cultures. Nonetheless, the fundamental decisions made about the relationship between faith and the use of human reason are part of the faith itself; they are developments consonant with the nature of faith itself.

And so I come to my conclusion. This attempt, painted with broad strokes, at a critique of modern reason from within has nothing to do with putting the clock back to the time before the Enlightenment and rejecting the insights of the modern age. The positive aspects of modernity are to be acknowledged unreservedly: we are all grateful for the marvellous possibilities that it has opened up for mankind and for the progress in humanity that has been granted to us. The scientific ethos, moreover, is - as you yourself mentioned, Magnificent Rector - the will to be obedient to the truth, and, as such, it embodies an attitude which belongs to the essential decisions of the Christian spirit. The intention here is not one of retrenchment or negative criticism, but of broadening our concept of reason and its application. While we rejoice in the new possibilities open to humanity, we also see the dangers arising from these possibilities and we must ask ourselves how we can overcome them. We will succeed in doing so only if reason and faith come together in a new way, if we overcome the self-imposed limitation of reason to the empirically falsifiable, and if we once more disclose its vast horizons. In this sense theology rightly belongs in the university and within the wide-ranging dialogue of sciences, not merely as a historical discipline and one of the human sciences, but precisely as theology, as inquiry into the rationality of faith.

Only thus do we become capable of that genuine dialogue of cultures and religions so urgently needed today. In the Western world it is widely held that only positivistic reason and the forms of philosophy based on it are universally valid. Yet the world's profoundly religious cultures see this exclusion of the divine from the universality of reason as an attack

on their most profound convictions. A reason which is deaf to the divine and which relegates religion into the realm of subcultures is incapable of entering into the dialogue of cultures. At the same time, as I have attempted to show, modern scientific reason with its intrinsically Platonic element bears within itself a question which points beyond itself and beyond the possibilities of its methodology. Modern scientific reason quite simply has to accept the rational structure of matter and the correspondence between our spirit and the prevailing rational structures of nature as a given, on which its methodology has to be based. Yet the question why this has to be so is a real question, and one which has to be remanded by the natural sciences to other modes and planes of thought - to philosophy and theology. For philosophy and, albeit in a different way, for theology, listening to the great experiences and insights of the religious traditions of humanity, and those of the Christian faith in particular, is a source of knowledge, and to ignore it would be an unacceptable restriction of our listening and responding. Here I am reminded of something Socrates said to Phaedo. In their earlier conversations, many false philosophical opinions had been raised, and so Socrates says: "It would be easily understandable if someone became so annoyed at all these false notions that for the rest of his life he despised and mocked all talk about being - but in this way he would be deprived of the truth of existence and would suffer a great loss".[13] The West has long been endangered by this aversion to the questions which underlie its rationality, and can only suffer great harm thereby. The courage to engage the whole breadth of reason, and not the denial of its grandeur - this is the programme with which a theology grounded in Biblical faith enters into the debates of our time. "Not to act reasonably, not to act with logos, is contrary to the nature of God", said Manuel II, according to his Christian understanding of God, in response to his Persian interlocutor. It is to this great logos, to this breadth of reason, that we invite our partners in the dialogue of cultures. To rediscover it constantly is the great task of the university.

---

[1] Of the total number of 26 conversations (διάλεξις – Khoury translates this as "controversy") in the dialogue ("Entretien"), T. Khoury published the 7th "controversy" with footnotes and an extensive introduction on the origin of the text, on the manuscript tradition and on the structure of the dialogue, together with brief summaries of the "controversies" not included in the edition; the Greek text is accompanied by a French translation: "Manuel II Paléologue, Entretiens avec un Musulman. 7e Controverse", Sources Chrétiennes n. 115, Paris 1966. In the meantime, Karl Förstel published in Corpus Islamico-Christianum (Series Graeca ed. A. T. Khoury and R. Glei) an edition of the text in Greek and German with commentary: "Manuel II. Palaiologus, Dialoge mit einem Muslim", 3 vols., Würzburg-Altenberge 1993-1996. As early as 1966, E. Trapp had published the Greek text with an introduction as vol. II of Wiener byzantinische Studien. I shall be quoting from Khoury's edition.

[2] On the origin and redaction of the dialogue, cf. Khoury, pp. 22-29; extensive comments in this regard can also be found in the editions of Förstel and Trapp.

[3] Controversy VII, 2 c: Khoury, pp. 142-143; Förstel, vol. I, VII. Dialog 1.5, pp. 240-241. In the Muslim world, this quotation has unfortunately been taken as an expression of my personal position, thus arousing understandable indignation. I hope that the reader of my text can see immediately that this sentence does not express my personal view of the Qur'an, for which I have the respect due to the holy book of a great religion. In quoting the text of the Emperor Manuel II, I intended solely to draw out the essential relationship between faith and reason. On this point I am in agreement with Manuel II, but without endorsing his polemic.

[4] Controversy VII, 3 b–c: Khoury, pp. 144-145; Förstel vol. I, VII. Dialog 1.6, pp. 240-243.

[5] It was purely for the sake of this statement that I quoted the dialogue between Manuel and his Persian interlocutor. In this statement the theme of my subsequent reflections emerges.

[6] Cf. Khoury, p. 144, n. 1.

[7] R. Arnaldez, Grammaire et théologie chez Ibn Hazm de Cordoue, Paris 1956, p. 13; cf. Khoury, p. 144. The fact that comparable positions exist in the theology of the late Middle Ages will appear later in my discourse.

[8] Regarding the widely discussed interpretation of the episode of the burning bush, I refer to my book Introduction to Christianity, London 1969, pp. 77-93 (originally published in German as Einführung in das Christentum, Munich 1968; N.B. the pages quoted refer to the entire chapter entitled "The Biblical Belief in God"). I think that my statements in that book, despite later developments in the discussion, remain valid today.

[9] Cf. A. Schenker, "L'Écriture sainte subsiste en plusieurs formes canoniques simultanées", in L'Interpretazione della Bibbia nella Chiesa. Atti del Simposio promosso dalla Congregazione per la Dottrina della Fede, Vatican City 2001, pp. 178-186.

[10] On this matter I expressed myself in greater detail in my book The Spirit of the Liturgy, San Francisco 2000, pp. 44-50.

[11] Of the vast literature on the theme of dehellenization, I would like to mention above all: A. Grillmeier, "Hellenisierung-Judaisierung des Christentums als Deuteprinzipien der Geschichte des kirchlichen Dogmas", in idem, Mit ihm und in ihm. Christologische Forschungen und Perspektiven, Freiburg 1975, pp. 423-488.

[12] Newly published with commentary by Heino Sonnemans (ed.): Joseph Ratzinger-Benedikt XVI, Der Gott des Glaubens und der Gott der Philosophen. Ein Beitrag zum Problem der theologia naturalis, Johannes-Verlag Leutesdorf, 2nd revised edition, 2005.

[13] Cf. 90 c-d. For this text, cf. also R. Guardini, Der Tod des Sokrates, 5th edition, Mainz-Paderborn 1987, pp. 218-221.

Papa XVI. Benedict'in Konuşmasının Almanca Metni:

APOSTOLISCHE REISE VON PAPST BENEDIKT XVI.
NACH MÜNCHEN, ALTÖTTING UND REGENSBURG
(9.-14. SEPTEMBER 2006)
TREFFEN MIT DEN VERTRETERN
AUS DEM BEREICH DER WISSENSCHAFTEN
ANSPRACHE VON BENEDIKT XVI.
Aula Magna der Universität Regensburg
Dienstag, 12. September 2006

Glaube, Vernunft und Universität.
Erinnerungen und Reflexionen.

Eminenzen, Magnifizenzen, Exzellenzen, verehrte Damen und Herren!

Es ist für mich ein bewegender Augenblick, noch einmal in der Universität zu sein und noch einmal eine Vorlesung halten zu dürfen. Meine Gedanken gehen dabei zurück in die Jahre, in denen ich an der Universität Bonn nach einer schönen Periode an der Freisinger Hochschule meine Tätigkeit als akademischer Lehrer aufgenommen habe. Es war – 1959 – noch die Zeit der alten Ordinarien-Universität. Für die einzelnen Lehrstühle gab es weder Assistenten noch Schreibkräfte, dafür aber gab es eine sehr unmittelbare Begegnung mit den Studenten und vor allem auch der Professoren untereinander. In den Dozentenräumen traf man sich vor und nach den Vorlesungen. Die Kontakte mit den Historikern, den Philosophen, den Philologen und natürlich auch zwischen beiden Theologischen Fakultäten waren sehr lebendig. Es gab jedes Semester einen sogenannten Dies academicus, an dem sich Professoren aller Fakultäten den Studenten der gesamten Universität vorstellten und so ein Erleben von Universitas möglich wurde – auf das Sie, Magnifizenz, auch gerade hingewiesen haben – die Erfahrung nämlich, daß wir in allen Spezialisierungen, die uns manchmal sprachlos füreinander machen, doch ein Ganzes bilden und im Ganzen der einen Vernunft mit all ihren Dimensionen arbeiten und so auch in einer gemeinschaftlichen Verantwortung für den

rechten Gebrauch der Vernunft stehen – das wurde erlebbar. Die Universität war auch durchaus stolz auf ihre beiden Theologischen Fakultäten. Es war klar, daß auch sie, indem sie nach der Vernunft des Glaubens fragen, eine Arbeit tun, die notwendig zum Ganzen der Universitas scientiarum gehört, auch wenn nicht alle den Glauben teilen konnten, um dessen Zuordnung zur gemeinsamen Vernunft sich die Theologen mühen. Dieser innere Zusammenhalt im Kosmos der Vernunft wurde auch nicht gestört, als einmal verlautete, einer der Kollegen habe geäußert, an unserer Universität gebe es etwas Merkwürdiges: zwei Fakultäten, die sich mit etwas befaßten, was es gar nicht gebe – mit Gott. Daß es auch solch radikaler Skepsis gegenüber notwendig und vernünftig bleibt, mit der Vernunft nach Gott zu fragen und es im Zusammenhang der Überlieferung des christlichen Glaubens zu tun, war im Ganzen der Universität unbestritten.

All dies ist mir wieder in den Sinn gekommen, als ich kürzlich den von Professor Theodore Khoury (Münster) herausgegebenen Teil des Dialogs las, den der gelehrte byzantinische Kaiser Manuel II. Palaeologos wohl 1391 im Winterlager zu Ankara mit einem gebildeten Perser über Christentum und Islam und beider Wahrheit führte.[1] Der Kaiser hat vermutlich während der Belagerung von Konstantinopel zwischen 1394 und 1402 den Dialog aufgezeichnet; so versteht man auch, daß seine eigenen Ausführungen sehr viel ausführlicher wiedergegeben sind, als die seines persischen Gesprächspartners.[2] Der Dialog erstreckt sich über den ganzen Bereich des von Bibel und Koran umschriebenen Glaubensgefüges und kreist besonders um das Gottes- und das Menschenbild, aber auch immer wieder notwendigerweise um das Verhältnis der, wie man sagte, „drei Gesetze" oder „drei Lebensordnungen": Altes Testament – Neues Testament – Koran. Jetzt, in dieser Vorlesung möchte ich darüber nicht handeln, nur einen – im Aufbau des ganzen Dialogs eher marginalen – Punkt berühren, der mich im Zusammenhang des Themas Glaube und Vernunft fasziniert hat und der mir als Ausgangspunkt für meine Überlegungen zu diesem Thema dient.

In der von Professor Khoury herausgegebenen siebten Gesprächsrunde (διάλεξις – Kontroverse) kommt der Kaiser auf das Thema des Djihād, des heiligen Krieges zu sprechen. Der Kaiser wußte sicher, daß in Sure 2, 256 steht: Kein Zwang in Glaubenssachen – es ist wohl eine der frühen Suren aus der Zeit, wie uns ein Teil der Kenner sagt, in der Mohammed selbst noch machtlos und bedroht war. Aber der Kaiser kannte natürlich auch die im Koran niedergelegten – später entstandenen – Bestimmungen über den heiligen Krieg. Ohne sich auf Einzelheiten wie die unterschiedliche Behandlung von „Schriftbesitzern" und „Ungläubigen" einzulassen, wendet er sich in erstaunlich schroffer, für uns unannehmbar schroffer Form ganz einfach mit der zentralen Frage nach dem Verhältnis von Religion und Gewalt überhaupt an seinen Gesprächspartner. Er sagt: „Zeig mir doch, was Mohammed Neues gebracht hat, und da wirst du nur Schlechtes und Inhumanes finden wie dies, daß er vorgeschrieben hat, den Glauben, den er predigte, durch das Schwert zu verbreiten".[3] Der Kaiser begründet, nachdem er so zugeschlagen hat, dann eingehend, warum Glaubensverbrei-tung durch Gewalt widersinnig ist. Sie steht im Widerspruch zum Wesen Gottes und zum Wesen der Seele. „Gott hat kein Gefallen am Blut", sagt er, „und nicht vernunftgemäß, nicht „σὺν λόγῳ" zu handeln, ist dem Wesen Gottes zuwider. Der Glaube ist Frucht der Seele, nicht des Körpers. Wer also jemanden zum Glauben führen will, braucht die Fähigkeit zur guten Rede und ein rechtes Denken, nicht aber Gewalt und Drohung... Um eine vernünftige Seele zu überzeugen, braucht man nicht seinen Arm, nicht Schlagwerkzeuge noch sonst eines der Mittel, durch die man jemanden mit dem Tod bedrohen kann...".[4]

Der entscheidende Satz in dieser Argumentation gegen Bekehrung durch Gewalt lautet: Nicht vernunftgemäß handeln ist dem Wesen Gottes zuwider.[5] Der Herausgeber, Theodore Khoury, kommentiert dazu: Für den Kaiser als einen in griechischer Philosophie aufgewachsenen Byzantiner ist dieser Satz evident. Für die moslemische Lehre hingegen ist Gott absolut transzendent. Sein Wille ist an keine unserer Kategorien gebunden und sei es die der Vernünftigkeit.[6] Khoury zitiert dazu eine Arbeit des bekannten französischen Islamologen R. Arnaldez, der darauf hinweist, daß Ibn Hazm so weit gehe zu erklären, daß

Gott auch nicht durch sein eigenes Wort gehalten sei und daß nichts ihn dazu verpflichte, uns die Wahrheit zu offenbaren. Wenn er es wollte, müsse der Mensch auch Götzendienst treiben.[7]

An dieser Stelle tut sich ein Scheideweg im Verständnis Gottes und so in der konkreten Verwirklichung von Religion auf, der uns heute ganz unmittelbar herausfordert. Ist es nur griechisch zu glauben, daß vernunftwidrig zu handeln dem Wesen Gottes zuwider ist, oder gilt das immer und in sich selbst? Ich denke, daß an dieser Stelle der tiefe Einklang zwischen dem, was im besten Sinn griechisch ist, und dem auf der Bibel gründenden Gottesglauben sichtbar wird. Den ersten Vers der Genesis, den ersten Vers der Heiligen Schrift überhaupt abwandelnd, hat Johannes den Prolog seines Evangeliums mit dem Wort eröffnet: Im Anfang war der Logos. Dies ist genau das Wort, das der Kaiser gebraucht: Gott handelt „σὺν λόγῳ", mit Logos. Logos ist Vernunft und Wort zugleich – eine Vernunft, die schöpferisch ist und sich mitteilen kann, aber eben als Vernunft. Johannes hat uns damit das abschließende Wort des biblischen Gottesbegriffs geschenkt, in dem alle die oft mühsamen und verschlungenen Wege des biblischen Glaubens an ihr Ziel kommen und ihre Synthese finden. Im Anfang war der Logos, und der Logos ist Gott, so sagt uns der Evangelist. Das Zusammentreffen der biblischen Botschaft und des griechischen Denkens war kein Zufall. Die Vision des heiligen Paulus, dem sich die Wege in Asien verschlossen und der nächtens in einem Gesicht einen Mazedonier sah und ihn rufen hörte: Komm herüber und hilf uns (Apg 16, 6 – 10) – diese Vision darf als Verdichtung des von innen her nötigen Aufeinanderzugehens zwischen biblischem Glauben und griechischem Fragen gedeutet werden.

Dabei war dieses Zugehen längst im Gang. Schon der geheimnisvolle Gottesname vom brennenden Dornbusch, der diesen Gott aus den Göttern mit den vielen Namen herausnimmt und von ihm einfach das „Ich bin", das Dasein aussagt, ist eine Bestreitung des Mythos, zu der der sokratische Versuch, den Mythos zu überwinden und zu übersteigen, in einer inneren Analogie steht.[8] Der am Dornbusch begonnene Prozeß kommt im Innern des Alten Testaments zu einer neuen Reife während des Exils, wo nun der landlos und kultlos gewordene Gott Israels sich als den Gott des Himmels und der Erde verkündet und sich mit einer einfachen, das Dornbusch-Wort weiterführenden Formel vorstellt: „Ich bin's." Mit diesem neuen Erkennen Gottes geht eine Art von Aufklärung Hand in Hand, die sich im Spott über die Götter drastisch ausdrückt, die nur Machwerke der Menschen seien (vgl. Ps 115). So geht der biblische Glaube in der hellenistischen Epoche bei aller Schärfe des Gegensatzes zu den hellenistischen Herrschern, die die Angleichung an die griechische Lebensweise und ihren Götterkult erzwingen wollten, dem Besten des griechischen Denkens von innen her entgegen zu einer gegenseitigen Berührung, wie sie sich dann besonders in der späten Weisheits-Literatur vollzogen hat. Heute wissen wir, daß die in Alexandrien entstandene griechische Übersetzung des Alten Testaments – die Septuaginta – mehr als eine bloße (vielleicht sogar wenig positiv zu beurteilende) Übersetzung des hebräischen Textes, nämlich ein selbständiger Textzeuge und ein eigener wichtiger Schritt der Offenbarungsgeschichte ist, in dem sich diese Begegnung auf eine Weise realisiert hat, die für die Entstehung des Christentums und seine Verbreitung entscheidende Bedeutung gewann.[9] Zutiefst geht es dabei um die Begegnung zwischen Glaube und Vernunft, zwischen rechter Aufklärung und Religion. Manuel II. hat wirklich aus dem inneren Wesen des christlichen Glaubens heraus und zugleich aus dem Wesen des Griechischen, das sich mit dem Glauben verschmolzen hatte, sagen können: Nicht „mit dem Logos" handeln, ist dem Wesen Gottes zuwider.

Hier ist der Redlichkeit halber anzumerken, daß sich im Spätmittelalter Tendenzen der Theologie entwickelt haben, die diese Synthese von Griechischem und Christlichem aufsprengen. Gegenüber dem sogenannten augustinischen und thomistischen Intellektualismus beginnt bei Duns Scotus eine Position des Voluntarismus, die schließlich in den weiteren Entwicklungen dahinführte zu sagen, wir kennten von Gott nur seine Voluntas ordinata. Jenseits davon gebe es die Freiheit Gottes, kraft derer er auch das Gegenteil von al-

lem, was er getan hat, hätte machen und tun können. Hier zeichnen sich Positionen ab, die denen von Ibn Hazm durchaus nahekommen können und auf das Bild eines Willkür-Gottes zulaufen könnten, der auch nicht an die Wahrheit und an das Gute gebunden ist. Die Transzendenz und die Andersheit Gottes werden so weit übersteigert, daß auch unsere Vernunft, unser Sinn für das Wahre und Gute kein wirklicher Spiegel Gottes mehr sind, dessen abgründige Möglichkeiten hinter seinen tatsächlichen Entscheiden für uns ewig unzugänglich und verborgen bleiben. Demgegenüber hat der kirchliche Glaube immer daran festgehalten, daß es zwischen Gott und uns, zwischen seinem ewigen Schöpfergeist und unserer geschaffenen Vernunft eine wirkliche Analogie gibt, in der zwar – wie das Vierte Laterankonzil 1215 sagt – die Unähnlichkeiten unendlich größer sind als die Ähnlichkeiten, aber eben doch die Analogie und ihre Sprache nicht aufgehoben werden. Gott wird nicht göttlicher dadurch, daß wir ihn in einen reinen und undurchschaubaren Voluntarismus entrücken, sondern der wahrhaft göttliche Gott ist der Gott, der sich als Logos gezeigt und als Logos liebend für uns gehandelt hat. Gewiß, die Liebe „übersteigt", wie Paulus sagt, die Erkenntnis und vermag daher mehr wahrzunehmen als das bloße Denken (vgl. Eph 3, 19), aber sie bleibt doch Liebe des Gottes-Logos, weshalb christlicher Gottesdienst, wie noch λατρεια" ist – Gottesdienst, der im Einklang mit einmal Paulus sagt, „λογικη dem ewigen Wort und mit unserer Vernunft steht (vgl. Röm 12, 1).[10]

Dieses hier angedeutete innere Zugehen aufeinander, das sich zwischen biblischem Glauben und griechischem philosophischem Fragen vollzogen hat, ist ein nicht nur religionsgeschichtlich, sondern weltgeschichtlich entscheidender Vorgang, der uns auch heute in die Pflicht nimmt. Wenn man diese Begegnung sieht, ist es nicht verwunderlich, daß das Christentum trotz seines Ursprungs und wichtiger Entfaltungen im Orient schließlich seine geschichtlich entscheidende Prägung in Europa gefunden hat. Wir können auch umgekehrt sagen: Diese Begegnung, zu der dann noch das Erbe Roms hinzutritt, hat Europa geschaffen und bleibt die Grundlage dessen, was man mit Recht Europa nennen kann.

Der These, daß das kritisch gereinigte griechische Erbe wesentlich zum christlichen Glauben gehört, steht die Forderung nach der Enthellenisierung des Christentums entgegen, die seit dem Beginn der Neuzeit wachsend das theologische Ringen beherrscht. Wenn man näher zusieht, kann man drei Wellen des Enthellenisierungsprogramms beobachten, die zwar miteinander verbunden, aber in ihren Begründungen und Zielen doch deutlich voneinander verschieden sind.[11]

Die Enthellenisierung erscheint zuerst mit den Anliegen der Reformation des 16. Jahrhunderts verknüpft. Die Reformatoren sahen sich angesichts der theologischen Schultradition einer ganz von der Philosophie her bestimmten Systematisierung des Glaubens gegenüber, sozusagen einer Fremdbestimmung des Glaubens durch ein nicht aus ihm kommendes Denken. Der Glaube erschien dabei nicht mehr als lebendiges geschichtliches Wort, sondern eingehaust in ein philosophisches System. Das Sola Scriptura sucht demgegenüber die reine Urgestalt des Glaubens, wie er im biblischen Wort ursprünglich da ist. Metaphysik erscheint als eine Vorgabe von anderswoher, von der man den Glauben befreien muß, damit er ganz wieder er selber sein könne. In einer für die Reformatoren nicht vorhersehbaren Radikalität hat Kant mit seiner Aussage, er habe das Denken beiseite schaffen müssen, um dem Glauben Platz zu machen, aus diesem Programm heraus gehandelt. Er hat dabei den Glauben ausschließlich in der praktischen Vernunft verankert und ihm den Zugang zum Ganzen der Wirklichkeit abgesprochen.

Die liberale Theologie des 19. und 20. Jahrhunderts brachte eine zweite Welle im Programm der Enthellenisierung mit sich, für die Adolf von Harnack als herausragender Repräsentant steht. In der Zeit, als ich studierte, wie in den frühen Jahren meines akademischen Wirkens war dieses Programm auch in der katholischen Theologie kräftig am Werk. Pascals Unterscheidung zwischen dem Gott der Philosophen und dem Gott Abrahams, Isaaks und Jakobs diente als Ausgangspunkt dafür. In meiner Bonner Antrittsvorlesung von 1959 habe ich mich damit auseinanderzusetzen versucht.[12] und möchte dies alles hier nicht neu aufnehmen. Wohl aber möchte ich wenigstens in aller Kürze versuchen, das unterscheidend

Neue dieser zweiten Enthellenisierungswelle gegenüber der ersten herauszustellen. Als Kerngedanke erscheint bei Harnack die Rückkehr zum einfachen Menschen Jesus und zu seiner einfachen Botschaft, die allen Theologisierungen und eben auch Hellenisierungen voraus liege: Diese einfache Botschaft stelle die wirkliche Höhe der religiösen Entwicklung der Menschheit dar. Jesus habe den Kult zugunsten der Moral verabschiedet. Er wird im letzten als Vater einer menschenfreundlichen moralischen Botschaft dargestellt. Dabei geht es Harnack im Grunde darum, das Christentum wieder mit der modernen Vernunft in Einklang zu bringen, eben indem man es von scheinbar philosophischen und theologischen Elementen wie etwa dem Glauben an die Gottheit Christi und die Dreieinheit Gottes befreie. Insofern ordnet die historisch-kritische Auslegung des Neuen Testaments, wie er sie sah, die Theologie wieder neu in den Kosmos der Universität ein: Theologie ist für Harnack wesentlich historisch und so streng wissenschaftlich. Was sie auf dem Weg der Kritik über Jesus ermittelt, ist sozusagen Ausdruck der praktischen Vernunft und damit auch im Ganzen der Universität vertretbar. Im Hintergrund steht die neuzeitliche Selbstbeschränkung der Vernunft, wie sie in Kants Kritiken klassischen Ausdruck gefunden hatte, inzwischen aber vom naturwissenschaftlichen Denken weiter radikalisiert wurde. Diese moderne Auffassung der Vernunft beruht auf einer durch den technischen Erfolg bestätigten Synthese zwischen Platonismus (Cartesianismus) und Empirismus, um es verkürzt zu sagen. Auf der einen Seite wird die mathematische Struktur der Materie, sozusagen ihre innere Rationalität vorausgesetzt, die es möglich macht, sie in ihrer Wirkform zu verstehen und zu gebrauchen: Diese Grundvoraussetzung ist sozusagen das platonische Element im modernen Naturverständnis. Auf der anderen Seite geht es um die Funktionalisierbarkeit der Natur für unsere Zwecke, wobei die Möglichkeit der Verifizierung oder Falsifizierung im Experiment erst die entscheidende Gewißheit liefert. Das Gewicht zwischen den beiden Polen kann je nachdem mehr auf der einen oder der anderen Seite liegen. Ein so streng positivistischer Denker wie J. Monod hat sich als überzeugten Platoniker bezeichnet.

Dies bringt zwei für unsere Frage entscheidende Grundorientierungen mit sich. Nur die im Zusammenspiel von Mathematik und Empirie sich ergebende Form von Gewißheit gestattet es, von Wissenschaftlichkeit zu sprechen. Was Wissenschaft sein will, muß sich diesem Maßstab stellen. So versuchten dann auch die auf die menschlichen Dinge bezogenen Wissenschaften wie Geschichte, Psychologie, Soziologie, Philosophie, sich diesem Kanon von Wissenschaftlichkeit anzunähern. Wichtig für unsere Überlegungen ist aber noch, daß die Methode als solche die Gottesfrage ausschließt und sie als unwissenschaftliche oder vorwissenschaftliche Frage erscheinen läßt. Damit aber stehen wir vor einer Verkürzung des Radius von Wissenschaft und Vernunft, die in Frage gestellt werden muß.

Darauf werde ich zurückkommen. Einstweilen bleibt festzustellen, daß bei einem von dieser Sichtweise her bestimmten Versuch, Theologie „wissenschaftlich" zu erhalten, vom Christentum nur ein armseliges Fragmentstück übrigbleibt. Aber wir müssen mehr sagen: Wenn dies allein die ganze Wissenschaft ist, dann wird der Mensch selbst dabei verkürzt. Denn die eigentlich menschlichen Fragen, die nach unserem Woher und Wohin, die Fragen der Religion und des Ethos können dann nicht im Raum der gemeinsamen, von der so verstandenen „Wissenschaft" umschriebenen Vernunft Platz finden und müssen ins Subjektive verlegt werden. Das Subjekt entscheidet mit seinen Erfahrungen, was ihm religiös tragbar erscheint, und das subjektive „Gewissen" wird zur letztlich einzigen ethischen Instanz. So aber verlieren Ethos und Religion ihre gemeinschaftsbildende Kraft und verfallen der Beliebigkeit. Dieser Zustand ist für die Menschheit gefährlich: Wir sehen es an den uns bedrohenden Pathologien der Religion und der Vernunft, die notwendig ausbrechen müssen, wo die Vernunft so verengt wird, daß ihr die Fragen der Religion und des Ethos nicht mehr zugehören. Was an ethischen Versuchen von den Regeln der Evolution oder von Psychologie und Soziologie her bleibt, reicht einfach nicht aus.

Bevor ich zu den Schlußfolgerungen komme, auf die ich mit alledem hinaus will, muß ich noch kurz die dritte Enthellenisierungswelle andeuten, die zurzeit umgeht. Angesichts der Begegnung mit der Vielheit der Kulturen sagt man heute gern, die Synthese mit dem

Griechentum, die sich in der alten Kirche vollzogen habe, sei eine erste Inkulturation des Christlichen gewesen, auf die man die anderen Kulturen nicht festlegen dürfe. Ihr Recht müsse es sein, hinter diese Inkulturation zurückzugehen auf die einfache Botschaft des Neuen Testaments, um sie in ihren Räumen jeweils neu zu inkulturieren. Diese These ist nicht einfach falsch, aber doch vergröbert und ungenau. Denn das Neue Testament ist griechisch geschrieben und trägt in sich selber die Berührung mit dem griechischen Geist, die in der vorangegangenen Entwicklung des Alten Testaments gereift war. Gewiß gibt es Schichten im Werdeprozeß der alten Kirche, die nicht in alle Kulturen eingehen müssen. Aber die Grundentscheidungen, die eben den Zusammenhang des Glaubens mit dem Suchen der menschlichen Vernunft betreffen, die gehören zu diesem Glauben selbst und sind seine ihm gemäße Entfaltung.

Damit komme ich zum Schluß. Die eben in ganz groben Zügen versuchte Selbstkritik der modernen Vernunft schließt ganz und gar nicht die Auffassung ein, man müsse nun wieder hinter die Aufklärung zurückgehen und die Einsichten der Moderne verabschieden. Das Große der modernen Geistesentwicklung wird ungeschmälert anerkannt: Wir alle sind dankbar für die großen Möglichkeiten, die sie dem Menschen erschlossen hat und für die Fortschritte an Menschlichkeit, die uns geschenkt wurden. Das Ethos der Wissenschaftlichkeit – Sie haben es angedeutet Magnifizenz – ist im übrigen Wille zum Gehorsam gegenüber der Wahrheit und insofern Ausdruck einer Grundhaltung, die zu den wesentlichen Entscheiden des Christlichen gehört. Nicht Rücknahme, nicht negative Kritik ist gemeint, sondern um Ausweitung unseres Vernunftbegriffs und -gebrauchs geht es. Denn bei aller Freude über die neuen Möglichkeiten des Menschen sehen wir auch die Bedrohungen, die aus diesen Möglichkeiten aufsteigen, und müssen uns fragen, wie wir ihrer Herr werden können. Wir können es nur, wenn Vernunft und Glaube auf neue Weise zueinanderfinden; wenn wir die selbstverfügte Beschränkung der Vernunft auf das im Experiment Falsifizierbare überwinden und der Vernunft ihre ganze Weite wieder eröffnen. In diesem Sinn gehört Theologie nicht nur als historische und humanwissenschaftliche Disziplin, sondern als eigentliche Theologie, als Frage nach der Vernunft des Glaubens an die Universität und in ihren weiten Dialog der Wissenschaften hinein.

Nur so werden wir auch zum wirklichen Dialog der Kulturen und Religionen fähig, dessen wir so dringend bedürfen. In der westlichen Welt herrscht weithin die Meinung, allein die positivistische Vernunft und die ihr zugehörigen Formen der Philosophie seien universal. Aber von den tief religiösen Kulturen der Welt wird gerade dieser Ausschluß des Göttlichen aus der Universalität der Vernunft als Verstoß gegen ihre innersten Überzeugungen angesehen. Eine Vernunft, die dem Göttlichen gegenüber taub ist und Religion in den Bereich der Subkulturen abdrängt, ist unfähig zum Dialog der Kulturen. Dabei trägt, wie ich zu zeigen versuchte, die moderne naturwissenschaftliche Vernunft mit dem ihr innewohnenden platonischen Element eine Frage in sich, die über sie und ihre methodischen Möglichkeiten hinausweist. Sie selber muß die rationale Struktur der Materie wie die Korrespondenz zwischen unserem Geist und den in der Natur waltenden rationalen Strukturen ganz einfach als Gegebenheit annehmen, auf der ihr methodischer Weg beruht. Aber die Frage, warum dies so ist, die besteht doch und muß von der Naturwissenschaft weitergegeben werden an andere Ebenen und Weisen des Denkens – an Philosophie und Theologie. Für die Philosophie und in anderer Weise für die Theologie ist das Hören auf die großen Erfahrungen und Einsichten der religiösen Traditionen der Menschheit, besonders aber des christlichen Glaubens, eine Erkenntnisquelle, der sich zu verweigern eine unzulässige Verengung unseres Hörens und Antwortens wäre. Mir kommt da ein Wort des Sokrates an Phaidon in den Sinn. In den vorangehenden Gesprächen hatte man viele falsche philosophische Meinungen berührt, und nun sagt Sokrates: Es wäre wohl zu verstehen, wenn einer aus Ärger über so viel Falsches sein übriges Leben lang alle Reden über das Sein haßte und schmähte. Aber auf diese Weise würde er der Wahrheit des Seienden verlustig gehen und einen sehr großen Schaden erleiden.[13] Der Westen ist seit langem von dieser Abneigung gegen die grundlegenden Fragen seiner Vernunft bedroht und könnte damit einen großen Schaden

erleiden. Mut zur Weite der Vernunft, nicht Absage an ihre Größe – das ist das Programm, mit dem eine dem biblischen Glauben verpflichtete Theologie in den Disput der Gegenwart eintritt. „Nicht vernunftgemäß, nicht mit dem Logos handeln ist dem Wesen Gottes zuwider", hat Manuel II. von seinem christlichen Gottesbild her zu seinem persischen Gesprächspartner gesagt. In diesen großen Logos, in diese Weite der Vernunft laden wir beim Dialog der Kulturen unsere Gesprächspartner ein. Sie selber immer wieder zu finden, ist die große Aufgabe der Universität.

---

[1] Von den insgesamt 26 Gesprächsrunden (διάλεξις – Khoury übersetzt „Controverse") des Dialogs („Entretien") hat Th. Khoury die 7. „Controverse" mit Anmerkungen und einer umfassenden Einleitung über die Entstehung des Textes, die handschriftliche Überlieferung und die Struktur des Dialogs sowie kurze Inhaltsangaben über die nicht edierten „Controverses" herausgegeben; dem griechischen Text ist eine französische Übersetzung beigefügt: Manuel II Paléologue, Entretiens avec un Musulman. 7e Controverse. Sources chrétiennes Nr. 115, Paris 1966. Inzwischen hat Karl Förstel im Corpus Islamico-Christianum (Series Graeca. Schriftleitung A.Th. Khoury – R. Glei) eine kommentierte griechisch-deutsche Textausgabe veröffentlicht: Manuel II. Palaiologus, Dialoge mit einem Muslim. 3 Bde. Würzburg - Altenberge 1993 – 1996. Bereits 1966 hatte E. Trapp den griechischen Text – mit einer Einleitung versehen – als Band II. der Wiener byzantinischen Studien herausgegeben. Ich zitiere im folgenden nach Khoury.

[2] Vgl. über Entstehung und Aufzeichnung des Dialogs Khoury S. 22 – 29; ausführlich äußern sich dazu auch Förstel und Trapp in ihren Editionen.

[3] Controverse VII 2c; bei Khoury S. 142/143; Förstel Bd. I, VII. Dialog 1.5 S. 240/241. Dieses Zitat ist in der muslimischen Welt leider als Ausdruck meiner eigenen Position aufgefaßt worden und hat so begreiflicherweise Empörung hervorgerufen. Ich hoffe, daß der Leser meines Textes sofort erkennen kann, daß dieser Satz nicht meine eigene Haltung dem Koran gegenüber ausdrückt, dem gegenüber ich die Ehrfurcht empfinde, die dem heiligen Buch einer großen Religion gebührt. Bei der Zitation des Texts von Kaiser Manuel II. ging es mir einzig darum, auf den wesentlichen Zusammenhang zwischen Glaube und Vernunft hinzuführen. In diesem Punkt stimme ich Manuel zu, ohne mir deshalb seine Polemik zuzueignen.

[4] Controverse VII 3b - c; bei Khoury S. 144/145; Förstel Bd. I, VII. Dialog 1.6 S. 240 – 243.

[5] Einzig um dieses Gedankens willen habe ich den zwischen Manuel und seinem persischen Gesprächspartner geführten Dialog zitiert. Er gibt das Thema der folgenden Überlegungen vor.

[6] Khoury, a.a.O. S. 144 Anm. 1.

[7]R. Arnaldez, Grammaire et théologie chez Ibn Hazm de Cordoue. Paris 1956 S. 13; cf Khoury S. 144. Daß es in der spätmittelalterlichen Theologie vergleichbare Positionen gibt, wird im weiteren Verlauf dieses Vortrags gezeigt.

[8] Für die viel diskutierte Auslegung der Dornbuschszene darf ich auf meine „Einführung in das Christentum" (München 1968) S. 84 – 102 verweisen. Ich denke, daß das dort Gesagte trotz der weitergegangenen Diskussion nach wie vor sachgemäß ist.

[9] Vgl. A. Schenker, L'Ecriture sainte subsiste en plusieurs formes canoniques simultanées, in: L'interpretazione della Bibbia nella Chiesa. Atti del Simposio promosso dalla Congregazione per la Dottrina della Fede. Città del Vaticano 2001 S. 178 – 186.

[10] Ausführlicher habe ich mich dazu geäußert in meinem Buch „Der Geist der Liturgie. Eine Einführung." Freiburg 2000 S. 38 – 42.

[11] Aus der umfänglichen Literatur zum Thema Enthellenisierung möchte ich besonders nennen A. Grillmeier, Hellenisierung – Judaisierung des Christentums als Deuteprinzipien der Geschichte des kirchlichen Dogmas, in: ders., Mit ihm und in ihm. Christologische Forschungen und Perspektiven. Freiburg 1975 S. 423 – 488.

[12] Neu herausgegeben und kommentiert von Heino Sonnemans (Hrsg.): Joseph Ratzinger – Benedikt XVI., Der Gott des Glaubens und der Gott der Philosophen. Ein Beitrag zum Problem der theologia naturalis. Johannes-Verlag Leutesdorf, 2. ergänzte Auflage 2005.

[13] 90 c – d. Vgl. zu diesem Text R. Guardini, Der Tod des Sokrates. Mainz – Paderborn 1987[5] S. 218 – 221.

346 **Bizans İmparatorlarından Manuel II. Palaeologos'un Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkileri:** Bayezid, Saruhan arazisini Karesi sancağı beyi oğlu Süleyman'a ve Aydın ilini de diğer oğlu Ertuğrul'a verdi. Bu sefer esnasında Aydınoğulları'nın himayesi altında bulunan Anadolu'da tek Bizans şehri olan Alaşehir (Filadelfiya) de bir az mukavemetten sonra teslim oldu ve **bu seferde Bayezid'in maiyyetinde babası Yuannis ile beraber hükümet eden imparator Manuel de vardı.** Bayezit sonra Rumeli'ye döndü ve Gelibolu limanını genişleterek bir kule yaptırdı. Yıldırım Bayezid bundan sonraki Anadolu seferini Karamanoğlu üzerine yaptı. **Kumandası altında Rumeli'de kendisine tâbi Hıristiyan hükümdarların kuvvetlerinden başka Bizans imparatoru Manuel Paleolog da vardı.** Bu seferin 1390 yazında mı yoksa bir sene sonra mı olduğu açık değildir. Fakat seferin 1391'de olduğu anlaşılıyor. **Karaman seferinde Bizans imparatoru V. Yuannis'in oğlu ve saltanat ortağı Manuel de Osmanlı ordusunda bulunmuştur.** Bayezid'in bu seferi esnasında Bizans imparatoru V. Yuannis, İstanbul'un Yaldızlı kapı (Silivri kapı) ile Güney sahil arasındaki yerleri tefrik ederek icabında oraya sığınmak için muhkem bir kale yaptırmıştı, Bayezid bu kale inşaatını duyunca seferden dönüşünü müteakip bunun derhal yıkılmasını, yıkmadığı takdirde **yanında bulunan saltanat ortağı Manuel'in gözlerine mil çekileceğini** bildirdiğinden Yuannis yaptırdığını yıkmağa mecbur oldu. **Karaman seferinde pâdişâhla beraber bulunmuş olan imparator V. Yuannis'in oğlu ve saltanat ortağı Manuel,** Bursa'ya dönünce babasının ölümünü haber alarak Yıldırım Bayezid'in müsaadesini almadan İstanbul'a savuşmuştu (1391). Bayezid, onun kaçmasını gizli bir maksada hamletti; Edirne'ye gelindiği zaman imparator tarafından Macar kralı Sigismund'a nâme götüren birisi yakalandı. İmparator nâmesinde Türklerin Macaristan'a sefer yapacağı bildiriliyordu. Yakalanan adam kendisinden evvel diğer birisinin daha Macaristan'a yollandığını söyledi. Bunun üzerine Rumeli beylerbeyi Kara

Timurtaş Paşa'nın teşviki ile Macaristan'a yapılacak seferden vazgeçilerek İstanbul muhasarasına karar verildi. Bayezid, bu kararını gizleyerek âdet olduğu üzere sefere iştirak etmesi için imparatoru aradaki anlaşma mucibince vermekle mükellef olduğu kuvvetle Edirne'ye davet etti ise de gelmedi. Aynı zamanda Gelibolu'daki donanmaya İstanbul üzerine gitmesi emrolundu; İstanbul muhasarasına karadan vezir-i âzam Ali Paşa serdar edildi. O tarihte surları döğüp yıkacak kudretli toplar yoktu; bundan dolayı şehrin açlıkla alınması kararlaştırıldı; şehrin içeriden ve dışarıdan bağlantısı kesildi. İstanbul etrafındaki kuvvetli ve elverişli olan halkı başka yerlere naklederek o taraflara Türkleri getirerek şehri karadan tecrid eyledi. **Bu halleri gören Manuel şaşırdı; Papa'ya Fransa kralına ve Macar kralına mektuplar yazarak acele yardım istedi. Bayezid bu sırada Silivri kasabasını alarak Manuel'in haksızlığına uğrayan Andronikos'un oğlu Yuannis'e verdi.** Bundan başka Karadeniz sahilindeki Bizans şehirlerini de Turhan bey'i göndererek tahrip ettirdi. Niğbolu muharebesinden evvel, yani **1391'de babasının ölümünü duyan ve o sırada karaman seferinden avdet ederek Bursa'da bulunan Manuel** 'in kaçması ve pâdişâhın dâvetine icabet etmemesi dolayısiyle İstanbul'un abluka olunduğunu ve açlıkla teslim olmağa zorlandığını söylemiştik. **Manuel bu ablukaya karşı Avrupa'dan yardım istemiş ve yardıma gelen Haçlı ordusu Niğbolu'da malûm akıbete uğradıktan sonra o ümidi de sönmüştü.** Fakat 1398 Nisan ve 1399 Martı'nda **Papa IX. Bonifas**'ın İstanbul'un müdafaasını teşvik eden nutukları lâyik olduğu tesiri yapamıyordu. **Bayezid de Manuel 'in çekilerek imparatorluğun tabiî varisi saydığı Yuannis'e verilmesini istiyordu. Manuel, Busiko'nun tavsiyesini kabul ederek Türklerin elinde alet olan yeğeni Yuannis'e hükümdarlığı vermeği uygun bularak onu Silivri'den getirterek ortak imparator yaptı** (1399). Bayezid'in maksadı bu himaye vesilesiyle İstanbul'u Yuannis'in elinden almaktı; Dukas'a göre bunu evvelce aralarında kararlaştırmışlardı. Bayezid İstanbul'a bedel, Mora'yı Yuannis'e vermeği kabul etmişti. Yuannis'in saltanat ortağı sıfatıyla imparator, Bayezid'in plânını boşa çıkardı. **Manuel imparatorluğu yeğenine bıraktıktan sonra kendisi de 1399 aralık ayında gizlice bir Venedik kadırgasıyla İstan-**

bul'dan çıkarak mâhud kiliselerin birleştirilmesi ve bu suretle yardım işi için Avrupa'ya giderken ailesiyle çocuklarını Mora'da kardeşi Teodoros'un yanına bıraktı.

[347] II. Manuel, yukarıdaki sonnotta açıklandığı üzere bir süre Yıldırım Bayezıt'ın buyruğunda asker olarak görev yapmıştır. Bu tartışmalar o sırada onu Müslüman yapmak isteyen kadı ile arasında geçen konuşmalar olmalıdır. II. Manuel dinin akılla ilişkisini büyük olasılıkla Kadı'dan duymuştur.

[348] Bu ayet İslamın doğuşundan günümüze dek uygulanmış olup Müslümanlar kılıçla ele geçirdikleri hiç bir ülkede kimseyi zorla dininden döndürmemiş kendi dininde bırakmışlardır. Demek ki bu ayet güçsüz dönem için söylenmiş bir söz değildir.

[349] Bu sav gülünçtür. Çünkü Bizans, elinizdeki kitabın "Hıristiyanlıkta İlericilik ve Gericilik" bölümünde Anna Komnena'dan alıntılarla gördüğümüz üzere, yanlış olarak "Eski Yunan" denilen "Eski Yakındoğu ve Yunanistan" düşüncesinin kökünün kan ve ateşle kazındığı yerdir.

[350] Kur'an'da "Tanrı ol der ve olur" ayeti vardır. Kur'an İsa'yı "Tanrı'nın kelamı" olarak niteler.

[351] Oysa Hıristiyanlar 1360 yıl boyunca "Eski Yunanistan ve Yakındoğu Düşüncesi"ni kafirlik olarak nitelemiş, Papa Urban V. döneminde bu yapıtların okunmasına koydukları yasağı kaldırmışlardır ki, II. Manuel işte tam bu dönemde 'akıl'dan sözetmeye başlayabilmiştir...

[352] 1360 yıl boyunca "Eski Yunanistan ve Yakındoğu Düşüncesi"ni kafirlik diye yasaklayan kilise 1360'dan sonra bu düşünce dizgesini benimsemiş, gelgelelim bu kez de aşırılığa kayarak, bu düşünce dizgesine aykırı düşen, eleştirip aşan tezleri "kilise düşmanlığı" diye damgalamaya ve insanları bu kez de bu yüzden öldürmeye başlamıştır. Günümüz bilimi "Eski Yunanistan ve Yakındoğu Düşüncesi"nin eleştirilip aşılmasıyla oluşurken, Kilise bu eleştirip aşmaya karşı tutum takınarak bir kez daha bilimin gelişmesine köstek olmuştur.

[353] Böyle bir sentez yoktur; tersine, aralarında uzlaşmazlık vardır.

[354] **Papal Persecutions - Huguenots (1562 -1598): "Une foi, un loi, un roi," (one faith, one law, one king)** was the motto of the French. The French wars of religion was caused by **growth of**

Calvinism, noble factionalism, and weak royal government. From **1550's Calvinist or Huguenot** numbers increased, fostered by missionary activities in Geneva. Noble factions of Bourbons, Guise, and Montmorency were split by religion as well as by family interests. Civil wars were encouraged by Philip II's support of **Catholic Guise** faction and by **Elizabeth-I's aid to Huguenots** (French Protestants). **The wars of religion started with the Massacre at Vassy in 1592** when servants of the Duc de Guise fired on the unarmed Huguenot and set the church on fire. The most notable incidents of these wars were the **Saint Bartholomew's Day Massacre** and the **slaughter of the Protestants under Louis XIV.** Pope **Pius V** decreed the extermination of Huguenots and asked **all loyal Catholics to help hunt them down.**

Saint Bartholomew's Day Massacre of Huguenots in France (August 24, 1572)- Catherine de Medici, the mother of the King of France arranged a fake wedding between her daughter, Margot de Valois, and Henri de Navarre who was a Protestant leader. The marriage was publicly conducted on August 17 and was attended by the Cardinal of Bourbon. Four days later with a prearranged signal at midnight the homes of Protestants were entered. Admiral de Coligny, the chief military leader of the Huguenots, was stabbed by an assassin, in the chest with a sword in his own bedroom. Then they threw him out of a window into the street, cut off his head and sent it to the pope. Then they cut off his arms and private members, dragged him through the streets for three days, and hung him by the heels outside the city. For many days they killed as many Protestants as they could, starting with the upper class. **In the first 3 days 10,000 were killed** and **their bodies thrown into the river**. The **bloodbath** spread from Paris to other parts of the country and **in a week over 100,000 Protestants were killed across the kingdom**. Some priests, **holding up a crucifix** in one hand, and **a dagger in the other**, ran to the chiefs of the murderers, and strongly exhorted them to spare neither relatives nor friends. Many who gave great sums of money for their ransom were immediately slain; and several towns, which were under the king's promise of protection

and safety, were cut off as soon as they delivered themselves up, on those promises, to his generals or captains.

Rome Celebrates the Massacre

Huguenots Slaughtered 1572

- **Pope Gregory XIII** had a medal created to celebrate the bloody event. A Catholic web site states that the **medal was not created to celebrate the massacre**. It was created **to celebrate the fact that the king was not killed**. I would believe that except for these outstanding facts which show that the medal which was supposed to honor the king, did not even mention his name or France.
- **The king was never in danger**. There was no war that endangered the life of the king. In fact the plot was designed to make the Protestants feel secure. The Protestants were ambushed without the possibility of defending themselves. Therefore, the medal could only be designed to celebrate the success of this plot **- the massacre of the people represented on the back of the medal.**
- The design on the back of the medal clearly shows **the angel of the Christian church** with a **sword** and a **cross**, slaughtering people. And it says: **UGONOTTORUM STRAGES 1572. Huguenots Slaughtered 1572**
- Both sides of the medal **do not mention the king. It mentions the slaughter and has a picture of the slaughter.**
- **The massacres on St. Bartholomew's Day** are painted in the royal saloon **of the Vatican at Rome**, with the following Latin inscription: **Pontifex, Coligny necem probat** which means - **The pope approves of Coligny's death**. (John Foxe- The Book of Martyr, 1583, Chapter IV.)
- At Rome the horrid joy was so great, that they appointed a day of high festival, and a jubilee, with great **indulgence** to all who kept it and showed any expression of gladness they could devise! and the man who first carried the news received 1000 crowns from the cardinal of Lorraine for his ungodly message.

  In France, the king also commanded the day to be kept with every demonstration of joy, believing that the **whole race of Huguenots was now extinct.**

[355] An Eyewitness Account of the Saint Bartholomew's Day Massacre by François Dubois (1790 - 1871). The painting hangs at the Musée Cantonal Des Beaux-Arts, Lausanne Switzerland St. Bartholomew's Day Massacre.

[356] **St. Paul**'s is the largest patriarchal basilica **in Rome** after St. Peter's. **A church was erected here by Constantine at the beginning of the 4th century**. However, it was only of modest proportions as it had to be squeezed in between Via Ostiense, an extremely important commercial artery, and the cemetery where St. Paul was buried. Ostensibly, **the Emperor did not want to create any more friction with the population that was still largely pagan.** At the end of the 4th century, **this small church was replaced with a second basilica possessing the same shape and dimensions as today's basilica.** This new church was **consecrated in 390** and, over the centuries, it was enriched with the works of important artists. However, on the night between **July 15 and 16, 1823,** it was **completely destroyed by fire**. After this dramatic event, the commission nominated by **Pope Leo XII** decided to have **the church rebuilt in the same form** and with the same dimensions as before. **This new St Paul's, consecrated in 1854 by Pope Pius IX**, is therefore a faithful copy of the ancient basilica and the only one in Rome which is still a typical **paleochristian church**. **Christian churches were originally based on the pagan basilicas** used for civic purposes and comprised a succession of spaces designed to be used during the progressive stages followed by converts before they could fully practice their faith. The quadriporticus, designed for the catechumens, was where Baptism was administered and the atrium was where preparation was made to receive the sacrament of communion. Not until after they had completed this spiritual journey were the faithful admitted to the church proper. The interior had the shape of a **Latin cross, the cross of Christ**. The enormous dimensions of the ancient churches served to show that the new religion was not reserved for a small elite but, on the contrary, able to welcome everybody. It should be noted that, at the time when Christianity was legalized, only 15% of the population had been converted. Pietro Cavallini's mosaic dating

back to the Middle Ages and covering the façade was almost completely destroyed in the **1823 fire**. This had to be replaced with works made in the **Vatican School of Mosaics**. Luckily, however, although other mosaics—those on the Triumphal Arch from the V century and others in the apse from the 13th century-were seriously damaged, they were able to be restored. The ciborium, which both Arnolfo di Cambio and Cavallini had worked together on, is still the original; so too is the candelabrum which holds the Paschal candle, a 12th century work signed by Pietro Vassalletto. This same artist designed the extraordinary cloister.